Pro správnou funkci interaktivních prvků (navigace a zoom)
použijte kvalitní (nikoli však webový) prohlížeč PDF jako např. Adobe Reader nebo Adobe Acrobat.

ARCHAEOLOGICA OLOMUCENSIA

Miloš Hlava

Zlatý věk uničovské archeologie

MIZZI MANETHOVÁ A MUZEUM V UNIČOVĚ

Olomouc 2019

Recenzovali:
Mgr. Jan Blažek
Mgr. Pavlína Kalábková, Ph.D.

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta
Archaeologica Olomucensia – Tomus IV

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky finanční podpoře, udělené roku 2019 Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionálního rozvojového plánu Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Kniha v digitálním formátu vychází pod licencí Creative commons BY-NC-N.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání
© Miloš Hlava, 2019
translation (summary) © Jan Kysela, 2019
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2019
ISBN 978-80-88278-30-6

Nikole, Markétě a Pavlíně – díky, že jste…

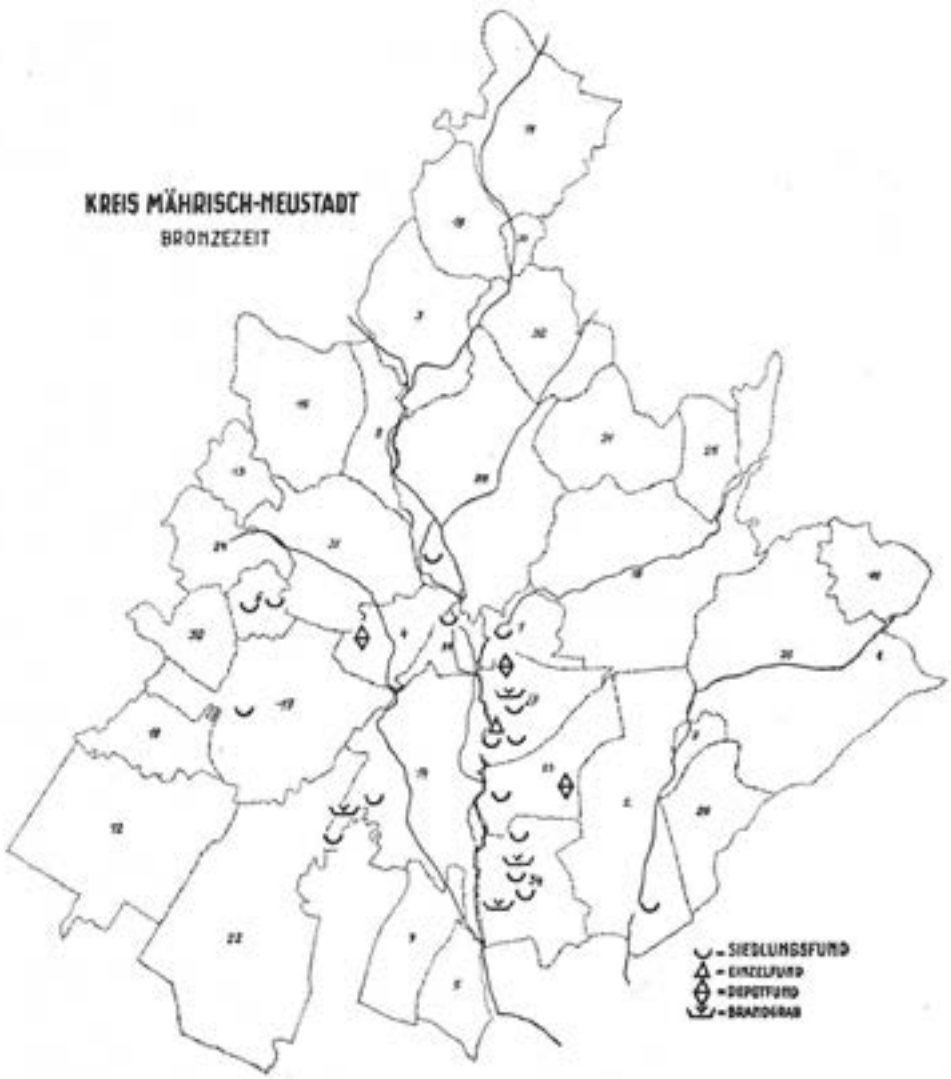

Verzeichnis der Gemarkungen; nach der Karte 1:150.000

1. Aichen/Horní Sukolom; 2. Augezd/Újezd; 3. Böhmisch-Liebau/Německá Libina; 4. Deutschlosen/Lazce; 5. Dittersdorf/Dětřichov; 6. Dörfl/Dědinka; 7. Einoth/Renoty; 8. Grätz/Hradec; 9. Haukowitz/Haukovice; 10. Hliwitz/Hlivice; 11. Karle/Karlov; 12. Königlosen/Králová; 13. Lepinke/Lipinka; 14. Mährisch-Neustadt/Uničov; 15. Markersdorf/Hradečná; 16. Marktlangendorf/Dlouhá Loučka; 17. Meedl/Medlov; 18. Moskelle/Mostkov; 19. Oskau/Oskava; 20. Passek/Paseky; 21. Pinkaute/Plinkout; 22. Pinke/Benkov; 23. Pirnik/Brníčko; 24. Pissendorf/Písková; 25. Pudelsdorf/Křivá; 26. Ribnik/Rybníček; 27. Salbnuß/Dolní Sukolom; 28. Schönwald/Šumvald; 29. Schröffelsdorf/Nová Dědina; 30. Storzendorf/Zadní Újezd; 31. Treublitz/Troubelice; 32. Trübenz/Břevenec; 33. Waldheim/Nemrlov; 34. Schelchowitz/Želechovice

Obsah

1. Úvodem... / 7

2. Dějiny uničovské archeologie / 20

2.1 Počátky / 20
2.2 Muzeum v Uničově v monarchistických letech / 22
2.3 Vznik Muzejního spolku pro Uničov a okolí / 33
2.4 Příchod zlatého věku / 41
2.5 Ve jménu rodného kraje / 47
2.6 Léta naděje a zmaru / 68
2.7 Poválečné drama / 96
2.8 Cesta do zapomnění / 107
2.9 Blýskání na lepší časy / 120

3. Uničovská archeologie během zlatého věku / 123

3.1 Archeologické výzkumy a jejich propagace / 123
3.2 Výzkumy za hranicemi Uničovska / 133
3.3 Muzeum a jeho expozice / 136
3.4 Návštěvníci muzea / 142
3.5 Financování muzea a archeologických výzkumů / 148
3.6 Uzavřený svět německé archeologie? / 155
3.7 Žena v mužském světě / 167
3.8 Soukromý život slečny Mizzi v Uničově / 181
3.9 Mizzi Manethová a německý nacionalismus / 186
3.10 Pravěk Uničovska a jeho koncepce / 189
3.11 Městský archiv v Uničově / 191

4. Závěrem… / 195

5. Prameny a literatura / 200

Prameny / 200
Literatura / 201

6. Summary / 216

„Uničovsko je kraj pro archeologii přímo klasický a plní všechny znalce místních poměrů podivením, že širší vědecké kruhy se oň tak málo zajímají. Tvrdím s určitostí, že kdyby kraj ležel v Čechách, snad někde u Prahy, nezůstal by kámen na kameni a investovaly by se do vykopávek, které zajišťují positivní výsledky, hned velké obnosy. Z Prahy se pohlíží na Moravu hodně povrchně a ničemu se nepřikládá důležitosti."

(Karel Dubový – Praehistorické nálezy na Uničovsku, Litovelský kraj VI/1929 – č. 34, str. 1)

„Heute liegt bereits ein fest umrissenes Bild dieser Vorgeschichte unseres Ländchens vor und mit Freude und Genugtuung kann festgestellt werden, daβ dieses mit geringen Mitteln und in kurzer Zeit gewonnene Ergebnis zu einem sehr bedeutenden Teile der Verständnisse und der Hilfe der intelligenten Bevölkerung unserer Heimat – ohne Unterschied politischer oder nationaler Zugehörigkeit – zu danken ist."

(Anonymus – Ausgrabungen, Nordmährische Rundschau 41/1937 – č. 33, str. 3)

1.
Úvodem...

Archeologie v sobě skrývá romantické kouzlo poznávání nepoznaného a objevování neobjeveného, odkrývání dosud neodhalených tajemství a objasňování nerozluštěných záhad. Snad žádný jiný vědní obor se nemůže pochlubit tak velkým a výrazným potenciálem poutavé prezentace ve vztahu k veřejnosti – a disponuje jím prakticky od svého zrodu, neboť je vložen v jejích základech. Avšak anonymní hmotné prameny získané cílenými terénními výzkumy či prostou náhodou je nutné nejprve vytvarovat do srozumitelné podoby a poté doplnit o osudy z jejich druhého života – spojit je s jejich novodobými objeviteli, oživit konkrétními postavami i událostmi. Pomyslnou krajinu posetou změtí izolovaných artefaktů a neuchopitelných trendů, jež jsou pro prostého smrtelníka mnohdy až příliš abstraktní a nesrozumitelné, je možné právě tímto způsobem uspořádat a zpřehlednit. A archeologii s jejími nálezy přiblížit pomocí sledu jedinečných příběhů, nad nimiž se mnohdy tají dech.

Dějiny archeologie, jež tvoří klíčovou součást proměny beztvaré, či jednotvárné masy hmotných pramenů v originální příběhy, jsou v českých zemích stále opomíjenou Popelkou. Nezaslouženě, neboť mají nesmírný popularizační i badatelský potenciál. Rozmanité příběhy, jež tvoří jejich nedílnou součást, jsou ovšem ve své většině stále ukryty v archivech a muzejních depozitářích, zdánlivě odsouzeny k věčnému zapomnění. Chce-li však archeologie plnohodnotně pracovat s tzv. starými sbírkovými fondy (a obecně s nálezy staršího data), je nutné věnovat pozornost rovněž okolnostem vzniku sbírek, životním osudům jejich správců či majitelů-tvůrců a proměnám jejich vlastnictví i evidence. Jen za pomoci archivních pramenů je možné spolehlivě rekonstruovat původní skutečnost – a řadu nalezišť i nálezů můžeme teprve právě tehdy spatřit v reálném světle, mnohdy výrazně odlišném od tradované, obecně akceptované a mnohdy pevně zakořeněné virtuální (resp. deformované) skutečnosti.

Sama archeologie však s archivními prameny pracuje ke své škodě pouze výjimečně a zřídka. Navíc ani v tomto oboru nechybí nekritické (ovšem nadmíru pohodlné) opakování či dokonce opisování stále stejných informací získaných z článků či knih různorodé kvality a hodnověrnosti, bez jakékoliv snahy proniknout k primárním informačním zdrojům. Badatelský zájem se v tomto směru zpravidla vyčerpává nahlédnutím do archivů nálezových zpráv Archeologických ústavů Akademie věd České republiky v Praze a Brně. Širší dobový kontext jednotlivých objevů i celých (muzejních i původních soukromých) sbírek bývá zpravidla opomíjen, neboť vyžaduje cílený, časově náročný a systematický badatelský výzkum ve standardních archivech, nikoliv pouze ve specifických archivech muzeí a archeologických institucí. Jako zdroj informací se tudíž stále velmi často dostávají ke slovu nejmladší evidenční pomůcky muzejních sbírek, tj. v moderní době zpravidla elektronické databáze, jež ve skutečnosti představují pouhé formalizované přepisy poslední verze evidenčních záznamů v inventárních knihách nebo na kartotéčních lístcích. Třebaže jsou zpravidla poznamenané redukcí či dokonce naprostou proměnou původních relevantních údajů o sbírkových předmětech, jsou až příliš často (nesprávně) považovány za bernou minci, hodnověrný pramen prvořadé důležitosti.

Před čtyřmi lety vydané *Příběhy uničovské archeologie* (*Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*), jež byly cíleně založeny právě na propojení dějin archeologického poznávání regionu s konkrétními, zpravidla typickými nálezy a nalezišti, se nikoliv náhodou setkaly s pozitivními ohlasy.[1] Archeologický popularizační ani badatelský potenciál Uničova

1 Kniha získala v internetovém hlasování Cenu veřejnosti Olomouckého kraje za nejlepší kulturní počin roku 2015. Srv. též příslušné recenze: *Čižmářová 2015*; *Mikešová 2015*; *Michna 2016*.

a jeho okolí tím ovšem zdaleka nebyl vyčerpán – ostatně dostatečným svědectvím je kromě nových objevů z terénních výzkumů[2] také tato kniha, která je věnována dějinám archeologie Uničovska, a to především v jejich pomyslné zlaté éře, spojené s německým Městským muzeem v Uničově let 1928–1945/1946 – a s Mizzi Manethovou, ženou v mužském světě, jímž archeologie tehdy bezesporu byla.

Příběhy uničovské archeologie byly již od počátku cíleně určeny neodborné veřejnosti, místním patriotům a nadšeným zájemcům o dávnou minulost kraje, v němž žijí. Tomu byl přizpůsoben styl výkladu i koncepce knihy – např. úmyslně byly pominuty odkazy na informační zdroje, jež by graficky i čtenářsky neúnosně zatížily text a knihu by zároveň pocitově posunuly směrem k odborné literatuře; ostatně kniha záměrně postrádá rovněž standardní soupis použité literatury, avšak s hlavními pracemi o uničovské archeologii jsou čtenáři přesto seznámeni, třebaže poněkud netradičním způsobem. Archeologie jako věda však musí již ze své podstaty pracovat s verifikovatelnými údaji. Právem lze tudíž namítat, že dosud neznámé a nepublikované informace, na nichž byly *Příběhy uničovské archeologie* založeny, jsou pro vědu fakticky bezcenné, neboť přesné zdroje informací a místa jejich uložení zůstaly nezasvěceným utajeny. Dluh, který vskutku vznikl, chce splatit tato kniha – jde totiž o ryze odborné dílo, se standardními odkazy na veškeré použité archivní prameny i odbornou literaturu.

Proč právě Uničovsko bylo v roce 2015 poctěno archeologickou knihou pro veřejnost? Důležitou roli sehrál bezpochyby místní patriotismus, jenž vyústil ve velkolepý projekt dějin Uničova, iniciovaný u příležitosti 800 let od založení města a podporovaný jeho představiteli. Právě v této souvislosti vznikl první ucelený (byť rozsahem omezený) přehled dějin archeologického poznávání regionu (*Hlava 2013*) i standardně koncipovaný (tj. lineárně chronologicky líčený) přehled pravěku Uničovska. Ovšem kořeny zrodu *Příběhů uničovské archeologie* (a tudíž také této knihy) sahají mnohem hlouběji do minulosti. Před téměř dvaceti lety, v roce 2000, jsem se v počátcích mého působení v tehdejším Muzeu Prostějovska v Prostějově začal blíže zajímat o archeologickou sbírku bývalého Městského muzea v Uničově, tehdy ležící ladem (avšak naštěstí stále v takřka původním neporušeném stavu) v depozitáři Vlastivědného muzea v Olomouci. Můj původní záměr počítal pouze se zpracováním a vyhodnocením osídlení Uničovska v době laténské, na niž jsem se již tehdy specializoval. Bylo to vůbec první badatelské téma, které jsem si sám vyhlédl a objevil – ostatně uvažoval jsem o něm již o několik let dříve, v souvislosti s výběrem tématu diplomové práce při studiu archeologie na Masarykově univerzitě v Brně, ale tehdy z něj nakonec sešlo. Záhy jsem byl konfrontován s dochovaným, vpravdě jedinečným archivem nálezových zpráv někdejšího uničovského muzea, který obsahoval mimo jiné podrobnou a v dobovém kontextu neobvykle kvalitní dokumentaci k výzkumům laténských sídlišť v Dolní Sukolomi a Brníčku. Potřeba porozumět okolnostem jejího vzniku a snaha provázat (a zčásti také ztotožnit) artefakty uložené v muzejním depozitáři se záznamy v nálezových zprávách stály u počátků mého zájmu o dějiny archeologického výzkumu regionu. Zde vlastně leží kořeny mého zájmu o dějiny archeologie, jenž mě již od té doby neopustil. Brzy se přede mnou začal odkrývat pozoruhodný svět národnostně německé archeologie Uničovska se všemi mnohostrannými dobovými souvislostmi – za svůj zrod v roce 1928 vděčil Vinzenzi Reimerovi, penzionovanému plukovníkovi bývalé monarchistické armády, a Karlu Schirmeisenovi, penzionovanému řediteli chlapecké měšťanské školy v Brně a jednomu z nejvýznamnějších moravských prehistoriků německé národnosti v meziválečném Československu. A do mého života vstoupila Mizzi Manethová, rodačka z Uničova, jež jako první žena v moravské archeologii dokázala překročit práh profesionality, byť bez formálního odborného vzdělání. Její životní peripetie jsem odhaloval postupně, krok za krokem – ostatně první konkrétní fakta o jejích poválečných osudech jsem zjistil teprve v roce 2006, a to spíše náhodou. Ovšem již od počátku mě slečna Mizzi upoutala. Šťastnou shodou okolností jsem totiž záhy objevil v archivu Archeologického ústavu Moravského zemského muzea v Brně část její osobní korespondence s Karlem Schirmeisenem, s nímž ji i přes třicetiletý věkový rozdíl pojilo neobvykle pevné přátelské pouto. V dějinách archeologie je možné vskutku jen zřídka nahlédnout do nitra duše v takové míře jako v případě slečny Mizzi a prožít zpovzdálí z pozice nezúčastněného pozorovatele přes propast desetiletí všechny drobné i velké radosti, obavy a starosti vyvoleného hrdiny, který vzbuzuje sympatie. A navíc – problémy a strázně, s nimiž se Mizzi Manethová při práci v uničovském muzeu setkávala, byly zčásti totožné s těmi, jež jsem tehdy zažíval na vlastní kůži v prostějovském muzeu a o několik let dříve také v muzeu v Boskovicích. V řadě menších muzeí jsou ostatně aktuální dodnes.

Na konci roku 2004, po téměř pěti letech strávených v Prostějově, jsem odešel z Moravy, ovšem uničovskou archeologii ani Mizzi Manethovou jsem nepustil ze zřetele. Teprve za tři roky jsem dokončil to, co bylo mým původním záměrem – souhrnnou studii o osídlení Uničovska v době laténské (*Hlava 2007*). Slečna Mizzi i uničovská archeologie poté ustoupily do pozadí, od roku 2008 jsem se v Muzeu hlavního města Prahy věnoval především Josefu Antonínu

2 Za všechny uveďme alespoň vpravdě výjimečný objev vydřevené studny z mladší doby kamenné z Uničova, učiněný na sklonku roku 2015 při výzkumu Archeologického centra Olomouc.

Jírovi, jeho archeologické sbírce a legendárnímu muzeu na dejvické Hanspaulce, které vlastními silami vytvořil. Šlo nesporně o zajímavé, badatelsky i popularizačně nesmírně vděčné téma, avšak *srdeční záležitost* to pro mě nikdy nebyla, byť Josef Antonín Jíra vkročil na přechodnou dobu do mého života stejně rázně jako předtím Mizzi Manethová.

Když se na přelomu prvního a druhého desetiletí 21. století začal připravovat projekt dějin Uničova, byl jsem osloven s nabídkou zpracovat kapitoly věnované protohistorii (tj. době laténské, době římské a době stěhování národů) a dějinám archeologického výzkumu. Neváhal jsem ani na okamžik. A v roce 2013, po vydání *velké tlusté bílé knihy* o uničovských dějinách (*Konečný red. 2013*), jak toto obsáhlé dílo nazývají ve familiárním žargonu někteří z tvůrců, přišla další nabídka, jež ovšem nebyla adresována pouze mně – stvořit knihu o archeologii Uničovska pro širší veřejnost. Bylo rozhodnuto, Mizzi Manethová se vrátila na přední místo v mém životě a od té doby z něj neodešla. *Příběhy uničovské archeologie* spatřily světlo světa na jaře 2015, ale zdaleka to nebyl konec. Slečna Mizzi ani uničovská archeologie nemohly chybět v knize o spolcích v německém Uničově, vznikající za specifických okolností od přelomu let 2015 a 2016 (*Hirnerová – Hlava 2017*). A především slečně Mizzi vděčí za svůj vznik tematické číslo časopisu *Dějiny a současnost* z března 2017 o ženách v archeologii, neboť právě ona stála na počátku mého návrhu redakci časopisu (*Hlava 2017c*). Navíc jsem od září 2016 začal působit na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, v tamější sekci archeologie katedry historie – a k Mizzi Manethové i do Uničova je odtud mnohem blíže než z Prahy.

~

Uničov byl do let 1945–1946 městem s výraznou převahou národnostně německého obyvatelstva, v němž navíc od 90. let 19. století v obecních volbách pravidelně vítězily německé nacionalistické strany. Zdejší česká menšina byla až do roku 1918 nicotná, takřka zanedbatelná – při sčítání lidu v roce 1910, posledním před Velkou válkou, se k české národnosti (resp. k českému jazyku jako *řeči obcovací*) přihlásilo pouhých 112 obyvatel pětitisícového města. Po vzniku samostatného Československa se poměr trochu změnil – do města přišli čeští státní zaměstnanci s rodinami, následovaní živnostníky a dělníky. Záhy zde vznikly české školy a také první české spolky v čele s místní organizací Národní jednoty pro východní Moravu a místní tělovýchovnou jednotou Československé obce sokolské, dvěma nejvýznamnějšími českými spolky v každém *hraničářském městě*, mezi něž Uničov z českého pohledu patřil. V městské radě, jež od léta 1919 nahradila v čele správy města obecní výbor, měla česká menšina svého zástupce, který se podílel na rozhodování o obecních záležitostech. V roce 1923 byl díky uničovské pobočce Pozemkového úřadu v Olomouci, jednoho z českých peněžních ústavů, vybudován reprezentativní Národní dům, jenž se stal centrem českého společenského života v městě. Při sčítání lidu v roce 1920 již v Uničově žilo více než 600 Čechů, avšak tento stav se poté přes všechny snahy nezměnil až do prvních týdnů podzimu 1938.

Začlenění města do nového státu po více než čtyř letech válečných hrůz se neobešlo bez dramatických událostí. Uničov (stejně jako další města s výraznou německou většinou v okolí) se na podzim 1918 vzdorně přidal ke krátkodechému pokusu o připojení pohraničí českých zemí k vznikající Rakouské republice. Dne 27. října 1918 shromáždění zástupců německých obcí soudního okresu Uničov rozhodlo o připojení regionu k efemérnímu státu Německé Rakousko (*Deutsch-Österreich*), konstituovanému tehdy na území historických českých zemí s převahou národnostně německého obyvatelstva, a to s perspektivou spojení s obrozeným Rakouskem, jež mělo být provedeno podle práva na sebeurčení deklarovaného jako princip nového uspořádání poválečné Evropy vítěznými mocnostmi Velké války. O několik týdnů později se stal Uničov součástí provincie *Sudetenland* s centrem v Opavě, v níž byly sdruženy německé části Slezska a severní Moravy; šlo o jednu ze čtyř provincií Německého Rakouska utvořených v oblastech s převahou národnostně německého obyvatelstva v českých zemích. Přítrž těmto snahám učinilo teprve obsazení Uničova československou brannou mocí v polovině prosince 1918.

Přestože v meziválečném dvacetiletí v městě nechyběly národnostní spory, šlo spíše o nevinné sousedské hašteření a pošťuchování, jež zpravidla vyústilo pouze v ironické komentáře na stránkách místního či regionálního tisku. Ostré hrany se navíc pozvolna obrušovaly – zatímco v říjnu 1919 uničovští Němci odmítali podílet se jakýmkoliv způsobem na připomenutí výročí vzniku nového státu, v roce 1928 tyto oslavy proběhly poprvé (a nikoliv naposledy) za společné účasti Čechů a Němců; značnému respektu se těšil první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, ostatně v roce 1934 městská rada jednomyslně schválila, aby hlavní uničovské náměstí neslo jeho jméno.

Jakkoliv uničovským Němcům a jejich politickým reprezentantům nezbylo nic jiného než nové poměry po roce 1918 akceptovat a smířit se s nimi, po dvou desítkách let se nezhojené rány náhle otevřely. Když na podzim 1938 Uničov s okolím v důsledku mnichovské dohody připadl Německé říši, v městě to vzbudilo nadšení. Událost, jež byla na české straně vnímána jako národní katastrofa, považovali (nejen) uničovští Němci za naplnění svých snah z roku 1918. Právo na sebeurčení, jež bylo tehdy podle jejich názoru násilím potlačeno a pošlapáno, mohlo být nyní konečně svobodně vyjádřeno a uplatněno. Ostatně

v doplňovacích volbách do Říšského sněmu 4. prosince 1938, jež přinejmenším zčásti nemohly být chápány jinak než jako plebiscit o nových státoprávních poměrech, se 3 070 z 3 073 uničovských hlasů vyslovilo ve prospěch jednotné kandidátky v čele s *Vůdcem* Adolfem Hitlerem, Konradem Henleinem a Karlem Hermannem Frankem.[3] Jakkoliv později přišlo vystřízlivění, mnichovské vyústění jarních a letních událostí roku 1938 kvitovali uničovští Němci v prvních měsících bezesporu s povděkem a neskrývanou radostí. A česká menšina se do konce roku 1938 znovu scvrkla do bezvýznamnosti, neboť pro české státní zaměstnance nebylo v Německé říši místo. S odchodem většiny Čechů, kteří se do města přistěhovali po roce 1918, zanikly také všechny české školy a spolky. Uničov se stal na více než šest let opět takřka ryze německým městem.

Rovněž ve vesnicích v okolí Uničova žilo převážně národnostně německé obyvatelstvo, třebaže poměr byl v tomto případě přece jen odlišný. V některých obcích, jež tvořily ucelené území, totiž převažovali Češi – v Želechovicích, Šumvaldu, Troubelicích, Lazcích, Pískově a Lipince; ti ostatně nechyběli ani v dalších vesnicích. Tento nevelký ostrůvek jazykového češství severně od Uničova byl propojen v západním směru přes Veleboř se Zábřežskem, kde existovala poměrně významná česká menšina. Koexistence mezi starousedlíky různých národností však byla převážně nekonfliktní, ostatně naprosto běžná byla v tomto prostředí smíšená manželství. Příslušnost k národu byla sice demonstrována např. členstvím v odlišných národních spolcích, avšak vesnická společenství byla již ze své podstaty předurčena k vnitřní soudržnosti.

Vzhledem k národnostním poměrům v Uničově a okolí sotva překvapí, že zdejší archeologie byla od svých počátků až do let 1945–1946 takřka veskrze (třebaže nikoliv bezvýhradně) německá. Pomyslný zlatý věk uničovské archeologie, jenž je ústředním tématem knihy a zároveň tvoří těžiště jejího chronologického rámce, začal v roce 1928, kdy v okolí města proběhly první cílené terénní výzkumy. U jeho počátků stál Vinzenz Reimer, kustod Muzejního spolku pro Uničov a okolí (*Museumsverein für Mährisch-Neustadt und Umgebung*) založeného po dvouletých přípravách v roce 1923 mimo jiné z jeho podnětu a za jeho přispění; zájem o dějiny města, do něhož se přestěhoval z Vídně po odchodu z armády, ho během několika let přivedl k prehistorii, v níž byl ovšem laikem. Štěstím bylo, že se prostřednictvím Innocence Ladislava Červinky, nejvýznamnější postavy moravské archeologie 20. let 20. století, seznámil právě tehdy s Karlem Schirmeisenem. Ten byl již v té době známý jako autor řady prací o moravském pravěku, a to nikoliv pouze v Brně a blízkém okolí, ale také v jižním pohraničí Moravy s převahou národnostně německého obyvatelstva. Reimerovu žádost o odbornou pomoc ochotně vyslyšel a nejpozději od roku 1929 se na terénních výzkumech v okolí Uničova aktivně podílel. Svým způsobem nad nimi převzal záštitu a především jeho zásluhou uničovská archeologie záhy pronikla na stránky odborných časopisů.

Od let 1928–1929 zaměřil Vinzenz Reimer činnost uničovského muzea výrazně na archeologii, jakkoliv stranou nezůstávaly ani jiné muzejní aktivity. Výzkumy, jež zčásti probíhaly pod přímým Schirmeisenovým dohledem, se konaly pravidelně především na jaře, v pozdním létě a na počátku podzimu, v závislosti na zemědělském cyklu roku, neboť většinou se kopalo na polích. A o ochotné pomocníky z řad místních obyvatel, kteří se jich rádi zúčastňovali, nebyla nikdy nouze. Byla-li archeologická část muzejní sbírky na počátku roku 1928 velmi skromná, za pouhých deset let tvořila chloubu muzea. Šlo o nejvýznamnější a nejcennější část expozice, která návštěvníky ohromovala svým rozsahem a pestrostí. Byla vybudována takřka výhradně terénními výzkumy prováděnými pod záštitou uničovského muzea, nikoliv nákupy soukromých sbírek. Množství práce, které do ní bylo vloženo, bylo vskutku enormní. A příkladně vzorná byla také péče o ni.

Když na počátku roku 1938 téměř sedmdesátiletý Vinzenz Reimer zemřel, pro uničovskou archeologii to neznamenalo konec. Odešel její zakladatel, avšak kontinuita zůstala zachována díky Mizzi Manethové, věrné Reimerově souputnici. Ta sice nebyla iniciátorkou archeologického dění na Uničovsku, v muzeu ale pracovala již od jara 1921 a na terénních výzkumech se podílela patrně od počátku, třebaže zprvu asi pouze nepřímo. Archeologie se velmi brzy stala smyslem jejího života a zřejmě především díky ní výzkumy v okolí Uničova přežily kritické období počátku 30. let 20. století. Vinzenz Reimer si totiž tehdy opakovaně pohrával s myšlenkou, že je ukončí, neboť pro něj představovaly značnou fyzickou zátěž. V roce 1928, kdy díky jeho rozhodnutí začaly, mu bylo šedesát let a tehdy to znamenalo přece jen něco jiného než dnes. Již v lednu 1930 – necelé dva roky po prvních terénních akcích – Mizzi Manethová psala Karlu Schirmeisenovi: „*H. Oberst ist die Arbeit schon viel. Er sagte mir heute, es ist ihm nicht sehr lieb, wenn ich immer neue Sachen bringe, denn wir können alles unmöglich aufarbeiten. Aber verloren gehen möchte ich es auch nicht gerne lassen.*“[4] A rozhodně nešlo o jediné postesknutí nad Reimerovým ochabujícím nadšením. Na

3 Pouze jediný hlas byl proti předložené kandidátce, dva hlasy byly neplatné – viz Gemeinde-Gedenkbuch, str. 217; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy (viz též *Trapl – Burešová 2013*, 384, obr. na str. 385).

4 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. ledna 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

konci téhož roku do Brna oznamovala: „*Herrn Oberst habe ich schon längere Zeit nicht gesehen, doch in Neustadt ist er noch. Aus ganz verläßlicher Quelle habe ich erfahren, daß er die Absicht hat, Neustadt ganz zu verlassen. Ich habe schon im Sommer gemerkt, daß er an der Prähistorie nicht mehr soviel Interesse hat wie früher.*“[5] A o několik měsíců později v souvislosti s výzkumy o Reimerovi s neskrývanými rozpaky sdělovala: „*Von Grabungen sage ich ihm nichts mehr, denn dann bekomme ich dieselbe Antwort wie H. Dir. in Hliwitz wegen der schwarzen Flecken. Er sagte mir vorige Woche, diese Arbeit ist für einen 25jährigen und nicht für ihn.*“[6]

Mizzi Manethová sama často vytipovávala v terénu vhodná naleziště k výzkumům a zřejmě především na ni se obraceli vesničané z okolí Uničova s nálezy, s nimiž se setkávali při polních pracích, různých stavbách či terénních úpravách svých pozemků. Sama také navštěvovala cihelny, pokud byl nutný okamžitý zásah při narušení nálezové situace. Obzvláště cihelny totiž byly pomyslným archeologickým rájem, u nichž stačilo udržovat dobré vztahy s majiteli, správci a dělníky. Přísun nálezů do muzejní sbírky tím byl prakticky zaručen. Již v lednu 1930 psala slečna Mizzi do Brna: „*Gestern früh hat mich der H. Verwalter in die Pirniker Ziegelei rufen lassen. Dort wurde in der Schichte unter dem Löß (es ist fetter Lehm, cirka 1 m stark) in der unteren Hälfte dieser Schichte ein Stück Unterkiefer eines Tieres gefunden.*“[7] Na počátku května 1931 Karlu Schirmeisenovi sdělovala: „*Nachmittag bin ich nach Zelchowitz zu H. Škoda nachfragen gegangen, ob der Schmelzofen auf seinem Feld ganz zerstört ist und was er auf diesem Feld angebaut hat.*“[8] Za necelé tři týdny mu s radostí oznamovala: „*Vorige Woche haben wir den ersten Fundbericht von Pinke erhalten. Herangebracht haben sie allerdings nur mittelalterliche Scherben, doch gleichzeitig haben sie mir verschiedene Funde angegeben, die jedoch nicht beachtet wurden. An der Südwest-Seite des Galgenberges wurde bei Drainagearbeiten eine Reihe ganze Töpfe ausgegraben, in denen leider nur Asche war. Diese Töpfe sind liegen geblieben und in der Sonne zerfallen (Urnen?). Auch am Pinkerberg an der West-Seite sollen auf einem Feld rote Ziegebrocken und Kugeln (Spinnwirtel) sein. Am Freitag gehe ich nach Pinke mir alles ansehen. Wenn ich etwas finde, werde ich gleich schreiben. In der Meedler Ziegelei war ich auch nachsehen. 2 der Gruben sind sehr tief, schon über 3 m und noch gehen sie tiefer herunter.*“[9] A o několik měsíců později opět nadšeně sdělovala: „*Gestern, Sonntag, war H. Schinzel aus Salbnuß bei mir. Wie ich veilleicht schon einmal geschrieben habe, hat er auch einen Eisenofen oder so etwas ähnliches auf seinem Feld am Goldhübel. Es ist ihm aufgefallen, daß dort sehr viele Eisenschlacken sind.* […] *Von Pinke habe ich auch schon Nachricht. Die Arbeiter, die beim Urnenausgraben dabei waren, sind schon gefunden und bereit uns die Stelle anzugeben.*“[10]

Právě Mizzi Manethová také laboratorně zpracovávala nálezy – myla keramické střepy, z nichž sestavovala a lepila nádoby, konzervovala rovněž kovové předměty. Občas to bylo spojeno s různými potížemi. Třeba v září 1931 si po výzkumu v Troubelicích stěžovala: „*Gewaschen sind die Scherben noch nicht alle. Das muß man draußen beim Brunnen machen, doch regnet es jetzt fast jeden Tag.*“[11] O tři měsíce později psala: „*Im Museum kann man jetzt nicht mehr arbeiten, es ist schon zu kalt, die neuen Funde sind noch ganz naß. Ich hätte schon sehr gerne die Pinker Urnenfunde gewaschen, aber es geht noch nicht.*“[12] A v březnu 1933 žádala Karla Schirmeisena o radu: „*Jetzt leime ich nochmals unsere Knochen. Leider habe ich bemerkt, daß unser Mammutzahn sehr stark abbröckelt. Den Zahn nochmals in Leimwasser legen geht nicht, denn dann zerfällt er wieder in 100 Stücke, mit Leim anstreichen geht auch nicht, der splittert wieder ab. Ich habe mir gedacht ihn vielleicht mit Lack überziehen. Würde das halten? Oder wie denken Herr Direktor darüber. Herr Oberst sagt einfach ‚ich weiß nichts‘.*“[13] Na laboratorní práce měly negativní vliv také potíže s nevhodnými prostorami. Až do roku 1934, kdy muzeum získalo v budově gymnázia pro své potřeby celé první patro, neustále zápasilo s nedostatkem místa. Třeba v červenci 1931 psala Manethová rozladěně do Brna: „*Die Sache mit den Museumsraumlichkeiten* […] *will nicht vorwärts gehen. Bis jetzt ist von Seite der Gemeinde so gut wie gar nichts geschehen. Ich kann demzufolge auch meine dringenden Arbeiten mit Gips nicht weiterführen, weil ich keinen Raum zu dieser Pantscherei habe.*“[14] Nadšení z archeologie, které se neodvolatelně upsala, z ní však přesto ani v takových situacích nevyprchalo.

5 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. prosince 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
6 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 5. března 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
7 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. ledna 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
8 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
9 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).
10 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. října 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
11 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. září 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
12 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 10. prosince 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
13 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. března 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.
14 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Velmi brzy po svém pomyslném vstupu do světa archeologie získala základní odborné znalosti a zde jí byl mentorem a rádcem nepochybně Karl Schirmeisen. Naučila se spolehlivě rozpoznávat nálezy z jednotlivých období, především keramické střepy. Již v květnu 1931 psala do Brna o příhodě s jedním z vesničanů v Želechovicích: „*Eine besondere Vorliebe hatte er für die großen, dicken Scherben (Mittelalter), die er als älteste ansah und er alle gesammelt hatte, während er den kleineren wenig Beachtung schenkte. Sehr erstaunt war er, als ich aus den großen Haufen den Linearkeramikscherben heraussuchte und ihn als ältesten gezeichnete. Ich hatte mir nur den einen Scherben sofort mitgenommen, seine Lieblinge, die dicken, liegengelassen und bin in meiner Freude und Zerstreutheit nach Pirnik statt nach Neustadt gegangen.*“[15]

Nebylo divu, že po Reimerově smrti ve výzkumech pokračovala a neopustila je ani po podzimu 1938, kdy se stal Uničov se svým okolím v důsledku mnichovské dohody součástí Německé říše a na počátku roku 1939 byl vtělen do nově konstituované Říšské župy Sudety. Pro archeologii znamenaly nové poměry převratné změny. V průběhu roku 1939 vznikl Úřad pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*), zcela nová centrální instituce archeologické památkové péče pro Říšskou župu Sudety. Jeho predestinovaný ředitel Hermann Schroller, říšskoněmecký prehistorik z Hannoverska, vytvořil pro archeologii v sudetské župě již na jaře 1939 první závazná pravidla, jejichž respektování vyžadoval. Veškeré systematické výzkumy nyní podléhaly předchozímu Schrollerovu schválení, o jakémkoliv záchranném výzkumu musel být informován do 24 hodin po jeho provedení a z každé terénní akce musela být vyhotovena nálezová zpráva. V meziválečném Československu panovaly v tomto směru velmi liberální poměry, jež ovšem byly dědictvím z doby rakousko-uherské monarchie, kdy všechny pokusy o zákonnou kodifikaci práv a povinností v oblasti památkové péče ztroskotaly – striktně právně vzato mohl tehdy archeologické výzkumy provádět prakticky kdokoliv, nutný byl pouze souhlas majitele příslušného pozemku. Na území odstoupeného pohraničí došlo po roce 1938 k razantní změně, navíc v Říšské župě Sudety se archeologie pod vedením Úřadu pro pravěk fakticky (třebaže pouze v mezích možností) profesionalizovala. Pro jednotlivé regiony byli v první polovině roku 1940 ustanoveni tzv. okresní pověřenci pro pravěk (*Kreispfleger fur Vorgeschichte*), vyhlédnutí (a náležitě prověřovaní) ovšem již od jara předchozího roku. V naprosté většině šlo o nadšence bez univerzitního vzdělání v oboru (avšak v některých případech s univerzitním vzděláním humanitního směru), zpravidla (byť nikoliv bezvýhradně) z řad správců místních muzeí či jejich příznivců. Úřad pro pravěk náležitě (a cíleně) dbal o jejich odbornou zdatnost. Z jeho popudu proběhla mimo jiné v roce 1941 dvě setkání, na nichž se zúčastnění seznamovali se základy profesionální práce v terénu i v muzeích. Nechyběl ani záměr vydávat příručky pro terénní a muzejní práci, třebaže světlo světa nakonec spatřila pouze jediná – o zaměřování a dokumentaci (*Hiemesch 1943*).

Uničovská archeologie tehdy zažila nepopiratelný rozmach, který však trval jen krátce. Mizzi Manethová byla na jaře 1940 jmenována okresní pověřenkyní pro pravěk na Uničovsku, zároveň v létě 1940 proběhl s podporou Úřadu pro pravěk moderní plošný výzkum v Brníčku, nalezišti zkoumaném se slibným výsledkem již v letech 1937–1938. S eskalací válečného dění po roce 1941 (a především po vyhlášení tzv. totální války, jež byla důsledkem porážky německého *wehrmachtu* u Stalingradu na počátku roku 1943) však pomyslný zlatý věk začal ztrácet na svém lesku, navíc v souvislosti s povoláním podstatné části mužských zaměstnanců (včetně Hermanna Schrollera) do *wehrmachtu* přešla činnost Úřadu pro pravěk od aktivního formulování badatelských úkolů a systematické práce na vytyčených projektech k pasivní záchraně ohrožených/narušených památek a dokumentaci muzejních sbírek. Paradoxně však Mizzi Manethové právě tehdy práce výrazně přibylo. V souvislosti s odvody do *wehrmachtu*, jež postihly většinu mužské populace v produktivním věku, byla na přelomu let 1943 a 1944 ustanovena okresní pověřenkyní pro pravěk rovněž pro sousední regiony Šternberska a Šumperska; terénní výzkumy v okolí Uničova probíhaly pod jejím vedením nepřetržitě až do léta 1944, avšak po nařízeném omezení činnosti kulturních institucí od počátku září téhož roku bylo zřejmé, že se blíží konec. Ten přišel záhy po květnu 1945, třebaže ještě v letních měsících tohoto roku se pod vedením Manethové uskutečnily záchranné výzkumy v cihelně v Dolní Sukolomi, jež kontinuálně navazovaly na záchranné akce předchozích let. Když Mizzi Manethová musela na podzim 1946 z Uničova nedobrovolně odejít, archeologické výzkumy v regionu takřka zcela ustaly a uničovské muzeum bylo v roce 1954 zrušeno. Uničovská archeologická sbírka – chlouba slečny Mizzi, s níž se zajisté loučila se slzami v očích – byla kompletně převezena do tehdejšího Studijního a lidovýchovného ústavu kraje Olomouckého, všeobjímajícího kolosu několika původně samostatných institucí, jehož součástí bylo také dnešní Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Bylo paradoxní, že z podnětu uničovských patriotů, sdružených od března 1955 ve vlastivědném kroužku při Závodním klubu Revolučního odborového hnutí Uničovských strojíren, bylo muzeum záhy obnoveno, byť nikoliv jako samostatná instituce – zprvu bylo podřízeno muzeu ve Šternberku jako jeho pobočka, později (v roce 1960) přešlo

15 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Obr. 1: Původní dokumentace terénního výzkumu z archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově v úpravě vytvořené po roce 1940 – cihelna na Šibeníku u Uničova (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 3).

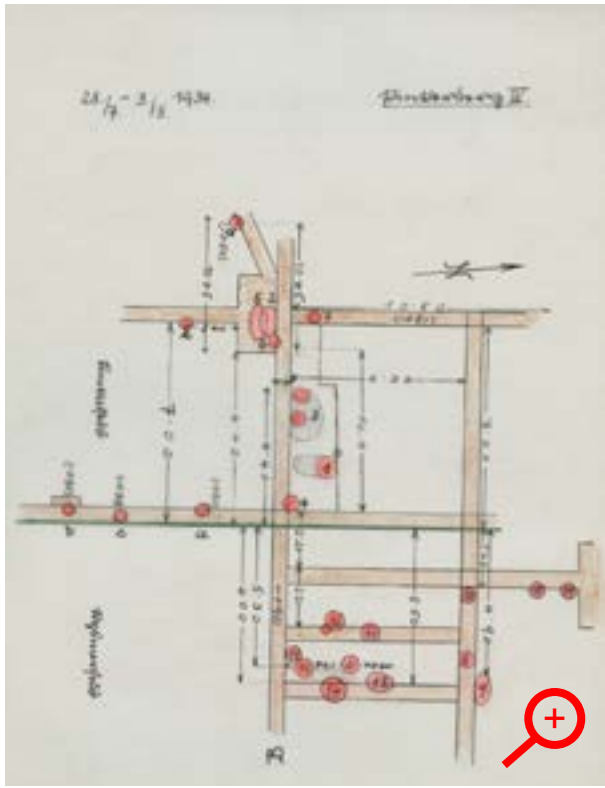

Obr. 2: Kopie dokumentace terénního výzkumu zhotovená pro Říšské župní muzeum v Opavě podle originální předlohy z archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově po roce 1940 – plán výzkumu na Benkovském kopci u Uničova v roce 1934 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

pod správu muzea v Olomouci. Avšak archeologická sbírka se již do místa svého zrodu nevrátila a osud nového muzea byl nakonec neslavný. Zlatý věk uničovské archeologie patřil minulosti, ostatně celý region zůstal až do přelomu 20. a 21. století na okraji archeologického dění i zájmu. Do centra pozornosti se vrací teprve v posledních letech.

~

Dějiny archeologie na Uničovsku (včetně jejího pomyslného zlatého věku) bylo nutné rekonstruovat z různorodých zdrojů, uložených navíc v institucích odlišného typu. Dochované prameny přesto umožňují vyprávět příběh uničovské archeologie, tamějšího muzea i Mizzi Manethové souvisle a poměrně plasticky, avšak teprve po spojení velkého množství rozptýlených informací v náležitý celek.

Ve Vlastivědném muzeu v Olomouci se souhrou příznivých okolností dochovala do dnešních dnů v relativně dobrém stavu archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově, třebaže v poválečné době utrpěla jisté ztráty. Po převozu z Uničova do Olomouce v roce 1954 byla několik desetiletí uložena v depozitáři odděleně od archeologické sbírky olomouckého muzea, dokonce v původních krabicích, v nichž byla zanechána v roce 1946 Mizzi Manethovou. Teprve v roce 1964 byla zanesena do evidence 1. stupně, tj. jednotlivým souborům byla přidělena přírůstková čísla. Jen výjimečně byly v následujících letech některé části uničovské sbírky zpracovány také v evidenci 2. stupně; kompletně se jí sbírka dočkala teprve v letech 2011–2013 v souvislosti s přípravou projektu Dějin Uničova. Je důležité, že spolu se sbírkou se zachoval kompletní a neporušený archiv nálezových zpráv o terénních akcích z let 1928–1945, který představuje jeden z prvořadých primárních pramenů k dějinám archeologických výzkumů na Uničovsku. Jeho současná podoba vznikla v letech 1940–1942 v důsledku nařízení Úřadu pro pravěk o jednotném způsobu evidence archeologických nalezišť a nálezů. V kontextu dochovaných archivů nálezových zpráv z archeologických výzkumů v českých i moravských muzeích z první poloviny 20. století představuje unikát, navíc zachovaný nikoliv pouze v originále (*obr. 1*), ale také minimálně v pěti souborech kopií různé kompletnosti, jež jsou dnes uloženy v archivu Archeologického ústavu Akademie věd České republiky v Brně – dvě zhotovila v letech 1940–1942 Mizzi Manethová (za přispění svých tehdejších spolupra-

Obr. 3: Kopie dokumentace terénního výzkumu zhotovená po roce 1945 podle kopie uložené původně v archivu Úřadu pro pravěk – nálezová situace části výzkumu u Hlivic v roce 1932 (archiv ARÚB AV ČR, M-TX-201001020).

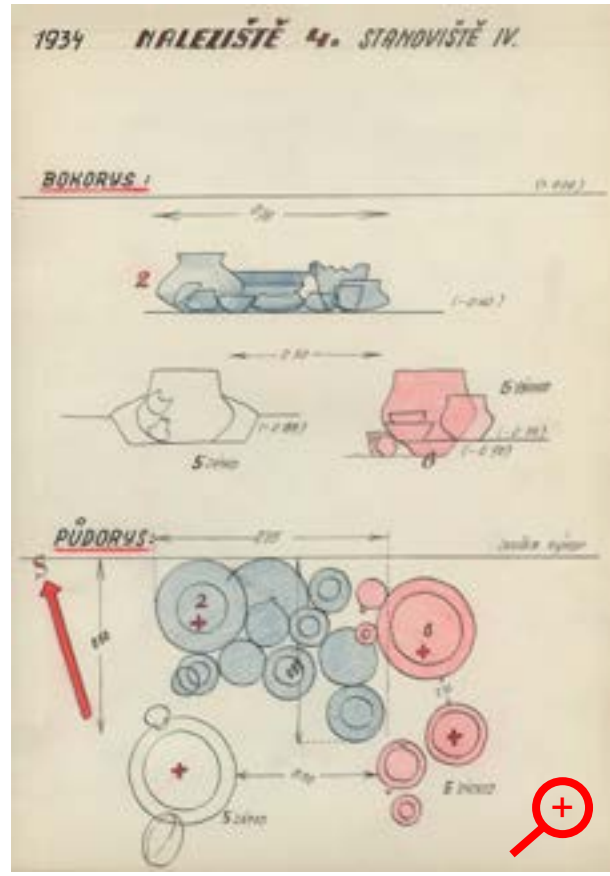

Obr. 4: Kopie dokumentace terénního výzkumu s českým překladem německých textů zhotovená po roce 1945 podle kopie uložené v tzv. Freisingově archivu – jeden z hrobů nalezených na Benkovském kopci u Uničova v roce 1934 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost G. Raschkeho).

covnic v uničovském muzeu) jako konvoluty určené jednak pro archiv nadřízeného prehistorického oddělení Říšského župního muzea v Opavě (nyní je součástí tzv. Freisingova archivu; *obr. 2*), jednak pro archiv Úřadu pro pravěk v Teplicích-Šanově (a v souvislosti s novými terénními výzkumy byly oba soubory neustále doplňovány o nové přírůstky), třetí vznikl někdy po roce 1945 jako opis nálezových zpráv z archivu Úřadu pro pravěk, tehdy deponovaných v archivu dnešního Archeologického ústavu Akademie věd České republiky v Praze (*obr. 3*), čtvrtý (s překlady německých záznamů do češtiny) byl zhotoven rovněž někdy po roce 1945, avšak z kopií v tzv. Freisingově archivu (*obr. 4*), a pátý byl vytvořen na počátku 60. let 20. století jako opis originálních archiválií uložených v (dnešním) Vlastivědném muzeu v Olomouci (*obr. 5*). Naopak s výjimkou korespondence, jež je (ovšem jen zřídka) součástí jednotlivých nálezových zpráv (resp. jejich kopií v tzv. Freisingově archivu), nejsou zachovány registraturní spisy uničovského muzea. Archiv nálezových zpráv tudíž sice umožňuje prakticky kompletní rekonstrukci jednotlivých terénních výzkumů, jež byly na Uničovsku provedeny do roku 1945, nikoliv ovšem souvislé vylíčení dějin uničovské archeologie s jejími vztahy, vazbami, ideovými kořeny apod.

V tomto směru je nesmírně cenným a nenahraditelným zdrojem primárních informací archiv Archeologického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Zde je uložena již zmíněná korespondence Mizzi Manethové s Karlem Schirmeisenem, jež dovoluje nahlédnout do zákulisí uničovské archeologie. Jde o více než osmdesát soukromých dopisů od Mizzi Manethové z let 1930–1933 a 1937–1944, které zachycují nejen dění v uničovském muzeu a v městě, ale také reálné (tj. nepřikrášlené, a tudíž naprosto věrohodné) pocity a názory pisatelky, a to způsobem, jež nemohou poskytnout žádné prameny úřední provenience (*obr. 6*).[16]

16 Těžiště korespondence spočívá v letech 1931–1933 a 1939–1943. První dopis z Uničova sice nese datum 16. ledna 1930, následující však pochází teprve z 23. října 1930; z roku 1937 jsou k dispozici pouhé dva dopisy (21. ledna 1937, 25. listopadu 1937) a z roku 1938 tři dopisy (20. ledna 1938, 11. dubna 1938 a 6. července 1938), poslední zachovaný dopis byl z Uničova odeslán 15. června 1944.

Korespondence je součástí obsáhlého souboru materiálů konfiskovaných Karlu Schirmeisenovi v roce 1945; ostatně tzv. Schirmeisenovy konfiskáty obsahují také další prameny k uničovské archeologii – např. některé rukopisy jeho odborných prací či nákresy a poznámky z archeologických výzkumů na Uničovsku (např. těsnopisem psaný deník z výzkumů u Brníčka). Část údajů o uničovské archeologii (ovšem především k poválečnému dění) je možné čerpat také z fondu Moravské zemské muzeum, uloženého v centrálním Archivu Moravského zemského muzea.

Některé písemnosti, jež souvisejí primárně s počátky uničovského Městského muzea na přelomu 19. a 20. století a konstituováním Muzejního spolku pro Uničov a okolí v roce 1923, jsou uloženy ve Státním okresním archivu Olomouc, a to v rámci fondu Archiv města Uničov. V něm se nacházejí také např. zápisy ze zasedání obecního výboru, resp. (po reorganizaci správy města v roce 1919) městské rady a městského zastupitelstva, na nichž se do roku 1923 příležitostně projednávaly záležitosti týkající se muzea a vzniku Muzejního spolku; v pozdějších letech se muzeum dostalo na program jednání jen zcela výjimečně. Především ve fondech Městský národní výbor Uničov a Okresní národní výbor Šternberk jsou zachovány archivní prameny k osudům uničovského muzea v poválečných letech (v zásadě do roku 1960) a k okolnostem nuceného odchodu Mizzi Manethové z Uničova na podzim 1946. Některé další dokumenty k archeologickým výzkumům na Uničovsku, místnímu muzeu a hlavním postavám uničovské archeologie jsou porůznu rozptýleny také v jiných fondech tohoto archivu.

Řadu podstatných informací k uničovské archeologii lze čerpat rovněž z archiválií deponovaných v Národním archivu v Praze, především ve fondech Ministerstvo školství, v němž se nachází mimo jiné korespondence k dotacím na činnost Městského muzea v Uničově v meziválečných letech, a Státní památková správa, v němž je uložena např. zpráva Mizzi Manethové o její činnosti za rok 1943. V tomto fondu jsou shromážděny také materiály k počátkům Úřadu pro pravěk z přelomu let 1938 a 1939, k organizaci muzejnictví v Říšské župě Sudety či k subvencím udělovaným muzeím od roku 1940 župní samosprávou Říšské župy Sudety.

V Moravském zemském archivu v Brně lze nalézt sice pouze minimum primárních zdrojů, jsou však velmi důležité. Ve fondu Zemský národní výbor Brno je uložena část korespondence mezi brněnským Zemským národním výborem a Okresním národním výborem ve Šternberku z let 1946–1947, kdy se definitivně rozhodovalo o dalším osudu Mizzi Manethové. A ve fondu Zemský výbor je uchována korespondence k zemským subvencím přidělovaným na činnost uničovského muzea před rokem 1914.

Zato v Zemském archivu v Opavě jsou k dějinám uničovské archeologie uloženy pouze marginálie, a to ve fondech

Obr. 5: Kopie dokumentace terénního výzkumu zhotovená v roce 1962 podle originální předlohy uložené původně v archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově – profil řezu jednoho z objektů prokopaných v roce 1932 u Králové (archiv ARÚB AV ČR, M-TX-201001021).

Obr. 6: Jeden z dopisů Mizzi Manethové adresovaných Karlu Schirmeisenovi (archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

Říšské župní muzeum Opava a Úřad vládního prezidenta Opava. To samé platí také o olomoucké pobočce tohoto archivu, kde se ve fondu Obchodní a živnostenská komora Olomouc nachází skrovná korespondence k dotacím poskytnutým muzeu v Uničově touto významnou hospodářskou organizací na konci 30. let 20. století.

Nepominutelnou roli při rekonstrukci dějin uničovské archeologie hraje denní tisk. Nesmírně důležitým a bohatým zdrojem faktů jsou především noviny *Nordmährische Rundschau*, vydávané v Uničově od roku 1898. Na jejich stránkách se totiž pravidelně objevovaly jednak zprávy o archeologických výzkumech a nových nálezech, jednak informace o činnosti uničovského muzea a tamějšího Muzejního spolku, včetně např. přírůstků muzejní sbírky a jmen dárců. Mnohdy jde o unikátní údaje nezaznamenané v žádných archivních pramenech. Obdobně jako korespondence mezi Mizzi Manethovou a Karlem Schirmeisenem není však ani tento pramen k dispozici v kompletní podobě. Až do roku 1937 existují kompletní svazky novin z jednotlivých let, uchované jednak v knihovně Státního okresního archivu Olomouc, jednak ve Vědecké knihovně v Olomouci. Avšak výtisky z roku 1938 jsou dochovány pouze do září, neboť po připojení československého pohraničí k Německé říši již tyto noviny zjevně nebyly dodávány do veřejných knihoven ve zbytku českých zemí. Z následujících let je zachován kompletně pouze ročník 1940 a několik samostatných výtisků z let 1939, 1941, 1942 a 1943, ve všech případech výhradně v knihovně Státního okresního archivu Olomouc.[17] Aktuální zprávy o archeologických výzkumech na Uničovsku a tamějším dění ovšem vycházely také v jiných německých novinách – informace přinášely např. *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien* (ve Šternberku), *Deutsche Zeitung* a *Mährisches Tagblatt* (v Olomouci), *Deutsche Post* a *Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren* (v Opavě) či dokonce *Tagesbote* (v Brně). Z českých novin stojí rozhodně za pozornost *Litovelský kraj* (transformovaný od října 1929 v *Litovelský a šternberský kraj*, poté od května 1932 v *Litovelský, šternberský a šumperský kraj*), v němž od roku 1929 až do poloviny 30. let 20. století vycházely zasvěcené zprávy a stati o uničovských výzkumech z pera Karla Dubového, jednoho z jejich přímých českých účastníků – zajímavé jsou především odlišným úhlem pohledu a selektivním důrazem na některé národnostní aspekty uničovské archeologie. V dalším českém tisku se příslušné informace objevovaly poměrně zřídka – občas je přinášel pražský *Venkov*, někdy také třeba brněnské *Lidové noviny*.

Kromě dobových novinových zpráv jsou cenným (a velmi zajímavým) pramenem vzpomínky Mizzi Manethové na působení v uničovském muzeu, sepsané po II. světové válce v jejím novém domově v německém Fellbachu a zveřejněné v krajanském časopise *Sternberger Heimatpost* (*Maneth 1959*; *táž 1965b*; *táž 1981*).[18] V něm lze ostatně nalézt také řadu dalších statí, jež se více či méně vztahují k uničovské archeologii (např. *Maneth 1961*; *táž 1965a*; *Ott 1961*; *týž 1966*).

Uničovská archeologie a muzeum v Uničově (resp. Muzejní spolek pro Uničov a okolí) nebyly samozřejmě izolované od okolního světa. Z právního i organizačního hlediska byly vždy součástí širšího kontextu, jenž procházel proměnami. Muzejní spolek pro Uničov a okolí byl zakládajícím členem Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei*), spolku sdružujícího od svého vzniku v roce 1924 zájemce o prehistorii v německých oblastech Československa; v roce 1936 se dokonce v Uničově konala jedna z valných hromad a Karl Schirmeisen byl několikrát zvolen do spolkového výboru. Archiválie německé prehistorické Společnosti, jež zanikla rozhodnutím komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území na podzim 1938, jsou dnes uloženy v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky v Praze ve fondu Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, kde se nachází mimo jiné korespondence Karla Schirmeisena a Vinzenze Reimera s ústředím spolku, zčásti související právě s uničovským sjezdem v roce 1936.

Uničovský Muzejní spolek se angažoval také v meziválečném Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice (*Verband der deutschen Museen für Heimatkunde in der Tschechoslowakischen Republik*), jehož prostřednictvím mimo jiné získával dotace od ministerstva školství a národní osvěty na svoji činnost. Příslušné archivní materiály, jež jsou uloženy v Archivu Národního

17 Kompletní svazky novin *Nordmährische Rundschau* z let 1923, 1936 a 1937 jsou uchovány ještě v Národní knihovně České republiky v Praze; zde je uložen také ročník 1938, který však končí rovněž v září. Je vhodné upozornit na omyl v číslování ročníků – v roce 1935 noviny začaly vycházet správně jako 38. ročník, ovšem od čísla 14 byly nesprávně označeny jako 39. ročník. Tento nesoulad již zůstal neopraven, tj. rok 1936 byl následně označen jako 40. ročník atd. Jednotlivé výtisky *Nordmährische Rundschau* z let 1941, 1942 a 1943 se zachovaly díky Mizzi Manethové – obsahují totiž její rukopisné poznámky. Určitě není náhoda, že bez výjimky přinášejí informace o uničovském muzeu.

18 Článek z roku 1981 (*Maneth 1981*) představuje doslovně přetištěný text vzpomínek z roku 1965 (*Maneth 1965b*). Další stati o dějinách uničovského muzea od jiných autorů v krajanských časopisech vycházejí ze zveřejněných informací a nemají charakter primárního pramene (srv. např. *U. 1970*).

muzea v Praze v rámci fondu Svaz českých muzeí, však zůstaly badatelsky nedostupné. Zčásti je ovšem nahrazují archiválie z již zmíněného fondu Ministerstvo školství v Národním archivu.

Po roce 1938 zasáhl do uničovské archeologie výrazně rovněž již zmíněný Úřad pro pravěk. Některé z archivních materiálů k jeho dějinám jsou uloženy v archivu Archeologického ústavu Akademie věd České republiky v Praze. Likvidace Úřadu pro pravěk v poválečné době proběhla za přímé asistence (a z rozhodnutí) Státního archeologického ústavu a veškeré zařízení bylo převzato prakticky beze ztrát. V pražském Archeologickém ústavu se tudíž nachází také původní fotoarchiv Úřadu pro pravěk, jenž obsahuje mimo jiné snímky z archeologického výzkumu v Brníčku v roce 1940, fotografie několika sbírkových předmětů a unikátní záběry z archeologické expozice uničovského muzea z přelomu 30. a 40. let 20. století. Pomineme-li již zmíněný fond Státní památková správa v Národním archivu, část relevantní korespondence Úřadu pro pravěk je uložena rovněž v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky ve fondech Státní archeologický ústav, resp. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, s jehož komisí pro pravěk a ranou dobu dějinnou byla provázána především odborná činnost Úřadu pro pravěk.

Z hlediska edic úředních dokumentů byla kompletně zveřejněna úřední nařízení Úřadu pro pravěk z let 1939–1943, jež vytvářela závazný obecný rámec pro archeologickou památkovou péči na území Říšské župy Sudety (*Blažek – Lainová 2001*). K dispozici je také kritická edice části korespondence Josefa Kerna, jednoho ze spolupracovníků Úřadu pro pravěk v severozápadních Čechách, jež je však pro Uničovsko relevantní jen v záležitostech obecné povahy (*Blažek – Michálek 2003*).

Pro dějiny uničovské archeologie je vhodné upozornit na jeden specifický rys, který souvisí s mírou dochovanosti pramenů k jednotlivým částem jejího zlatého věku. Zatímco archivní prameny úřední provenience a periodický tisk umožňují spolehlivou rekonstrukci kontextu místních událostí do září 1938, pro období po odstoupení československého pohraničí Německé říši panuje podstatně horší situace. Místní noviny *Nordmährische Rundschau* jsou z této doby dochovány kompletně pouze pro rok 1940 a spisy městského úřadu z let 1938–1945 nejsou zachovány vůbec (patrně byly záměrně zničeny v posledních týdnech II. světové války, neboť jejich naprostá absence je velmi nápadná). Neocenitelným pramenem jsou právě pro toto období soukromé dopisy Mizzi Manethové adresované Karlu Schirmeisenovi, jež zčásti umožňují rekonstruovat tehdejší dění v Uničově, pokud přímo souviselo s archeologií. Kontext místních událostí v Uničově od podzimu 1938 do května 1945, jež ovlivňovaly uničovskou archeologii, je tudíž známý pouze v hrubých obrysech a často spíše jen v náznacích, rozhodně nikoliv natolik spolehlivě jako pro dobu před říjnem 1938.

~

Po konci II. světové války a převratných změnách, jež zasáhly tehdejší československé pohraničí, se Městské muzeum v Uničově potýkalo s vlastní identitou, svárem mezi německou minulostí a českou přítomností – ostatně město i celý region s ní zápasí dodnes. Proto sotva překvapí, že kritická, pramenně podložená a nepředpojatá reflexe archeologického dění na Uničovsku byla možná teprve po listopadu 1989. Nepočetné stati v české odborné, vlastivědné či popularizační literatuře do roku 1989, jež se alespoň letmo dotýkají uničovské archeologie let 1928–1945/1946, Vinzenze Reimera, Mizzi Manethové či Karla Schirmeisena, se sice s respektem zmiňují o rozsahu muzejní archeologické sbírky, avšak zároveň – v naprostém rozporu se skutečností i s dochovanými prameny – tvrdí, že uničovské muzeum bylo bezvýznamné a v kulturním životě města nehrálo žádnou podstatnou roli (typicky např. *Kanyza 1955*, 44; *Šprinc 1963*). Výjimku z pravidla představují pouze publikované práce Zory Trňáčkové, jež se v 60. letech 20. století podílela na základní evidenci uničovské archeologické sbírky v muzeu v Olomouci. S ohledem na téma této knihy zaslouží pozornost především její přehledný soupis archeologických lokalit z Uničovska, evidovaných do let 1945/1946 (*Trňáčková 1963b*).[19] Ostatně ve své době netypické (ale objektivní) bylo také zhodnocení způsobu evidence archeologické sbírky a kvality nálezových zpráv: „*Důležitá je však ta okolnost, že tyto výzkumy i drobné nálezy jsou na svou dobu vzorně dokumentovány v nálezových zprávách, obsahujících jak terénní popisy, tak nákresy a popř. fotografie.* […] *Způsob dokumentace a hlavně důslednost v záznamech může být i dnes v mnohém vzorem.*“ (*Trňáčková 1963b*, 75). Zora Trňáčková uničovskou archeologickou sbírku dokázala využít také

19 Soupis eviduje 113 archeologických nalezišť, vychází ale výhradně z archivu nálezových zpráv uničovského muzea a z archeologické sbírky. Archeologických nalezišť zjištěných do let 1945/1946 bylo zcela jistě mnohem více, ne všechny ovšem byly v terénu ověřeny (a tudíž se z nich v muzejní sbírce nedochovaly žádné nálezy) – např. v dubnu 1943 psala Mizzi Manethová Karlu Schirmeisenovi: „*Ich habe jetzt in letzter Zeit eine Uebersichtskarte von Amtsgerichtsbezirk M. Neustadt angefertigt, in der ich alle unsere vorgeschichtlichen Fundstellen mit den vorgeschriebenen Zeichen eingetragen habe. Da der Masstab 1:25.000 beträgt, ist sie ziemlich gross geworden. 105 Stellen sind eingetragen, die andern, die unsicher sind, werde ich in nächster Zeit, wenn schönes Wetter wird, noch erforschen. Das sind auch noch c. 50.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 3. dubna 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

k několika dalším statím, včetně zajímavých a nezveřejněných objevů z terénních výzkumů (*Trňáčková 1960*; *táž 1962*; *táž 1963a*; *táž 1963c*; *táž 1965a*; *táž 1970–71*, 145, 147, obr. 1). Je ostatně s podivem, že archeologická sbírka bývalého uničovského muzea se ani po svém zpřístupnění v 60. letech 20. století nesetkala s výraznějším badatelským zájmem, třebaže bylo zřejmé, že může přispět k řešení zásadních problémů moravského pravěku – např. k chronologii lengyelské kultury na přelomu neolitu a eneolitu (*Zápotocká 1969*, 543, Taf. XIX–XXVII; *Podborský 1970*, 269; *Košturík 1973,* 9, 17, 40–41, 45, Taf. 18–20), regionalizaci platěnické kultury doby halštatské (*Nekvasil 1974*, 276–286, Abb. 12–16) či chronologii doby laténské (*Meduna 1980a*, Abb. 1–6, Taf. 9–28, Tabelle 2, Beilage 1; *týž 1980b*, 31–49). Již v 50. letech 20. století ostatně prošly revizí objevy železářských výrobních objektů v Brníčku, Dolní Sukolomi, Králové a Želechovicích (*Pleiner 1958*, 81–82, 206–224, 254, obr. 55–58, tab. XVI–XX).

Dějiny archeologického poznávání Uničovska v jeho pomyslném zlatém věku bylo nutné po listopadu 1989 znovu objevit, vzkřísit ze zapomnění k novému životu. Zprvu byly představeny pouze ve stručných nástinech, a to poprvé u příležitosti výstavy *Lopatou a počítačem* konané ve Vlastivědném muzeu v Olomouci v roce 2001 (*Procházková 2001*), poté v souvislosti se zpracováním nálezů z doby laténské (*Hlava 2004*, 373–377; *týž 2007*, 88–92), resp. lengyelské kultury na Uničovsku (*Kalábková 2007*, 42–49). Výročí 800 let od první písemné zmínky o Uničovu se stalo příležitostí k sepsání odborných dějin města, včetně prehistorického vývoje regionu a uceleného nástinu dějin archeologického výzkumu od počátků až do současnosti (*Hlava 2013*). Vinzenz Reimer se dokonce objevil v syntetické monografii o německém muzejnictví na Moravě jako charakteristický příklad jednoho z výrazných typů muzejních kustodů (*Kirsch 2014*, 192–193). Nabídka ze strany představitelů města stvořit knihu o archeologii Uničovska pro veřejnost poskytla záhy poté neopakovatelnou příležitost přiblížit dějiny archeologického poznávání regionu širší veřejnosti netradiční formou, zcela podle představ autorů (*Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*). A Muzejní spolek pro Uničov a okolí, který v letech 1923–1938 formálně zaštiťoval archeologické aktivity na Uničovsku, pronikl v nedávno vydané knize o spolcích v německém Uničově po právu do vyvoleného patnáctičlenného výběru – v knize mu je právě proto věnován samostatný medailon (*Hirnerová – Hlava 2017*, 156–167).[20]

Biografie hlavních postav zlatého věku uničovské archeologie – Vinzenze Reimera, Karla Schirmeisena a Mizzi Manethové – zůstávají zato pouhým snem. K dispozici jsou prozatím především vzpomínkové stati různé faktografické hodnoty stvořené u příležitosti výročí jejich úmrtí (např. *Šebela 1998*; *Hlava 2006*; *týž 2008*), nověji však také populárně laděný životní příběh Mizzi Manethové sepsaný v souvislosti s monotematickým číslem časopisu *Dějiny a současnost*, jež bylo věnováno ženám v archeologii (*Hlava 2017c*). Pro dějiny moravské archeologie je ostatně poměrně charakteristické, že Vinzenz Reimer ani Mizzi Manethová se neobjevili v encyklopedickém souhrnu českých, moravských a slezských archeologů, vydaném před čtrnácti lety. Do něho pronikl pouze Karl Schirmeisen, avšak jeho medailon je poznamenán řadou faktografických omylů a nepřesností (*Sklenář 2005*, 499), které jsou od té doby tradovány (srv. např. *Sklenář 2008*, 39; *Kostrhun 2014*, 207).[21]

Uničovská archeologie se vcelku přirozeně pohybovala v dobovém právním prostředí, jemuž bude na následujících stranách věnována patřičná pozornost. Vzhledem k zásadním politickým změnám let 1938 a 1945 (a také po roce 1948) procházelo opakovaně výraznými proměnami, jež se archeologie Uničovska samozřejmě přímo dotýkaly. K právnímu vývoji archeologické památkové péče v českých zemích je k dispozici ucelený přehled vývoje snah o zákonnou ochranu archeologických památek do roku 1989, s těžištěm výkladu v období do roku 1918 (*Sklenář 2011*). Samostatné

20 Pro úplnost je vhodné zmínit rovněž diplomovou práci o uničovském muzeu z pera Luďka Výkruty, jež ovšem k jeho dějinám nepřinesla žádná nová fakta (*Výkruta 2006*). Obdobně nepoužitelné a zmatečné je zpracování historie uničovského muzejnictví v syntéze městských dějin – z podstatné části jde pouze o změť izolovaných (a nesystematicky vybraných) zpráv z uničovských novin *Nordmährische Rundschau*, jež nejsou spojeny v souvislý výklad (*Fiala et al. 2013*). Líčení je navíc provázeno řadou věcných omylů – např. Julius Leisching, jeden z nejvýznamnějších představitelů německého muzejnictví na Moravě prvních dvou desetiletí 20. století a ředitel Uměleckoprůmyslového muzea v Brně (k jeho osobě srv. *Kirsch 2010a*), je vydáván za ředitele (uničovského?) Městského muzea (*Fiala et al. 2013*, 539) apod.

21 Nesprávné jsou údaje o Schirmeisenově působení ve funkci ředitele školy v Uničově od roku 1918, o terénních výzkumech prováděných již od 90. let 19. století a o jeho vztahu k pobočce Státního archeologického ústavu v Brně od roku 1940. Ve skutečnosti byl Schirmeisen ředitelem chlapecké měšťanské školy v Brně a v roce 1926 byl penzionován, terénní výzkumy prováděl od 20. let 20. století a s pobočkou Archeologického ústavu v Brně, jež vznikla teprve v roce 1942, neměl nic společného (zato byl v roce 1940 jmenován jednatelem Archeologického ústavu pro politický okres Brno, a to jako jeden ze dvou jednatelů německé národnosti v nových státoprávních poměrech po vzniku Protektorátu Čechy a Morava). Neméně paradoxní je, že Karl Schirmeisen je v paměti oboru uchován především jako obhájce pravosti tzv. druhé Věstonické venuše (srv. např. *Sklenář 1977*, 90–95; *Dvořák 1984*, 243–250; *Oliva 2014*, 25–27), přestože v meziválečném Československu náležel k nejvýznamnějším moravským prehistorikům německé národnosti.

pozornosti se dočkalo vládní nařízení o archeologické památkové péči z roku 1941 pro území Protektorátu Čechy a Morava, jež zůstalo v platnosti i po roce 1945 v staronových státoprávních poměrech; příslušná stať ovšem fakticky zpřístupnila pouze vybrané archivní dokumenty bez postihnutí okolností a motivů vzniku této zásadní zákonné normy, jež poprvé kodifikovala práva a povinnosti při provádění archeologických výzkumů (*Blažek – Lutovská 2002*).

Z hlediska klíčových centrálních institucí či organizací, jež přímo či nepřímo ovlivňovaly archeologii na Uničovsku, zůstávají kritické dějiny Státního archeologického ústavu, elitní badatelské instituce založené v Praze v roce 1919 a působící od svého vzniku také na Moravě, v nedohlednu. Paradoxně většímu (i když rozhodně nikoliv detailnímu) badatelskému zájmu se těšil Úřad pro pravěk v Říšské župě Sudety, byť pouze v dílčích sondách (*Blažek 2008*; *týž 2015*; *Hlava 2017b*).

Z profesních či zájmových organizací, jichž bylo uničovské muzeum členem, byly nastíněny dějiny předlitavského Svazu německo-moravských místních muzeí (*Verband der deutsch-mährischen Ortsmuseen*), meziválečného Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice i jeho nástupnického Svazu německých vlastivědných muzeí, župního svazu Sudety (*Verband der Deutschen Heimatmuseen, Gauverband Sudetenland*), vytvořeného po připojení československého pohraničí k Německé říši (*Kirsch 2008*; *týž 2011a*; *týž 2014*). Zato Německá společnost pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu na kritické zpracování svých osudů doposud čeká.

~

Koncepčně je kniha rozdělena do dvou hlavních částí. První část (*kapitola 2*) přibližuje dějiny archeologického poznávání regionu v chronologickém sledu od počátků po současnost, přičemž těžiště líčení událostí spočívá v letech 1928–1945/1946; hlavní osu příběhu tvoří osudy uničovského Městského muzea a Mizzi Manethové, propojené s archeologickými výzkumy v regionu. Druhá část (*kapitola 3*) je naopak koncipována tematicky – jsou v ní podrobně představeny některé zajímavé aspekty uničovské archeologie, resp. působení Mizzi Manethové z let 1928–1945/1946, u nichž chronologicky strukturované líčení první části neumožnilo jejich přehledné (resp. detailní) přiblížení. Nutno konstatovat, že zpracování zvolených témat se v některých případech neomezuje pouze na shromáždění údajů k poměrům panujícím v Uničově a okolí, ale zahrnuje také širší kontext – moravský, resp. obecně středoevropský.

Archeologické dění na Uničovsku v letech 1928–1945/1946 tvoří v kontextu dějin moravské archeologie bezesporu pozoruhodnou kapitolu, jíž navíc dodává nepopiratelnou osobitost i punc jisté výjimečnosti Mizzi Manethová, žena v mužském světě, jímž tehdy středoevropská archeologie bezesporu byla. Prakticky z ničeho, zásluhou několika místních nadšenců ochotných věnovat svůj čas poznání minulosti rodného kraje, zde byly položeny základy regionální archeologie v míře a kvalitě, jež nemají v moravské archeologii tehdejší doby snad žádnou paralelu. S tím stojí v příkrém kontrastu důsledky nuceného odchodu Mizzi Manethové z Uničova (a z Československa) na podzim 1946. Zbavení uničovského muzea kvalifikované odborné síly vedlo již záhy k bezvládí, jež vyústilo nejen v zánik instituce, ale také v degradaci uničovské archeologie na nesvéprávnou Popelku. Šlo ovšem pouze o jeden z konkrétních důsledků likvidace rozsáhlé sítě malých místních muzeí v českých zemích v poválečných desetiletích, k níž vedlo potlačení občanské společnosti spojené s faktickým zrušením spolků a centralizační mánií. To vše se ostatně neblaze podepsalo na archeologii všech regionů příliš vzdálených od center dění, nikoliv pouze na archeologii Uničovska. Někteří z místních si již v letech 1945–1946 jasnozřivě uvědomovali následky odchodu Manethové, avšak zvrátit rozhodnutí klíčového orgánu, jenž rozhodoval o osudu slečny Mizzi, se jim nepodařilo.

Nános zapomnění, který již záhy po roce 1946 překryl německou uničovskou archeologii, se podařilo postupně odstranit teprve v posledních dvaceti letech, a to zásluhou značného množství kolegyň a kolegů z archivů, muzeí, knihoven a institucí badatelského zaměření z Čech, Moravy, Slezska i Německa, kteří k tomu ochotně přispěli radou či konkrétním skutkem. Jim všem – desítkám bezejmenných – náleží velký dík. Vinzenz Reimer, Karl Schirmeisen, Mizzi Manethová i jejich předchůdci a souputníci z řad místních i přespolních by z toho jistě měli velkou radost…

2.
Dějiny uničovské archeologie

2.1 Počátky

Bývalé královské město Uničov leží v severozápadní části úrodné nížiny Hané. Je centrem geograficky přirozeně vymezeného území, ohraničeného ze tří stran hornatým terénem, jenž vytváří výraznou bariéru – Domašovskou vrchovinou na východě a Bruntálskou vrchovinou na severu, spojenými Libinským sedlem a Hraběšickou hornatinou s pásmem Úsovské vrchoviny na západě, jíž dominuje mytická hora Bradlo (*Bradelstein*), opředená pověstmi a legendami. Pouze jižním a jihovýchodním směrem je region plynule propojen s nížinou v okolí Litovle a Šternberka.

Pomyslnou severojižní osu Uničovska tvoří řeka Oskava, jejímiž nejvýznamnějšími přítoky jsou Oslava a Lukavice. Nadmořská výška regionu se pohybuje od 230 m n. m. v jižní a jihovýchodní části až po hranici 300 m n. m. Poměrně rovinatý terén je členěn nápadnými vyvýšeninami, zřetelně vystupujícími z nížiny – např. Vystříbrem (*Silberberg*) mezi Medlovem, Troubelicemi a Lazcemi, Šibeníkem (*Galgenberg*) západně od Uničova či Benkovským kopcem (*Pinkerberg*) severovýchodně od Benkova.

Geologické podloží je poměrně rozmanité, neboť Uničovskem prochází rozhraní mezi dvěma základními geologickými jednotkami střední Evropy – paleozoickými Variscidami (reprezentovanými Českým masivem) a kenozoickými Alpidami (zastoupenými Západními Karpaty). Na něj nasedají pleistocenní spraše a sprašové hlíny, resp. v okolí vodních toků přeplavené spraše nebo splachové sedimenty. Povrch regionu pokrývá úrodná černozem; na temenech výrazných vyvýšenin vystupují na povrch spodnokarbonské droby, prachovce či břidlice (např. Benkovský vrch, Šibeník), resp. spodnokarbonské pískovce, kvarcity a slepence (např. Vystříbro).

Klimatické poměry regionu jsou optimální a srovnatelné např. se situací na Olomoucku a Prostějovsku. Léto zde bývá dlouhé, teplé a relativně suché, zima je mírnější, tj. kratší, mírně teplá a suchá. Průměrná roční teplota se pohybuje kolem 8 °C a srážkové úhrny dosahují ročních hodnot mezi 600 a 700 mm (k přírodním podmínkám blíže *Mikyška a kol. 1972*; *Demek – Novák a kol. 1992*, 39–72).

Přestože přírodní podmínky jsou k trvalému usazení takřka ideální, až do 20. let 20. století panovala o celém regionu mylná představa, že byl k osídlení v pravěku naprosto nevhodný. Archeologických nálezů učiněných (a zaznamenaných) do přelomu 19. a 20. století bylo vskutku velmi málo a do roku 1928, kdy na Uničovsku začaly terénní výzkumy, se jejich počet příliš nezvýšil (*Schirmeisen 1930a*, 107–108; *týž 1943b*, 90–91; srv. *Hlava 2007*, 121–124). Šlo bez výjimky o náhodné objevy, učiněné zpravidla při polních pracích či různých stavbách.

Je proto docela s podivem, že do archeologického světa Uničovsko vstoupilo již na sklonku 18. století. V roce 1793 byla prý na jakémsi návrší („*auf einem Hügel*“) u Rybníčku vykopána (měděná?) hřivna (*Trapp 1894*, 71–72; *Červinka 1896*, 125), jež se později dostala do sbírek Františkova muzea v Brně (dnešního Moravského zemského muzea). Zde ovšem prožila kuriózní osudy, neboť kvůli záměně německého jména naleziště (Rybníček/Ribnik) za podobné jméno vesnice na Moravskokrumlovsku (Rybníky/Rybnik) byla v muzejní evidenci i v literatuře mylně spojena s depotem, který z jihomoravských Rybníků pochází.[22]

22 Ještě Anton Rzehak ji v roce 1898 při popisu prehistorické sbírky Františkova muzea zmínil pod správnou lokalitou Ribnik (tj. Rybníček), ovšem se dvěma dalšími kruhy („*zwei Bruchstücke von dicken, geknöpften Bronzeringen*“), jež se ve starších zprávách neobjevují (*Rzehak 1898*, 69). V roce 1892 byl uveden do literatury depot bronzových kruhů z jihomoravských Rybníků (*Brandl 1892*, 93), a v muzejní sbírce tudíž zřejmě došlo k přimísení hřivny z Rybníčku k tomuto depotu. Jméno naleziště hřivny poprvé zaměnil Innocenc Ladislav Červinka v *Moravě za pravěku* [*Červinka 1902*, 144 – „*Rybníky (u Krumlova). Nákrčník.*“]. Oba nálezy – hřivnu

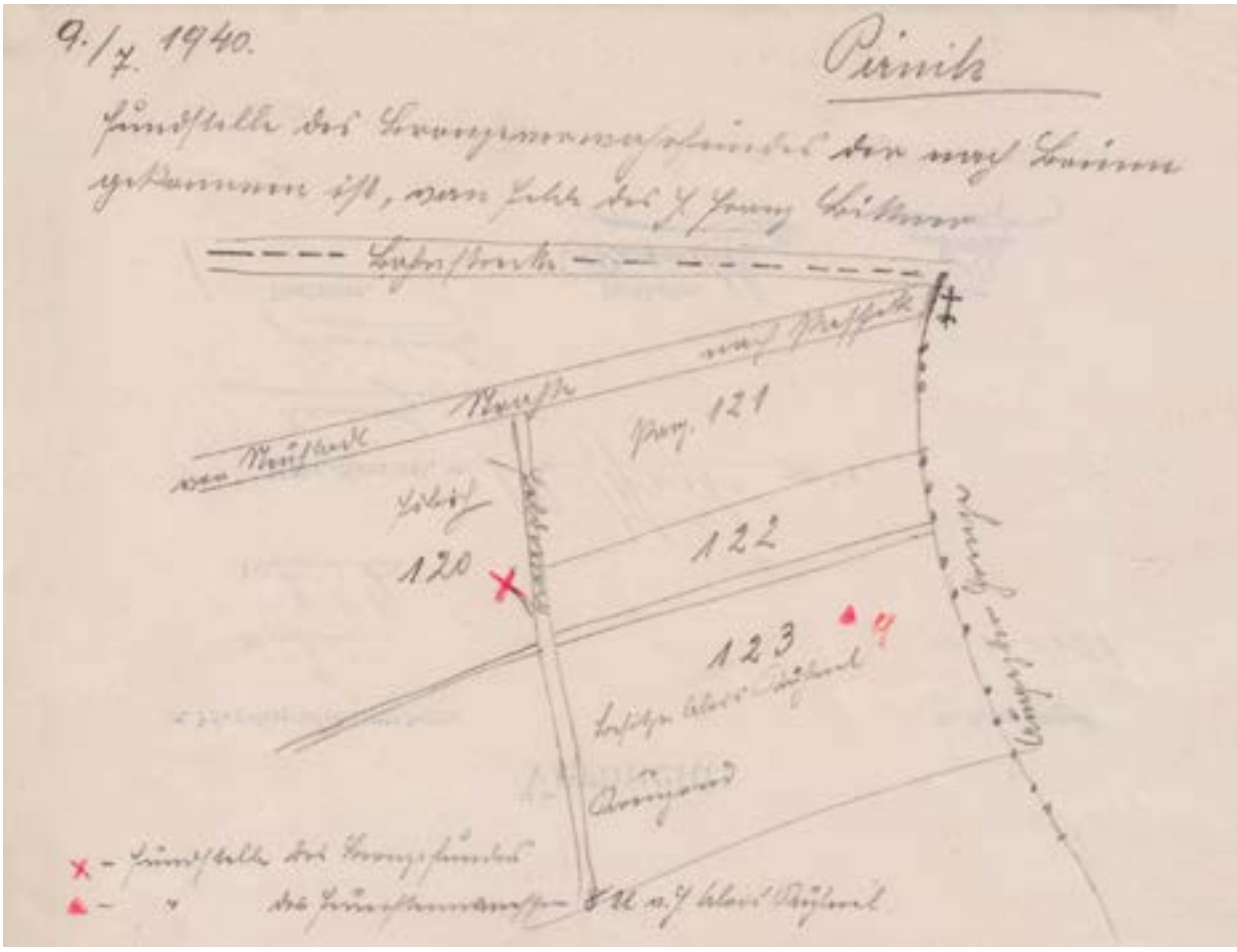

Obr. 7: Situační plánek s vyznačeným místem nálezu depotu bronzových předmětů z Brníčka v roce 1877, lokalizovaným podle svědectví pamětníka (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 6).

Další objevy jsou výrazně mladšího data a do literatury pronikaly od přelomu 60. a 70. let 19. století. V říjnu 1869 daroval liechtensteinský správce dolů a hutí Padiaur brněnskému Františkovu muzeu tři železné (novověké?) nástroje získané při těžebních pracích v Aloisově dole u Medlova údajně z hloubky 16 až 17,5 sáhů (*Trapp 1869*; *týž 1894*, 73). Před rokem 1871 byla kdesi na poli u Dlouhé Loučky (snad poblíž tamější papírny, jež tehdy patřila Ignazi Weissovi) nalezena kamenná sekera (*Jeitteles 1871*, 252; srv. *Daubrawa 1877*; *Trapp 1879*, CVI; *Maška 1885*, 113, Anm. 1). V roce 1876 daroval učitel Josef Schmidt tři kamenné artefakty z Medlova Městskému historickému muzeu v Olomouci, konstituovanému v roce 1874 z podnětu německého vedení města – pocházely z prostoru statku čp. 132 (*Anonymus 1876*; *Wasgestian 1930a*, 2–3; *Ott 1966*, 36–37). V říjnu 1877 byl u Brníčka při orbě nalezen depot z pozdní doby bronzové, tvořený dvěma bronzovými spirálovitými náramky a bronzovým slitkem (ovšem s výrazným podílem mědi); byl předán do Františkova muzea v Brně a v dobovém tisku o něm informoval dokonce sám tehdejší starosta Uničova Ferdinand Daubrawa (*obr. 7*; *Daubrawa 1877*; srv. *Trapp 1879*, CVI, Fig. 2; *Rzehak 1898*, 71; souhrnně *Salaš 2005*, 416, tab. 333B:1). A v roce 1900 byly v nově založené Vodičkově cihelně v Dolní Sukolomi nalezeny lidské a zvířecí kosti spolu s keramickými střepy z několika nádob, jež ovšem skončily neznámo kde (*Anonymus 1900c*).[23]

z Rybníčku a depot z Rybníků – pak spojil dohromady v úsměvné konstrukci (jako „*hromadný nález kruhů náhrdelních*“ z lokality Rybník v horním Pomoraví) Ludvík Šnajdr (*1903*, 13) a následně došlo již jen k pomyslné translaci depotu z horního Pomoraví na jižní Moravu. Hřivna z Rybníčku tak figuruje v řadě prací (nejen) z druhé poloviny 20. století pod nesprávnou lokalitou, jako součást depotu z jihomoravských Rybníků (např. *Ondráček 1958*, 41; *Tihelka 1965*, 31; *Podborský – Vildomec 1972*, 207).

23 Možná šlo o první hrob z nekropole kultury zvoncovitých pohárů, kterou se dolnosukolomská cihelna později proslavila. Uničovská

Zřejmě již v 70. letech 19. století existovala na Uničovsku také první soukromá archeologická sbírka. Vlastnil ji medlovský statkář Raschendorfer a její torzo skončilo později (v říjnu 1929) zásluhou jeho syna v uničovském muzeu (srv. *Anonymus 1934c*). Prý obsahovala artefakty z prostoru mezi Medlovem a Benkovem, sesbírané porůznu na tamějších polích (*Daubrawa 1877*).

Zdrojem nálezů byly již v 19. století také liniové stavby. Jakési artefakty („*kulička a jehla*") od Troubelic, jež byly nalezeny při „*kopání silnice*", byly na konci roku 1877 věnovány Českému průmyslovému muzeu v Praze (nynějšímu Náprstkovu muzeu asijských, afrických a amerických kultur, součásti Národního muzea), založenému z popudu Vojty Náprstka v roce 1874. Byla to zásluha vrchního zemského inženýra Josefa Štora, který se při své práci s obdobnými předměty příležitostně setkával. Jeho dcera Bohumila a manželka Anna byly členkami Amerického klubu dam, ženského vzdělávacího sdružení vytvořeného z popudu Vojty Náprstka v polovině 60. let 19. století. Po odchodu rodiny z Prahy zůstaly v příležitostném kontaktu s Josefou Náprstkovou a z Olomouce, kam se rodina přestěhovala v roce 1871 z Karlových Varů, zasílaly příležitostně do Prahy etnografické předměty pro vznikající muzeum v Náprstkově domě U Halánků – touto cestou se do Prahy dostávaly také nálezy ze staveb různých komunikací, na nichž se Josef Štor z titulu své funkce podílel (srv. nálezy z Čelechovic na Hané; *Hlava 2014*).[24] Z liniové stavby pocházela zřejmě rovněž železná ostruha objevená kdesi u Šumvaldu; dne 21. srpna 1885 ji věnoval Hugo Heyssel, kontrolor dráhy z Vídně, muzeu v Pardubicích, jež spravoval tamější Muzejní spolek konstituovaný na počátku 80. let 19. století.[25]

Není proto divu, že když v roce 1895 prezentoval Innocenc Ladislav Červinka v prehistorické části Národopisné výstavy československé, mamutího českého národního výstavního podniku konaného na holešovickém Výstavišti, mapu s prehistorickými nalezišti z Moravy, z okolí Uničova se na ní objevily pouhé čtyři lokality – Brníčko, Dlouhá Loučka, Medlov a Rybníček.[26]

2.2 Muzeum v Uničově v monarchistických letech

Vznik jakéhokoliv muzea s sebou vždy přinášel vítanou příležitost, aby archeologické nálezy či jakékoliv jiné potenciální sbírkové předměty byly uchovány přímo v regionu, z něhož pocházely. Ostatně v některých případech bylo založení muzea přinejmenším zčásti reakcí na vzkvétající obchod se starožitnostmi, jež nenávratně mizely v soukromých sbírkách.

V menších moravských městech existovaly v zásadě dva funkční modely vzniku muzea a jeho správy – bylo založeno buď přímo obcí, nebo bylo vytvořeno pod záštitou místního muzejního spolku, mnohdy ovšem podporovaného představiteli obce; v praxi mohlo v průběhu let přecházet ze správy města pod správu muzejního spolku a naopak.[27] Konstituování muzejního spolku přitom automaticky neznamenalo vznik muzea, jakkoliv muzejní spolek bez muzea fakticky postrádal smysl. Teprve otevření muzea veřejnosti totiž představovalo definitivní završení úsilí jeho iniciátorů, tvůrců a podporovatelů. Mezi založením muzejního spolku a otevřením muzea pro veřejnost však mohlo uplynout několik let, někdy dokonce více než desetiletí.[28]

Nordmährische Rundschau o lidských kostech uváděla: „*Einige gut erhaltene Stücke wurden als einem jungen Menschen angehörig agnosciert.*" A dodávala: „*Auch wurden Bruchstücke von größeren und kleineren Thon-Urnen zu Tage befördert, darunter ein besonders gut erhaltenes größeres Stück, das die Gestalt der Urne sehr gut erkennen läßt.*" (*Anonymus 1900c*).

24 Nálezy od Troubelic byly do Prahy zaslány v prosinci 1877 – Bohumila Štorová v průvodním dopise sdělovala: „*Kulička a jehla se našla při kopání silnice u Troubelic blíž Uničova.*" Viz dopis B. Štorové J. Náprstkové, 17. prosince 1877; archiv Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, f. Vojta Náprstek, k. 43, inv. č. 346.

25 Kniha acquisiční. Seznam sbírek musejních, str. 177 (záznam č. 2178); SOkA Pardubice, f. Muzejní spolek v Pardubicích, kniha 55.

26 Červinkova mapa prehistorických nalezišť na Moravě z Národopisné výstavy československé je uložena v archivu OAS MMP, f. Archeologie do roku 1945, sv. 7. Artefakty ze Šumvaldu a Troubelic nebyly tehdy zveřejněny, resp. Červinka je neznal. Ve sbírce Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci se již záhy po jeho založení v roce 1883 nacházely jakési „*památky kamenné*", jež údajně pocházely odkudsi „*od Šumvaldu*" (*Anonymus 1884*, 35), avšak jejich arteficialita je podle mého soudu sporná – v soupisu muzejní sbírky, jež zachycuje stav k roku 1913, se totiž neobjevují (*Kovář 1914*). A nálezy z roku 1887 (údajně) ze Želechovic, jež jsou zachyceny v archivních pramenech (NA, f. Památkový úřad Vídeň, k. 107, složka Želechovice, spis čj. 981/1887), pocházejí ve skutečnosti z Čelechovic na Hané (zmínka o hraběti Saint-Genois, jemuž soubor patřil, identifikuje naleziště naprosto jednoznačně, neboť ve vlastnictví rodu Saint-Genois byly Čelechovice na Hané, nikoliv Želechovice).

27 Takovou proměnu zažilo třeba muzeum v sousední Litovli, jež bylo v dubnu 1907 konstituováno pod správou Krajinské muzejní společnosti v Litovli (založené ovšem z popudu města) a v závěru roku 1918 bylo předáno městu, třebaže původní spolek zůstal zachován.

28 Jen namátkou uveďme alespoň tři příklady – v Boskovicích byl tamější Muzejní spolek založen (po dvou letech příprav) v roce 1905, ale muzeum bylo pro veřejnost otevřeno až v květnu 1906, třebaže již od roku 1903 mělo vyhrazeno prostory v nově postavené budově místního gymnázia (*Čižmář et al. 2018*, 23, 59). V Jihlavě byl Muzejní spolek ustaven v průběhu roku 1892, zatímco muzeum bylo slavnostně otevřeno v roce 1895 (*Pisková*

Také Uničov se na konci 19. století potýkal s poměry, jež byly typické pro většinu moravských regionů. Beztak nevelký počet artefaktů objevených porůznu v 18. a 19. století, o nichž se dochovaly zprávy, totiž bez výjimky skončil právě v různých soukromých sbírkách, resp. v muzeích za hranicemi Uničovska – v Brně a Olomouci, popř. též v Praze a Pardubicích. Úsilí místních patriotů o založení muzea vyvěralo právě ze snahy zachovat natrvalo památky na minulost rodného kraje a města přímo v Uničově.

Nebývá příliš obvyklé, aby okolnosti zrodu muzea byly nejasné a datum jeho založení sporné. O Městském muzeu v Uničově, jež v dějinách uničovské archeologie sehrálo nezastupitelnou roli, to ovšem platí v plné míře – cesta k jeho vzniku byla totiž komplikovaná a jeho konstituování nesnadné, zdlouhavé. V Uničově navíc na přelomu 19. a 20. století vznikla dvě různá muzea s poněkud odlišným zaměřením – kromě Městského muzea (*Stadtmuseum*) to bylo tzv. Střelecké muzeum (*Schützenmuseum*). Jejich vzájemný vztah není zcela jasný – byla bezpochyby spojena osobou iniciátora jejich vzniku a prvního správce, zároveň ale měla různé zřizovatele. Již během prvního desetiletí 20. století však byla považována za sourodý celek.

Střelecké muzeum bylo založeno pod patronací c. k. Privilegovaného měšťanského ostrostřeleckého sboru královského města Uničova (*k. k. Privilegierte bürgerliche Scharfschützenkorps der königlichen Stadt Mährisch-Neustadt*), nejstaršího spolku v Uničově, jehož počátky se kladou do roku 1799 (*Hirnerová – Hlava 2017*, 25). U počátků Střeleckého muzea stál městský lékař Emil Miller, filantrop a v letech 1895–1909 předseda Ostrostřeleckého spolku, jak byl c. k. Privilegovaný měšťanský ostrostřelecký sbor královského města Uničova zkráceně nazýván (*obr. 8*; *Hirnerová – Hlava 2017*, 186).[29] Šlo vlastně o završení oslav stoletého výročí od vzniku spolku, připomínaného se značnou pompou v roce 1899.[30] Působivé slavnostní otevření muzea proběhlo 20. ledna 1900, symbolicky ve svátek patronů střelců sv. Fabiána a sv. Šebestiána, zároveň ovšem také v den, kdy se tradičně konala valná hromada spolku. Nechyběl okázalý průvod členů spolku městem, proslov uničovského starosty Josefa Goebla (byl ostatně členem Ostrostřeleckého spolku), ani následný projev Emila Millera (*Anonymus 1900a*).

Střelecké muzeum se od počátku nacházelo v prostorách bývalého minoritského kláštera, který tehdy vlastnilo město, a to v prvním patře jedné z budov, kde sídlily obecní úřad a obecná chlapecká škola (*obr. 9*).[31] Jeho expozice byla zprvu zřejmě velmi skrovná, jak naznačuje dobový popis, zveřejněný záhy po zpřístupnění muzea veřejnosti: „*Es ist, mit Rücksicht auf seine bescheidenen Anfänge, sehenswerth. Mehr als 50 Büchsen, vom Steinschloßgewehre angefangen, bis zum modernsten Hinterlader, stehen in Ständern längs den Bänden. In der Mitte des Saales ein eiserner Ständer – eine Kunstschmiedearbeit und ein Geschenk der Herren Gebrüder Heiger – trägt die Corpsfahne umgeben mit Büchsen alter Corpsmitglieder. In zwei groß*en *Eichenschränken – Arbeiten der Herren Tischlermeister Wilhelm Hafran und Josef Pommer – sind theils Waffen, theils Urkunden untergebracht, und ein groß*er, *mit Glas gedeckter Tisch birgt eine Sammlung von verschiedenen hier gefundenen Waffen, Kugeln, Münzen u. s. w. An den Wänden ist eine Auslese der besten Scheiben angebracht, vom Jahre 1799 beginnend, bis zum heurigen Jahre. Pistolen, Revolver, Tschako´s der alten Bürger, Säbel, Bajonette und alle mögliche Zugehör zur Ausrüstung der alten Bürgergarde zieren Wand und Decke.*“ (*Anonymus 1900a*, 4).[32]

Zatímco o datu a okolnostech vzniku Střeleckého muzea (resp. o jeho otevření pro veřejnost) není sebemenších po-

1988, 145, 152). A ve východočeské Bohdanči byl Muzejní spolek konstituován v roce 1923 (první návrh jeho stanov vznikl dokonce již o deset let dříve), avšak k otevření muzea došlo teprve v srpnu 1930 (materiály k dějinám Muzejního spolku v Bohdanči jsou uloženy v SOkA Pardubice, f. Muzejní spolek Bohdaneč).

29 Název spolku prošel několika proměnami – jako Ostrostřelecký spolek Uničov (*Scharfschützenverein Mährisch-Neustadt*) se oficiálně jmenoval pouze v letech 1855–1870; v roce 1909 byl přetvořen v Měšťanskou ostrostřeleckou společnost Uničov (*Bürgerliche Scharfschützengesellschaft Mährisch-Neustadt*) a tento název se používal také v éře meziválečného Československa (*Hirnerová – Hlava 2017*, 214).

30 Souvislost konstituování Střeleckého muzea se stoletým výročím existence Ostrostřeleckého spolku vyplývá z dopisu okresního hejtmanství v Litovli obecnímu výboru Uničova, 12. dubna 1900; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 952, inv. č. 3100 („*Der Stadtgemeindevorstand wird angewiesen, bis längstens 20. April, ob bezw. wann es in M. Neustadt zu der von dem k. k. priw. Schützencorps in M. Neustadt geplanten Errichtung des Jubiläumsschützenmuseums in M. Neustadt gekommen ist.*“).

31 Dopis obecního výboru Uničova (J. Goebl) okresnímu hejtmanství v Litovli, 19. dubna 1900 (koncept); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 952, inv. č. 3100 („*Das Schützenmuseum ist im Gemeindeamtsgebäude N° 44 im I^ten Stockwerke untergebracht*“). K lokalizaci prvního sídla muzea viz *Kux 1923*, 268 – Konskriptionsnummer 44 („*Olmützergasse 14, Schwabengasse 18: Klostergebäude und Kirche ‚Zur Kreuzerhöhung‘*“).

32 Další popis muzejní sbírky obsahuje také dopis obecního výboru Uničova (J. Goebl) okresnímu hejtmanství v Litovli, 19. dubna 1900 (koncept); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 952, inv. č. 3100 [„*Dieses Jubiläumsschützenmuseum enthält Gedenkschreiben aus den Jahren 1799 bis 1899, ferner Waffen /40 Stk alte Corps Gewahre, 20 Stk alte Pistolen, Säbel, Lanzen/, welche dem 18ten und 19ten Jahrhundert angehören; außerdem ist eine Sammlung von Geschosstypen /ungeladen/ und von alten Fundgegenständen vorhanden. Ferner ist in denselben die altehrwürdige über 160 Jahre alte Corpsfahne, sodann 2 Compagniefahnen, welche am Geburtstage Kaiser Josef II (1741) geweiht wurden, untergebracht.*“].

Obr. 8: Tablo Ostrostřeleckého spolku v Uničově z roku 1899 – v největší kartuši (nad středem) je Emil Miller (VMO, podsbírka Fotografie a pohlednice, inv. č. F 42327).

chybností, počátky Městského muzea jsou obestřeny mlhou nejistoty. V dobových archivních pramenech a v textech různého druhu zveřejněných od 20. let 20. století do roku 1945 se lze totiž setkat s několika odlišnými daty jeho konstituování. Je zjevné, že ani sami Uničovští si nebyli již v meziválečných letech jisti, kdy přesně jejich muzeum vzniklo.

Zrod Městského muzea se zpravidla klade do roku 1906 (*Kirsch 2014*, 264, pozn. 130, 137 s odkazy na primární zdroje; *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 33; *Hirnerová – Hlava 2017*, 157, 186; *Hlava 2017c*, 18), ostatně právě tento letopočet byl se vznikem muzea spojován již ve 20. a 30. letech 20. století – zmínil ho Johann Kux v oficiálních dějinách Uničova (*Kux 1923*, 255) i ředitel Moravského zemského muzea Jaroslav Helfert v soupisu československých muzeí, který vycházel z podkladů zhotovených Svazem československých muzeí (*Helfert 1931*, 323, pozn. 3 na str. 320). Rok 1906 jako datum založení uničovského muzea se objevil rovněž v rukopisném soupisu moravských a slezských muzeí z pera Rudolfa Hönigschmida, od března 1937 státního muzejního inspektora německých muzeí v zemi České a Moravskoslezské (a v letech 1925–1936 ředitele Státního památkového úřadu pro Čechy), poskytnutém v roce 1938 Jaroslavu Helfertovi.[33] Navíc právě v roce 1906 uničovský obecní výbor založil pro

33 Verzeichnis der deutschen Museen in Mähren-Schlesien (příloha dopisu R. Hönigschmida J. Helfertovi, 6. září 1938), Archiv MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 140, spis čj. 107/1938 (srv. *Kirsch 2014*, 47–48, příloha 8/2). Jakkoliv to nelze přímo doložit, je možné předpokládat, že Hönigschmidův údaj vycházel primárně z informací získaných přímo z Uničova.

financování chodu muzea tzv. Muzejní fond (*Museumsfond*; *Anonymus 1929h*, 1), jehož pokladní kniha je dokonce dochována.[34] Rok 1906 jako datum vzniku uničovského muzea (zdánlivě?) podporuje rovněž fakt, že statistické šetření o muzeích na Moravě, jež bylo provedeno v roce 1905, muzeum v Uničově nezachytilo. Z Moravy bylo tehdy oficiálně evidováno dvacet muzeí, mimo jiné v Šumperku a Rýmařově (*Auerhan 1910*, XLII–XLIII), avšak vzhledem k zvoleným kritériím sběru dat nebyl soupis úplný (*Kirsch 2014*, 44 – pozn. 128).[35]

Je jisté, že v roce 1906 již Městské muzeum existovalo, avšak jeho počátky jsou s největší pravděpodobností starší. V roce 1940 zveřejnil Ferdinand Bundil, tehdejší šéfredaktor uničovských novin *Nordmährische Rundschau*, svůj archivní objev – podle něj bylo možné považovat za datum zrození muzea 6. duben 1900 („*Der 6. April ist damit sozusagen der Geburtstag unseres Stadtmuseums.*"). Bundil vycházel ze zápisu z jednání obecního výboru, jenž právě v tento den zasedal. Jeden z bodů projednávaných z podnětu uničovského starosty Josefa Goebla údajně zněl: „*Ueber Anregung des Vorsitzenden wird bewilligt, daß die ältere Registratur nach ordentlicher Sichtung derselben in den geräumigen und trockenen Kellerräumen der hiesigen Bürgerschule unterzubringen wäre, hiezu die erforderlichen Regale anzuschaffen sind – ebenso wird ein Lehrzimmer in der alten Schule zur Errichtung eines städtischen Museums bewilligt, zu dessen Errichtung Herr Dr. Miller seine Mitarbeit bereitwillig erklärte.*" (*Bundil 1940*).[36]

Bundilovo tvrzení je ovšem nepřesné. Podle zavedené praxe zasedání obecního výboru měl program schůze vždy předem stanovené body, o nichž byli všichni účastníci v předstihu písemně informováni. Zároveň ovšem v úvodu (nebo až na závěr) mohl starosta přednést další aktuální návrhy podle svého uvážení. Z popudu starosty Goebla byly 6. dubna 1900 vskutku projednávány záležitosti archivu a muzea. Šlo ovšem o dva odlišné (a v zásadě nesouvisející) body programu, jež

Obr. 9: Část areálu minoritského kláštera – v prvním patře budovy před klášterním kostelem mělo své první sídlo Střelecké i Městské muzeum (soukromý archiv).

následovaly bezprostředně za sebou. Dochovaný záznam o archivu (bod l) totiž zní: „*Der Vorsitzende bringt an, daß das alte Actenmateriale nun aus dem Rathause in die Kaserne eingebracht wurde und daß sich auch hier in diesem Hause verschiedene alte wichtige Akten befinden, welche einen sicheren Verwahrung bedürfen, er beabsichtige dieselben im Laufe des Jahres sichten zu lassen und in den gewölbten lichten und trockenen Kellerräumen der Bürgerschule, welche versperrbar zu machen wären und wozu Regalien anzuschaffen sind, unterzubringen. Herr Dr. Miller hat sich auch bereit erklärt an der Sichtung der Akten mitzuwirken – einverstanden und ist das Erforderliche hiezu anzuschaffen.*" Naopak muzea se týkal teprve následující záznam (bod m): „*Für das Stadtmuseum, welches Herr Dr. Miller einzurichten sich erbötig macht, wird das groß*e *Lehrzimmer im Gemeindehause bewilligt.*"[37] Iniciativa vskutku náležela Emilu Millerovi, který byl ostatně tehdy členem obecního výboru. Vycházela ovšem ze staršího příslibu. Již na zasedání obecního výboru 25. července 1899 byl totiž z Goeblova podnětu projednáván (a schválen) bod, který se týkal obou muzeí: „*Von den im I. Stock verbleibenden 3 Lehrzimmer wird über Antrag des Vorsitzenden eines für das städt. Museum und eines für ein Museum des k. k. priw. Schützencorps bewilligt.*"[38]

Je tudíž zjevné, že Ferdinand Bundil v roce 1940 nesprávně interpretoval (resp. nepřesně parafrázoval) izolovaně posuzovaný záznam z jednání uničovského obecního výboru 6. dubna 1900. O zřízení dvou různých muzeí – Střeleckého

34 Kassabuch des Museumsfondes; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 747. Kniha obsahuje záznamy z let 1906–1929 – první zápis pochází ze 7. května 1906, na konci roku 1929 byl fond zrušen („*Der Fond wird mit Ende 1929 aufgelassen.*").

35 Do soupisu byla zahrnuta pouze „*musea zcela neb z části vydržovaná nebo podporovaná zemí, okresy, obcemi nebo obchodními a živnostenskými komorami.*" (*Auerhan 1910*, XLII).

36 Šlo o náhodný objev učiněný krátce před údajným čtyřicetiletým výročím vzniku Městského muzea. Mizzi Manethová totiž v druhé polovině března 1940 sdělovala Karlu Schirmeisenovi: „*Doch nun eine Neuigkeit. Unser Museum feiert am 6. April seinen 40jährigen Bestand. Gestern erst hat es Schriftleiter Bundil herausgefunden.*" (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. března 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena). Je zřejmé, že také pro ni to bylo překvapení – za datum zrodu muzea do té doby zjevně považovala rok 1906.

37 Protokol ze zasedání obecního výboru, 6. dubna 1900 (body l, m); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 240. V dobové novinové zprávě o zasedání uničovského obecního výboru 6. dubna 1900 není o tomto bodu žádná zmínka (*Anonymus 1900b*).

38 Protokol ze zasedání obecního výboru, 25. července 1899 (bod l); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 240.

a Městského – bylo rozhodnuto nejpozději v létě 1899, kdy byla pro každé z nich vyhrazena jedna místnost v prostorách chlapecké obecné školy v minoritském klášteře. Na počátku roku 1900 bylo otevřeno Střelecké muzeum. A 6. dubna 1900 obecní výbor rozhodl pouze o přidělení jiné (tj. větší) místnosti Městskému muzeu, nikoliv o konstituování Městského muzea či o jeho otevření pro veřejnost.

Dva roky po Bundilově objevu však přišla s jiným – a výrazně starším – datem Mizzi Manethová. V souhrnné stati o uničovském muzeu a jeho prehistorické sbírce, zveřejněné v odborném prehistorickém časopise *Sudeta*, uváděla: „*Im Jahre 1891 von dem ehemaligen Stadtarzt Dr. E. Miller gegründet, feierte das Museum im Vorjahre sein 50jähriges Bestandesfest.*“ (*Maneth 1941–42*, 133). A nebylo to její poslední slovo k počátkům muzea. V poválečných letech se znalostí uničovských archiválií (a Bundilova objevu, z něhož faktograficky vycházela) se sice vrátila k 6. dubnu 1900 jako datu zrodu, zároveň ale letmo zmínila rok 1891 jako datum spojené s prvním impulzem vedoucím ke vzniku muzea: „*In der städtischen Registratur im Gemeindeamt in Mähr.-Neustadt lag unter ‚Museum‘ ein Aktenbündel, in dem schon im Jahre 1891, angeregt von dem damaligen Stadt- und Privatarzt Dr. Emil Miller, die Gründung eines Stadtmuseums geplant war. Für Waffensammlungen scheint aber bei ihm ein größeres Interesse vorhanden gewesen zu sein, denn am 20. Jänner (Fabian und Sebastian) wurde schon das von ihm errichtete Schützenmuseum, als Eigentum des Schützenvereines, feierlich eröffnet. Nachdem Dr. Miller diese sich selbst gestellte Aufgabe vollendet hatte, versuchte er, die Planung eines städtischen Museums in die Tat umzusetzen. In einer Sitzung am 6. April 1900 wurde ihm ein Lehrzimmer in der alten Schule (Knabenschule) zur Errichtung eines Stadtmuseums bewilligt. Demnach ist dieser Tag als Geburtstag dieses Museums anzusetzen.*“ (*Maneth 1965b*, 172). Úřední spis („*ein Aktenbündel*“) z roku 1891, na nějž se Manethová odvolávala, není dochován; přesto je zřejmé, že v tomto roce nešlo o konstituování muzea, ale nanejvýše o první nastínění záměru muzeum v Uničově založit, patrně předloženého Emilem Millerem. S největší pravděpodobností však tehdy muzeum nevzniklo, přestože se o jeho konstituování na počátku 90. let 19. století vskutku uvažovalo. Nepřímo to potvrzuje sám uničovský starosta Josef Goebl, který v roce 1903 v oficiálním úředním dopise uváděl: „*Die Museumssammlungen wurden im Jahre 1890 begonnen und sind im Gemeindehause in zwei Sälen (100 m², 80 m²) untergebracht.*“[39] Počátky muzejních sbírek tudíž kladl již do roku 1890, avšak z formulace, kterou použil, vyplývá, že ani v tomto případě nešlo o konstituování Městského muzea jako instituce, ale pouze o počátek shromažďování potenciálních sbírkových předmětů.[40] Jeho záznam je ovšem důležitý z jiného důvodu – je zřejmé, že v roce 1903 již Městské muzeum existovalo a bylo považováno za jeden celek se Střeleckým muzeem; dva sály („*in zwei Sälen*“) muzejních sbírek to dosvědčují nade vši pochybnost. Jistou autonomii si ale původní sbírka Střeleckého muzea udržela až do 30. let 20. století – je totiž doloženo, že Ostrostřelecký spolek ještě tehdy volil správce sbírky, který se o ni formálně staral.[41]

Městské muzeum tudíž zjevně vzniklo někdy mezi lety 1900 a 1903. Jeho duší byl bezpochyby Emil Miller, který měl lví podíl na jeho zrození. Z podnětu vedení města byl ustanoven kustodem, jakkoliv šlo o čestnou (tj. neplacenou) funkci. A jeho kvalifikace byla vskutku výtečná: „*Derselbe dürfte durch seine allgemeine wissenschaftliche Bildung und dadurch, dass er fast alle bedeutenden Museen Europas gründlich kennen gelernt hat, wissenschaftlich geeignet sein.*“[42]

První sbírkový inventář pro Střelecké i Městské muzeum vytvořil během roku 1908 (*obr. 10*).[43] Snažil se také uničovské muzeum zapojit do organizační struktury malých místních moravských muzeí, jež právě tehdy neformálně vznikala. Z popudu ředitele Uměleckoprůmyslového muzea v Brně Julia Leischinga, významného organizátora moravského muzejnictví, se ve dnech 15. a 16. dubna 1905 uskutečnilo první setkání zástupců místních německých muzeí na Moravě. Šlo vlastně o počátek Svazu německo-moravských místních muzeí, konstituovaného formálně teprve v roce 1912 (blíže *Kirsch 2011a*; *týž 2014*, 64–69). Smyslem setkání byla pravidelná výměna informací o činnosti muzeí a principech jejich práce. Nechyběly snahy o sjednocení pravidel akvizice sbírkových předmětů, evidence či vhodného uložení sbírek, na programu byly také diskuse o expozicích a principech jejich vzniku. Jakkoliv šlo o Leischingovu iniciativu, jež vycházela z precizně for-

39 Dopis obecního výboru Uničova (J. Goebl) Moravskému zemskému výboru, 20. listopadu 1903; MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 471.

40 Dodejme, že v záznamech o zasedání obecního výboru z let 1890, 1891 a 1906 neexistuje žádná zmínka o muzeu – viz Protokoly ze zasedání obecního výboru z let 1890, 1891 a 1906; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 238 (1890, 1891), 241 (1906).

41 V polovině 20. let 20. století byl správcem Střeleckého muzea bývalý uničovský starosta Franz Schischma (*Anonymus 1925b*); na počátku roku 1931 byl zvolen muzejním správcem Rudolf Dittrich (*Anonymus 1931a*), v polovině 30. let 20. století jím byl Franz Pirkel (*Anonymus 1934b*; *týž 1935a*).

42 Dopis obecního výboru Uničova (J. Goebl) Moravskému zemskému výboru, 13. srpna 1909; MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 397.

43 Besitzstands-Ausweis der königl. Stadt Mähr.-Neustadt (příloha k dopisu obecního výboru Uničova moravskému zemskému sněmu z 2. října 1908); MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 410–429.

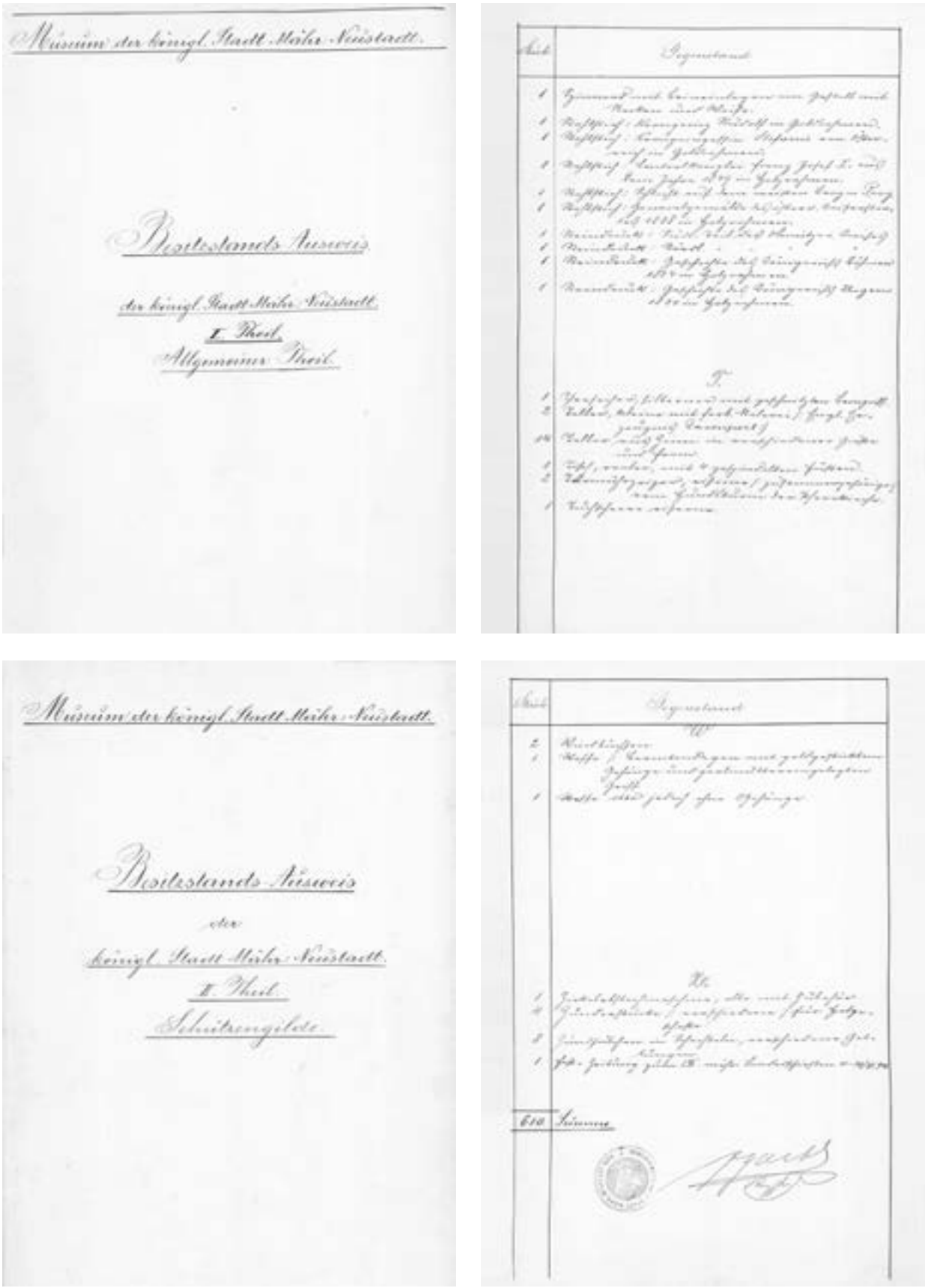

Obr. 10: První sbírkový inventář Městského muzea (nahoře) a Střeleckého muzea (dole) z roku 1908 (MZA, f. A 9 Zemský výbor, sign. N 13/4, k. 4543, fol. 410r, 416v, 422r, 428r).

mulovaných názorů a úvah o roli malých místních muzeí (*Leisching 1903*), společný postup a výměna názorů byly jednotlivými zástupci muzeí z menších moravských měst pociťovány jako velmi žádoucí.

První jednání delegátů místních moravských muzeí v roce 1905 proběhlo ještě bez Millerovy účasti, ostatně muzeum v Uničově chybělo mezi pozvanými, s nimiž však Julius Leisching udržoval styk již delší dobu.[44] Na druhém setkání, jež se konalo ve dnech 25. a 26. dubna 1908 v Moravské Třebové (tj. po třech letech), již Emil Miller nechyběl (*Anonymus 1908*, 57). V následujících letech se ale společných akcí zúčastňoval nepravidelně. Kupodivu chyběl na třetím zasedání 18. července 1909 v nedalekém Rýmařově, avšak v kontaktu s kolegy z jiných muzeí s největší pravděpodobností zůstal. Na rýmařovském jednání bylo totiž dohodnuto, že v časopise vydávaném brněnským Uměleckoprůmyslovým muzeem – *Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe* – budou otiskovány výroční zprávy o činnosti jednotlivých muzeí. A uničovské muzeum poskytlo zprávu o svých přírůstcích za rok 1909 mezi prvními (*Anonymus 1910a*). Následujícího (v pořadí čtvrtého) jednání 14. května 1910 ve Znojmě se Miller zúčastnil (*Anonymus 1910b*; srv. nepřímo *týž 1910c*, 159). Chyběl ale na pátém setkání v Novém Jičíně ve dnech 23.–25. května 1911, ovšem zaslal Leischingovi odpovědi na jeho dotazník, který zjišťoval stav a poměry v jednotlivých muzeích (*Anonymus 1911a*, 78, 80). Nezúčastnil se ani šestého jednání v Jihlavě ve dnech 5. a 6. června 1912, na němž došlo k oficiálnímu založení Svazu (*Anonymus 1912*), a s největší pravděpodobností nereagoval ani na Leischingův dotazník, který mu byl zaslán v závěru roku 1912 (*Anonymus 1913a*). Zavítal teprve na sedmé zasedání, jež se konalo 25. března 1913 v Brně (*Anonymus 1913b*). Millerovo angažování ve Svazu bylo tudíž zjevně pouze příležitostné.

Archeologie nestála v popředí Millerova zájmu, ovšem důležité bylo, že nálezy z Uničova a okolí mohly být nyní uloženy do místního muzea. Nekončily již tudíž pouze ve sbírkách jiných muzeí či dokonce v soukromých sbírkách, jakkoliv takové případy stále existovaly a nepochybně převyšovaly počet prehistorických přírůstků uničovské muzejní sbírky. Každopádně již v roce 1903 se v muzejní sbírce nacházel minimálně jeden archeologický artefakt – šlo o „*einen Teil eines Steinbeiles*“; kromě něj byly ve sbírce také jakési

Obr. 11: Část depotu bronzových předmětů z Dolní Sukolomi na dobové fotografii (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 1).

Obr. 12: Nálezy z cihelny Alberta Siegla v Brníčku z počátku 20. století (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 4).

„*Streitäxte, von Ausgrabungen herrührend, zweifellos der Hunnen- und Schwedenzeit angehörend*“.[45] Nejcennějším Millerovým archeologickým úlovkem byl ale bezesporu depot bronzových předmětů kultury lužických popelnicových polí, nalezený v roce 1909 u Dolní Sukolomi na pozemku Rudolfa Alta, který se mu podařilo shromáždit v muzeu takřka v úplnosti (*obr. 11*; *Anonymus 1910a*, 30, Abb. 1; souhrnně *Salaš 2005*, 315–316, tab. 103B, 104–107, 108A; srv. též *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 102–103). Identifikovat další archeologické přírůstky sbírky uničovského muzea za Millerovy éry je ovšem nesnadné. Z dochovaných záznamů o výdajích muzea vyplývá, že v březnu 1910 byly za jakou-

44 Viz dopis J. Leischinga zástupcům muzeí ve Znojmě, Jihlavě, Moravské Třebové, Moravské Ostravě, Novém Jičíně, Šumperku, Svitavách a Olomouci, 22. března 1905 (koncept), archiv MG, f. Moravské uměleckoprůmyslové muzeum, k. 66, fol. 436–437. Muzeum v Uničově se neobjevuje ani v korespondenci, jež následovala do dubnového setkání v Brně – viz tamtéž, fol. 522, 537–538, 545–549, 557, 560–561, 570, 578, 597, 611, 613, 615–616, 626–629, 668.

45 Dopis obecního výboru Uničova (J. Goebl) Moravskému zemskému výboru, 20. listopadu 1903; MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 472–473.

si kamennou sekeru („*ein Steinbeil*“) zaplaceny 2 koruny (*Anonymus 1910a*, 29).[46] Naopak nálezy z cihelny Alberta Siegla v Brníčku z prvního desetiletí 20. století (*obr. 12*) byly muzeu předány teprve v roce 1929 z dívčí měšťanské školy díky bývalému řediteli Antonu Treutnerovi.[47]

Početnější byly stále případy, kdy muzeum v Uničově zůstalo opomenuto. Když byla v roce 1902 v Pasece nalezena při drenážování polí bronzová sekera, získal ji do své sbírky Innocenc Ladislav Červinka, nikoliv uničovské muzeum; v tomto případě ale zřejmě sehrála podstatnou roli okolnost, že dělník si objevený artefakt odnesl do svého bydliště v Částkově na jihovýchodní Moravě (*Červinka 1905a*, 190; *týž 1905b*, 491; srv. již dříve *Šnajdr 1903*, 13). Kamenný sekeromlat, který byl nalezen v Újezdu na pozemku Rudolfa Götze v roce 1904, skončil v Přírodovědeckém muzeu ve Vídni (*Pinkava 1922*, 244; *Schirmeisen 1930a*, 132; *Měchurová 1992*, 22).[48] Rovněž podstatná část depotu novověkých zlatých mincí objeveného v uničovské cihelně na Šibeníku v únoru 1911 skončila jinde – v muzeu v sousední Litovli, a to zásluhou Jana Smyčky, od roku 1903 konzervátora I. (prehistorické) sekce c. k. Centrální komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek pro politické okresy Litovel, Rýmařov, Šumperk a Zábřeh, zároveň také předsedy Krajinské muzejní společnosti v Litovli, jež tamější muzeum spravovala. Právě Smyčkovi se totiž podařilo záhy po objevu získat depot takřka kompletně od nálezce pocházejícího ze Střelic, vesnice mezi Litovlí a Uničovem (blíže, byť ne zcela přesně *Hradil 2015*). Patrně právě Smyčkovo oficiální (byť v praxi v jiných případech poměrně bezzubé) postavení v hierarchii památkové péče předlitavské části rakousko-uherské monarchie přispělo k vyřešení vzniklé situace. Starosta Uničova Josef Goebl totiž oficiálně žádal, aby byl celý depot uložen do uničovského muzea. Kupodivu v tomto případě zůstaly stranou ohledy na místo nálezu, neboť to rozhodně neleželo ve sběrné oblasti muzea v Litovli. Je ale také pozoruhodné, že majitel cihelny, v níž k objevu došlo (Zdenko Vodička, uničovský podnikatel a později starosta města), polovinu depotu, která mu podle tehdejších zákonů náležela, s největší pravděpodobností prodal. V muzeu v Litovli skončila také kamenná štípaná industrie z Račůvky u Troubelic, kterou nasbíral řídicí učitel Spurný (*Dubový 1929e*, 2).[49] Rovněž první výkopy na hradišti v Hradci u Hradečné nebyly dílem Uničovských (*Pinkava 1922*, 140, obr. 19–20; *Dubový 1929e*) a platilo to také o nálezu kamenných štípaných artefaktů u Zadního Újezdu (*Schirmeisen 1901b*, 24).[50]

Obr. 13: Zbouraná kasárna na hlavním náměstí v Uničově. V proluce byl vzápětí postaven Martha-Haus (archiv VMO).

Slabinou muzea byly od počátku prostory, v nichž sídlilo. Některá z muzeí sdružených ve Svazu německo-moravských místních muzeí se mohla pochlubit vlastní budovou, postavenou speciálně pro muzejní účely (např. muzeum v Moravské Třebové); ostatně na nutnost získat pro muzeum vhodné sídlo upozorňoval programově také Julius Leisching. Snad právě snaha vyrovnat se některým ze spřátelených muzeí z jiných měst a vyhovět Leischingovu požadavku stála v pozadí Millerova ambiciózního plánu. Na konci roku 1910 rozhodl obecní výbor v Uničově o zbourání kasáren na hlavním náměstí (*obr. 13*). Přesto-

46 Kassabuch des Museumsfondes, záznam z 26. března 1910; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 747. Je to zřejmě jediný zakoupený archeologický artefakt za celou dobu existence uničovské muzejní sbírky.

47 Dopis A. Treutnera Městskému muzeu v Uničově, 29. října 1929; archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 4.

48 K datu a přesné lokalizaci nálezu viz svědectví R. Götze, 23. dubna 1931; archiv NZ VMO, složka Újezd, naleziště 1.

49 Viz též archiv ARÚB AV ČR, M-TX-196600046 („*pazourkové nástroje a špičky, celkem 15 kusů*“ z Račůvky s datem 1920, jež se zřejmě týká předání do muzea). Kamenné artefakty z Troubelic byly uloženy také v Městském muzeu v Přerově (viz archiv ARÚB AV ČR, M-TX-197501001).

50 Další nálezy z regionu jsou nejisté, resp. není jasné, kdy přesně byly učiněny (kamenný sekeromlat z Brníčka – viz *Červinka 1902*, 86; kamenné „*kopytovité škrabadlo*“ ze Želechovic ze sbírky Antonína Teličky – viz *Červinka 1908*, 108; bronzový spirálovitý náramek z Uničova či okolí ze sbírky Karla Jaroslava Mašky – viz např. *Schirmeisen 1930a*, 115; „*předhistorické nálezy*“ a „*předhistorické památky*“ z Dědinky a Lipinky – viz *Pinkava 1922*, 132, 164).

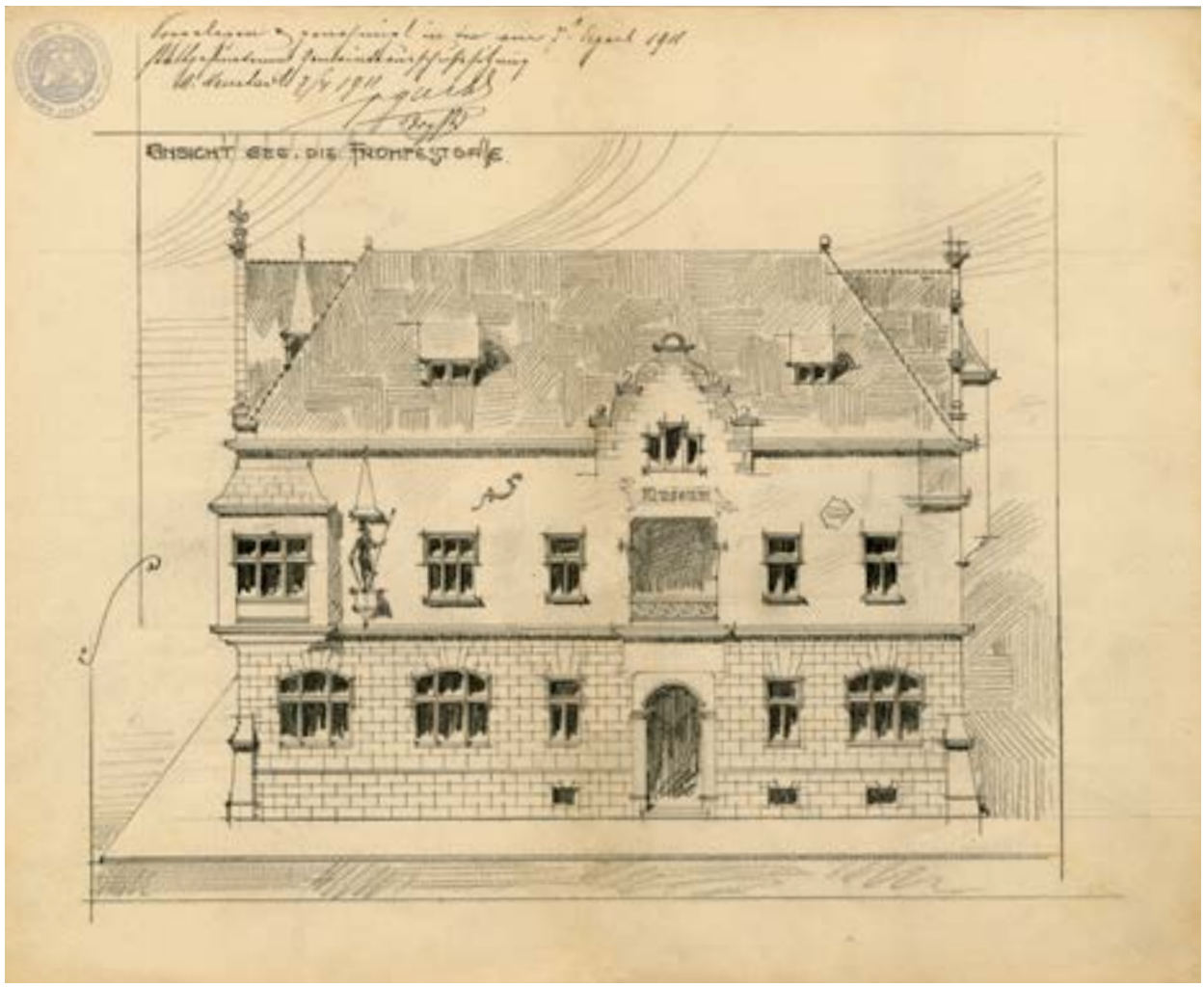

Obr. 14: *Martha-Haus* jako muzeum – pohled z Příční ulice (SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163).

že město mělo s uvolněným pozemkem, jenž mu patřil, své vlastní plány (*Fiala – Mlčák 2013*, obr. na str. 265), Miller přišel s odlišnou představou, která nepostrádala velkorysost ani velkolepost. Členové obecního výboru byli seznámeni s jeho návrhem na zasedání 20. března 1911 – na uvolněné parcele měla být postavena reprezentativní budova pro Městské i Střelecké muzeum, samozřejmě za Millerovy peníze; v prvním patře se měl nacházet byt pro něj a jeho ženu Theresii, přičemž po smrti manželů měl dům připadnout městu. Miller byl přitom ochoten hradit provoz obou muzeí ze svých prostředků, neboť oznamoval, že „*zur Erhaltung dieser Institution das erforderliche Kapital dotieren möchte*.“ Podmínkou ale bylo, aby město poskytlo bezplatně k dispozici svůj pozemek. Reakce vedení města byla pozitivní: „*Die Versammlung nimmt mit besonderen Freude den Inhalt des Schreibens zur Kenntnis und bringt durch Erhaben von den Sitzen den besten Dank für diese hochherzige Spende beziehw. Stiftung dem H. Dtr und seiner Frau Gemahlin zum Ausdrucke und beschließe sodann, daß diese Angelegenheit zur Vorberatung und Antragstellung bezüglich der zu errichtenden Urkunde der Rechtsabteilung zugewiesen werde war. H. Dr. E. Miller sofort in Kenntnis gesetzt werden möge.*“[51] Miller také nechal vyhotovit plány zamýšlené budovy muzea, kterou na památku své předčasně zesnulé dcery nazval *Martha-Haus* (*obr. 14–15*).[52] Na následujícím zasedání obecního výboru již bylo k dispozici stanovisko právního oddělení a rozpředla se k němu obsáhlá debata. Právní oddělení vyhotovilo návrh smlouvy s datem 3. dubna 1911 a členům obecního výboru byl předložen „*Grundriß des ebenerdigen Traktes und 1. Stockwerkes sowie 3 Ansichten*“. Po diskusi

51 Protokol ze zasedání obecního výboru, 20. března 1911 (bod d); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 242.

52 Millerova dcera Martha zemřela 3. února 1911 ve věku necelých 22 let. Její památku připomíná také dodnes dochovaný náhrobek na místním hřbitově.

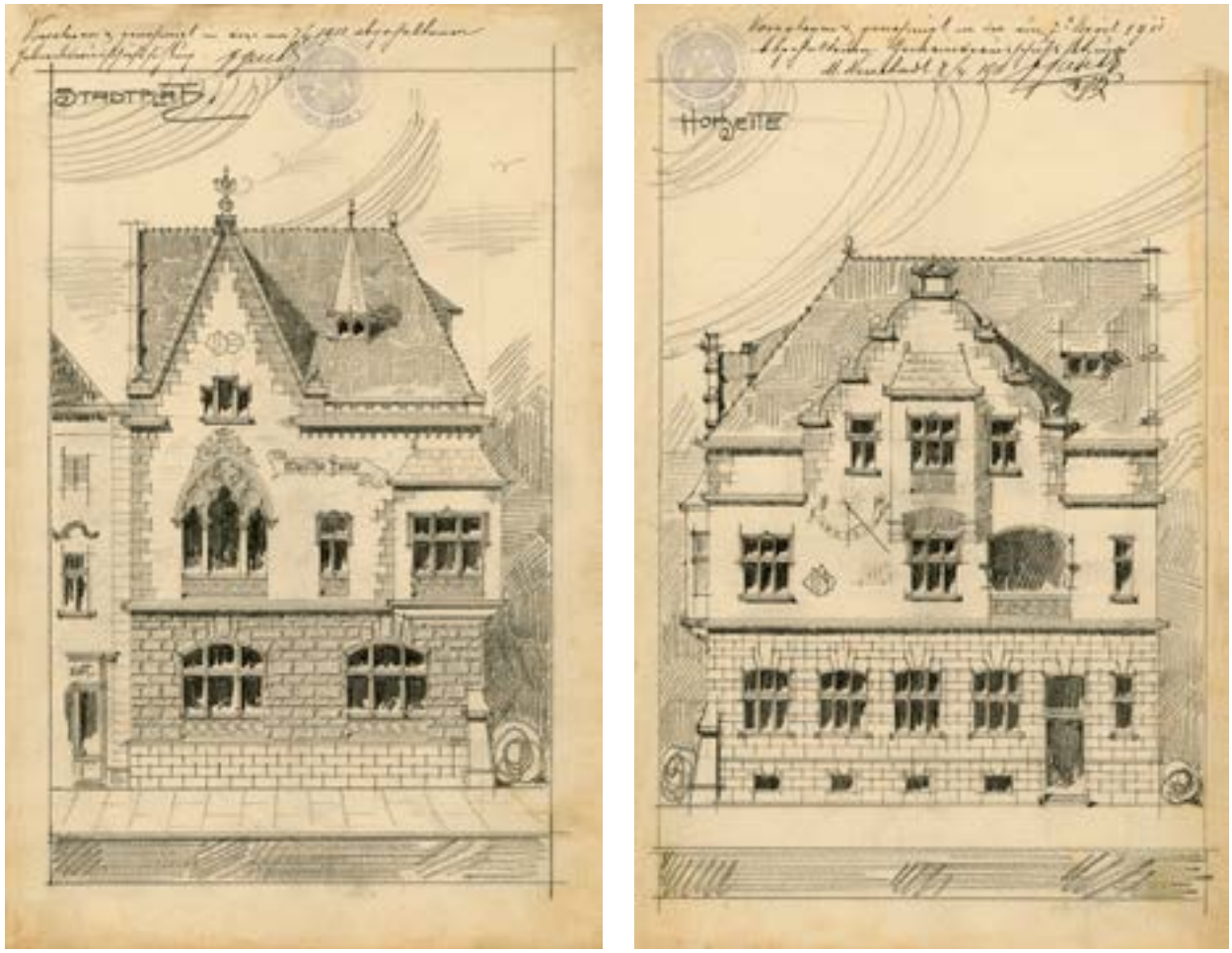

Obr. 15: *Martha-Haus* jako muzeum – pohled z náměstí (vlevo) a ze dvora (vpravo) (SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163).

a dílčích úpravách byl návrh smlouvy všemi přítomnými schválen. Millerovi měl být věnován pozemek v ceně zhruba 20 000 korun.[53]

Pak ovšem nastaly komplikace kvůli přesnému znění darovací smlouvy. Miller, který mezitím začal se stavbou, totiž požadoval několik změn. Celá záležitost se několikrát dostala na program jednání obecního výboru, avšak v létě 1911 bylo zřejmé, že k finální dohodě nedojde. Miller se poté rozhodl od vyjednávání s obecním výborem i od stavby muzejního sídla ustoupit a chtěl pozemek od města koupit pro své soukromé účely (*Anonymus 1911b*) – *Martha-Haus* měl být postaven jako reprezentativní soukromý dům. S tím však obecní výbor nesouhlasil, naopak poněkud furiantsky požadoval uvést pozemek do původního stavu, tj. postavit zbouraná kasárna (určená ovšem k demolici), a to z původního materiálu. Miller to vcelku pochopitelně odmítl a celou *kauzu* musel vyřešit soud (*Anonymus 1911c*, 3; *týž 1911d*). Líčení proběhlo před Okresním soudem v Olomouci 2. října 1911 a jeho výsledek byl nakonec smírný, přijatelný pro obě strany sporu. Miller koupil pozemek za 16 000 korun, o soudní výlohy se podělily obě strany stejným dílem (*Anonymus 1911e*). Millerův *Martha-Haus* stojí na uničovském náměstí dodnes, ale muzeu nikdy zasvěcen nebyl.

Peripetie ohledně *Martina domu* jako by předznamenaly problémy se sídlem, jež Městské muzeum sužovaly po celou dobu jeho existence. Jeho osudem se totiž stalo neustálé stěhování. Již v létě 1913 se muzeum přestěhovalo z minoritského kláštera do nedaleké budovy dívčí obecné a měšťanské školy, jež byla postavena v roce 1900 v bývalé klášterní zahradě, tj. v bezprostřední blízkosti (*obr. 16*). Důvod přemístění muzea byl prozaický – chlapecká obecná škola začala pociťovat nedostatek místa. Již ve školním roce 1912/1913 se rozrostla o první ročník měšťanské

53 Protokol ze zasedání obecního výboru, 7. dubna 1911 (bod č. 1); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 242.

školy a zároveň o šestý ročník obecné školy.[54] To ale nebyl konec, neboť na jaře 1913 se uničovská místní školní rada rozhodla požádat zemskou školní radu o zřízení druhého ročníku měšťanské školy. Jenže na takové rozšíření se již chlapecké škole nedostávalo patřičných prostor, a tak se místní školní rada obrátila na vedení města, aby „*ihn zur Unterbringung der drei Bürgerschulklasse die beiden Säle, in denen zurzeit das städtische und das Schützenmuseum untergebracht sind, ferner das von der städt. Musikkapelle zu ihren Proben benützte Zimmer mieteweise zu überlassen und sämtliche Räume in einen den gesetzlichen Anforderungen entsprechenden Stand zu setzen, so daß sie mit Beginn des kommenden Schuljahres als Lehrzimmer für die 1. und 2. Klasse in Verwendung genommen werden können.*“ Nešlo ovšem o vystěhování na ulici. Členové místní školní rady totiž navrhli konkrétní řešení: „*Gleichzeitig erlaubt sich der Ortsschulrat im Einvernehmen mit der Direktion der Mädchen-Volks- u. Bürgerschule der löblichen Gemeindevertretung zur Unterbringung der beiden Museen zwei in der genannten Schule gelegenen, für die gedachten Zwecke vollkommen geeignete Räumlichkeiten in der Größe von 70 und 35 m² zur Verfügung zu stellen.*“[55] Nepostrádalo to logiku, třebaže pro muzeum to znamenalo odchod do provizoria a navíc do menších prostor. Obecní výbor na svém zasedání 17. dubna 1913 předloženému návrhu vyhověl – školství dostalo v Uničově přednost před muzeem, a to nikoliv naposledy.[56] Stěhování do budovy dívčí obecné a měšťanské školy proběhlo o prázdninách 1913.[57]

Obr. 16: Budova dívčí obecné a měšťanské školy v Uničově (soukromý archiv).

Třebaže peripetie kolem stavby nového sídla obou muzeí nepochybně poznamenaly vztah Emila Millera k vedení města, o Městské muzeum se staral zřejmě až do konce života. Na počátku roku 1913 uničovský Ostrostřelecký spolek navrhoval obecnímu výboru zřízení společného kuratoria pro obě muzea. Z podnětu jednoho z členů vedení města byl zvolen osvědčený postup – bylo rozhodnuto předat tuto záležitost k posouzení právnímu oddělení, jež mělo vypracovat příslušné stanovisko.[58] To trvalo několik měsíců a celá záležitost se vrátila na jednání obecního výboru teprve za půl roku. Problém se skrýval zjevně ve vlastnictví obou muzeí – zatímco Střelecké muzeum náleželo Ostrostřeleckému spolku, na rozhodování o Městském muzeu si činili nárok představitelé města. Snad byla skutečným motivem předloženého návrhu Millerova snaha o vyvázání Městského muzea z přímé podřízenosti členů obecního výboru. Stanovisko právního oddělení souznělo s následným návrhem Franze Klametha, jednoho z členů vedení města: „*Franz Klameth beantragt im Sinne der Rechtsabteilung, für das städt. Museum ein eigenes Kuratorium zu bestellen, dieses hätte die Statuten vorzulegen und sich späterhin mit der Schützengesellschaft ins Einvernehmen zu setzen.*“ Členové obecního výboru tento návrh schválili a přidělili jeho zpracování opět právnímu oddělení.[59] Tím ovšem kroky vedoucí ke zřízení kuratorií obou muzeí zřejmě ustaly. Navíc 28. února 1914 zemřel Emil Miller, který byl patrně hlavním iniciátorem těchto snah, jakkoliv již tehdy v čele Ostrostřeleckého spolku nestál. Proti zdlouhavé městské byrokracii však své představy nedokázal prosadit. A Velká válka, která vypukla s plnou silou v létě téhož roku, odsunula starost o obě muzea na několik let stranou.

54 Dopis okresní školní rady ve Šternberku místní školní radě v Uničově, 30. srpna 1912 (opis); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 929, inv. č. 3075.

55 Dopis místní školní rady v Uničově obecnímu výboru Uničova, 21. března 1913; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 929, inv. č. 3075.

56 Dopis obecního výboru Uničova (F. Schischma) místní školní radě v Uničově, 19. dubna 1913 (koncept); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 929, inv. č. 3075. Všechny tři místnosti měly být chlapecké škole pronajaty („*mietweise Uiberelassung*“). Srv. též *Anonymus 1913c* (6. bod programu: „*Dem Ansuchen des Ortsschulrates um mietweise Ueberlassung der Schullocalitäten für die 1. und 2. Klasse der Knabenschule im Klostergebäude wird stattgegeben. Die dadurch notwendig werdende Ausmietung der beiden Museen wird gebilligt und deren Unterbringung in entsprechenden Räumlichkeiten in der Mädchenbürgerschule beschlossen.*“).

57 V pokladní knize Muzejního fondu jsou uvedeny blíže nespecifikované údaje o vydáních za stěhování do dívčí obecné a měšťanské školy – pocházejí z 26. června 1913 (6 korun 75 haléřů) a 3. září 1913 (11 korun 16 haléřů). Dva další záznamy jsou již konkrétní – 14. září 1913 bylo Theresii Reimerové vyplaceno 30 korun „*für Reinigungsarbeiten laut Weisung*“ a 30. října 1913 obdržel stolař Pommer 16 korun 80 haléřů „*für Arbeiten bei der Museumsübersiedlung*“ (viz Kassabuch des Museumsfondes, záznamy z 26. června 1913, 3. září 1913, 14. září 1913 a 30. října 1913; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 747).

58 Protokol ze zasedání obecního výboru, 6. března 1913 (bod č. 4); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 243.

59 Protokol ze zasedání obecního výboru, 19. září 1913 (bod č. 1); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 243.

Bezvládí v muzeu ostatně nastalo zřejmě záhy po Millerově smrti – když se ve dnech 4. a 5. července 1914 konalo další z pravidelných zasedání Svazu německo-moravských místních muzeí v nedaleké Olomouci, z Uničova se jej nikdo nezúčastnil; přitom hned v jeho úvodu byl vzpomenut kromě následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženy Žofie Chotkové, zavražděných před pouhými několika dny v Sarajevu, také nedávno zesnulý Emil Miller (*Anonymus 1914*, 107).

2.3 Vznik Muzejního spolku pro Uničov a okolí

Velkou válku přežilo Městské muzeum – nyní již definitivně považované za nedílný celek se Střeleckým muzeem, jehož autonomie byla pouze formální – bez větší úhony. Po Millerově smrti se však stalo nechtěným dítětem, s nímž si nikdo pořádně nevěděl rady – existovalo, ale stálo na okraji zájmu. A v poválečné době se na tom zprvu nezměnilo vůbec nic. Veřejnosti bylo navíc nepřístupné.

Když na počátku léta 1919 došlo k zásadní změně ve struktuře vedení města a obecní výbor (*Gemeindeausschuß*) byl po obecních volbách, konaných v červnu téhož roku, nahrazen užší městskou radou (*Stadtrat*) a širším městským zastupitelstvem (*Stadtvertretung*), noví radní nejprve chtěli provést inventuru městského majetku. Pro tyto účely si rozdělili jednotlivé části městské správy. O muzeum zřejmě příliš velký zájem nebyl – v prvním návrhu z počátku července 1919 bylo zařazeno do pravomoci radních Franze Mayera a Eduarda Raschendorfera, a to spolu s péčí o plynové a elektrické osvětlení města, jakož i o hudbu; spolu s oběma radními měl inventarizaci v muzeu provést Viktor Mitschala, uničovský fotograf.[60] Souběžně vzniklo první provizorní rozdělení správy města do jednotlivých úředních referátů, jež se od rozvržení pro potřeby inventarizace majetku výrazně lišilo – muzeum bylo zařazeno do referátu IX spolu např. s péčí o byty, zdraví, sociální péči, park, květiny a stromy, či vzdělání.[61] Vzápětí ovšem nastaly změny a v novém (a definitivním) rozvržení kompetencí bylo muzeum přiřazeno do pravomoci oddělení pro stavby a řemesla (*Bau- und Gewerbeabteilung*), do jehož čela byl postaven radní Josef Mairinger. Působnost tohoto oddělení byla podobná jako v původně navrhovaném referátu IX – kromě muzea do ní spadaly stavební komise, požární policie, doprava, park, starost o květiny a stromy, plavecká škola.[62] Oddělení mělo celkem sedm členů z řad městských radních a zastupitelů – z trojice osob, jež se podílely na inventarizaci majetku v muzeu, byl mezi nimi pouze Viktor Mitschala.[63]

Nebylo to natrvalo. V roce 1922 bylo muzeum přeřazeno do kompetence nově vytvořeného školského oddělení (*Schulabteilung*), do jehož čela byl postaven Johann Zemsky, sociálně demokratický zástupce starosty Uničova. To však již muzeum dospělo na práh nové éry. Z důvodů, jež dobové prameny nezachycují, bylo v květnu 1921 přestěhováno z dívčí obecné a měšťanské školy nazpět do prostor chlapecké obecné a měšťanské školy v bývalém minoritském klášteře – nazpět do míst, jež před osmi lety opustilo. Uspořádání jeho sbírek v staronovém sídle dostali na starost Vinzenz Reimer a Mizzi Manethová, kteří s muzeem spojili své další osudy.

~

Vinzenz Reimer (*obr. 17*) pocházel z Brníčka, vesnice v bezprostředním sousedství Uničova, kde se narodil 13. srpna 1868 jako nemanželský syn Kateřiny Reimerové.[64] Již v necelých dvou letech z něj byl sirotek a Reimerovu výchovu převzala rodina jeho tety Josefy Springerové. Do obecné školy chodil v Uničově a navštěvoval zde také nižší reálné gymnázium. Ve studiu pokračoval v Olomouci na tamější vyšší reálce a poté v Brně, kde maturoval. Následně nastoupil na Technickou vojenskou akademii ve Vídni, elitní armádní školu monarchie, kterou úspěšně ukončil v roce 1889 v hodnosti poručíka. Specializované technické vzdělání, jehož se mu dostalo, jej předurčilo k službě u ženistů, a tak byl po vzniku pionýrských jedno-

60 Protokol ze zasedání městské rady, 3. července 1919 + Prov. Verteilung der Referate für die Inventarisierung, 4. července 1919; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 252. Inkriminovaný záznam zní: „*G. R. Mayer und G. R. Raschendorfer: Gas- & elektr. Beleuchtung, Musik und Museum, letzteres unter Zuziehung des Herr Mitschala.*"

61 Beiläufige Gruppeneinteilung der einzelnen Referate, 4. července 1919; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 252. Poměrně výmluvné je, že muzeum se ve výčtu kompetencí referátu IX objevilo na posledním místě.

62 Protokol ze zasedání městského zastupitelstva, 3. srpna 1919 (bod č. 3); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 244. Muzeum se ve výčtu kompetencí oddělení objevilo opět až na posledním místě.

63 Protokol ze zasedání městské rady, 22. září 1919 (bod č. 1) + Referats-Einteilung der Stadtvertretung von Mähr. Neustadt; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 252. Srv. též Protokol ze zasedání městského zastupitelstva, 23. září 1919 (bod č. 1); tamtéž, inv. č. 244. Obecně šlo o rozdělení podle politického klíče – za občanské strany byli v tomto referátu Josef Mairinger, Viktor Mitschala (původně dokonce navrhovaný za místopředsedu), Ignaz Gabriel a Anton Schubert, za sociální demokracii Josef Grach, Franz Kauer (nahradil původně navrhovaného Josefa Tschanera) a Eduard Kurz (ustavený nakonec jako místopředseda).

64 Matrika narozených Brníčko, 1850–1910; ZAO – pob. Olomouc, f. Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7994, fol. 37.

Obr. 17: Vinzenz Reimer (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 13038/1).

tek v monarchistické armádě v roce 1893 přidělen k 11. praporu v Przemyšlu. Zároveň ale absolvoval ještě další studium určené pro ženisty. Již jako kapitán se v roce 1905 oženil ve Vídni s dcerou jednoho generálního intendanta a o dva roky později se z tohoto manželství narodil syn Vinzenz. Reimerovou domovskou posádkou se poté stal 15. prapor pionýrů v Ptuji, odkud přešel k 8. praporu pionýrů do Krakova, u něhož byl ustanoven velitelem. Dne 1. října 1912 byl v Krakově jmenován v hodnosti majora velitelem nově vytvořeného 1. praporu sapérů, v nějž se 8. pionýrský prapor po reorganizaci ženijních jednotek převtělil.

Když v létě 1914 vypukla Velká válka, Reimer sloužil se svojí jednotkou v zázemí. Požádal proto o nasazení přímo na frontě. Na konci roku 1914 byl přidělen k jednomu z praporů 32. střeleckého pluku z Nowého Sącze, s nímž zažil v roce 1915 boje na ruské frontě. Počátkem roku 1916 byl převelen k 21. čáslavskému pěšímu pluku a později (patrně 4. července 1916; *Trenkler 1936*, 45) byl jmenován jeho velitelem. Právě s touto jednotkou zažil nejtěžší válečná střetnutí na italské frontě – boje na Soče v roce 1916, bitvu na Planině Sedmi obcí v červnu 1917 či tzv. 11. bitvu na Soče v srpnu a září 1917, v jejímž průběhu mu byl udělen Rytířský kříž Leopoldova řádu. Během válečných let dosáhl hodnosti plukovníka a obdržel také další vyznamenání: Vojenskou záslužnou medaili Signum laudis, Záslužný vojenský kříž III. třídy, Řád železné koruny III. třídy (s dubovými ratolestmi a meči) a Řád železné koruny II. třídy, a to spolu s právem používat dědičný šlechtický titul von Monteviglio. V čele 21. čáslavského pěšího pluku zůstal až do října 1918, kdy se mu ovšem jednotka doslova rozpadla pod rukama. Kronikář pluku ostatně s odstupem více než patnácti let popsal tehdejší události velmi plasticky: „*Dne 27. října 1918 dopoledne vyšel pluk z Maronu přes Brugnera do Zoppe, kam dorazil v noci. Odtud druhého dne ráno měl býti podniknut protiútok; pochodový prapor z obavy před nespolehlivými živly byl poslán plukovníkem Reimerem za plukem dodatečně až na večer. Na místo určení však již nedošel. Dne 28. října kolem 3. hod. ranní konána byla porada všech velitelů setnin u plukovního velitelství, při čemž tehdejší velitel pluku rozčileně prohlásil, že má předtuchu, že něco se dnes stane. A skutečně. Když nastoupil pluk o 4. hod. pochod k zákopům na Piavě, ozvalo se ještě za tmy všeobecné volání: ‚Zpět, jdeme špatně!' Na to všichni se obrátili a s plnou výzbrojí nastoupili zpáteční pochod, povzbuzováni ještě tehdejším pluk. lékařem, MUDr. Jelínkem. Někteří důstojníci pokoušeli se mužstvo přiměti k pochodu do fronty, ale vidouce, že jejich zakročování jest marné, a že dokonce mužstvo tím ještě více pobuřují, ustali. Tak odcházelo asi 800 příslušníků pluku, vedených četařem Radošem, z fronty přes Pinzano do Maronu k plukovnímu zásobovacímu trénu. Zbytek pluku, asi 300 mužů, Němci a nerozhodní, byli poučováni, že se odbojní vojíni dopustili zrušení přísahy a tresty byly jim líčeny v nejhrůznějších barvách. Tento hlouček pluku byl veden velitelem pluku a nastoupil i s celým vozatajstvem podle rozkazů přes Maron, Cividale, Karfreit (Caporetto) a Predilským průsmykem přes Bělák do Feldkirchenu. Teprve dne 8. listopadu 1918, když vstoupil tento oddíl pluku na jihoslovanskou půdu, dozvěděl se o převratu v Čechách.*" (*Trenkler 1936*, 71–72).

Záhy po konci války byl Reimer penzionován a přestěhoval se z Vídně se svojí manželkou i synem nazpět do míst, odkud pocházel. V Uničově se záhy zapojil do místního společenského dění. V době, kdy spojil svůj život s muzeem, byl ale již vdovcem – jeho žena Teresia zemřela v srpnu 1920 ve Vídni během návštěvy svých příbuzných (*B. 1938*).

~

Dne 14. srpna 1898 v rodině uničovského kováře Maximiliana Manetha a jeho ženy Marie, rozené Königové, dcery obchodníka z Hradečné, spatřila světlo světa pouhých deset měsíců po svatbě dcera, jež byla o čtyři dny později pokřtěna jako Maria Antonia.[65] Od dětských let jí ovšem všichni říkali Mizzi (*obr. 18*). Rodinné štěstí však nevydrželo dlouho –

65 Otec Maximilian (* 11. září 1866) byl synem uničovského kováře Josefa Manetha a Marianny Kowařové z Lazců, matka Marie (* 21. února 1867) byla dcerou Josefa Königa a Rosy Pekarsekové z Německé Libiny. Svatbu měli 11. října 1897; v době, kdy se Mizzi narodila, bydleli ve Šternberské ulici 193 – viz matrika narozených Uničov, 1888–1900; ZAO – pob. Olomouc, f. Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7992, fol. 361.

Obr. 18: Mizzi Manethová (archiv VMO).

Maximilian Maneth zemřel již 9. dubna 1902, v necelých 36 letech.[66] Mizzi tehdy nebyly ani čtyři roky.

V Uničově navštěvovala v letech 1904–1912 dívčí obecnou i měšťanskou školu, ve školním roce 1912/1913 ještě absolvovala roční vyučovací kurz. A v létě 1913 zažila událost, která se jí navždy vryla do paměti – pomáhala totiž při stěhování Městského (a Střeleckého) muzea z prostor chlapecké obecné a měšťanské školy do budovy dívčí obecné a měšťanské školy. Bylo to její první setkání s muzeem, na něž ještě po letech vzpomínala: „*Zu dieser Arbeit wurde unsere Mädchenschulklasse herangezogen und Bürgermeister Schischma, der die Übersiedlung leitete, verstand es durch Späße und Scherze, uns die Arbeit interessant zu machen. So war sie nicht nur lustig, sondern auch nahrhaft, denn als Vesper bekam jede Schülerin ein Paar Würstel und zwei Kipfeln.*“ (*Maneth 1965b*, 172).[67]

Po studiu se živila jako vychovatelka, zprvu v Budapešti, poté kdesi na území pozdější Jugoslávie. Do rodného Uničova se vrátila patrně na jaře 1918[68] a nalezla zaměstnání v místním zásobovacím úřadu (*Lebensmittelamt*). Na jaře 1921 dostala nabídku pracovat v muzeu. Neodmítla a 25. dubna 1921, v necelých 23 letech, se pro ni začal odvíjet zcela nový život – prakticky ve stejné době jako pro Vinzenze Reimera.[69]

~

Dne 8. června 1921 na zasedání městské rady vystoupil Johann Zemsky a sdělil, že „*er Gelegenheit gehabt habe den Herrn Oberst Reimer auf Grund eines seinerzeitigen Anerbieten zu gewinnen, dass städt. Museum in Ordnung zu bringen. Herr Oberst Reimer hat sich sofort auf sein Ersuchen hin bereitwilligst zur Verfügung gestellt. Das Museum wurde unter seiner Aufsicht und Leitung überräumt und in Ordnung gebracht.*“ Zemsky zároveň spřádal plány na brzké zpřístupnění muzea veřejnosti. Také podotýkal, že „*an die Bildung eines Museumsvereines so wie es in anderen Städten der Fall ist geschritten werden, dem die Agenden des Museum zu übertragen wären.*“ Byla to první zmínka o záměru založit muzejní spolek, jenž se do dvou let proměnil ve skutečnost. Reimerovi mělo být za uspořádání muzea oficiálně poděkováno, a to také veřejně v novinách. Zemsky rovněž navrhl „*dem Frl. Maneth, welches auch sehr fleissig mitgearbeitet hat, eine Remuneration zu geben und zwar in der Höhe von 50 K.*“ Kromě toho sděloval, že byl založen sbírkový inventář a že by bylo vhodné vydat jej tiskem. Vedení města se po Zemskyho zprávě usneslo, že muzeum v dohledné době navštíví radní, zastupitelé a učitelské sbory místních škol, teprve poté bude zpřístupněno veřejnosti.[70] Společná návštěva členů městského zastupitelstva a místních učitelských sborů v nově uspořádaném muzeu byla o týden později stanovena na 26. června 1921.[71] K plánovanému otevření

66 Sterberegister ab 1889; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 1844 (jako příčina úmrtí je uvedena „*Lungentuberculose*“).

67 Mizzi Manethová kladla svoji vzpomínku do roku 1912 (srv. *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 33), ovšem dobové prameny prokazují jednoznačně, že stěhování muzea proběhlo teprve o rok později.

68 Údaje o studiu a zaměstnání jsou uvedeny podle dopisu M. Manethové Okresní správní komisi ve Šternberku (odboru pro zjišťování národnosti), 26. července 1945; SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301. K datu návratu do Uničova viz též Heimat-Scheine (záznam z 3. června 1918); tamtéž, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 1825.

69 K zaměstnání Manethové v zásobovacím úřadu viz Protokol ze zasedání městského zastupitelstva, 8. ledna 1921; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 244 (viz též *Maneth 1965b*, 172 s přesným datem počátku působení v muzeu, jež nelze ověřit z jiných zdrojů).

70 Protokol ze zasedání městské rady, 8. června 1921 (bod č. 6); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 254 (jde o první dobový záznam, který spojuje Mizzi Manethovou s Městským muzeem v Uničově). Manethové bylo 10. června 1921 vskutku vyplaceno 50 korun „*für Arbeiten*“ – viz Kassabuch des Museumsfondes, záznam z 10. června 1921; tamtéž, inv. č. 747.

71 Protokol ze zasedání městské rady, 15. června 1921 (bod č. 19); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 254.

muzea pro veřejnost však v průběhu zbývajících měsíců roku 1921 nedošlo. Jeden z radních, Franz Mayer, nad tím na zasedání městské rady v listopadu 1921 vyjádřil jistou nespokojenost, neboť „*es wird in der Oeffentlichkeit gefragt, warum das Museum der Oeffentlichkeit nicht zugänglich ist, weshalb er sich erlaubt diesen seinerzeit gefassten Beschluss in Erinnerung zu bringen.*“[72]

Reimerovi při třídění sbírky a její evidenci vydatně vypomohl Julius Leisching, snad nejpovolanější z povolaných – Reimer totiž s muzejní prací neměl zkušenosti a navíc v muzeu nenalezl žádný sbírkový inventář z předchozí éry, jakkoliv zcela jistě původně existoval (*obr. 10*).[73] Musel tudíž s evidencí začít zcela od začátku a Leischingova asistence byla jistě neocenitelná. Právě Leisching nejprve předměty rozdělil na dvě skupiny – cenné („*welche vom Werte sind*“) a druhořadé („*welche einen minderen Wert haben*“). Do nového inventáře pak Reimer zanesl pouze artefakty z první skupiny.[74] Leischingova výpomoc v Uničově měla ještě jeden důsledek – značně stísněné prostory muzea zřejmě stály za jeho otevřeným dopisem uničovské městské radě v červnu 1921. V souvislosti s prodejem Medelské brány, jedné z historických dominant města, ze soukromých rukou v něm upozorňoval, že by bylo vhodné, aby se město s majitelem Hafranem dohodlo na jejím převodu do obecního majetku a zároveň mu zajištěním doživotní renty umožnilo v objektu dožít; podle Leischingových představ v ní mělo být po jeho smrti umístěno muzeum, jež by tím pro sebe získalo stálé a vhodné prostory (*Leisching 1921*).[75]

Iniciativa okolo uničovského muzea na jaře 1921 měla možná souvislost s událostmi, jež se odehrávaly v souvislosti s konstituováním muzejních svazových organizací v nových československých poměrech. Svaz německo-moravských místních muzeí, v němž se uničovské muzeum angažovalo v monarchistických letech díky Emilu Millerovi, stál po Velké válce na pokraji rozkladu. První setkání představitelů muzeí, jež byla jeho členy, sice proběhlo již v červenci 1919 v Moravské Třebové (patrně bez přítomnosti zástupce muzea v Uničově), ale v poměrně pochmurné atmosféře. Proměny politických poměrů na konci roku 1918 přinesly totiž v některých muzeích změnu správy – především ve významných moravských městech se z německých muzeí stala národnostně česká muzea. Navíc na vůdčí pozici ve Svazu fakticky rezignoval Julius Leisching, jehož postavení v čele Uměleckoprůmyslového muzea v Brně bylo otřesené kvůli dluhům, kterými zatížil instituci v důsledku podpory válečných půjček (*Kirsch 2014*, 125–127). Svaz tím přišel o svoji nejdůležitější osobnost, která byla jeho tmelem a organizační duší. V zásadě se tehdy rýsovaly dvě možnosti, jak postupovat. Spojení s národnostně českými muzei na Moravě v jedné organizaci bylo zamítnuto, a tak přednost dostal návrh na organizační spojení německých muzeí v celém Československu. Tento záměr byl poprvé veřejně vyhlášen na konci srpna 1920 při setkání zástupců muzeí Svazu v rámci Kravařského kulturního dne v Novém Jičíně.

Avšak paralelně s aktivitami (a záměry) Svazu německo-moravských místních muzeí probíhala od podzimu 1920 jednání o vytvoření jednotného Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice pod vedením Rudolfa Hönigschmida, působícího v nově konstituované německé sekci Státního památkového úřadu pro Čechy se sídlem v Praze. Právě Hönigschmidovy aktivity se nakonec ukázaly jako rozhodující a členové Svazu německo-moravských místních muzeí se mu záhy podřídili, třebaže ke konstituování celorepublikového německého Svazu vedla ještě dlouhá cesta – nejprve bylo nutné organizačně sjednotit národnostně německá muzea v Čechách, teprve poté bylo možné přistoupit k vytvoření centrální organizace. S podporou oficiální ústřední státní památkové instituce, o niž se mohl Hönigschmid opřít, bylo však zjevně možné dospět mnohem snadněji k vytčenému cíli. Nakonec byl jednotný německý muzejní Svaz konstituován na jaře 1922 (blíže *Kirsch 2014*, 70–77).

Shodou okolností na 3. červenec 1921 – právě v době, kdy nová jednotná organizace německých muzeí v celém Československu byla teprve ve stavu zrodu – bylo naplánováno setkání členů Svazu německo-moravských místních muzeí do Šumperka. Z pověření a se schválením uničovské městské rady se ho zúčastnil Vinzenz Reimer, který – jak neopomenul zdůraznit zástupce starosty Johann Zemsky – „*sich um das Ordnen hiesigen Museums verdient gemacht hat*“.[76]

72 Protokol ze zasedání městské rady, 30. listopadu 1921 (bod č. 14); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 254.

73 Původní sbírkový inventář (resp. soupis sbírkových předmětů) z Millerovy éry je dochován v MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 410–429.

74 Protokol ze zasedání městského zastupitelstva, 23. února 1923 (bod č. 5); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 245.

75 Leischingův dopis projednávala městská rada 15. června 1921 a zvolila osvědčený postup – předala ho k rozboru a vyjádření právnímu oddělení. Na program jednání se celá záležitost dostala znovu 28. září 1921 – právní oddělení navrhlo vytvořit komisi. Tím celou záležitost prakticky sprovodilo ze světa. Viz Protokoly ze zasedání městské rady, 15. června 1921 (bod č. 19) a 28. září 1921 (bod c); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 254.

76 Protokoly ze zasedání městské rady, 1. července 1921 (bod č. 12 – vyslání V. Reimera na sjezd do Šumperka) a 7. července 1921 (bod č. 14 – zpráva o cestě V. Reimera na sjezd do Šumperka); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 254. Viz též vyúčtování Reimerovy cesty do Šumperka – Kassabuch des Museumsfondes, záznam z 6. července 1921 (šlo o sumu 134 korun); tamtéž, inv. č. 747.

Snad pod vlivem konstituování jednotného muzejního Svazu byly v roce 1922 oživeny plány na založení muzejního spolku, které po Zemskyho oznámení v červnu 1921 ve schůzi městské rady byly víceméně uloženy k ledu. Reimer se snažil propagovat založení muzejního spolku v místních novinách na jaře 1922 (*Reimer 1922a*; *týž 1922b*).[77] Rozhodující byl ale postoj představitelů města, neboť muzeum bylo oficiálně v jeho správě. Na jednání v městské radě přišla tato záležitost na přetřes teprve za rok od prvotního záměru, 22. června 1922, kdy bylo nutné vyjasnit kompetence mezi jednotlivými radními po Zemskyho rezignaci na vedení školského oddělení, pod nějž muzeum spadalo. Z popudu tehdejšího uničovského starosty Zdenka Vodičky byla starost o muzeum ponechána Zemskymu, který byl pro vznik muzejního spolku zjevně rozhodující osobností mezi radními.[78] Vypracování stanov, jež byly pro konstituování uničovského muzejního spolku klíčové, vycházelo ze stanov muzeí ve dvou okolních německých městech, v nichž již muzejní spolky existovaly – v Šumperku (od roku 1909; *Melzer 1996*, 37) a ve Šternberku (od roku 1907).[79] V prvních týdnech roku 1923 byla především díky Johannu Zemskymu a Vinzenzi Reimerovi hotova jejich definitivní verze, jež byla předložena městské radě. Ta s nimi byla seznámena na zasedání 21. února 1923 a o dva dny později stanovy muzejního spolku schválilo městské zastupitelstvo. Městská rada také rozhodla, že na muzejní spolek bude převedeno muzeum, včetně sbírek i veškerého zařízení;[80] rovněž v tomto případě potvrdilo její krok městské zastupitelstvo, avšak zde bylo nutné vyčkat stanoviska (resp. svolení) zemského výboru, jež bylo pro bezúplatný převod obecního majetku nezbytné.[81]

Okresní politická správa ve Šternberku, jíž byly 17. března 1923 stanovy podle spolkového zákona z listopadu 1867 zaslány, dne 30. března 1923 úřední dikcí *zřízení spolku nezakázala*, tj. Muzejní spolek pro Uničov a okolí mohl vstoupit v život (*obr. 19*).[82] Zároveň ovšem z podnětu Zemské politické správy v Brně, která se ke stanovám uničovského muzejního spolku na popud ze Šternberka tehdy vyjádřila, do Uničova sdělovala, že „*založení spolku bude lze teprve na zvláštní zakročení správy spolku potvrditi, za kterýmž účelem nutno předložiti oprav prostý stejnopis stanov, opatřený 3-korunovým kolkem za první a 2-korunovým kolkem za každý další arch, jakož i protokol o ustanovující valné hromadě.*“[83] Šlo o formalitu, jež souvisela právě s bezúplatným převodem majetku města na soukromý spolek. Na zasedání uničovské městské rady 5. dubna 1923, kde bylo toto stanovisko oznámeno, byl Johann Zemsky pověřen svolat ustavující schůzi Muzejního spolku.[84]

Cíl a účel nového spolku stanovoval paragraf 3 stanov, který v prvním bodě proklamoval: „*Geschichtliche und kulturelle Denkwürdigkeiten, Erzeugnisse der Wissenschaft, Literatur, Kunst, des Handwerkes und der Industrie der Heimat derart zu sammeln, zu sichten und zu verwahren, dass sie der Gegenwart ein Bild der bewegten Geschichte,*

77 Mizzi Manethová tehdy stále pomáhala v muzeu – Reimer se o ní zmínil při jeho popisu: „*Auch den Bildern der Stadt auf den hübschen Seidenfahnen drohte schon vollständiger Zerfall. Sie sind durch die kunstfertige Hand des Fräuleins Maneth davor bewahrt worden.*“ (*Reimer 1922b*, 3). Z Reimerova popisu rovněž vyplývá, že z archeologie byly tehdy v muzejní sbírce uloženy kromě depotu z Dolní Sukolomi také nálezy z pleistocenních sprašových vrstev z cihelen v Brníčku a Dolní Sukolomi (*Reimer 1922b*, 3–4). V září 1922 dostala slečna Mizzi za práci/úklid („*für Reinigung*“) v muzeu 75 korun – Kassabuch des Museumsfondes, záznam z 8. září 1922; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 747.

78 Protokol ze zasedání městské rady, 22. června 1922 (bod č. 8); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 255 („*B. V. Zemsky erklärt, dass er das Referat niedergelegt hat, daher ein neuer Referent für das Museum bestimmt werden muss. Der Vorsitzende nimmt dies zur Kenntnis und teilt dem H. B. V. Zemsky das Referat über das Museum zu und erwähnt hiebei dass an die Anlegung des Gedenkbuches mit Rücksicht auf die 700Jahrfeier geschritten werden möge.*“).

79 Protokol ze zasedání městské rady, 6. prosince 1922 (bod č. 9); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 255. Srv. též dochované stanovy šternberského muzejního spolku v MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 40. Snad byl inspirací rovněž název spolku: Muzejní spolek pro město Šternberk a jeho německé okolí (*Museumsverein für die Stadt Sternberg und ihre deutsche Umgebung*). Obdobný název měl ostatně také muzejní spolek v Mohelnici, konstituovaný v roce 1922: Německý muzejní spolek pro Mohelnici a okolí (*Deutscher Museumsverein für Müglitz und Umgebung*) – viz tamtéž, k. 4545, fol. 519 (popř. též NA, f. Ministerstvo školství, k. 3265, složka Mohelnice).

80 Protokol ze zasedání městské rady, 21. února 1923 (bod č. 3); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 256.

81 Protokol ze zasedání městského zastupitelstva, 23. února 1923 (bod č. 5); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 245.

82 Mechanismus založení spolku definoval tzv. spolkový zákon č. 134 říšského zákoníku z 15. listopadu 1867. Pro vznik spolku bylo nutné sepsat stanovy, jež musely obsahovat předepsané body, a odeslat je na příslušný úřad. Pokud do čtyř týdnů nebyly zamítnuty, spolek byl oficiálně schválen a mohl právoplatně zahájit svoji činnost. Pokud byly ve stanovách shledány nedostatky, založení spolku nebylo povoleno, avšak úřad zároveň musel sdělit, jaké body je nutné upravit. Fakticky tudíž vznik spolku nebylo možné zakázat, pouze jej bylo možné z formálních důvodů oddálit. Navíc založení spolku nebylo vázáno na zdlouhavou úřední proceduru, neboť jasně stanovená čtyřtýdenní lhůta k úřednímu vyjádření učinila z byrokratického schvalování fakticky pouhé oznámení, resp. vzetí na vědomí (k spolkovému právu v českých zemích srv. *Drašarová 1993*; *Janák 1993*; *Mates 1993*).

83 Dopis Okresní politické správy ve Šternberku K. Marzellimu, 30. března 1923; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163.

84 Protokol ze zasedání městské rady, 5. dubna 1923 (bod č. 5); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 256.

des reichen kulturellen und wirtschaftlichen Lebens der Vergangenheit unserer Heimat geben und der Zukunft ein Bild des heutigen Zustandes bieten".

Stanovy určovaly rovněž mechanismus jeho správy. Vrcholným orgánem byla valná hromada, jíž se mohli zúčastnit všichni členové spolku. Zde bylo voleno vždy na jeden rok sedm členů spolkového výboru (*Vorstand*), kteří měli mít bydliště v Uničově či v okolí; městské zastupitelstvo k nim dodalo dva zástupce z vlastních řad, tj. spolkový výbor měl celkem devět členů. Teprve ti poté zvolili na prvním zasedání výboru své funkcionáře – předsedu spolku (*Obmann*), zapisovatele (*Schriftführer*), pokladníka (*Kassier*) a kustoda (*Kustod*), přičemž ke každému funkcionáři měl být zvolen také jeho zástupce. Spolkové funkce byly čestné, tj. neplacené. Zároveň bylo stanoveno, že pokud bude mít spolek dostatek finančních prostředků, může ustanovit placeného kustoda. Jeden člen výboru mohl mít maximálně dvě funkce.

Členové spolku se dělili na zakladatele (*Gründer*), mecenáše (*Stifter*), podporovatele (*Förderer*), čestné členy (*Ehrenmitglieder*) a řádné členy (*wirkliche Mitglieder*). Spolkovým zakladatelem se mohli stát jednotlivci či korporace, kteří spolku věnovali jednorázově minimálně 2 000 korun. Za mecenáše byli považováni ti, kteří darovali spolku alespoň jednou částku převyšující 1 000 korun. Za podporovatele mohli být valnou hromadou prohlášeni ti, kteří zaplatili členský příspěvek ve výši 100 korun, nebo obohatili muzejní sbírky hodnotnými akvizicemi. Na návrh spolkového výboru za ně mohly být prohlášeny také osobnosti, které se o spolek zasloužily literárními či uměleckými výtvory, popř. obzvláště cennými službami. Za čestného člena mohl být na návrh spolkového výboru prohlášen ten, kdo cíle spolku podporoval obzvláště znamenitým způsobem. A řádným členem spolku byl každý, kdo platil stanovený roční členský příspěvek. Bylo zajímavé, že kustodovi byla poskytnuta pro práci v muzeu značná volnost, neboť stanovy spolku jeho činnost nijak blíže nedefinovaly a nesvazovaly.[85]

Ustavující schůze spolku se uskutečnila 14. dubna 1923 za účasti deseti osob a podle plánu byl na ní zvolen první spolkový výbor. Jeho členy se stali Anton Mayer, Vinzenz Reimer a učitelé Anton Treutner, Johann Dollak, Adolf Lipovsky, Franz Domes a Johann Wolfahrtstädter;[86] tento septet byl následně doplněn dvěma členy, jež zvolilo městské zastupitelstvo – byli to uničovský starosta Karl Marzelli a jeho zástupce Johann Zemsky.[87] Vliv města na chod muzea měli v prvních letech zjevně zajistit sám starosta Marzelli a jeho zástupce Zemsky; Anton Mayer jako bývalý (resp. penzionovaný) vedoucí městského úřadu měl zřejmě dbát na zachování správných formálních postupů v počátcích spolkové činnosti.[88]

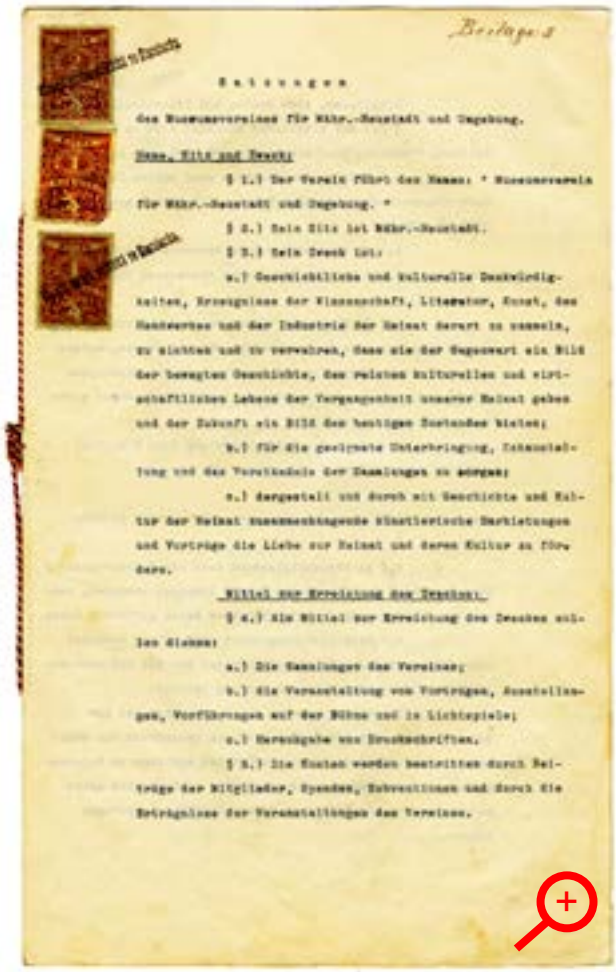

Obr. 19: První strana stanov Muzejního spolku pro Uničov a okolí (SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163).

85 Originál stanov (včetně formálního vyjádření Zemské politické správy v Brně z 9. července 1923) viz SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163 (zde uložen také opis stanov z 26. ledna 1938). Spolkové stanovy zůstaly beze změny až do roku 1940.

86 Protokoll, aufgenommen in der am 14. April 1923 um 8 Uhr abends im Gemeindesitzungssaale stattgefundenen konstituirenden Versammlung des Museumsvereines; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163.

87 Protokol ze zasedání městského zastupitelstva, 11. května 1923 (bod č. 13); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 245. Až do roku 1938 byli dva zástupci města voleni zastupitelstvem již jen čtyřikrát, z toho třikrát po obecních volbách (v říjnu 1923, v lednu 1928 a v dubnu 1932) – viz Protokoly ze zasedání městského zastupitelstva, 12. října 1923 (bod č. 9), 5. ledna 1928 (bod č. 8), 25. dubna 1932 (bod č. 8) a 11. května 1936; tamtéž, inv. č. 245, 246, 249, 251. Vždy šlo o dohodu podle politického klíče – do výboru byli voleni sociální demokrat a člen některé z (nacionalistických) občanských stran. Ve výsledku šlo vlastně o vyjádření nadstranickosti (a tudíž jisté apolitičnosti) spolku – strany z opačného politického spektra se navzájem respektovaly a dokázaly si vzájemně vyjít vstříc.

88 Okruh osob, které se podílely na konstituování Muzejního spolku, byl ale zřejmě širší. Stanovy spolku, jež byly v březnu 1923

Obr. 20: Plakát k oslavám výročí 700 let od první písemné zmínky o Uničovu z roku 1923 (SOkA Olomouc).

Kompletní spolkový výbor se sešel poprvé 25. května 1923. Prvním spolkovým předsedou byl zvolen starosta města Karl Marzelli, zapisovatelem Franz Domes, pokladníkem Johann Dollak a kustodem Vinzenz Reimer.[89] Spolkový členský příspěvek byl stanoven v minimální výši 5 korun, muzeum mělo být veřejnosti otevřeno některou z následujících nedělí (srv. *Anonymus 1923a*). Následoval předposlední formální krok, který však souvisel nikoliv s konstituováním spolku, ale se snahou Uničovských převést na něj majetek města, tj. muzeum – bylo nutné získat souhlas Zemské politické správy v Brně. Ta po zaslání spolkových stanov a zápisu z ustavující schůze dne 9. července 1923 úřední dikcí *právní trvání spolku osvědčila*.[90] Zbývalo již jen získat souhlas zemského výboru s převodem muzea do majetku nového spolku.

Konstituování Muzejního spolku proběhlo vskutku v pravý čas a nepochybně mělo souvislost s nadcházejícími událostmi, což ostatně sami představitelé města přiznávali. Jeho tvůrci se vzápětí pustili do práce, neboť se kvapem blížilo sedmisetleté jubileum založení města, jež si Uničov s velkou pompou připomínal v srpnu 1923 (*obr. 20*). Muzeum se při té příležitosti chtělo prezentovat expozicí k dějinám města a regionu. A oznámení o vzniku Muzejního spolku a jeho cílech (*Anonymus 1923a*) vykonalo záslužnou práci. Do muzea nyní proudily rozmanité předměty od různých dárců, ovšem velmi proměnlivé kvality. Správa muzea proto musela již záhy upozorňovat, že shromažďuje artefakty, jež se vážou k historii Uničova či jeho okolí. Také bylo nutné připomínat, že artefakty by měly mít údaje o lokalitách a původních majitelích – v muzeu bylo totiž v polovině roku 1923 zhruba 1 000 předmětů, z nichž ovšem pouze u desetiny bylo známo, odkud pocházejí a kdo je původně vlastnil (*Anonymus 1923b*). V červenci 1923 vykrystalizoval plán muzejní výstavy (*Anonymus 1923c*) – hlavním tahákem měla být listina z roku 1223, jež souvisela se založením města; představeny měly být ale také nejstarší katastrální plány Uničova a okolních obcí z roku 1780, muzejní sbírky z Millerovy éry (včetně depotu bronzových artefaktů z Dolní Sukolomi) a sbírka Střeleckého muzea. Expozice měla zaplnit čtyři místnosti a bylo zřejmé, že muzeum bude muset využít další prostory v minoritském klášteře (*Anonymus 1923e*).

V den zahájení oslav – v neděli 12. srpna 1923 – přinesla místní *Nordmährische Rundschau* přehled všech plánovaných

odeslány Okresní politické správě ve Šternberku, totiž podepsali Josef Mairinger, Gustav Stephan, Johann Dollak, Karl Marzelli, Johann Wohlfahrtstädter, Adolf Lipovsky, Vinzenz Reimer, Hugo Erlacher, Anton Mayer, Johann Zemsky a Anton Treutner (viz Satzungen des Museumsvereines für Mähr.-Neustadt und Umgebung; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163). Z nich se ustavující schůze 16. dubna 1923 nezúčastnili Mairinger (tehdy druhý zástupce starosty) a Erlacher (člen městského zastupitelstva), naopak přibyl Franz Domes; v prvním spolkovém výboru se neobjevili Mairinger, Erlacher a Stephan.

89 Postavení starosty v čele spolku nebylo obecně nic neobvyklého, jak ostatně dokládá výčet spolkových funkcí dvou z Marzelliho předchůdců – Ferdinanda Daubrawy a Josefa Goebla (*Hirnerová – Hlava 2017*, 181–183). Pro jakýkoliv spolek bylo zpravidla výhodné, když jeho vedení bylo personálně stabilní a k obměně funkcionářů docházelo postupně; vysoká míra kontinuity však mohla způsobovat neochotu ke změnám v činnosti spolku. Stabilita v jednotlivých funkcích byla žádoucí především kvůli hladkému fungování spolku. Funkcionáři – šlo o čestné, tj. neplacené funkce – byli navíc zpravidla činní ve více sdruženích, a měli tudíž obvykle s řízením spolku a zákonnými povinnostmi, jež s tím souvisely, bohaté zkušenosti. Plně to platilo také v Uničově (*Hirnerová – Hlava 2017*, 178–189). Z členů prvního výboru Muzejního spolku pro Uničov a okolí byli nositeli kontinuity až do let 1933–1935 předseda Karl Marzelli, pokladník Johann Dollak, zapisovatel Franz Domes, kustod Vinzenz Reimer, Anton Treutner, Anton Mayer a Adolf Lipovsky.

90 Vyjádření Zemské politické správy v Brně, 9. července 1923 (na originále spolkových stanov); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163.

Obr. 21: Část muzejní výstavy k oslavám výročí 700 let od první písemné zmínky o Uničovu v roce 1923 (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14090).

akcí, jež měly trvat celý týden, do neděle 19. srpna 1923. Mezi několika výstavami, jež bylo možné v městě zhlédnout, se objevil také popis muzejní expozice (*obr. 21*; *Anonymus 1923g*). A nechyběl ani poučený článek z pera Vinzenze Reimera o nejvýznamnějším archeologickém nálezu regionu – depotu z Dolní Sukolomi, objeveném v roce 1909 (*Reimer 1923b*). Nebyl to ostatně jediný Reimerův literární počin k městským oslavám – v časopise *Deutschmährische Heimat*, věnovaném právě uničovskému jubileu, vyšla jeho rozsáhlá studie zasvěcená počátkům města (*Reimer 1923a*).

Na přípravách muzejní prezentace se samozřejmě podílela Mizzi Manethová, která na tehdejší dění po více než čtyřiceti letech vzpomínala: „*Da die Herren des Museumsvereinsausschusses für andere Festausschüsse in Anspruch genommen wurden, lagen die Einrichtungsarbeiten meist auf meinen Schultern. Die Arbeit war schwer, oft bis in die Nacht hinein, doch zur Eröffnung war alles fertig und auch Hochglanz gebracht.*“ (*Maneth 1965b*, 173). Nebyla ale sama – kromě ní vypomáhali nejvíce Rosi Klimeschová, penzionovaný podplukovník Hans Irmisch a student Bonifaz Nawratil, ruku k dílu však přiložil také třeba Reimerův syn Vinzenz (*Anonymus 1923d*; *týž 1923f*). Muzejní expozice by ale nemohla být veřejnosti přístupná ani bez dalších dobrovolníků, jimž byla v předstihu adresována výzva: „*Da das Museum der Stadt keine überflüssigen Auslagen verursachen will, ergeht jetzt schon die Bitte, daß sich zur Beaufsichtigung der manchmal recht kostbaren Gegenstände während der Ausstellung Freiwillige melden, die sich in den Dienst der Stadt und ihres Festes stellen wollen. Gebraucht wurden täglich 10 verläßliche Personen. Da ein Massenandrang zu den trockenen Altertümern nicht zu befürchten ist, können sich auch Damen ruhig melden.*“ (*Anonymus 1923d*).

Když oslavy skončily, muzeum se po hektických týdnech vrátilo k poklidnému životu. Po krátkém rozmachu se muselo znovu smrsknout do jediné místnosti. Avšak podstatné bylo, že Reimera zájem o muzeum již neopustil – nechyběl např. na sjezdu německého československého muzejního Svazu v Liberci na podzim 1923 (*Anonymus 1923ch*). Prehistorie však rozhodně nebyla v popředí jeho zájmu, třebaže patrně právě na jeho pozvání zavítal na podzim 1923 do Uničova ředitel muzea v německém Zhořelci Ludwig Feyerabend, který zde 26. října 1923 v sále místního kina proslovil přednášku o pravěku a počátcích evropských dějin z pohledu archeologie. V jejím závěru byly posluchačům krátce představeny archeologické nálezy uložené v uničovském muzeu, jichž tehdy ovšem stále nebylo mnoho. Feyerabend se dokonce vypravil do Dolní Sukolomi na místo nálezu depotu bronzových artefaktů z roku 1909 a prý tam objevil stopy sídliště z doby, z níž depot pocházel (*obr. 22*). Obsáhlá zpráva v místních novinách o jeho přednášce v Uničově byla také proto zakončena výzvou: „*Die Bewohner von Aichen, Salbnuß, Pirnik und Zelechowitz mögen Funden ihr beson-*

deres Augenmerk zuwenden, sie unserem Museum übergeben und so ihren Teil zur Bereicherung unseres Wissens über die Vorzeit beitragen.“ (*Anonymus 1923h*). Jenže zůstalo pouze u ní, další kroky již nenásledovaly. A přírůstky prehistorické sbírky zůstaly nadále nahodilé.[91] V roce 1924 se ovšem Muzejní spolek pro Uničov a okolí stal členem nově konstituované Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Anonymus 1925a*, 16), jakkoliv v tomto případě byla motivem vstupu do tohoto spolku spíše solidarita s národním kolektivem a jeho kulturními snahami než aktivní zájem o prehistorii.

Neméně důležité bylo, že Reimera neopustil ani zájem o dějiny města, jimž věnoval v následujících letech svoji hlavní pozornost (*Reimer 1926a*; *týž 1926b*; *týž 1926c*; srv. *Anonymus 1926a*). Jenže historických pramenů, jež by mohl ve svých úvahách využít, bylo zoufale málo. Nezbývalo než se poohlédnout po zdrojích hodnověrných informací jinde. Přelomový rok 1928 stál za dveřmi.

2.4 Příchod zlatého věku

V druhé polovině roku 1927 se v uničovské *Nordmährische Rundschau* počaly objevovat články o muzeu, jeho sbírce, darovaných předmětech a činnosti (*Anonymus 1927b; týž 1927c*; *týž 1927d*; *týž 1927e*; *týž 1927f*; *týž 1927g*; *týž 1927h*; *týž 1927ch*; *týž 1927i*; *týž 1927j*; *týž 1927k*; *týž 1927l*). Bylo to velmi neobvyklé, neboť naposledy muzeum o sobě dávalo vědět tímto způsobem v jubilejním roce 1923 v souvislosti s přípravou městských oslav.[92] Hlavní zásluha na jeho nynější propagaci náležela zřejmě především Ottovi Wasgestianovi, rodákovi z Mohelnice a mladému redaktorovi novin se zájmem o dějiny i současnost města a regionu (srv. např. *Wasgestian 1927a*), jakkoliv jeho autorství anonymních článků v roce 1927 není možné bezpečně doložit – pouze v jediném případě jej lze (díky šifře -an) takřka s jistotou předpokládat (*Wasgestian 1927b*).[93] Kromě něj se na probuzení muzea z téměř čtyřletého spánku ve vztahu k veřejnosti podílely Mizzi Manethová a Maltschi Klammerová.[94]

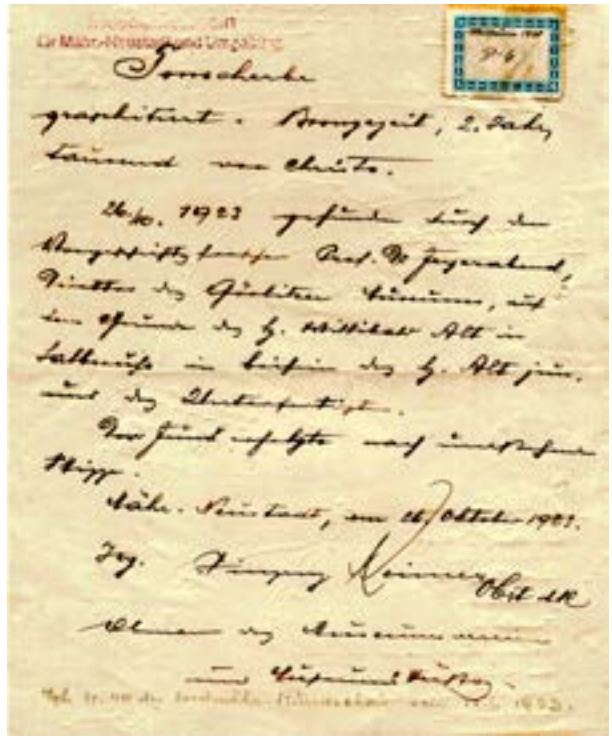

Obr. 22: Inventární záznam o keramickém střepu nalezeném Ludwigem Feyerabendem 26. října 1923 v prostoru objevu depotu bronzových předmětů u Dolní Sukolomi (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 1).

Když v roce 1928 začaly archeologické výzkumy na Uničovsku, nešlo tudíž o blesk z čistého nebe a náhlé prozření. Muzeum hýřilo aktivitou již několik měsíců před nimi a dávalo o sobě vědět. Ostatně v informování o nových přírůstcích a dění v muzeu neustalo ani v tomto roce (srv. např. *Anonymus 1928a*; *týž 1928c*; *týž 1928d*; *týž 1928e*).[95] Podnět, který přišel do tohoto prostředí, mohl padnout na úrodnou půdu.

První dvě terénní akce z jara 1928 měly svoji vlastní (a poměrně komplikovanou) historii. Nepochybně bylo

91 Patrně nejvýznamnějším novým přírůstkem prehistorické muzejní sbírky do roku 1928 byla bronzová sekera, jež byla nalezena 18. dubna 1924 při odvodňovacích pracích v nivě Oskavy jižně od Dolní Sukolomi. Muzeu ji daroval 1. května 1924 uničovský středoškolský profesor Otto Kühnert (*Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 104–105; viz též archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 2).

92 Zjevná cílevědomost, s níž byla veřejnost informována v roce 1923 a v druhé polovině roku 1927 o dění v muzeu, vynikne obzvláště ve srovnání s lety 1924–1926, kdy *Nordmährische Rundschau* o činnosti muzea nepřinesla ani jedinou (!) zprávu; pouze v roce 1926 dvakrát referovala (avšak bez souvislosti s muzeem) o náhodných prehistorických nálezech v Brníčku – v cihelně Alberta Siegla (*Anonymus 1926a*) a na pozemcích jižně od obce, jež patřily Franzi Bittnerovi, Wilhelmu Höchsmannovi a Wenzelu Pommerovi (*Anonymus 1926b*).

93 To samé ostatně platí také o novinových zprávách v dalších letech – pouze u jediné lze (díky šifře an) uvažovat takřka s jistotou o Wasgestianově autorství (*Wasgestian 1929*).

94 Jedna z novinových zpráv výslovně uváděla: „*Zum größten Teile ist die Anregung, daß die Gegenstände dem Museum gewidmet wurden, der unermüdlichen Tätigkeit der Frl. Maltschi Klammer, Mizzi Maneth und des Herrn Otto Wasgestian zu danken.*“ (*Anonymus 1927i*).

95 Mezi dárci se jednou objevila dokonce Mizzi Manethová – muzeu věnovala jakousi stříbrnou minci ze 16. století (*Anonymus 1928e*).

Obr. 23: První kresebná dokumentace nálezových situací na jaře 1928 – situační plánky naleziště v zahradě statku Rudolfa Schinzela v Dolní Sukolomi (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 5).

důležité, že veřejnost věděla o muzejní prehistorické sbírce – *Nordmährische Rundschau* totiž v létě 1927 přinesla obsáhlý popis nových prehistorických přírůstků: „*Die vorgeschichtliche Sammlung erhält durch zwei, in unseren Gegenden gefundenen Mammutzähne, durch eine Feuersteinklinge und mehrere Scherben von Tongefäßen (aus der Bronzezeit) namhafte Zuwächse. Ein besonders großes Exemplar eines Mammutzahnes wurde in der Ziegelei gefunden und vom H. Dir. Treutner dem Museum gespendet; der zweite Zahn kommt aus der Salbnußer Ziegelei. Die Feuerklinge und die Tonscherben wurden von Hrn. Bittner in Pirnik, der einen sehr dankenswerten Anteil an der Geschichte und Vorgeschichte nimmt, aufgefunden.*“ (*Anonymus 1927b*). Bylo tudíž zřejmé, že v muzeu se shromažďují také věci tohoto typu.

Na podzim 1927 vyoral Rudolf Schinzel na svém poli při cestě z Dolní Sukolomi do Horní Sukolomi střepy pravěkých keramických nádob. Díky jeho švagrovi Josefu Langovi, majiteli statku čp. 24 v Dolní Sukolomi, byly v únoru 1928 předány uničovskému Městskému muzeu. Šlo o třiadvacet keramických střepů, jež pocházely pravděpodobně z pěti různých nádob; jeden ze střepů měl na sobě dokonce zbytky žárového pohřbu (*Anonymus 1928b*; srv. *Maneth 1965b*, 173). V druhé polovině března 1928 se obdobným způsobem dostalo do muzejní sbírky dalších pět keramických střepů ze stejného naleziště (*Anonymus 1928f*). A 30. března 1928 přinesl Josef Lang do muzea další nálezy, tentokráte ale přímo z intravilánu Dolní Sukolomi. Při kopání základů pro novou stodolu v usedlosti čp. 8 na ně narazil její majitel, jímž nebyl nikdo jiný než Langův příbuzný Rudolf Schinzel. Muzeu bylo předáno třicet keramických střepů, přeslen a čtyři zvířecí kosti, z nichž dvě nesly stopy opracování (*Anonymus 1928g*). Tentokráte ale nezůstalo u pouhého uložení darovaných nálezů do muzejní sbírky jako v předchozích dvou případech. Byl to bezesporu klíčový okamžik a uničovští muzejníci si to velmi dobře uvědomovali ještě po několika letech (*Anonymus 1934i*).

Do Dolní Sukolomi se totiž hned následující den vypravil Otto Wasgestian, který pořídil situační kresbu naleziště v prostoru Schinzelova statku a schematické nákresy nálezové situace – šlo o první dokumentaci archeologického naleziště na Uničovsku, sice neumělou a kostrbatou, ale přesto srozumitelnou a také dnes, po více než devadesáti letech, snadno interpretovatelnou (*obr. 23 nahoře, uprostřed*; *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, obr. na str. 38). A nebylo to naposledy, neboť stavební úpravy v prostoru dvora Schinzelova statku pokračovaly. Zhruba za tři týdny byly při hloubení základů pro sklep zachyceny čtyři objekty, které se zřetelně rýsovaly ve stěně výkopu. Dne 24. dubna 1928 se na místo vypravili Otto Wasgestian a Vinzenz Reimer, jenž vzal s sebou svého syna. Zlatý věk uničovské archeologie právě začínal.

Rubikon byl definitivně překročen hned následující den, 25. dubna 1928. Tehdy proběhl první cílený výzkum, a to v prostoru nálezů z podzimu 1927 a z počátku jara 1928 při silnici z Dolní Sukolomi do Horní Sukolomi. Jeho vedení se ujal Vinzenz Reimer, podíleli se na něm uničovský knihkupec Franz Meier a zvěrolékař Josef Dobisch, nechyběli ani oba příbuzensky spříznění dolnosukolomští statkáři Josef Lang a Rudolf Schinzel, jemuž ostatně pozemek patřil. Odkryty byly sice pouze dva hroby s keramickými nádobami – ale byly to první hroby na Uničovsku, jež byly objeveny cíleným terénním výzkumem (*Anonymus 1928h*, 2). Jak se stalo od počátku na více než deset let příležitostným pravidlem, oba byly pro potřeby dokumentace a evidence nazvány podle svých objevitelů – *Meierurne* (*obr. 24 vlevo*) a *Schinzelurne* (*obr. 24 vpravo*).

O několik dnů později následoval první záchranný výzkum také v prostoru dvora Schinzelova statku a dokumentace nálezové situace ve stěně výkopu pro sklep, jež byla odkryta již před několika dny (*obr. 25*). A ve dnech 6.–10. května 1928 zde proběhla další záchranná akce, neboť

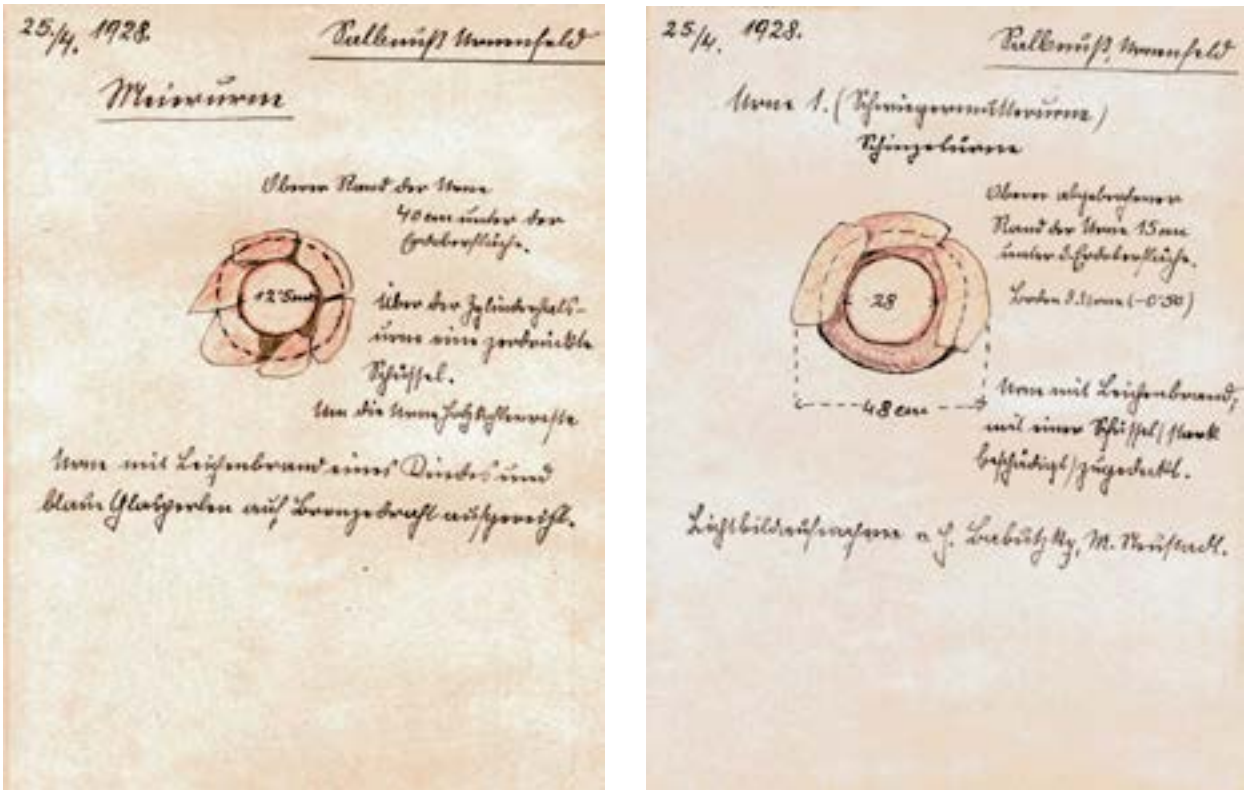

Obr. 24: Kresebná dokumentace hrobů odkrytých 25. dubna 1928 na poli Rudolfa Schinzela u Dolní Sukolomi (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 4).

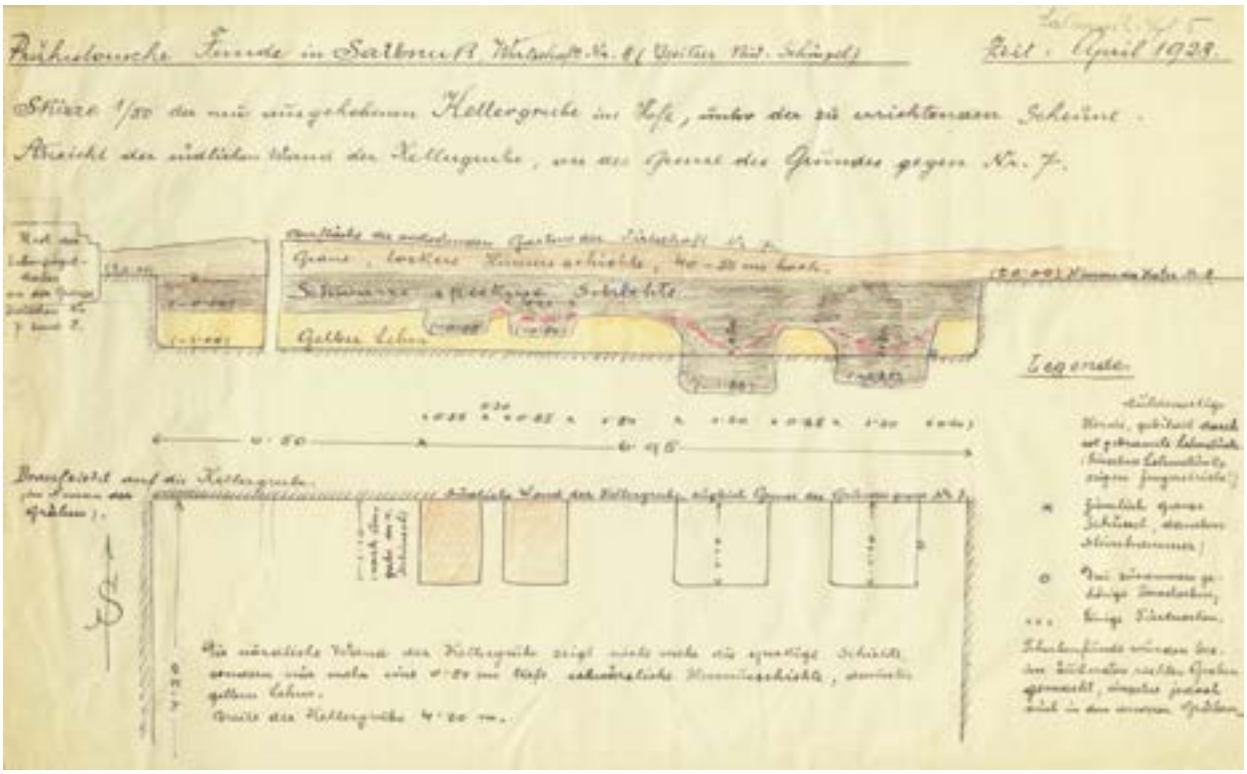

Obr. 25: Kresebná dokumentace výkopů ve statku Rudolfa Schinzela v Dolní Sukolomi v dubnu 1928 (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 5).

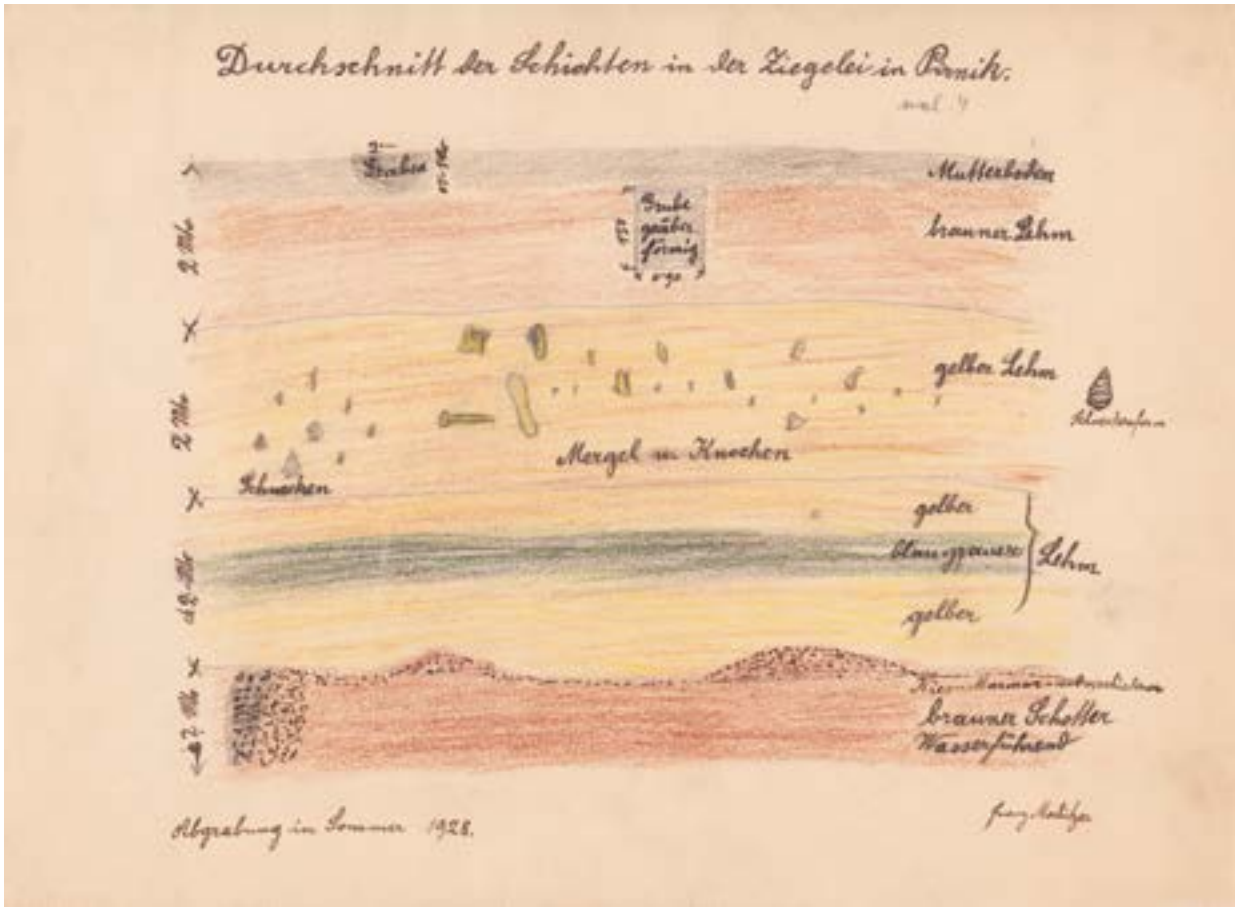

Obr. 26: Kresebná dokumentace stratigrafie vrstev v cihelně Alberta Siegla v Brníčku v roce 1928, zhotovená správcem cihelny Franzem Morbitzerem (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 4).

při pokračující stavbě nové stodoly bylo narušeno dalších sedm objektů (*Anonymus 1928ch*; *obr. 23 dole*).

Byly to ovšem zřejmě jediné výzkumy, které pod záštitou uničovského muzea v roce 1928 proběhly. Avšak nálezy z Dolní Sukolomi nezůstaly osamocené. Archeologických objevů v regionu, o nichž se v muzeu dozvěděli, začalo přibývat – ještě na jaře 1928 daroval uničovský hostinský Emil Göttlicher muzeu „*ein Stück Feuerstein vom Oskawadamme bei Zielechowitz*“ (*Anonymus 1928i*). V létě 1928 získalo muzeum první kolekci artefaktů z Medlova (*Anonymus 1928j*). A v muzeu začaly přibývat rovněž nálezy z cihelny v Brníčku, především zásluhou jejího správce Franze Morbitzera, který také již tehdy poprvé zdokumentoval sled vrstev ve stěně tamějšího hliníku (*obr. 26*).

Vinzenz Reimer patrně přemýšlel, zda a jakým způsobem pokračovat dále. Snad právě neutuchající proud archeologických nálezů směřujících do muzejní sbírky pro něj představoval další z impulzů, jež vedly k rozhodnutí obrátit se do Brna na Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko. Zde byl zaměstnán jako expert pro agendu prehistorických nalezišť Innocenc Ladislav Červinka. A právě on Reimerovi doporučil obrátit se na Karla Schirmeisena, tehdy patrně nejpovolanějšího prehistorika německé národnosti na Moravě. K setkání mezi Reimerem a Schirmeisenem došlo zřejmě ještě v průběhu roku 1928 (*Schirmeisen 1938*, 57; *týž 1943b*, 90–91; *Maneth 1941–42*, 134; *táž 1965b*, 173). Třebaže o jeho průběhu můžeme pouze spekulovat, je zřejmé, že Reimer požádal Schirmeisena o pomoc s odborným vedením výzkumů a s určováním nálezů. A Schirmeisen souhlasil. Snad si při té příležitosti vzpomněl, že kdysi – na přelomu 19. a 20. století – při povrchovém geologickém průzkumu na Uničovsku nalezl v tomto regionu dokonce kamenné štípané artefakty na jednom z tamějších nalezišť (*Schirmeisen 1901b*, 24).

Když Reimer informoval brněnský Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko o archeologických objevech na Uničovsku, z úředního hlediska postupoval naprosto správně. Zato Červinkovo jednání působí při pohledu nazpět poněkud zvláštně a nepatřičně. Schirmeisen stál stranou oficiálních památkových (i jakýchkoliv jiných úředních, resp. státních) struktur a jeho působení v terénní archeologii bylo do té doby omezeno pouze na okolí Brna, popř.

jižní Moravu. Navíc Červinka v trojjediné funkci experta pro prehistorické památky Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko (od roku 1920), správce prehistorické sbírky Moravského zemského muzea (od roku 1924) a konzervátora Státního archeologického ústavu (od roku 1920), v jehož dresu působil na Moravě a ve Slezsku, se měl striktně vzato uničovských výzkumů ujmout sám. Snad v jeho rozhodnutí odkázat Vinzenze Reimera na Karla Schirmeisena sehrál jistou roli fakt, že Uničovsko bylo považováno za archeologicky sterilní oblast. Důležitější ale asi bylo, že šlo o region s převahou národnostně německého obyvatelstva. A Červinka přirozené rozdělení regionální působnosti německých a českých archeologů na Moravě zdvořile respektoval. Každopádně v následujících letech do Uničova několikrát zavítal (a Uničovští se na jeho návštěvu vždy upřímně těšili) a zdá se, že tamější archeologické dění alespoň zčásti úředně zaštiťoval, třebaže do něj aktivně nezasahoval. Poprvé zřejmě provedl jakousi inspekci v roce 1930, ovšem v dresu Moravského zemského muzea, kdy byly nálezy „*nach gründlicher Prüfung als höchst wertvoll, zum Teil als einzigartig und der Vor- und Frühgeschichte unserer engeren Heimat ganz neue Erkenntnis erschließend befunden worden*." (*K. 1930*). Minimálně v roce 1931 nechyběly ani jeho zprávy o nálezech z Uničovska zasílané do pražského ústředí Státního archeologického ústavu – šlo o informace o výzkumech v Troubelicích[96] a Lazcích[97]. O výzkumech na Uničovsku v pražské centrále navíc věděli také z jiných zdrojů, což dokládají uničovské lokality zastoupené ve zveřejněných přehledech nálezů z let 1930–1932, jež byly sestavovány převážně podle zpráv z denního tisku (srv. *Horáková-Jansová 1932*, 93 – Dolní Sukolom, Hlivice, 97 – Troubelice; *táž 1933*, 88 – Dědinka, Hlivice, Králová, Lazce, 89 – Nová Dědina, 90 – Uničov).[98]

Pražská centrála Státního archeologického ústavu do Červinkových moravsko-slezských záležitostí aktivně nevstupovala, a zřejmě právě proto se uničovské výzkumy nikdy nestaly objektem jejího aktivního zájmu. Státní archeologický ústav byl založen v roce 1919 jako elitní vědecká instituce, jež měla v novém státě soustředit badatelskou činnost v archeologii. Idea jejího tvůrce Lubora Niederla spočívala v provádění badatelských výzkumů, jež měly přinášet odpovědi na předem formulované otázky. Jedním ze stanovených cílů bylo také shromažďování informací o nalezištích a nálezech, tj. budování příslušného archivu. Instituce však od svého zrodu zápasila s nedostatkem finančních prostředků a velkolepé plány zůstaly zprvu nenaplněny. Navíc ředitel Niederle v roce 1924 na svůj post rezignoval, oficiálně ze zdravotních důvodů. Ministerstvo sice jeho rezignaci nepřijalo a udělilo mu zdravotní dovolenou, avšak jeho dočasným zástupcem jmenovalo Karla Buchtelu, dávného Niederlova přítele.

Shodou okolností právě v době, kdy na Uničovsku začaly první výzkumy, docházelo také k renesanci původní Niederlovy ideje, a to díky mladému a nadanému Jaroslavu Böhmovi, rodákovi z moravského Holešova. Ten právě od let 1928/1929 začal výrazně vystupovat do popředí a Buchtela jeho aktivity zprvu podporoval. Böhmovy iniciativy od přelomu 20. a 30. let 20. století směřovaly mimo jiné k systematickému podchycení co největšího množství zpráv o archeologických nálezech, neboť v prvním desetiletí své existence se o nich Státní archeologický ústav dozvídal spíše náhodně. Ve Statutu Státního archeologického ústavu schváleném ministerstvem školství a národní osvěty na počátku roku 1934, v němž byla – patnáct let po vzniku instituce (!) – poprvé stanovena závazná pravidla a postupy, jimiž se měl při své činnosti řídit, byly zakotveny také funkce jednatelů (tj. dobrovolných regionálních spolupracovníků) a dopisovatelů (tj. zasloužilých badatelů, kteří měli dodat mateřské instituci svým formálním angažováním patřičný lesk). Stěžejní pro Böhmovy plány byli jednatelé, kteří měli v jednotlivých regionech celého Československa sledovat archeologické dění a informovat ústředí o narušených nálezových situacích, resp. o archeologických nálezech. Když ale byli v dubnu 1935 poprvé jmenováni, Uničovsko (resp. politický okres Šternberk, jehož bylo Uničovsko součástí) zůstalo stranou. Sestavení seznamu jednatelů pro jednotlivé regiony Moravy a Slezska přitom dostal na starost v únoru 1934 (tj. záhy po schválení Statutu Státního archeologického ústavu) Innocenc Ladislav Červinka.[99] Ten ještě před koncem měsíce zasílal do Prahy svůj návrh a v průvodním dopise sděloval: „*Německé okresy Mikulov, Šternberk, Šumberk a Nový Jičín, pokud mají nálezy, jsem nepřiděloval, nevěda, budou-li také němečtí pracovníci přibráni.*"[100] Avšak v přiloženém návrhu poněkud nekonsekventně uváděl, že

96 Dopis I. L. Červinky Státnímu archeologickému ústavu, 5. září 1931 (opis); archiv ARÚB AV ČR, M-TX-196600047.

97 Dopis I. L. Červinky Státnímu archeologickému ústavu, 5. září 1931 (opis); archiv ARÚB AV ČR, M-TX-201702309.

98 U výzkumu v Troubelicích (*Horáková-Jansová 1932*, 97) byl zdrojem informace interní záznam Státního archeologického ústavu, tj. s největší pravděpodobností Červinkova zpráva. Je také zajímavé, že terénní akce v Dědince a Nové Dědině (*Horáková-Jansová 1933*, 88, 89) byly spojeny přímo s Červinkou („*nalezl*", „*odkryl*"), třebaže vycházely z novinových zpráv.

99 Dopis Státního archeologického ústavu I. L. Červinkovi, 5. února 1934 (koncept); MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32.

100 Dopis I. L. Červinky Státnímu archeologickému ústavu, 22. února 1934; MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32. Červinka také dodával: „*Pro slezské okresy není archaeologů vůbec.*"

Obr. 27: Karl Schirmeisen v letech, kdy se věnoval archeologii na Uničovsku (archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

politické okresy Šumperk, Šternberk, Místek a Nový Jičín „*nemají prehist. nálezů*"; z jeho pohledu mohlo být jednatelství potenciálně přiděleno pouze Mikulovsku.[101] A dodával, že z německých prehistoriků by pro jednatelské funkce připadali v úvahu pouze Karl Schirmeisen, Hans Freising a Karl Jüttner. Pražská centrála Červinkovo sdělení o nálezové sterilitě uvedených okresů zjevně akceptovala (resp. jeho údaje neověřovala), a nepochybně právě proto bylo Uničovsko (resp. Šternbersko) v konečné verzi návrhu předložené ministerstvu zcela opomenuto. Přitom jednatelství bylo přiděleno sousednímu politickému okresu Litovel, kde připadlo Karlu Sedlákovi, správci muzea v Litovli; Červinka také navrhoval jako dopisovatele pro sousední politický okres Zábřeh Františka Kotrleho z muzea v Dubicku, avšak neúspěšně. Z potenciálně vhodných německých prehistoriků na Moravě, které zmínil, byl v roce 1935 pověřen jednatelstvím pouze Karl Jüttner, a to pro politický okres Mikulov; jednatelem pro soudní okres Znojmo se stal – Červinkou ovšem neuvedený – Anton Vrbka, německý správce muzea ve Znojmě, podřízený ovšem českému vedení města.

~

Karl Schirmeisen (*obr. 27*) pocházel z východočeského Žamberka, kde spatřil světlo světa 13. prosince 1868. Již ve dvou letech se s rodiči přestěhoval do Brna, metropole Moravy. Zde navštěvoval reálku a učitelský ústav, na němž získal oprávnění vyučovat na měšťanských školách. Studoval také na Vysokém technickém učení v Brně, ovšem profesní kariéru spojil s učitelováním. Dotáhl to na ředitele chlapecké měšťanské školy v Brně, kde působil až do svého penzionování v roce 1926.

Od roku 1903 se podílel na správě Moravského zemského muzea, a to jako člen muzejního kuratoria. Z titulu funkce konzervátora pečoval zprvu o sbírku zoologického oddělení, později byl přednostou mineralogicko-petrografického oddělení. Již od roku 1901 byl jedním z redaktorů německé mutace nově založeného Časopisu Moravského musea zemského (*Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums*). Po převratu ve správě muzea v roce 1922 (*Kirsch 2014*, 128–132) se již v této instituci neangažoval.

Jeho cesta k terénní archeologii nebyla přímočará. Dostal se k ní od přírodovědných oborů, jimž se věnoval od přelomu 19. a 20. století (srv. např. *Schirmeisen 1893*; *týž 1901a*; *týž 1908*; *týž 1920–21*). Na Uničovsku poprvé působil již tehdy, ovšem v souvislosti s geologickým průzkumem regionu (*Schirmeisen 1901b*). Jeho první články a studie, jež souvisely s prehistorií, sice vznikaly ve stejné době, ale týkaly se výhradně germánského náboženství a rekonstrukce života Germánů podle severských eposů (*Schirmeisen 1902*; *týž 1904*; *týž 1906–07*; *týž 1907–08a*; *týž 1907–08b*; *týž 1908–09*; *týž 1909–10*; *týž 1911–12*; *týž 1915*) – fakticky šlo ovšem o jeden ze směrů, jímž se germanofilní středoevropská archeologie ubírala, ovšem Schirmeisenovy texty na toto téma nepostrádaly prvky nadšeneckého diletantismu. Jeho zájmy však byly mnohem širší a neomezovaly se pouze na starogermánskou prehistorii – obdobně diletantsky se zabýval rovněž např. rasovou hygienou (*Schirmeisen 1910–11a*; *týž 1910–11b*), na přelomu 19. a 20. století nesmírně populární obzvláště v německých nacionalistických kruzích. K terénní archeologii pronikl teprve v roce 1923, po smrti Antona Rzehaka, všeobecně respektované hlavní postavy německé archeologie na Moravě od přelomu 19. a 20. století (a dlouholetého správce prehistorické sbírky Františkova, resp. Moravského zemského muzea). Schirmeisen tehdy psal v souvislosti se vznikem Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu jejímu iniciátorovi Helmutu Preidelovi v reakci na jeho předchozí dopis: „*Ich habe mich zwar bisher mit der Vorgeschichte*

101 Návrh na jmenování dopisovatelů a jednatelů SAÚ pro Moravu (příloha k dopisu I. L. Červinky Státnímu archeologickému ústavu z 22. února 1934); MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32.

nur theoretisch befaßt – in den Verhandlungen d. Nat. V. erscheint eben eine Arbeit von mir über ‚Vorgeschichtliche Geistesentfaltung' – und arbeite an der Aufdeckung der Beziehungen zwischen Prähistorie und Mythologie (‚die Entfaltungszeit der germanischen Göttergestalten', ‚die arischen Göttergestalten, ihre Abstammung und Entstehungszeit')." Avšak vzápětí dodával: „*Gerade durch das Ableben Rzehaks erwächst aber für jeden einzelnen, der sich auch nur halbwegs mit der Sache befaßt, die Pflicht, fest anzupacken und womöglich auch praktisch arbeiten.*"[102] Přechod od teorie k praktické archeologii považoval zjevně za národní povinnost, neboť po Rzehakově smrti nebyl na Moravě prakticky žádný německý prehistorik, který by se aktivně věnoval terénní práci v širším rozsahu. Budoucnost ukázala, že šlo o správné rozhodnutí.

Schirmeisenovy první texty, které pojednávaly o archeologii z hlediska pravěkého vývoje a konkrétních nálezů, se týkaly Brněnska a jižní Moravy (*Schirmeisen 1923*; *týž 1924b*; *týž 1926*; *týž 1928a*; *týž 1928b*). Schirmeisenovou doménou se stal záhy paleolit (*Schirmeisen 1924a*; *týž 1925*; *týž 1925–26*; *týž 1928c*), k němuž měl zřejmě jako přírodovědec přece jen nejblíže. V době, kdy jej Reimer oslovil, měl již za sebou řadu archeologických článků s náměty z pravěku a praktické archeologie. Institucionálním zázemím se mu stal Přírodovědecký spolek v Brně (*Naturforschender Verein in Brünn*), jeden z nejstarších spolků svého druhu na Moravě; pro uničovskou archeologii bylo v následujících letech velmi důležité, že byl redaktorem jeho časopisu *Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn*. A byla tu ještě jedna podstatná okolnost – od února 1926 z něj byl penzista. Měl tudíž spoustu času.

~

Když první výzkumy na Uničovsku v roce 1928 skončily, nezůstalo jen u uložení získaných nálezů v muzeu. Reimer se rozhodl nové objevy prezentovat veřejnosti a kolem svátku Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna), kdy se v Uničově konala tradiční církevní slavnost voskové svíce, je vystavil v jedné z místností v prvním patře budovy gymnázia. Byly zde přístupné dvě neděle po sobě (12. a 19. srpna), kromě toho také ve sváteční středu, a to vždy dopoledne, jak bylo tehdy (a také řadu let poté) obvyklé; vstupné činilo 1 korunu, pro školáky polovinu (*Anonymus 1928l*; *týž 1928m*).

Důvod ukončení slibně se rozvíjejících terénních výzkumů v létě 1928 byl zřejmě prozaický – muzeum opět zápasilo se stěhováním. Úvahy o přemístění do nových prostor zaznívaly již na podzim 1927, dokonce se tehdy (znovu po šesti letech) uvažovalo o Medelské bráně. Nakonec bylo muzeum přestěhováno v průběhu července 1928 z minoritského kláštera do budovy gymnázia (*obr. 28*), kde pro něj byla vyhrazena jediná místnost, jež byla dokonce menší než v předchozím sídle (*Anonymus 1928k*; *Reimer 1929*, 1). Třebaže prostory byly naprosto nevyhovující a část sbírek musela zůstat v minoritském klášteře (ostatně s nedostatkem místa muzeum zápasilo dalších více než pět let), bylo nutné postarat se o novou instalaci. Na podzim 1928 se proto v místních novinách oznamovalo: „*Wegen Uebersiedlung des Museums ins Gymnasialgebäude und infolge anderer Umstände war die laufende Arbeit durch längere Zeit unterbrochen und konnten auch die Spendenausweise nicht veröffentlicht werden.*" (*Anonymus 1928n*). Na další zprávu o muzeu a jeho přírůstcích došlo teprve počátkem listopadu téhož roku. A o prehistorických nálezech získaných v průběhu končícího roku tehdy Uničovští sdělovali: „*Die Bearbeitung der heuer so zahlreich zugeströmten prähistorischen Funde macht leider, trotz der anerkennenswerten eifrigen Mitarbeit von Liebhabern der interessanten Vorgeschichte unseres Heimatländchens, nicht die wünschenswerten Fortschritte, da jede Arbeit infolge der Uebersiedlung und des Raummangels außerordentlich behindert ist.*" (*Anonymus 1928o*).

2.5 Ve jménu rodného kraje

Proud nových nálezů a informací o archeologických objevech, směřující do uničovského Městského muzea, již neustal. V prvních měsících roku 1929 se do muzea dostaly různými cestami starší i nové nálezy z cihelen na Šibeníku u Uničova, v Brníčku a v Dolní Sukolomi (*Anonymus 1929c*), později také z cihelny v Medlově. Právě tyto čtyři cihelny v bezprostředním sousedství města se velmi brzy staly pomyslným archeologickým rájem, který stačilo pravidelně sledovat. S jejich správci (resp. majiteli) a dělníky, kteří v nich pracovali, si Uničovští ostatně vytvořili dobré vztahy a bohatě se jim to vyplatilo. V uničovské cihelně na Šibeníku, jež patřila bratrům Vodičkovým, do roku 1938 evidovali šestnáct míst s nálezy – bez výjimky šlo o pozůstatky pleistocenní fauny, včetně několika částí mamuta. V cihelně Alberta Siegla v Brníčku zaznamenali do května 1944 devatenáct různých poloh; jejímu správci Franzi Morbitzerovi veřejně děkovali již v červenci 1929 (*Anonymus 1929d*). A v cihelně v Dolní Sukolomi, kterou vlastnili rovněž bratři Vodičkovi, do léta 1944 evidovali čtyřiadvacet různých míst s nálezy.[103] Naopak v cihelně v Medlově, jež

102 Dopis K. Schirmeisena H. Preidelovi, 17. dubna 1923; MÚA, AAV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 65, inv. č. 1806.

103 V cihelně v Dolní Sukolomi však minimálně do roku 1931 Uničovští zápasili s neochotou jejího správce. V červenci 1931

Obr. 28: Budova gymnázia v Uničově (soukromý archiv).

patřila Bruno Masalovi, byli aktivní pouze do roku 1934 (*obr. 29*). Cihelny však měly také svoji odvrácenou tvář – Uničovští se totiž ve 30. letech 20. století zpravidla omezili na pouhou evidenci (resp. záchranu) nálezů a dokumentaci narušených nálezových situací ve stěnách hliníků, o nichž se dozvídali. K aktivním předstihovým výzkumům tehdy nikdy nepřistoupili; občas však kopali v cihelně v Medlově, kde vybírali výplně objektů poničených těžbou hlíny.

Terénní výzkumy se znovu rozeběhly teprve v létě 1929, po více než roční přestávce. Ve dnech 29.–31. července 1929 v Uničově pobýval Karl Schirmeisen a zřejmě teprve tehdy poprvé uviděl uničovskou archeologickou sbírku na vlastní oči (*Anonymus 1929e*). Patrně právě tehdy se také seznámil s Mizzi Manethovou. Za jeho přítomnosti se kopalo vcelku pochopitelně na nalezišti, které Uničovští znali již z loňského roku, a měli tudíž jistotu, že výzkum bude úspěšný – v prostoru pohřebiště kultury lužických popelnicových polí u Dolní Sukolomi. Byl to první výzkum v okolí Uničova, jehož se Karl Schirmeisen zúčastnil (*Anonymus 1929f*; srv. *Dubový 1929c*). A výzkumný tým, který se podařilo dát dohromady, byl vskutku početný (*obr. 30*).[104]

Okruh nadšenců ochotných přiložit ruku k dílu se poměrně rychle rozrůstal, navíc vznikající uničovská archeologie nebyla pouze německá. Jedním z příležitostných pomocníků Uničovských se stal již v roce 1929 Karel Dubový, český starousedlík z Lazců – díky němu se v muzeu dozvěděli o novém nalezišti poblíž této obce (*Anonymus 1929f*). Při jeho povrchovém průzkumu 16. července 1929 je navíc Oldřich Brachtl, učitel ze Šumvaldu, upozornil na další naleziště – tentokráte u Šumvaldu. A ještě tentýž den se na něj vypravili. Na konci měsíce jej při svém pobytu v Uničově obhlédl také Karl Schirmeisen. V srpnu a září 1929 (již po

sdělovala Mizzi Manethová do Brna: „*Bei uns sind in der Salbnußer Ziegelei schon wieder 2 Gruben von Arbeitern zerstört worden, trotzdem ich den Verwalter öfter gebeten habe uns sofort zu verständigen.* [...] *Eine Grabung ist dort sehr notwendig, denn auf den Verwalter ist kein Verlaß.*“ – dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

104 Záhy po výzkumu u Dolní Sukolomi vyšlo v *Nordmährische Rundschau* poděkování majitelům polností (Rudolfu Schinzelovi, Karlu Kunzovi, Rudolfu Schaalovi a Josefu Masalovi) a všem účastníkům této terénní akce. S největší pravděpodobností jsou zachyceni na skupinové fotografii, aniž by je bylo možné přesně identifikovat. Na výzkumu se podíleli: Walter Dollak, Josef Mandel, Ludwig Dostal, Herbert Schaal, Josef Schwestka, Alois Reimer, Otto Zuska, Arthur Uhrner, Hermann Bernhauer, Erich Mandel, Hugo Hlauschka, Leo Lukas, Engelbert Reimer, Franz Siegel, Rudolf Longer a Hans Jurcke; vesměs to byli studenti a učitelé (*Anonymus 1929f*).

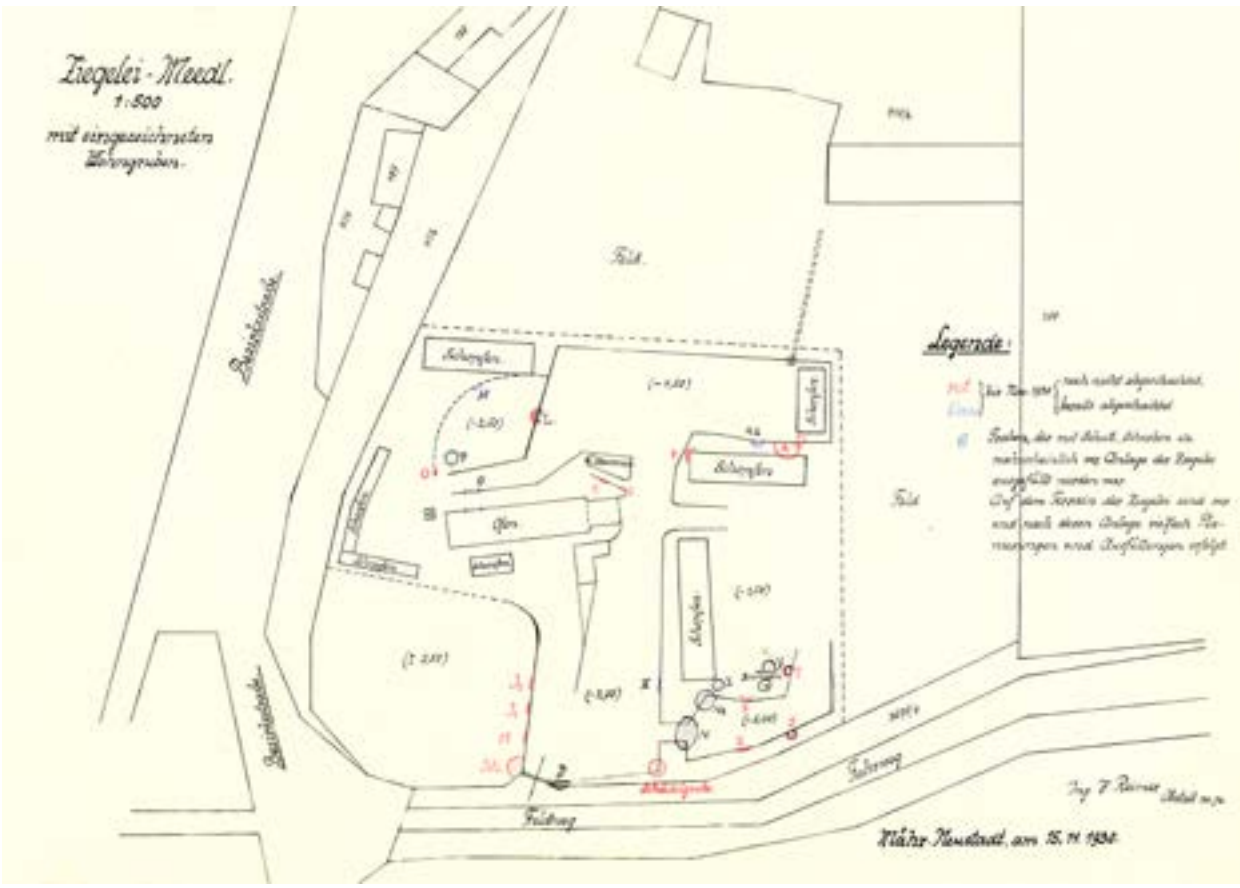

Obr. 29: Cihelna Bruna Masala v Medlově s vyznačenými místy s nálezy, zaznamenanými do listopadu 1930 – kopie zhotovená v roce 1962 podle originální předlohy uložené původně v archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově (archiv ARÚB AV ČR, M-TX-201001022).

Obr. 30: „Výzkumný tým“ u Dolní Sukolomi v závěru července 1929 – uprostřed Karl Schirmeisen, Mizzi Manethová a Vinzenz Reimer (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 4).

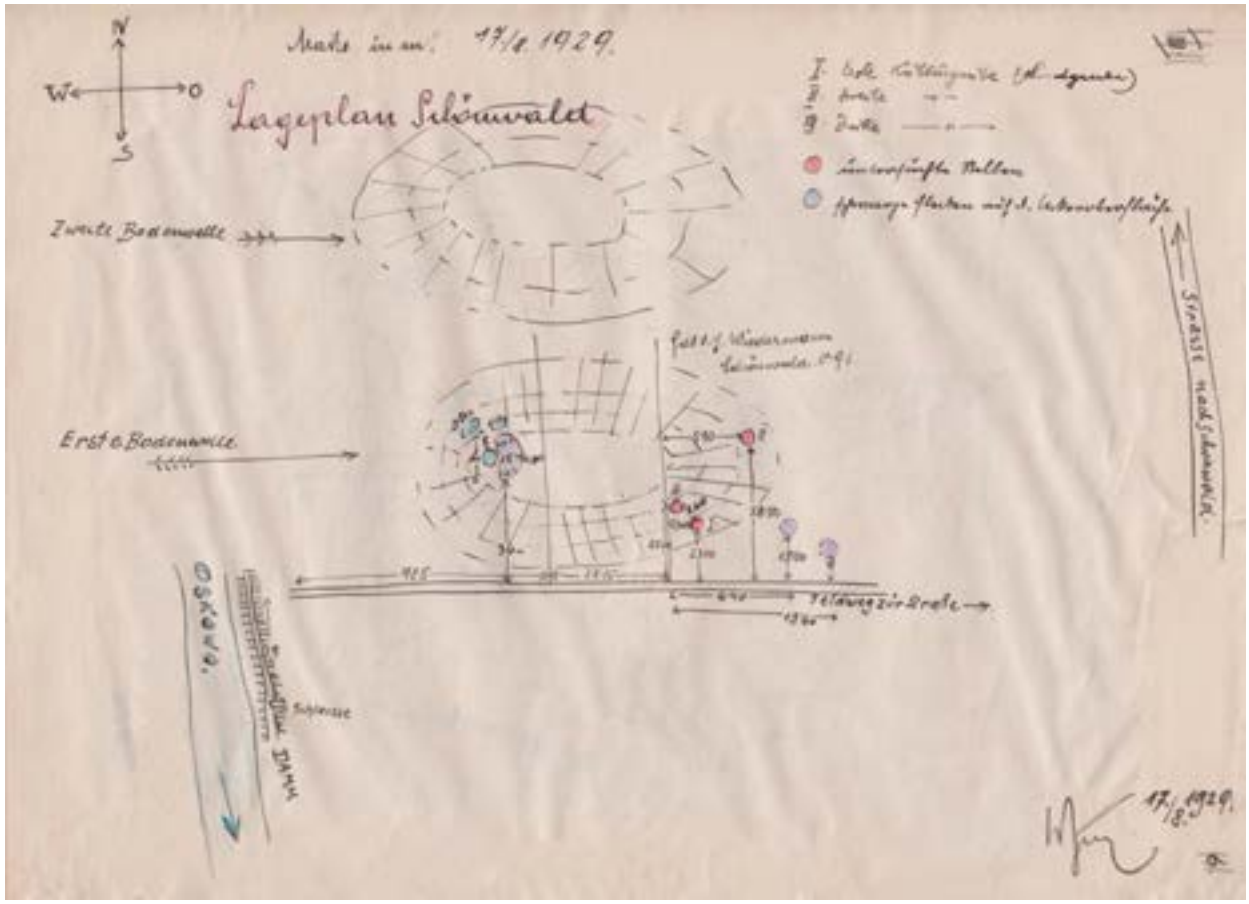

Obr. 31: Situační plán výkopů u Šumvaldu v srpnu 1929 (archiv NZ VMO, složka Šumvald, naleziště 1).

Schirmeisenově odjezdu) proběhl u Šumvaldu výzkum – byl to patrně teprve druhý výzkum tohoto roku. Uskutečnil se na poli, jež patřilo místnímu statkáři Josefu Wiedermannovi, a to v prostoru, kde se na povrchu zřetelně rýsovaly tmavé fleky (*obr. 31–32*). Zatímco výkopy u Dolní Sukolomi byly zřejmě výhradním dílem německých studentů a učitelů, v Šumvaldu byl výzkumný tým mezinárodní. Kromě Vinzenze Reimera se na něm podíleli Karel Dubový a ředitel zábřežského gymnázia František Wiedermann, s nimi ještě olomoucký soudce Meitner, ale také třeba uničovský středoškolský profesor Josef Mandel (*Anonymus 1929g*; *Wasgestian 1929*, 2; *Dubový 1929e*; *týž 1929f*).

Do muzea se již v roce 1929 dostaly také první nálezy z pozemků Jakuba Škody v Želechovicích, dalšího z českých starousedlíků, který se stal v následujících letech jedním z nejspolehlivějších, nejochotnějších a nejvěrnějších spolupracovníků Uničovských z řad místních vesničanů (*Wasgestian 1929*, 2), a z polohy Pirnikhügel poblíž Dolní Sukolomi (*Hlava 2004*, 381). V září 1929 byly zahájeny příležitostné výzkumy v cihelně v Medlově (*Wasgestian 1929*, 2); již na podzim 1929 se jich zřejmě zúčastnil také Karl Schirmeisen. A na konci října 1929 věnoval uničovskému muzeu Wilhelm Raschendorfer torzo sbírky svého otce, jež pocházela z pozemků mezi Medlovem a Benkovem – shromažďována byla zřejmě od 70. let 19. století (*Anonymus 1934c*).[105]

Díky prezentaci nových objevů v místní německé *Nordmährische Rundschau* (*Anonymus 1929e*; *týž 1929g*; *Wasgestian 1929*) i v českém *Litovelském kraji* (*Dubový 1929b*; *týž 1929c*; *týž 1929e*; *týž 1929f*; *týž 1929g*) přicházeli do muzea další lidé s nálezy. Uničovští tak získávali cenné informace o potenciálních nových nalezištích, jejichž polohu následně v terénu ověřovali a teprve poté na nich podnikali výzkumy. Již v průběhu roku 1929 se navíc objevily zprávy o uničovských výzkumech v dalších novinách (*Wasgestian 1929*, 3) – v olomoucké *Deutsche Zeitung*, brněnském *Tagesbote*, opavské *Deutsche Post*, šternberském *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, ale také v české *Národní politice* (v Praze) či *Moravském večerníku* (v Brně). Byl to ale stále pouze skromný počátek.

105 K datu předání Raschendorferovy sbírky viz záznam z 31. října 1929; archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 2.

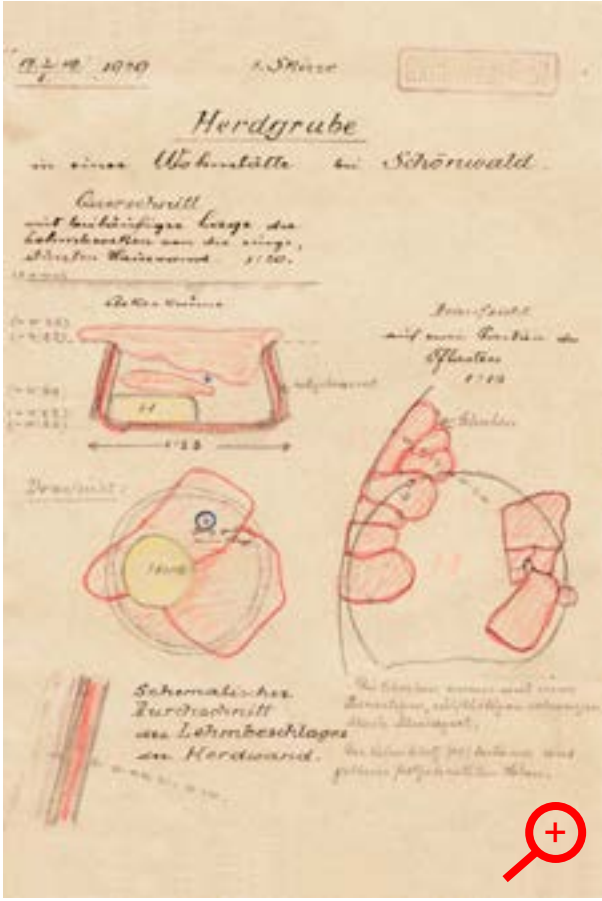

Obr. 32: Kresebná dokumentace jednoho z objektů prokopaných u Šumvaldu v srpnu 1929 (archiv NZ VMO, složka Šumvald, naleziště 1).

Jakkoliv uničovské výzkumy začaly nepochybně z podnětu Vinzenze Reimera, jeho nadšení na přelomu let 1929 a 1930 ochablo. Iniciativu nejpozději v druhé polovině roku 1929 převzala Mizzi Manethová, pro niž se archeologie stala životní láskou. A v Karlu Schirmeisenovi, s nímž se záhy spřátelila, našla spřízněnou duši. Právě slečna Mizzi totiž začala neúnavně sledovat cihelny a navazovat kontakty s jejich správci i dělníky. V polovině ledna 1930 psala do Brna: „*Vielen Dank für Ihre werte Karte. Ich habe sie sofort dem H. Oberst gezeigt, weil er der Sache ein bißchen gleichgültig gegenüber gestanden ist. Er hat mir nachher eingestanden, daß er verständigt wurde, wie die Grube angefangen war, er aber keine Lust zum Hinausgehen hatte. Ich war schon wieder dort nachfragen.* [...] *Der H. Verwalter der Pirniker Ziegelei hat mich begleitet. Wir haben mit den Arbeitern verhandelt, wenn etwas gefunden wird, werde ich verständigt werden.*“ A dodávala: „*Nun bitte ich H. Direktor um Ihre Meinung. H. Oberst ist die Arbeit schon viel. Er sagte mir heute, es ist ihm nicht sehr lieb, wenn ich immer neue Sachen bringe, denn wir können alles unmöglich aufarbeiten. Aber verloren gehen möchte ich es auch nicht gerne lassen.*“[106] Slečna Mizzi byla v obtížném postavení – hlavní slovo v muzeu měl samozřejmě Vinzenz Reimer, a tak jí nezbývalo než doufat, že Karl Schirmeisen o sotva zrozenou uničovskou archeologii neztratí zájem.

První výzkum roku 1930 proběhl v březnu na poli Rudolfa Alta u Dolní Sukolomi v poloze Pirnikhügel poté, co Uničovští naleziště v únoru nejprve obhlédli (*Hlava 2004*, 381, obr. 3). Nejvýznamnějším výsledkem třídenní akce, během níž byly odkryty čtyři sídlištní objekty z různých období, byl objev polozemnice z doby laténské (*obr. 33–34*). V květnu 1930 se kopalo již za přítomnosti Karla Schirmeisena na nově objevené lokalitě u Hlivic na poli Franze Feita – prozkoumána a zdokumentována byla tehdy jáma z doby halštatské. Pak ale následovala dlouhá letní přestávka, během níž se zřejmě Reimer rozmýšlel, zda ve výzkumech pokračovat.[107] Další terénní akce se uskutečnily teprve mezi 12. a 16. listopadem 1930, kdy v Uničově opět pobýval Karl Schirmeisen. Kopalo se znovu poblíž Hlivic, kde byly prozkoumány další dvě sídlištní jámy. Uničovští také navštívili Karla Dubového v Lazcích, který jim předal nálezy ze svých vlastních výkopů, podniknutých samostatně po sporech z podzimu loňského roku, jež se odehrály mezi ním a Ottou Wasgestianem (srv. *Dubový 1929ch*). Důležitější byl ale výzkum u Želechovic na nalezišti, jež Uničovské záhy proslavilo – avšak dvoudenní výkopy na poli Jakuba Škody tehdy proběhly ve značném chvatu; sedm odkrytých železářských pecí v bezprostředním sousedství, navíc zprvu považovaných za germánské, již tehdy dávalo tušit, že se sem jejich objevitelé za příhodnějších podmínek vrátí.[108] Plánované pokračování jarního výzkumu laténské-

106 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. ledna 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

107 V prosinci 1930 psala Manethová o Reimerovi: „*Ich habe schon im Sommer gemerkt, daß er an der Prähistorie nicht mehr soviel Interesse hat wie früher.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. prosince 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena). A v březnu 1931 v zjevné narážce na letní měsíce předchozího roku poznamenávala: „*Zum Schluße bitte ich H. Dir. sich weiter um unsere Gegend anzunehmen, denn H. Oberst hat heuer den ganzen Sommer über wieder keine Zeit.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 5. března 1931; tamtéž).

108 Listopadový výzkum v Želechovicích měl zřejmě jakousi jarní předehru. Mizzi Manethová totiž po Schirmeisenově návratu do Brna sdělovala (zřejmě v reakci na předchozí diskuse v Uničově): „*Doch etwas über den ‚Schmelzofen‘. Wie wir ihn aufgefunden haben, war die obere Decke unversehrt, doch weiß ich mich genau zu erinnern, daß wir im Frühjahr rote Lehmbrocken mit den Spitzen nach aufwärts gefunden hatten, u zw. etwas östlicher als der Jetzte. Doch hat zu diesen kein Stück gefehlt, so muß noch ein 2ter Ofen gewesen sein. Seine Zerstörung wäre erklärlich, weil das Feld abgeflacht war, als der andere, der erhalten blieb. H. Oberst hat leider seine Skizze mit den Aufnahmen im Frühjahr verloren. In Neustadt werden recht schöne Märchen vom Schmelzofen, in dem*

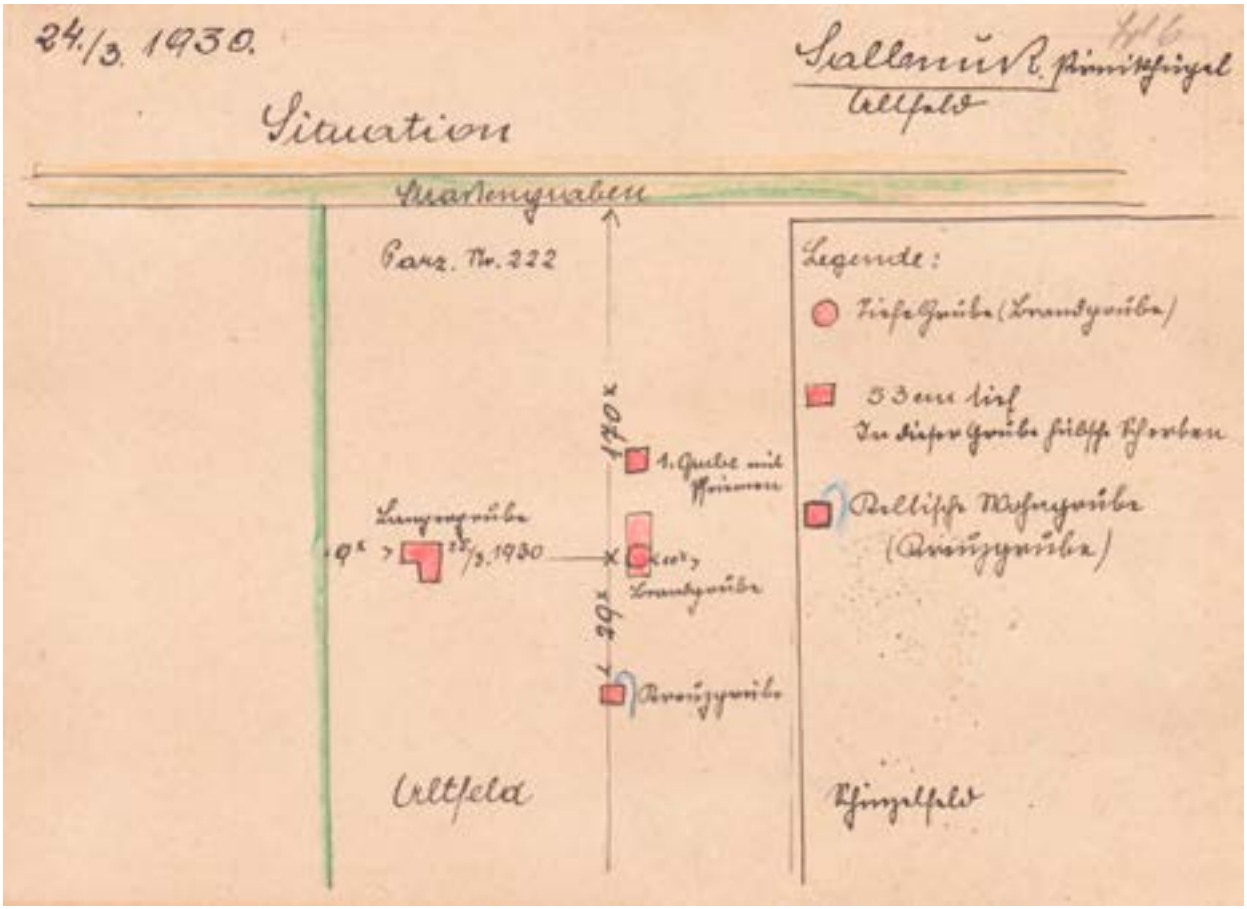

Obr. 33: Situační plán výkopů u Dolní Sukolomi v březnu 1930 (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 6).

ho sídliště u Dolní Sukolomi zato zhatilo deštivé počasí (*Reimer 1930*).[109]

Karl Schirmeisen se poté – na konci výzkumné sezóny 1930 – rozhodl zveřejnit dosavadní poznatky o pravěku Uničovska v souhrnné studii. Dříve než on však o objevech v regionu informoval místní obyvatele souhrnně Otto Wasgestian v příloze *Das Neustädter Ländchen* uničovské *Nordmährische Rundschau* (*Wasgestian 1930a*; *týž 1930b*). Zkrácená a velmi stručná verze Schirmeisenova přehledu uničovského pravěku se objevila vzápětí na stejném místě (*Schirmeisen 1930b*). Rozsáhlá odborná studie poté vyšla v časopise *Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn* (*Schirmeisen 1930a*; srv. též *Dubový 1931a*; *Wasgestian 1931*). Šlo nejen o shrnutí výsledků nových výzkumů z let 1928–1930, ale také o rekapitulaci veškerých starších nálezů učiněných do roku 1928. Text byl proto koncipován chronologicky jako přehled pravěku Uničovska, nikoliv podle nalezišť, jak bylo naopak typické pro články v odborných či vlastivědných časopisech ze Schirmeisenova pera v následujících letech.

Největším dosavadním objevem Uničovských, na nějž byli právem hrdi, byly železářské výrobní objekty od Želechovic. Záhy po jejich výzkumu se začaly objevovat náznaky obdobných zařízení také na jiných lokalitách. Ještě před koncem roku 1930 se u Mizzi Manethové v muzeu objevil Rudolf Schinzel, statkář z Dolní Sukolomi, na jehož poli proběhl před více než dvěma lety první výzkum Uničovských. Slečna Mizzi poté s neskrývanou radostí sdělovala do Brna: „*Als ich ihm die Funde aus Zelchowitz zeigte, erzählte er mir, daß solche schwere Schlacken und rotgebrannte Ziegelstücke mit dem Schmelzfluß auch auf seinem Feld schon seit längerer Zeit ausgeackert werden.*“

Gold und Silber vorkommt, erzählt. Die Folge davon ist, daß alles auf die Goldsuche geht und der Schmelzofen schon zerstört ist. Sogar das Innere ist schon bei den Feuerlöchern herausgekratzt.“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. listopadu 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

109 Jakkoliv je novinový článek anonymní, Reimerovo autorství je v tomto případě nepochybné. Jen několik dnů poté psala totiž Mizzi Manethová do Brna, že „*für diesmal war die Zeitung durch die Volkszählung besetzt, auch hat H. Oberst einen kurzen Artikel hereingegeben, wie H. Dir. ja gelesen haben.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. listopadu 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Šlo o pole poblíž katastrální hranice s Dlouhou Loučkou v poloze Goldhübel. Bylo to nadějné, avšak bylo ještě nutné přesvědčit Schinzela, že odborný výzkum bude lepší než jeho vlastní výkopy, do nichž se chtěl pustit: „*H. Schinzel will dort nachgraben lassen, jedoch zuerst nachsehen, ob es wirklich ‚etwas' ist und dann erst uns verständigen, doch glaube ich, es wird besser sein das Frühjahr abzuwarten und dann bei unserer Anwesenheit nachzusehen, denn seit den letzten zerschlagenen Urnen traue ich ihm nicht mehr, doch H. Oberst wird schwer dort hinauszubringen sein, wenn H. Dir. nicht energisch wieder darauf bestehen.*"[110] Dolnosukolomský statkář dokonce přinesl Manethové do muzea železářskou strusku z inkriminovaného pole. Jenže Reimer se na naleziště odmítl jít podívat.[111]

Vše tudíž proběhlo tak, jak naznačovala Mizzi Manethová v listopadu 1930 do Brna, i když na jiné lokalitě – Rudolf Schinzel se v březnu 1931 znenadání objevil v muzeu a sděloval, že jeden z jeho pomocníků při skopávání meze mezi dvěma poli u Dolní Sukolomi v poloze Pirnikhügel (tj. v místech, kde Uničovští kopali na jaře 1930 a nalezli mimo jiné polozemnici z doby laténské) narazil na zbytky železářské pece. Reimer s Manethovou se hned vypravili na místo, avšak mohli již jen začistit porušenou nálezovou situaci. Slečna Mizzi o tom psala zklamaně do Brna: „*Dort war ein zweiter Eisenschmelzofen, aber ganz anders als der von Zelchowitz. Er war einzeln und in der Mitte gegen oben war ein eisernes Rohr, rings in einem Schlackenmantel eingebettet und nachher war erst der gebrannte Körper. Das Rohr mit dem Schlackenmantel haben wir in das Museum hereingebracht.* [...] *Der Ofen mußte abgegraben werden. Durch H. Schinzels Arbeiter wurde schon von einem Fund herumerzählt, so fürchteten wir die Schatzgräber, die alles zerstören. Wir haben auch den Ofen in der Erde photographiert und H. Oberst hat ihn genau gezeichnet.*"[112] (srv. též *Anonymus 1931b*; *Schirmeisen 1932*, 130–131).

Uničovští si byli velmi dobře vědomi, že železářské pece od Želechovic i Dolní Sukolomi představují unikáty. Ostatně právě proto neváhali v *Nordmährische Rundschau* vyzvat obyvatelstvo kraje, aby si při obdělávání polí všímalo železářské strusky na povrchu země (*Anonymus 1931d*), neboť předpokládali, že obě naleziště nezůstanou osamocena.

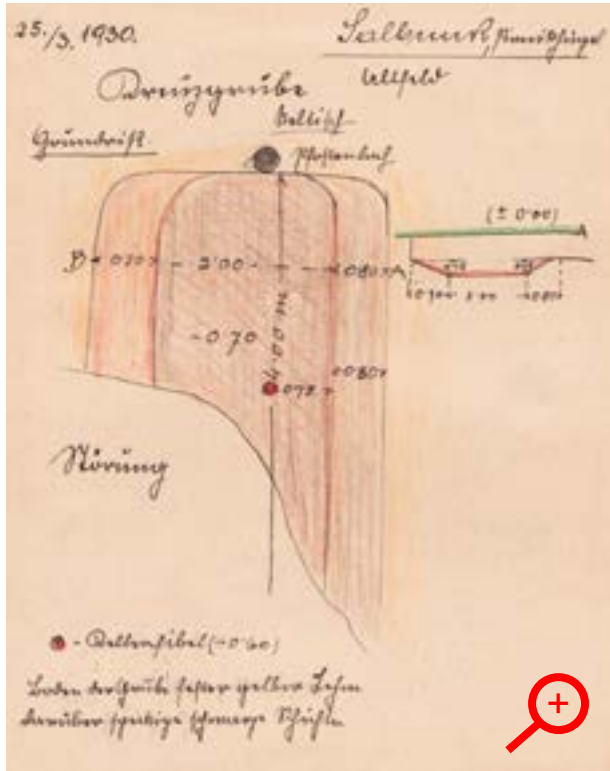

Obr. 34: Kresebná dokumentace části polozemnice z doby laténské, prokopané v březnu 1930 u Dolní Sukolomi (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 6).

Když 2. května 1931 přijel do Uničova Innocenc Ladislav Červinka (*Anonymus 1931d*), projevil přání získat některou ze železářských pecí *in situ* pro expozici Moravského zemského muzea. A Manethová se ještě odpoledne téhož dne vypravila do Želechovic za statkářem Škodou zeptat se, zda by bylo možné provést kvůli tomu na jeho pozemcích nový výzkum. Sice z něj prozatím sešlo, ale slečna Mizzi se do Uničova přesto nevracela s prázdnou – přinesla totiž střepy kultury s lineární keramikou, jež Jakub Škoda sesbíral ve své zahradě při sázení stromků.[113] Za tři týdny sdělovala do Brna: „*Heute hat mir H. Oberst gesagt, daß H. Prof. Mandel u. Dr. Dollak durchaus jetzt etwas ausgraben wollen, denn beide haben Langeweile. Als sie von der neugefundenen Linearkeramik hörten, wollen sie dort nachsehen. H. Oberst will die Aussicht übernehmen. Aber nach meinen Erfahrungen mit dem Salbn. Ofen traue ich nicht recht; die ganze Graberei wäre mir sehr unlieb. Es wird dort eine sehr schöne Ausgrabung werden. Erstens im schattigen Garten, zweitens liegen dort viele Kulturschichten übereinander, sodaß eine schichtenweise Ausgrabung notwendig sein wird.*" A naléhavě žadonila: „*Nun bitte, bitte ich H. Direktor mir*

110 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. listopadu 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

111 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. ledna 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*H. Oberst habe ich schon von den Schlackenfunden am Goldhübel gesagt, doch er hat gleich im vorhinein jede Besichtigung abgelehnt, also muß es bleiben.*"). Šlo nepochybně o naleziště, jež bylo „znovuobjeveno" v roce 1959 (*Hlubek – Šlézar 2014*, 590, obr. 1:2, 8).

112 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. března 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

113 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

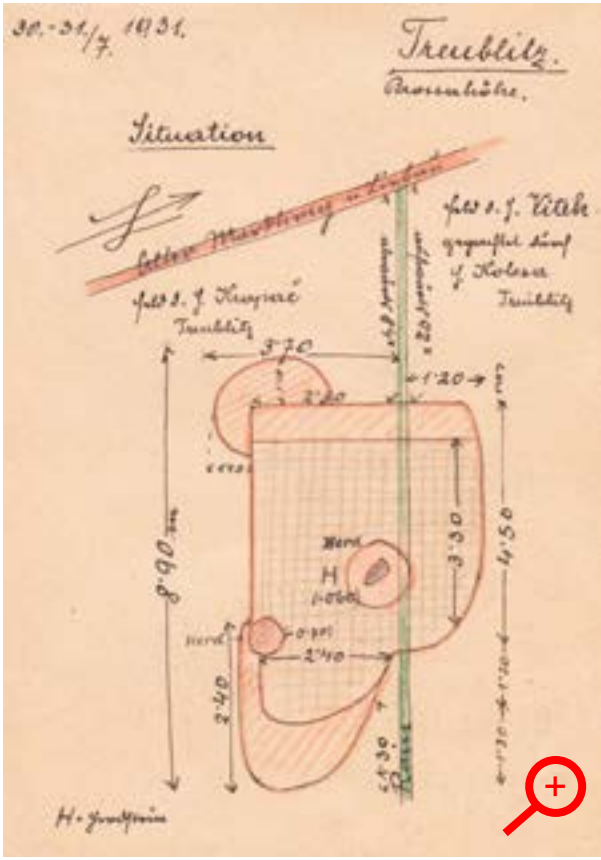

Obr. 35: Kresebná dokumentace nálezové situace odkryté u Troubelic v červenci 1931 (archiv NZ VMO, složka Troubelice, naleziště 1).

zu schreiben, daß Sie diese Fundstelle selbst untersuchen (werden) wollen, denn dann wartet Herr Oberst bestimmt damit, wenn Sie sich dafür interessieren.“[114] Schirmeisenova autorita byla zřejmě velká – v zahradě Jakuba Škody se totiž kopalo vskutku teprve během jeho letního pobytu v Uničově. Výzkum tří sídlištních objektů v Želechovicích proběhl ve dnech 23. a 24. července 1931 (*Schirmeisen 1931*, 123–125, Abb. 1); následoval jednodenní výkop u Lazců na sídlišti nordické kultury, objeveném již před dvěma lety (*Dubový 1931c*; *Schirmeisen 1931*, 129–132, Abb. 3:1–13), a záchranná akce v Masalově cihelně v Medlově, doplněná povrchovým průzkumem několika nalezišť potenciálně vhodných k dalším výzkumům (*Anonymus 1931f*). Patrně nejzajímavější terénní akce toho léta se ale odehrála u Troubelic – zde se podařilo poprvé na Uničovsku rozpoznat sídliště jordanovské kultury z přelomu neolitu a eneolitu, jež objevil na jaře 1931 neúnavný Karel Dubový (*obr. 35*; *Anonymus 1931g*; *Dubový 1931b*; *týž 1931b*; *Schirmeisen 1931*, 125–129, Abb. 2). Reimerova osobní krize z roku 1930 byla zřejmě definitivně zažehnána, ostatně v první polovině července 1931 – před začátkem letních výzkumů – slečna Mizzi sdělovala s pobavením do Brna: „*Weil diesmal zu den Grabungen der Besuch von mehreren Herren zugesagt ist, läßt sich H. Oberst extra einen neuen Sportanzug machen.*“[115]

Nebyl to ovšem zdaleka konec výzkumné sezóny. V závěru léta 1931 spřádala slečna Mizzi plány na nejbližší týdny a prioritou byly stále železářské pece: „*Nach der Kartoffelernte wollen wir in Hliwitz wegen des Eisenschmelzofens nachsehen. Auch in Zelchowitz hat H. Skoda neue schwarze Flecken am Schmelzofenfeld gefunden. Wenn schönes Wetter wird, wollen wir auch dort nachsehen. Wie wird der Transport und die Ausgrabung eines solchen Ofens für das Landesmuseum durchgeführt werden? Kommen Herr Direktor oder Dr. Cervinka selbst? Im Frühjahr kann man keinen suchen, denn da geht der Anbau wieder zu rasch vorwärts.*“[116] Za měsíc sdělovala: „*Am Freitag war H. Oberst und ich in Hliwitz. H. Feit hat die Stelle, wo der Eisenofen sein soll, noch nicht gefunden, denn der Bauer hat die ganze Eisenschlacke abgeklaubt. Jetzt müssen wir warten bis nächste Woche frisch geackert wird und andere Schlacke zum Vorschein kommt. Nach dem Ackern sieht man an der Stelle einen schwarzen Fleck, also werden wir nicht lange suchen müssen. In Zelchowitz bei J. Skoda war ich auch nachfragen. Die Futterrüben werden in der Woche nach Allerheiligen eingeerntet werden.*“[117]

Když ale Karl Schirmeisen v listopadu 1931 přijel do Uničova, byl na pořadu dne trochu jiný program. Nejprve se kopalo u Dolní Sukolomi v prostoru, kde byla na jaře nalezena železářská pec, avšak tentokráte bylo odkryto pouze pět sídlištních objektů (*Schirmeisen 1932*, 129–130), poté znovu ve Škodově zahradě v Želechovicích a nakonec poprvé na žárovém popelnicovém pohřebišti na Benkovském kopci u Uničova, jež se podařilo lokalizovat díky dělníkům, kteří zde kdysi před Velkou válkou při drenážování narazili na keramické nádoby obsahující popel (*Anonymus 1931ch*; viz též *Schirmeisen 1932*, 133).[118] Právě toto pohřebiště se

114 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

115 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

116 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. září 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

117 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. října 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

118 Mizzi Manethová byla tomuto nalezišti na stopě od jara 1931. Již v květnu psala do Brna: „*An der Südwest-Seite des Galgenberges wurde bei Drainagearbeiten eine Reihe ganze Töpfe ausgegraben, in denen leider nur Asche war. Diese Töpfe sind liegen geblieben und in der Sonne zerfallen (Urnen?).*“ [dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále)]. V létě po nalezišti Uničovští pátrali spolu s Karlem Schirmeisenem (*Anonymus 1931f*). A v říjnu slečna Mizzi sdělovala: „*Von Pinke habe ich auch schon*

stalo další oblíbenou lokalitou Uničovských – na podzim 1931 zde byly sice odkryty jen tři hroby, ale byl to pouze počátek. Uničovští se totiž rozhodli cíleně prozkoumat co největší plochu nekropole a zjistit její rozsah; zároveň chtěli nalézt sídliště, jež s pohřebištěm souviselo. Vraceli se sem proto opakovaně během následujících deseti let.

Na podzimní výkopy na Benkovském kopci ostatně navázali hned po tradiční zimní přestávce v dubnu 1932 (a opět za Schirmeisenovy přítomnosti), kdy bylo odkryto dalších 21 hrobů (*obr. 36*; *Anonymus 1932b*; *Dubový 1932a*; *Schirmeisen 1932*, 133–142, Abb. 6–7). Nová archeologická sezóna pokračovala na přelomu května a června rychlou záchrannou akcí u Králové, kde stavba nové silnice od Benkova prošla přes dosud neznámé naleziště. Reimer s Manethovou však mohli již jen zdokumentovat jedinou ze tří narušených jam.[119] Záhy poté vzbudil značný rozruch nález mamutího klu v uničovské cihelně na Šibeníku, který byl dopraven v neporušeném stavu do muzea; zde se stal již záhy chloubou prehistorické expozice (*Anonymus 1932e*; *Dubový 1932b*; *Schirmeisen 1932*, 115; viz též *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 63, obr. na str. 64). Hlavní výzkumné práce však byly naplánovány na druhou polovinu léta a Uničovští se na ně opět dopředu pečlivě připravili povrchovými průzkumy. Ve dnech 24.–27. srpna 1932 kopali poprvé u Dědinky v poloze Battelberg (*Anonymus 1932g*; *Schirmeisen 1932*, 126–129, Abb. 4). Proběhl také krátký výzkum v nedaleké poloze Taubenbusch na katastru Zadního Újezdu na tamější paleolitické stanici, avšak s nevalným výsledkem; na podzim však Uničovští právě odtud získali více než třicet kusů kamenné štípané industrie od majitele polnosti Jiřího Šmičky (*Schirmeisen 1932*, 115).[120] Následovaly první výkopy u Nové Dědiny (*Anonymus 1932g*; *Schirmeisen 1932*, 122–126, Abb. 3), doplněné v poslední srpnový den neúspěšným sondováním u Králové poblíž míst jarního záchranného výzkumu. V polovině září se Uničovští objevili u Lazců, kde bezprostředně navázali na krátký výzkum z předchozího roku – ke dvěma jámám z loňské sezóny přibylo nyní dalších pět objektů (*Schirmeisen 1932*, 119–122, Abb. 2). Vzápětí kopali u Králové – na poli Marie Klementové (tehdy ho měl ovšem v pronájmu Josef Boxan) byla již v dubnu 1932 při povrchovém průzkumu identifikována značná koncentrace železářské strusky, a tak Uničovští doufali, že zde objeví další železářskou pec. Ve dnech 20. a 21. září 1932 však ke svému překvapení narazili na jámu z doby halštatské se železnou rudou a struskou. Šlo patrně o nejstarší doklad železářství v regionu, jakkoliv funkčně nesnadno interpretovatelný (*obr. 5*; *Anonymus 1932h*, 3; *Schirmeisen 1932*, 131–133, Abb. 5); část železářské strusky z tohoto naleziště věnovali na počátku roku 1933 Červinkovi pro Moravské zemské muzeum, snad jako náhradu za přislíbenou pec, po níž Červinka toužil od jara 1931. A poté přišly na řadu ještě sousední Hlivice, kde se pokračovalo ve výkopech na poli Franze Feita, jež zde proběhly před dvěma lety – jednu jámu zde odkryl dokonce Rudolf Hošek z nedalekého muzea v Dubicku (*obr. 3*), s nímž Uničovští udržovali velmi dobré vztahy. Sami pak za několik dnů prozkoumali ještě další tři jámy.

Obr. 36: Odpočinek při výzkumu na Benkovském kopci u Uničova 17. dubna 1932 – vpravo Vinzenz Reimer, druhá zprava Mizzi Manethová (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4).

Výzkumná sezóna 1932 byla bezesporu nadmíru úspěšná. Uničovským se mimo jiné podařilo provést výzkumy na katastrech obcí, odkud před pouhým rokem neměli žádné nálezy. Série sedmi různých terénních akcí v průběhu srpna a září byla vskutku úctyhodná, jenže s tím příkře kontrastovaly skrovné prostory muzea. Nové sbírkové přírůstky totiž nebylo možné vystavit, ostatně bylo také velmi obtížné je laboratorně zpracovat. V listopadu 1932 psala Mizzi Manethová do Brna: „*Dörfl und Hliwitz liegt noch ganz ungeordnet in der Kammer.*“ Avšak vzápětí dodávala: „*Wenn es gut geht, können wir diese Woche unser Arbeitszimmer einräumen. Im Museum können wir nicht mehr arbeiten, höchstens am Fußboden und dort ist es schon zu kalt.*“[121]

Nachricht. Die Arbeiter, die beim Urnenausgraben dabei waren, sind schon gefunden und bereit uns die Stelle anzugeben.“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. října 1931; tamtéž).

119 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 5. června 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Beim Straßenbau Pinke–Königlosen haben Arbeiter wieder eine neue Fundstelle entdeckt. Meiner Ansicht nach ist es bemalte Keramik. Eine Herdgrube haben wir ausgeräumt.*“).

120 Viz též dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Vom Taubenbusch haben wir eine schöne Sammlung paläol. Werkzeuge bekommen.*“).

121 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. listopadu 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

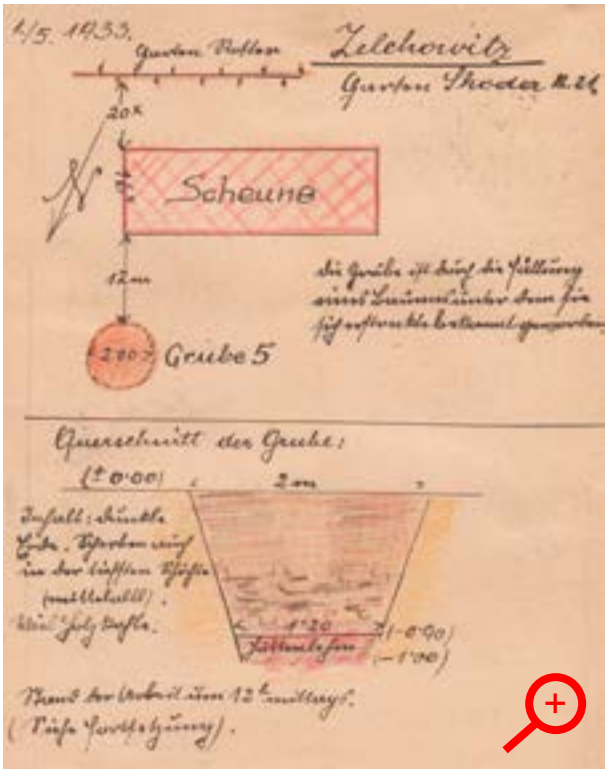

Obr. 37: Kresebná dokumentace nálezové situace jedné z jam, prokopané v květnu 1933 v zahradě statku Jakuba Škody v Želechovicích (archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 1).

Obr. 38: Situační plán části výzkumu pohřebiště kultury lužických popelnicových polí na poli Jakuba Škody u Želechovic v srpnu 1933 (archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 2).

Neuplynul ani měsíc a slečna Mizzi sdělovala: „*Mit dem Einräumen des Arbeitszimmers sind wir fertig. Es war eine schwere Arbeit, alles sollte getan werden und nichts angerührt.*“[122] Byla to první změna k lepšímu po čtyřech letech proseb a žádostí směrovaných na vedení města, po nichž však doposud následovaly pouze neurčité přísliby od starosty Marzelliho.

První výzkum roku 1933 proběhl na počátku května v Želechovicích v zahradě Jakuba Škody (zde se ostatně kopalo již před dvěma lety), kde došlo mimo jiné k objevu pozůstatků jakési středověké pece, jež ovšem zcela jistě nesouvisela se železářstvím (*obr. 37*; *Anonymus 1933b*). V srpnu se v Želechovicích kopalo znovu – nejprve na poli Josefa Gabriela (*Anonymus 1933c*; *Schirmeisen 1933*, 162–164), poté na Škodově poli, kde byly odkryty hroby z dalšího pohřebiště kultury lužických popelnicových polí v regionu (*obr. 38–39*; *Dubový 1933a*; *Schirmeisen 1933*, 158–161, Abb. 2). Uničovští se poté znovu (a naposledy) vrátili na sídliště nordické kultury u Lazců (*obr. 40*; *Dubový 1933a*; *Schirmeisen 1934a*); letních výzkumů se znovu zúčastnil také Karl Schirmeisen (*Anonymus 1933d*). A na podzim 1933 došlo opět na pohřebiště na Benkovském kopci u Uničova, kde výkopy pokračovaly rovněž již třetím rokem (*Anonymus 1933e*; *Dubový 1933b*).

Do uničovské archeologie poté šťastně zasáhly politické události. Kvůli rozpuštění, resp. zastavení činnosti dvou německých nacionalistických stran na přelomu let 1933 a 1934 – Německé nacionálně socialistické dělnické strany (*Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei*) a Německé národní strany (*Deutsche Nationalpartei*) – se jejich členové museli vzdát svých postů ve vedení obcí a ve spolcích, museli také odstoupit z obecních organizací i funkcí placených obcemi. Ignorování příslušného zákona by např. u jakéhokoliv spolku znamenalo jeho okamžité zrušení. Na předsednickou funkci Muzejního spolku pro Uničov a okolí proto rezignoval Karl Marzelli a ze spolkového výboru odešel ještě Anton Treutner – oba přitom patřili k zakladatelům spolku a ve spolkovém výboru byli nepřetržitě od počátku, tj. od roku 1923. Oba zastávali důležité pozice rovněž ve vedení města – Marzelli byl od roku 1922 starostou, Treutner byl členem městské rady. Snadno nahraditelní byli v Muzejním spolku – novým předsedou se stal Vinzenz Reimer, který byl beztak od počátku jeho hlavní postavou a organizační duší. V souladu se spolkovými stanovami nyní zastával dvě funkce, neboť byl stále kustodem.

Ke změně došlo také ve vedení městské kroniky, jež byla založena v roce 1923. Městským kronikářem byl tehdy ustanoven penzionovaný ředitel chlapecké obecné školy

122 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Johann Pracharz, ovšem rovněž on musel na přelomu let 1933 a 1934 na svoji funkci rezignovat, neboť byl členem Německé národní strany. Novým kronikářem byl jmenován Vinzenz Reimer, avšak záznamy o dění v městě, jež zcela nepochybně formuloval on, zapisovala pod jeho dohledem svým charakteristickým rukopisem od května 1934 Mizzi Manethová, a to až do konce roku 1936.[123]

Pro muzeum se však nejvýznamnější změna odehrála ve vedení města. Radní a zastupitelé za rozpuštěnou Německou nacionálně socialistickou dělnickou stranu a pozastavenou Německou národní stranu byli nahrazeni členy zbývajících politických stran. Novým starostou se stal Adolf Petsch, člen Německé živnostenské strany (*Deutsche Gewerbepartei*), a právě díky němu – a nové politické konstelaci v městské radě a v městském zastupitelstvu – muzeum přestal záhy tížit nedostatek místa. Již v létě 1934 bylo zřejmé, že rozsáhlejší prostory jsou na dosah. Když byl na dohled tradiční srpnový svátek voskové svíce, místní *Nordmährische Rundschau* oznamovala: „*Obwohl unser Museum den Namen derzeit infolge Raummangels noch nicht verdient, sondern bloß eine Arbeits- und Sammelstelle für ein künftiges Museum angesprochen werden darf, so soll doch den zahlreichen, zum traditionellen Heimatfeste in unserer Stadt weisenden ‚Urlaubern' Gelegenheit geboten werden, die Sammlungen, insbesondere die Ergebnisse der vorgeschichtlichen Forschungen zu besichtigen. Das Museum erhält in der nächsten Zeit einige neue Räume zugewiesen und wird daher in den Herbstmonaten eine Neuordnung seiner Bestände durchführen.*" (*Anonymus 1934h*).

V muzeu však byl hlavní událostí první poloviny roku 1934 sjezd Pracovního společenství německých historiků a vlastivědných badatelů Moravy a Slezska (*Arbeitsgemeinschaft der Deutschen Geschichts- und Heimatforscher Mährens und Schlesiens*),[124] který se konal 17. června 1934

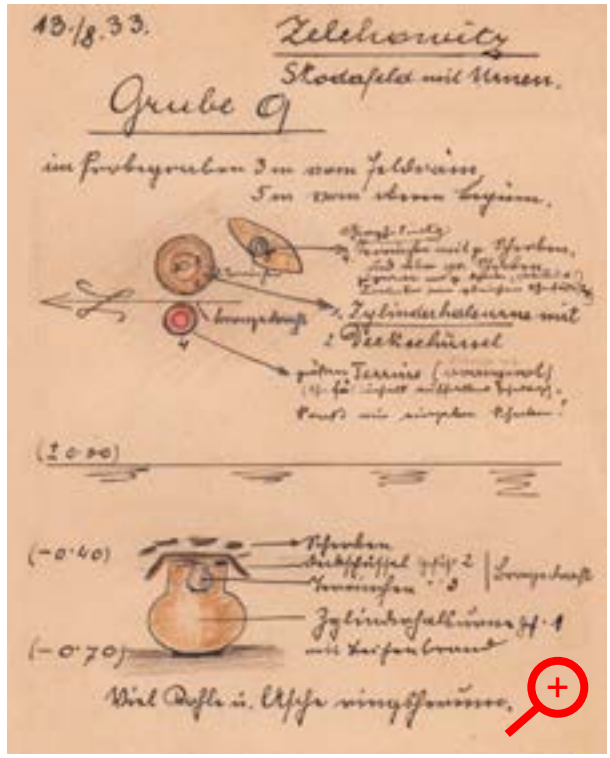

Obr. 39: Kresebná dokumentace jednoho z hrobů, odkrytého na poli Jakuba Škody u Želechovic v srpnu 1933 (archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 2).

Obr. 40: Kresebná dokumentace nálezové situace objektu VIII, prokopaného u Lazců v srpnu 1933 (archiv NZ VMO, složka Lazce, naleziště 1).

123 Gemeinde-Gedenkbuch, str. 221–252 (zápisy Manethové); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy. Autorství zápisů v městské kronice prokazuje srovnání rukopisu dopisů Mizzi Manethové s rukopisem kronikářských záznamů. Ukončení zápisů záznamů na konci roku 1936 z její strany zřejmě potvrzuje také jedna zmínka v dopise Karlu Schirmeisenovi, jakkoliv není zasazena do žádného kontextu („*Jetzt hat die Schreibarbeiten ein Kriegsinwalider übernommen.*") – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. ledna 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Na formulaci záznamů, jež v pozdním létě 1938 sklouzly k nacionalismu a výpadům proti všemu českému, neměla ani po Reimerově smrti žádný vliv.

124 Šlo o volné sdružení určené k diskusi nad všeobecnými otázkami muzejnictví, regionální vlastivědy a historie, jež bylo založeno v roce 1932 pod záštitou Německého spolku pro dějiny Moravy a Slezska (*Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens*). Muzejní spolek pro Uničov a okolí se podílel na jeho vzniku (*Anonymus 1932a*, 40; k organizaci srv. stručně *Kirsch 2014*, 79–80).

Obr. 41: Expozice muzea v Uničově v gymnáziu v úpravě vytvořené v roce 1935 – sál tzv. Střeleckého muzea (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14089/1).

Obr. 42: Expozice muzea v Uničově v gymnáziu v úpravě vytvořené v roce 1935 – sál s historickou expozicí (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14091/1).

Obr. 43: Expozice muzea v Uničově v gymnáziu v úpravě vytvořené v roce 1935 – sál s archeologickou expozicí (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14096/1).

v Uničově. Veškeré úsilí Vinzenze Reimera, který měl na starost přípravu, tudíž směřovalo k jeho zdárné organizaci, navíc na setkání přednášel o počátcích Uničova ve 13. století. Archeologie musela ustoupit do pozadí, jakkoliv na ni také došlo – na závěr sjezdu zavítali jeho účastníci pod vedením Karla Schirmeisena (a za jeho odborného výkladu) do uničovské cihelny na Šibeníku s jejími nálezy pleistocenní zvěře (*Anonymus 1934a*, 94; *týž 1934e*).

Terénní výzkumy přišly na řadu teprve poté, trvaly však tentokráte jen velmi krátce a omezily se pouze na jediné naleziště, jež si Uničovští v předchozích letech oblíbili – na přelomu července a srpna 1934 pokračovaly výkopy na pohřebišti na Benkovském kopci, kde byly odkryty na dvě desítky hrobů s více než stovkou nádob (*obr. 2, 4*; *Anonymus 1934f*; *týž 1934g*; *Dubový 1934a*; *týž 1934b*; *Schirmeisen 1935c*). Zbývající část roku byla zasvěcena úpravám expozice v nových prostorách, jež muzeum získalo. Nyní pro sebe mělo celé první patro – tři místnosti a k tomu ještě pracovnu. Sbírky konečně mohly být vystaveny důstojně, ve třech prostorných sálech a podle představ jejich tvůrců. Dne 20. ledna 1935, symbolicky ve svátek patronů střelců sv. Fabiána a sv. Šebestiána (a zároveň v den tradiční valné hromady uničovské Měšťanské ostrostřelecké společnosti), byla otevřena první část expozice – sbírka Střeleckého muzea (*obr. 41*; *Anonymus 1935a*). Na dvě další místnosti – historickou a archeologickou expozici – došlo teprve později. Celé muzeum v nové úpravě bylo pro veřejnost otevřeno v neděli 19. května 1935 (*obr. 42–43*; *Anonymus 1935c*; *týž 1935d*).

Teprve nyní se opět rozeběhly terénní výzkumy a tentokráte byly pojaty vskutku velkolepě. Již na přelomu května a června 1935 kopali Uničovští spolu s Karlem Schirmeisenem znovu na pohřebišti na Benkovském kopci (*Schirmeisen 1935b*, 103–104) a vzápětí poté v prostoru statku Franze Bittnera v Brníčku, kde se podařilo odkrýt patrně zbytek železářské hutnické pece (*Schirmeisen 1935b*, 109–110). Poprvé došlo také na výzkum u Dolní Dlouhé Loučky na novém neolitickém sídlišti kultury s lineární keramikou poblíž stodoly Floriána Prázdného, jednoho z místních Čechů – v muzeu se o narušení dosud neznámého naleziště dozvěděli 3. června 1935 díky Karlu Dubovému, shodou okolností v den, kdy začali kopat v Brníčku. Tamější výzkum proto přerušili a hned druhý den byli v Dolní Dlouhé Loučce. Rychlým zásahem se jim během dvou dnů podařilo zdokumentovat šest objektů, z toho jeden v sousedním statku Vladimíra Žáka (*Anonymus 1935e*; *týž 1935i*; *Schirmeisen 1935b*, 98–99). Hlavní událost archeologické sezóny však přišla v létě – za Schirmeisenovy přítomnosti se kopalo u Želechovic na pozemku Jakuba Škody, a to v prostoru, kde došlo v roce 1930 k prvním objevům železářských pecí. Cíl byl předem jasně stanoven. Část železářské soustavy, jež byla před pěti lety odkryta v značném chvatu, byla nyní znovu obnažena a doplněna o výzkum dalších pecí v bezprostředním sousedství; během

více než dvou týdnů bylo odkryto na dvacet železářských pecí z 8.–9. století, jež byly fotograficky i kresebně pečlivě zdokumentovány (*Anonymus 1935i*; *týž 1935j*). Čtyři z pecí byly díky uničovskému středoškolskému profesorovi (a příležitostnému pomocníkovi při výzkumech) Josefu Gabrielovi vyzvednuty *in situ* a přemístěny do muzea (auto k převozu poskytl nezištně sám uničovský starosta Adolf Petsch), kde byly záhy vystaveny (*obr. 44–46*; *Anonymus 1935k*; *Schirmeisen 1935b*, 104–107, Abb. 3–5). V srpnu 1935 následovalo nejprve dokončení jarního výzkumu v Dolní Dlouhé Loučce a poté výkopy na uničovském Šibeníku, kde bylo objeveno dosud neznámé sídliště lengyelské kultury (*obr. 47*; *Anonymus 1935l*; *týž 1935m*; *týž 1935n*; *Schirmeisen 1935b*, 99–101; *týž 1935e*). Nebyl to ale ani zdaleka konec dosud nejdelší výzkumné sezóny – na počátku září 1935 kopali Uničovští znovu v poloze Pirnikhügel u Dolní Sukolomi a odkryli další dvě železářské pece (*Schirmeisen 1935b*, 107–109), a také poblíž katastrální hranice s Horní Sukolomí nedaleko od místa nálezu depotu bronzových předmětů z roku 1909 (*Anonymus 1935o*; *Schirmeisen 1935b*, 102).

Když na konci září 1935 Karl Schirmeisen shrnoval v místní *Nordmährische Rundschau* nejvýznamnější objevy uplynulého jara a léta, šlo vskutku o impozantní přehled (*Schirmeisen 1935d*). Avšak stále to nebylo vše. Když se začala stavět silnice mezi Žerotínem a Újezdem, narazilo se na pravěké nálezy. Stavbyvedoucí Feiler neprodleně uvědomil uničovské muzeum a na počátku října byl proveden záchranný výzkum – ve vzdálenosti 5,5 metru od silnice byla vedena 40 metrů dlouhá sonda, v níž byla na profilech patrná kulturní vrstva. Na jedenácti místech, kde se nálezy kumulovaly, byl proveden menší plošný odkryv (*obr. 48–49*; *Anonymus 1935r*).

Když uničovské muzeum vstupovalo do roku 1936, oproti situaci před pouhými dvěma lety byl jeho stav nesrovnatelný – expozice zabírala tři prostorné místnosti a výzkumy uplynulé sezóny byly dosud nejrozsáhlejší, neboť trvaly takřka nepřetržitě od jara do podzimu. Odvrácenou stranou mnohostranných terénních aktivit předchozího roku byl ovšem deficit spolkových financí. Východiskem, pro nějž se Uničovští po zralé úvaze rozhodli, bylo omezení výzkumů v nadcházejícím roce.

První polovina roku 1936 byla navíc vyhrazena jiným událostem, jež ovšem s archeologií úzce souvisely. Dne 17. května 1936 se konala tradiční valná hromada Muzejního spolku pro Uničov a okolí, jež tentokráte dostala slavnostní ráz. Vinzenz Reimer byl na ní totiž zvolen čestným předsedou spolku. Proslov spolkového zapisovatele Emila Domese, který byl pronesen, byl plný chvály, jakkoliv si příliš nelámal hlavu s fakty: *„Als im Jahre 1921 die Stadtgemeinde den vorhandenen Museumsbestand in die Hand eines Vereines gab, war das ein glücklicher Gedanke. Was haben wir damals übernommen? Gewiß nichts Wertloses, aber eine Reihe*

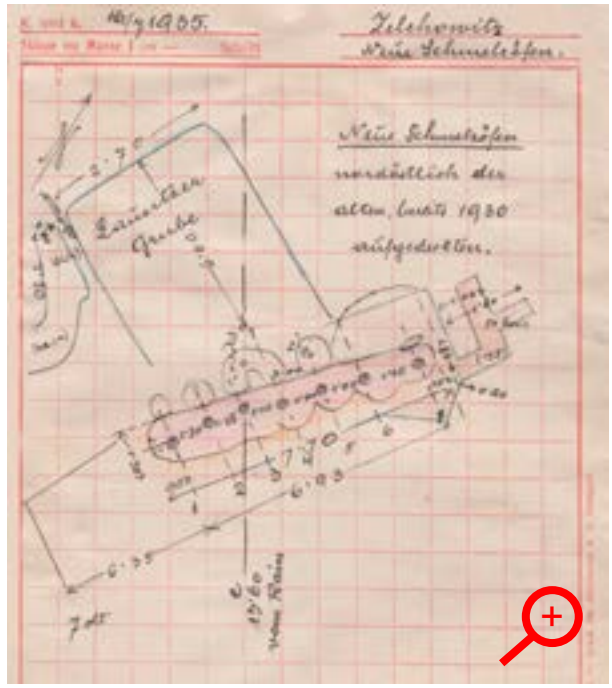

Obr. 44: Situační plán části baterie železářských pecí z doby hradištní, odkryté v červenci 1935 u Želechovic (archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 3).

Obr. 45: Josef Gabriel (zcela vlevo) při dokumentaci jedné z odkrytých železářských pecí u Želechovic v červenci 1935 (archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 3).

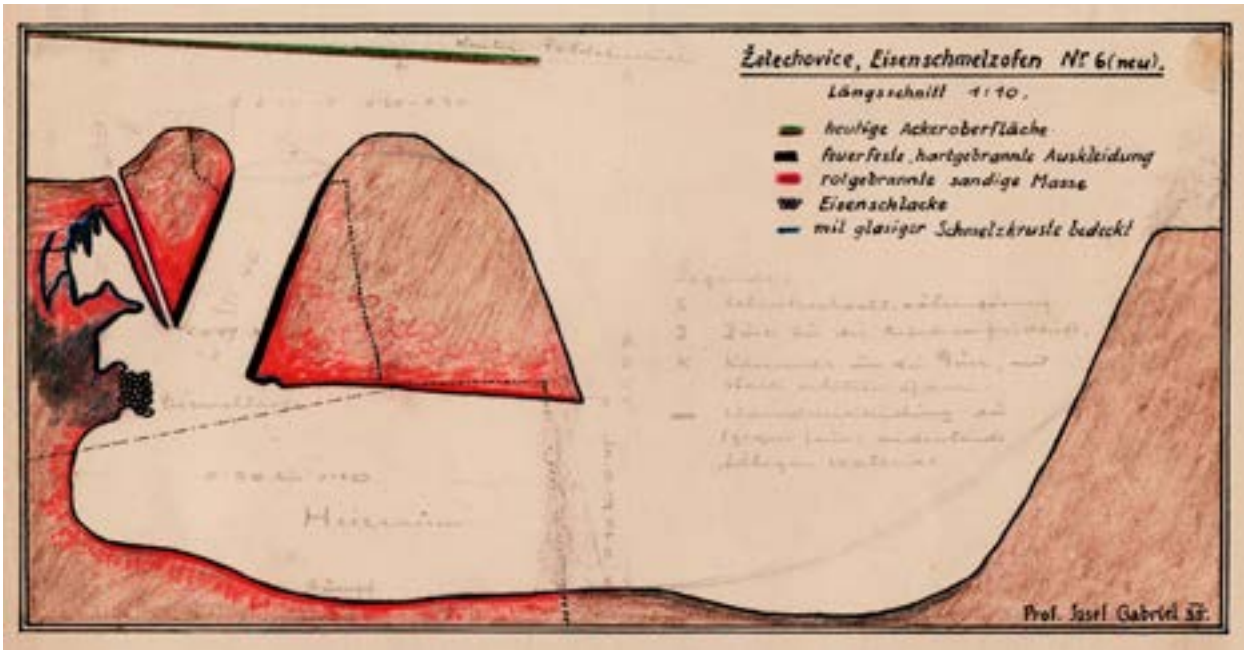

Obr. 46: Kresebná dokumentace řezu jedné ze železářských pecí z doby hradištní, odkryté v červenci 1935 u Želechovic (archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 3).

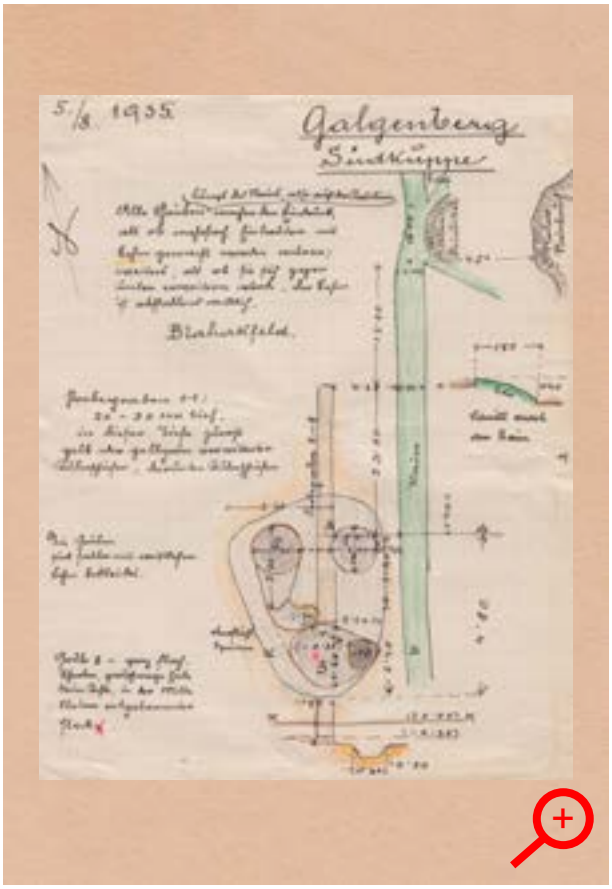

Obr. 47: Situační plánek části výzkumu sídliště lengyelské kultury na Šibeníku u Uničova v srpnu 1935 (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 12).

planlos zusammengewürfelter, ungeordneter Gegenstände aus alter Zeit, weder zeitlich noch sachgemäß, geschweige denn wissenschaftlich geordnet, wohl manches wertvolle Stück, das aber noch nicht der wissenschaftlichen Forschung gedient hatte. Herr Ing. Oberst Reimer begnügte sich nicht damit, nur das Vorhandene zu ordnen, sondern er war gleich zu Anfang bestrebt, den Bestand zu mehren und machte sich, in richtiger Vermutung, daß das Neustädter Ländchen ein reich besiedelter prähistorischer Boden sei, über Ausgrabungen und rettete so in nimmermüder Arbeit, was noch in letzter Stunde vor dem Tiefpflug zu retten war. Herr Ing. Oberst Reimer war also nicht bloß Kustos, er hat aus dem Vorhandenen erst ein Museum geschaffen.“ Adolf Lipovsky jako nejstarší člen spolkového výboru poté Reimerovi předal kaligraficky vyvedený diplom, který zhotovil uničovský malíř Gustav Brauner, a dcera zapisovatele spolku Isolde Domesová přispěchala s květinami. Dojatý Reimer vzápětí v improvizované řeči poděkoval svým spolupracovníkům, přičemž nezapomněl ani na Mizzi Manethovou (*Anonymus 1936b*).

To se již ale schylovalo k patrně největší a nejvýznamnější události v historii uničovského Městského muzea. Muzejní spolek pro Uničov a okolí již v roce 1924 vstoupil do Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, spolku sdružujícího zájemce o prehistorii v národnostně německých oblastech Československa. Celé první desetiletí byl pouze pasivním členem, avšak v květnu 1934 Vinzenz Reimer (tehdy již nejen kustod muzea, ale také předseda spolku po vynucené rezignaci Karla Marzelliho) navrhl výboru německé prehistorické Společnosti,

Obr. 48: Situační plán výzkumu při stavbě silnice ze Žerotína do Újezdu v říjnu 1935 – kopie zhotovená v letech 1940–1942 pro Říšské župní muzeum v Opavě (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

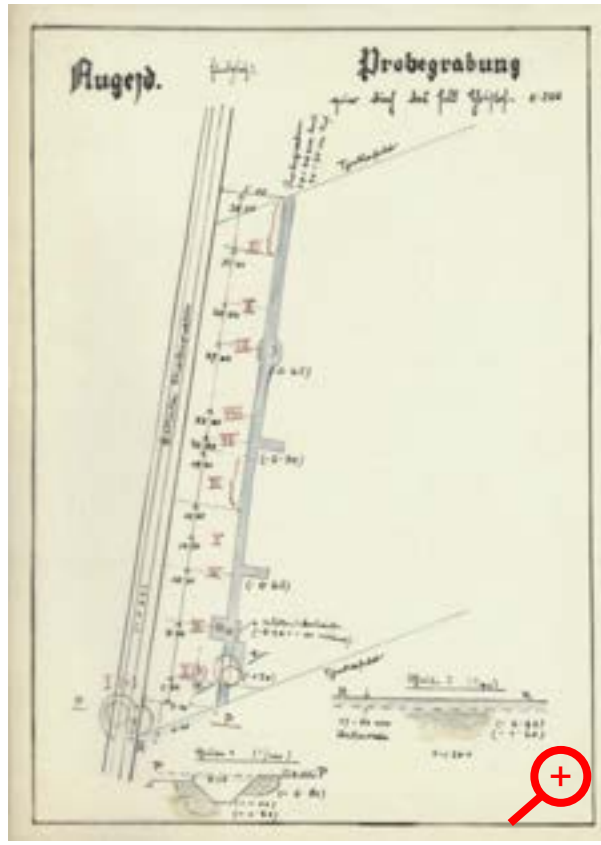

Obr. 49: Kresebná dokumentace výzkumu při stavbě silnice ze Žerotína do Újezdu v říjnu 1935 – kopie zhotovená v letech 1940–1942 pro Říšské župní muzeum v Opavě (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

aby valnou hromadu, jež se tradičně konala vždy v jiném městě, v následujícím roce uspořádali Uničovští. Podle původního záměru, který nastínil, se měl sjezd Společnosti konat zároveň s valnou hromadou Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice. Reimer neopomenul zdůraznit, že k pozvání se připojuje také uničovský starosta Adolf Petsch.[125] Výbor Společnosti s Reimerovým návrhem souhlasil; setkání v Uničově mělo tudíž proběhnout na přelomu května a června 1935.[126] Když se však na počátku roku 1935 začaly upřesňovat organizační záležitosti,[127] ukázalo se, že vyvstal problém. O Reimerově iniciativě se totiž záhy – již v roce 1934 – dozvěděl Muzejní spolek v Šumperku. A jeho představitelé navrhli Reimerovi, že sjezd prehistorické Společnosti proběhne spolu se sjezdem muzejního Svazu v jejich městě a do Uničova bude uspořádána jednodenní exkurze prehistoriků. Muzejníci ze Šumperka navíc tvrdili, že s muzejním Svazem jsou již dohodnuti a s prehistorickou Společností je dohoda v podstatě na spadnutí. Reimer svým kolegům ze Šumperka důvěřoval a považoval tudíž vše za vyřízené. Avšak skutečnost byla odlišná. Když na počátku roku 1935 zjistil, jak se věci mají, byl velmi překvapen. Nyní vysvětloval ústředí prehistorické Společnosti peripetie se Šumperskými a ujišťoval, že na straně Uničovských konání sjezdu nic nebrání.[128] Avšak funkcionáři prehistoric-

125 Dopis V. Reimera F. Rungemu, 10. května 1934; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174.

126 Dopis Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (F. Runge) Muzejnímu spolku pro Uničov a okolí (V. Reimer), 2. června 1934 (kopie); MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174.

127 Dopis F. Rungeho V. Reimerovi, 25. ledna 1935 (kopie); MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174.

128 Dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí (V. Reimer) Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, 28. ledna 1935; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174. Peripetie se Šumperskými v roce 1935 měly zřejmě širší rozměr. V tomto roce si v Šumperku připomínali padesátileté výročí založení místní sekce Moravsko-slezského sudetského horského spolku

Obr. 50: Účastníci *Sommerhochschulwoche* v Uničově v červenci 1936 před budovou gymnázia – Karl Schirmeisen sedící první zleva, Vinzenz Reimer sedící druhý zprava, Mizzi Manethová v zadní řadě pod levým okrajem cedule s nápisem Museum (archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

ké Společnosti nakonec zvolili jiné řešení. Sjezd proběhl v srpnu 1935 v Liberci, a to poprvé jako součást letního setkání vysokoškolských pedagogů německé národnosti, tzv. *Sommerhochschulwoche*.[129] V rámci tohoto týdenního setkání se uskutečnila řada valných hromad historických, resp. vlastivědných spolků, včetně německého muzejního Svazu (*Runge 1935*). A jelikož se tento organizační model osvědčil, německá prehistorická Společnost se jej přidržela také v následujících dvou letech.

Na Uničov došlo teprve v následujícím roce. Sjezd prehistorické Společnosti se odehrál opět v rámci *Sommerhochschulwoche*, která se konala od 1. do 5. července 1936. Program celého setkání byl nesmírně bohatý a do Uničova se sjela německá elita humanitních věd českých

Deutscher Gesamtbildungsausschuß Mährisch-Neustadt.
Museumsverein für Mähr.-Neustadt und Umgebung.

14. Sommerhochschulwoche
in Mährisch-Neustadt
„Nordmährische Kulturwoche"
1. bis 5. Juniete 1936.

Obr. 51: Titulní strana programu *Sommerhochschulwoche* v Uničově v červenci 1936 (SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, Gemeinde-Gedenkbuch).

(*Mährisch-schlesischer Sudetengebirgsverein*) a z tohoto důvodu jim bylo přiděleno pořádání tradiční valné hromady celého spolku. Jenže ve stejném roce se o ni ucházela také sekce v Uničově, která slavila čtyřicet let od svého založení – ta se výročního sjezdu celého spolku dočkala teprve v září následujícího roku (*Hirnerová – Hlava 2017*, 143–144). Ostatně výroční sjezdy významných spolků byly zpravidla pojaty jako reprezentativní celoměstská slavnost.

129 Idea pravidelného letního setkávání vysokoškolských pedagogů německé národnosti s přednáškami pro veřejnost (*Sommerhochschulwoche*) vznikla paradoxně v Uničově v roce 1923, u příležitosti tamějších pompézních oslav 700 let od konstituování města. Postupně se k ní připojovaly různé vlastivědné a historické spolky, které ji využívaly ke svým výročním zasedáním.

zemí; nechyběli však ani hosté z ciziny (*obr. 50–51*). Na závěrečný den byla připravena exkurze na Benkovský kopec, kde spolupracovníci uničovského muzea předem připravili k odkryvu plochu s několika pohřby na tamější nekropoli kultury lužických popelnicových polí. Přímo před očima návštěvníků byly hroby vypreparovány a zdokumentovány (k průběhu uničovské *Sommerhochschulwoche* viz např. *Anonymus 1936d*; *týž 1936e*; *Schreiber 1937*).

Modelový výzkum pohřebiště na Benkovském kopci, který byl předveden účastníkům exkurze *Sommerhochschulwoche* (*obr. 52–54*), byl první terénní akcí tohoto roku. Na něj navázal na konci srpna 1936 výzkum dalšího pohřebiště kultury lužických popelnicových polí, v pořadí již čtvrtého na Uničovsku – v Želechovicích v zahradě Franze Alta. Uničovští se o novém nalezišti dozvěděli 10. července 1936 od svého želechovického příznivce Jakuba Škody a již následující den jej obhlédli. Na konci srpna zde Karl Schirmeisen s Josefem Mandelem odkryli během šestidenního výzkumu 24 hrobů (*obr. 55*; *Anonymus 1936f*; *Schirmeisen 1936c*; *týž 1938a*, 64–68, Abb. 4). Byl to však poslední výzkum sezóny, který Uničovští provedli aktivně – dodržovali totiž své předsevzetí omezit výkopy na minimum. Další krátké a rychle uskutečněné terénní akce, jež následovaly do konce roku, se odehrály z přímého popudu jiných. V první polovině října 1936 Uničovští zasahovali přímo na rozhraní katastrů Uničova a Brníčka při přestavbě dřevěného mostu přes Oskavu poté, co jeden z dělníků přinesl do muzea středověké střepy (*Anonymus 1936h*; *Schirmeisen 1940*, 34, Abb. 4:2–6,9,13–20, 22–23,25–30,32). Tehdy jim také oznámil starosta Horní Sukolomi Franz Müller, že jižně od vsi na poli Alexandra Seichtera, jednoho z místních rolníků, došlo k objevu nového naleziště. Na místo se hned druhý den vypravil Anton Benk (jeden ze stálých muzejních spolupracovníků) a do Uničova se vrátil s patřičnou kořistí. Jednodenní výzkum proběhl za aktivní účasti Vinzenze Reimera 11. listopadu 1936, takřka symbolicky v den památky padlých ve Velké válce (*Anonymus 1936g*). A před koncem roku Uničovští zasahovali ještě v cihelně v Dolní Sukolomi (*Anonymus 1936ch*).

Na podzim 1936 došlo ještě k jednomu objevu. S archeologií sice nesouvisel, avšak v následujícím roce výrazně poznamenal právě archeologické aktivity muzea. Mizzi Manethová si jednoho dne ve vestibulu městského úřadu náhodou povšimla neobvyklých balíků papíru, které byly připraveny k odeslání do stoupy. Nenechala si to pro sebe a neprodleně o tom řekla Vinzenzi Reimerovi. Okamžitá zběžná prohlídka přinesla překvapení – šlo totiž o podstatnou část městského archivu, který byl považován za ztracený. Jen díky rychlému Reimerovu zásahu byl dohodnutý odvoz na poslední chvíli zrušen. Přednost před archeologickými výzkumy dostalo nyní zpracování zachráněného archivu, pro nějž byl na počátku roku 1937 zásluhou starosty Adolfa Petsche získán Julius Röder, ar-

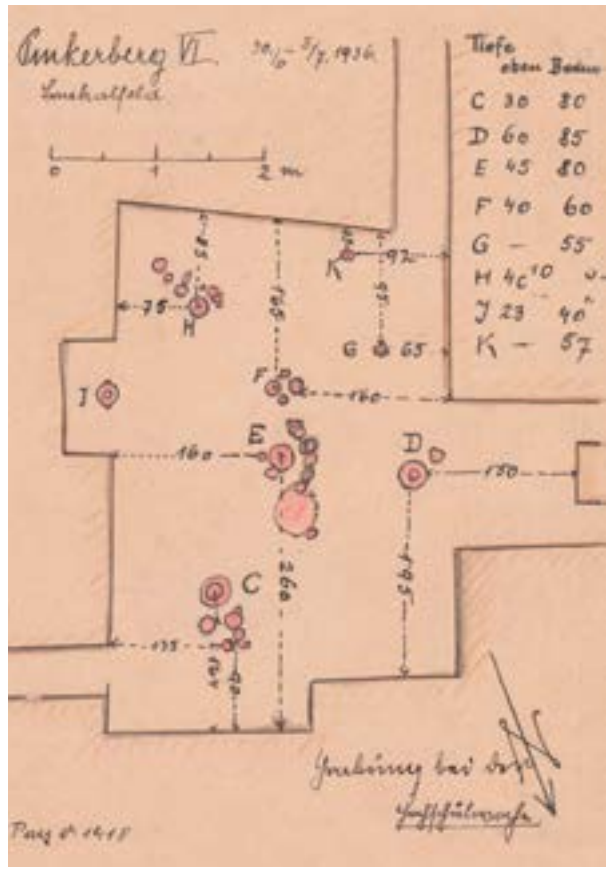

Obr. 52: Situační plán výzkumu pohřebiště na Benkovském kopci u Uničova, prezentovaného exkurzi při *Sommerhochschulwoche* v červenci 1936 (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4).

Obr. 53: Exkurze na výzkum na Benkovském kopci u Uničova v poslední den *Sommerhochschulwoche* v červenci 1936 (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4).

Obr. 54: Exkurze na Benkovský kopec u Uničova v poslední den *Sommerhochschulwoche* v červenci 1936 – zleva Wilhelm Weizsäcker, Johann Kux, Vinzenz Reimer, Hans Hirsch, Erich Gierach, Leonhard Franz, Kurt Willvonseder, Karl Schirmeisen (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4).

Obr. 55: Celkový plán pohřebiště kultury lužických popelnicových polí v Želechovicích, prokopaného v zahradě Franze Alta v červenci 1936 – kopie s českým překladem německých textů zhotovená po roce 1945 podle kopie uložené v tzv. Freisingově archivu (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost G. Raschkeho).

chivář z Olomouce. Většina roku 1937 byla tudíž věnována čištění balíků s archiváliemi a jejich roztřídění. Röderovi byla přidělena k ruce mimo jiné Mizzi Manethová; na podzim 1937 začal v archivu vypomáhat také Hans Leiter, nezaměstnaný knihovník. Na terénní výzkumy došlo proto teprve na konci léta 1937.

Již od počátku 30. let 20. století uničovský Muzejní spolek žádal příležitostně ministerstvo školství a národní osvěty o subvence na svoji činnost, jež poté používal převážně na financování terénních aktivit. Přidělená suma však nikdy nepřesáhla 500 korun, v některých letech se navíc Uničovští o dotaci neucházeli. Na konci roku 1936 však Vinzenz Reimer zformuloval precizní výzkumný záměr, který předložil ministerstvu, a to spolu s přehledem aktivit Muzejního spolku v uplynulém roce. A z Prahy obdrželi Uničovští na rok 1937 tentokráte 900 korun, což umožnilo provádět výzkumy necelé čtyři týdny za sebou. Proběhly na třech předem zvolených lokalitách, vždy s odlišným, jasně stanoveným záměrem. Od počátku až do 27. srpna 1937 se výzkumů osobně zúčastnil také Karl Schirmeisen.

Nejprve (od 11. do 18. srpna 1937) se kopalo u Rybníčku na poli Josefa Tögela jižně od obce. O nalezišti se přitom v Uničově dozvěděli teprve na jaře tohoto roku (*Schirmeisen 1938a*, 58–59, Abb. 1:a). V tomto případě bylo cílem zachytit pozůstatky neolitického sídliště; během odkryvu byly nalezeny dva středověké objekty a jedna jáma lengyelské kultury (*obr. 56–57*; *Anonymus 1937f*; *týž 1937g*; *Schirmeisen 1938a*, 60–61, Abb. 2:1–7,9–15,18–22). Na výzkum u Rybníčku bezprostředně navázala pětidenní akce u Dolní Sukolomi (od 19. do 23. srpna 1937) v prostoru známého naleziště v poloze Pirnikhügel – bylo to již popáté, kdy zde Uničovští kopali, tentokráte na pozemku patřícím Rudolfu Altovi. Doufali, že zachytí další sídlištní objekty laténského sídliště, snad i s doklady železářství. Plocha kolem polozemnice z doby laténské, odkryté v roce 1930, byla prokopána několika hledacími sondami (jedna z nich dokonce prošla přímo přes laténskou polozemnici), avšak výsledek byl zklamáním (*Anonymus 1937f*; *týž 1937g*; *Schirmeisen 1938a*, 62, Abb. 2:16–17). Hlavní výzkum sezóny se proto odehrál u Brníčka. O nalezišti jižně od obce Uničovští věděli již od roku 1926, kdy odtud byly do muzea předány první nálezy, mimo jiné střepy z doby laténské. Záměr byl stejný jako u Dolní Sukolomi.[130] Té-

130 Mizzi Manethová psala do Brna v lednu 1937 o Reimerových plánech: „*Herr Oberst will heuer, auf Anregung des H. Prof. Šimek, Keltensachen graben.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. ledna 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Ostatně již v žádosti ministerstvu o subvenci v prosinci 1936 Reimer uváděl: „*Weiters wäre als Ergänzung zu den Grabungen von Klein-Hradisko (bei Boskowitz) wünschenswert, einer Anregung des H. Professors Šimek der Masarykuniversität*

měř dvoutýdenní výzkum (od 24. srpna do 4. září 1937), který u Brníčka proběhl, však přinesl objev polykulturního sídliště z několika období – mimo jiné byla ale zachycena také kulturní vrstva s nálezy z doby laténské (*Anonymus 1937g*; *Schirmeisen 1938a*, 62–64, Abb. 3).

Nikdo tehdy netušil, že výzkum u Brníčka bude poslední terénní akcí, které se zúčastní Vinzenz Reimer. Ten ještě 7. listopadu 1937 přednášel v Olomouci při sjezdu Pracovního společenství německých historiků a vlastivědných badatelů Moravy a Slezska, a to na téma *Was sagen uns die Bodenfunde zu der Volkskunde des vorgeschichtlichen Menschen?* (*Anonymus 1937ch*). V závěru roku však Mizzi Manethová psala do Brna: „*Im Museum habe ich jetzt einen Gesellschafter, einen jungen Lehrer ‚Rosensprung' aus Domeschau. Er ist hier in Neustadt angestellt. H. Oberst kommt sehr selten in das Museum, er ist meist krank. Allein ist es mir riesig langweilig und so habe ich mir den H. Lehrer eingeladen. Ich richte ihn für Vorgeschichte ab. Er interessiert sich sehr dafür. Für das Freudentaler Gymnasium hat er jetzt aus minderen Scherben 2 schöne Tableau zusammengestellt. Jeden Scherben hat er extra sehr schön geputzt. Spaßig war das. Er will mir auch weiterhelfen.*"[131]

Slečna Mizzi měla zjevně neblahou předtuchu, jakkoliv ji v dopise Karlu Schirmeisenovi vyjádřila pouze v náznaku. Dne 11. ledna 1938 v šest hodin odpoledne se však naplnilo to, co před několika týdny naznačovala – Vinzenz Reimer zemřel (*obr. 58*). Jeho pohřeb o tři dny později se stal společenskou událostí, posmrtným holdem jedné z nejvýznamnějších postav společenského života meziválečného Uničova. U rakve, jež byla vystavena ve vstupní hale gymnázia, drželi čestnou stráž členové místního Kamarádského podpůrného spolku (*Kammeradschaftlicher Unterstützungsverein*), jehož byl Reimer protektorem a čestným členem.[132] Mezi účastníky smuteční tryzny nechyběli členové Muzejního spolku pro Uničov a okolí, Říšského svazu československých důstojníků (*Reichsverband der tschechoslowakischen Offiziere*; Reimer byl jeho zakládajícím členem), uničovské Měšťanské ostrostřelecké společnosti či místního Německého fotbalového

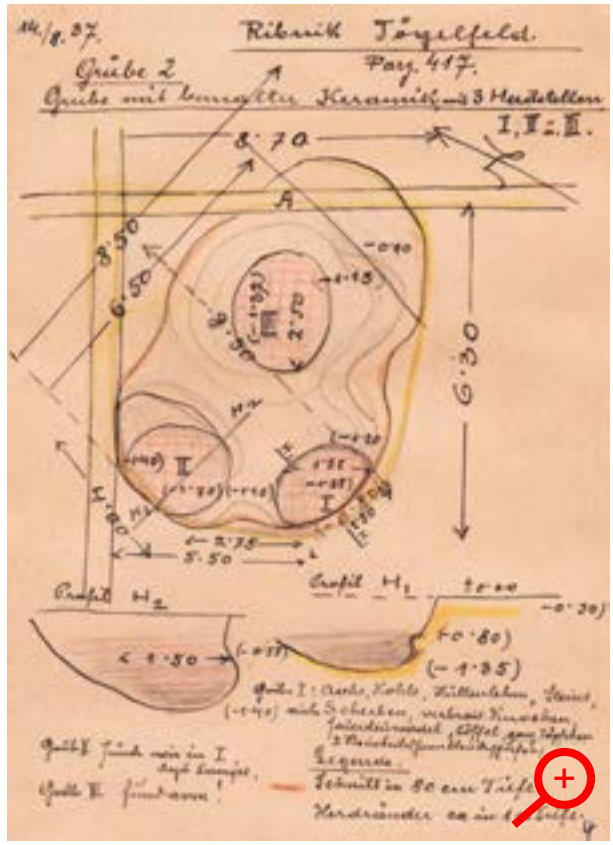

Obr. 56: Kresebná dokumentace jednoho ze sídlištních objektů prokopaného u Rybníčku v srpnu 1937 (archiv NZ VMO, složka Rybníček, naleziště 1).

Obr. 57: Vinzenz Reimer při výzkumu u Rybníčku v srpnu 1937 (archiv NZ VMO, složka Rybníček, naleziště 1).

folgend, auch hier Umfang und Art der Keltensiedlungen in reichern Ausmass als bisher festzulegen." – viz dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí (V. Reimer, F. Domes) ministerstvu školství a národní osvěty, 17. prosince 1936; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, složka Uničov. Původní výzkumný záměr byl zřejmě operativně pozměněn – původně mělo být laténské sídliště odkryto u Dolní Sukolomi (*Anonymus 1937b*). Teprve po neúspěšném sondování zaměřili Uničovští svoji pozornost na Brníčko.

131 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. listopadu 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

132 Šlo o charitativní spolek podporující válečné veterány, založený v roce 1871 (blíže *Hirnerová – Hlava 2017*, 78–87).

✝

Wir erfüllen hiemit die traurige Pflicht, die erschütternde Nachricht zu geben, daß unser verdienstvoller Obmann und Ehrenobmann, Herr

Oberst d. R. Ing. Vinzenz Reimer

am 11. Jänner 1938 mitten aus seinem Schaffen, nach kurzer Krankheit, im 70. Lebensjahre in ein besseres Jenseits abberufen wurde.

Wir werden den uns so teueren Toten am

Freitag, den 14. Jänner l. J. um ½4 Uhr nachmittags

von seiner Wirkungsstätte aus, dem Museum (Gymnasialgebäude), zur Bestattung in dem von der Stadtgemeinde dem Heimgegangenen gestifteten Ehrengrabe geleiten.

Mähr.-Neustadt, am 12. Jänner 1938.

Der Museumsverein für Mähr.-Neustadt
und Umgebung.

Obr. 58: Úmrtní oznámení Vinzenze Reimera (MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174).

klubu (*Deutscher Fußballklub*). Do Uničova přijeli také představitelé spřízněných muzejních spolků a muzeí – německého Muzejního spolku v Šumperku, české Krajinské muzejní společnosti v Litovli a tamějšího Městského muzea. Po církevních obřadech následovaly proslovy řečníků. Jako první vystoupil penzionovaný major Viktor Smekal. Archivář Julius Röder vyzval k založení Fondu plukovníka Reimera (*Oberst Reimer Fonds*), z něhož by bylo možné financovat aktivity muzea a vlastivědný výzkum regionu.[133] Karl Schirmeisen vyzdvihl zásluhy zesnulého o poznání pravěku Uničovska. A místopředseda uničovského Muzejního spolku Alois Reimer zakončil projevy přísahou pokračovat v díle započatém jeho jmenovcem. Impozantní smuteční průvod, jaký město dlouho nezažilo, poté doprovodil rakev s Reimerovým tělem ke hřbitovu. Zde následovaly poslední dva projevy – uničovského kaplana Hildebranta a dlouholetého předsedy uničovského Kamarádského podpůrného spolku Wilhelma Hlauschky. Rakev byla poté spuštěna do hrobu (*Anonymus 1938b*).[134]

Pro Mizzi Manethovou nastalo období nejistoty. Záhy po pohřbu psala do Brna: „*Gestern wurde mir vom Bürgermeisteramte die Aussicht über Museum und Archiw*

133 Fond byl záhy vskutku založen, avšak zřejmě měl pouze jepičí život. *Nordmährische Rundschau* oznamovala, že dárci budou uváděni v novinách (*Anonymus 1938c*), ovšem v následujících týdnech se objevily pouhé dva články, které s fondem souvisely (*Anonymus 1938d*; *týž 1938e*). Prvním dárcem byl Otto Kühnert (tehdy již působící v Šumperku), který věnoval 50 korun; kdosi anonymní přispěl 20 korunami a uničovský Německý fotbalový klub vložil do fondu 50 korun (*Anonymus 1938d*). Na památku svého věrného partnera v bridži („*Im Gedenken an ihren treuen Bridgepartner Herrn Oberst Vinzenz Reimer*“) věnovala 50 korun na opravu mariánského sloupu Maltschi Vogelsangová (*Anonymus 1938e*).

134 Zúčastněné spolky jsou uvedeny podle údajů v dobovém tisku; Reimer byl ovšem také třeba dopisujícím členem Německého spolku pro dějiny Moravy a Slezska, který se ve výčtu sice neobjevil, ale novinová zpráva obecně konstatovala přítomnost „*der auswärtigen wissenschaftlichen Vertretungen*“ (*Anonymus 1938b*).

übergeben. Was weiter sein wird, weiß ich noch nicht.“ A dodávala: „*In nächster Zeit soll eine große Trauerkundgebung veranstaltet werden, ich glaube in Verbindung mit der Hauptversammlung des Vereines. Näheres darüber weiß ich nichts.*“[135] Organizační záležitosti, jež souvisely s přípravou valné hromady Muzejního spolku, šly zjevně zcela mimo ni, ostatně starost o chod spolku jí nepříslušela. Avšak okolnost, že jí byl svěřen dohled nad muzeem i archivem, představovala dobré znamení.

Valná hromada Muzejního spolku pro Uničov a okolí se konala 13. února 1938 v zasedacím sále města zcela ve znamení vzpomínky na Vinzenze Reimera. Zúčastnil se jí také Kurt Oberdorffer z Mostu, jeden z předních funkcionářů Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice, jehož projev soustrasti tlumočil. Nechyběl obsáhlý proslov připomínající zesnulého předsedu spolku, přednesený Ottou Wasgestianem, který stál před deseti lety u počátků archeologických výzkumů v regionu. Mizzi Manethová poté referovala – vůbec poprvé na valné hromadě, neboť v uplynulých letech tato povinnost a čest příslušela Reimerovi – o terénních výzkumech, jež proběhly v loňském roce, a pokladník spolku Franz Meier shrnul finanční situaci spolku, jež se v roce 1937 výrazně zlepšila. Účastníci valné hromady byli informováni, že Reimerův syn Vinzenz věnoval muzeu 5 000 korun na jeho aktivity. Na návrh Otty Wasgestiana byl poté Karl Schirmeisen zvolen čestným členem spolku (*obr. 59*). Bylo však také nutné hledět dopředu. Novým spolkovým předsedou byl zvolen Alois Reimer (*Anonymus 1938f*).

Tradiční jarní výzkumy musely být odloženy na pozdější dobu kvůli nepříznivému počasí. V dubnu 1938 o tom psala slečna Mizzi do Brna: „*An eine Frühjahrsgrabung ist heuer nicht mehr zu denken. Bei uns ist es noch fest gefroren und eisige Winde mit Schneegestöber wehen von den Bergen, auf denen es noch ziemlich viel Schnee gibt.*“ Proud nálezů z cihelen, který směřoval do muzea, však ani tehdy nevyschl (*Anonymus 1938g*). A bylo alespoň možné spřádat plány na léto, neboť muzeum opět obdrželo subvenci od ministerstva školství a národní osvěty, tentokráte ve výši 800 korun. Manethovou lákalo pustit se do výzkumů přímo v Uničově, jež by byly zaměřeny na objasnění okolností vzniku města a jeho počátků, neboť by v takovém případě nebyla závislá na termínu sklizně jako při výkopech na polích.[136] Nakonec

Obr. 59: Diplom předaný Karlu Schirmeisenovi při jmenování čestným členem Muzejního spolku pro Uničov a okolí v březnu 1938 (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14063).

se ale rozhodla vsadit na jistotu, neboť terénní akce přímo v Uničově se jí zdály přece jen příliš riskantní, s nejistým výsledkem – subvence musela být totiž řádně vyúčtována a ministerstvu musely být také sděleny náležité výsledky.[137] Výzkum u Brníčka začal 25. července 1938 pod vedením Karla Schirmeisena a Mizzi Manethové; probíhal na poli Wilhelma Höchsmanna nepřetržitě až do 14. srpna 1938, kdy byl ukončen, avšak počítalo se s pokračováním v příštím roce. Šlo o dosud nejrozsáhlejší terénní akci v okolí Uničova. Uničovští o výzkumu informovali veřejnost již v jeho průběhu (*Anonymus 1938i*). A když skončil, neskrývali nadšení. Prokopali celkem osmnáct objektů, z nichž

135 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. ledna 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

136 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 11. dubna 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Die erste und notwendigste Grabung wäre die hier in Neustadt, u. zw. die Suche nach Überresten von Uniczov.* [...] *Wir sollen aber dazu einen Plan entwerfen und die günstigsten Stellen aussuchen. Leider fehlen uns hiezu die Oberflächenfunde, die bei den anderen Grabungen die Fundstellen angeben. Wir müssen nur nach dem Terrain erteilen, u. zw. dort graben, wo es am wenigsten gestört ist.* [...] *Diese Grabung kann auch im Sommer durchgeführt werden, weil keine angebauten Flächen dafür in Betracht kommen.*“).

137 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Die Uničovgrabung kann ich von diesem Geld nicht durchführen, denn das ist eine zu unsichere Sache. Ich muss dem Verband dann dafür Rechenschaft ablegen.*“).

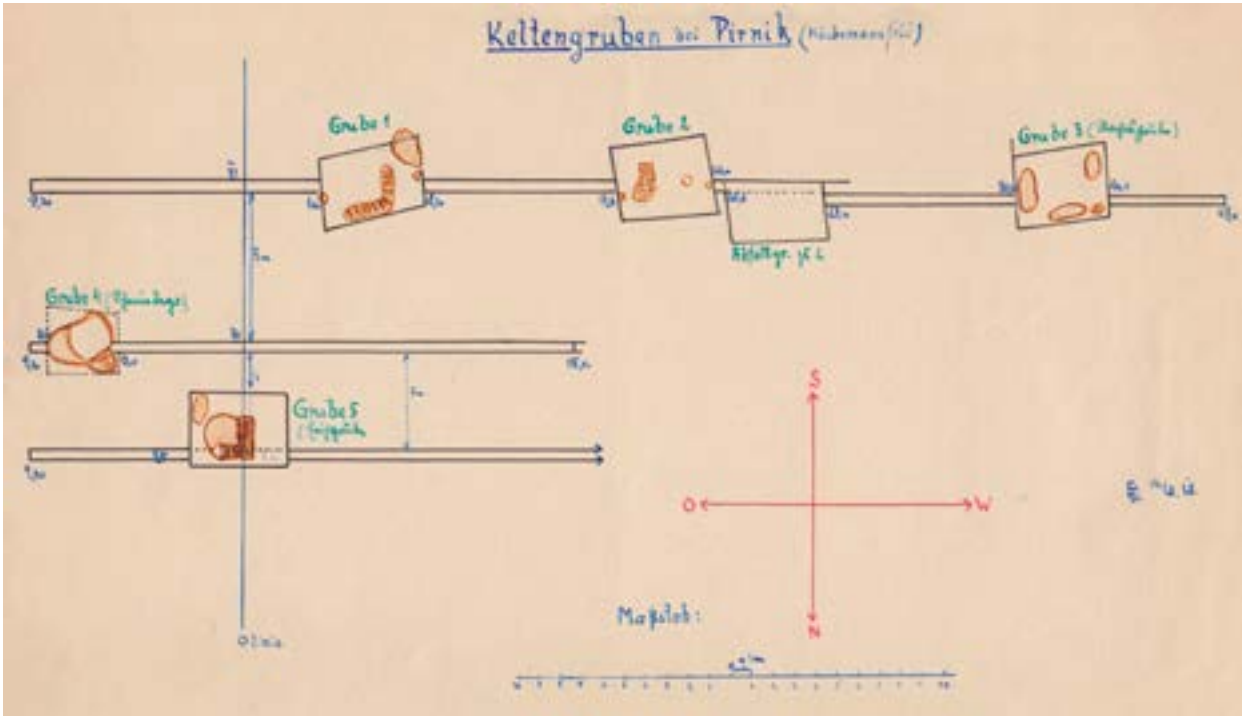

Obr. 60: Situační plánek se sídlištními objekty z doby laténské, prokopanými v létě 1938 u Brníčka (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2).

nejvýznamnější pocházely z doby laténské – šlo mimo jiné o pět polozemnic s bohatým inventářem: železnou radlicí, bronzovými a železnými sponami, skleněnou perlou či zlomkem švartnového náramku (*obr. 60–62*; *Anonymus 1938j*; *Schirmeisen 1938d*). Byl to dosud největší (a navíc cílený) terénní odkryv nížinného laténského sídliště na Moravě, překonaný teprve v 70. letech 20. století (*Schirmeisen 1939*).

Politické události však záhy způsobily, že archeologie znovu ustoupila do pozadí. Ani Uničov nezůstal ušetřen převratných změn roku 1938, jež zde začaly již na jeho počátku. Z podnětu celostátního vedení Živnostenské strany a po rozhodnutí okresního soudu ve Šternberku byl v únoru 1938 odvolán z postu uničovského starosty Adolf Petsch, který v roce 1937 přestoupil do sílící Sudetoněmecké strany. Měla-li její místní organizace v pětitisícovém Uničově v druhé polovině února 1938 na 700 členů, o dva měsíce později již jejich počet přesáhl hranici 1 100 osob. Jelikož na přelomu let 1933 a 1934 byli z vedení města odstraněni radní a zastupitelé dvou německých nacionalistických stran, bylo zřejmé, že blížící se komunální volby způsobí výraznou změnu. Do života v městě zasáhla v květnu 1938 částečná mobilizace Československé armády, kvůli níž musela být např. odložena slavnost k sedmdesátiletému výročí založení spolku uničovských Dobrovolných hasičů (*Freiwillige Feuerwehr*). V obecních volbách, které se v Uničově konaly 12. června 1938, zvítězila drtivě Sudetoněmecká strana, která získala více než 80 % všech hlasů a v třicetičlenném zastupitelstvu jí připadlo 25 křesel. Na prvním zasedání nového městského zastupitelstva 28. června 1938 byl zvolen starostou Uničova její člen Hans Petzny. Horké léto, jež následovalo, přešlo v neméně horký počátek podzimu s jeho mnichovským vyústěním. Pro zlatý věk uničovské archeologie to byl počátek konce.

2.6 Léta naděje a zmaru

Změny, jež nastaly v důsledku odstoupení československého pohraničí Německé říši na podzim 1938, byly převratné. Po diskusích ohledně způsobu začlenění připojených oblastí se iniciativy chopilo říšské ministerstvo vnitra, jež rozpoznalo příležitost realizovat právě v Sudetech svůj plán na správní reformu Německé říše. Jeho podstatou bylo nahrazení administrativně nesourodých historických zemí novými správními celky – říšskými župami. Příprava reformy probíhala od roku 1934, avšak rok poté byla kvůli nesouhlasu *Vůdce* odložena na neurčito. Připojení Rakouska a Sudet k Německé říši v roce 1938 představovalo pro ministerstvo vnitra dar z nebes, který nebylo možné nevyužít.

Část sudetského území – severní Morava, Slezsko a české pohraničí od Aše k východním Čechám – byla na počátku roku 1939 scelena v Říšskou župu Sudety, jež

Obr. 61: Výzkum u Brníčka v horkém létě 1938 – vlevo Karl Schirmeisen (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2).

Obr. 62: Nálezy z výzkumu laténského sídliště u Brníčka v létě 1938 (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14108).

byla cíleně budována jako vzorová říšská župa.[138] Mělo v ní dojít k dokonalému provázání státních a stranických orgánů zcela v souladu s představami nacionálně socialistických právních teoretiků. Paralelní systém samosprávných a stranických úřadů obsazených na vedoucích pozicích vždy stejnou osobou měl zamezit konfliktům mezi státními a stranickými orgány, obecně velmi typickým pro nacionálně socialistické Německo.

Nové poměry výrazně zasáhly do všech oblastí života. Dotkly se také muzeí a muzejních spolků. Již 14. října 1938 byl pro oblasti, jež se staly součástí Německé říše, ustanoven komisař pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území (*Stillhaltekommissar für Organisationen im sudetendeutschen Gebiet*). Jeho úkolem bylo přizpůsobit pestrý spolkový život sudetských Němců poměrům, jež panovaly v nacionálně socialistickém Německu. Stal se jím Albert Hoffmann, který byl obdobným posláním pověřen již v březnu téhož roku na území bývalého Rakouska po jeho připojení k Německé říši;[139] výkonným úředníkem, který měl tuto agendu v Hoffmannově úřadu ve své pravomoci, byl jmenován Hermann Neuburg. S výjimkou hasičských a záloženských spolků, kongregací katolické církve či židovských náboženských obcí, na něž došlo později, byla činnost veškerých spolků, nadací a fondů okamžitě zastavena; povolena mohla být teprve po Hoffmannově výslovném schválení. Všem sudetoněmeckým organizacím, jež spadaly pod jeho pravomoc, byla nařízena oznamovací povinnost, kterou bylo nutné splnit do 25. října 1938. Velmi podrobný dotazník zkoumal u každé z nich především členstvo, právní základy a majetek. Hoffmann mohl rozpustit jakoukoliv organizaci, přejmenovat ji nebo sloučit s již existující říšskoněmeckou organizací. Své rozhodnutí nemusel nikterak zdůvodňovat a nebylo proti němu možné žádné odvolání. Pokud bylo organizacím povoleno pokračovat v činnosti, musely mimo jiné vtělit do svých stanov tzv. árijský paragraf, který výslovně zakazoval členství osobám neárijského původu. A v souladu s všeobjímajícím vůdcovským principem, obecně typickým pro hierarchii nacionálně socialistických organizačních struktur, podléhal zvolený předseda jakéhokoliv spolku schválení stranických orgánů; jednotlivé členy výboru pak dle svého uvážení jmenoval do funkcí. Když po necelých dvou letech – v polovině září

138 Striktně vzato byl termín Říšská župa Sudety (*Reichsgau Sudetenland*) poprvé použit teprve v zákonu o členění sudetoněmeckých území z 25. března 1939, který nabyl účinnosti 15. dubna 1939. Do té doby se používal termín Sudetská župa (*Sudetengau*).

139 Hoffmannovy pravomoci byly mnohem širší – byl totiž jmenován také pověřencem zástupce *Vůdce* (tj. Rudolfa Hesse) pro sudetoněmecká území (*der Beauftragte des Stellvertreters des Führers für die sudetendeutschen Gebiete*). Z titulu této funkce mohl zasahovat do veškerých stranických záležitostí, přípravy zákonů a personálního obsazení úřadů. Viz Rundschreiben an die Herren Abteilungsleiter, Sachbearbeiter und Mitarbeiter des Reichskommissar, 22. listopadu 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 681, sign. 321/12/38/24.

1940 – končil Hoffmann se svojí činností, ze spolkového života sudetských Němců nezůstal kámen na kameni. V Sudetech původně existovalo téměř 81 000 organizací, spolků a klubů, avšak po působení komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území jich zůstalo pouze 15 000 (obecně k Hoffmannově činnosti viz např. *Zimmermann 2001*, 139–145; *Osterloh 2010*, 207–215; *Gebel 2018*, 100–105). Pestrý spolkový život sudetských Němců, jehož tradice sahala hluboko do 19. století, se rozplynul v říšských svazech a sdruženích s nacionálně socialistickou ideologií.

Zásadních změn nezůstala ušetřena ani archeologie. Diskuse o principech její organizace v nových poměrech probíhaly po celý podzim 1938, a to pod taktovkou říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání. Výhodou nepochybně bylo, že systém archeologické památkové péče mohl být vybudován od základů, bez nutnosti navázat na předchozí praxi, popř. respektovat ji. Stanovenými cíli byly maximální funkčnost a racionalita. Přímo v Sudetech však nebyl k dispozici nikdo s potřebným odborným vzděláním, jenž by se budovatelského úkolu ujal.

Ve štábu říšského komisaře pro sudetoněmecká území Konrada Henleina vzniklo již v říjnu 1938 v rámci oddělení pro všeobecné a kulturní záležitosti (*Abteilung für allgemeine und kulturelle Angelegenheiten*; I) kulturní pododdělení (I-K)[140] pod vedením Ludwiga Eichholze; v jeho rámci byla vytvořena skupina pro vlastivědnou a památkovou ochranu (*Heimat- und Denkmalschutz*; I-K-6) v čele s Rudolfem Hönigschmidem, památkářským nestorem z doby Rakousko-Uherska a meziválečného Československa.[141] Pod jeho pravomoc spadala nyní nejen památková péče, ale také muzea. Přestože Hönigschmidovým odborným polem působnosti byly historické a umělecké památky, dostal na starost rovněž vytvoření modelové struktury archeologické památkové péče. Svým způsobem to mělo logiku, neboť počet kvalifikovaných památkářských odborných sil německé národnosti byl v meziválečném Československu velmi malý a Rudolf Hönigschmid byl bezesporu nejpovolanější osobou z tohoto prostředí – mimo jiné stál v letech 1925–1936 v čele Státního památkového úřadu pro Čechy.[142]

Vzorem pro organizaci archeologické památkové péče se stal systém uplatňovaný v Horním Slezsku, neboť tamější rozdělení kompetencí mezi jednotlivé instituce bylo považováno za příkladné.[143] Hönigschmid o vytvoření nové struktury památkové péče v Sudetech diskutoval ve dnech 17. a 18. listopadu 1938 v Berlíně na říšském ministerstvu vědy, výchovy a vzdělávání, jež se stalo hybatelem následných událostí. Berlínští úředníci tohoto ministerstva chtěli jednat co nejrychleji, aby předešli případným zásahům ze strany jiných institucí či stranických orgánů. V návaznosti na Hönigschmidova ústní jednání vznikl oficiální návrh struktury dvou památkových úřadů – pro archeologickou památkovou péči a pro historické památky. V Berlíně byl zformulován na konci listopadu 1938 a zaslán do Liberce.[144] Šlo o vcelku velkorysý plán – pro archeologii měli být k dispozici zemský konzervátor pro terénní památky (*Landespfleger der Bodenaltertümer*), odborný asistent (*wissenschaftlicher Assistent*) a odborná pomocná síla pro evidenci archeologických nalezišť (*wissenschaftlicher Hilfsarbeiter für die archäologische Landesaufnahme*), jejímž úkolem mělo být shromáždění zpráv o archeologických nalezištích v Sudetech z pražských archivů jako zárodku centrálního archivu nálezových zpráv, který měl být následně doplňován systematickým studiem muzejních fondů a sbírek; technické zázemí měly tvořit tři kvalifikované síly – kreslič a fotograf v jedné osobě (*Zeichner, zugl. Photograph*), písař (*Schreibkraft*) a konzervátor (*Präparator*). Rozpočet na provoz nové instituce byl navržen ve výši

140 Oficiální název zněl pododdělení pro vědu, výchovu, lidové vzdělání a církevní záležitosti (*Unterabteilung für Wissenschaft, Erziehung, Volksbildung und kirchliche Angelegenheiten*). Viz Vorläufiger Geschäftsverteilungsplan des Reichskommissariats für die sudetendeutschen Gebiete, 1. listopadu 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 681, sign. 321/12/38/4.

141 Rudolf Hönigschmid byl sice v roce 1936 penzionován, ovšem zároveň tehdy přesídlil z Prahy do Liberce, kde se stal kustodem Severočeského průmyslového muzea (*Nordböhmisches Gewerbemuseum*).

142 Schéma pododdělení I-K viz Geschäftsverteilungsplan der Unterabteilung Dr. Ludwig Eichholz; NA, f. Státní památková správa, k. 681, sign. 321/12/38/2. Jen pro ilustraci – v meziválečném Státním památkovém úřadu pro Čechy pracoval z německých zaměstnanců (kromě Hönigschmida) pouze Karl Kühn, který byl v roce 1935 povolán na Německou technickou vysokou školu (*Deutsche Technische Hochschule*). Jeho místo zaujal Karl Turnwald, avšak po Hönigschmidově penzionování v roce 1936 byl jediným Němcem z dvanácti zaměstnanců instituce. Viz Über die Notwendigkeit der nationalen Sektionierung des Staatsdenkmalamtes, nedatováno (1936/1938); NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 322/15.

143 Inspirace byla zřejmě čerpána z více zdrojů, avšak v archivních materiálech Hönigschmidovy skupiny I-K-6 se dochovala v opise podrobná zpráva s názvem *Organisationsplan des Landesamtes für Vorgeschichte in Breslau* (NA, f. Státní památková správa, k. 677, sign. 320/1/38/7).

144 Dopis říšského a pruského ministra vědy, výchovy a vzdělávání říšskému komisaři pro sudetoněmecká území, 29. listopadu 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 677, sign. 320/1/39/2. K Hönigschmidovu jednání v Berlíně a návaznému vydání nařízení z 29. listopadu 1938 viz zmínku v dopise R. Hönigschmida L. Eichholzovi, 5. ledna 1939 (kopie); NA, f. Státní památková správa, k. 677, sign. 320/1/39/4 [„*Auf Grund der Verhandlungen, die ich persönlich im Ministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung am 17. und 18. November 1938 gepflogen hatte, erließ der Herr Minister am 29. November den Erlaß V b 2860 (siehe Durchschlag), in dem er Weisungen und Anregungen für den Aufbau des Denkmalschutzes im Sudetenland erteilt.*“].

21 000 říšských marek. Sídlem obou památkových úřadů měl být Liberec, avšak tvůrci nové památkové struktury již tehdy předjímali jejich možné umístění v jiných městech, především s ohledem na nutnost bezprostředního kontaktu s oblastmi, v nichž se nacházelo nejvíce archeologických památek a sbírek.

Souběžně s teoretickým koncipováním organizační struktury archeologické památkové péče začala jednání o obsazení jednotlivých postů. Jelikož v Sudetech nebyl nikdo vhodný k dispozici, Hönigschmid se opět obrátil na říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání. Na personální záležitosti v archeologii, jež spadaly do kompetence tohoto ministerstva, zde měl velký vliv Werner Buttler, jeden z jeho úředníků a významný říšskoněmecký prehistorik (k jeho osobě srv. *Buttler 2008*; *týž 2013*), a nejinak tomu bylo také v tomto případě. Dne 25. listopadu 1938 se Hönigschmid setkal v Berlíně s ministerským radou Herrmannem, který byl ale předem instruován svými kolegy. O den dříve totiž Hönigschmidovi jiný z vlivných úředníků ministerstva Robert Hiecke[145] sděloval v důvěrném dopise: „*Herrn Buttler und mir scheint der geeignetste Mann für die Vorgeschichtsarbeit im Sudetengau der jetzige Direktor des Brandenburgischen Landesamts für Vorgeschichte, Dr. habil. Lothar Z o t z. Zotz ist wissenschaftlich anerkannt, Spezialforscher für Eiszeitvorgeschichte und Herausgeber der neugegründeten internationalen Zeitschrift ‚Quartär', aber auch auf allen anderen Gebieten der Vorgeschichte nach Ausweis zahlreicher Veröffentlichungen beschlagen.*" Návrh nepostrádal logiku, ostatně Hiecke o Zotzovi uváděl: „*Er hat sich in Schlesien viel mit böhmischer Vorgeschichte befaßt, ist bei Ihnen viel gereist, käme also in ein Land, in dem ihm die Dinge durchaus vertreten sind.*" Mělo to ale háček: „*Es muß jedoch darauf verwiesen werden, daß Zotz aus diesen Gründen ebensowohl für den Prager Lehrstuhl in Frage käme.*" Hiecke naléhavě dodával: „*Ich wäre Ihnen dankbar für baldige persönliche Rückäußerung an mich, wie Sie darüber denken. Ausdrücklich darf ich aber nochmals hervorheben, daß noch alles im Flusse ist, und daß dieser Meinungsaustausch lediglich als eine interne Fühlungnahme der fachlich berufenen gelten kann, weshalb es auch geboten ist, von diesen Mitteilungen keinen amtlichen Gebrauch zu machen.*"[146]

Lothar Zotz, jehož Hiecke navrhoval, pocházel z Heitersheimu; po studiu na univerzitě ve Freiburgu im Breisgau, kde získal v roce 1924 doktorát, zde pracoval od roku 1926 jako asistent; v letech 1929–1930 působil v Zemském muzeu v Hannoveru. V roce 1930 přesídlil do hornoslezské Vratislavi, kde zprvu pracoval v pravěkém oddělení tamějšího Slezského muzea pro umělecké řemeslo a starožitnosti (*Schlesisches Museum für Kunstgewerbe und Altertümer*); od roku 1932 působil ve vratislavském Zemském úřadu pravěké památkové péče (*Landesamt für vorgeschichtliche Denkmalpflege*). K 1. květnu 1938 se stal vedoucím nově konstituovaného Zemského úřadu pro pravěké památky v Braniborsku (*Brandenburgisches Landesamt für Vor- und Frühgeschichte*). Jeho úkolem v novém působišti bylo připodobnit tamější systém archeologické památkové péče poměrům, které panovaly v jeho bývalém působišti ve Vratislavi a byly považovány za ideální. Braniborsko však bylo přece jen poněkud specifické, neboť sídlem ústředních institucí byl Berlín, hlavní město Německé říše. A v nepřehledné spleti protichůdných zájmů a pevně zakořeněných zvyklostí, jež byly dědictvím předchozích desetiletí, se Zotz jako zdejší *homo novus* nedokázal prosadit. Jeho braniborská mise nakonec skončila v únoru 1939 neúspěchem, avšak v době, kdy jej Hiecke navrhl do čela rodící se struktury archeologické památkové péče v Sudetech, ještě zastával ředitelský post v braniborském Zemském úřadu. Snad už se ale schylovalo k jeho odchodu. Možností pro jeho nové uplatnění bylo zřejmě již tehdy více – Hieckem zmíněná Německá univerzita v Praze byla jen jednou z variant. Zdejší Pravěký seminář, založený v roce 1929 (k okolnostem jeho komplikovaného ustavení srv. *Blažek 2006*), zůstal po odchodu svého představeného Leonharda Franze do Lipska na podzim 1938 uprázdněný a právě tehdy začala zákulisní jednání o jeho obsazení. Lothar Zotz byl jedním ze zvažovaných kandidátů, avšak v pořadí

145 Werner Buttler zemřel v roce 1940; Robert Hiecke byl ovšem neméně kvalifikovaný než on. V roce 1942 o něm jeden z úředníků Úřadu říšského protektora v Protektorátu Čechy a Morava poznamenal, že je nejlepším znalcem zákulisí říšskoněmecké archeologie – viz záznam o jednání W. von Botha s R. Hieckem, 14. června 1942; NA, f. Úřad říšského protektora, k. 544, sign. I-11 V-5-1 („*Die Ansichten von Min. Dir. Hiecke, des besten Sachkenners für diese Fragen in Deutschland, verdienen stärkste Beachtung, wenn auch im Augenblick nicht alle Folgerungen daraus gezogen werden können.*").

146 Dopis R. Hieckeho R. Hönigschmidovi, 24. listopadu 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 677, sign. 320/1/38/17 (proloženo v originále). Šlo vskutku o delikátní záležitost – zhruba ve stejné době zjišťoval Hans Reinerth (jeden z iniciátorů, resp. vykonavatelů začlenění říšskoněmecké prehistorie do struktur nacionálně socialistického Německa a převzetí jeho ideových paradigmat) u Josefa Kerna (jednoho z prehistoriků působících v severozápadních Čechách), zda by byl vhodnou osobou v čele archeologické památkové péče v Sudetech Helmut Preidel (*Blažek 2000*, 374; *týž 2015*, 76; *Albrecht 2008*, 209, Anm. 40). Preidela, jednoho z nejvýznamnějších německých prehistoriků v meziválečném Československu (mimo jiné spolutvůrce Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu a časopisu *Sudeta*) a Reinerthova přívržence, však neodvolatelně diskvalifikoval židovský původ jeho manželky.

uchazečů o uvolněný post, jež bylo zveřejněno 1. března 1939, byl zařazen na druhé místo – jako nejvhodnější adept byl paradoxně označen Leonhard Franz, který univerzitu nedávno opustil. Ten svůj návrat do Prahy sice odmítl, ale Zotzovo jmenování následně vetovalo kupodivu právě říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání. Zotz byl v létě 1939 ustaven docentem na univerzitě ve Vratislavi, záhy byl ale povolán na univerzitu do Prahy, neboť ministerstvo svůj postoj náhle změnilo (k chronologii Zotzova působení v roce 1939 blíže *Hlava 2017a*, 20–21).

Zotzovi bylo místo v Sudetech vskutku nabídnuto. Z Berlína ovšem 10. prosince 1938 sdělovali do Liberce: „*Bezüglich der zu entsendenden Persönlichkeit muß ich Ihnen nun mitteilen, daß der von uns Ihnen genannte Dr. Zotz abgesagt hat.*“ Avšak okamžitě dodávali: „*Wir haben nun 2 andere in jeder Hinsicht geeignete Herren in Aussicht genommen. 1. den Kustos am Landesmuseum Hannover, Dr. Schroller, 2. den Direktorialassistenten am Landesamt für Bodendenkmalpflege in Bonn, Dr. Kersten.*“ Prioritou byl pro berlínské úředníky Hermann Schroller („*er gilt als ausgezeichneter Organisator und Ausgräber und erscheint aus diesen Gründen besonders geeignet*“).[147]

Ohledně případného angažování Waltera Kerstena, jehož matka pocházela ze Sudet, šlo ovšem o důvěrnou osobní informaci pro Hönigschmida, neboť zákulisní úvahy nebylo radno zveřejňovat. Ve stejný den (tj. 10. prosince 1938) se totiž říšské ministerstvo vědy, výchovy a vzdělávání obrátilo oficiálně na říšského komisaře pro sudetoněmecká území Konrada Henleina s návrhem, v němž byl zmíněn pouze Hermann Schroller: „*Nach persönlicher Mitteilung Ihres Sachbearbeiters für Denkmalpflege, Dr. Hönigschmid, steht dort kein geeigneter Fachmann zur Verfügung, Ich habe daher nach eingehender Überlegung den Kustos am Landesmuseum Hannover, Dr. Schroller, für diese Aufgabe in Aussicht genommen und seine vorgesetzte Behörde, die Provinzialverwaltung, ersucht, Dr. Schroller vorläufig für 3 Monate zu beurlauben und Ihnen ab 1. Januar 1939 zur Verfügung zu stellen.*“[148]

Již 13. prosince 1938 navštívil Hermanna Schrollera v Hannoveru osobně Werner Buttler z říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání. Schroller i jeho nadřízení s předloženým návrhem souhlasili. Prozatím mělo jít pouze o organizační práci v rámci skupiny I-K-6 v Henleinově štábu, neboť zřízení samostatné instituce, do jejíž kompetence by spadala archeologická památková péče, bylo v tuto chvíli teprve plánem do budoucna. Avšak sdělený termín pro přesun do Sudet byl šibeniční. Buttler o tom vzápětí psal Hönigschmidovi do Liberce: „*Dr. Schroller steht Ihnen also zur Verfügung, bittet allerdings darum, seinen dortigen Dienst erst am 15. 1. 1939 antreten zu dürfen, was er dem Herrn Reichskommissar, sobald sich dieser an ihn wendet, auch mitteilen wird. Schroller wäre auch geneigt, falls dort eine ständige Stelle für den Landespfleger der Bodenaltertümer als gleichberechtigten Sachwalter neben dem Landeskonservator eingerichtet wird, wie es unser, dem Herrn Reichskommissar übersandter Plan vorsieht, zu übernehmen, falls man an ihn herantritt.*“[149] Ve stejný den byl Schroller oficiálně uvolněn ze svých úředních povinností v Hannoveru na tři měsíce s platností od 15. ledna 1939.[150] Na poslední chvíli se ale ještě vyskytly komplikace. Druhý lednový den roku 1939 sděloval dobře informovaný Buttler z Berlína do Liberce: „*Indessen hörte ich heute vertraulich aus Hannover, daß eine andere Stelle Herrn Schroller eventuell in Hannover halten möchte, was jedenfalls nicht im Sinne der von uns angestrebten Regelung liegen würde.*“[151] Rovněž v tomto případě šlo o důvěrnou informaci. Zůstalo ovšem pouze u ní.

Výnosem říšského ministra vědy, výchovy a vzdělávání ze dne 11. ledna 1939 byl tudíž organizováním archeologické památkové péče na území připojeném k Německé říši (a sceleném v Říšskou župu Sudety) pověřen Hermann Schroller. Jeho pověření od ministerstva bylo vskutku exkluzivní: „*Ich beauftrage Sie bis auf weiteres mit der kommissarischen Wahrnehmung der Geschäfte des Landespflegers der Bodenaltertümer für die sudetendeutschen Gebiete. Sie sind in dieser Eigenschaft dem Herrn Reichskommissar in Reichenberg dienstlich unmittelbar unterstellt und in fachlicher Hinsicht mir verantwortlich. Entsprechend der Funktion der staatlichen Vertrauensmänner für die kulturgeschichtlichen Bodenaltertümer in Preußen sind Sie der für das Sudetenland zuständige Sachwalter in allen Fragen der vor- und frühgeschichtlichen Denkmalpflege sowie der amtliche Gutachter der Regierungspräsidenten in Karlsbad, Außig*

147 Dopis W. Buttlera R. Hönigschmidovi, 10. prosince 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 678, sign. 321/1/38/1.

148 Dopis říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání říšskému komisaři pro sudetoněmecká území, 10. prosince 1938 (opis); NA, f. Státní památková správa, k. 677, sign. 320/1/38/23.

149 Dopis W. Buttlera R. Hönigschmidovi, 14. prosince 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 678, sign. 321/1/38/2.

150 Dopis vrchního prezidenta provincie Hannover H. Schrollerovi, 14. prosince 1938 (opis); NA, f. Státní památková správa, k. 678, příloha k sign. 321/1/38/2. Jakkoliv Schrollerovo působení v Sudetech bylo zprvu oficiálně omezeno na tři měsíce, a v polovině dubna 1939 se proto Rudolf Hönigschmid obracel na říšské ministerstvo vědy výchovy a vzdělávání se žádostí o prodloužení jeho pověření a uvolnění z Hannoverska [dopis R. Hönigschmida říšskému ministrovi vědy, výchovy a vzdělávání, 16. dubna 1939 (koncept); tamtéž, sign. 321/1/Schr./39/26], šlo zřejmě pouze o formalitu. S trvalým Schrollerovým působením v Říšské župě Sudety se patrně počítalo od počátku.

151 Dopis W. Buttlera R. Hönigschmidovi, 2. ledna 1939; NA, f. Státní památková správa, k. 678, sign. 321/1/Schr./39/9.

Satzung
des Reichsbundes
für
Deutsche Vorgeschichte

Beschlossen: Berlin, den 9. Mai 1934

Obr. 63: Titulní strana stanov Říšského svazu pro německý pravěk (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

und Troppau, die entsprechend benachrichtigt worden sind und Sie in allen Fragen des Schutzes von Bodendenkmalen heranziehen werden. Sie wollen sich auch Ihrerseits mit den Regierungspräsidenten in Verbindung halten."[152]

Hermann Schroller pocházel ze Sedmihradska z rodiny říšského Němce. Po studiu prehistorie na univerzitě v Tübingenu, které završil v roce 1926, krátkém působení v tamějším Prehistorickém ústavu a přechodném návratu do Sedmihradska působil od roku 1929 v Zemském muzeu v Hannoveru (ostatně stejně jako Lothar Zotz); ve 30. letech 20. století se stal bezesporu jednou z hlavních postav dolnosaské archeologie. Kromě nepochybných organizačních schopností i uplatňování moderních metod (patřil např. k průkopníkům letecké archeologie; *Grunwald 2004*) oplýval také patřičným ideovým světonázorem, třebaže členem NSDAP se stal teprve k 1. květnu 1933 (*Bodenbach 2005*; *Blaich – Weber 2008*).[153]

Nebylo bez významu, že Hermann Schroller náležel k přívržencům Hanse Reinertha (k jeho osobě srv. *Schöbel 2002*) a jeho Říšského svazu pro německý pravěk (*Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte*; *obr. 63*), profesní organizace vytvořené v lednu 1934 a navazující jednak na Společnost pro německý pravěk (*Gesellschaft für deutsche Vorgeschichte*) založenou v roce 1909 Gustafem Kossinnou, jednak na Bojový svaz pro německou kulturu (*Kampfbund für deutsche Kultur*), nadstranickou kulturní organizaci, konstituovanou ovšem v roce 1928 z podnětu NSDAP, jež v ní uplatňovala svůj vliv. Reinerthovou ambicí bylo sdružit pod svým vedením v Říšském svazu pro německý pravěk veškeré archeologické spolky i profesionální prehistoriky v Německé říši. Se svými plány byl zprvu úspěšný, avšak osobní rozpory a způsob Reinerthova jednání vůči kolegům z oboru nezůstaly bez důsledků. Po roce 1936, kdy konflikty mezi Reinerthem a podstatnou částí profesionálních říšskoněmeckých prehistoriků vyvrcholily odchody a vylučováním z Říšského svazu pro německý pravěk, přešla podstatná část oponentů k Výzkumné a učené společnosti „Dědictví předků" (*Forschungs- und Lehrgemeinschaft „Das Ahnenerbe"*), resp. její prehistorické sekci, „badatelské" organizaci vytvořené v roce 1935 pod záštitou říšského vůdce SS Heinricha Himmlera (*Kater 1974*). V totalitním nacionálně socialistickém Německu nebylo vhodné zůstat bez náležité profesní záštity, neboť to mohlo mít neblahé důsledky pro kariérní postup. Navíc *Ahnenerbe* nabízelo svým členům i spolupracovníkům velmi dobré materiální zázemí. Schroller však zůstal Reinerthovi věrný.

Své nové funkce se Schroller ujal podle plánu 15. ledna 1939. Byl do ní uveden Konradem Henleinem, predestinovaným říšským místodržitelem v Říšské župě Sudety. Schroller byl jmenován zemským konzervátorem pro terénní památky (*Landespfleger für Bodenaltertümer*) pro sudetskou župu podle plánu vypracovaného na podzim mi-

152 Dopis říšského ministra vědy, výchovy a vzdělávání H. Schrollerovi, 11. ledna 1939 (opis); NA, f. Státní památková správa, k. 678, příloha k sign. 321/1/Schr./39/13. Datum 5. ledna 1939, jež je uvedeno v dobové zveřejněné zprávě (*Schroller 1940*, 15), je v rozporu s archivními prameny.

153 Náležel tudíž k těm, kteří do NSDAP vstupovali teprve po *uchopení moci* 30. ledna 1933, především ale po březnových volbách do Říšského sněmu, jejichž průběh a výsledky byly jasnou předzvěstí dalších událostí. Příliv nových členů do strany byl natolik velký, že NSDAP musela v květnu 1933 další přijímání na čtyři roky zastavit. 1. květen 1933 jako datum vstupu do NSDAP tudíž představuje pouhou fikci, neboť bylo přidělováno všem uchazečům, jejichž žádost nebyla před ukončením přijímání nových členů vyřízena. Z říšskoněmeckých prehistoriků působících po roce 1938 v českých zemích, vykazovali stejné datum vstupu do NSDAP jako Schroller také např. Lothar Zotz (viz NA, f. Úřad říšského protektora 114, k. 207, kartotéční lístek Lothar Zotz) či Hermann Schwabedissen, povolaný v roce 1942 do Brna, kde se stal vedoucím Ústavu Anthropos (*Oliva – Kostrhun 2019*, 126, obr. 17).

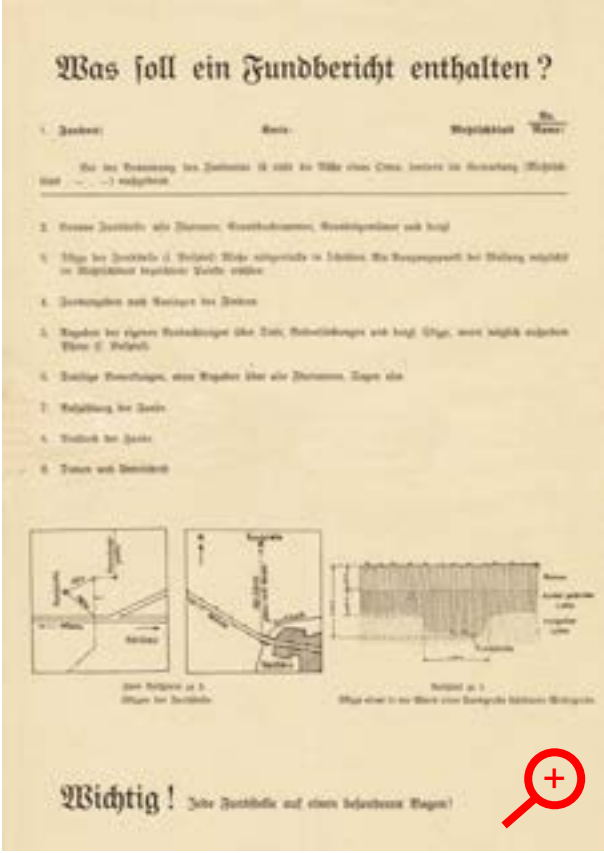
Was soll ein Fundbericht enthalten?

Wichtig!

Obr. 64: Pravidla pro vypracování nálezové zprávy, sestavená Úřadem pro pravěk (archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

nulého roku říšským ministerstvem vědy, výchovy a vzdělávání. Jeho prvořadým úkolem v novém působišti bylo vytvoření funkčního systému archeologické památkové péče – v prehistorii patřilo mezi stanovené hlavní úkoly mimo jiné založení archivu, v němž by byly systematicky shromažďovány údaje o archeologických nalezištích a nálezech z území Říšské župy Sudety, Schrollerovi bylo přisouzeno výhradní právo provádět systematické terénní výzkumy a dohlížet nad veškerými archeologickými sbírkami (*Schroller 1939–40*, 6–8; *týž 1940*, 16–17).

Schrollerovým cílem byla profesionalizace archeologie v Říšské župě Sudety a zavedení standardů obvyklých v jiných regionech Německé říše. Základní principy archeologické památkové péče – s vymezením povinností a postupů při provádění archeologických výzkumů – Schroller vytvořil již v květnu 1939 a oběžníkem byla informována všechna muzea, jež měla tvořit páteř plánované struktury (*Blažek – Lainová 2001*, 7–9 – Dokument 1). Bez jeho svolení bylo nyní možné provádět pouze záchranné terénní akce, ovšem zemský konzervátor pro terénní památky musel být o jejich uskutečnění informován do 24 hodin. Byla také stanovena obecná pravidla pro zpracování nálezových zpráv z výzkumů (*obr. 64*).

Již během prvních měsíců roku 1939 byli vytipováni potenciální spolupracovníci v jednotlivých regionech Říšské župy Sudety. V červnu 1939 byl pro ně uspořádán v Žatci týdenní školicí kurz (*Sonderlehrgang für Vorgeschichte und germanische Frühgeschichte*) pod záštitou Říšského úřadu pro pravěk NSDAP (*Reichsamt für Vorgeschichte der NSDAP*) a Župního školicího úřadu sudetské župy (*Gauschulungsamt des Sudetengaues*). Na programu byly nejen přednášky o prehistorii, ale také exkurze po nalezištích v okolí (*obr. 65–66*; *Anonymus 1939*; srv. *Schroller 1939–40*; týž *1940*, 17 s nesprávným datováním do května 1939). Schrollerovo úsilí směřovalo – ve shodě s plány říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání, resp. Rudolfa Hönigschmida – k založení nové instituce, jež měla stát v čele archeologické památkové péče v Říšské župě Sudety. Její vznik ovšem muselo schválit říšské ministerstvo vnitra a říšské ministerstvo financí. Rudolf Hönigschmid se na ně obrátil již v lednu 1939 s argumenty, jež převzal od ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání z dopisu z listopadu 1938.[154] Přes obavy úředníků tohoto ministerstva vše proběhlo hladce – vzniku nové instituce nestálo nic v cestě a její rozpočet byl zajištěn.

Dne 1. srpna 1939 byla Hönigschmidova skupina I-K-6 převzata nově vytvořeným kulturním oddělením župní samosprávy a vznikly z ní dvě instituce, přesně podle plánu z podzimu 1938 – Úřad pro pravěk v čele s Hermannem Schrollerem a Památkový úřad v čele s Rudolfem Hönigschmidem. Schrollerovým zástupcem se stal Josef Glott, učitel v Českých Zlatníkách s (pre)historickým vzděláním, který se podílel již na přípravách vzniku nové instituce (*obr. 67*).[155] Dvěma dalšími odbornými silami v Úřadu pro pravěk se stali Josefine Kollmannová (absolventka Německé univerzity v Praze, na níž v roce 1936 obhájila disertační práci o časně laténských maskovitých sponách)[156] a Joachim Hoffmann (*Schroller*

154 Dopisy říšského komisaře pro sudetoněmecká území říšskému ministerstvu vnitra a říšskému ministerstvu financí, 23. ledna 1939 (koncepty); NA, f. Státní památková správa, k. 677, sign. 320/1.

155 Josef Glott studoval na Německé univerzitě v Praze v době, kdy zde ještě nebyl konstituován Prehistorický seminář. Diplomovou práci s námětem z prehistorie (*Handel und Verkehr Böhmens in den ersten 4 Jahrhunderten nach Chr.*) obhájil v roce 1928 (*Výborná – Havránek – Kučera 1965*, 68).

156 Josefine Kollmannová byla zaměstnána ve skupině I-K-5 Henleinova štábu (ta měla ve své gesci národopis; v létě 1939 z ní vznikl Úřad pro národopis/*Amt für Volkstumspflege*), kde si ji zřejmě všiml Hermann Schroller; po rozhovoru s vedoucím skupiny I-K-5 se obrátil na Ludwiga Eichholze (vedoucího pododdělení I-K) a požadoval uvolnění Kollmannové pro své potřeby – viz dopis H. Schrollera L. Eichholzovi, 5. dubna 1939 (kopie); NA, f. Státní památková správa, k. 678, sign. 321/1/Ko/39/1 (Schroller uváděl, že pro práci v českých archivech potřebuje „*eine wissenschaftliche Fachkraft mit gründlichen tschechischen Sprachkenntnissen,*“ a Kollmannová byla z jeho pohledu „*einzige in dieser Weise qualifizierte Fachkraft*“). Byla předurčena pro

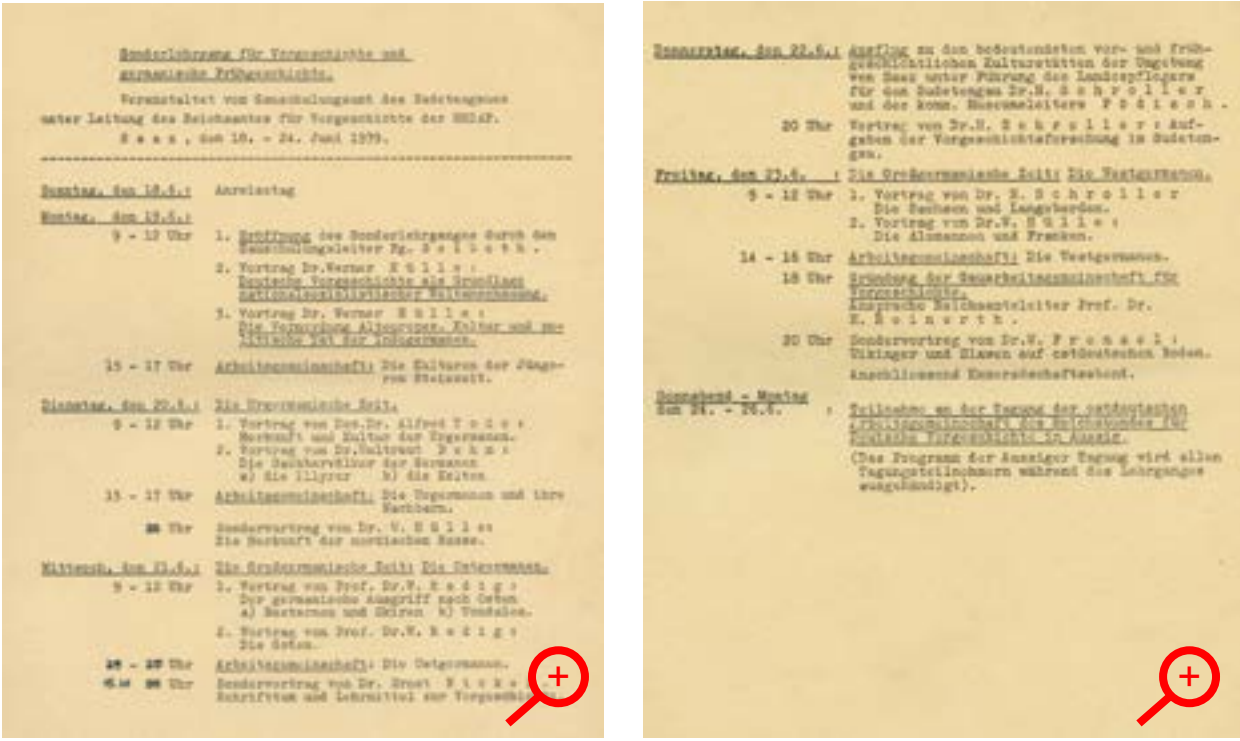

Sonderlehrgang für Vorgeschichte und germanische Frühgeschichte.

Veranstaltet vom Gauschulungsamt des Sudetengaues unter Leitung des Reichsamtes für Vorgeschichte der NSDAP.

Eger, vom 18. - 24. Juni 1939.

Sonntag, den 18.6.: Anreisetag

Montag, den 19.6.:
9 - 12 Uhr 1. Eröffnung des Sonderlehrganges durch den Gauschulungsleiter Pg. Eglseder.
2. Vortrag Dr. Werner Keller: Sudetische Vorgeschichte als Grundlage nationalsozialistischer Bildungsarbeit.
3. Vortrag Dr. Werner Keller: Die Vorzeitkunde Altgermanien, Kultur und politische Lage der Germanen.
15 - 17 Uhr Arbeitsgemeinschaft: Die Kulturen der Jäger- von Steinzeit.

Dienstag, den 20.6.: Die Urgermanische Zeit.
9 - 12 Uhr 1. Vortrag von Doz. Dr. Alfred Tolle: Herkunft und Kultur der Urgermanen.
2. Vortrag von Dr. Gustav Kossinna: Die Sachkultur der Germanen a) die Illyrer b) die Kelten
15 - 17 Uhr Arbeitsgemeinschaft: Die Urgermanen und ihre Nachbarn.
20 Uhr Sondervortrag von Dr. W. Keller: Die Herkunft der nordischen Rasse.

Mittwoch, den 21.6.: Die Großgermanische Zeit: Die Ostgermanen.
9 - 12 Uhr 1. Vortrag von Prof. Dr. K. Kersten: Der germanische Ausgriff nach Osten a) Westgermanen und Skiren b) Vandalen.
2. Vortrag von Prof. Dr. K. Kersten: Die Goten.
[illegible] - [illegible] Uhr Arbeitsgemeinschaft: Die Ostgermanen.
[illegible] Uhr Sondervortrag von Dr. Ernst Kitzinger: Schriftkunst und Lehrmittel zur Vorgeschichte.

Donnerstag, den 22.6.: Ausflug zu den bedeutendsten vor- und frühgeschichtlichen Kulturstätten der Umgebung von Eger unter Führung des Landesgeologen für den Sudetengau Dr. H. Schroller und des komm. Museumsleiters Pohlisch.
20 Uhr Vortrag von Dr. H. Schroller: Aufgaben der Vorgeschichtsforschung im Sudetengau.

Freitag, den 23.6.: Die Großgermanische Zeit: Die Westgermanen.
9 - 12 Uhr 1. Vortrag von Dr. H. Schroller: Die Sachsen und Langobarden.
2. Vortrag von Dr. W. Keller: Die Alamannen und Franken.
14 - 16 Uhr Arbeitsgemeinschaft: Die Westgermanen.
18 Uhr Eröffnung der Gemeinschaftsausstellung für Vorgeschichte. Ansprache Reichsamtsleiter Prof. Dr. H. Reinerth.
20 Uhr Sondervortrag von Dr. W. Frenzel: Wikinger und Slawen auf ostdeutschem Boden.
Anschliessend Kameradschaftsabend.

Sonnabend - Montag den 24. - 26.6.: Teilnahme an der Tagung der ostdeutschen Arbeitsgemeinschaft für Bodenkunde und Heimatliche Vorgeschichte in Aussig.
(Das Programm der Aussiger Tagung wird allen Tagungsteilnehmern während des Lehrganges ausgehändigt).

Obr. 65: Program školicího kurzu pro pravěk v Žatci v červnu 1939 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

Obr. 66: Účastníci školicího kurzu pro pravěk v Žatci v červnu 1939 – Mizzi Manethová sedí v přední řadě třetí zleva (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 111).

Obr. 67: Josef Glott a Anna-Marie Hoßnerová (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 1084).

Obr. 68: Volkmar Hiemesch (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 601).

1939–40, 8). S Úřadem pro pravěk spojili své další osudy také rodačka z Mostu Anna-Marie Hoßnerová, fotografka a kreslička (*obr. 67*), a sedmihradský Němec (stejně jako Schroller) Volkmar Hiemesch, jehož doménou byly měřické práce (*obr. 68*). Sídlo nové instituce se zprvu nacházelo v Liberci, politickém centru Říšské župy Sudety. Tamější region však neoplýval prehistorickými nalezišti, a tak na přelomu let 1939 a 1940 byl Úřad pro pravěk z praktických důvodů přemístěn do Teplic-Šanova v nížině severozápadních Čech (*obr. 69*). Zde navázal na tradici centra německé prehistorie z přelomu 19. a 20. století, jež se zde tehdy konstituovalo kolem místního muzea především zásluhou Roberta von Weinzierla, snad nejvýznamnějšího německého prehistorika v tehdejších Čechách (k jeho osobě blíže *Radoň 2010*).

Na jaře 1940 byli vyvolení jednotlivci pověřeni archeologickou památkovou péčí v jednotlivých regionech (*Anonymus 1939–40b*). Každý z oficiálních spolupracovníků Úřadu pro pravěk obdržel kromě legitimace také písemné instrukce pro svoji práci, jež byl povinen dodržovat. Nikdo z nově jmenovaných okresních pověřenců pro pravěk neměl řádné univerzitní vzdělání v oboru, a proto pro ně byla plánována vzdělávací setkání s přednáškami a praktickými ukázkami práce v oboru. V praxi se ovšem nakonec uskutečnila pouze dvě v průběhu roku 1941 – v únoru (*Anonymus 1941* s nesprávným datováním do března 1941; *Blažek – Lainová 2001*, 23–24 – Dokument 11) a v říjnu (*Blažek – Lainová 2001*, 27–28 – Dokument 14), na nichž byli účastníci seznamováni mimo jiné se způsoby prostorové dokumentace nalezišť a nálezů či s konzervačními postupy.

Působnost Úřadu pro pravěk zahrnovala celé území Říšské župy Sudety, avšak její východní část (administrativně spojená ve vládní obvod Opava/*Regierungsbezirk Troppau* a navíc prostorově oddělená od západních částí bývalého pohraničí českých zemí) stála přece jen stranou Schrollerovy pozornosti, jakkoliv ji zprvu nezanedbával. Bylo také nutné nalézt praktický a optimální model komunikace, resp. způsob a pravidla okamžitého zásahu v terénu v případě potřeby; z Liberce, resp. z Teplic-Šanova bylo na severní Moravu či na Opavsko přece jen daleko. Východní část Říšské župy Sudety měl v rámci Úřadu pro pravěk patrně dostat na starost Joachim Hoffmann, ale ten byl již v srpnu 1939 odveden do *wehrmachtu*.[157] Patrně teprve poté byl – ovšem ještě během roku 1939 – pověřen dohledem nad terénními výzkumy ve

práci v pražských archivech, kam byla vyslána již v polovině června 1939 (blíže *Hlava 2017b*, 446–447).

157 Joachim Hoffmann byl hned po svém příchodu do Úřadu pro pravěk pověřen provedením výzkumu na Kotouči u Štramberka. Výkopy začaly 1. srpna 1939, avšak již 12. srpna 1939 musely být kvůli Hoffmannovu povolání do *wehrmachtu* ukončeny [viz Bericht über die Grabung Dr. Hoffmann auf dem Kotoutsch bei Stramberg, Kreis Neutitschein. 1.–12. 8. 1939, 3. dubna 1941 (J. Hoffmann; kopie); archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Štramberk]. Schrollerovy záměry s Hoffmannem vyplývají mimo jiné ze dvou dopisů Mizzi Manethové – viz dopisy M. Manethové K. Schirmeisenovi, 14. června 1939 („*In unser Gebiet kommt jetzt ein gewisser ‚Hofman' als Vorgeschichtler, ich glaube, es ist ein junger Anfänger aus dem Altreich. So hat dr. Schroller gesagt.*") a 6. července 1939 („*Ich glaube, dr. Schroller will einen jungen Vorgeschichtler H. Hoffmann hier unterbringen.*); archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

východní části sudetské župy (a zároveň zastupováním Úřadu pro pravěk na tomto území) Hans Freising z nově zřízeného prehistorického oddělení Říšského župního muzea v Opavě (*Reichsgaumuseum Troppau*; *Schroller 1939–40*, 20), jež vzniklo spojením Zemského muzea s Gymnasijním muzeem a českým Muzeem Matice opavské; nový honosný název obdrželo 27. září 1939 a po diskusích, jež probíhaly od podzimu 1938, bylo předurčeno za hlavní muzeum v Říšské župě Sudety (k sjednocení opavských muzeí v roce 1939 blíže např. *Bakala 1964*). Na přelomu jara a léta 1940 byl ale rovněž Freising povolán do *wehrmachtu*. V prehistorickém oddělení opavského Říšského župního muzea zůstal pouze laborant Gustav König (*obr. 70*), který zde pracoval od července 1939;[158] v srpnu 1940 k němu přibyl další laborant, Wilfried Titze.[159] Vzápětí po Freisingově odchodu z Opavy ovšem nabídl Schrollerovi své služby Georg Raschke (*obr. 71*), ředitel Zemského úřadu pro pravěk Horního Slezska (*Landesamt für Vorgeschichte Obeschlesiens*) v Ratiboři, který byl po vojenské porážce Polska na podzim 1939 pověřen archeologickou památkovou péčí rovněž v okolí Opole a Katovic, připojených k Německé říši. Šlo mu evidentně o rozšíření vlastního vlivu do prostoru, který zůstal uprázdněn. Schroller na počátku července 1940 s návrhem souhlasil (*Raschke 1941*, 14) a své stanovisko sdělil vedoucímu kulturního oddělení župní samosprávy Kurtu Oberdorfferovi.[160] Ten ale vzápětí požádal o vyjádření ředitele (resp. komisařského správce) Říšského župního muzea v Opavě Edmunda Wilhelma Brauna, neboť do jeho kompetencí nové uspořádání zasahovalo. A Braun uváděl, že opavské muzeum je sice s Raschkem „*in bestem freundschaft-nachbarlichem Verhältnis*“, avšak zároveň sděloval: „*Eine direkte Beaufsichtigung der Grabungen von Dr. Raschke ist nicht in Aussicht genommen, nachdem derselbe mir auf Grund einer Besprechung mit dem Aufseher König, den ich mit allen Plänen und Belegen zur Berichterstattung nach Ratibor gesendet hatte, mitteilte, daß König nach seiner Überzeugung die Ausgrabungen durchaus allein weiterführen könne.*“[161] U toho také zůstalo. Mělo jít tudíž pouze o příleži-

Obr. 69: Sídlo Úřadu pro pravěk v Teplicích-Šanově (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 221).

Obr. 70: Gustav König (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Palhanec).

158 K působení Gustava Königa v opavském muzeu viz jeho osobní složku – ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 4, inv. č. 202.

159 K působení Wilfrieda Titzeho v opavském muzeu viz jeho osobní složku – ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 5, inv. č. 218.

160 Dopis H. Schrollera K. Oberdorfferovi, 3. července 1940; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 323/8/40/13 („*... er bereit ist, nach Ausfall von Herrn Ing. Freising in eiligen Fällen die vorgeschichtliche Denkmalpflege im Regierungsbezirk Troppau für mein Amt wahrzunehmen Ich habe dieses Angebot mit Dank angenommen. Es bedeutet für mich eine grosse Erleichterung, da in Herrn Freising der einzige Fachmann für den Regierungsbezirk Troppau ausgefallen ist.*“).

161 Dopis E. W. Brauna (komisařského správce Říšského župního muzea v Opavě) K. Oberdorfferovi, 11. července 1940; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 323/8/40/14.

Obr. 71: Georg Raschke (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 242).

tostnou výpomoc v naléhavých případech po dobu Freisingovy vojenské služby; běžné zásahy v terénu měl provádět Gustav König z prehistorického oddělení opavského muzea.

Zdálo se, že archeologická památková péče v Říšské župě Sudety je organizačně zabezpečena, třebaže již během prvního roku existence Úřadu pro pravěk bylo nutné ve východní části přiděleného území oproti původní představě značně improvizovat. Avšak odvody do *wehrmachtu*, jež byly důsledkem eskalace válečného dění, se nevyhnuly ani dalším prehistorikům – v listopadu 1940 byl do armády povolán Josef Glott a v červnu 1941 také Hermann Schroller. Oba se poté vraceli do Sudet jen během dovolené.[162] Náhrada za ně neexistovala – Úřad pro pravěk v době Schrollerovy (a Glottovy) nepřítomnosti fakticky vedl Volkmar Hiemesch, jemuž vydatně vypomáhala Anna-Marie Hoßnerová.

Na přelomu léta a podzimu 1942, zhruba dva roky po diskusích ohledně personálního zabezpečení archeologické památkové péče na území vládního obvodu Opava, byla tato záležitost znovu aktuální. Dne 12. září 1942 totiž nastoupil vojenskou službu ve *wehrmachtu* Gustav König,[163] a tak se 25. září 1942 zastupující ředitel Úřadu pro pravěk Volkmar Hiemesch obrátil na kulturní oddělení župní samosprávy s jasně formulovaným návrhem: „*Da eine Betreuung des Reg. Bez. Troppau von Seiten des Amtes für Vorgeschichte infolge Personalmangels auf sehr große Schwierigkeiten stößt und um Dr. Raschke in seiner bisher sehr erfolgreichen Arbeit im Reg. Bez. Troppau zu unterstützen, beantrage ich Genannten auch amtlich zu beauftragen für die Zeit der Wehrdienstleistung von Dr. Schroller als Vertreter des Amtes für Vorgeschichte für den Reg. Bez. Troppau mit dem Dienstsitz in Troppau die Belange der Bodendenkmalpflege zu wahren.*“[164] V Liberci s tímto návrhem souhlasili, chtěli však přesně definovat, co vše pod Hiemeschův návrh spadá: „*Doch muß zunächst die Frage geklärt werden, ob mit dieser Vertretung Direktor Dr. Raschke den gesamten Verkehr des Amtes für Vorgeschichte mit den Behörden, Kreispflegern und Parteien im Regierungsbezirke Troppau oder nur einzelne genau abgetrennte Aufgaben z. B. die Durchführung von Notgrabungen – Begutachtung und Sicherung der Funde – Beaufsichtigung und Leitung der Tätigkeit der Kreispfleger übernehmen soll.*“[165] Byl to vcelku oprávněný požadavek. Jenže události mezitím dostaly nečekanou zápletku – v říjnu 1942 obdržel povolávací rozkaz do *wehrmachtu* také Georg Raschke. Kritickou situaci se pokusil vyřešit Hermann Schroller během své dovolené. Dne 19. října 1942 se obracel na Personální úřad župní samosprávy Říšské župy Sudety a sděloval: „*Die Abteilung Vorgeschichte beim Reichsgaumuseum Troppau ist nach Einberufung des letzten Angestellten völlig verweist und auch Herr Dr. Raschke, der Direktor des Landesamtes für Vorgeschichte in Ratibor, hat seine Einberufung erhalten, nachdem er längere Zeit in uneigennütziger Weise den Reg. Bez. Troppau betraut hat. Nachdem vorgeschichtliche Funde im Reg. Bez. Troppau sehr häufig anfallen, ist es notwendig für eine gewisse vorgeschichtliche Betreuung zu sorgen. Eine solche Betreuung wäre möglich, wenn einer der Angestellten des Museums Troppau nach Troppau versetzt wurde.*“ A proto navrhoval: „*Ich stelle daher den Antrag, bei dem Wehrmeldeamt in Troppau zu beantragen, daß der Angestellte Wilfried Titze*

162 Zatímco Hermann Schroller válku přežil, Josef Glott zemřel v roce 1944 – počátkem července 1944 ležel těžce nemocný v lazaretu v Saarburgu (dopis R. Hönigschmida E. Waschkeové, 3. července 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1/allg. – „*schwer krank mit doppelseitiger Lungenentzündung*“) a již se neuzdravil.

163 Wilfried Titze nastoupil k *wehrmachtu* již 1. dubna 1942.

164 Dopis V. Hiemesche kulturnímu oddělení župní samosprávy (K. Oberdorfferovi), 25. září 1942; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 323/8/42.

165 Dopis R. Hönigschmida V. Hiemeschovi, 28. září 1942 (kopie); NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 323/8/42 (podtrženo v originále).

von Breslau nach Troppau versetzt wird. Titze ist 32 Jahre alt, in Altbürgersdorf, Kreis Jägerndorf geboren, ledig und wegen Bleivergiftung infolge früherer chemischer Berufstätigkeit nicht felddienstverwendbar. [...] *Nach dieser Versetzung wäre Titze in der Lage, wenigstens für die wichtigsten Aufgaben der vorgeschichtlichen Denkmalpflege zu sorgen.*"[166] Jenže Schrollerův pokus skončil neúspěchem. A tak v listopadu 1942 sděloval jeho úřadující zástupce Volkmar Hiemesch do Liberce: „*Im Auftrage von Dr. Schroller beantrage ich die Betrauung von Herrn Direktor Dr. Raschke für den gesamten Verkehr des Amtes für Vorgeschichte mit den Behörden, den Kreispflegern und Parteien des Reg. Bez. Troppau auszusprechen.*"[167] Raschkeho pravomoci, jež mu byly uděleny v oblasti archeologické památkové péče pro východní část Říšské župy Sudety, ovšem neprodleně převzala jeho žena Gertrud. Vykonávala je až do roku 1945.

Po připojení Sudet k Německé říši zanikla rozhodnutím komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území meziválečná Německá společnost pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, jež se rozplynula v nově konstituovaném Župním pracovním společenství pro pravěk sudetské župy NSDAP (*Gauarbeitsgemeinschaft für Vorgeschichte des Sudetengaues der NSDAP*); do jeho čela byl postaven Hermann Schroller (*Anonymus 1939b*, 288). Z profesního hlediska rozšířil na území sudetské župy svoji působnost Reinerthův Říšský svaz pro německý pravěk, do něhož nové Župní pracovní společenství patřilo – ostatně Schroller byl jedním z předních funkcionářů říšskoněmeckého Svazu.

Zatímco hlavním úkolem Úřadu pro pravěk měla být organizace archeologické památkové péče, tj. záchrana (a ochrana) archeologických památek a systematické shromažďování údajů o nalezištích, nálezech a sbírkách, pomyslným vědeckým centrem Říšské župy Sudety měl být Sudetoněmecký ústav pro výzkum země a lidu (*Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung*), slavnostně otevřený v říjnu 1940 v Liberci. Vznikl na troskách meziválečného Ústavu pro sudetoněmecký vlastivědný výzkum (*Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung*), jenž byl rozhodnutím komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území v létě 1939 zrušen.[168]

Jednou ze složek nově konstituované instituce byla komise pro pravěk a ranou dobu dějinnou (*Kommission für Vor- und Frühgeschichte*) a do jejího čela byl postaven Hermann Schroller, který tím v souladu s principiálními představami nacionálně socialistických právních teoretiků ovládl všechny hlavní pozice v archeologii na území sudetské župy. Členové komise se scházeli jednou do roka, do její pravomoci patřilo organizování projektů, vydávání publikací (od zrušené Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu převzala vydávání odborného prehistorického časopisu *Sudeta*, na nějž navázala tzv. novou řadou; plánovalo se také vydávání monografií o prehistorii) či udělování badatelských stipendií.

~

Opatření, jež byla od podzimu 1938 v nových státoprávních poměrech zaváděna, se pochopitelně dotkla rovněž uničovské archeologie a muzea v Uničově. Také Muzejnímu spolku pro Uničov a okolí, který muzeum vlastnil a spravoval, bylo komisařem pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území uloženo vyplnit podrobný dotazník, a to v šibeniční lhůtě do 25. října 1938. Mizzi Manethová odeslala příslušné podklady včas (*obr. 72*). Činnost spolku mohla být obnovena již na počátku roku 1939,[169] bylo však nutné vyčkat na nové stanovy. Odstraněna měla být totiž dosavadní různorodost spolkových stanov muzejních spolků, jež navíc nyní měly povinně obsahovat árijský paragraf a vůdcovský princip jmenování funkcionářů. Návrh jednotných stanov pro všechny muzejní spolky byl schválen komisařem pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území teprve 26. září 1939 (tj. téměř rok po zastavení jejich činnosti!), avšak ani to nebyl konec peripetiím spojeným s novými poměry. Schválení stanov jednotlivých muzejních spolků se totiž protáhlo až do roku 1940. Ještě v březnu 1940 psala Mizzi Manethová do Brna: „*Unsere Statuten sind noch immer nicht von Troppau zurück.*"[170]

166 Dopis H. Schrollera Personálnímu úřadu župní samosprávy Říšské župy Sudety, 19. října 1942 (kopie); ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 5, inv. č. 218.

167 Dopis V. Hiemesche Památkovému úřadu (R. Hönigschmidovi), 10. listopadu 1942; NA, f. Státní památková správa, k. 686.

168 Ústav pro sudetoněmecký vlastivědný výzkum byl pod správou Německé vědecké společnosti (*Deutsche wissenschaftliche Gesellschaft*), jež byla zrušena rozhodnutím komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území z 8. července 1939 – viz dopis H. Neuburga (v zastoupení) K. Oberdorfferovi, 8. července 1939 (opis); MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 15, inv. č. 1005.

169 Na konci března 1939 předseda uničovského Muzejního spolku Alois Reimer sděloval Karlu Schirmeisenovi: „*Vom Stillhalte-Komm. ist unser Verein bereits freigegeben*". Viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi (s přípisem A. Reimera), 27. března 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

170 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. března 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. K jednotným stanovám muzejních spolků viz Entwurf. Satzungen (se schválením komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území z 26. září 1939); NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/7/39/2. Tzv. árijský (5.) paragraf stanov zněl: „*Mitglied des Vereines kann jeder unbescholtene Deutsche arischer Abstammung werden. Die Anmeldung der Mitgliedschaft erfolgt*

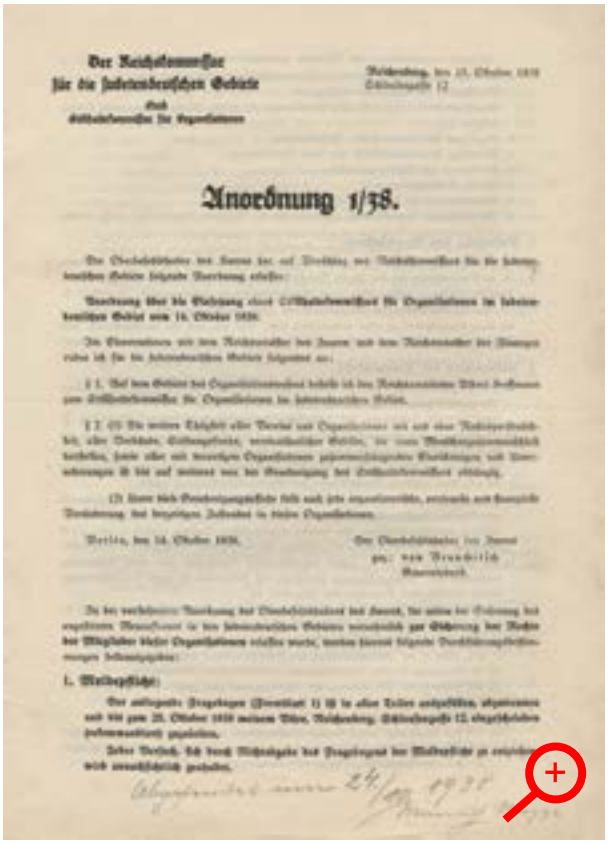

Der Reichskommissar
für die sudetendeutschen Gebiete

Anordnung 1/38.

Obr. 72: Jmenování Alberta Hoffmanna komisařem pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území a jeho první nařízení z 15. října 1938, jímž přikázal všem spolkům oznamovací povinnost – s poznámkou Mizzi Manethové (SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163).

Proměnou prošel rovněž meziválečný Svaz německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice. Také on podléhal rozhodnutí komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území. Na počátku prosince 1938 si dva z funkcionářů meziválečného Svazu sdělovali s patřičnou dávkou černého humoru (a s odkazem na turnerské heslo): „*Wird unser Verband überhaupt weiterbestehen, oder werden wir uns frisch, fromm, fröhlich, frei in Wohlgefallen auflösen?*“[171] Definitivní verdikt padl na přelomu let 1938 a 1939.[172] S platností od 21. ledna 1939 byla původní centrální organizace přetvořena ve Svaz německých vlastivědných muzeí, župní svaz Sudety (*Verband der Deutschen Heimatmuseen, Gauverband Sudetenland*), který byl začleněn do říšského Německého muzejního svazu, kruhu svazů německých vlastivědných muzeí (*Deutscher Museumsbund – Ring der Verbände der Deutschen Heimatmuseen*) se sídlem v Berlíně.[173] Nešlo o jedinou změnu – do nových stanov sdružení musel být povinně vtělen tzv. vůdcovský princip, tj. jmenování funkcionářů záviselo na písemném souhlasu příslušných hodnostářů NSDAP. Rovněž stanovy nového svazu musely být schváleny komisařem pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území – stalo se tak 15. května 1940.[174]

Členy nového svazu se musela stát všechna muzea. Vstoupilo do něj tudíž rovněž Městské muzeum v Uničově. Avšak ani to nebyla poslední změna, jež uničovské muzeum a tamější Muzejní spolek potkala. V logice nacionálně socialistické ideologie náležely muzejní sbírky lidu, národu, kolektivu, nikoliv soukromým sběratelům, korporacím či spolkům. Muzea v nových poměrech měla být v souladu s těmito principy převedena pod pravomoc obecní či župní samosprávy. Na jaře 1939 to výstižně zformuloval Rudolf Hönigschmid: „*Im allgemeinen ist anzustreben, dass als Träger der Heimatmuseen die Gemeinden oder Gemeindeverbände selbst auftreten. Die Heimatmuseen haben im Rahmen einer auf Heimatkunde und Heimatliebe sich aufbauenden Erziehung eine so wichtige Aufgabe zu erfüllen, dass sie die gleiche Fürsorge seitens der Gemeinden wie andere städtische Volksbildungsanstalten verdienen. Auch ist wohl nur dann, wenn die Gemeinde Träger des Museums ist, die für seine ruhige Entwicklung unerlässliche Stetigkeit der Eigentumsverhältnisse gewährleistet. Es wird sich daher empfehlen, überall dort, wo Vereine oder Gesellschaften Träger der Heimatmuseen sind, die Sammlungen in das Eigentum der Gemeinden übergehen lassen.*“[175]

A tomuto osudu neušlo ani muzeum v Uničově – k předání do správy města došlo 3. listopadu 1940 na závěr valné hromady Muzejního spolku pro Uničov a okolí, první valné hromady konané po povolení jeho další existence komisařem pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém

schriftlich beim Vereinsleiter. Dieser entscheidet über die Aufnahme nach Anhören des Beirates.“

171 Dopis K. Schneidera R. Hönigschmidovi, 3. prosince 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/7/38/1.

172 Již v prosinci 1938 sděloval dobře informovaný Rudolf Hönigschmid: „*Statt der bisherigen Bezeichnung soll unser Verband in Zukunft den Namen ‚Verband sudetendeutscher Heimatmuseen‘ führen.* [...] *Unser Verband wird selbstverständlich weiter bestehen bleiben und sich dem Ring der Verbände deutscher Heimatmuseen anschliessen.*“ – dopis R. Hönigschmida K. Schneiderovi, 12. prosince 1938; NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/7/38/2.

173 Viz Amtliches Nachrichtenblatt (28. ledna 1939), str. 100 (č. 585); NA, f. Státní památková správa, k. 703, bez sign.

174 Satzungen des Verbandes der deutschen Heimatmuseen, Gauverband Sudetenland (se schválením komisaře pro zastavení činnosti organizací v sudetoněmeckém území z 15. května 1940); NA, f. Státní památková správa, k. 703, bez sign.

175 Dopis R. Hönigschmida vládním prezidentům, landrátům, muzeím a muzejním spolkům v sudetské župě, 20. května 1939; NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/7/39/1.

území a schválení nových stanov. Všichni zúčastnění se odebrali ze zasedacího sálu města, v němž valná hromada probíhala, do prehistorické části expozice, považované za nejvýznamnější část muzea, kde se odehrál slavnostní akt. Odstupující předseda Alois Reimer nejprve v krátkém proslovu v rozporu s fakty (avšak v souladu s dobovou frazeologií) zdůraznil, že spolek v meziválečném Československu vykonával ochrannou práci (*Schutzarbeit*) ve prospěch německé menšiny, a poté předal muzeum do rukou starosty Antona Kunertha[176] (*Anonymus 1940i*). Muzejní spolek pro Uničov a okolí sice nezanikl, ale přišel o podstatu své existence. Fakticky se z něj stalo pouhé tělo bez duše, neboť na chod muzea ztratil přímý vliv. A archeologické výzkumy na Uničovsku od té doby probíhaly bez jeho přímé záštity.

Do čela Muzejního spolku byl postaven Franz Biehal. Ten poté na první schůzi nového spolkového výboru 28. listopadu 1940 jmenoval do funkcí jeho zvolené členy – Biehalovým zástupcem se stal předchozí předseda Alois Reimer, zapisovatelem Ferdinand Bundil (šéfredaktor uničovských novin *Nordmährische Rundschau*) a jeho zástupcem Josef Kysely, pokladníkem byl ustanoven Gustav Frieb a Mizzi Manethová jeho zástupkyní; uměleckým poradcem spolku byl jmenován uničovský malíř Gustav Brauner. Ve spolkovém výboru nechyběli ani šternberský landrát Hugo Klaper, vedoucí místní skupiny NSDAP Wilhelm Pilhatsch, starosta Anton Kunerth, Karl Schirmeisen (jako čestný člen spolku) a Otto Kühnert (*Anonymus 1940j*).

Jedinou významnou náplní činnosti spolku se nyní staly tradiční valné hromady, konané přinejmenším do roku 1942.[177] A když na jaře 1943 spolkový předseda Franz Biehal korespondoval jménem správy muzea, aniž o tom uvědomil starostu města Antona Kunertha, byl oheň na střeše. Mizzi Manethová o tom vzápětí informovala Karla Schirmeisena: „*H. Bürgermeister will den Verein auflösen, weil er doch nichts arbeitet*“.[178] Zda k tomu ale skutečně došlo, není jasné. Každopádně další zprávy o existenci spolku nejsou k dispozici.

Nové poměry od přelomu září a října 1938 výrazně zasáhly také Mizzi Manethovou.[179] Ta měla zprvu velké obavy, zda bude moci nadále pracovat v muzeu a věnovat se milované archeologii. Navíc již na podzim 1938 přišla o správu Městského archivu, jež byla předána ambiciózním Hansi Leiterovi.[180] Informace, které k ní od podzimu 1938 pronikaly, sice předestíraly pro archeologii velkolepou perspektivu. Zároveň z nich ale bylo zřejmé, že s tím budou spojeny požadavky na formální odborné vzdělání a profesionalitu.

Na počátku roku 1939 byla slečna Mizzi přizvána libereckým Župním školicím úřadem ke spolupráci na školeních a výukových programech, jež se týkaly prehistorie.[181] Úředníkům úřadu ji doporučil Hugo Jury, rodák z Radiměře na Svitavsku; od května 1938 byl župním vedoucím NSDAP v župě Dolní Podunají, do níž od podzimu 1938 spadala jižní Morava.[182] A také se již v lednu 1939 dozvěděla o příchodu Hermanna Schrollera do Sudet. Vzápětí o tom psala do Brna: „*Heute war wieder Besuch von Reichenberg hier. Wir bekommen unsere Mariensäule auf Staatskosten fertig gemacht. Das habe ich auch angebohrt. Er, Dr. Turnwald, brachte mir auch die Nachricht, daß für Vorgeschichte im Sudetengau Dr. Schroller ernannt ist.*

176 Anton Kunerth nahradil v čele města Hanse Petznyho v létě 1939. Petzny se stal později (7. ledna 1941) vládním komisařem v Přerově a v této funkci setrval až do května 1945 (*Moulík 1960*, 38–40; *Lapáček 2000*, 49). Z titulu této funkce často zasahoval do činnosti tamějšího Městského muzea, a to převážně pozitivně (srv. např. *Jirák 2011*, 117). K datu změny na postu uničovského starosty viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Im Juli* [1939] *gab dr. Petzny den Befehl, die Übersiedlungsarbeiten einzustellen, ‚weil die Leute reden‘*“.) + dopis A. Kunertha Zemskému muzeu v Opavě, 13. září 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 2, inv. č. 147.

177 Konání valných hromad spolku je doloženo v letech 1941 („*Am Sonntag, den 15. d. M., haben wir hier die Hauptversammlung des Museumsvereines.*“ – dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. června 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena) a 1942 („*Am 7. Juni wird hier die Hauptversammlung des Museumsvereines abgehalten, zu der auch wieder Herr Direktor eingeladen werden.*“ – dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. května 1942; tamtéž; srv. též *Anonymus 1942c*), nikoliv ale v letech 1943 a 1944.

178 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. dubna 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

179 V pomnichovské éře se dokonce musela vrátit k oficiálnímu používání svého původního křestního jména Maria, jež od přelomu let 1938 a 1939 důsledně používala v úřední korespondenci; v soukromí a pro své přátele však byla nadále Mizzi (a zůstane jí také na dalších stranách této knihy) – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Jetzt heiße ich ‚Maria‘, im Reich gibt es keine Mizzis.*“).

180 Dopis H. Leitera J. Röderovi, 15. listopadu 1938; SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, k. 1, inv. č. 10 („*Wie Ihnen ja bereits bekannt ist, hat man mir die Betreuung des Stadtarchives übertragen.*“).

181 Šlo o osvětové přednášky pro různé organizace – např. pro Nacionálně-socialistický Svaz učitelů (*NS-Lehrerbund*; srv. *Anonymus 1940d*), ale také třeba pro SS (srv. dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

182 Hugo Jury znal Mizzi Manethovou osobně, a to zřejmě z krátkého pobytu v Uničově na přelomu listopadu a prosince 1938, kdy se zúčastnil agitace před doplňovacími volbami do Říšského sněmu – viz zápis o návštěvě (s Juryho podpisem) v Gemeinde-Gedenkbuch, str. 271; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy.

Kennen ihn Herr Direktor? Er dürfte in zirka 14 Tagen zur Inspizierung nach Neustadt kommen. Wie mir gesagt wurde, wird die Vorgeschichte im Reich großartig betrieben." Na události, jež se odehrávaly ve vzdáleném Liberci, ovšem pohlížela s nedůvěrou. A tak se snažila získat podporu z vyšších míst. Karlu Schirmeisenovi sdělovala: „*Dr. Jury hatte mir auch den Vorschlag gemacht, ich soll versuchen, H. Reichsführer Himmler für unser Gebiet zu interessieren. Aber wie? Könnten wir nicht von unseren schönsten Funden Lichtbildaufnahmen machen, die mit einer kurzen Beschreibung in ein Album zusammenfassen und es ihm übersenden? Was sagen H. Direktor dazu? Es wäre eine gute Reklame für uns. Was sollte man dazu nehmen und was besonders herausarbeiten?*"[183]

Schirmeisen však zvolil jiný postup. Jelikož Hermann Schroller náležel k přívržencům Hanse Reinertha a jeho Říšského svazu pro německý pravěk, obrátit se na Heinricha Himmlera (a jeho *Ahnenerbe*) by jistě nebylo vnímáno jako přátelský krok. S největší pravděpodobností proto oslovil přímo Hanse Reinertha s cílem získat svolení k výzkumům na Uničovsku.[184] Schirmeisenova iniciativa se však u Schrollera nesetkala s pochopením. V červnu 1939 se v Šumperku konalo jedno z tradičních putovních setkání Slezského starožitnického spolku (*Schlesischer Altertumsverein*), jehož se zúčastnila Mizzi Manethová.[185] Přijel tam také Hermann Schroller, z Opavy vážili cestu Hans Freising i komisařský vedoucí tamějšího Zemského muzea Werner Kudlich a třeba z Vratislavi dorazil Martin Jahn, který přednášel o pravěku východní části Sudet. Slečna Mizzi poté psala do Brna o tom, co se doslechla v kuloárech: „*In unser Gebiet kommt jetzt ein gewisser ‚Hofman' als Vorgeschichtler, ich glaube, es ist ein junger Anfänger aus dem Altreich. So hat dr. Schroller gesagt. Freising und dr. Kudlich vom Troppauer Landesmuseum waren auch dort, dr. Kudlich hat mich unter dem Arm genommen und mir schonend beigebracht, daß die schönsten vorgesch. Sachen aus unserem Museum an das Troppauer Landesmuseum kommen müssen. (?) Weiters hat er auch gesagt, da es nicht mehr gehen wird, daß Herr Direktor bei uns arbeiten werden, das darf nicht sein.* [...] *Dr. Schroller machte auch mir gegenüber die Bemerkung, daß die vorgeschichtl. Angelegenheiten in unserem Gebiete nur er zu bestimmen hat und nicht dr. Reinerth, der ihm den Sudetengau übergeben hat.*" Schroller byl zjevně o Schirmeisenově korespondenci s Reinerthem informován.[186] Manethová byla z kuloárních diskusí v Šumperku zaskočena a domnívala se, že za Schrollerovými poznámkami stojí Hans Freising: „*Das geht alles vom Freising aus. Ich habe bei der Tagung den Eindruck gehabt, daß man Herrn Direktor, dessen energischen Wiederstand gegen das Ausrauben man fürchtet, von hier entfernen will, um mit unseren Sachen ganz nach eigenen Gutdünken schalten und walten zu dürfen. Werde ich unbequem und verteidige unsere mühsam erarbeiteten Schätze, dann werde ich auch gehen müssen.*" Byla však rozhodnuta nevzdat se bez boje a neustupovat: „*Wir lassen unser mühsam erschlossenes Gebiet nicht aus, damit sich andere hereinsetzen, und überhaupt junge Anfänger. Es gibt noch genug unerforschte Gebiete, bei denen sie sich Lorbeeren verdienen können, aber unser Gebiet sollen sie in Ruhe lassen, damit werden wir selber fertig.*" Schylovalo se k rozhodujícímu okamžiku a slečna Mizzi si toho byla velmi dobře vědoma: „*Im Juli will dr. Schroller mit Assistenz zu uns kommen, um weitere Verfügungen zu treffen.*"[187]

Uplynulo jen několik dnů a Manethová odjela do Žatce na týdenní školicí kurz pro pravěk, určený pro potenciální regionální spolupracovníky vznikajícího ústředí archeologické památkové péče Říšské župy Sudety (*Anonymus 1939b*). O jeho průběhu psala poté do Brna s ironickým nadhledem, ale nadšeně: „*Ich wurde mit einem Einberufungsbefehl, bei Nichtbefolgung strenge Strafen, dorthin beordert. Nach 18stündiger Bahnfahrt Glatz, Görlitz, Dresden, kam ich endlich in Saaz an, dort wurden wir in einer gewesenen tschech. Schule im Lager untergebracht. Ich war in einem Zimmer mit einer Duxerin zusammen. 58 Herren und wir 2 Weiber haben an diesem Lehrgang teilgenommen. Morgens um ½ 6 h war Wecken & die SA. Nachher Morgenturnen, an dem sich aber nur die Herren beteiligen mußten, wir konnten im Hofe spazieren gehen. Nachher gabs ein*

183 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Jury vstoupil po připojení Rakouska k Německé říši do SS, nepochybně právě proto doporučoval Manethové obrátit se na Himmlera.

184 To vyplývá mimo jiné z jednoho z dopisů Mizzi Manethové („*Haben Herr Direktor vom dr. Reinerth die Bewilligung in unserem Gebiet graben zu dürfen?*") – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 14. června 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

185 Manethová na něj byla pozvaná – viz dopis M. Manethové W. Kudlichovi, 20. května 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 2, inv. č. 66 („*Wie ich aus meiner Einladung zu der Wanderversammlung des Schlesischen Altertumsvereines ersehe, sind auch Sie bei den Vortragenden.*").

186 Sama Mizzi Manethová se ostatně o Schirmeisenově korespondenci s Reinerthem neopatrně zmínila v dopise Werneru Kudlichovi v květnu 1939, a to v reakci na jeho upozornění, že archeologické výzkumy není možné provádět bez náležitého povolení – viz dopis M. Manethové W. Kudlichovi, 20. května 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 2, inv. č. 66 („*Die vorgeschichtlichen Arbeiten an unserem Museum leitet H. Direktor Schirmeisen. Wegen der Grabungs-Meldungen und Durchführung derselben hat er mit der Reichsleitung, Dr. Reinerth, mit der er im ständigen Briefwechsel ist, verhandelt.*").

187 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 14. června 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

ausgiebiges Frühstück mit Kaffee, Buttersemmeln & Marmelade. Um ½ 9 h mußten wir zum ‚Flaggenheißung' antreten, bitte in Reih und Glied am linken Flügel, stillgestanden, ‚rührteuch' usw., alles mußten wir mitmachen. Wir wurden auch dabei geknüpft. Nachher haben die Vorträge begonnen, die bis 1 h gedauert haben. Gemeinsam wurde zum Mittagessen marschiert und am Nachmittag waren wieder Vorträge, die bis 8 h gedauert haben oder Abend mußte auch immer gemeinschaftlich verbracht werden. Die Vorträge wurden durch den Gauschulungsleiter Seiboth eröffnet. Der Liebling aller Teilnehmer war dr. Werner Hülle aus Berlin, der über ein außerordentlich reiches Wissen verfügt und trotzdem so bescheiden, fast schüchtern ist. Zur Einführung hielt er den Vortrag ‚Deutsche Vorgeschichte als Grundlage nationalsozialistischer Weltanschauung'. Und so folgte Vortrag auf Vortrag, vom Sonntag, den 18. bis Freitag, den 23. Am Donnerstag besuchten wir die Fundstellen bei Saaz. Bei einem Straßenbau waren latenegruben angeschnitten, aus denen ganze Gefäße herauskamen. Dann gingen wir zu einer Sandgrube, in der auch angeschnittene Kulturgruben und Pfostenlöchern zu sehen waren. Auf einem freien Felde stand ein über 2 m hoher, aufrechter Stein, der von uns auch bestaunt wurde. In einem Wald wurde schon früher einmal ein Grabhügel aufgemacht, in dem sich aber außer großen Steinen gar nichts befand. Dr. Schroller ließ Fachleute darüber urteilen, ob sie Steine dort bodenständig oder dorthin gebracht wurden, zu einem Ergebnis ist es nicht gekommen. Bei einem Bacheübergang bin ich gefallen und habe mir 2 tüchtige Löcher in das Knie gehaut, die heute noch eitern. Außer den erwähnten Fundstellen besuchten wir noch 2 Wallanlagen, die aber nicht so schön wie unsere waren."[188] (*obr. 73*).

Na žatecké setkání bezprostředně navazoval 3. výroční sjezd Východoněmeckého pracovního společenství (*Ostdeutsche Arbeitsgemeinschaft*), jedné ze součástí Říšského svazu pro německý pravěk, jenž se konal od pátku 23. června do pondělí 26. června 1939 v Ústí nad Labem a tematicky byl zaměřen jednak na nordické, resp. germánské osídlení Čech a Moravy, jednak na vztah pravěkého, resp. časně historického osídlení Sudet k sousedním německým oblastem (*obr. 74*; *Anonymus 1939a*). Naprostá většina účastníků žateckého školicího kurzu pro pravěk (včetně Mizzi Manethové) se tam přesunula, avšak spíše jen z povinnosti. Manethová po návratu do Uničova sdělovala svému mentorovi do Brna: „*Die Tagung dort hat eigentlich nicht viel geheißen. Wären wir Sudetenländer nicht dort gewesen, hätte es sehr kümmerlich ausgesehen. Es sind auch gleich am ersten Tage viele Teilnehmer abgezogen.*"

Obr. 73: Exkurze po nalezištích v okolí Žatce při školicím kurzu pro pravěk v červnu 1939 – nahoře vlevo (s kabelou v ruce) Mizzi Manethová (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 98).

Slečna Mizzi zůstala v Ústí nad Labem až do nedělního večera, neboť se těšila na setkání s Karlem Schirmeisenem. Ten měl v Ústí nad Labem podle původního programu přednášet, ale nakonec nepřijel. V Žatci byl sám Hans Reinerth a Manethová se na setkání s ním za Schirmeisenovy přítomnosti těšila, avšak nakonec to dopadlo jinak. S vůdcem Říšského svazu pro německý pravěk nepromluvila ani slovo: „*Auf ein Zusammensein mit Herrn Direktor und dr. Reinerth hatte ich mich so gefreut, doch leider vergebens. Mit dr. Reinerth allein zu sprechen hatte ich keine Gelegenheit, weil dr. Schroller ständig in meiner Nähe war.*" Pozornost slečny Mizzi se však již tehdy soustřeďovala na události, jež měly brzy následovat: „*Ich bin nur neugierig, ob ich hier weiter in Vorgeschichte arbeiten darf. Ich glaube, dr. Schroller will einen junger Vorgeschichtler H. Hoffmann hier unterbringen. Ich habe den Eindruck gehabt, daß wer nicht studierten Vorgeschichtler ist, sehr beiseite geschoben wird. Sämtliche Ernennungen und Begutachtungen gehen vom Amt Rosenberg aus. Allem Anschein nach hat auch dr. Reinerth dabei ein gewichtiges Wort zu sprechen. In zirka 14 Tagen bis 3 Wochen sollen hier die Ernennungen stattfinden. Wenn ich hier nicht arbeiten darf oder nur als Handlanger, so gehe sofort zu dr. Jury, der wird mich schon*

188 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Ostdeutsche Arbeitsgemeinschaft
des Reichsbundes für Deutsche Vorgeschichte

3. Jahrestagung

Obr. 74: První strana programu 3. výročního sjezdu Východoněmeckého pracovního společenství Říšského svazu pro německý pravěk v Ústí nad Labem v červnu 1939 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

wo unterbringen. Jetzt bin ich immer so ängstlich, da ich ‚Prähistoriker' kennen gelernt habe. Unser Ortsleiter hat mir versprechen, sich für mich einzusetzen, wenn ja ein anderer von dr. Schroller aus hergesetzt wird."[189]

Za tři týdny přišla klíčová událost, z níž měla slečna Mizzi již několik měsíců velké obavy – do Uničova přijel na inspekční návštěvu Hermann Schroller. Nebylo snad ani divu, že s velkou radostí vzápětí podrobně psala do Brna o tom, co se odehrálo: „*Hier im Museum hat er unsere Arbeitsweise inspiziert. Auf dem Grabungsplan vom Urnenfeld Pinkerberg hat er auf einen Punkt gewiesen und mich befohlen, über diese Stelle näher zu berichten. Am 1. Griff hatte ich die Grabungsskizze des Grabes, auf dem allen Ausmasse genau eingetragen waren und die dazugehörigen Gefäße von der Stellage. Als zweites hat er die Siedlung Lazce genommen. Natürlich waren Grabungsplan und Fundskizze auf sofort wieder zur Stelle und so ist es weitergegangen. Aufrichtig gesagt, mir hat schon der Kopf angefangen zuschwirbeln. Nachher sind die einzelnen Kulturen mit ihren Merkmalen darangekommen, zum Schluße das Paläolithikum. Und nun das Ergebnis. Herrn Obmann Reimer gegenüber hat er sich geäußert, daß er versucht hat mich mit etwas herein zulegen, aber es war unmöglich, er ist mir nicht aufgekommen. Also habe ich vor einem geschulten reichsdeutschen Forscher, die doch auf der Höhe sind, standgehalten und seine vollste Anerkennung bekommen. Dann hat er schon ein Spaß Fragen gestellt, von denen er hoffte, daß ich sie nicht beantworten werde können und auch mit denen hat er kein Glück gehabt, sogar mit manchem habe ich ihn hereingelegt. Und nun das Schlußergebnis: die Grabungen, die Herr Direktor geleitet haben, sind in mustergiltiger Weise und auch den neuen fortschrittlichen Vorschriften entsprechend, durchgeführt und haben seine Anerkennung gefunden. Weiters soll die Stadtgemeinde bitten, daß Herr Direktor hier weiter die Grabungen übernehmen, natürlich unter ganz anderen Verhältnissen, die Gelder bekommen wir von ihm.*" A pobaveně dodávala: „*Unser Museum wird weltberühmt werden, hat mir dr. Schroller versichert, bitte nicht im Spaß, sondern es von ihm Ernst. Auch ich werde eine Berühmtheit werden, doch das glaube ich ihm nicht.*"[190] Ostatně ještě po letech si na setkání se Schrollerem a na rozhovor s ním velmi dobře pamatovala a dokázala dokonce přesně citovat jeho slova.[191]

Během Schrollerovy návštěvy však již muzeum nesídlilo v budově gymnázia, v níž od roku 1935 zabíralo celé první patro, ale v nových prostorách. Po připojení Sudet k Německé říši totiž uničovské gymnázium zažilo svoji renesanci – bylo nyní podporováno z prostředků župní samosprávy a rozrostlo se nazpět do původní velikosti. Muzeum muselo tudíž uvolnit prostory, v nichž sídlilo, neboť byly zapotřebí pro provoz školy. Nakonec se nalezlo schůdné řešení – azyl získalo v minoritském klášteře, odkud odešla německá chlapecká obecná a měšťanská škola. Stěhování a následná úprava expozice zabraly většinu roku 1939 (*obr. 75*), a tak archeologické výzkumy v okolí Uničova musely ustoupit do pozadí. Během roku 1939 Manethová provedla pouze jediný výzkum, a to přímo v Uničově na Schillerově náměstí, kde byly na přelomu dubna a května položeny dvě sondy s cílem ověřit polohu jedné z věží bývalého městského opevnění (*obr. 76*; *Schirmeisen 1940a*,

189 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

190 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

191 „*Zuerst stand er mir als Frau sehr mißtrauisch gegenüber, doch als er merkte, daß ich nach stundenlanger Prüfung nicht ‚klein zu kriegen war' wie er sagte, erhielt ich die Bewilligung zur selbständigen Weiterarbeit auf diesem Forschungsgebiet.*" (*Maneth 1965b*, 174).

Obr. 75: Archeologická expozice muzea v Uničově v bývalém minoritském klášteře po přestěhování z gymnázia v roce 1939 (archiv ARÚP, C-TX-194502535).

26–28, Abb. 4:1,7,10–12,21).[192] Na počátku roku 1940 slečna Mizzi sdělovala Hansi Freisingovi na jeho dotaz, že *„wir im J. 1939 keine Einläufe an vorgesch. Funden hatten. Es sind nur zwar einige Fundstellen neu gemeldet worden, von denen aber die Funde verschleppt wurden. Ob es sich dabei um wirklich vorgeschichtl. Funde handelt, muß ich selbst erst feststellen. Leider konnte ich im vergangenen Jahr nicht hinaus, denn ich mußte bis zum Einbruch der Kälte mit der Museumsübersiedlung fertig werden.“*[193]

Starosti však slečnu Mizzi neopustily ani po zdárném přestěhování muzea a Schrollerově návštěvě, třebaže během první poloviny roku 1939 se stala oficiálně zaměstnankyní města. V listopadu 1939 sice nastoupil vojenskou službu ve *wehrmachtu* Hans Leiter, avšak Městský archiv jí zůstal zprvu zapovězen, neboť byl oficiálně uzavřen;[194] nazpět pod svoji správu ho získala teprve později. Zato od přelomu let 1939 a 1940 měla v muzeu stálou pomocnici – Annu Briovou, která od té doby až do první poloviny roku 1944 pomáhala při terénních výzkumech, povrchových průzkumech i laboratorních pracích.[195]

Trvale špatné byly však vztahy s úředníky města a zprvu také s novým starostou Antonem Kunerthem. Na počátku února 1940 psala Manethová do Brna: *„Aus Äußerungen des H. Bürgermeisters habe ich entnommen, daß ihm die Auslagen für das Museum zu hoch sind, dafür hat H. Leiter, der jetzt eingerückt ist, wieder Gehaltserhöhung bekommen, weil er fortgehen wollte. Mir hat H. Bürgermeister angetragen, nach Reichenberg an das Museum zu gehen. Dem allen nach liegt ihm nicht viel an unserem Museum.“* Proto opět uvažovala, že z Uničova odejde: *„Ich habe wirklich große Lust, von hier wegzugehen, wenn er wieder hier den Herrn spielen wird. Ebenso wie Leiter, werde ich auch wo anders einen Posten suchen müssen, um hier dann im Ansehen zu steigern.“*[196] Jen o několik dnů později jí vedoucí městského úřadu Hubert Heklik sdělil, že jako zaměstnankyně města musí bezpodmínečně dodržovat úřední hodiny, během nichž má být v muzeu. Manethová o tom vzápětí psala podrobně do Brna a prosila o radu, jak postupovat: *„Jetzt muß ich die Museumsstunden so einhalten wie der Gemeindebetrieb, die aber Sonntag und Samstag nachm. frei haben. Ins Museum kommen aber die*

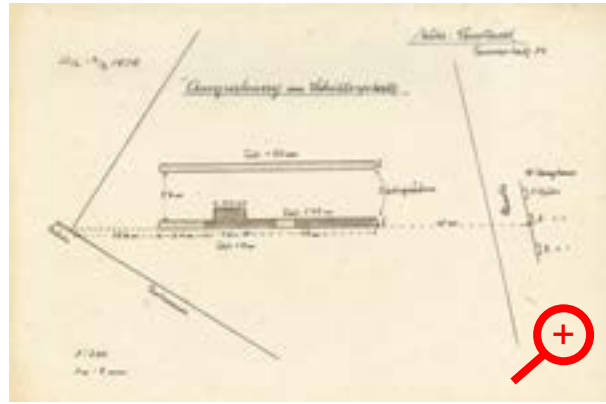

Obr. 76: Kresebná dokumentace výkopů na Schillerově náměstí v Uničově na jaře 1939 – kopie zhotovená pro Říšské župní muzeum v Opavě podle originální předlohy z archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově po roce 1940 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

192 Šlo vlastně o nepatrnou část zamýšleného výzkumu města z předchozího roku, který se ale tehdy nerealizoval.

193 Dopis M. Manethové H. Freisingovi, 17. ledna 1940; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Uničov.

194 Dopis A. Kunertha Zemskému muzeu v Opavě, 22. listopadu 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 2, inv. č. 147.

195 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. února 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (*„Frau Bria, die mir als Bedienerin zu gewiesen wurde, arbeitet auch an den Gefäßen. Es macht ihr große Freude und ist sehr geschickt dazu.“*).

196 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. února 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

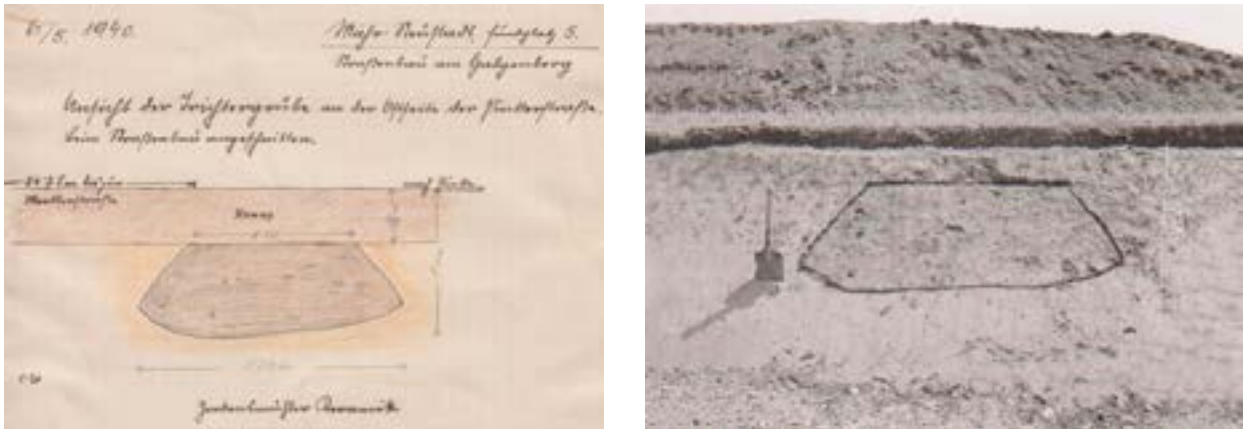

Obr. 77: Kresebná a fotografická dokumentace jednoho z objektů narušených na jaře 1940 na Šibeníku u Uničova při stavbě silnice do Medlova (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 15).

Leute, davon ganz besonders die Bauern von auswärts, am liebsten Sonntag vorm., da habe ich aber nach Auftrag des Amtsleiters nicht im Museum zu sein, sondern die Leute sollen kommen, wenn offen ist.“ Nešlo pouze o návštěvníky muzeí. Pokud by slečna Mizzi měla úřední hodiny přesně dodržovat, mohla by jen stěží provádět terénní výzkumy v regionu: „*Außerdem ist es aber unmöglich, daß ich die vorgeschriebenen Amtsstunden nur im Museum verbringe. Ich habe doch außer der Stadt noch 30 Gemeinden zu beaufsichtigen und dazu muß ich hinaus.*“ Když proti tomu protestovala, platnost nařízení jí potvrdil sám starosta Kunerth: „*Der Herr Bürgermeister sagt aber, das Gesetz für die Gemeindeangestellten erfordert es so. Gibt es für Museumsangestellte nicht eigene Gesetze, denn dieser Gesetz kann ich hier nicht brauchen, soll ich weiter arbeiten.*“ Byrokratický formalismus zjevně vítězil nad zdravým rozumem, a tak si Manethová ulevila alespoň v dopise: „*Für die Angestellten, die hinter ihrem Schreibtisch sitzen und warten, bis die Uhr schlägt, ist es ganz gut, aber nicht für mich. Ich muß frei arbeiten können ungehindert von den Befehlen und Anordnungen des Amtsleiters. Des Amtsleiters, der das Archiw verkaufen wollte, das Museum einpacken sollte, die Museumsarbeiten während der Übersiedlung einstellen ließ, weil die Leute reden, uns das Verdunkelungspapier verweigerte, damit wir die Museumsarbeiten einstellen sollten und jetzt auch noch den Kohlenmangel vorschützte, um das Museum kaltzustellen.*“ A rozezleně dodávala: „*Da können sich H. Direktor die zukünftigen Arbeiten, die unter Aufsicht des Amtsleiters durchgeführt werden, lebhaft vorstellen.*“[197]

Starosta Kunerth měl však k muzeu přece jen jiný vztah než jeho předchůdce, jakkoliv městští úředníci a další představitelé Uničova si nadále udržovali podezřívavý odstup. Přerod v Kunerthově přístupu však zřejmě způsobila také náhoda, jež ale byla vcelku charakteristická pro způsob uvažování v totalitním státě, jímž nacionálně socialistické Německo bezesporu bylo. Slečna Mizzi o tom psala s pobavením do Brna: „*Bei unserem Bürgermeister hab ich auch eine Stelle entdeckt, an der man ihn anfassen kann. Wir haben hier die Ankündigung einer Broschüre ‚der Spatenforscher‘ erhalten. Auf dem Titelbild ist der Führer bei einer Ausgrabung zu sehen. Dieses Bild hat unseren Bürgermeister umgeändert. Vorgeschichte ist jetzt nicht mehr die Sache von Unbeschäftigten, die nichts anderes zu tun haben, sondern eine Angelegenheit des Führers. Was so ein kleines unscheinbares Bildchen manchmal für eine Wirkung haben kann.*“ Nezůstalo však pouze u toho: „*Ich habe dem Bürgermeister auch erzählt, dass Dr. Reinerth ein gut Bekannter des Führers ist und schon einmal wegen des Museums an den früheren Bürgermeister geschrieben hatte, der aber den Brief verlegt und nicht ein mal einer Antwort würdig gefunden hat. Jetzt soll ich einen Ausspruch des Führers, die Vorgeschichtsforschung betreffend, besorgen, er soll hier an die Wand gemalt werden. Wo gibt es so etwas?*“ A vzápětí Schirmeisenovi poodhalovala své plány: „*Ich muss jetzt nach dieser Richtung hin den Bürgermeister bearbeiten. Schön allerdings wäre es, wenn einmal Dr. Reinerth selbst hieherkommen möchte oder wenigstens seinen Besuch bei uns in Aussicht stellen würde. Da möchte das Museum um 100 % im Werte steigen, wenn ein Bekannter des Führers käme. Die Konkurrenz, d. h. die Gemeindebeamten, würden vor Neid platzen.*“[198]

197 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. února 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

198 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. března 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Meine erste Errungenschaft ist, dass ich wieder meine Schreibmaschine habe. Bissige Reden von Seiten der Gemeindebeamten hat mir diese Tat des Bürgermeisters genug eingetragen, aber ich lass sie jetzt knurren.*“). *Spatenforscher* vycházel v letech 1936–1943 jako příloha („*vorgeschichtliche Beilage*“) měsíčníku *Thüringer*

Na jaře 1940 přišla na řadu konečně také archeologie, avšak Manethové zprvu velmi svazovalo ruce nařízení o úřední době a povinnostech, jež s tím byly spojeny. Na počátku května psala do Brna: „*Beim Strassenbau am Galgenberg haben die Arbeiter Kulturgruben angeschnitten und vernichtet, trotzdem Herr Benk bei den Gräbern ist. An der Pinkerstrasse sind die Ueberreste von 6 Gruben und auf dem Galgenberg gegen Meedl sind mittelalterliche Gruben mit Graphittonscherben und Eisengeräten. Die letzten Ueberreste werde ich mir ausgraben. Die Trichtergruben sind an der Stelle, an der Herr Direktor einen Gefässfuss gefunden haben. Mich ärgert es fürchterlich, aber ich kann nichts dafür, denn ich musste im Gemeindebetrieb arbeiten. Erst Sonntag habe ich es gesehen und da war es schon zu spät.*“ A dodávala: „*Bitte davon niemandem Meldung zu machen. Auch nicht an unserem Herrn Bürgermeister zu schreiben.*“ (*obr. 77*; *Anonymus 1940f*; *týž 1940g*).[199]

Záhy však nastal obrat k lepšímu. Jen několik dnů poté obdržela slečna Mizzi z Teplic-Šanova zprávu o jmenování okresní pověřenkyní pro pravěk pro politický okres Šternberk.[200] To jí zřejmě zprvu způsobilo další komplikace přímo v Uničově, neboť vedení města s jejím působením na sousedním Šternbersku patrně nesouhlasilo. Slečna Mizzi totiž zároveň sdělovala do Brna: „*Es ist mein fester Entschluß von hier fortzugehen, damit Ruhe wird.*“[201] Na přelomu května a června 1940 přijel do Uničova urovnat spory sám Hermann Schroller a s představiteli města se dokázal dohodnout. Působnost Manethové byla sice omezena pouze na soudní okres Uničov (*Anonymus 1939–40b*), avšak nesmyslné nařízení, jež přikazovalo trávit úřední hodiny výhradně v muzeu, se jí již netýkalo.[202]

Jakkoliv Manethová byla pověřena vykonávat archeologickou památkovou péči na území celého soudního okresu Uničov,[203] její terénní aktivity se v následujících letech omezily převážně pouze na obce v bezprostředním okolí města. Až do roku 1945 prováděla v přiděleném regionu výzkumy takřka výhradně pouze v Uničově, Medlově, Brníčku a Dolní Sukolomi. Zato se poměrně intenzivně věnovala povrchovému průzkumu a přesné lokalizaci nalezišť, o nichž se dozvídala především ze zpráv příznivců muzea, a to po celém regionu. Standardem se stala dokumentace pořizovaná na milimetrový papír. Podle nových pravidel byl o každém záchranném výzkumu do 24 hodin po jeho provedení informován Úřad pro pravěk v Teplicích-Šanově, resp. Říšské župní muzeum v Opavě (*obr. 78*), a o každé provedené terénní akci byla vypracována nálezová zpráva. A Úřad pro pravěk (popř. opavské Říšské župní muzeum) na oznámené aktivity i zaslané informace promptně reagoval (*obr. 79*).

Der Kreispfleger
Amt für Vorgeschichte
Reichsstatthalter im Sudetengau
Gauhauptverwaltung

Obr. 78: Oznámení o provedeném záchranném archeologickém výzkumu (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Dolní Sukolom).

Der Reichsstatthalter im Sudetengau
Amt für Vorgeschichte

Obr. 79: Potvrzení z Úřadu pro pravěk o přijetí zprávy o provedeném záchranném archeologickém výzkumu (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Dolní Sukolom).

Fähnlein. Šlo zřejmě o fotografii použitou na titulní straně čísla 2 z roku 1936, na níž byl zachycen *Vůdce* při návštěvě výzkumu na Kyffhäuseru.

199 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

200 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Von Dr. Schroller habe ich ein Schreiben erhalten, daß ich zum Kreispfleger für Vorgeschichte für den ganzen Kreis Sternberg hier eingesetzt werden soll.*“).

201 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

202 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 4. června 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Vergangene Woche war Herr Dr. Schroller in Neustadt. Er hat mit dem Herrn Bürgermeister gesprochen. Wir können jetzt ruhig weiter arbeiten.*“).

203 Z předmnichovského soudního okresu Uničov zůstaly stranou pouze Želechovice, jež nyní ležely na území Protektorátu Čechy a Morava.

Obr. 80: Značky a symboly používané na archeologických mapách (archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

Jako důsledek nařízení Úřadu pro pravěk (a také na výslovný Schrollerův pokyn)[204] začal v roce 1940 v uničovském muzeu vznikat dodnes dochovaný archiv nálezových zpráv, vytvořený podle předepsaných kritérií (*obr. 80*). Pro každý obecní katastr byla zhotovena samostatná mapa, do níž byla vynesena všechna známá naleziště (*Fundplatz*), jež byla základní evidenční kategorií (*obr. 81*); pokud bylo v rámci jediného naleziště zaznamenáno více poloh s nálezy (např. v cihelnách), používalo se podrobnější členění na místa nálezů (*Fundstelle*). Pro každé naleziště byla vytvořena situační mapka s vyznačenou polohou (*obr. 82*). Naleziště i místa nálezů byla evidována pro každý obecní katastr odděleně v souvislé řadě arabských čísel. Veškeré záznamy a terénní dokumentace o výzkumech provedených od roku 1928 byly roztříděny (a označeny) podle tohoto systému, zpravidla byly také nalepeny na podklad formátu A4 (*obr. 1, 83*). Zároveň byly zhotoveny kopie pro centrální archiv Úřadu pro pravěk v Teplicích-Šanově a pro Říšské župní muzeum v Opavě.[205]

Obdobnou reorganizací prošla rovněž archeologická sbírka. Jednotlivá naleziště byla doposud označována zpravidla podle jmen majitelů pozemků – polností či usedlostí (např. *Kuxfeld*, *Schinzelfeld* apod.). Tento systém, jakkoliv vcelku přehledný a pečlivě dodržovaný, byl nyní přetvořen tak, aby mohl být provázán se systémem používaným v nálezových zprávách – soubory nálezů byly nyní tudíž evidovány primárně podle nalezišť, resp. míst nálezů v souvislých číselných řadách pro jednotlivé obecní katastry.

Manethová se na tuto úmornou práci vrhla s nadšením a již v létě 1940 sdělovala do Brna: „*71 Fundstellen habe ich schon auf den Messtischkartenblättern eingezeichnet und noch mehr sind zu untersuchen, von denen ich nur ungenaue Angaben habe. Auch nehme ich alle Fundstellen auf, von denen die Funde an andere Museen gekommen sind.* [...] *Es ist eine grosse Arbeit das alles zusammenzutragen, aber es muss sein. Ich bin neugierig, welches Gebiet die meisten Fundstellen aufweisen wird. Von allen diesen Stellen werde ich die genauen Katasterpausen anfertigen, damit, wenn mir einmal etwas passiert, man alle Fundstellen auffinden kann. So kenne ich viele nur nach dem Gedächtnis. Es war keine Kleinigkeit eine Uebersicht herzustellen, jede Schachtel musste ich aufmachen und die Vormerkungen herausnotieren. Doch jetzt habe ich es geschafft und habe die Uebersicht. Von mehren Stellen sind nur Fundproben hier, doch das genügt vollständig.* [...] *Vorläufig bin ich fertig und mache nur noch Jagd auf Fundstellen mit ungenauen Angaben. Jetzt ist die günstigste Zeit für diese Arbeit, denn in der Ernte sind die Bauern nicht zu sprechen.*“[206]

Omezení, jež vyplývala z instrukcí sestavených Hermannem Schrollerem již v roce 1939 pro provádění terénních výzkumů, byla pro Manethovou poměrně svazující. V dřívějších letech byla totiž zvyklá na naprostou volnost. Doposud sami Uničovští rozhodovali, kde budou kopat. Nyní byl terénní výzkum na pořadu dne prakticky pouze tehdy, pokud těžba hlíny v cihelnách či některá ze staveb porušily nálezovou situaci. Avšak výzkumů prováděných podle svého uvážení se slečna Mizzi přesto nemínila vzdát. V červnu 1940 – po Schrollerově návštěvě v Uničově – psala do Brna: „*Wird*

204 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 4. června 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Für Dr. Schroller soll ich ein Fundarchiv anlegen. Einzelfunde darf es nicht geben, die Fundstelle muss sofort nach weiteren Funden abgesucht werden.*“).

205 Řada potenciálních nalezišť nepochybně nebyla do systému evidence zanesena. Namátkou v červenci 1940 psala Manethová do Brna: „*Langendorf hatte bis jetzt nur eine Fundstelle, das ist die, wo wir gegraben haben, heute sind es schon 9 Stellen.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. července 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena). Z Dlouhé Loučky jsou ale v archivu nálezových zpráv evidovány pouhé dvě lokality.

206 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. července 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

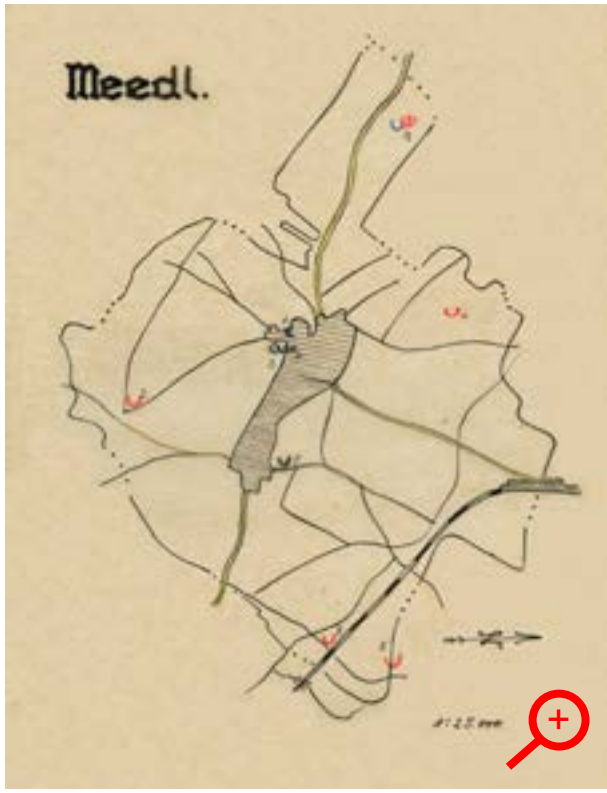

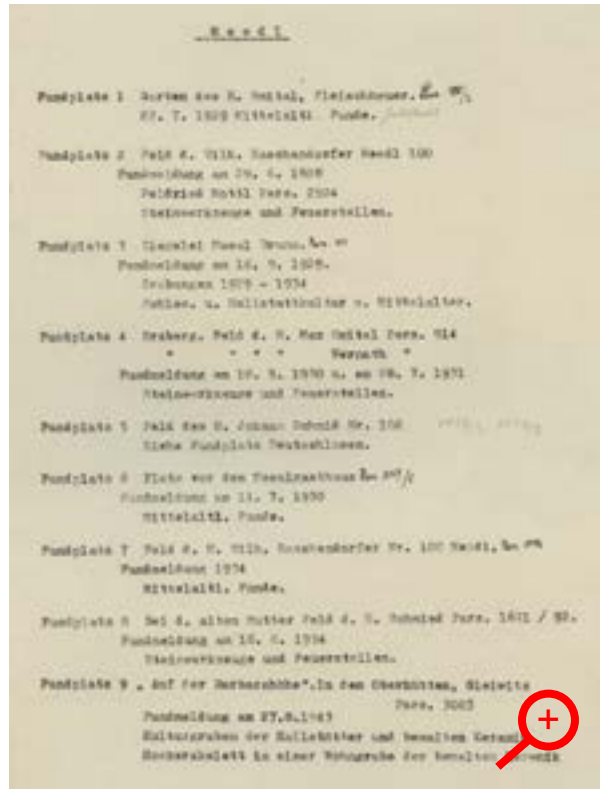

Obr. 81: Plán katastru Medlova s vynesenými archeologickými nalezišti (vlevo) a příslušný soupis nalezišť (vpravo) – kopie zhotovené pro Říšské župní muzeum v Opavě podle originálních předloh z archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově po roce 1940 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

Obr. 82: Situační mapka s vyznačenou polohou jednoho z nalezišť na katastru Medlova – kopie zhotovená pro Říšské župní muzeum v Opavě podle originální předlohy z archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově po roce 1940 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

Obr. 83: Kresebná dokumentace z 30. let 20. století v úpravě z let 1940–1942 – situační plánek naleziště u Horní Sukolomi (archiv NZ VMO, složka Horní Sukolom, naleziště 1).

Obr. 84: Výzkum u Brníčka v srpnu 1940 – druhá zleva Anna-Marie Hoβnerová, vedle ní (doprava) Hermann Schroller, Karl Schirmeisen, Mizzi Manethová a Anna Briová (archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

Obr. 85: Výzkum u Brníčka v srpnu 1940 – vlevo Mizzi Manethová, druhý zleva Hermann Schroller, uprostřed (u výtyčky) Karl Schirmeisen, před ním vkleče Anna Briová (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 821).

heuer nicht weitergegraben? Auf dem Höchsmannfeld ist Weizen angebaut. Dr. Schroller möchte auch sehr gerne auf dem Urnenfeld weiterarbeiten, weil viele Urnen schon zerschnitten sind. [...] *Aus seinen Reden habe ich entnommen, dass es ihm riesig leid tut, dass nicht in Böhmen auch so gearbeitet wird.*“[207] O povolení k výzkumům však žádala teprve na konci července 1940 – v jejích plánech figurovala jednak cihelna v Dolní Sukolomi, jednak pohřebiště kultury lužických popelnicových polí na Benkovském kopci u Uničova, kde měl opět po čtyřech letech proběhnout vzorový výzkum pro veřejnost. A v dopise Karlu Schirmeisenovi dodávala: „*Bis die Grabungsbewilligung eintrifft, wird Herr Bürgermeister dann Herrn Direktor einladen.*“[208] Volba však nakonec padla na polykulturní naleziště u Brníčka, na němž se kopalo s velkým úspěchem v letech 1937–1938. Již v polovině července 1940 ostatně slečna Mizzi sdělovala do Brna: „*Gestern war ich in Pirnik. Auf unserem Grabungsfeld ist zwar Gerste angebaut, aber in dieser Gerste ist Luzernaklee darinnen. Das bedeutet eine Ruhepause von 4 Jahren. Auf dem Feld daneben, gegen den Garten zu, ist aber Rübensamen, der Ende August reif wird. An dieser Stelle liegen sehr viele Latènescherben. Bei Herrn Höchsmann habe ich sofort anfragen lassen, ob er auf diesem Feld eine Grabung erlauben würde. In dem anschliessenden Garten sind heuer die Bäume erfroren, sodass sie alle entfernt werden müssen. Sobald hier Kriegsgefangene eintreffen werden, die für diese Arbeiten bestimmt sind, werden alle Bäume herausgegraben. Dabei dürften sie auch auf Funde stossen. Die Gelder für die Grabungen sind uns vom Herrn Bürgermeister bewilligt worden.*“[209] Nakonec se stalo přesně to, co předpokládala. Zhruba za měsíc po své výpravě do Brníčka psala do Brna znovu: „*In Pirnik im Garten des Herrn Bittner, der an das Höchsmannfeld anschliesst, sind sie beim Ausgraben von erfrorenen Bäumen auf Wohngruben gestossen. Dr. Schroller war schon hier und hat sich die Gruben angesehen. Es ist eine rechteckige Linearkeramikgrube, sehr schön. Anschliessend sind Jordansmühler Gruben und darüber Latène. Herr Bittner will den Garten wieder mit Bäumen bepflanzen, muss aber zu diesem Zweck die Erde auswechseln. Dabei gehen die Gruben verloren. Dr. Schroller hat dem Bürgermeister den Vorschlag gemacht, Herrn Direktor zu dieser Grabung, die sehr interessant werden wird, einzuladen. Vielleicht ist es schon geschehen. Doch jedenfalls legen wir grossen Wert darauf, dass Herr Direktor hier weiterarbeiten.*“ A dodávala: „*Für die Grabung ist alles vorbereitet.*“[210] Plošný výzkum u Brníčka – první vskutku moderně provedený výzkum na Uničovsku – probíhal až do počátku září 1940 pod vedením Karla Schirmeisena. Ve dnech 26. až 29. srpna 1940 se ho zúčastnili Hermann Schroller a Anna-Marie Hoβnerová – do Uničova přijeli z Lanškrouna, kde tehdy prováděli záchranný výzkum. Dva z prokopaných objektů, jež náležely kultuře s lineární keramikou, zdokumentovala vzorově sama Hoβnerová (*obr. 84–86*; *Anonymus 1940ch*; *Schirmeisen 1940b*).

207 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 4. června 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

208 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 29. července 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. („*Anschliessend möchte ich sehr gerne eine Grabung auf dem Pinkerberg Urnenfeld durchführen und mir alle die Mitarbeiter von den umliegenden Ortschaften dazu einladen. Es soll eine kleine Schulungsgrabung werden, so ähnlich wie bei der Hochschulwoche.*“).

209 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. července 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

210 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. srpna 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Hermann Schroller přijel do Brníčka obhlédnout naleziště určené k výzkumu již 14. srpna 1940 (*Anonymus 1940h*).

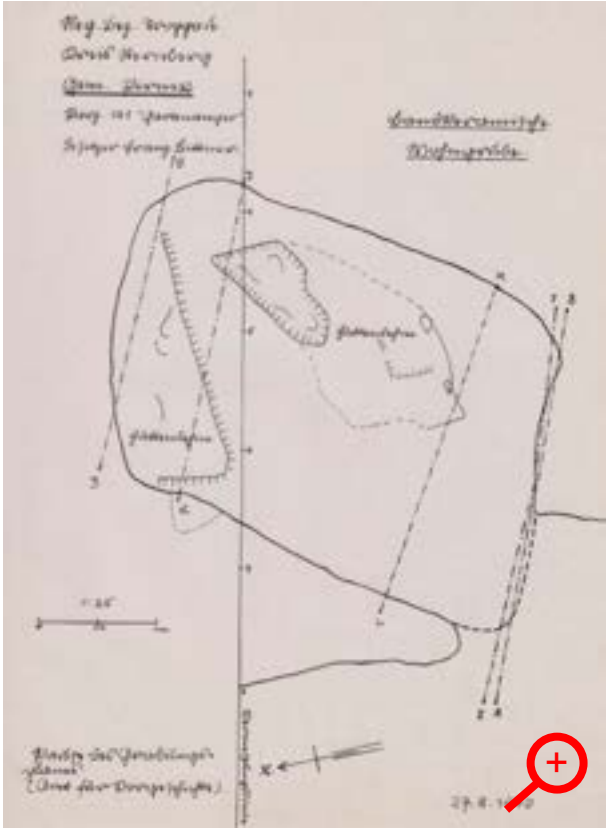

Obr. 86: Kresebná dokumentace jednoho z objektů kultury s lineární keramikou, odkrytých u Brníčka v srpnu 1940. Zhotovila ji Anna-Marie Hoßnerová (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2).

Na výzkum u Brníčka navázal v závěru října 1940 krátký výkop na pohřebišti kultury lužických popelnicových polí na Benkovském kopci u Uničova. Zde se s pomocí pěti vojáků *wehrmachtu*, kteří se jej zúčastnili jako dobrovolníci, podařilo odkrýt další dva hroby.[211]

Modernizace se dočkala také muzejní archeologická expozice. Ta byla po přestěhování do prostor bývalého minoritského kláštera v průběhu roku 1939 zprvu uspořádána obdobně jako v gymnáziu a návštěvníkům byly opět přístupné veškeré shromážděné předměty. Nyní se přikročilo k jejímu přetvoření. Za vydatného přispění Georga Raschkeho vznikla v Uničově v letech 1940–1941 nová expozice s pečlivě vybranými exponáty umístěnými v prosklených vitrínách, zcela podle zásad, jež se již řadu let uplatňovaly v říšskoněmeckých muzeích (*obr. 87*; *Glott 1941–42*, 3); zbytek sbírky byl uložen v depozitáři, přístupném pouze badatelům, vzácným návštěvám či honoraci.

Změny, jež započaly v průběhu roku 1940, otevíraly před uničovskou archeologií i Městským muzeem vskutku slibnou perspektivu, avšak okolnosti byly silnější. Pokračující válka totiž již v následujícím roce začala zasahovat také do Uničova, jakkoliv ještě během roku 1941 zdárně pokračovaly práce na přípravě nové expozice, úpravě sbírky i opisech nálezových zpráv pro archivy v Teplicích-Šanově a Opavě. Restrikce se však začaly dotýkat také prostředků potřebných k muzejní práci. V červnu 1941 Manethová děkovala do Brna: „*2 kg Leim sind angekommen. Vielen Dank dafür!*“ A dodávala: „*Wenn vielleicht in einem anderen Geschäft noch Leim zu haben wäre, möchte ich darum bitten. Hier bekommen wir nicht das kleinste Quantum. Wir wollen jetzt alle grossen Gefässe fertigmachen und dazu brauchen wir viel Leim. Auch sollen alle Gefässe, die in die Glasvitrinen kommen, fertiggemacht werden. Der Krieg ist bestimmt nicht so bald aus, dass wir wieder Leim bekommen.*“[212]

Obr. 87: Archeologická expozice muzea v Uničově po přetvoření v letech 1940–1941 (archiv ARÚP, C-TX-194502535).

V létě 1941 opět zamýšlela kopat, obdobně jako v loňském roce. Jenže výzkum u Brníčka doposud nebyl zpracován, a tak slečna Mizzi vše vyřešila šalamounsky. O povolení nežádala, ale den po zahájení výkopů sdělovala Raschkemu do Ratiboře: „*Als verantwortliche Kreispflegerin teile ich Ihnen mit, dass hier die Grabungen an der von H. Dr. Schroller bezeichneten Stelle begonnen haben. Die Leitung wurde H. Dir. Schirmeisen übergeben.*“[213] A na Raschkeho se ve stejný den obracel také předseda Muzejního spolku Franz Biehal.[214] Raschkeho reakce byla okamžitá a předvídatelná – obratem psal do Uničova a žádal „*um Mitteilung, welcher Auftrag dem Museum Mähr.-Neustadt zur Durchführung dieser Grabung erteilt worden ist, und in welchem Umfang*

211 Zpráva o výzkumu, nedatováno; archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4.

212 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. června 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

213 Dopis M. Manethové G. Raschkemu, 19. srpna 1941; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

214 Dopis F. Biehala G. Raschkemu, 19. srpna 1941; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

die Ausgrabung gedacht ist.“[215] Z Uničova mu odpovídal sám starosta Anton Kunerth a sděloval, že „*es sich im vorliegenden Falle um eine Fortsetzung der im Jahre 1940 in der Gemeinde Pirnik vorgenommenen Ausgrabungen handelt.*“ A dodával: „*Die Ausgrabung wurde in demselben Umfange wie sie im Vorjahre begonnen wurde fortgesetzt.*“[216] V Uničově zjevně vsadili na Raschkeho zaneprázdnění a Schrollerovu obtížnou dosažitelnost ve *wehrmachtu* – a jejich předpoklad byl vcelku správný. Raschke sice během následujících dnů korespondoval se Schrollerem, Schirmeisenem i Manethovou; oznamoval, že se do Uničova vypraví 4. září 1941 a zdrží se do následujícího dne, ale svoji cestu musel pouhý den před příjezdem zrušit.[217] A za několik dnů sděloval: „*Nach meiner Absage muß ich nunmehr mitteilen, daß es mir leider auch in den nächsten zwei Wochen wohl nicht möglich sein wird, nach Mähr.-Neustadt zu kommen. Ich bin durch außerordentliche dienstliche Maßnahmen daran verhindert.*“[218] V Uničově si nepochybně velmi oddechli a sám Raschke se přes všechnu svoji snahu musel spokojit s nálezovou zprávou, kterou vypracoval (ovšem se značným zpožděním) Schirmeisen.

Výzkum v Brníčku na přelomu srpna a září 1941 však nebyl jediným předmětem sporu. Dne 8. září 1941 se totiž Uničovští pustili ještě do výkopů na pohřebišti na Benkovském kopci u Uničova, které vydávali za záchranný výzkum ohroženého naleziště. K takové akci totiž nepotřebovali svolení. Během šesti dnů odkryli 17 hrobů, avšak u Raschkeho se to opět nesetkalo s pochopením. Výměna názorů se Schirmeisenem o uničovských výzkumech, principech jejich povolování, organizaci archeologické památkové péče na Uničovsku i metodice výkopů pokračovala ještě v průběhu roku 1942. Důsledky byly fatální, neboť Raschke další výzkumy podobného typu zakázal.[219]

Zpracování obou výzkumů se protáhlo až do léta 1942. Manethová během prvních měsíců roku 1942 také sepsala stať do *Sudety* o uničovském muzeu a nové expozici (*Maneth 1941–42*).[220] Na jaře 1942 se schylovalo k výzkumům na Vystříbru u Medlova. Slečna Mizzi o tom psala do Brna: „*Vom Hüttenwerk Gleiwitz, das hier den Bergbau betreibt, wurde der Silberberg angekauft. Er soll demnächst abgetragen werden und das Material zu einem Dammbau verwendet werden. Jetzt haben wir aber auf dem oberen Teil, der für das Abtragen in Betracht kommt, vorgeschichtliche Fundstellen. Rings um die Kuppe werden doch eiszeitliche Feuersteine gefunden.*“ Spolu s Annou Briovou se tam vypravily a setkaly se s vedoucím tamějších prací Haselbachem: „*Am Fusse des Berges ist ein neues Russenlager, die die Erdarbeiten durchführen sollen. Sehr schön und interessant sind die Schichten des Berges.* [...] *Auch der Ingenieur hat mir bestätigt, dass der Aufbau des Berges geologisch sehr interessant ist.*“[221] Práce zde začaly na přelomu června a července 1942, avšak proti původním předpokladům měly jen plošně omezený rozsah.

V druhé polovině července 1942 si Manethová dopřála dovolenou, snad vůbec první během svého působení v muzeu. Prožila ji v Hradečné severně od Uničova a archeologie ani tehdy nezůstala zcela stranou. Spolu s Annou Briovou, která za ní přijela, navštívily mimo jiné nedaleké Hradisko u sousedního Hradce, na jehož ploše nasbíraly halštatské a středověké keramické střepy.[222] Do Hradečné se Manethová s Briovou vrátily ještě v září 1942, kdy zde provedly menší záchranný výzkum v prostoru jednoho z místních statků a povrchový průzkum severně od obce.[223]

Nejvýznamnější archeologické objevy válečných let přišly v roce 1943. Když 14. dubna 1943 narazili dělníci při těžbě hlíny v cihelně v Dolní Sukolomi na dva tmavé fleky, přerušili práci a uvědomili uničovské muzeum. Manethová přišla okamžitě do cihelny a hned následující den provedla s Annou Briovou a přidělenými pomocníky výzkum. V dopise do Brna den poté neskrývala radost a obsáhle popisovala vše, co se v cihelně odehrálo: „*Auf diese Untersuchung hin forderte ich vom Herrn Bürgermeister Arbeiter zur Untersuchung dieser Grube an. Von der angeschnittenen Fläche konnten wir nicht dazu, weil sie sehr hoch war, wir hätten von der Leiter aus arbeiten müssen. So zogen wir paralell mit der abgeschnittenen Kante der Nordwand der Ziegelei, an der selben Stelle, an der vor Jahren der Glockenbecher gefunden wurde, einen Probegraben, um die Gruben von hinten zu erwischen.* [...] *Ich rechnete bestimmt, dass es sich hier nur um ein Glockenbechergrab handeln wird, wo*

215 Dopis G. Raschkeho Městskému muzeu v Uničově, 21. srpna 1941 (kopie); archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

216 Dopis A. Kunertha G. Raschkemu, 28. srpna 1941; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

217 Korespondence k výzkumu v Brníčku v roce 1941 je uložena v archivu ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

218 Dopis G. Raschkeho muzeu v Uničově prostřednictvím starosty města, 8. září 1941; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

219 Viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. května 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Heuer wird es wohl mit einer Grabung nichts werden? Denn Dr. Raschke hat bei seinem letzten Besuch erklärt, er wird uns das Graben einstellen. Am Urnenfeld darf überhaupt nicht mehr gegraben werden.*“).

220 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. února 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Für die neue Sudeta soll ich einen Bericht über die neue Museumseinrichtung machen. Bis ich ihn soweit fertig habe, schicke ich ihn zur Korrektur.*“).

221 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. května 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

222 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 18. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

223 Archiv NZ VMO, složka Nová Hradečná/Markersdorf, naleziště 2, 3.

Obr. 88: „Výzkumný tým“ v cihelně v Dolní Sukolomi v dubnu 1943 – vlevo Mizzi Manethová, před ní sedí Anna Briová (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Dolní Sukolom).

der Leichenbrand auf dem Grunde der Grube ausgeschüttet sein wird und war froh, wenigstens etwas zu finden. Doch es kam anders. Plötzlich kam ein Gefässrand zum Vorschein, die Freude war gross. Ich dachte noch immer an ein Brandgrab mit einem oder zwei Gefässen und verlor dabei eine Wette, doch nur zu meiner Freude. Nach diesem Gefäss, ein Krüglein, kam ein zweites und ein drittes, das heisst eigentlich noch ein Krüglein und eine schöne Glockenbecherschüssel. Wir gruben weiter und fanden zerstreute Knochen auch in der Schüssel. Rechts davon lag ein noch deutlich erkennbarer Schädel, den wir mit dem Lehmblock, auf dem er lag, herausnahmen. Es ist nur noch die Schädeldecke erhalten. Die anderen Knochen sammelten wir wie Leichenbrand und klaubten sie zusammen. Die Freude über die schönen Gefässe war gross. Nachdem ich alles vermessen hatte, gingen wir an das zweite Grab heran. Wir begannen wieder bei dem nördlichgelegenen Probegraben. Die Erde in dieser Grube war im Verhältnis zu der anderen sehr licht, wir gaben das Graben schon auf, es kam nichts wie gelber Lehm, der nur wenig mit dunklen Stellen gefärbt war. Doch es liess mir keine Ruhe, also weiter. Und richtig es kamen wieder Gefässe. Diesmal vier Stück, 3 Krüge und eine Schüssel. aber keine Knochen waren dabei, wie sie in dem anderen Grab um die Gefässe gestreut waren. Aber wieter. Die ersten Knochen kamen. Weil sie schön waren, liessen wir sie liegen, damit sie beim Fotografieren deutlich erkennbar sind. Wir legten die Knochen weiter frei, daneben in einem Winkel, dazu kamen andere zum Vorschein, und auf einmal hatten wir die schönsten eingezogenen Menschenfüsse. Wir gingen den Körper hinauf, der aber schon stark vergangen, doch immer noch deutlich erkennbar war. Oben kam ein Schädel zum Vorschein, der aber auch stark zerdrückt war. Das Ergebnis war: Das erste Hockergrab! Das war eine Freude. Doch sie wurde mir getrübt, als ich an Herrn Direktor dachte. Wie gerne hätte ich Sie hier gehabt. Doch liegen lassen durften wir die Sachen nicht, ersten würden sie uns zerstört worden sein und zweites war ein Gewitter in Aussicht. Also alles musste

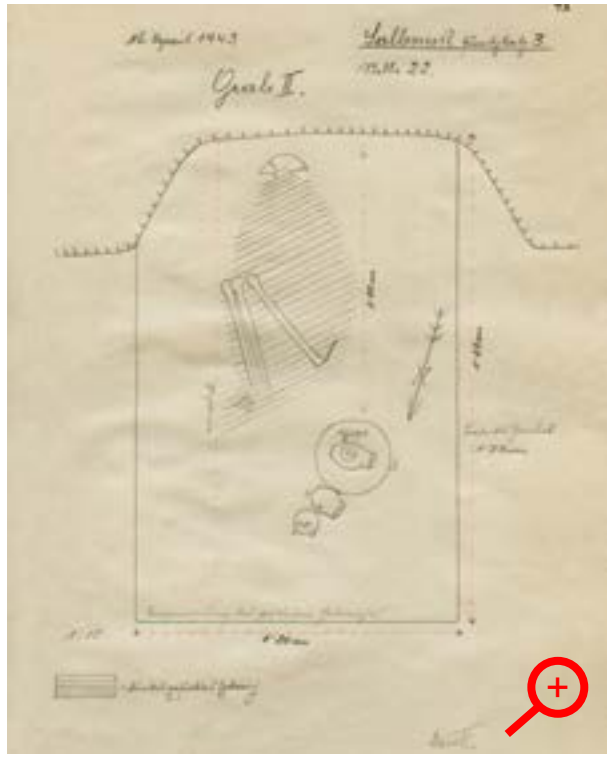

Obr. 89: Kresebná dokumentace hrobu č. 2 kultury zvoncovitých pohárů, odkrytého v cihelně v Dolní Sukolomi v dubnu 1943 (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 3).

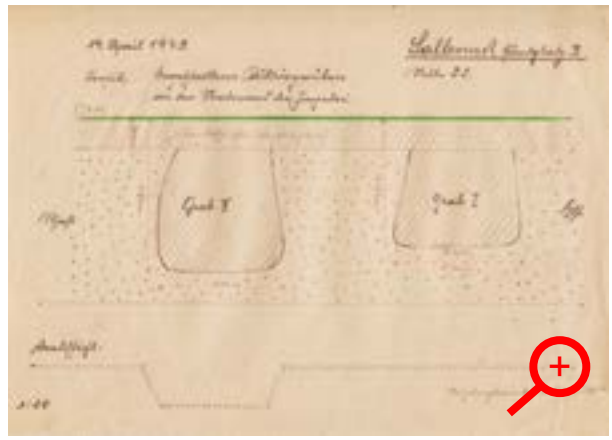

Obr. 90: Situační plán dvou hrobů kultury zvoncovitých pohárů, odkrytých v cihelně v Dolní Sukolomi v dubnu 1943 (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 3).

heraus.“[224] Šlo o vůbec první pravěké kostrové hroby na Uničovsku za patnáct let výzkumů (*obr. 88–90*).

Když v závěru června 1943 přijela do Uničova Anna-Marie Hoßnerová, navrhla Manethové, aby hroby z dolnosukolomské cihelny publikovala v *Sudetě*. Manethová

224 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 17. dubna 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

se v rozhovoru zmínila, že v roce 1943 uplyne patnáct let od začátku archeologických výzkumů na Uničovsku, a Hoβnerová ji požádala, aby rovněž o tomto výročí napsala stať do *Sudety*.[225] Shrnutí veškerých patnáctiletých terénních aktivit na Uničovsku však nakonec obstaral Karl Schirmeisen, a to s nebývalou rychlostí. Již na přelomu listopadu a prosince 1943 byl rukopis jeho obsáhlého článku v hrubých obrysech hotov. Manethová poté ve dvou dopisech do Brna opravovala některé nepřesné faktografické údaje.[226] Článek nakonec vyšel na počátku roku 1944, avšak nikoliv v *Sudetě* (*Schirmeisen 1943b*).

V srpnu 1943 došlo při úpravách terénu v prostoru těžebních prací dolu Barbora mezi Medlovem a Úsovem k narušení pravěkých objektů. Při záchranném výzkumu, který Manethová provedla na přelomu srpna a září 1943 za asistence Anny Briové a dvou školáků (Kurta Nigratschky a Dietera Heidenreicha), bylo zdokumentováno sedm objektů, mimo jiné unikátní pohřeb ženy s dítětem lengyelské kultury. Dva týdny poté se slečna Mizzi k objevu vracela a sdělovala do Brna: „*Wie ich schon geschrieben habe, haben wir im Bergwerk in Meedl in einer Kulturgrube der bemalten Keramik einen Hocker gefunden. Daneben waren noch kleinere Knochen und ein Hundsknochen. So habe ich das Ganze für einen Hund gehalten. Doch jetzt habe ich mir die Knochen begutachten lassen /durch unseren Präparateur/ und so sind es keine Hund-, sondern Menschenknochen von einem jungen ca 5–6 Jahre alten Menschen. Auch einige Zähne haben wir von ihm. Schade, die ganzen Knochen wurden von den Arbeitern herausgerissen und vermengt, dann sind sie 2 Tage dort im Freien gelegen und der Regen hat dann das Uebrige getan. Es wäre so schön gewesen, diese Stelle freizulegen. Doch jetzt müssen wir uns mit dem zufrieden geben, was übriggeblieben ist. Der Schädel, von dem das Schädeldach und Hinterhaupt erhalten ist, gehört einer ca. 20jährigen Person /sehr zarten-/ an. Von ihren übrigen Knochen sind nur noch die Oberschenkel, jedoch ohne Gelenksknochen, und einige Bruchstücke von den Unterschenkeln erhalten. Vom Kind sind mehr Knochen, jedoch ohne Schädel. Da sind Fuss- und Armknochen Rippen und Finger.*“[227] (*obr. 91*). A v říjnu 1943 byly v cihelně v Dolní Sukolomi odkryty další dva kostrové hroby kultury zvoncovitých pohárů. Nebylo to navíc naposledy, kdy zde Manethová zasahovala.

V září 1943 došlo ke změně v čele města, neboť Anton Kunerth byl povolán do *wehrmachtu*. Novým starostou se stal Franz Siegel (*Trapl – Burešová 2013*, 397).[228] Snad právě díky tomu mohla Mizzi Manethová převzít na přelomu let 1943 a 1944 do své pravomoci okresní pověřenkyně pro pravěk také území zbývající části šternberského landrátu (tj. území soudního okresu Šternberk) a nově též Šumpersko. Nikdy však v těchto regionech žádný terénní výzkum neprovedla a omezila se pouze na shromažďování údajů o známých nalezištích.

Obr. 91: Kresebná dokumentace pohřbu ženy s dítětem, odkrytého na počátku září 1943 u Medlova (archiv NZ VMO, složka Medlov, naleziště 9).

Na počátku roku 1944 psala slečna Mizzi do Brna: „*Zuerst den herzlichsten Glückwunsch zum Neuen Jahr! Möge es Ihnen viel Glück und Freude bringen.*“[229] Jenže to bylo pouze

225 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. června 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

226 Dopisy M. Manethové K. Schirmeisenovi, 29. listopadu 1943 + 3. prosince 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

227 Dopisy M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. září 1943 (citát) + 24. září 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

228 Již v květnu 1943 Manethová sdělovala do Brna: „*Gestern habe ich gehört, dass unser Bürgermeister Anfang Juni einrücken soll. Ich glaube, er wird eingerückt. Doch darüber mündlich.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. května 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

229 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 3. ledna 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. K událostem roku 1944 viz Vorgeschichtliche Denkmalpflege im Kreise Sternberg im Jahre 1944; archiv NZ VMO (viz též *Hlava 2007*, 118–121).

zbožné přání. V únoru 1944 začala v prostoru bývalého minoritského kláštera stavba protileteckého krytu. Jak bylo možné předpokládat, byly při hloubení narušeny vrstvy s nálezy, z nichž Manethová získala středověkou keramiku. Výzkumná sezóna se však rozeběhla teprve na jaře a koncentrovala se na dvě cihelny v bezprostřední blízkosti Uničova, jež zůstaly v provozu – v Dolní Sukolomi a v Brníčku. Slečna Mizzi však do ní vstupovala již bez Anny Briové, která z muzea odešla. Její nástupkyní se stala Theresia Peikertová.

Dne 15. května 1944 správce cihelny v Dolní Sukolomi oznámil, že dělníci odkryli při těžbě ve spraši jakousi velkou kost. Manethová byla ještě týž den na místě – šlo o další z míst s nálezy pleistocenní zvěře, tentokráte to byla mamutí lopatka. O dva dny později Kurt Nigratschka, jeden z mladých pomocníků slečny Mizzi, který se podílel již na výzkumu u Medlova na přelomu srpna a září 1943, upozorňoval, že v dolnosukolomské cihelně byly opět narušeny jakési pravěké objekty. Šlo o dvě sídlištní jámy a jeden kostrový hrob kultury zvoncovitých pohárů, tentokráte s téměř zcela ztrávenými kostmi a pěti keramickými nádobami – byl to již pátý hrob z této cihelny (*obr. 92*). Přes všechnu snahu Manethové, aby ji dělníci uvědomili o jakémkoliv nálezu, na nějž při těžbě hlíny narazí, se však o nových objevech dozvídala stále spíše jen náhodou. Těžba v dolnosukolomské cihelně totiž neustala ani v létě – v srpnu a září 1944 zde byly narušeny dva další kostrové hroby kultury zvoncovitých pohárů, spolu se sídlištními objekty. Zároveň ve stejném tempu (a za stejných okolností) pokračovaly těžební práce rovněž v cihelně v Brníčku, odkud však Manethovou informovali alespoň občas. Zde také došlo k patrně nejzajímavějšímu objevu sezóny. Dne 22. září 1944 vyrozuměl správce cihelny Manethovou, že dělníci narazili na pravěkou jámu. Slečna Mizzi zaznamenala nálezovou situaci a postup výzkumu: „*Die Fundstelle war schon von den Arbeitern als kreisrunder Block abgestochen worden und die von ihnen stehengelassene dunkle Erdschichte betrug ca. 10 cm. Zentimeterweise grub ich diese dunkle Schichte ab. Um ein Häufchen verbrannter Knochen lagen 4 Spinnwirtel in einer schönen Reihe der Grösse nach in gleichmässigen Zwischenräumen angeordnet. Auf der Gegenseite des Knochenhäufchens lag ein kleines Steinbeilchen und 2 andere unbestimmbare Steingeräte. Meiner Anschauung muss es sich hier um ein Brandgrab gehandelt haben, weil der ganze Inhalt sehr sorgfältig gelegt und nicht wie bei der Kulturgrube regellos hineingeworfen war.*“ (*obr. 93*).[230]

To se však již uničovské muzeum připravovalo na horší časy. Nařízením říšského místodržitele a župního vedoucího NSDAP Konrada Henleina byla všechna muzea v Říšské župě Sudety od 1. září 1944 uzavřena. Na začátku září 1944

Obr. 92: „Výzkumný tým“ v cihelně v Dolní Sukolomi v květnu 1944 – stojící zleva Karl Strecker, Kurt Nigratschka, Anna Mekisková, Mizzi Manethová, Franz Riegel a Herbert Nemluwil, sedící zleva Johann Baier, Willi Schmidt a Josef Grohmann (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 3).

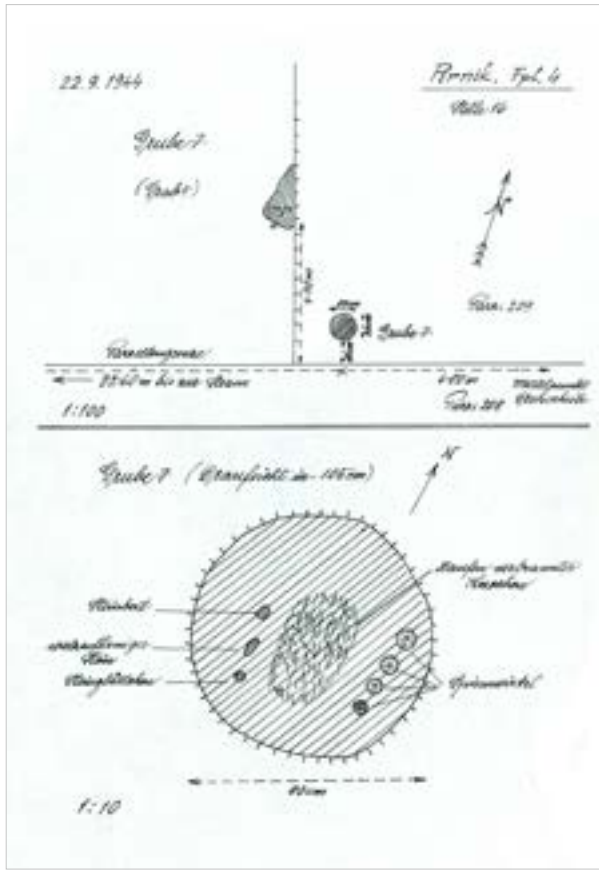

Obr. 93: Kresebná dokumentace výzkumu v cihelně v Brníčku v září 1944 – kopie zhotovená v roce 1962 podle originální předlohy uložené původně v archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově (archiv ARÚB AV ČR, složka Brníčko).

230 Vorgeschichtliche Denkmalpflege im Kreise Sternberg im Jahre 1944; archiv NZ VMO (viz též *Hlava 2007*, 121).

Obr. 94: Rudolf Hošek (vlevo) při proslovu na místním hřbitově u příležitosti uctění památky padlých vojáků Rudé armády (soukromý archiv).

liberecké ústředí Svazu německých vlastivědných muzeí, župního svazu Sudety upřesňovalo, že nejde o zastavení veškeré činnosti muzeí („*vollständige Stillegung der Tätigkeit der Museen*"), ale pouze o uzavření pro veřejnost („*Schließung der Museen*"). A dodávalo, že je bezpodmínečně nutné zachovat odbornou péči o sbírky a postarat se o jejich ochranu před zničením.[231] Manethová však na pokyny z vyšších míst nečekala. Když v červenci 1944 svrhla americká letadla bomby v bezprostřední blízkosti Uničova,[232] rozhodla se jednat a připravila celou archeologickou sbírku k přemístění do protileteckého krytu. Příležitostné nálezy v cihelnách v Brníčku a v Dolní Sukolomi, jež byly stále v provozu, však pokračovaly až do podzimu 1944. Ještě 18. října 1944 jeden z příležitostných spolupracovníků slečny Mizzi, Rudolf Dittrich, donesl do muzea nálezy z cihelny v Brníčku. Stejně jako v předchozích letech ukončila terénní aktivity teprve blížící se zima. A od prvních dnů roku 1945 začalo čekání na konec války, který se nevyhnutelně blížil. Měsíce nejistoty byly za dveřmi.

2.7 Poválečné drama

V neděli 6. května 1945 odpoledne vstoupila do Uničova Rudá armáda a po krátkém boji město během večera obsadila. Z řad navrátilců z vnitrozemí a místních obyvatel české národnosti, kteří v roce 1938 zůstali v Uničově, byl již dva dny poté ustaven Revoluční národní výbor, jenž se ujal správy města; v souladu s centrálními direktivami pro správu pohraničí odstoupeného v roce 1938 Německé říši byl po dvou měsících nahrazen Místní správní komisí, jejíž členové byli dosazeni ministerstvem vnitra. Kulturní záležitosti byly zprvu svěřeny Jaroslavu Žákovi, předválečnému zaměstnanci pošty v Šumperku, který měl tudíž ve své gesci také muzeum i s archivem. V létě 1945 se stal správcem muzea Rudolf Hošek, rodák z Dubicka a nový ředitel obnovené české měšťanské školy v Uničově; v souvislosti s personálními změnami ve správě města byl na počátku prosince 1945 jmenován předsedou Místní správní komise a po parlamentních volbách v květnu 1946 se stal na tři roky předsedou nově konstituovaného Místního národního výboru (*obr. 94*).

Mizzi Manethová i Theresia Peikertová strávily poslední válečné dny v muzeu. Během bojů, jež se v okolí Uničova rozhořely, se s více než osmi desítkami osob schovaly v protileteckém krytu. Bývalý minoritský klášter, v němž se muzeum nacházelo, byl při dělostřelecké palbě zasažen jedním z granátů, který napáchal škody ve druhém patře; poničena byla také střecha klášterního kostela. Avšak muzejní sbírky přestály přechod fronty bez úhony. Ještě 6. května 1945 Manethová s Peikertovou opustily kryt a odešly domů.[233] Avšak ne nadlouho, neboť již za čtyři dny byla Manethová povolána nazpět, aby se o muzeum postarala a zabránila rabování. Prostory muzea byly totiž přeplněny věcmi evakuovanými v předchozích měsících z Opavy – nacházel se zde prý inventář jedné z opavských nemocnic, který však byl mezitím již poničen; kromě toho zde byla uložena také část sbírek Městského muzea v Opavě.[234] Od

231 Dopis Svazu německých vlastivědných muzeí, župního svazu Sudety (K. Oberdorffer, R. Hönigschmid) muzeím, starostům a Úřadu pro pravěk, 5. září 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 677, sign. 320/2.

232 Vorgeschichtliche Denkmalpflege im Kreise Sternberg im Jahre 1944; archiv NZ VMO („*Von amerikanischen Flugzeugen abgeworfene Bomben fielen in den Julitagen ganz in der Nähe der Stadt.*"; viz též *Hlava 2007*, 120). Východní část Říšské župy Sudety byla až do léta 1944 uchráněna letecké války. Změna nastala v souvislosti s proměnou taktiky Spojenců na jaře 1944, kdy byly letecké útoky zaměřeny na německé rafinerie. Některé z nich – v hornoslezském Blechhammeru/Blachównii Śląské a Odertalu/Zdieszowicích – se nacházely nedaleko od hranic vládního obvodu Opava. Při náletech na tyto cíle, jež spadaly do operačního prostoru americké 15. letecké armády se základnami v italské Apulii, tak docházelo k soubojům, nouzovým shozům bomb, hloubkovým útokům apod. První nálet, který mohli obyvatelé východní části sudetské župy zaznamenat, se odehrál 7. července 1944, další útoky proběhly 7. a 22. srpna 1944 (*Veselý 2011*, 559–560, 630–633, 649–653). Okolnosti červencového náletu patrně představovaly impulz pro Manethovou, aby se začala zabývat přípravou na přemístění sbírek do krytu.

233 Mizzi Manethová ve svých vzpomínkách uvádí, že kryt opustily „*am Sonntag, dem 8. Mai*" (*Maneth 1965b*, 174), avšak v roce 1945 připadla neděle na 6. květen.

234 V červenci 1945 jejich osud zjišťoval Karel Černohorský, od 22. května 1945 staronový ředitel Zemského muzea v Opavě (v ředitelské funkci zde působil již v letech 1935–1938); Městské muzeum v Opavě sice nebylo jeho součástí (stalo se jí teprve v roce 1950; blíže k historii Městského muzea v Opavě např.

Obr. 95: Inscenovaná idyla při výzkumu v cihelně v Dolní Sukolomi v létě 1945 – vlevo (patrně) Theresia Peikertová, druhý zprava Kurt Nigratschka, vpravo Mizzi Manethová, jejíž tvář je zřetelně poznamenaná starostmi (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14079/2).

nové české správy města dostala Manethová k dispozici dokonce pomocné síly a k práci v muzeu se mohla vrátit rovněž Theresia Peikertová. Během následujících měsíců v muzeu vypomáhali např. uničovský malíř Gustav Brauner, profesor místního gymnázia Rudolf Körner či Kurt Nigratschka, jeden z mladých pomocníků při terénních výzkumech v letech 1943–1944.[235] Prostory muzea byly vskutku záhy uvedeny do pořádku, expozice byla obnovena a zpřístupněna; před odchodem Rudé armády z Uničova na podzim 1945 ji prý navštívil dokonce jeden ze sovětských generálů i se svým štábem (*Maneth 1965b*, 174).

Zprvu se zdálo, že nové poměry nebudou mít na chod muzea podstatný vliv. A Manethová chtěla pokračovat také v archeologických výzkumech. Nepochybně právě z jejího podnětu uničovský Revoluční národní výbor odeslal v polovině června 1945 dopisy nově ustanovenému národnímu správci cihelen na Šibeníku u Uničova, v Brníčku a v Dolní Sukolomi s upozorněním, aby byl nadále respektován dosavadní postup při objevu jakýchkoliv artefaktů či nálezových situací, jež budou učiněny při těžbě hlíny.[236] Zprvu to byla marná snaha – když měsíc poté došlo k narušení sídlištních objektů, Mizzi Manethovou o tom 18. července 1945 informoval Kurt Nigratschka, nikoliv zaměstnanci cihelny. Hned následující den se Manethová vypravila obhlédnout naleziště a vzápětí, 20. a 21. července 1945, zde pod jejím vedením proběhl krátký záchranný výzkum. V srpnu 1945 hlásili další nálezy zřejmě již přímo lidé z cihelny. Opět po roce zde byly narušeny pohřby kultury zvoncovitých pohárů ze závěru pozdní doby kamenné a Mizzi Manethová se svými pomocníky záhy poté, od 23. do 26. srpna 1945, provedla výzkum dvou hrobů (*obr. 95–96*). Jeden z nich – celkem devátý z cihelny – byl výborně zachovaný, a tak byl vyzvednut *in situ* a dopraven do muzea. V něm se tudíž

Šefčík 1982), avšak panovalo v něm fakticky bezvládí (dopis K. Černohorského Národnímu výboru v Uničově, 26. července 1945; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447). Ironií osudu v Uničově sbírky přečkaly závěr války bez úhony („*jsou v naprostém pořádku*“), na rozdíl od budovy Zemského muzea v Opavě, která – byť paradoxně až po skončení bojů – vyhořela; postižena byla ostatně také část sbírek opavského Městského muzea, jež nebyla evakuována, neboť z nich zbyla pouze čtvrtina exponátů (dopis Místní správní komise v Uničově K. Černohorskému, 28. července 1945; tamtéž; k zničení části sbírky Městského muzea v Opavě viz *Šefčík 1982*, 67). V březnu 1946 se Černohorský dotazoval znovu (dopis K. Černohorského Místnímu národnímu výboru v Uničově, 26. března 1946; tamtéž) – v Uničově byly tehdy stále „*2 popelnice z městského musea v Opavě, které nám byly předány za účelem konzervace*“ (dopis Místní správní komise v Uničově K. Černohorskému, 1. dubna 1946; tamtéž). Teprve v září 1946 vyzvedl v Uničově numismatickou sbírku („*sedm pytlíčků s mincemi*“) opavského Městského muzea, obě nádoby „*zde ještě zůstaly, budou vyzvednuty později zřízencem musea.*“ (dopis K. Černohorského Místnímu národnímu výboru v Uničově, 11. září 1946 + protokol o převzetí, 13. září 1946; tamtéž).

235 Pomoc Gustava Braunera zmiňuje ve svých vzpomínkách Mizzi Manethová: „*Als künstlerischer Berater und für die Restaurierung der Bilder durfte ich Hr. Prof. Brauner heranholen, doch bald bekam er andere Arbeit. Die Russen, deren Generalstab in unserer Stadt lag, ‚entdeckten ihn‘ und er mußte Bilder ihrer Führer malen, darunter ein fast lebensgroßes von Stalin.*“ (*Maneth 1965b*, 174; v Muzejním spolku pro Uničov a okolí měl ostatně funkci uměleckého poradce od roku 1940). Působení Rudolfa Körnera v muzeu vyplývá pouze z archivních pramenů – viz např. Potvrzení Místní správní komise v Uničově R. Körnerovi, 10. dubna 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450 („*Po osvobození pracoval v městském museu, třídil archiv a shromažďoval knihy z německých knihoven pro knihovnu universitní.*“). O Kurtu Nigratschkovi se Manethová zmínila rovněž ve svých vzpomínkách: „*Nach dem Umsturz im Jahre 1945 holte ich ihn sofort als Gehilfen in das Museum.* [...] *Er war bei den Russen wie bei den Tschechen wegen seines ruhigen stillen Wesens sehr beliebt und so blieb ihm manches erspart, dem andere Jungen ausgesetzt waren. Fleißig half er bei den Wiedereinrichtungsarbeiten im Museum und auch die Russen, besonders der ‚Josef‘ vom Generalstab, sein Familienname war für uns unaussprechlich, kamen ständig mit neuen Wünschen und Anliegen, die Kurt erledigen sollte. Meist waren es Malereien oder Zeichnungen für ihre Panzer, die festlich geschmückt werden sollten.*“ (*Maneth 1966*).

236 Dopisy Národního výboru v Uničově národnímu správci cihelny v Uničově (Vodička-Šibeničník) a cihelny v Brníčku (Siegel-Brníčko), 15. června 1945; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447. Již 14. června 1945 byl odeslán dopis národnímu správci Vodičkovy cihelny v Brníčku, ale v tomto případě šlo zřejmě o záměnu s cihelnou v Dolní Sukolomi, neboť v Brníčku se nacházela pouze Sieglova cihelna – viz dopis Národního výboru v Uničově národnímu správci cihelny (Vodička-Brníčko), 14. června 1945; tamtéž.

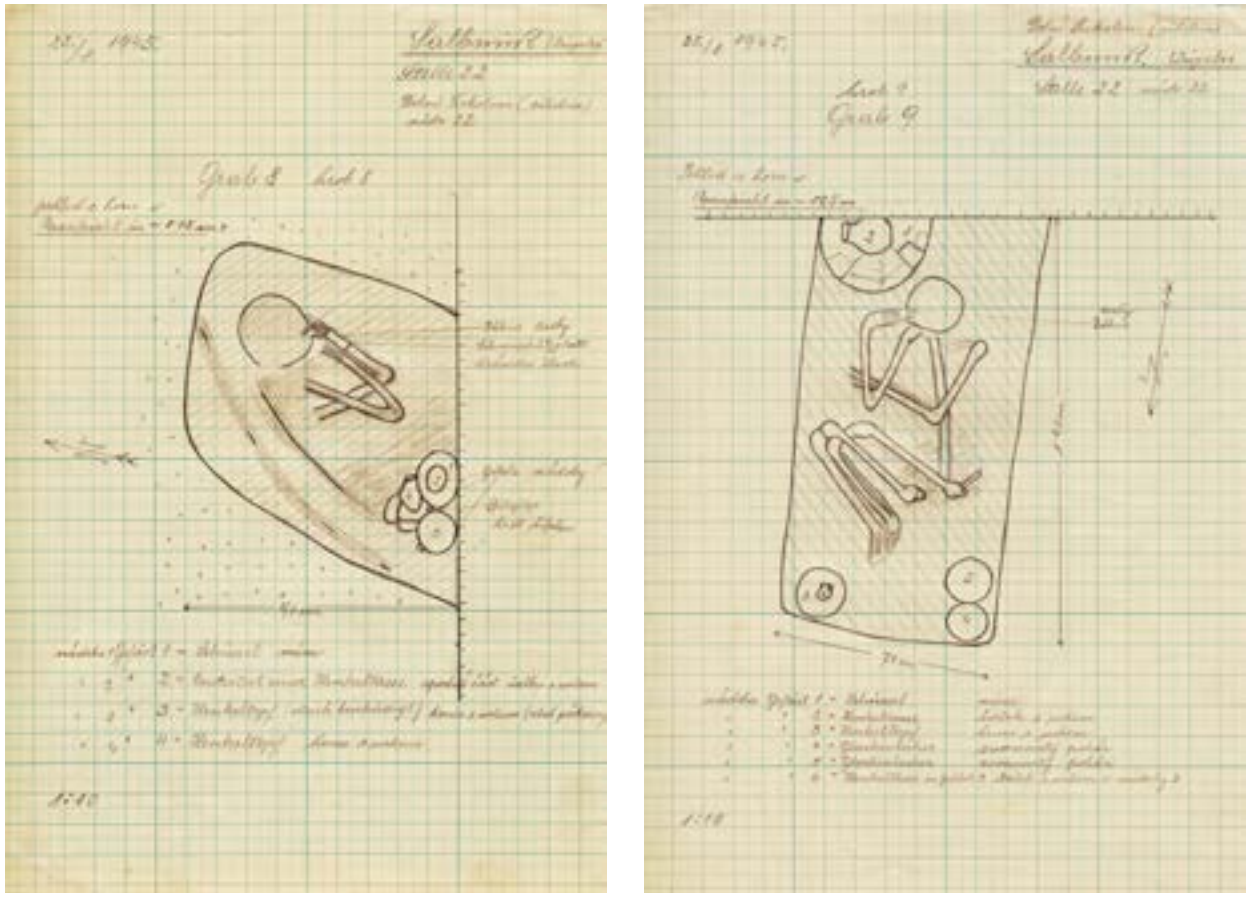

Obr. 96: Kresebná dokumentace dvou hrobů odkrytých v srpnu 1945 v cihelně v Dolní Sukolomi (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 3).

nyní nacházely dva kompletní hroby z dolnosukolomské cihelny – kromě čerstvého přírůstku to byl také hrob vyzvednutý obdobným způsobem již v roce 1943. Nové poměry, jež v Uničově nastaly, se však hlásily výrazně o slovo také v archeologii – zprávy o uskutečněných výzkumech v Dolní Sukolomi musely být totiž nyní napsány v češtině.[237]

Uničov v prvních poválečných týdnech a měsících rozhodně nebyl místem klidu a pohody. A o okolí města platilo to samé. Průvodním jevem konce staré a začátku nové éry se staly sebevraždy, jejichž motivy byly různé. Vlastní rukou ukončil svůj život např. poslední německý starosta města Franz Siegel, když předtím zastřelil svoji manželku. Některé případy měly ovšem kriminální pozadí. Hertu Weigelovou, patnáctiletou dceru Adolfa a Marie Weigelových z Dolní Sukolomi, znásilnil jeden z vojáků. Rodina se poté rozhodla odejít z tohoto světa a 9. května 1945 se odebrala k řece Oskavě; ještě tentýž den byly odtud slyšet výstřely. Tělo Herty Weigelové bylo vytaženo z Oskavy 21. května 1945, za týden řeka vydala mrtvolu Marie Weigelové a 29. května 1945 byla nalezena těla Adolfa Weigela i jeho dvouleté dcerky Siegrid. Všechny mrtvoly měly průstřel ve spánku.[238] Docházelo také k různým excesům – vyšet-

237 Koncepty nálezových zpráv z výzkumů v cihelně v Dolní Sukolomi z léta 1945 jsou uloženy v archivu NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 3. Jsou dochovány v německé a české verzi, přičemž použitá čeština je silně závislá na německém originálu, který je faktograficky přesnější – v některých případech jde o doslovný překlad slov či slovních spojení (srv. *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 53).

238 Protokoly o nálezech těl z 21. května 1945 (Herta Weigelová), 28. května 1945 (Marie Weigelová) a 29. května 1945 (Adolf Weigel a Siegrid Weigelová) jsou uloženy v SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 116, inv. č. 517. K počtu sebevražd v Uničově srv. kriticky (s ověřením záznamů v matrice zemřelých) *Trapl – Burešová 2013*, 398–399, pozn. 109. Konkrétní příklady z některých vesnic v okolí Uničova zmiňuje pamětnicky *Ott 1965*. K dění v Uničově v roce 1945 srv. též *Soušek 1963*; *Zamazal 1945* (se silnou závislostí na líčení zaznamenaném retrospektivně kronikářem Jindřichem Hanzlíkem – viz Kronika města Uničova od roku 1938, str. 21–35; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, knihy, inv. č. 175).

řováno bylo počínání dvou dozorců v uničovské věznici, Miroslava Hubky a Zdeňka Žáka, kteří měli na svědomí znásilnění jedné ze zadržených žen a fyzické násilí na jednom z uvězněných Němců.[239] Nechyběly dokonce ani krádeže ze strany samozvaných partyzánů[240] či rudoarmějců (*Konečný 2013*, 404, 406).

V létě 1945 se nad dalším osudem Mizzi Manethové začala stahovat mračna. Zákonné normy poválečného Československa ji totiž právě tehdy degradovaly do role takřka bezprávné bytosti. Ústavním dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 byli všichni obyvatelé německé národnosti zbaveni československého státního občanství. Pokud jej chtěli získat nazpět, museli o něj požádat a prokázat, že se během uplynulých let aktivně zapojili do boje proti nacionálně socialistickému režimu. A kdo československé občanství neměl, byl předurčen k vysídlení, jež se nejpozději od tohoto okamžiku stalo nepříjemným, třebaže zatím nezhmotněným přízrakem.

Manethová zprvu doufala, že v Uničově zůstane. Městské muzeum i archeologie byly smyslem jejího života a také noví čeští mocipáni si velmi dobře uvědomovali, že je nenahraditelná. Jeden z členů uničovské Místní správní komise ostatně právě tehdy v jednom z dopisů podotýkal, že „*je v museu zaměstnána již celou řadu let a* [...] *vlastně žije jen pro museum.*“ Zároveň upozorňoval: „*Bylo by proto vhodné, aby se něco podniklo, aby v museu zůstala i nadále.*“[241] Nikdo vhodnější prostě k dispozici nebyl a Uničovští mohli navíc uvést v prospěch Manethové konkrétní fakta. Třeba nově ustavený kronikář Jindřich Hanzlík na počátku roku 1946 pro budoucnost zaznamenával: „*Úctyhodné je, že tato Němka zachránila knihovnu Národní jednoty o 600 svazcích, když knihy uložila v bednách v museu a přikryla je něm. literaturou. Též museum zachránila, překazivši snahy Němců odvézti je do Německa.*“[242]

O navrácení československého státního občanství rozhodovala Okresní správní komise ve Šternberku, která pro tyto účely zřídila Vyšetřující komisi pro řešení národnosti. Již 26. července 1945 Manethová sepsala žádost, v níž „*prosí o přiznání čsl. státního občanství,*“ a předložila ji Místní správní komisi v Uničově. Kromě jiného uváděla: „*Byla jsem členkou NSDAP a byla jsem přidělena k protiletecké obraně; tak jako všichni městští zaměstnanci byla jsem k tomu donucena. Věnovala jsem se výhradně práci v museu, v němž působím od r. 1921.* [...] *Museum a práci s vykopávkami mám ráda, neopustila jsem je ani v posledních dobách při odchodu německé armády a spolu s posluhovačkou hlídala jsem nejcennější věci ve sklepě uschované, takže téměř všechno zůstalo neporušeno. Proti národu českému jsem se nikdy neprovinila, naopak všem návštěvníkům všech národností vycházela jsem v zájmu vědy všemožně vstříc. Prosím, aby mé žádosti bylo vyhověno, abych nadále mohla zůstati u své práce, v níž chci pokračovati ve prospěch Československé republiky.*“ Uničovská Místní správní komise žádost Manethové postoupila Okresní správní komisi ve Šternberku,[243] zároveň 30. července 1945 připojila své vlastní pozitivní vyjádření: „*Správní komise města Uničova doporučuje žádost Marie Manethové, německé národnosti, o přiznání státního občanství Československé republiky, případně aby na ni nebyly použity předpisy o němcích z toho důvodu, že její 25letá činnost v oboru archeologickém je toho druhu, že by bylo velmi nesnadno získati sílu podobného vzdělání a rozhledu. Její činnost netýká se pouze Uničova a širšího okolí, nýbrž několika okresů.* [...] *Manethová žije jen*

239 Dopis velitelství stanice Uničov Sboru národní bezpečnosti (J. Výloha) Okresnímu soudu v Uničově, 20. září 1945 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 116, inv. č. 515. Šlo o případy, jež se odehrály v září 1945 („*Hubka i Žák jsou surové a drzé povahy, tloukli vězně ve věznici tak, že se podobali německým SS-manům. Proto Letfusová, ze strachu, aby nebyla bitá, svolila a souložila s oběma strážnými.*“). Přitom již v červenci 1945 proti Hubkovi zakročil štábní strážmistr Sboru národní bezpečnosti Otakar Ženožička a uvěznil ho. Násilník byl ale záhy propuštěn, na Ženožičku si stěžoval a ten byl poté za své jednání vyšetřován kvůli údajnému porušení služebních předpisů. Zasáhl totiž ze své vlastní iniciativy. Za zákrok proti týrání lidí ve věznici mu nakonec byla navržena ústní důtka (*Staněk 2005*, 273).

240 Dopis Revolučního národního výboru v Uničově Okresnímu národnímu výboru v Olomouci (komisi pro bezpečnost), 28. června 1945 (kopie s přílohami); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 116, inv. č. 511. Šlo o událost z 5. června 1945.

241 Dopis Místní správní komise v Uničově K. Černohorskému, 28. července 1945; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

242 Kronika města Uničova od roku 1938, str. 28 (citát), 45–46; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, knihy, inv. č. 175 (Jaromír Hanzlík ovšem přesídlil do Uničova teprve 1. listopadu 1945, kdy zde začal učit na měšťanské škole, tj. informace o Manethové zřejmě čerpal tzv. z druhé ruky). Národní jednota pro východní Moravu byla založena v roce 1885 v Olomouci, kde měla své ústředí. Spolek stál v čele českých národních aktivit mimo jiné v severomoravském pohraničí, kde byl prvořadým konkurentem obdobných německých národních spolků, především Svazu Němců severní Moravy (*Bund der Deutschen Nordmährens*), resp. (po roce 1936) Svazu Němců (*Bund der Deutschen*), a Německého školského spolku (*Deutscher Schulverein*), resp. (po roce 1920) Německého kulturního svazu (*Deutscher Kulturverband*). Místní organizace Národní jednoty pro východní Moravu vznikla v Uničově na jaře 1919 jako vůbec první český národní spolek v městě. Kromě odboru (tj. základní organizace) sídlil v městě také okrsek (tj. vyšší organizační jednotka), který však získal právní subjektivitu teprve v roce 1937 (blíže *Hirnerová – Hlava 2017*, 146–155, 219).

243 Dopis M. Manethové Okresní správní komisi ve Šternberku, 26. července 1945 (s vyjádřením Místní správní komise v Uničově); SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301.

pro museum, zasloužila se o to, že všechny sbírky, jak musea v Uničově, tak Zemského musea v Opavě, zde uložené, byly zachovány i v nejistých dobách květnových.“[244] A nezůstalo pouze při něm. Za Manethovou se postavil také František Wiedermann, okresní konzervátor pro Šternbersko Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, který ji znal již z předválečných let (srv. např. *Anonymus 1937g*).[245] Někdejší členství v NSDAP totiž vzhledem ke kritériím, jež si komise stanovila, představovalo velký problém a Uničovští to patrně velmi dobře věděli. Zřejmě právě proto Wiedermann z titulu své funkce apeloval přímo na Antonína Klimka, předsedu šternberské Vyšetřující komise pro řešení národnosti: „*V Uničově je městské museum toho druhu, že zasluhuje obzvláštní pozornosti po stránce vědecké, především jeho oddělení archeologické. Dále městský archiv dobře uspořádaný, který se stále doplňuje novými listinami nedávno nalezenými v jakési komoře. Správcem těchto věcí je místní Němka sl. Mizzi Maneth. Rozumí věcem archeologickým i archivním a museum je vlastně jejím výtvorem a bylo by škoda, kdyby své místo musela opustit. Tato sl. Manethová podává si žádost o přiznání občanských práv, aby mohla ve své vědecké činnosti pokračovat. Psal jsem o tom Státnímu archeologickému ústavu v Brně, žádaje o vyslání odborníka, který by uničovské věci vědecky posoudil a ocenil a zároveň vyřešil otázku jejich správy. Proto Vás, pane doktore, prosím o laskavost, aby s otázkou přiznání práv sl. Manethové do rozhodnutí se strany jmenované instituce bylo posečkáno, ač je-li to možno a platí-li něco mé upozornění. Šlo by ovšem o odepření občanství.*“[246]

Jenže členství v NSDAP bylo černou skvrnou, kterou nebylo možné odstranit pouhou přímluvou či doporučením. K projednání žádosti před komisí nakonec ani nedošlo, neboť Manethová se této možnosti hrdě vzdala. Výsledek byl zjevně předem jasný, ostatně pokud byl kdokoliv ze žadatelů o československé občanství z Uničova po roce 1938 členem NSDAP, neměl šanci.[247] Dne 26. října 1945 představitelé šternberské Vyšetřující komise pro řešení národnosti tudíž Manethové sdělovali, že její „*žádost o vynětí z předpisů platných pro Němce*“ se „*bez projednání zamítá*“.[248]

Bez ohledu na rozhodnutí komise se Manethová nadále věnovala práci v muzeu. Snad ji ani příliš nezasáhlo, že dekret prezidenta republiky č. 81/1945 Sb. z 25. září 1945 zrušil všechny německé spolky v českých zemích. Účinnosti nabyl 17. října 1945. Jejich majetek byl konfiskován dekretem prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. z 25. října 1945, který nabyl účinnosti o pět dnů později. Muzejní spolek pro Uničov a okolí tak po 22 letech své existence zanikl, i když šlo fakticky již jen o ránu z milosti. Od roku 1940, kdy bylo muzeum převedeno pod správu města, byla jeho role výhradně reprezentativní, bez praktického významu; ostatně od roku 1943 neexistují žádné doklady o jeho činnosti.

Ještě v polovině října 1945 provedla Manethová v Želechovicích jeden menší archeologický výzkum (*Hlava 2004*, 377, pozn. 7). Byla to zřejmě její poslední terénní akce na Uničovsku, jakkoliv nešlo o poslední nálezy, jež získala

244 Doporučení správní komise města Uničova, 30. července 1945 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 128, inv. č. 565.

245 František Wiedermann se ostatně podílel také např. na založení Krajinského musejního spolku v nedalekém Zábřehu v roce 1932 a v prvních letech byl jeho jednatelem (*Wiedermann 1932*).

246 Dopis F. Wiedermanna A. Klimkovi, 31. července 1945; SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301. Apel Františka Wiedermanna směrovaný na Státní archeologický ústav zůstal sice bez odezvy, ale jeho brněnská odbočka, založená v roce 1942, přesto do událostí v Uničově záhy zasáhla, byť z jiného podnětu.

247 To lze dokumentovat např. žádostmi Leopolda Blaschky (jednoho z městských úředníků, od roku 1922 byl správcem městských financí a jmění města), jemuž nepomohlo ani několik kladných svědectví Čechů, či Leonarda Schaffera (zemského soudního rady). Poměrně charakteristická byla Blaschkova obhajoba: „*Během okupace až do dubna 1945 jsem byl členem NSDAP, ale tím musel býti každý veřejný zaměstnanec, nechtěl-li riskovati ztrátu zaměstnání a nebo dokonce přísné potrestání. /viz Deutsches Beamtengesetz/. V dubnu roku 1945 jsem byl na základě rozsudku zvláštního soudu v Opavě vyloučen ze strany NSDAP. Během celé doby mého členství ve straně jsem byl pouze obyčejným členem bez jakékoliv funkce, nenáležel jsem žádné formaci a nebyl jsem vůbec nijak činným ve straně.*“ Dopis L. Blaschky Okresní správní komisi ve Šternberku, 25. srpna 1945 (s červeně připsanými poznámkami „*SdP*“, „*NSDAP*“ a „*zamítá se*“); SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301. O Leonardu Schafferovi velitelství uničovské stanice Sboru národní bezpečnosti na dotaz ze Šternberka sdělovalo: „*Před válkou nebyl nikde politicky organisován a vůči českému národu choval se vždy loyálně. V roce 1941 musel jako státní zaměstnanec přistoupit ke straně NSDAP, kde byl pouze platícím členem. Funkci neměl. Jak bylo důvěrně zjištěno u obyvatelů české národnosti z okolních českých vesnic, které byly přivtěleny v pohraničním území, vystupoval zde Schaffer vždy k nim přátelsky a ve věcech soudních pomáhal, kde se dalo. Proti němu kromě členství ve straně NSDAP nebylo zde zjištěno žádných konkrétních případů, čím by se byl provinil proti čs. státu.*“ Dopis velitelství stanice Uničov Sboru národní bezpečnosti Okresní správní komisi (resp. Vyšetřovací komisi pro řešení národnosti) ve Šternberku, 7. října 1945; SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301.

248 Dopis Okresní správní komise ve Šternberku M. Manethové, 26. října 1945 (kopie); SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301. Na žádosti Mizzi Manethové z 26. července 1945 je ostatně dopsáno výrazně červeně „*NSDAP*“ a „*ne*“. Červeně podtržena je rovněž pasáž „*Byla jsem členkou NSDAP*“. Dopis M. Manethové Okresní správní komisi ve Šternberku, 26. července 1945; tamtéž (podtrženo v originále). U zmiňovaných opatření týkajících se Němců šlo primárně o československé státní občanství, zároveň ale také třeba o výši přídělů potravin, která byla pro Čechy a Němce odlišná.

pro muzejní sbírku. Situace v moravské archeologii se totiž oproti meziválečným letům výrazně změnila a nové poměry brzy dosáhly také do Uničova. Výzkumy v okolí města se ocitly na rozcestí.

Nepochybně z podnětu Mizzi Manethové, která chtěla v terénních výzkumech pokračovat, se správce uničovského muzea Rudolf Hošek obrátil 12. listopadu 1945 do Brna na Zemské muzeum s dotazem, zda „*poskytuje zemský národní výbor podpory na archeologické vykopávky.*“ Nešlo však pouze o ně, ale o celé uničovské muzeum: „*Mnoho předmětů je uloženo v museu a mnohé potřebují vhodných vitrin a skříní pro uložení. Před zimou možno pokračovati ve vykopávkách, jelikož pole jsou holá a majitelé dovolí, aby se na pozemcích kopalo. Na práce potřebujeme podporu. Sdělte, zda možno s peněžitou podporou na archeologické vykopávky počítati. Potřebujeme 50.000 Kč. Z nich pořídíme potřebný nábytek a pak uhradíme výdaje na práce s hledáním a shromažďováním nalezených předmětů.*“[249] Dopis byl ovšem ze Zemského muzea předán brněnské odbočce Státního archeologického ústavu. A její vedoucí Josef Poulík poté do Uničova oznamoval, že v pondělí 26. listopadu 1945 osobně přijede k jednání. Předem avizoval, že „*ve Vašem dopise, psaném Zemskému museu, jsou dva požadavky od sebe zásadně rozdílné: Jeden z nich se týká archeologických vykopávek, o nichž rozhoduje pro zemi moravskoslezskou jedině Státní archeologický ústav, odbočka v Brně, kdežto podpory, spojené s vlastními instalacemi musejních sbírek, spadají pod kompetenci Svazu museí v Praze. K oběma těmto otázkám se při ústním rozhovoru ještě vrátíme.*“[250] Mizzi Manethová se zjevně domnívala, že poválečné poměry v archeologii budou obdobné jako před rokem 1938, kdy uničovské muzeum získávalo opakovaně dotace na svůj provoz i terénní činnost od státu a archeologické výzkumy provádělo pouze podle svého uvážení, bez jakéhokoliv omezování jinými institucemi. Ovšem nyní panoval jiný stav než v meziválečném Československu. V červnu 1941 bylo pro území tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava vydáno vládní nařízení o archeologické památkové péči (zveřejněno bylo teprve o měsíc později, kdy vstoupilo v platnost), první zákonná norma tohoto druhu v českých zemích. Dominantní role v něm byla přisouzena Archeologickému ústavu,[251] jemuž nyní mimo jiné náleželo rozhodující slovo při povolování jakýchkoliv terénních akcí, jež neměly záchranný charakter. A pokud bylo nutné zakročit rychle, musel být neprodleně informován. V praxi šlo ovšem o obdobná pravidla, jež platila od roku 1939 v Říšské župě Sudety a týkala se muzea v Uničově – také zde podléhaly plošné systematické výzkumy předchozímu schválení, také zde bylo nutné uvědomit o záchranných akcích co nejdříve příslušnou instituci, tj. Úřad pro pravěk. Protektorátní zákon zůstal v platnosti i po květnu 1945, samozřejmě s terminologickými změnami, jež odrážely změny státoprávního charakteru. Nyní se tudíž vztahoval také na uničovské muzeum a jeho archeologické výzkumy.

Ve stejné době jako Poulík se do Uničova vypravil Josef Skutil, vedoucí prehistorického oddělení brněnského Zemského muzea. Stalo se tak ovšem nikoliv z iniciativy jeho mateřské instituce, ale Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko. Jeho přednosta Stanislav Sochor se totiž 20. listopadu 1945 obracel na ředitele muzea Jaroslava Helferta s žádostí umožnit „*kustodu Dr. Skutilovi cestu do Uničova za účelem prohlídky předvěkých sbírek tamního musea.*“ A dodával: „*Je jistě také v zájmu Vašeho ústavu, aby byl informován o stavu musejních sbírek, zvláště v pohraničním území.*“[252] V kontextu poválečných osudů Josefa Skutila šlo o delikátní podnět. Skutil byl totiž v létě 1945 vyšetřován kvůli nařčení z kolaborace, neboť závodní rada Zemského muzea, která se vyjadřovala o chování a loajalitě všech zaměstnanců během protektorátních let, k němu měla výhrady. Ředitel Helfert v červenci 1945 oznamoval Zemskému národnímu výboru v Brně v reakci na jeho předchozí žádost o poskytnutí seznamu státně nespolehlivých osob z řad zaměstnanců muzea: „*Výsledek šetření závodní rady o Dr. Skutilovi byl postoupen k dalšímu jednání nadřízené instanci a ředitelství nemůže rozhodnout, zda patří do tohoto seznamu či nikoli.*“[253] Přestože Skutil byl nakonec očištěn, v letních a podzimních měsících roku

249 Dopis Místní správní komise – správy musea v Uničově ředitelství musea v Brně, 12. listopadu 1945 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449.

250 Dopis Státního archeologického ústavu, odbočky v Brně (J. Poulík) správě musea v Uničově, 22. listopadu 1945; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

251 Státní archeologický ústav musel vzhledem k novým státoprávním poměrům po březnu 1939 změnit své jméno – z podnětu říšského protektora se z něj stal již v září 1939 Archeologický ústav; německý název zněl zprvu Archäologisches Institut, od března 1941 Anstalt für Vor- und Frühgeschichte. K původnímu názvu se vrátil v květnu 1945.

252 Dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko (S. Sochor) ředitelství Moravského zemského muzea (J. Helfert), 20. listopadu 1945; Archiv MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 126, spis čj. 172/1945.

253 Dopis presidia Zemského národního výboru v Brně zemským ústavům, podnikům a zařízením, 25. června 1945 („*všechny osoby vyznamenané svatováclavskou orlicí, kolaboranti, fašisté, osoby nespolehlivé nebo provinivší se proti národním zájmům*“ měly být „*po vyšetření a prokázání viny, pokud nebudou odsouzeny, povinny hlásiti se u pracovního úřadu k zařazení na práce*“) + dopis ředitelství Zemského musea v Brně (J. Helfert) presidiu Zemského národního výboru v Brně, 13. července 1945 (kopie); Archiv MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 126, spis čj. 111/1945.

1945 zažíval v muzeu nepochybně horké chvíle; zřejmě právě proto přišla iniciativa k cestě do muzea v Uničově z vnější strany. Ředitel Helfert se Skutilovou cestou souhlasil – klatba, v níž Skutil žil od přelomu června a července 1945, tím zřejmě byla prolomena.[254]

Jakkoliv o výsledcích Poulíkovy i Skutilovy cesty do Uničova a průběhu tamějších jednání lze jen spekulovat, je vcelku jisté, že z Poulíkovy strany byla na stůl nekompromisně položena také platná zákonná pravidla – s největší pravděpodobností právě proto další terénní výzkumy na Uničovsku pod vedením Manethové již neproběhly. Zato Skutil byl z uničovského muzea nadšen a navíc zřejmě s Manethovou dohodl, aby vyhotovila kopie nálezových zpráv z provedených výzkumů.[255]

Neblahá předtucha, v níž Manethová žila od léta 1945, se na jaře následujícího roku začala měnit v jistotu. Na přelomu let 1945 a 1946 provedla uničovská Místní správní komise ve spolupráci se stanicí Sboru národní bezpečnosti soupis obyvatel německé národnosti v Uničově a okolních vesnicích. A v únoru 1946 začaly organizované transporty ze šternberského okresu. Dne 14. dubna 1946 odjeli prvním uničovským transportem Kurt Nigratschka i Rudolf Körner,[256] jemuž Mizzi Manethová vystavila před cestou do neznáma osvědčení o práci v muzeu: „*Osvědčuje se tímto, že Rudolf Körner z Uničova nebyl ve smyslu nacionálně socialistickým vůbec politicky činným a do žádné formace NSDAP nikdy nevstoupil. Choval se vůči jiným národnostem vždy loyalně. Jako učitel se držel, jak bylo zjištěno, vždy demokratických pravidel. Proto byl v čas okupace stranou i úřady týrán. Po květnu 1945 byl jmenovaný až do odsunu pro své loyalní smyšlení a ovládání českého jazyka jako výp. síla ve zdejším městském museu zaměstnán. Vzhledem k těmto okolnostem je Rudolf Körner hoden, aby při svých snahách založiti si existenci měl prospěch.*“[257] V muzeu nyní zůstaly pouze Manethová s Peikertovou.

Obyvatelé se ostatně měnili také v okolních vesnicích. Když Manethová v květnu 1946 ukládala do muzejní sbírky soubory povrchových nálezů z Brníčka, na krabice uvedla lokalizaci nikoliv podle majitelů polností jako v dřívějších letech, ale podle pěstovaných plodin – „*Haferfeld*“ a „*Rübenfeld*“ (*Hlava 2004*, 377, pozn. 7). Pozemky již zjevně patřily novým osídlencům, které neznala.

V létě 1946 se objevila jiskřička naděje. Za Manethovou se totiž znovu postavili představitelé uničovského Místního národního výboru, kteří začali aktivně podnikat kroky k její záchraně. Snad doufali, že za necelý rok se striktní postoj Šternberských změnil. Na počátku srpna 1946 se sami Uničovští obrátili na Okresní národní výbor ve Šternberku. S odkazem na směrnici ministerstva vnitra č. B-300/3825-46 o úlevách pro některé osoby německé národnosti navrhovali, aby Manethová „*byla ponechána v Uničově* […] *jako nepostradatelná síla.*“ A zdůrazňovali: „*Jmenovaná jest zaměstnána jako odborná síla v městském museu při pracích archeologických. Jest nepostradatelná pro svou odbornou znalost zdejších nalezišť.*“[258] Jejich naděje nebyly zcela liché – obecně vskutku platilo, že postoj

254 Z ostatních zaměstnanců muzea byl kvůli kolaboraci vyšetřován František Pospíšil, vedoucí národopisného oddělení (srv. *Jeřábek 1991*). Zato laborant Emanuel Dania měl být na návrh závodní rady z muzea propuštěn, avšak ředitel Helfert rozhodl v jeho případě jinak: „*Za kritického nedostatku odborných sil navrhuje ředitelství za souhlasu většiny zaměstnanců musejních i závodní rady, aby byl i nadále v museu ponechán a pouze jeho povýšení udělené mu německou správou bylo zrušeno. Je znamenitý modelář a konservátor kostí. Museum nemá za něho náhrady.*“ Dopis ředitelství Zemského musea v Brně (J. Helfert) presidiu Zemského národního výboru v Brně, 13. července 1945 (kopie); Archiv MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 126, spis čj. 111/1945.

255 Skutilovo nadšení z Manethové vyplývá z dopisu F. Ticháčka J. Skutilovi (?), 29. srpna 1946; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 786 (k identitě adresáta dopisu viz pozn. 266). K vyhotovení kopií nálezových zpráv viz dopis M. Manethové J. Skutilovi (?), 30. srpna 1946; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 790 (k identitě adresáta dopisu viz pozn. 267).

256 Transport č. 1 z 10. dubna 1946 (strojopisný seznam; Kurt Nigratschka – vůz č. 27, Rudolf Körner s rodinou – vůz č. 21); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 125, inv. č. 553. Viz též Součet zabavených peněz a vkladních knížek v jednotlivých skupinách III. odsunu z okresu Šternberk, nedatováno/11. dubna 1946 (záznam o K. Nigratschkovi – č. 26 ve vagónu č. 27; záznam o R. Körnerovi – č. 1 ve vagónu č. 21); SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 242, inv. č. 289.

257 Potvrzení M. Manethové R. Körnerovi, nedatováno (nejpozději 10. dubna 1946); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450. Potvrzení je dochováno také v německé verzi; obě psala Mizzi Manethová. Některé Körnerovy životní peripetie po roce 1938 jsou zachyceny v žádosti o československé občanství. Jeho manželka byla Češka (v rodině se mluvilo česky) a během válečných let se mu podařilo uchránit od nasazení českou služebnou Boženu Bendovou. Měl ale obdobný hřích jako Mizzi Manethová: „*Přihlášku do strany NSDAP jsem nepodepsal, ale byl jsem tam násilím, bez mého souhlasu a vědomí, za mé nepřítomnosti a dokonce v době, když jsem byl nemocen, vtažen. Do NSDAP mě proti mému souhlasu přihlásila ředitelka školy Müllerová Anna. Když jsem proti tomu reptal, bylo mně pohroženo, že budu vyhozen ze služby učitelské. Taktéž mě vyhrožoval Blockleiter Grohmann, když jsem se zdráhal zaplatiti příspěvek a prohlásil jsem, že vystoupím. Celé město vědělo o tomto mém stanovisku, a proto jsem byl ustavičně pronásledován zvláště ředitelem školy Vilémem /dříve Václavem/ Köllnerem. Nikdy jsem nebyl na žádné slavnosti a na žádném průvodu nacistické strany.*“ Dopis R. Körnera Okresní správní komisi /odbor pro řešení národnosti/ ve Šternberku, 1. prosince 1945; SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301.

258 Dopis Místního národního výboru v Uničově Okresnímu národnímu výboru ve Šternberku, 5. srpna 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 126, inv. č. 554.

k domnělým i skutečným prohřeškům byl postupem času výrazně benevolentnější a smířlivější. Nahrávaly jim také různé výjimky z původních striktních pravidel, jež reagovaly na nejednoznačnou hranici mezi kolaborací, pasivním souputnictvím a vnější loajalitou vynucenou existenčním tlakem v různých životních situacích; do zprvu poměrně nekompromisního způsobu rozhodování postupně pronikaly rovněž ohledy na zajištění chodu státu a jednotlivých obcí, primárně šlo ale o výjimky pro specialisty v hornictví a textilním průmyslu (blíže *Wiedemann 2016*, 207–212). Avšak snaha Uničovských přimět Šternberské ke změně stanoviska byla bezvýsledná. Marnost nad marnost.

Ani v Uničově ostatně nebyli všichni nakloněni slečně Mizzi. Dne 12. srpna 1946 zasedala bezpečnostní komise Místního národního výboru pod předsednictvím Otakara Ženožičky, štábního strážmistra Sboru národní bezpečnosti. On a tři členové komise (velitel uničovské stanice Sboru národní bezpečnosti František Karásek, František Vacín a Vlad. Vondráček) rozhodovali v tento den nejen o osudu více než osmdesáti prověřovaných osob, ale také o dvou specifických případech. Jedním z nich byla Mizzi Manethová, o níž podklady uváděly, že má být z transferu vyjmuta „*jako kustodka musea a osoba znalá archeologických prací v Uničově jako odbornice,*“ a to s odkazem na jedno z ustanovení směrnic vydaných ministerstvem vnitra pro posuzování odborníků. Kvarteto tvořící bezpečnostní komisi však mělo odlišný názor, a tak „*usneseno jednohlasně, nedoporučiti ji ponechati v Uničově, nýbrž určiti ji k odsunu, ježto jejím odchodem nevznikne hosp. škoda a jest nebezpečí, že jako osoba něm. národnosti, bude-li mít přístup k cenným archeologickým památkám, by mohla jako osoba stát. nespolehlivá svého postavení zneužíti.*“[259] Argument o *zneužití postavení* byl sice – z dnešního pohledu – zcela absurdní, ale naprosto souzněl s dobovou atmosférou. Navíc výnos ministerstva vnitra z 3. července 1946 naprosto nekompromisně sděloval s odkazem na usnesení vlády z 21. června 1946, aby „*bez jakýchkoliv výhrad*“ byly odmítány veškeré další intervence: „*Transporty, které jednotlivým okresům v rámci celostátního odsunového plánu jsou ministerstvem vnitra předepsány, nutno za všech okolností uskutečniti.* [...] *Závěrem zdůrazňuji znovu, že časové rozpětí dělící nás od konečného termínu odsunu je tak blízké a naděje na případné pozdější možnosti odsunu tak mizivá, že nezbývá než podříditi všechny – i když velmi závažné důvody hospodářského rázu – požadavku pro stát a národ nejdůležitějšímu, kterým jest a zůstává důsledný transfer Němců.*“[260]

Neúspěch ve Šternberku ani záporné stanovisko uničovské bezpečnostní komise však příznivce slečny Mizzi neodradily. Jelikož bylo zřejmé, že v místních poměrech jejich intervence nemají šanci na úspěch, rozhodli se, že se obrátí přímo na ministerstvo vnitra v Praze. Právě toto ministerstvo totiž vydalo směrnici, na niž se odvolávali v žádosti adresované do Šternberka i v podkladech určených pro uničovskou bezpečnostní komisi. Neúnavný Rudolf Hošek jej nyní jménem správy muzea žádal, aby Manethová „*nebyla odsunuta a byla jí ponechána čsl. státní příslušnost. Jmenovaná je odbornicí v úpravě archeologických vykopávek a má velmi dobré zkušenosti se všemi konservačními pracemi museálními. Je německé národnosti, avšak nebyla účastna na žádných počinech okupačních úřadů, organisována ve straně a jejích složkách státu a českému národu nepřátelské. Za okupace zachránila v museu celou knihovnu přes 600 svazků Národní jednoty, takže tato mohla býti ihned dána do provozu. Vzornou péčí zachránila i cenné listiny s pečetěmi krále Přemysla Otakara II., Karla IV. a jiný velmi cenný archivní materiál pro vypsání dějin města Uničova. Vzhledem k odborným znalostem a jejímu chování za okupace doporučuje správa musea, aby jmenovaná byla ponechána i nadále ve službách musea a nebyla odsunuta jako osoba, která odbornými znalostmi může prospívati musejnictví a archeologii.*“[261] Dne 4. září 1946 byla žádost odeslána jako jedna z příloh dopisu Místního národního výboru v Uničově, v němž Rudolf Hošek jménem vedení města sděloval: „*Žádost se doporučuje ku příznivému vyřízení, poněvadž jmenovaná svými odbornými znalostmi velmi může prospěti musejnictví a archeologickému výzkumnictví v oblasti Uničova a okolí pod Jeseníky.*“[262] Po několika dnech dokonce František Wiedermann telegramem adresovaným ministerstvu vnitra

259 Zápis o schůzi bezpečnostní komise Místního národního výboru v Uničově, 12. srpna 1946 (s přílohou – podklad o M. Manethové); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 129, inv. č. 568.

260 Výnos ministerstva vnitra (vládní zmocněnec pro provádění odsunu Němců) ze dne 3. 7. 1946, čís. B-300/5365; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 125, inv. č. 552.

261 Dopis Správy musea města Uničova ministerstvu vnitra v Praze, 29. srpna 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450.

262 Dopis Místního národního výboru v Uničově ministerstvu vnitra v Praze, 4. září 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450. Je zajímavé, že Mizzi Manethová je v dopise uvedena jako Antonie Manethová (tj. se svým druhým křestním jménem, jež však nepoužívala), navíc s chybným datem narození 18. srpna 1898 – šlo snad o pokus zastřít její identitu v souvislosti s případným ověřováním členství v NSDAP? Dopis měl celkem čtyři přílohy – kromě žádosti ministerstvu vnitra označené jako příloha č. 2 šlo o (nedochovaný/nenalezený) třístránkový dopis Františka Wiedermanna [„*Poslední žádost s mým třístránkovým vyjádřením jsme posílali (s MNV, předseda řed. Hošek) minulý týden přímo na ministerstvo vnitra, odd. B.*“; dopis F. Wiedermanna J. Skutilovi, 9. září

intervenoval za její urychlené vyřízení, avšak opět marně.[263] Na misku vah bylo totiž v Praze zjevně položeno členství Manethové v NSDAP, jež se nepodařilo utajit.

Uničovští poté podnikli poslední zoufalý pokus – obrátili se do Brna na Zemské muzeum. Mělo to nepopiratelnou logiku, neboť právě brněnské Zemské muzeum bylo 17. dubna 1946 pověřeno Zemským národním výborem v Brně dozorem nad muzei v moravském pohraničí (*Helfert 1946*, 8; *Kirsch 2014*, 104), a jeho hlas mohl mít tudíž v této záležitosti svoji váhu. Již 31. července 1946 ostatně ředitelství Zemského muzea do Uničova oznamovalo, že v brzké době bude podniknuta inspekční cesta do pohraničí. Zároveň žádalo o poskytnutí informací o stavu místního muzea.[264] Uničovští vzápětí odpovídali a sdělovali mimo jiné, že by uvítali prostředky k uspořádání archivu.[265] Komunikační kanál tudíž existoval a Uničovští se jej rozhodli v nejvyšší nouzi využít.

Na přelomu srpna a září 1946 byly do Brna odeslány v rychlém sledu tři dopisy, adresované patrně vedoucímu prehistorického oddělení Zemského muzea Josefu Skutilovi. První stylizoval uničovský lékař František Ticháček, který s odkazem na Skutilovu návštěvu v Uničově na podzim loňského roku a jeho tehdejší „*velký zájem o kustodku zdejšího archeolog. odd. sl. Manetovou*“ naléhavě sděloval: „*Prý jste tehdy doporučoval hledět ji zachránit pro museum města Uničova jako jedinou osobu znalou těchto věcí v tomto kraji. Jmenovaná podala žádost o st. občanství na okr. úřad ve Šternberku, ale byla odmítnuta a má býti poč. září odsunuta. Vzhledem k tomu, že všem těm, kdo pracují na poli kulturním, je známo, jaké škody se již leckde napáchaly proto, že cenné odkazy minulosti všech dob nebyly zajištěny odborníky – neb laiky-zájemci – a zde osoba podobná je, i když němka, prosíme o sdělení, zda podle dekretu p. presidenta musí býti bezpodmínečně odsunuta, nebo je možno, i kdyby se snad prokázaly urč. závady (o nichž byste teprve musel býti informován), zda by bylo možno ji zajistiti pro archeolog. práce na Uničovsku.* [...] *Prosím, abyste především si uvědomil, že já i ostatní páni nemáme naprosto žádného zájmu na jmenované a tento dotaz vznáším na Vás jenom a jenom v zájmu archeolog. pátrání ve zdejším kraji. Uznáte-li za vhodné, že jmenovaná je osobou úplně zbytečnou a docela dobře nahraditelnou, nebo rozhodnete-li se pro event. kroky k ponechání sl. Manetové – je věcí čistě Vás jako odborníka pro tuto věc.*“[266] Zvolená taktika byla vcelku zřejmá a patrně reflektovala nedobré zkušenosti s rozhodováním ve Šternberku, v uničovské bezpečnostní komisi a na ministerstvu vnitra v Praze – v rovině argumentace nešlo primárně o Mizzi Manethovou, ale o odbornou správu muzejní sbírky; v pozadí se navíc stále vznášel přízrak někdejšího členství Manethové v NSDAP.

Druhý dopis sepsala rezignovavší Mizzi Manethová. Již se smířila s tím, že Uničov opustí, a tak její jedinou starostí bylo, aby kopie nálezových zpráv z výzkumů, jež v uplynulých měsících zhotovila, byly v pořádku doručeny tam, kam byly zaslány, tj. do brněnské odbočky Státního archeologického ústavu. Plánovala, že se pravěku Uničovska bude věnovat také ve svém novém domově: „*Sollte mir im Reich einige Freizeit verbleiben (ich weiß noch nicht, wo ich dort eingesetzt werde), so habe ich die Absicht einen zusammenfassenden Bericht über meine Forschungen zu veröffentlichen. Dr. Schirmeisen, der nur immer einige Tage hier weilte, und der mehr ‚Scherbentypologe‘ war, ist viel entgangen, das noch der Beachtung wert gewesen wäre, besonders die Fundumstände.*“ Výslovně sdělovala, že nálezové zprávy neobsahovaly údaje o všech nalezištích na Uničovsku: „*Die bis jetzt durch Akten sichergestellten Fundplätze (120) sind nach meinen Notizen kaum ein Drittel der hier befindlichen. So dicht war hier die Besiedlung in vorg. Zeit.*“[267]

Třetí z dopisů pocházel od Františka Wiedermanna, který se za Manethovou zasazoval již poněkolikáté. Argumentoval obdobně jako František Ticháček – prvořadá byla odborná správa muzea, nikoliv osobnost Mizzi Manethové.

1946; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 787]. Další dvě přílohy jsou neidentifikovatelné.

263 Dopis F. Wiedermanna J. Skutilovi, 9. září 1946; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 787 („*V neděli jsem do Prahy poslal telegram o ponechání M. a urychlené vyřízení podané žádosti.*“).

264 Dopis ředitelství Zemského musea (J. Helfert) Místnímu národnímu výboru v Uničově, 31. července 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

265 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) ředitelství Zemského musea v Brně, 4. srpna 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

266 Dopis F. Ticháčka J. Skutilovi (?), 29. srpna 1946; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 786 (podtrženo v originále). Jakkoliv adresát dopisu je nejistý, s největší pravděpodobností jím byl Josef Skutil (navíc na Ticháčkově dopisu je úřední razítko Zemského muzea s datem doručení 6. září 1946). Ten ostatně na podzim 1945 Uničov vskutku navštívil. V této souvislosti je vhodné zaznamenat, že ve 30. letech 20. století Skutil velmi často spolupracoval se sousedním českým Městským muzeem v Litovli. Nelze však přímo doložit, že by již tehdy zavítal také do německého Městského muzea v Uničově.

267 Dopis M. Manethové J. Skutilovi (?), 30. srpna 1946; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 790. Adresát dopisu je nejistý, zcela jistě jím ovšem nebyl Josef Poulík – Manethová se totiž dotazovala, zda „*die Abschriften der hiesigen vorgeschichtl. Ortsakten (bis 1940) beim Brünner arch. Amt angekommen sind.* [...] *Bitte sind Sie so lieb und fragen Sie dort an, denn ich kenne die Anschrift nicht.*“ V případě vyhotovení (a odeslání) kopií nálezových zpráv šlo zřejmě o výsledek Skutilovy cesty do Uničova na podzim 1945, konané z iniciativy Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko (jakkoliv Manethová název instituce zkomolila).

S odkazem na poslední snahy Uničovských ve Šternberku nejprve poněkud rezignovaně uváděl: „*Více dělati nelze, ježto příslušné oddělení šternberského ONV je bezohledné, na zákroky nic nedá a spíše se jimi škodí.*“ Vzápětí ale energicky nabádal: „*Bylo by tedy žádoucno, abyste, pane doktore, z vyšší instance zakročil na záchranu sbírek a vymohl pro M. aspoň delší termín pro řádné předání musea. Neboť těch několik dní do 14/9 na to nestačí. Nejlépe by ovšem bylo, kdyby M. i se svou pomocnicí mohla zde pobýti do konečného terminu stanoveného prý k 15/XI. 46 pro všechny Němce. M. se teskní a chce odejíti nyní také, ale proboha prosí, aby své museum mohla řádně předat do povolaných rukou.* [...] *Obracím se na Vás, pane doktore, o laskavou pomoc, snad Váš zákrok u ONV ve Šternberku [nyní úřaduje v táboře štěpánovském (Štěpánov u Olomouce; třeba telefonním rozhovorem volati vedoucího úředníka Reiningera)] by více prospěl nežli mé upozorňování, že Manethovou je třeba zařadit do seznamu specialistů a pozdržeti ji k terminu nejzazšímu. Konám svou povinnost, an Vás o těchto nesnázích uvědomuji, jde o museum, ne o osobu a obracím se na Vás, pane doktore, především poněvadž vím, že uničovské sbírky znáte a dovedete oceniti hrozící ztrátu. Náhrady za Man. není a dlouho asi nebude!* [...] *Odsun se děje bezohledně, Man. už jednou z vagonu vytáhli!!*“[268]

A soustředěný (koordinovaný?) tlak přinesl své ovoce. Josef Skutil předal všechny tři dopisy řediteli muzea Jaroslavu Helfertovi s návrhem dalšího postupu. Helfert neváhal a z titulu své funkce pověřence dozorem nad muzei v pohraničí adresoval 12. září 1946 přesně podle Skutilova návrhu dopis příslušnému oddělení brněnského Zemského národního výboru, v němž uváděl: „*Městské museum v Uničově je dosud spravováno kustodkou Marií M a n e t h o v o u, která z příčiny německé příslušnosti byla určena k odsunu, což se má státi 14. t.m. Marie M a n e t h o v á spravovala tamní museum již před válkou a shromáždila v museu neobyčejně cenný sbírkový materiál. Mají-li býti hodnoty tohoto materiálu se všemi potřebnými nálezovými zprávami náležitě předány, je nutně třeba, aby uvedené síle byla poskytnuta delší ještě doba na zpracování materiálu a na přípravu k řádnému odevzdání sbírek.*“ A aby svému tvrzení dodal patřičnou váhu, podotýkal: „*Nutnost takového odkladu odsunu vysvítá z přiložených dvou dopisů kulturních pracovníků Místního národního výboru v Uničově.*“[269]

Obr. 97: Soupis odborné a populárně-naučné prehistorické literatury, kterou si Mizzi Manethová odvezla v září 1946 do Německa (SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 126, inv. č. 554).

Brněnský Zemský národní výbor reagoval pohotově a již 13. září 1946 koncipoval jeden z jeho úředníků dopis adresovaný Okresnímu národnímu výboru ve Šternberku. Nesmírně důležitý byl především jeho závěr: „*Žádáme, aby odsun byl s Vaší dohodou s ředitelstvím Zemského musea v Brně na přiměřenou dobu odložen. O svém opatření sem podejte zprávu a předložte k nahlédnutí spisy týkající se žádosti Marie Manethové za úpravu čsl. stát. občanství.*“[270] Odklad a požadovaná dohoda s ředitelstvím Zemského muzea otevíraly cestu k záchraně. Vzápětí ale nastaly byrokratické komplikace – z Brna byl totiž dopis se čtyřmi přílohami odeslán teprve 21. září 1946.

V Uničově se mezitím schylovalo k neodvratitelnému. V harmonogramu transportů došlo sice ke změně, ale byl to pouze několikadenní odklad. Dne 13. září 1946 Manethová žádala, aby si nad povolenou hmotnost zavazadel mohla s sebou odvézt odbornou prehistorickou literaturu (*obr. 97*), a o deset dnů později jí bylo vyhověno.[271] Přímou předzvěstí blížícího se transferu bylo vystavení potvrzení

268 Dopis F. Wiedermanna J. Skutilovi, 8. září 1946; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 787. Na tomto dopisu jsou Skutilovy rukopisné poznámky, tj. adresátem byl takřka s jistotou právě on.

269 Dopis ředitelství Zemského musea v Brně (J. Helfert) Zemskému národnímu výboru v Brně (oddělení II/13), 12. září 1946 (proloženo v originále); MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 789.

270 Dopis Zemského národního výboru v Brně Okresnímu národnímu výboru ve Šternberku, 13. září 1946 (koncept); MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 788.

271 Dopis M. Manethové Místnímu národnímu výboru v Uničově, 13. září 1946 (s přiloženým seznamem) + Potvrzení Místního národního výboru v Uničově pro M. Manethovou, 23. září 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 126, inv. č. 554.

o vykonávaném zaměstnání, jež Manethová obdržela ve stejný den, 23. září 1946. Představitelé uničovského Místního národního výboru v něm mimo jiné uváděli: „*Svojí činností zachránila museum před zničením a odvezením něm. okupačními úřady, uchovala neporušenu knihovnu odboru národní jednoty. Po dobu činnosti získala si velmi mnohé odborné znalosti v musejnictví, takže je způsobilá samostatně vědecky pracovat. Z hlediska státní a národní spolehlivosti nebylo proti ní zjištěno žádných námitek.*“[272]

Zatímco Manethová již byla smířená s osudem, její uničovští zastánci se stále nevzdali a snad již s neoficiální znalostí rozhodnutí v Brně stylizovali dvě další žádosti, jež ostatně navazovaly na jejich předchozí snahy. Dne 19. září 1946 se Rudolf Hošek jménem správy uničovského muzea obracel opět do Prahy na ministerstvo vnitra a žádal výslovně „*o vynětí Marie Manethové, kustodky, z odsunu*“. Svoji žádost zdůvodnil obdobně jako před třemi týdny, tentokráte ovšem nepominul členství Manethové v NSDAP: „*Jmenovaná je zaměstnána v museu již po mnoho roků. Je důkladně obeznámena se všemi pracemi konservačními a s postupem archeologických vykopávek, jejich třídění a jejich ukládání. Za celou dobu zaměstnání nabyla tolik praktických vědomostí, že ji nelze rychle nahraditi. Z hlediska státní a národní spolehlivosti není proti ní námitek, členství ve straně bylo vynuceno poměry, poněvadž byla zaměstnána u obce. Po celou dobu okupace ukrývala v museu 670 knih české knihovny, majetek to odboru Národní jednoty, takže knihovna obecní mohla býti dána do chodu ihned po okupaci. Sama postavila se proti odvezení sbírek archeologických, jejichž hodnota jest statisícová /dva skrčenci, staré listiny pergamenové, Přemysla Otakara II., Jana Lucemburského/. Všechny tyto předměty zůstaly zachovány jejím přičiněním a jsou veřejnosti přístupny. Jejím odchodem ztratila by správa musea odbornou sílu a nemohlo by býti pokračováno ve vykopávkách v okolí Uničova. Vzhledem k těmto okolnostem žádá správa musea o příznivé vyřízení žádosti.*“ Žádost opět podpořil uničovský Místní národní výbor, který zároveň potvrzoval správnost uvedených údajů.[273] Druhá žádost „*o vynětí z odsunu Marie Manethové, kustodky musea, bytem v Uničově,*“ směřovala ve stejný den znovu na Okresní národní výbor ve Šternberku. Opět ji podpořil uničovský Místní národní výbor a doporučil „*k příznivému vyřízení*“.[274] Jenže znovu zbytečně.

Pak nastal den, kdy se Mizzi Manethová musela s Uničovem navždy rozloučit. Intervence na ministerstvu vnitra v Praze i u Okresního národního výboru ve Šternberku byly neúspěšné. Dne 25. září 1946 v dopoledních hodinách Mizzi Manethová odjela uničovským transportem č. 10 v jednom z nákladních aut přistavených na tehdejší náměstí maršála Stalina (dnešní náměstí Osvobození) do sběrného tábora ve Štěpánově.[275] Zde o den později absolvovala osobní prohlídku před transportem z Československa, stejně jako všichni ostatní – Manethové při ní byly zabaveny dvě vkladní knížky. A za další tři dny, 29. září 1946, nastoupila spolu s nerozlučnou družkou posledních měsíců Theresií Peikertovou do vagónu č. 22 v XXIII. transportu vypraveném ze šternberského okresu, který poté zamířil na západ.[276] Uničovské muzeum a krajinu kolem města již nikdy nespatřila.

Dopis ze Zemského národního výboru v Brně obdrželi Šternberští ještě před odjezdem transportu ze Štěpánova. Žádosti nadřízeného orgánu nebylo možné přímo odporovat, a tak Šternberští vše vyřešili šalamounsky. Neudělali vůbec nic (ani nevstoupili v jednání se Zemským muzeem, jak jim nařizoval brněnský Zemský národní výbor) a teprve po polovině ledna 1947 (tj. po zastavení transportů v závěru předchozího roku) sdělovali do Brna v rozporu s fakty, že „*Marie Manethová, kustodka městského musea v Uničově byla odsunuta až posledním transportem ze zdejšího okresu, a to dne 22. 10. 1946. Do té doby v Uničově.*“ K dopisu byly přiloženy spisy, jež se týkaly československého občanství Manethové.[277] Šternberští zjevně předpokládali, že brněnský Zemský národní výbor bude v tuto chvíli již bezmocný a celá záležitost bude sprovozena ze světa. Jejich odhad byl naprosto přesný. V únoru 1947 byly veškeré spisy vráceny nazpět do Šternberka a jeden z úředníků brněnského Zemského národního výboru na koncept průvodního dopisu

272 Potvrzení Místního národního výboru v Uničově pro M. Manethovou, 23. září 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450. Obdobné potvrzení obdržela téhož dne rovněž Theresia Peikertová – viz Potvrzení Místního národního výboru v Uničově pro T. Peikertovou, 23. září 1946 (kopie); tamtéž.

273 Dopis Správy městského musea v Uničově (R. Hošek) ministerstvu vnitra v Praze (s vyjádřením Místního národního výboru v Uničově), 18. září 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 126, inv. č. 554.

274 Dopis Místního národního výboru v Uničově Okresnímu národnímu výboru ve Šternberku, 19. září 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 126, inv. č. 554.

275 Transport č. 10 z 25. září 1946 (strojopisný seznam; Mizzi Manethová byla do seznamu dodatečně dopsána perem – tj. přímo na místě – do vozu č. 22, stejným vozem odjela z Uničova také Theresia Peikertová); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 125, inv. č. 553. Stejné datum (25. září 1946) uvádí ostatně Manethová ve svých zveřejněných vzpomínkách (*Maneth 1965b*, 174).

276 Seznam zabavených věcí XXIII. transportu, 26. září 1946 (záznam o M. Manethové – č. 24 ve vagónu č. 22); SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 243, inv. č. 289. Souprava čítala 39 vagónů.

277 Dopis Okresního národního výboru ve Šternberku Zemskému národnímu výboru v Brně, 18. ledna 1947; MZA, f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 785.

pro domo poznamenal: „*M. Manethová byla 22. X. 1946 odsunuta, žádost se stala proto bezpředmětnou.*“[278]

~

Z rekonstruovaného sledu událostí od května 1945 do přelomu let 1946 a 1947 přesvědčivě vyplývá výrazný protiklad mezi snahami Uničovských podnikanými ve prospěch Mizzi Manethové a nekompromisním postojem úředních míst ve Šternberku. Problémem, který stál u počátku konce slečny Mizzi v uničovském muzeu, bylo jednoznačně členství v NSDAP. Nelze se ovšem ubránit pocitu, že v létě a na podzim 1946, kdy se definitivně rozhodovalo o jejím osudu, šlo již spíše o zástupný argument. Šternberští nevyhověli žádné z intervencí a ignorovali dokonce nařízení nadřízené instance, Zemského národního výboru v Brně. Avšak výjimky z pravidel byly udělovány – když byl v závěru roku 1946 transfer zastaven, zůstalo v Uničově několik desítek osob německé národnosti.[279] A žádost Uničovských v září 1946 o zařazení Manethové na seznam nepostradatelných odborníků-specialistů vskutku otevírala cestu k záchraně, přestože nesouzněla přesně s pokyny ministerstva vnitra, jež upravovaly pravidla pro vyjmutí osob z transferu.

Ovšem ani v Uničově nebyl postoj k slečně Mizzi jednotný. Čtyři členové tamější bezpečnostní komise rozhodli v srpnu 1946 po interní diskusi jednomyslně v její neprospěch. Postupovali striktně podle pravidel – Mizzi Manethová vskutku nepatřila k specializovaným odborným silám zaměstnaným v průmyslu, jak požadovala směrnice ministerstva vnitra.

S odstupem několika desetiletí lze jen stěží rozhodnout, zda v rozhodování Šternberských sehrály svoji roli třeba také osobní antipatie, jež mohly souviset s místní averzí vůči úspěšnému uničovskému muzeu. Každopádně je zajímavé, že stranické (a politické) preference nebyly při rozhodování či názoru na Mizzi Manethovou směrodatné – Rudolf Hošek, její největší zastánce z řad Uničovských, i Otakar Ženožička, předseda bezpečnostní komise, která se vyjádřila jednomyslně v její neprospěch, byli do svých funkcí zvoleni za Komunistickou stranu Československa. Zároveň je ale zjevné, že ve prospěch Mizzi Manethové se angažovali především lidé spojení s muzeem či obecně s památkovou péčí a kulturou. Ti si jasnozřivě uvědomovali, že uničovské muzeum jejím odchodem utrpí nenahraditelnou ztrátu. A budoucnost jim dala za pravdu vskutku vrchovatou měrou. Horečnaté úsilí Uničovských o její záchranu a ponechání v Uničově přišlo vniveč. Přitom chybělo jen trochu dobré vůle.

Jak moc záviselo rozhodování o dalších osudech konkrétních osob na místních poměrech, ilustruje poměrně názorně obdobný (nikoliv ovšem totožný!) případ, tentokráte ze severozápadních Čech. Hermine David-Mayová, správkyně muzea v Duchcově, příležitostná archeoložka a od roku 1940 okresní pověřenkyně pro pravěk v tamějším regionu (stejně jako Mizzi Manethová, kterou ostatně poznala v červnu 1939 v Žatci při týdenním školicím kurzu věnovaném prehistorii), členka NSDAP, jež byla navíc značně aktivní v nacionálně socialistických organizacích, v Československu i přes poválečné komplikace (a zhruba roční věznění v důsledku nepravdivého udání) nakonec zůstala. Mohla dokonce alespoň zčásti pokračovat v práci v duchcovském muzeu (*Soukup 2017*).

Nucenému vystěhování se vyhnul rovněž Karl Jüttner, již v meziválečném Československu správce muzea v jihomoravském Mikulově a rovněž příležitostný archeolog, který (prý) pod tlakem okolností podal v roce 1939 přihlášku ke vstupu do NSDAP. Byl však odmítnut, neboť – jak stálo ve zdůvodnění – mimo jiné udržoval kontakty s Čechy. A neúspěšné bylo také jeho odvolání proti tomuto verdiktu, o němž v roce 1943 rozhodoval stranický krajský soud. Důležité bylo, že se mu – jako nepostradatelnému muzejníkovi, který se navíc významně (a z vlastní iniciativy) podílel na záchranných pracích po požáru mikulovského zámku v květnu 1945, při němž byly zničeny mimo jiné nenahraditelné paleolitické sbírky Moravského zemského muzea a muzea v Litovli, které zde byly deponovány – poštěstilo přečkat období transportů, jež skončilo v závěru roku 1946. Rovněž v jeho případě probíhaly intervence na vyšších místech z popudu Místního národního výboru, a to mimo jiné na úrovni centrálních ministerstev. Také on mohl zůstat v poválečném Československu a v mikulovském muzeu dokonce působil jako jeho správce; československé občanství získal teprve v roce 1950, po několika letech nejistoty (*Kocábová 2008*; *Kirsch 2010c*).

2.8 Cesta do zapomnění

Dne 7. září 1946, zhruba tři týdny předtím než Mizzi Manethová musela opustit svůj rodný kraj, žádal Rudolf Hošek z titulu správce muzea ministerstvo školství a osvěty „*o podporu na provedení vykopávek, konservaci a inventarisaci sbírek, které jsou uloženy ve 5 místnostech v Uničově, Litovelská ulice.* [...] *Každým rokem jsou prováděny vykopávky v okolí, jakmile jsou pole holá po sklizni. Také letos na podzim*

278 Dopis Zemského národního výboru v Brně Okresnímu národnímu výboru ve Šternberku, 5. února 1947 (koncept); f. Zemský národní výbor Brno, k. 796, inv. č. 652, fol. 785. Dopis byl odeslán teprve 13. února 1947.

279 Seznam Němců a jejich rod. příslušníků v obvodu stanice SNB v Uničově podle stavu k 1. 1. 1947; SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 241, inv. č. 289 (soupis obsahuje 87 jmen, včetně obyvatel vesnic v okolí Uničova).

bude kopáno a odkrývána další místa sídlišť člověka doby kamenné. Provádí se také inventarisace sbírek. [...] *Veškeré práce dosud prováděné dělají jednotlivci s nadšením posloužiti dobré věci, ale nelze prováděti práce vyžadující většího nákladu. Museum nemá peněžních prostředků, ale sbírky jsou ceny značné. Od převzetí do správy po okupaci bylo již mnoho vykonáno. Část sbírek byla roztříděna a uložena ve vitrínách. Archiv nebyl dosud roztříděn. Také další rychlý postup vykopávek naráží na nedostatek peněžitých prostředků, město nemůže ze svých rozpočtů poskytnouti úhradu na tyto práce a podpora jednotlivců nestačí. Správu sbírek převzal řed. měšť. školy Rudolf Hošek, který má dobrou pracovnici Marii Manetovou, německé národnosti, která však bude odsunuta. Tato provádí všechny konservační práce na popelnicích a katalogisuje všechny sbírky. Po jejím odchodu bude práce zpomalena, než se najde jiná nadšená osoba, která by také tak pracovala pro dobro věci a nenáročně.*"[280] Za Hoškovým dopisem ministerstvu nestála Mizzi Manethová, jistě však byla ráda, že správce muzea má vůli pokračovat v dosavadní činnosti i po jejím odchodu. Impulz přišel z jiné strany – brněnské Zemské muzeum na konci srpna 1946 upozorňovalo všechna muzea v pohraničí, která spadala pod jeho dohled, že mohou požádat do poloviny září téhož roku o subvenci na svoji činnost.[281] Dne 23. listopadu 1946 ministerstvo po diskusi s ředitelem Zemského muzea Jaroslavem Helfertem (pověřeným dozorem nad muzei v moravském pohraničí) a pověřenci pro muzea v českém pohraničí Karlem Tučkem a Jiřím Neustupným z Národního muzea rozhodlo, že muzeum v Uničově obdrží 4 000 korun. Měly však být použity pouze na revizi stavu sbírek a jejich inventarizaci, nikoliv na archeologické výzkumy. Podmínkou udělení subvence byl také souhlas s podřízením odborné inspekci brněnského Zemského muzea.[282]

Odchod Manethové z Uničova znamenal pro muzeum citelnou ztrátu. A Uničovští nebyli jediní, kterým to nebylo lhostejné. Dne 21. září 1946 psal do Uničova Josef Poulík, vedoucí brněnské odbočky Státního archeologického ústavu: „*Jak se dozvídáme, bude nebo byla odsunuta Němka Manethová, která uspořádala Vaše museum. Vzhledem k tomu, že museum bylo a je dosud ve vzorném pořádku, dovolujeme si upozorniti, aby byla hledána vhodná náhrada za odsunutou Němku a aby to byla především síla, která má k věci lásku a nesobecký poměr. Rozhodně není možno, aby museum spravoval někdo, kdo vlastní soukromé sbírky.*" Osud muzea a jeho archeologické sbírky ležel Poulíkovi vskutku na srdci, a tak chtěl vědět, jaké jsou plány Uničovských: „*Žádáme zdvořile, abyste nám pokud možno nejdříve sdělili Vaše plány s museem, specielně s jeho pravěkými sbírkami do nejbližší budoucnosti.*"[283] Rudolf Hošek odpovídal již po odjezdu Manethové a sděloval, že o muzeum se nyní stará on sám. Zároveň oznamoval své záměry: „*Museum bude rozšířeno a dosud uskladněné předměty po zakoupení dalších vitrin veřejnosti zpřístupněny. Jakmile dovolí počasí, bude pokračováno ve vykopávkách na místech s bohatými nálezy. Pro museum hledáme odbornou sílu pro zpracování sbírek.*"[284] Šlo vskutku o velikášskou představu, velkolepý výhled na nejbližší léta. Muzeum mělo v podstatě plynule navázat na vše, co dělala Manethová. Již blízká budoucnost měla ukázat, že jde o nerealizovatelné plány. Slečnu Mizzi s jejím nezištným zaujetím pro muzeum i archeologii nebylo možné nahradit. Hošek se však tehdy opájel představou, že se to brzy podaří. Byla to pouhá iluze.

Poulík uvítal, že péči o sbírky převzal právě Rudolf Hošek. Ostatně znal ho již z loňského podzimu, kdy Uničov osobně navštívil. Avšak nastíněný plán na terénní výzkumy, který byl bez jakýchkoliv rozpaků pouze oznámen jako fakt, na něj zapůsobil téměř jako červený hadr na býka. Jeho reakce byla sice zdvořilá, ale velmi důrazná a nekompromisní: „*Pokud je nám známo, není u Vás taková odborná síla, která by mohla vykopávky vésti, a našemu ústavu, který byl jedině pověřen ochranou památek a soustavnými výzkumy na Moravě a ve Slezsku, jak konečně vyplývá z prohlášení Zemského národního výboru v Brně, zaslaného všem místním národním výborům, nebylo až dosud Vámi nic hlášeno.*" Poulíkovi nešlo o nic jiného než o respektování jasně definovaných pravidel a povinností. Státní archeologický ústav se již od svého vzniku v roce 1919 cíleně profiloval jako instituce provádějící badatelské systematické výzkumy. Přestože naplňování této ideje v prvním desetiletí jeho existence poněkud pokulhávalo za představou, od přelomu 20. a 30. let 20. století tato koncepce vystoupila výrazně do popředí. Okolnostmi vynucený obrat k prioritnímu zaměření na záchranné výzkumy nastal teprve v souvislosti s vládním

280 Dopis správy městského musea (R. Hošek) ministerstvu školství a osvěty, 7. září 1946 (kopie; srv. též stylisticky odlišnou kopii konceptu ze 6. září 1946); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

281 Dopis Zemského musea v Brně správě musea v Uničově, 27. srpna 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449.

282 Materiály k udělení subvencí muzeím v pohraničí v roce 1946 jsou uloženy v Archivu MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 171, spis čj. 361/1946. Srv. též dopis ministerstva školství a osvěty Místnímu národnímu výboru v Uničově, 17. prosince 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449.

283 Dopis odbočky v Brně Státního archeologického ústavu (J. Poulík) Místnímu národnímu výboru v Uničově, 21. září 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

284 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) brněnské pobočce Státního archeologického ústavu, 7. října 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

nařízením z roku 1941 a s vlivem říšskoněmecké archeologie v tehdejším Protektorátu Čechy a Morava. Badatelské systematické výzkumy však rozhodně nebyly odsunuty stranou a v poválečných desetiletích se staly páteří archeologie v českých zemích, mnohdy na úkor výzkumů ohrožených či narušených nalezišť, pro něž se nedostávalo odborných sil, času a mnohdy ani prostředků. V roce 1946 však záchranné výzkumy měly ještě stále přednost před velkorysými plošnými a dlouhodobými badatelskými výzkumy, neboť klíčový obrat nastal teprve v následujícím desetiletí. Poulík proto upozorňoval: „*Je samozřejmé, že sami nemůžeme prováděti všechny výzkumy, ale v zájmu pořádku a evidence veškerého dění je nutno dbáti platných nařízení a veškeré výzkumy na Moravě musí býti předem z odborného hlediska plánovány. V přední řadě provádíme výzkumy zachraňovací, tedy výzkumy těch objektů, které jsou jakýmkoliv způsobem ohroženy, a teprve potom přistupujeme k těm výzkumům, které se provádí za účelem objasnění některých důležitých problémů našich nepsaných dějin.*“ A poněkud komisně nabádal: „*Při tom musí býti respektovány nejen zájmy regionální či osobní, nýbrž zájmy celostátní národní kultury. Vycházíme ze stanoviska, že byli-li jsme postaveni na tato zodpovědná místa, pak musíme hájiti zájmy veřejné a zájmy jedině naší disciplině prospěšné.*“ Žádal Rudolfa Hoška o vysvětlení jeho postoje.[285]

Hoškovi nezbývalo než reagovat, a tak vzápětí objasňoval, že výzkumy probíhají v jedné z cihelen v souvislosti s těžbou hlíny. Z tohoto pohledu šlo vskutku o záchranné výzkumy: „*Kopání se neprovádí systematicky, ale příležitostně, jakmile se v hlíně objevují tmavá místa a kosti, je zastaveno kopání a místo náležitě přezkoumáno.*“ Zde se již objevovala podstata toho, co bylo charakteristické pro následující léta – svár mezi možností zachránit narušené nálezové situace alespoň nějakým způsobem za pomoci profesionálně neškolených, ale poučených nadšenců, nebo vše nechat propadnout zkáze: „*Kopání vede ředitel měšť. školy Rud. Hošek za spolupráce ochotníků a dobrovolníků z řad milovníků archeologických památek.*“[286]

Z Brna bylo na Uničovsko vskutku daleko a Poulík si toho byl velmi dobře vědom. Následující léta ostatně ukázala, k čemu vedlo lpění na formální profesionalitě při záchranných výzkumech v regionech vzdálených od center archeologie. Přesto byl do Uničova okamžitě vypraven Bedřich Vyskočil, jeden ze zaměstnanců brněnské odbočky Státního archeologického ústavu. Dne 22. října 1946 zavítal do města, zhlédl cihelnu v Dolní Sukolomi (mohl však jen konstatovat, že těžební práce v ní byly před dvěma týdny ukončeny a dělníci „*počnou pracovat opět příštím rokem na jaře*“) a diskutoval s Rudolfem Hoškem. Samozřejmě opět odkazoval na platná zákonná pravidla, jimiž „*je nutno bezpodmínečně se říditi*“; naopak Hošek svého brněnského hosta upozornil, že „*celé okolí Uničovska je bohaté na prehistorické nálezy.*“[287] U toho ovšem také zůstalo.

Upozornění na nutnost respektovat zákonná pravidla se Uničovským záhy dostalo také z pražské centrály Státního archeologického ústavu. Ta vstoupila na scénu s konkrétním skutkem z nedávné minulosti. V listopadu 1946 se na muzeum v Uničově obrátil ředitel Státního archeologického ústavu Jaroslav Böhm a sděloval, že podle zprávy v novinách z počátku září téhož roku byla „*v okolí města nalezena ‚popelnice s jemným ornamentem‘.*“ Následovalo jádro sdělení: „*Státní archeologický ústav upozorňuje na povinnost nálezce hlásiti nález a žádá, abyste ústavu podali zprávu o tomto nálezu a připojili všechny nálezové okolnosti, které můžete zjistiti.*“[288] Hošek vzápětí odpovídal jménem uničovského Místního národního výboru, že šlo o objev učiněný při kopání na jednom z dvorů přímo v Uničově a že nádoba byla uložena do muzejních sbírek.[289] Avšak v pražské centrále došlo k nedorozumění – zde očekávali odpověď od uničovského muzea, a tak Hoškovu zprávu zaslanou jménem Místního národního výboru považovali za informaci o jiném, novém a dosud neznámém, nálezu. Proto se ještě před koncem roku dotazovali muzea znovu, tentokráte s odkazem na obdrženou zprávu.[290] Teprve nyní Hošek odpovídal jednoznačně za správu muzea a sděloval, že nádoba byla nalezena 7. srpna 1946 na dvoře ve Střední

285 Dopis odbočky v Brně Státního archeologického ústavu (J. Poulík) Místnímu národnímu výboru /správě musea/ v Uničově, 10. října 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

286 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) brněnské odbočce Státního archeologického ústavu (J. Poulík), 16. října 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447; originál dopisu je uložen v archivu ARÚB AV ČR, M-TX-194602424. Šlo o cihelnu v Dolní Sukolomi.

287 Zpráva o cestě (B. Vyskočil), nedatováno (22./23. října 1946); archiv ARÚB AV ČR, M-TX-194602424. Z Vyskočilovy zprávy vyplývá, že poslední záchranné akce v dolnosukolomské cihelně prováděla Mizzi Manethová v létě 1945. Hoškova sdělení, jež vyvolávala pocit, že Uničovští provádějí samostatné výzkumy, nebyla přesná, tj. odrážela jen plány a záměry, nikoliv skutečnost.

288 Dopis Státního archeologického ústavu (J. Böhm) Městskému museu v Uničově, 13. listopadu 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447. Inkriminovaná novinová zpráva se objevila 5. září 1946 v *Právu lidu* (*Anonymus 1946*).

289 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) Státnímu archeologickému ústavu, 21. listopadu 1946 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

290 Dopis Státního archeologického ústavu (J. Böhm) Městskému museu v Uničově, 18. prosince 1946; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

Obr. 98: Zpráva o nálezu v Uničově v srpnu 1946, zaslaná do pražského ústředí Státního archeologického ústavu Rudolfem Hoškem (archiv ARÚB AV ČR, M-TX-196601544).

ulici čp. 15 (*obr. 98*).[291] Jakkoliv mezi výtkami ze strany brněnské odbočky i pražské centrály šlo o pouhou náhodnou časovou shodu, bylo zřejmé, že samostatné výzkumy pod vedením muzea v Uničově nemohou být na pořadu dne. Hošek se ostatně v nejbližších měsících o žádný ani nepokusil. Zjevně nechtěl vyvolat konflikt, ostatně právo v tomto případě nebylo na jeho straně.

Do roku 1947 vstupovalo uničovské muzeum pod vedením a správou Rudolfa Hoška přesto s elánem. Prvořadými cíli, které si Uničovští stanovili, bylo zajištění kvalifikované správy sbírek po Manethové a získání patřičných prostředků pro jejich uspořádání i konzervaci. Správce Hošek se skutečně poctivě snažil a osud muzea mu nebyl lhostejný. Věnoval mu značné množství času, přestože byl předsedou Místního národního výboru a z pochopitelných důvodů pro něj bylo prioritou řízení chodu města. Snahy Uničovských však nebyly vždy korunovány úspěchem a příliš nepomohl ani vstup muzea do Svazu českých muzeí během tohoto roku.[292]

Na počátku března 1947 žádal Hošek znovu ministerstvo školství a osvěty *„o udělení podpory na inventarisaci sbírek a jejich roztřídění,“*[293] a opět byl – stejně jako v předchozím roce – úspěšný, třebaže o subvenci bylo rozhodnuto teprve v listopadu 1947. Přidělené peníze (4 000 korun) měly být použity *„především na inventarisaci a katalogisaci sbírek podle pokynů a na tiskopisech Svazu českých museí.“*[294] O archeologických výzkumech již nepadlo ani slovo, třebaže Hošek je nepouštěl ze zřetele. V listopadu 1947 se s obdobnou žádostí o subvenci obrátil na Zemský národní výbor v Brně.[295] Přestože ji podal pozdě, také Zemský národní výbor mu vyhověl a přidělil uničovskému muzeu na rok 1947 sumu 2 000 korun.[296]

Hošek byl velmi iniciativní rovněž ve snaze o nalezení kvalifikované síly pro správu muzea. V dubnu 1947 navštívil muzeum v Uničově z titulu pověřence pro muzea v pohraničí Jaroslav Helfert v rámci desetidenní cesty po severní Moravě. Provedl revizi stavu sbírek a jednal s představiteli Místního národního výboru o *„odbornou výpomoc zemského musea při novém uspořádání musea po odsunu býv. správkyně“*.[297] Problémem byla zjevně právě profesionalita, neboť zkušenosti Manethové získávané řadu let nebylo možné nahradit pouhým nadšením. Helfert s největší pravděpodobností navrhl jako vhodnou osobu správce prehistorického oddělení Zemského muzea Josefa Skutila, ovšem vymínil si, že s ním celou záležitost nejprve pro-

291 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) Státnímu archeologickému ústavu, 3. ledna 1947 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447. Srv. též dopis Státního archeologického ústavu (J. Böhm) Městskému museu v Uničově, 7. ledna 1947; tamtéž. Pokud lze usuzovat z dochovaných pramenů, kromě nálezů z povrchových sběrů z Brníčka šlo o jediný přírůstek muzejní archeologické sbírky za rok 1946.

292 Dopis Svazu českých museí (G. Skalský, K. Tuček) Městskému muzeu v Uničově, 11. října 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

293 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) ministerstvu školství a osvěty, 5. března 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

294 Dopis ministerstva školství a osvěty Místnímu národnímu výboru v Uničově, 22. listopadu 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449. Srv. též kopii téhož dopisu v Archivu MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 1, spis čj. 528/1947.

295 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) Zemskému národnímu výboru v Brně, 21. listopadu 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

296 Dopis H. Růžičky Místnímu národnímu výboru v Uničově, 15. prosince 1947 + dopis Zemského národního výboru v Brně Místnímu národnímu výboru v Uničově, 22. prosince 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449.

297 Cesta se uskutečnila ve dnech 4. až 13. dubna 1947, v Uničově Helfert pobýval 11. a 12. dubna 1947 (materiály k cestě jsou uloženy v Archivu MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 1, spis čj. 353/1947).

jedná. Poté na začátku května 1947 do Uničova sděloval, že Skutil je vskutku „*ochoten provésti odborné zpracování archeologických sbírek*“.[298] Uničovští reagovali vzápětí a na Helfertovo doporučení se na Skutila obrátili.[299] Helfert poté zavítal do Uničova ještě na konci června 1947.[300] Snad byly při jednání dohodnuty podmínky Skutilovy práce, avšak záhy nastala změna.

Patrně od léta 1947 začala v uničovském muzeu pracovat Eleonora Kličková. Její životní osudy byly vskutku pohnuté a téměř dokonale se v nich odrazila etnická pestrost střední Evropy první poloviny 20. století s nejednoznačnými hranicemi mezi jednotlivými novodobými národy – narodila se v roce 1900 českým rodičům, kteří se o čtyři roky dříve vystěhovali do Rumunska, aby v roce 1911 přesídlili na Slovensko; dostalo se jí vzdělání v maďarštině a v roce 1922 se vdala za profesora Antonína Kličku, německé národnosti. Ten zemřel v roce 1945 v internačním středisku ve Šternberku (byl zde uvězněn za svoji propagandistickou činnost v NSDAP), oficiálně na *srdeční slabost*. Její bratr Ján Svetoň, významný statistik a demograf, se zúčastnil Slovenského národního povstání na straně povstalců a v roce 1946 byl mimo jiné vyslán jako demografický expert na mírovou konferenci do Paříže.[301] Přestože při sčítání lidu v roce 1930 uvedla německou národnost a za Němku byla považována rovněž v poválečných měsících, na doporučení bezpečnostní komise Místního národního výboru v Uničově (stejné komise, která v případě Mizzi Manethové rozhodla negativně!) směla v Uničově zůstat.[302] Ovšem o plnohodnotnou náhradu za Manethovou rozhodně nešlo. Když v polovině srpna 1947 navštívil Uničov František Wiedermann (tentokráte již v pozici konzervátora ministerstva školství a osvěty), přišla řeč na osud muzea i archivu. Wiedermann hned následující den psal do Uničova: „*Dovoluji si Vám učiniti návrh, abyste si pozvali na poradu slečnu odb. učitelku Marii Kovářovou, kustodku Vlasteneckého musea v Olomouci, Stalinova ulice č. 17, která je ochotna Vám, resp. Vaší kustodce, ve všech věcech týkajících se řádné inventarisace Vašich sbírek pomoci. Máte-li o to opravdový zájem, pozvěte si ji pokud možno ihned, poněvadž jako učitelka po 1. září bude zaměstnána ve škole – nyní instaluje exponáty v olomoucké výstavě. Ve věci archivu mohlo by se postupovati obdobně. Doufám, že získám na pomoc zdejšího odborníka archiváře prof. Václava Nešpora, městský archiv. Promluvím s ním zítra, dnes není doma. Bez inventáře archiv je nemožný a k ničemu.*“ Byla to trpce pravdivá slova, ovšem archiv se pomoci z Olomouce nedočkal. Wiedermannovi však ležel neméně na srdci osud muzea: „*Došlo na to, čeho jsem se při tom náhlém odchodu Manethové obával, a byla-li M. dosti zlomyslná a přeházela-li věci ve škatulích, pak Vaše nádherné sbírky jsou pro vědu bez ceny.*“ Stranou nezůstaly ani archeologické výzkumy: „*Dále Vás, pane předsedo, prosím, abyste našli rozumného a pilného člověka, kterému by slečna Kovářová dala instrukce, jak je třeba postupovati při vyzvednutí pravěkého nálezu. Je odbornicí a učila kdysi Manethovou, jak se to dělá. Snad by se u Vás našly i některé učitelky nebo profesorky, které by měly zájem nebo byly na pomoc Vaší paní kustodce aspoň přes tu hlavní práci, které bude hodně a kterou paní Kličková sama nezvládne.*“[303]

Rudolf Hošek vskutku vzápětí žádal Marii Kovářovou o pomoc a „*přesné pokyny o ukládání a inventarisování musejních sbírek, které vlastní museum v Uničově.*“[304] Ovšem odezva zřejmě nebyla žádná. Obdobné to bylo s Josefem Skutilem. Ten totiž zavítal do Uničova teprve na konci srpna 1947,[305] avšak tím také jeho kontakty s tamějším muzeem na několik let přestaly. Obnoveny byly teprve v roce 1953 za zcela jiných politických i personálních poměrů.

Když kustodka muzea Eleonora Kličková rekapitulovala na konci roku 1947 činnost za uplynulých dvanáct měsíců, její zpráva vyzněla rozpačitě. Muzeum sice existovalo, ale přes veškerou snahu rozhodně nevzkvétalo. Pouhý rok staré

298 Dopis ředitelství Zemského musea v Brně správě Městského musea v Uničově, 7. května 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

299 Dopis Národního výboru v Uničově (R. Hošek) J. Skutilovi, 10. května 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447 („*Žádáme o sdělení směrnic pro nejpraktičtější uspořádání archeologických sbírek a jejich zinventarisování.*“).

300 Šlo o dvoudenní cestu (25. a 26. června 1947) do Velkých Losin, Vízmberku, Šumperku, Uničova a Šternberku, jíž se kromě Helferta zúčastnil dr. Zlámal. Zpráva o služební cestě uvádí k Uničovu lakonicky, že byla uzavřena „*dohoda o vyžádané spolupráci zemského musea*“ (zpráva o inspekční cestě na severní Moravu ve dnech 25. a 26. června 1947, nedatováno; Archiv MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 1, spis čj. 495/1947).

301 Od roku 1952 byl předsedou Slovenského štatistického úradu.

302 Podklad č. 81 o Eleonoře Kličkové (příloha zápisu o schůzi bezpečnostní komise Místního národního výboru v Uničově, 12. srpna 1946); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 129, inv. č. 568; Srv. též faktograficky skromnější (a ne zcela totožné) údaje v Kronice města Uničova, str. 62; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, knihy, inv. č. 175.

303 Dopis F. Wiedermanna R. Hoškovi, 15. srpna 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447. Kustodkou olomouckého muzea ovšem tehdy byla Božena Kovářová (Marie Kovářová byla její matka, která své dceři v muzeu vypomáhala; mohlo jít ale také o sestru Boženy).

304 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) M. Kovářové, 18. srpna 1947 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

305 Příkaz ke služební cestě do Uničova a Šumperka, 26. srpna 1947; Archiv MZM, f. Moravské zemské muzeum, k. 1, spis čj. 374/1947 (spis obsahuje informace o Skutilových služebních cestách od 26. března do 12. listopadu 1947 a před 29. srpnem 1947 v něm není zaznamenána žádná cesta do Uničova).

plány se již nyní ukazovaly jako nereálné a nerealizovatelné. Těžiště práce Kličkové spočívalo v péči o sbírku – v její inventarizaci podle pravidel zavedených Svazem českých muzeí. Archeologické výzkumy v okolí Uničova zcela ustaly a muzeum zřejmě za celý rok nezískalo do svých sbírek žádné artefakty; nepomohly ani dobře míněné výzvy v novinách (srv. např. *Anonymus 1947*).

Hošek ovšem archeologii stále nepouštěl ze zřetele. V dubnu 1948 informoval ministerstvo školství a osvěty o využití dotace udělené uničovskému muzeu v listopadu předchozího roku a dodával: „*Po ukončení polních prací bude pokračováno ve vykopávkách pro zajištění archeologických nálezů.*“[306] Jenže o záměru Uničovských ministerstvo vzápětí informovalo Státní archeologický ústav. A vedoucí jeho brněnské odbočky Josef Poulík v létě 1948 znovu do Uničova upozorňoval, že podle platného zákona „*provádějí archeologické výzkumy ta musea, která mají vědecky školené odborníky, a to se souhlasem Státního archeologického ústavu. Jelikož Vaše museum nemá školeného odborníka, není možné, aby provádělo ve smyslu citovaného vládního nařízení samostatné výzkumy.*“ Aby však byla hořká pilulka alespoň trochu oslazena, Poulík zároveň sděloval, že na podzim téhož roku provede Státní archeologický ústav výzkum slovanských železářských výrobních objektů u Želechovic, k nimž budou Uničovští přizváni.[307] Nezávisle na Poulíkovi sdělovalo Uničovským rovněž pražské ministerstvo, že „*žádný podobný výzkum nemůže býti prováděn beze svolení Státního archeologického ústavu, jemuž jsou všecky práce tohoto druhu vyhrazeny a jenž jediný může dáti generelně nebo od případu k případu souhlas k jich provádění druhou osobou, je-li zaručena její odbornost.*“ Ani v tomto případě nechybělo upozornění na plánovaný výzkum Státního archeologického ústavu v Želechovicích.[308] K němu však nakonec došlo teprve za dva roky.

Nebyla to jediná Hoškova archeologická iniciativa. Z jeho podnětu místní uničovský rozhlas ve dnech 18. až 20. září 1948 ohlašoval s odkazem na výnos Zemského národního výboru v Brně z 21. ledna 1946, v němž byla nařízena povinnost hlásit veškeré nálezy nejbližšímu muzeu: „*V poslední době se opět opakují zjevy na veřejnosti, že tyto nálezy jsou ničeny, často i z neznalosti poškozeny, čímž vzniká veliká škoda na kulturním majetku národa. Veřejnost se upozorňuje, aby věnovala nálezům při kopání náležitou pozornost a při nálezích střepin, bronzových předmětů, nádob černých a podobně ohlásila správě musea v Uničově, které další potřebné zařídí.*“[309] Jenže z Hoškovy strany šlo pouze o nahodilé kroky, navíc regionu citelně chybělo to, co bylo páteří meziválečné uničovské archeologie – regionální patriotismus vesnických starousedlíků, kteří přicházeli do muzea oznamovat nálezy, na něž náhodou narazili. Ojedinělé výzvy, jakkoliv poctivě míněné, na tom mohly jen stěží něco podstatného změnit. Slečna Mizzi s jejím zaujetím a ochotou věnovat archeologii takřka všechen svůj čas byla prostě nenahraditelná. Navíc Eleonora Kličková zřejmě někdy v průběhu roku 1948 z muzea i Uničova odešla.

Je zjevné, že uničovské muzeum bylo po nuceném odchodu Manethové silně závislé na jediné osobě – Rudolfu Hoškovi. Ten se vskutku usilovně snažil uchovat muzeum při aktivním životě a navázat na předchozí činorodá léta. Avšak okolnosti byly silnější a zhruba v polovině roku 1949 došlo ke katastrofě, z níž se již muzeum nevzpamatovalo. K 1. červnu 1949 totiž Hošek rezignoval – oficiálně ze zdravotních důvodů – na předsednictví uničovského Místního národního výboru a stáhl se rovněž ze svých muzejních aktivit; odešel také z místa učitele měšťanské školy a přišel o další funkce (např. v představenstvu místní spořitelny). Muzeum tím ztratilo svého největšího (ne-li jediného) zastánce mezi novou pokvětnovou (a poúnorovou) elitou Uničova.

Hoškův ústup z výsluní měl zřejmě alespoň zčásti politické důvody, jakkoliv jejich přesná podstata zůstává (prozatím?) neznámá. Možná šlo přímo o převrat ve vedení města, do něhož byly po letním intermezzu dosazeny na podzim 1949 dělnické kádry – novým předsedou Místního národního výboru se stal zedník Alois Faksa, prvním místopředsedou byl jmenován dělník Oldřich Prázdný (*Konečný 2013*, 429–430).[310] Loajalita a správný třídní původ dostaly v Uničově definitivně přednost před odborností. To se nepochybně promítlo také do dalších osudů uničovského muzea.

Správu muzejních sbírek převzal na přechodnou dobu Rudolf Malina z titulu funkce školského a osvětového re-

306 Dopis Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek) ministerstvu školství a osvěty, 20. dubna 1948; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449.

307 Dopis brněnské odbočky Státního archeologického ústavu (J. Poulík) správě muzea v Uničově, 1. července 1948; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

308 Dopis ministerstva školství a osvěty Místnímu národnímu výboru v Uničově, 15. července 1948; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

309 Vyhláška Místního národního výboru v Uničově (R. Hošek), 17. září 1947 (s poznámkou „*Rozhlasem od 18–20 září*“); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

310 Viz též Kronika města Uničova, str. 99–100; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, knihy, inv. č. 175. Jakkoliv okolnosti Hoškovy rezignace mohou být předmětem diskuse, je faktem, že k 31. srpnu 1950 byl „*přeložen do výslužby pro trvalou neschopnost pro nemoc vykonávati učitelské povolání.*“ – viz dopis R. Hoška Místnímu národnímu výboru v Uničově, 28. února 1951; tamtéž, k. 105, inv. č. 450.

ferenta Místního národního výboru.[311] Ovšem úředníci Městského národního výboru neměli o stavu muzea – na rozdíl od rezignovavšího Hoška – ponětí. Když na podzim 1949 navštívil Uničov ředitel Státního archeologického ústavu Jaroslav Böhm, nedokázali nalézt archiv nálezových zpráv, kdysi vzorně vytvořený a uspořádaný Manethovou. Jaroslav Böhm měl zřejmě s uničovským muzeem vážné plány, ostatně právě tehdy působil pedagogicky na univerzitě v nedaleké Olomouci. Teprve po jeho odjezdu se vrátil správce muzea, který měl klíče od skříní s registraturou. V ní byly samozřejmě všechny složky s nálezovými zprávami uschovány. Uničovští o tom Böhma neprodleně informovali a dodávali: „*Předpokládáme a trváme na Vašem prohlášení, že u nás budou pracovati jen odborníci, nikoliv diletanti a nedokonalí amatéři. Těm bychom tento vzácný materiál svěřiti nemohli. Nejlépe by bylo, kdybyste se práce ujal sám, nebo aspoň sám dohlížel. Bez Vašeho písemného doporučení nemůžeme poskytnouti nikomu možnost práce a studia.*“[312] Ředitel Státního archeologického ústavu poté odpovídal: „*V prvé řadě půjde o to, aby tento archiv byl zčeštěn jako pomůcka pro badatele i lidovýchovné a osvětové pracovníky. Zčeštění předpokládá znalost odborných českých a německých termínů v oboru archeologie, takže je správný Váš požadavek, aby na této práci se podíleli jen odborníci. Sám bych mohl obstarati jen dozor a revizi. V přítomné době mohu Vám doporučiti prof. Uhrovou z Olomouce, Musejní ulice, která jest také zkoušenou archivářkou a které Státní archeologický ústav svěřil práce, souvisící s vyhledáním vzácných archiválií, týkajících se přestavby olomouckého dómu. Tohoto úkolu se bezvadně zhostila.*“ Německé originály měly zůstat v Uničově, české překlady měly být používány jako pracovní archiv.[313] Plán to byl zajisté chvályhodný, ale ztroskotal na nedostatku peněz. V prosinci 1949 se Uničovští obraceli na Státní archeologický ústav a žádali jej o financování celé akce ještě předtím, než práci zadají.[314] Avšak celý záměr zřejmě vyzněl do ztracena.[315]

V závěru roku 1949 obdrželo muzeum v Uničově další dotaci od ministerstva školství, věd a umění – šlo o 5 000 korun, jež měly být opět použity primárně na zakoupení vitrín do expozice a inventarizaci předmětů.[316] Také se tehdy stalo členem Společnosti československých prehistoriků.[317] Na přelomu let 1949 a 1950 se stal novým správcem muzea Jaroslav Doleček, místní učitel, ovšem nikoliv nadlouho.[318] Po jeho odchodu nastalo opět několik měsíců bezvládí a teprve k 1. říjnu 1950 byl správcem uničovského muzea ustanoven Jaroslav Kopa, ve 30. letech 20. století výtvarný kritik a autor několika knih o výtvarném umění a o dějinách umění.[319] O místo správce muzea se ucházel již na jaře 1950, ovšem kvůli problémům se zajištěním financování platu se jeho příchod do Uničova oddaloval. Také jeho působení v muzeu bylo velmi krátké, třebaže hýřil aktivitou. Záhy po svém příchodu do muzea se pokusil zorganizovat založení Společnosti přátel musea v Uničově. Dne 12. října 1950 navštívil se svým nápadem bývalého správce muzea Rudolfa Hoška, ten poté informoval Místní národní výbor a o vznik spolku se zasazoval. Rada uničovského Místního národního výboru Kopův záměr na zasedání 22. listopadu 1950 schválila a jmenovala členy přípravného výboru, navržené stanovy však vrátila k přepracování. Dne 27. listopadu 1950 se poprvé sešel přípravný výbor a o dva dny později schválila rada města upravené stanovy. Tím ovšem celý záměr skončil. Je ostatně pozoruhodné, že byl doveden téměř do konce, neboť směřoval zcela proti duchu doby. Ještě na počátku roku 1951 navrhoval Kopa mimo jiné adaptovat budovu Střelnice na výstavní prostory. Avšak již v lednu 1951 s ním Místní národní výbor v Uničově s okamžitou platností rozvázal pracovní poměr kvůli údajným neomluveným absencím.

Skutečné důvody však byly zřejmě jiné a šlo pouze o záminku. Na plat správce muzea se totiž v městském

311 Lze tak usuzovat z dopisu Místního národního výboru v Uničově Svazu českých museí, 10. listopadu 1949 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445. Rudolf Malina v něm odpovídal na dotazník muzejního Svazu a výslovně uvedl, že je správcem sbírek.

312 Dopis Místního národního výboru v Uničově Státnímu archeologickému ústavu (J. Böhm), 11. listopadu 1949 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

313 Dopis Státního archeologického ústavu (J. Böhm) Místnímu národnímu výboru v Uničově, 3. prosince 1949; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

314 Dopis Místního národního výboru v Uničově Státnímu archeologickému ústavu, 8. prosince 1949; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

315 V pražské centrále Státního archeologického ústavu se ovšem tehdy paradoxně nacházely kopie nálezových zpráv z uničovského muzea, zhotovené Mizzi Manethovou (resp. jejími muzejními pomocnicemi) pro teplický Úřad pro pravěk – jeho archiv totiž Státní archeologický ústav převzal již v roce 1945 (*Hlava 2017b*, 449–454).

316 Dopis ministerstva školství, věd a umění Místnímu národnímu výboru v Uničově, 8. prosince 1949; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449.

317 Dopisy Místního národního výboru v Uničově Společnosti československých prehistoriků, 11. listopadu 1949 (kopie) a 8. prosince 1949 (kopie) + dopis Společnosti československých prehistoriků Místnímu národnímu výboru v Uničově, 1. prosince 1949; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

318 Dopis J. Dolečka Místnímu národnímu výboru v Uničově, 28. listopadu 1949; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450 + dopis Městského musea v Uničově (J. Doleček) Vlasteneckému spolku musejnímu v Olomouci, 1. února 1950 (kopie); tamtéž, inv. č. 446.

319 Soubor písemností k působení Jaroslava Kopy je uložen v SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450.

rozpočtu nenašly peníze. Navíc Kopova žádost o subvenci z října 1950 adresovaná ministerstvu školství, věd a umění byla na počátku roku 1951 zamítnuta, a to vyjádřením, jež v sobě neslo příznaky doby. Podle sdělení z ministerstva to bylo *„z důvodů zásadních. Jest povinností místního národního výboru, aby řádným zajišťováním rozpočtovým zajistil městskému museu finanční prostředky.“*[320]

Kopovo místo nezůstalo uprázdněno dlouho. Na základě usnesení rady Místního národního výboru v Uničově z 21. února 1951 byl novým vedoucím uničovského muzea jmenován Antonín Slezáček, zaměstnanec uničovského Městského archivu.[321] Funkce se měl ujmout 1. března 1951, avšak nikdy k tomu nedošlo – dne 28. února 1951 se totiž o místo správce muzea znenadání ucházel Rudolf Hošek, který zhruba před půldruhým rokem muzeum opustil.[322] A Místní národní výbor v Uničově vskutku ještě téhož dne změnil své rozhodnutí – Hošek se stal staronovým správcem muzea.[323] Přestože se této role ujal s obdobným elánem jako v roce 1945, jeho nadšení brzy vyprchalo. O muzeum se sice staral až do jara 1953, ale kvůli neshodám o platu (prostředky na provoz muzea představovaly totiž stále velký problém) to bylo již od roku 1952 pouze s přestávkami a příležitostně. Když se ostatně na konci ledna 1952 dotazoval olomoucký Krajský národní výbor na stav muzea, podle vypracované odpovědi byla jeho situace žalostná. Oficiálně tehdy nemělo žádného správce, návštěvnost byla mizivá a finanční prostředky malé; spíše přežívalo, ostatně potenciální zájemce o prohlídku si musel vyzvednout klíče od domovníka.

A tak vše směřovalo ke katastrofě. V posledních měsících roku 1953 bylo zřejmé, že muzeum stojí před zánikem. O jeho konci se nakonec nerozhodlo v Uničově, ale ve Šternberku, jakkoliv neschopnost představitelů Uničova zajistit financování platu správce k osudu muzea velkou měrou přispěla. V rámci centralizace spojené s redukcí sítě malých místních muzeí Krajský národní výbor v Olomouci doporučil Okresnímu národnímu výboru ve Šternberku sloučit městská muzea ve Šternberku a v Uničově s tím, že okresní muzeum mělo vzniknout v Uničově a z muzea ve Šternberku se měla stát jeho pobočka. Avšak ve Šternberku padlo nakonec odlišné rozhodnutí – rada tamějšího Okresního národního výboru na svém zasedání 5. února 1954 rozhodla, že muzeum v Uničově bude bez náhrady zrušeno a jeho sbírky převezme nově zřízené Okresní vlastivědné muzeum ve Šternberku. Dne 4. března 1954 jmenovala správcem šternberského muzea Josefa Valíčka, místního středoškolského učitele. Řevnivost mezi Uničovskými a Šternberskými zřejmě opět vyplula na povrch – a přednost dostalo muzeum ve Šternberku.

Usnesení Šternberských bylo záhy posvěceno Krajským národním výborem v Olomouci. A dne 28. července 1954 vzalo zrušení muzea v Uničově na vědomí ministerstvo kultury; zároveň vzalo na vědomí rovněž zřízení Okresního vlastivědného muzea ve Šternberku a jmenování Josefa Valíčka jeho správcem.[324]

Uničovští se sice ještě před schválením rozhodnutí Okresního národního výboru ve Šternberku na ministerstvu pokusili o odpor, ale marně. Se zánikem muzea nesouhlasili, avšak ze Šternberka jim v srpnu 1954 zasílali opis ministerského rozhodnutí a s lehkou arogancí dodávali: *„Tím považujeme věc za definitivně vyřešenu a žádáme znovu MNV, aby správci musea ve Šternberku s. J. Valíčkovi vyšel ve všem vstříc.“*[325]

Vedení Uničova se s tím velmi rychle smířilo – zrušení muzea potvrdilo ministerstvo a za rozhodnutím stály Okresní národní výbor ve Šternberku i Krajský národní výbor v Olomouci. Navíc prostory, v nichž se uničovské muzeum nacházelo, si pro své potřeby vyhlédlo Odborné učiliště státních pracovních záloh č. 15 v Uničově, které v nich chtělo umístit školu. Svoji žádost sdělovalo městskému vedení již v květnu 1954 – doposud totiž sídlilo v historické budově gymnázia (nyní zde byla umístěna Průmyslová škola strojnická), ovšem od počátku nového školního roku odtud muselo odejít. Již v září 1954 proto rada Místního národního výboru v Uničově žádala do Šternberka o urychlené odstěhování muzejních sbírek. Představitelé města nad muzeem zjevně zlomili hůl. Archeologická sbírka uničovského muzea byla odvezena do Olomouce, kde byla uložena v provizorním depozitáři. Ostatní sbírky převzalo muzeum ve Šternberku.

Nebylo snad ani divu, že na archeologické výzkumy nebylo v Uničově ani pomyšlení. Poslední samostatná akce,

320 Dopis Městského muzea v Uničově (J. Kopa) ministerstvu školství, věd a umění, 19. října 1950 (kopie) + dopis ministerstva školství, věd a umění Místnímu národnímu výboru v Uničově, 6. ledna 1951 (citace); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 449.

321 Dopis Místního národního výboru v Uničově A. Slezáčkovi, 26. února 1951; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450.

322 Dopis R. Hoška Místnímu národnímu výboru v Uničově, 28. února 1951; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450.

323 Dopis Místního národního výboru v Uničově R. Hoškovi, 2. března 1951; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450.

324 Dokumenty k zániku uničovského muzea z let 1953–1954 jsou uloženy v SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

325 Dopis odboru pro školství a kulturu rady ONV ve Šternberku (S. Soldán) Místnímu národnímu výboru v Uničově, 9. srpna 1954; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

kterou Uničovští provedli, se odehrála v létě 1951 v cihelně v Dolní Sukolomi, zjevně nevyčerpatelném nalezišti. Zde byl zčásti zachráněn další rozrušený hrob kultury zvoncovitých pohárů, a to zásluhou neúnavného Rudolfa Hoška, jen několik měsíců po jeho návratu do muzea (*Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, obr. na str. 56). Pokud lze usuzovat z dochovaných pramenů, šlo o první terénní akci muzea v Uničově od výzkumu v Želechovicích v říjnu 1945, který prováděla ještě Manethová. Opakovaná upozornění z ministerstva a brněnské odbočky Státního archeologického ústavu na nutnost respektovat zákonná ustanovení se zjevně neminula účinkem. A přestože Hošek až do roku 1948 neustále plánoval, že pod záštitou muzea budou na Uničovsku probíhat terénní výzkumy, realita byla nakonec odlišná. Ostatně informaci o záchraně nálezů v cihelně adresoval nikoliv brněnské odbočce Státního archeologického ústavu, ale Státnímu památkovému úřadu v Brně. Pro jistotu navíc neváhal zdůraznit, že v cihelně zakročil nikoliv ze své iniciativy, ale „*na upozornění správy komunální cihelny*". Zároveň žádal „*o udělení dalších pokynů nebo povolení, abych jako správce městského musea v Uničově mohl objevivší se archeologické předměty včas před zničením zajišťovati a ukládati v městském museu v Uničově.*"[326]

Od roku 1950 v okolí města příležitostně zasahovala brněnská odbočka Státního archeologického ústavu. Impulz patrně představoval výzkum železářských pecí z doby hradištní, který se uskutečnil v letech 1950–1951. Jeho smyslem bylo ověření nálezové situace zachycené již ve 30. letech 20. století uničovskými muzejníky (*Pleiner 1954*; *týž 1955*; *týž 1958*, 208–224, obr. 55–58, tab. XVI–XX); až do 80. let 20. století to byl největší a nejvýznamnější poválečný terénní výzkum na Uničovsku. V září 1950 proběhl také záchranný výzkum tří kostrových hrobů v cihelně v Dolní Sukolomi zásluhou Radomíra Pleinera (*Hájek 1951*, 27).[327] Na Uničovsku se již na počátku 50. let 20. století občas objevoval Jindra Nekvasil – v červenci 1951 náhodou zachytil hloubení kanalizační stoky jižně od Uničova poblíž Oskavy, které porušilo pravěká sídliště a jeden žárový hrob z doby halštatské (*Nekvasil 1953*; srv. *Skutil 1954a*), a v roce 1953 zasahoval u Hlivic, kde při zjišťovacím výzkumu zdokumentoval lužickou sídlištní jámu (*Dohnal 1972*, 25). Obzvláště okolnosti záchranné akce v Hlivicích představují názorný příklad přetrvávajícího povědomí o meziválečných výzkumech uničovského muzea v regionu – Nekvasil totiž v nálezové zprávě uváděl: „*V roce 1953 upozornil referenta lesní kontrolor, s. Kv. Schubert z Úsova, že v obci Králové se nachází pozemek, na kterém někdy před druhou světovou válkou se našly hroby s popelnicemi, a že tento pozemek, který dosud ležel úhorem, se bude znovu kultivovat hlubokou orbou.* [...] *Dotazem u starousedlíků žijících v samotách u cihelny (s. Knápek a Manet) jsem se dověděl, že kdysi, snad okolo let 1925–30, zde někdo kopal.*"[328] Jeho hájemstvím byl ovšem region vzdálenějšího Mohelnicka, jemuž věnoval prvořadou pozornost.

V regionu se příležitostně začali angažovat rovněž archeologové z Olomouce. V tamějším muzeu, vtěleném v roce 1952 v Studijní a lidovýchovný ústav kraje Olomouckého, nesourodý a těžkopádný konglomerát řady původně samostatných institucí, začali pracovat v letech 1952–1953 první profesionální archeologové – Václav Burian a Josef Skutil. Bylo to sice vždy jen příležitostně (a navíc zpravidla teprve tehdy, pokud se do Olomouce dostala příslušná infomace o narušení nálezových situací), ale bylo to lepší než nic. Obzvláště činorodý Skutil byl pro olomouckou archeologii požehnáním, jakkoliv území, které měl archeologicky obhospodařovat, bylo nad síly sebevíce aktivního a schopného jednotlivce. A Uničov se svým okolím byl od Olomouce přece jen dále než třeba Litovelsko. Dne 4. září 1952 provedli zaměstnanci prehistorického oddělení Studijního a lidovýchovného ústavu kraje Olomouckého pod Burianovým vedením záchranný výzkum tří jam lužické kultury ve stěně cihelny v Dolní Sukolomi, jež tehdy patřila Hanáckým cihelnám (*Burian 1952*). Šlo zřejmě o první výzkum olomouckých muzejníků na Uničovsku v celé historii dějin tamější archeologie. Dalším nálezem, o němž se olomoučtí muzejníci dozvěděli, byl kostrový hrob v Gymnazijní ulici přímo v Uničově, na nějž se přišlo 4. srpna 1953 (*Skutil 1953*). Trochu bohatší byl rok 1954, snad v souvislosti se zrušením uničovského muzea, kdy bylo vhodné předvést, že region nezůstane stranou archeologického dění – Josef Skutil zasahoval v cihelně v Dolní Sukolomi již na jaře (*Skutil 1954a*)[329] a poté znovu v létě (*Skutil 1954b*); objevena byla

326 Dopis Městského musea v Uničově (R. Hošek) Státnímu památkovému úřadu v Brně, 12. července 1951 (opis); archiv ARÚB AV ČR, M-TX-195101493.

327 Charakteristický byl ostatně způsob, jakým se o narušených hrobech archeologové dozvěděli: „*Při bagrování profilu v cihelně (Cihelny, kom. podnik v Uničově) v Dol. Sukolomu, okres Šternberk, rýsovaly se ve světle žluté spraši tři hrobové jámy, viditelné z vlaku, jedoucího z Olomouce do Uničova, po pravé straně.*" Viz archiv ARÚB AV ČR, složka Dolní Sukolom, sine čj.

328 Archiv ARÚB AV ČR, M-TX-196200445. Výzkum proběhl v souvislosti s Nekvasilovými terénními aktivitami na hradišti ve Stavenicích. Jindra Nekvasil příležitostně na Uničovsku zasahoval také v pozdějších letech – v roce 1962 podnikl menší záchranný výzkum v Dolní Sukolomi při stavbě kanálu pro vodovod k vepřínu tamějšího JZD (*Nekvasil 1962*; *Dohnal 1975*, 24) a věnoval se rovněž Hradisku u Nové Hradečné (*Nekvasil 1978*).

329 Charakteristický byl opět způsob, jakým se o narušeném objektu v dolnosukolomské cihelně dozvěděl: „*11. 6. 1954 viděl jsem z vlaku ve stěně cihelny u Uničova zřetelnou jámu, kterou jsem se svolením Arch. ústavu před nasazením bagru 14. 6. 1954*

také paleolitická stanice u Hradečné (*Skutil 1954b*) a získány soubory archeologických nálezů ze škol ve Střelicích a Benkově, jež pocházely z různých míst Uničovska (*Skutil 1954c*, 4). Skutil však také uváděl: „*Při kladení potrubí na průsečíku trasy s polní cestou na jihových. svahu kopce východně od Benkova u Uničova asi 30–40 cm pod povrchem byly vykopány zřejmě předhistorické hroby, které však nebyly zachráněny. Ještě 31. 8. t. r. byly zde vyházeny a rozházeny lidské kosti zřejmě předhistorického pohřbu(ů) na vykopané haldě hlíny.*“ (*Skutil 1954c*, 4). Ovšem poté se Skutil z Uničovska stáhl a až do konce svého působení v Olomouci v roce 1959 do tamějšího regionu prakticky nezasahoval (srv. jen *Skutil 1957a*, 94 – nálezy z Hradce).

~

Likvidace muzea však v Uničově přece jen neproběhla zcela bez odporu. Ten ale přišel z nečekané strany. V říjnu 1954 se na ministerstvo kultury obrátil ředitel Uničovských strojíren Emil Pecha a proti zrušení muzea se důrazně ohrazoval: „*Proti tomuto opatření co nejrozhodněji protestujeme, neboť v něm spatřujeme bezdůvodné ochuzení našeho města, tak významného v historii našeho národa. Pracující našeho závodu, kteří v městě našli svůj domov, jsou právem rozhořčeni a obracejí se na nás se žádostí, abychom učinili vše, aby tato křivda byla odčiněna. Stane se tak i v zájmu našich dětí, které by právem jednou jim vyčítaly nezájem o kulturní statky města.*“ Žádal, aby „*tento případ byl s největší pečlivostí prozkoumán a obnoven předešlý stav, t.j. aby museum bylo Uničovu co nejdříve v plném rozsahu vráceno.*“[330] Z ministerstva vzápětí odpovídali, že k rozhodnutí o zrušení uničovského muzea „*došlo na příkaz KNV v Olomouci, jehož se současně dotazujeme po důvodech likvidace musea v Uničově.*“ A dodávali: „*Jakmile obdržíme zprávu z KNV v Olomouci, učiníme na podkladě prošetření situace další rozhodnutí, s nímž Vás seznámíme. Pokud jsme informováni, nebylo v Uničově náležitě postaráno o správu a umístění musea, které mělo velmi cenné sbírky.*“[331]

Řediteli Uničovských strojíren však z Olomouce odpověděli přímo, neboť dopis adresovaný ministerstvu obdržel tamější Krajský národní výbor v kopii na vědomí. A vedoucí odboru kultury nyní obsáhle vysvětloval důvody úředního rozhodnutí. Na muzeum v Uničově nahlíželi v Olomouci v širším kontextu, ovšem primární podstatu problému si sami velmi dobře uvědomovali: „*Z minulých dob převzali jsme více než 350 vlastivědných museí, z nichž naprostá většina byla a dosud je ve stavu naprosto nevyhovujícím. Byla postavena zdrcující většinou na spolkovém základě, veškerou práci v nich obstarávali dobrovolní pracovníci bez nároku na jakoukoliv odměnu. Spolu se sociálně-politickými změnami, které v našem státě po roce 1945 proběhly, ztratila musea tuto svou starou základnu. Spolkoví pracovníci, kteří se o ně v minulosti starali, z valné části vymizeli nebo naprosto nevyhovují kulturním a politickým požadavkům, na dnešní musea kladeným.*“ Likvidace muzejních spolků a občanské společnosti po únoru 1948 prostě přinášela neblahé plody, navíc v pohraničí k tomu přistupovaly důsledky transferu národnostně německého obyvatelstva. Avšak ideál nových mocipánů byl zcela jiný, a tak podstatu neutěšeného stavu vůbec neřešili: „*Naše společnost má pochopitelně zájem pouze na takových ústavech, které jsou s to se zapojit do velkého díla budování socialismu v naší vlasti a které mají s tohoto hlediska pro společnost význam. Těmto požadavkům převážná většina našich museí nevyhovovala a dosud nevyhovuje. U valné části z nich nejsou pro to vůbec předpoklady ani v budoucnu.* [...] *Tento velký úkol přestavby našeho musejnictví by byl předem odsouzen k nezdaru, kdybychom jej chtěli uskutečnit v celé šíři bez ohledu na možnosti našeho národního hospodářství. Musíme si být také vědomi toho, že takový počet museí ani nepotřebujeme.*“ Poté rekapitulovali situaci v muzeích v Uničově a Šternberku od roku 1945, aby vzápětí zdůvodnili svůj souhlas se zrušením uničovského muzea: „*Také proti zrušení musea v Uničově jsme nevznesli námitky, protože bylo odůvodněno tím, že uničovské museum již řadu let nevyvíjí řádnou činnost, dokonce v poslední době není ani minimálním způsobem udržováno, protože v Uničově není dobrovolných pracovníků, kteří by o provoz musea se zájmem pečovali, protože MNV Uničov nejevil o museum zájmu a protože o budovu, v níž bylo museum umístěno, měl zájem pro jiné účely. Na základě těchto skutečností, o nichž jsme se sami přesvědčili, museli jsme s politováním udělat závěr, že v Uničově nejsou dány podmínky pro řádnou činnost pobočky okresního musea, která by musela být odkázána na dobrovolné pracovníky, a že za této situace zabezpečení musejních sbírek plně odůvodňuje jejich přemístění do Šternberka.*“ To nejdůležitější ale mělo teprve přijít: „*Restituce tohoto rozhodnutí je nyní velmi obtížná a téměř neuskutečnitelná, protože místnosti, v nichž muzeum bylo umístěno, již slouží novým účelům. Vítáme však i za tohoto stavu velmi zájem Vašeho závodu i jeho pracujících o musejní a vlastivědnou práci. Doporučujeme, aby byl urychleně vytvořen vlastivědný kroužek při závodním klubu, jemuž zajistíme plnou podporu a pomoc. Vyvinou-li se z jeho práce podmínky pro znovuzřízení musea, je možno i o tom vzhledem k významu Uničova uvažovat, ačkoli jinak*

vybral, o čemž podávám tuto zprávu.“ – viz archiv ARÚB AV ČR, M-TX-195401107.

330 Dopis ředitele Uničovských strojíren (E. Pecha) ministerstvu kultury, 21. října 1954 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

331 Dopis odboru museí ministerstva kultury (K. Tuček) Uničovským strojírnám, národnímu podniku, 28. října 1954 (opis); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

jdeme zásadně směrem ke zmenšení počtu museí z důvodů, které jsme uvedli výše.“[332] Co nezvládli představitelé místní samosprávy, dokázal ředitel mamutího strojírenského podniku. Jiskřičku naděje se podařilo zažehnout.

Za rozhořčeným dopisem ředitele Uničovských strojíren Emila Pechy stáli s největší pravděpodobností místní nadšenci, kterým nebyl zánik muzea lhostejný. V souladu s doporučením Krajského národního výboru v Olomouci se z iniciativy Tomáše Souška v březnu 1955 sdružili ve vlastivědném kroužku založeném při Závodním klubu Revolučního odborového hnutí Uničovských strojíren. Jejich cílem se stalo obnovení muzea v Uničově a iniciativa, kterou vyvinuli, padla již záhy na úrodnou půdu. Ostatně ustavující schůze kroužku se zúčastnili mimo jiné Josef Valíček a Josef Skutil, kteří vyjádřili nad zánikem uničovského muzea politování.

Členové kroužku se vzápětí po jeho vzniku obrátili na odbor pro školství a kulturu rady Okresního národního výboru ve Šternberku s patřičnou žádostí. Ze Šternberka jim sice vzápětí odpovídali, že na rozhodnutí o zrušení muzea není co měnit, avšak zároveň oznamovali, že po dohodě s ředitelem muzea ve Šternberku Josefem Valíčkem se rada Okresního národního výboru rozhodla zařadit do plánu na příští rok zřízení pobočky muzea ve Šternberku, jež měla být zaměřena na strojírenství.[333]

Záhy poté ovšem události dostaly rychlý spád. Na počátku července 1955 sepsali členové vlastivědného kroužku svoji představu o muzeu v Uničově a zaslali ji šternberskému Okresnímu národnímu výboru. V prvé řadě šlo o navrácení muzejních sbírek odvezených před pouhým rokem do Šternberka a Olomouce. A sehnali také budoucího správce – Karla Všetičku, penzistu ze Šternberka, který patřil do jejich řad. Ten ve své žádosti o místo v muzeu mimo jiné uváděl, že „*již od svého mládí pracoval na poli archeologie (vykopávky Lednice, Věstonice, za spolupráce s prof. Absolonem), absolvoval jsem vysokou školu lesnickou, mé sbírky nerostů, zkamenělin a vykopávek jsou nyní v museu v Brně. Dále jsem pracoval na objevech jesenických jeskyní, sám jsem sběratelem starožitností a soukromě jsem studoval obor znalectví hradů a zámků.*“[334] Kvalifikovanější osoba z řad místních nadšenců snad ani nemohla existovat, bylo však nutné počkat na definitivní rozhodnutí ve Šternberku. To padlo v srpnu 1955, kdy tamější odbor pro školství a kulturu rady Okresního národního výboru posvětil zřízení odbočky muzea „*se zaměřením na strojírenství a budování socialismu ve městě Uničově a jeho okolí. Vlastivědné a historické exposice budou instalovány podle dohody s odborníky krajského musea, činiteli MNV v Uničově a se členy vlastivědného kroužku. Finanční zabezpečení provozu odbočky na rok 1955 bude dotováno ZK ROH Uničovských strojíren, na rok 1956 bude potřebná částka zařazena do rozpočtu.*“[335]

Šlo pouze o částečný úspěch, neboť v představách Uničovských mělo být obnovené muzeum samostatné a jeho správu mělo převzít město. Avšak v podmínkách 50. let 20. století bylo jen stěží možné dosáhnout lepšího výsledku. Vzhledem k jednoznačnému trendu slučování malých muzeí (resp. jejich připojování v podobě místních poboček k centrálnímu okresnímu/krajskému muzeu) či dokonce jejich rušení byl ostatně tak trochu zázrak, že se uničovské muzeum podařilo obnovit alespoň v této formě. V následujících dvou letech byla do Uničova převezena většina sbírek původního Městského muzea, jež byly uloženy ve Šternberku, a deponována v budově bývalého hostince U Labutě na hlavním uničovském náměstí. Ten byl vyhlédnut za nové sídlo a právě zde měly původně vzniknout muzejní expozice. Na podzim 1956 se vlastivědný kroužek dokonce pokusil na doporučení muzea v Olomouci zřídit při uničovské pobočce poradní sbor, avšak patrně neúspěšně.

Poté začaly přípravy k instalaci sbírek. Plán (resp. ideový záměr) nové expozice vznikl již v roce 1956 a byl dokonce veřejně prezentován – v souladu s dobovými představami (a také vzhledem k proponovanému zaměření uničovského muzea) měla být podstatná část věnována novodobé historii budování socialismu, ale v plánech hrála podstatnou roli také archeologie. Ze dvou pater muzejních expozic v bývalém hostinci U Labutě jí měla být věnována velká místnost v přízemí o rozloze téměř 70 m^2; měla být zaměřena především na pravěké a časně historické železářství (*Jochman 1957*).

Realita však za ideální představou opět pokulhávala. Za nejvhodnější výstavní objekt pro historickou expozici byla navržena Medelská brána, ale její špatný stav odsunul tuto možnost stranou. Nakonec byly pro historické sbírky poskytnuty prostory v historické budově radnice uprostřed hlavního náměstí a již v roce 1956 zde byla uspořádána první výstavka v rámci mezinárodního týdne muzeí. Pak ale představitelé města navrhli přemístit do

332 Dopis odboru kultury KNV v Olomouci ředitelství a závodní radě skupiny ROH Uničovských strojíren, n. p., 6. listopadu 1954 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

333 Dopis odboru pro školství a kulturu rady ONV ve Šternberku (S. Soldán) Místnímu národnímu výboru v Uničově, 27. dubna 1955; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

334 Dopis K. Všetičky Místnímu národnímu výboru v Uničově, 27. června 1955; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 450. Srv. též vyjádření Závodního klubu Uničovských strojíren o K. Všetičkovi, 22. července 1955; tamtéž.

335 Dopis odboru pro školství a kulturu rady ONV ve Šternberku (S. Soldán) Místnímu národnímu výboru v Uničově, 24. srpna 1955; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

Obr. 99: Muzeum v Uničově v 60. letech 20. století (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 6054/1).

Obr. 100: Archeologická expozice o pravěku Uničovska, otevřená v muzeu v Uničově 11. září 1964 (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 4636/14).

radnice celé muzeum, neboť bývalý hostinec U Labutě chtěli využít pro jiné účely. Členové vlastivědného kroužku proti tomu sice protestovali, neboť tím měli o celou budovu přijít, ale marně. Za jejich výrazné pomoci bylo v březnu 1958 otevřeno první oddělení muzea v prostorách uničovské radnice, které od ledna 1957 pronajalo šternberské muzeum na 25 let – šlo o expozici věnovanou budování socialismu, na niž štědře přispěly Uničovské strojírny. Avšak vzápětí přišel zásah z vyšších míst – do budovy radnice se měl přemístit Místní národní výbor, a sotva znovuzrozené muzeum se tudíž muselo opět stěhovat (*Zamazal 2014*, 124–125).

Ještě na jaře 1958 se přitom jednalo o převedení muzea do správy uničovského Místního národního výboru, tj. o jeho osamostatnění od šternberského poručnictví. Dne 13. června 1958 rada Okresního národního výboru ve Šternberku – s odkazem na ministerský výnos z května 1957 o decentralizaci státní správy v oblasti školství a kultury – projednala a schválila příslušný návrh, který se stal podkladem k dalšímu jednání.[336] Záměr Šternberských měl ovšem výrazné finanční konotace – doprovodným jevem se totiž stalo zrušení nájemní smlouvy o převzetí radnice a odmítnutí proplacení účtů za adaptační práce výstavních prostor, jež proběhly bez vědomí šternberských strážců rozpočtu. Jádrem sporu se stal osud expozice Uničovských strojíren v prostorách radnice, která přitom byla otevřena teprve nedávno. Jednání mezi Šternberkem a Uničovem probíhala od září 1958 až do počátku roku 1959 – v lednu 1959 dokonce došlo k dohodě na společném postupu a zdálo se, že osamostatnění uničovského muzea nic nebrání v cestě. Mělo k němu dojít ještě v průběhu roku 1959.[337] Nakonec vše ale dospělo k jinému vyústění. Pobočka totiž zůstala pobočkou, avšak z radnice se vystěhovala – nikoliv nazpět do bývalého hostince U Labutě, ale do nedalekého tzv. domu moravských stavů (rovněž na hlavním uničovském náměstí), v jehož prvním patře měla být instalována expozice. Prozatím zde však byly veškeré sbírky vměstnány bez ladu a skladu do tří místností, neboť další prostory nebyly volné. Správce Všetička, který se od února 1958 staral rovněž o Městský archiv, byl vzniklou situací natolik znechucen, že již v únoru 1959 požádal o uvolnění ze své funkce.[338]

Na počátku roku 1960 byla zřízena komise pro archiv, muzeum a historické památky města, a to z podnětu Tomáše Souška, Všetičkova nástupce v Městském archivu. Do jejího čela byl postaven Stanislav Doležal, avšak vzápětí byl nahrazen Tomášem Souškem, navíc komise se v dubnu 1960 stala subkomisí kulturní komise. V dubnu 1960 připravila pro radu uničovského Místního národního výboru diskusní materiál, v němž mimo jiné navrhovala umístit část muzejní expozice do Medelské brány. Ta ovšem stále

336 Dopis odboru školství a kultury rady Okresního národního výboru ve Šternberku radě Místního národního výboru v Uničově, 18. června 1958; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

337 Zápis z jednání, souvisejícím s přípravou převedení pobočky OVM ve Šternberku do správy MNV Uničov, uskutečněném 22. 1. 1959 v místnosti MNV Uničov; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 445.

338 Všetičkova rezignace mohla mít ale také jiný důvod. V lednu 1959 byl totiž zbaven správcovství Městského archivu, neboť – podle přípisu krajské správy ministerstva vnitra v Olomouci – *„neplní svoje povinnosti správce, nezajišťuje nejnutnější požadavky na bezpečné a vhodné umístění archiválií a právě ty nejcennější skladuje ve svém soukromém bytě.“* Viz dopis Místního národního výboru v Uničově odboru pro školství a kulturu Okresního národního výboru ve Šternberku, 14. ledna 1959; SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 612, inv. č. 436.

čekala na rekonstrukci, ostatně stejně jako před čtyřmi lety, kdy byla také v centru úvah o vhodných prostorách pro muzeum. Autoři elaborátu dodávali: „*Urychlení instalace musea je nanejvýš naléhavé, poněvadž dojde v nejbližší době k reorganisaci musejnictví a mohlo by se stát, že město definitivně ztratí museum.*“[339]

Za několik měsíců se stalo realitou to, na co členové komise upozorňovali. V souvislosti s reorganizací muzejní sítě (a také v souvislosti se správní reorganizací, kdy byl Olomoucký kraj rozpuštěn v nově vytvořeném Severomoravském kraji se sídlem v Ostravě) přešlo uničovské muzeum pod přímou správu muzea v Olomouci jako jeho detašované pracoviště. Olomoucké muzeum – nyní pod názvem Vlastivědný ústav v Olomouci – se stalo nově okresním muzeem. Šternberk přestal být centrem samostatného okresu, což s sebou neslo také důsledky pro tamější muzeum, jež nyní kleslo na stejnou úroveň jako muzeum v Uničově.

Peripetie s obnovením uničovského muzea měly na uničovskou archeologii jen malý vliv. Příležitostné terénní akce v druhé polovině 50. let 20. století podnikali na Uničovsku pouze zaměstnanci brněnského pracoviště Archeologického ústavu, od roku 1953 spadajícího pod Československou akademii věd. V lednu 1957 provedl další záchrannou akci v cihelně v Dolní Sukolomi Jiří Meduna[340] a v červnu 1957 zajel do Hradce u Hradečné Čeněk Staňa na obhlídku stavby hasičského skladiště.[341] V jiných případech však byly nálezy ponechány na pospas osudu – když v prosinci 1957 oznamoval správce uničovského muzea Karel Všetička narušení pravěkého objektu při stavbě nádrže na vodu u Medlova, z Brna byl do Uničova vyslán archeolog (Ivan Peškař) teprve v březnu 1958.[342] Ojedinělé a obdobně nahodilé byly aktivity vycházející ze Šternberka – správce tamějšího muzea Josef Valíček např. příležitostně obhlížel cihelnu v Dolní Sukolomi.[343]

Převedení uničovského muzea v podobě pobočky od šternberského ústředí pod muzeum v Olomouci představovalo pro uničovskou terénní archeologii jen kosmetickou úpravu. Muzeum v Uničově získalo nového správce – Františka Všetečku. Avšak na archeologických aktivitách v regionu se nezměnilo vůbec nic. Zato se v olomouckém muzeu konečně dočkala náležité péče archeologická sbírka bývalého uničovského Městského muzea – zásluhou Zory Trňáčkové, od roku 1959 nové správkyně archeologické sbírky muzea v Olomouci, byla roztříděna v prostorách, které byly vyhovující (*Trňáčková 1963b*), a začala být také odborně využívána (*Trňáčková 1960*; *táž 1962*; *táž 1963a*; *táž 1963c*; *táž 1965a*; *táž 1970–71*, 145, 147, obr. 1; *Zápotocká 1969*, 543, Taf. XIX–XXVII; *Podborský 1970*, 269; *Koštuřík 1973*; *Nekvasil 1974*, 276–286, Abb. 12–16).[344] V souvislosti s výročím 750 let od založení Uničova, jež bylo slaveno v roce 1963, byla o rok později – 11. září 1964 – v Uničově otevřena stálá expozice o uničovském pravěku, jež byla rovněž dílem Zory Trňáčkové (*obr. 99–101*). V jedné místnosti byl představen vývoj osídlení Uničovska od nejstarších dokladů z paleolitu až po raný středověk, a to ve své době obvyklým typologicko-

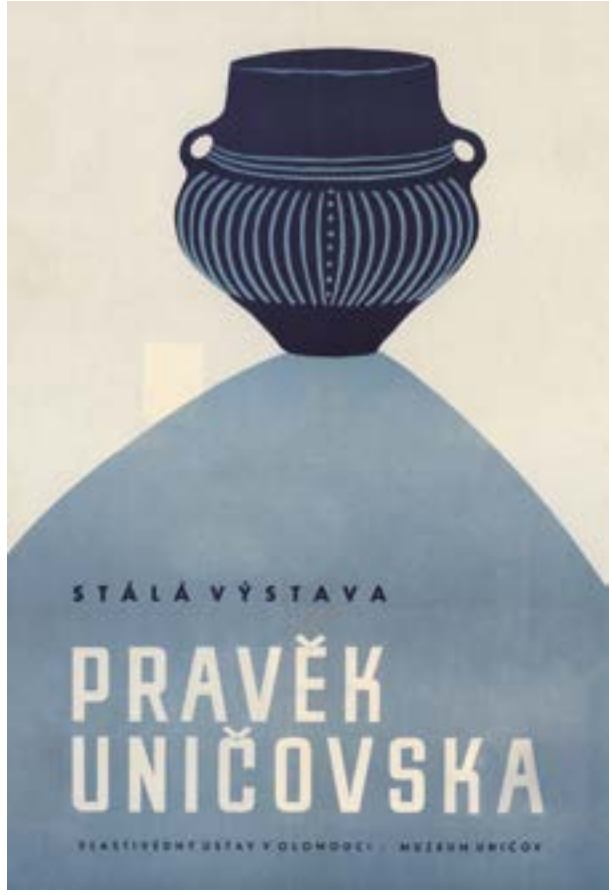

Obr. 101: Plakát k archeologické expozici o pravěku Uničovska z roku 1964 (archiv VMO).

339 Dopisy Komise pro ochranu památek, archiv a museum radě Místního národního výboru v Uničově, 21. dubna 1960 (citát) a 27. dubna 1960; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 446.

340 Archiv ARÚB AV ČR, M-TX-195700250.

341 Archiv ARÚB AV ČR, M-TX-195904416.

342 Archiv ARÚB AV ČR, M-TX-195800458. Šlo ovšem přece jen o specifickou situaci – nálezy donesl do muzea jeden z dělníků. V jiných případech byly nálezy prostě uloženy do muzea, aniž by kdokoliv brněnské pracoviště Archeologického ústavu informoval – o nádobě z doby bronzové z cihelny v Dolní Sukolomi (z listopadu 1957) a souboru středověké keramiky z Hradečné (z dubna a června 1955) se dozvěděl teprve Ivan Peškař během své návštěvy Uničova v březnu 1958 (viz tamtéž).

343 Zpráva o činnosti za 2. čtvrtl. 1959 (J. Valíček), 3. července 1959 + Zpráva o činnosti konservátora stát. památk. péče za 1. čtvrtl. 1960 (J. Valíček), nedatováno (duben 1960); SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 612, inv. č. 436.

344 Již dříve ji však příležitostně využil Josef Skutil (*1957b*).

Obr. 102: Nález mamutího klu v cihelně v Dolní Sukolomi v roce 1970 (archiv ARÚB AV ČR, M-TX-197100275).

-chronologickým způsobem, občas oživeným rekonstrukcí – v uničovské expozici to byl žárový hrob z jednoho z pohřebišť v Želechovicích, doplněný fotografiemi z jeho odkrývání (*Nekvasil 1965*; *Trňáčková 1965c*).

Z Olomouce však bylo na Uničovsko daleko a terénních akcí bylo i nadále jako šafránu, jakkoliv dobrá vůle zajisté nechyběla. Ve *Zprávách Vlastivědného ústavu v Olomouci* se sice objevovaly informace o nových nálezech z regionu, ve většině případů šlo ale o soubory z povrchových sběrů, doplněné drobnými záchrannými výzkumy (např. *Trňáčková 1962b*, 20 – Brníčko; *táž 1963d* – Střelice-Benkov; *táž 1965b*, 27 – Dolní Sukolom; *táž 1966* – Dědinka, Uničov; *táž 1967*, 16 – Brníčko, Uničov; *táž 1968*, 24 – Horní Sukolom, Lazce, 25 – Šumvald, Zadní Újezd; *táž 1969*, 16 – Dolní Sukolom; *Dohnal 1972*, 24 – Troubelice, Horní Sukolom, 25 – Uničov). Vše probíhalo nahodile a příležitostně, jako třeba v roce 1970 v cihelně v Dolní Sukolomi – odtud na začátku listopadu 1970 ohlásil její vedoucí nález mamutího klu, a tak Vít Dohnal, od předchozího roku nový archeolog olomouckého muzea, mohl včas zakročit (*obr. 102*; *Dohnal 1972*, 28).[345]

Není účelné sledovat podrobně veškeré nálezy z Uničovska, jež skončily po roce 1960 v olomouckém muzeu. Konstatujme pouze, že způsob, jakým byly získávány, se nezměnil až do 90. let 20. století. Uničovská archeologie se v 70. letech 20. století dostala do stavu agónie a rozhodně jí neprospělo ani uzavření místní pobočky olomouckého muzea v roce 1973 kvůli havarijnímu stavu budovy, v níž sídlila (*Anonymus 1989*). Region byl ponechán napospas osudu, ostatně brněnský Archeologický ústav Československé akademie věd zasahoval po roce 1970 na Uničovsku naprosto výjimečně – v roce 1987 byl proveden záchranný výzkum ohrazeného sídliště kultury s lineární keramikou u Uničova, který navázal na terénní akci Jindry Nekvasila z roku 1952 (*Bálek – Štrof 1990*). Od výzkumu železářských pecí v Želechovicích v letech 1950–1951 to byla největší terénní akce na Uničovsku; svého vyhodnocení se ale dočkala teprve na počátku 21. století (*Hájek 2005*).

Lepší situace nastala v 70. letech 20. století v historickém jádru Uničova. Na počátku roku 1974 totiž vzniklo v rámci Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci archeologické pracoviště (oddělení pro historickoarcheologický průzkum), specializované na provádění záchranných výzkumů v městských památkových rezervacích. Již v 70. letech 20. století podnikalo záchranné výzkumy také v Uničově pod vedením Pavla Michny např. v Olomoucké ulici či v prostoru klášterního kostela (*Michna 1976*; *týž 1979*; *týž 1980*).

2.9 Blýskání na lepší časy

Se změnou společenských poměrů po listopadu 1989 a renesancí regionálního patriotismu se začala probouzet k životu také uničovská archeologie, nikoliv ovšem náhle, ale postupně a pozvolna. Na počátku 90. let 20. století bylo v Uničově obnoveno muzeum, jež našlo své sídlo

345 Archiv ARÚB AV ČR, M-TX-197100275.

v budově někdejší městské zbrojnice na Bezručově náměstí. Přetrženou kontinuitu s bývalým Městským muzeem nejlépe vyjadřoval nový název, který se neohlížel na tradice – Muzeum U Vodní branky. Ostatně resuscitované uničovské muzeum, jež existuje dodnes, nebylo a není samostatnou organizací s právní subjektivitou – je totiž součástí Městského kulturního zařízení, příspěvkové organizace, jejímž zřizovatelem je město. Dne 17. dubna 1993 byla v muzeu slavnostně otevřena nová expozice o historii města s nevelkou archeologickou částí, která čerpala z fondů Vlastivědného muzea v Olomouci, tj. především ze sbírek bývalého Městského muzea v Uničově. V roce 2003 byla rozšířena, včetně výrazného přetvoření a doplnění archeologické části. A za deset let dostala jinou podobu. Dne 23. dubna 2013 byla totiž zpřístupněna nová expozice o dějinách města v Muzeu U Vodní branky, v níž ovšem z archeologie zůstala pouze část věnovaná středověku. Expozice zasvěcená pravěku Uničovska byla přemístěna do radniční věže a slavnostně otevřena v druhý den 12. archeologické konference Forum urbes medii aevi, konané od 5. do 7. června 2013 v Uničově pod názvem Počátky měst (*obr. 103*).

Archeologické aktivity bývalého Městského muzea v Uničově v letech 1928–1945 vzpomenula také rozsáhlá výstava *Lopatou i počítačem* ve Vlastivědném muzeu v Olomouci v roce 2001, věnovaná archeologii střední Moravy. Na Uničovsko postupně začaly zasahovat terénní aktivity organizací specializovaných na provádění záchranných archeologických výzkumů. Avšak první významnější terénní akce se odehrály teprve na jaře 2003 zásluhou Archeologického centra v Olomouci – v Horní Sukolomi byly ve výkopech prováděných při plynofikaci obce zdokumentovány sídlištní objekty kultury s lineární keramikou a z doby laténské (*Kalábek 2004a*; *týž 2004b*) a v průmyslové zóně přímo v Uničově bylo prozkoumáno sídliště z počátku pozdní doby kamenné (*Kalábková – Kalábek 2004*). Na ně navázal výzkum sídliště v okolí bývalé Masalovy cihelny v Medlově v letech 2005–2006, korunovaný v první sezóně nálezem depotu bronzových předmětů (*Kalábek 2006a*; *týž 2006b*). Následovaly další záchranné akce, většinou ovšem nepříliš velkého rozsahu – např. v Troubelicích v roce 2005 (*Vrána 2006*) nebo v Medlově v roce 2010 (*Plaštiaková 2011*). Mezi významnější terénní akce posledního desetiletí náleží zajisté výzkum v trase cyklostezky mezi Uničovem a Medlovem v trati Mezi Silnicemi, během něhož byly v roce 2011 – kromě jednoho eneolitického objektu, čtyř novověkých pohřbů koní a dvou recentních objektů – odkryty části osady z 13. století (*Daňhel – Kalábek 2012a*; *tíž 2012b*), a výzkum na Šibeníku provedený společností Archaia v roce 2013 v souvislosti s rekonstrukcí plynovodu, při němž bylo objeveno dosud neznámé pohřebiště z mladší doby hradištní a sídliště jordanovské kultury (*Zeman 2014*). O rok dříve byl identifikován dosud neznámý mohylník u Králové (*Daňhel 2014*), vůbec první mohylové pohřebiště na Uničovsku. Vrcholem terénních aktivit byl ale zajisté předstihový výzkum v listopadu a prosinci 2015 v areálu bývalého zemědělského družstva na jihozápadním okraji Uničova, provedený Archeologickým centrem Olomouc, při němž byla objevena mimo jiné vydřevená studna kultury s lineární keramikou (*Kalábek 2016*). Ta byla od roku 2017

Obr. 103: Účastníci archeologické konference o počátcích měst v roce 2013 před gymnáziem v Uničově (foto: M. Juráň).

ústředním tématem interdisciplinárního projektu v rámci programu Grantové agentury České republiky.

Pozadu rozhodně nezůstaly ani výzkumy v historickém jádru Uničova, jež ostatně mohly navázat na dění ze 70. a 80. let 20. století. Probíhaly opět v režii olomouckých památkářských archeologů, jejichž mateřská instituce byla po několika transformacích přetvořena v současný Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci. Snad nejdůležitější terénní akcí byl výzkum prováděný v souvislosti s rekonstrukcí Masarykova náměstí v roce 2009, kdy došlo mimo jiné k objevu kamenných základů středověkého pranýře (*Faltýnek et al. 2010*). O rok později proběhl výzkum při rekonstrukci komunikace na Olomoucké ulici, který doplnil poznatky získané v 70. letech 20. století (*Šlézar 2013*). A významné záchranné akce se odehrály také třeba v prostoru bývalého minoritského kláštera (*Dehnerová – Faltýnek – Večeřa 2013*).

Uničovská archeologická sbírka se stala hlavním pramenem pro souhrnná zpracování osídlení regionu v době laténské (*Hlava 2007*) a lengyelskou kulturou (*Kalábková 2007*), později posloužila také třeba k shrnutí poznatků o železářství (*Hlubek – Šlézar 2014*). V rámci topografie katastrů obcí střední Moravy, jež se začaly objevovat od druhé poloviny 90. let 20. století v olomouckých a prostějovských vlastivědných i odborných časopisech, došlo na zpracování archeologických nálezů ze Želechovic – a poměrně charakteristické je, že pět ze šesti lokalizovaných nalezišť bylo objeveno během zlatého věku uničovské archeologie (*Hlubek 2010*). Významným počinem bylo zajisté komplexní laboratorní zpracování archeologické sbírky bývalého Městského muzea v Uničově, jež proběhlo v letech 2011–2013 v laboratoři sekce archeologie katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Nálezy ze sbírky posloužily díky tomu k několika diplomovým pracím studentů archeologie v Olomouci – týkaly se kultury nálevkovitých pohárů v Lazcích (*Konopová 2013*), železářských výrobních objektů z doby hradištní z Dolní Sukolomi a Brníčka (*Marešová 2013*; srv. *táž 2014*) sídlišť kultury s lineární keramikou v Dolní Dlouhé Loučce (*Satrapová 2014*) a Želechovicích (*Vondráková 2015*) a pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v cihelně v Dolní Sukolomi (*Horn 2019*).

Po poválečných desetiletích skomírání a stavu blízkého klinické smrti byla uničovská archeologie vzkříšena k životu. Na svůj zlatý věk však již naváže jen stěží, neboť zřejmě navždy přišla o místní ústředí, jež bylo jeho podstatou. Sepětí s regionem, dokonale ztělesněné v postavách Vinzenze Reimera (rodáka z Brníčka), Mizzi Manethové (rodačky z Uničova) a desítek místních starousedlíků z vesnic v okolí Uničova, ochotných podílet se naprosto nezištně na objevování minulosti rodného kraje, nemohou archeologické instituce z Olomouce nikdy poskytnout, jakkoliv o profesionalitě jejich zaměstnanců nelze pochybovat. Celý region byl navíc nesmazatelně poznamenán poválečným zpřetrháním pout s podstatnou částí své minulosti, s nímž zápasí dodnes, více než sedmdesát let od událostí, jež ho navždy změnily.

V Uničově v současné době existuje pět muzejních expozic – kromě archeologické expozice v radniční věži, expozice k dějinám Uničova ve Vodní brance a expozice věnované vězeňství v budově tzv. Šatlavy, jež spravuje Městské kulturní středisko, jde o tzv. Muzeum baroka pod správou spolku Zacheus a muzeum ve Střelicích, o něž se stará místní Spolek přátel muzea Střelice. Avšak vlastní archeologickou sbírkou (natož profesionálním archeologem) nedisponuje žádné z nich.

3.
Uničovská archeologie během zlatého věku

3.1 Archeologické výzkumy a jejich propagace

Základem uničovské archeologie během pomyslného zlatého věku byly samozřejmě terénní výzkumy. Od ryze nadšeneckých počátků v roce 1928 prošly desetiletím postupného zdokonalování za pomoci (a příležitostné osobní přítomnosti) Karla Schirmeisena, aby od roku 1940 získaly zásluhou Úřadu pro pravěk v Říšské župě Sudety profesionální úroveň. Tu si udržely až do svého konce v roce 1945.

Výzkumům ovšem předcházely naprosto pravidelně povrchové průzkumy, a to – s výjimkou záchrany narušených nálezových situací, k nimž byli Uničovští přivoláni – snad ve všech případech. Ty prováděla zpravidla Mizzi Manethová, jakkoliv nechyběly ani společné obhlídky nalezišť s Vinzenzem Reimerem a místními vesničany, popř. také s Karlem Schirmeisenem (a od roku 1940 s Annou Briovou). Teprve po ověření zpráv o nálezech v konkrétním místě a přesné lokalizaci naleziště v terénu přikročili Uničovští k výzkumu.

Pro první výzkumy v roce 1928 byla charakteristická jistá míra improvizace, jež byla důsledkem nezkušenosti, resp. počátečního tápání. Výkopy na Schinzelově poli u Dolní Sukolomi v prostoru žárového pohřebiště kultury lužických popelnicových polí cílily výhradně na kumulace s nálezy, jež byly po orbě patrné na povrchu, a v dalších případech šlo pouze o dokumentaci narušených nálezových situací v profilech základů staveb (prostor Schinzelova statku v intravilánu Dolní Sukolomi; *obr. 23, 25*), resp. v těžební stěně hliníku cihelny (cihelna v Brníčku; *obr. 26*).

Způsob terénních odkryvů získal ustálený charakter teprve v roce 1929 a udržel si ho deset let. Oproti předchozímu roku šlo vskutku o kvalitativní rozdíl, za nímž stál nepochybně Karl Schirmeisen. Na ploše, jež byla zvolena k výzkumu, bylo založeno několik úzkých dlouhých sond, zpravidla rovnoběžných, resp. protínajících se v pravém úhlu (*obr. 2*). V místech, kde se ve vyhazované zemině kumulovaly nálezy, byla příslušná sonda rozšířena do plochy. Ta byla skryta na podloží, a pokud se v něm rýsoval zahloubený objekt, následovalo vybírání jeho výplně (*obr. 104*). Šlo o vcelku standardní způsob vedení výzkumu, který se tehdy v českých zemích používal; zároveň však již do české archeologie pronikal modernizační trend prosazovaný Státním archeologickým ústavem – od pouhého sondování se začalo ustupovat ve prospěch plošných odkryvů souvislých ploch. Styl výzkumu, který praktikovali Uničovští, se totiž koncentroval pouze na zahloubené objekty a zcela pomíjel prostor mezi nimi. Zčásti to ale bylo způsobeno časovými důvody a také omezeným množstvím finančních prostředků, jež byly k dispozici. Nepochybně svoji roli hrál také fakt, že většina výzkumů probíhala na soukromých polích v závislosti na zemědělském cyklu roku, jakkoliv jejich majitelé je dávali k dispozici naprosto nezištně.

Styl výzkumů se změnil po roce 1938 (resp. od roku 1940). Pravidla vypracovaná (a zavedená) Hermannem Schrollerem jako zemským konzervátorem pro pravěké památky v Říšské župě Sudety rozdělila terénní výzkumy do dvou kategorií – na záchranné a na badatelské. Záchranný výzkum byl prováděn neprodleně po narušení nálezové situace, přičemž snahou vždy bylo uskutečnit drobný plošný výzkum, nikoliv pouze dokumentaci objektů či kulturní vrstvy v profilu. Na Uničovsku to platilo především o kostrových hrobech narušovaných v cihelně v Dolní Sukolomi od jara 1943. Naopak badatelský, resp. systematický výzkum neohrožených lokalit byl prováděn výhradně plošně, zcela podle dobových moderních zásad. Na Uničovsku se ovšem odehrál pouze na jediné lokalitě

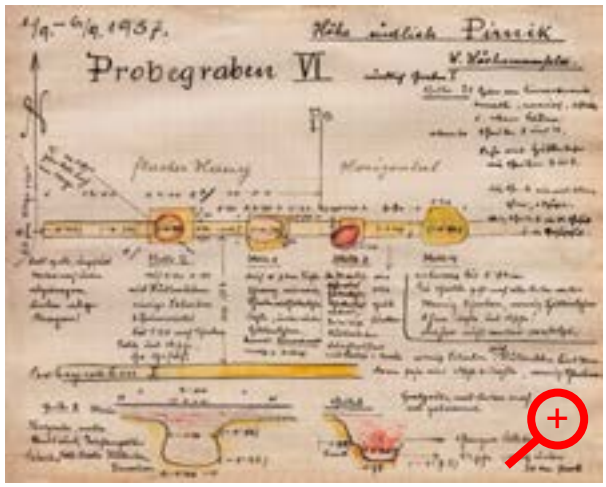

Obr. 104: Situační plán části výzkumu u Brníčka v roce 1937 – sonda (*Probegraben*) byla v místech nálezů objektů rozšířena do plochy (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2).

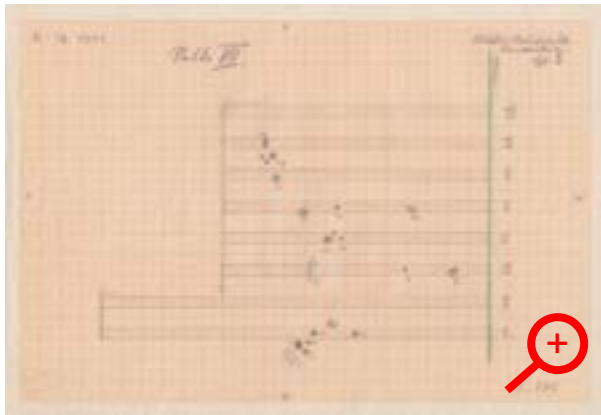

Obr. 105: Kresebná dokumentace výzkumu na Benkovském kopci u Uničova v září 1941 s vyznačenými sondami (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4)

Obr. 106: Výzkum na Šibeníku u Uničova v roce 1935. Vinzenz Reimer (sedící) dokumentuje nálezovou situaci, před ním stojí Hans Morawek z muzea v Mohelnici (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 12).

(navíc vzhledem k okolnostem, jež jeho počátek provázely, šlo fakticky o záchranný výzkum) – u Brníčka v letech 1940 a 1941, kde se kopalo v prostoru polykulturního sídliště jižně od obce v návaznosti na terénní akce z let 1937 a 1938. Plocha určená k výzkumu byla skryta po mechanických vrstvách a z každé úrovně byla pořizována kresebná dokumentace plochy. Výzkumu v roce 1940 se dokonce zúčastnili Hermann Schroller a Anna-Marie Hoßnerová z teplického Úřadu pro pravěk, třebaže pouze několik dnů (od 26. do 29. srpna 1940); jejich cílem byla nepochybně kontrola výzkumných metod a zvoleného pracovního postupu, resp. jejich usměrnění – s dvouletým odstupem ostatně Hoßnerová v oficiální zprávě konstatovala: „*Die Teilnahme verfolgte lediglich den Zweck Anleitungen zu geben und Herrn Schirmeisen und die Museumsleute von Mähr.-Neustadt mit den modernen zeitgemäßen Grabungsmethoden vertraut zu machen*“.[346] Výzkum v Brníčku se stal přesto předmětem sporu, ovšem nikoliv s Hermannem Schrollerem, ale s Georgem Raschkem. V roce 1941 se totiž do něj Uničovští pustili ještě předtím, než Raschkeho informovali o jeho začátku; navíc neměli svolení provádět plošný výzkum, jakkoliv svoji akci prezentovali jako pokračování (resp. dokončení) výzkumu z předchozího roku, prováděné ze Schrollerova ústního podnětu. Jablkem sváru se tehdy stal také výzkum na Benkovském kopci u Uničova, při němž přišla na počátku ke slovu opět stará dobrá metoda hledacích sond (*obr. 105*). Schirmeisen, který byl oficiálně jeho vedoucím, poté musel čelit Raschkeho kritickým komentářům, jež byly velmi důrazné.

Vývojem prošel rovněž způsob dokumentace výzkumů. Vůbec první dokumentované nálezové situace v terénu z jara 1928 pocházejí od Otty Wasgestiana a je pozoruhodné, že kvalitativně nasadily poměrně dobrou laťku. Již při záchranných akcích v prostoru Schinzelova statku v Dolní Sukolomi byly zhotovovány kresby profilů výkopových jam se zřetelně odlišenými vrstvami v objektech a v některých případech také se zaznamenanou polohou artefaktů (*obr. 25*). Od začátku nechyběly ani jednoduché situační plánky, jež zasazovaly jednotlivé nálezové situace poměrně přesně do prostoru, třebaže v mezích možností a představ neškolených nadšenců (*obr. 23*). Rovněž při dokumentaci žárových popelnicových hrobů, odkrytých na Schinzelově poli u Dolní Sukolomi na jaře 1928, byla zaznamenána poloha jednotlivých keramických nádob v nálezových situacích (*obr. 24*) a k dispozici je také celkový situační plán naleziště s polohou odkrytých hrobů.[347]

346 Teilbericht über die Grabung Pirnik 1940, příloha k dopisu A.-M. Hoßnerové G. Raschkemu z 24. října 1942; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

347 Viz archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 4. Způsob dokumentace fakticky odpovídal např. dokumentaci provádě-

Právě způsob kresebné dokumentace výkopů v roce 1928 (a také sám fakt, že nálezové situace byly již od první terénní akce dokumentovány se zjevnou snahou o věrně zachycení skutečnosti) zavdává podnět k dohadům, zda Uničovští měli již před začátkem spolupráce s Karlem Schirmeisenem nějaké zkušenosti s terénními výzkumy. Publikované texty v místní *Nordmährische Rundschau* z let 1927 a 1928 navíc ukazují, že jejich autoři měli vcelku kvalifikované elementární obecné znalosti o pravěkém vývoji; minimálně část z nich pocházela z pera Otty Wasgestiana, avšak rovněž Reimerovy příležitostné texty o archeologii z předchozích let lze považovat za poučené (srv. např. *Reimer 1923b*). Jakkoliv Vinzenz Reimer byl jako kustod muzea (resp. Muzejního spolku pro Uničov a okolí) nepochybně hlavním hybatelem událostí (právě on v roce 1928 oslovil Innocence Ladislava Červinku, který Uničovským doporučil obrátit se na Karla Schirmeisena), iniciátorem prvních terénních výzkumů byl vedle něj patrně právě Otto Wasgestian, který se ostatně k archeologii příležitostně vracel také jako šéfredaktor novin *Die Zeit* po svém odchodu z Uničova.[348]

Styl kresebné dokumentace získal svoji ustálenou podobu rovněž teprve v roce 1929, nepochybně opět v souvislosti s počátky spolupráce s Karlem Schirmeisenem. Standardem se stal situační plán naleziště se zanesenými prokopanými plochami a odkrytými objekty, s vyznačenými vzdálenostmi od pevných bodů a slovním popisem. Jednotlivé objekty byly dokumentovány v půdorysu i v profilu. U žárových hrobů byla zaznamenávána poloha všech nádob, opět s doprovodným slovním popisem. V této podobě byly kresebně dokumentovány prakticky veškeré terénní akce až do roku 1938 (*obr. 31–35, 37–40, 44, 46–49, 52, 55–56*).

S dochovanou kresebnou dokumentací z terénních výzkumů z let 1928–1938 je ovšem přesto spojena řada otazníků. Předně není vždy jasné, kdo byl jejím autorem. Dochované fotografie v některých případech zachycují přímo Vinzenze Reimera při zhotovování terénních nákresů (*obr. 106*) a skutečnost, že právě on pořizoval kresebnou dokumentaci, vyplývá rovněž z korespondence mezi Mizzi Manethovou a Karlem Schirmeisenem – namátkou po výzkumu železářské pece u Dolní Sukolomi v březnu 1931 psala slečna Mizzi do Brna: „*Wir haben auch den Ofen in der Erde photographiert und H. Oberst hat ihn genau gezeichnet.*“[349] Na dokumentaci nálezových situací se ale prokazatelně podílelo více osob – namátkou kresebnou dokumentaci jedné ze železářských pecí od Želechovic v roce 1935 provedl Josef Gabriel (*obr. 45–46*) a nákresy laténských polozemnic u Brníčka v roce 1938 (již po smrti Vinzenze Reimera), jež mají naprosto odlišný charakter ve srovnání s předchozími lety, zhotovil Erich Gruhe (*obr. 60, 107*). V některých případech (ne-li ve většině případů) představuje dochovaná dokumentace navíc zcela jistě dodatečně překreslenou (a zpřehledněnou?) původní dokumentaci z terénu (*obr. 108–109*; srv. *obr. 48–49*).[350]

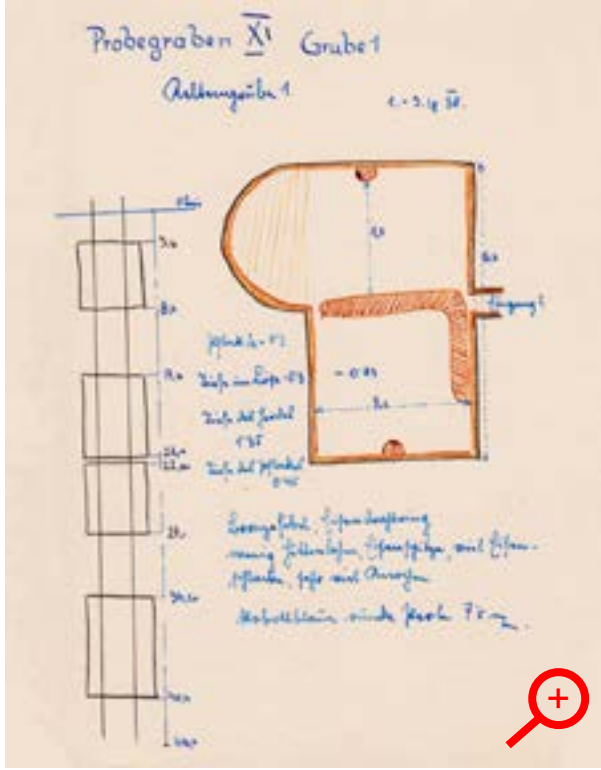

Obr. 107: Kresebná dokumentace jedné z polozemnic z doby laténské, odkrytých v roce 1938 u Brníčka – dokumentaci zhotovil Erich Gruhe (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2).

Kresebná dokumentace byla zprvu prováděna na listy papíru bez předtištěného vzoru, ovšem nikdy nechybělo

né Robertem von Weinzierlem v severozápadních Čechách již kolem roku 1880 (*Radoň 2010*, obr. na str. 57 nahoře).

348 Namátkou v lednu 1937 sdělovala Mizzi Manethová do Brna: „*Von ‚der Zeit‘, Prag, war der kleine Wasgestian hier, er ist dort jetzt Schriftleiter, und hat um Lichtbilder gebeten. Seine Redaktion hat die ganzen Kosten der Aufnahmen getragen.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 27. ledna 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

349 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. března 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

350 Problematická může být v některých případech také věrohodnost zdokumentovaných nálezových situací. V květnu 1931 se Mizzi Manethová zmiňovala o kritických výhradách k dokumentaci výzkumu u Šumvaldu ze srpna 1929: „*Herr Prof. Mandel hat mir anvertraut, daß auch bei der Ausgrabung in Schönwald H. Oberst's Anmerkungen falsch sind. Der H. Prof. Mandel hat selbst mitgegraben und vieles anders gefunden, wie er jetzt die Zeichnungen im Museum gesehen hat.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

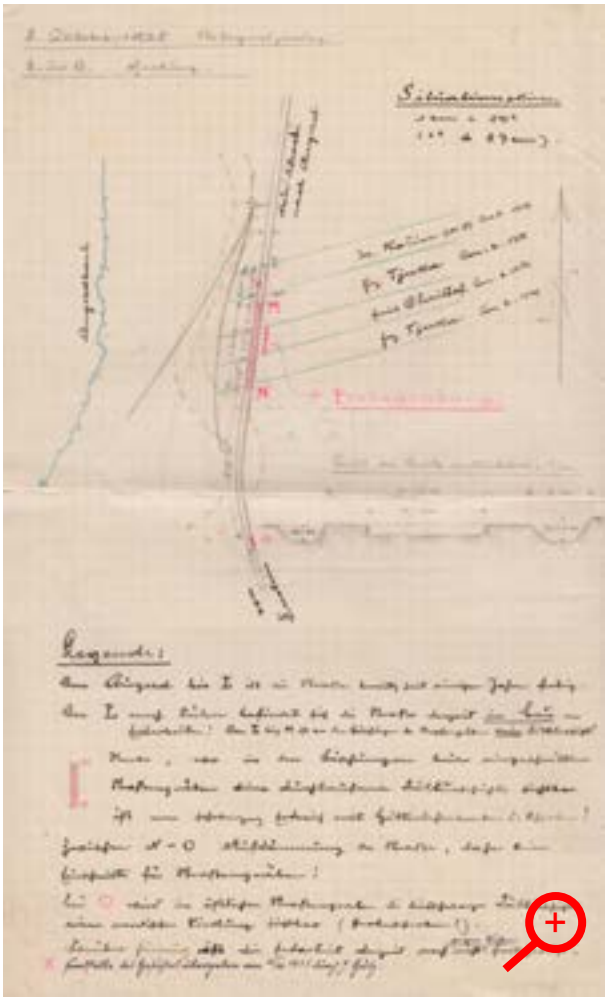

Obr. 108: Situační plán výzkumu při stavbě silnice ze Žerotína do Újezdu v říjnu 1935 (archiv NZ VMO, složka Újezd, naleziště 2).

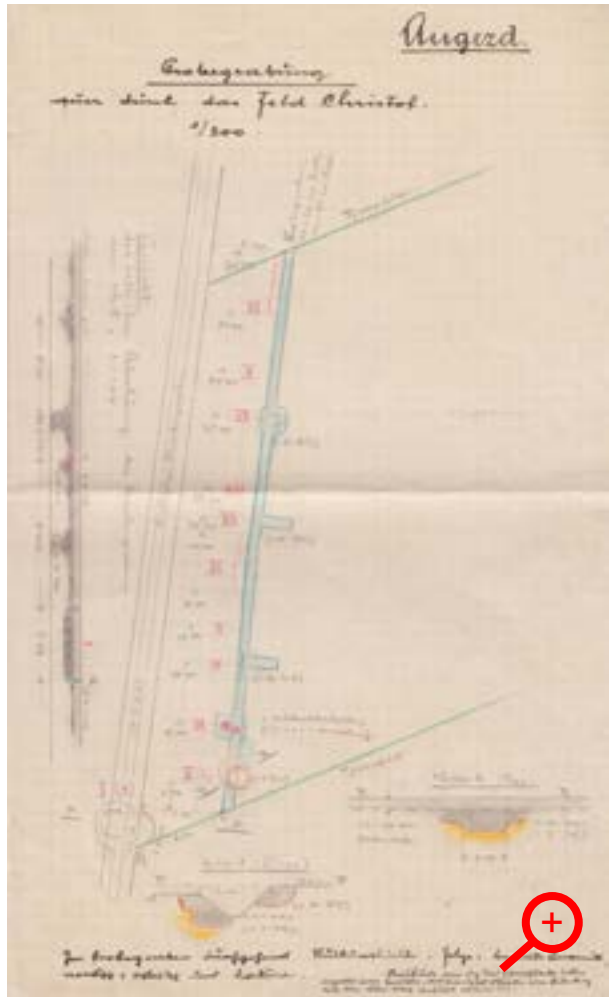

Obr. 109: Kresebná dokumentace výzkumu při stavbě silnice ze Žerotína do Újezdu v říjnu 1935 (archiv NZ VMO, složka Újezd, naleziště 2).

vyznačení velikostního poměru, u situačních plánů pak vzdálenosti mezi jednotlivými (fixními) body. Dokumentace profilů byla kolorovaná, jednotlivé barvy měly přesně odpovídat zaznamenané skutečnosti (*obr. 110*). V roce 1935 Uničovští experimentovali také s dokumentací na listech s předtištěnými čtvercovými poli (*obr. 111*), avšak poté od ní kupodivu ustoupili. Kvalitativní změna nastala opět teprve v roce 1940, neboť od té doby byla kresebná dokumentace pořizována na milimetrový papír (*obr. 91*), třebaže rovněž v těchto případech teprve dodatečně (*obr. 112*; srv. *obr. 93*). Ovšem v Uničově válečných let zřejmě nebylo vždy snadné jej sehnat. V listopadu 1943 totiž Mizzi Manethová psala Karlu Schirmeisenovi: „*Gibt es in Brünn noch Milimeterpapier? Ich würde auch solches dringend brauchen.*“[351]

Proměnami prošlo rovněž označování objektů. Zprvu bylo poměrně nahodilé a nesystematické – používaly se např. jména objevitelů (u hrobů, ale i u sídlištních objektů – *Schaalurne*, *Langergrube*, *Hoschekgrube*, *Gabrielgrube* apod.) či různé svérázné charakteristiky (např. *Brandgrube*, *Versuchsgrube*, *Schädelgrube* apod.). V cihelně v Medlově byly zase jednotlivé objekty označovány písmeny abecedy, doplněnými v některých případech číselnými indexy. Ale např. při výzkumech pohřebiště na Benkovském kopci u Uničova byly jednotlivé hroby od počátku (tj. od roku 1931) označovány arabskými čísly ve vzestupné řadě, třebaže s paralelním příležitostným přidělováním jmen objevitelů; to samé ostatně platilo také třeba o výzkumech v Želechovicích. Naopak třeba v Hlivicích byla pro označování sídlištních objektů v letech 1930 a 1932 používána římská čísla, zatímco dvěma objektům z tamějších výkopů se dostalo zvláštního označení. Změna nastala opět teprve od roku 1940, kdy došlo k přerodu dosavadní neuspořádané a nejednotné (třebaže pomalu

351 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 29. listopadu 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

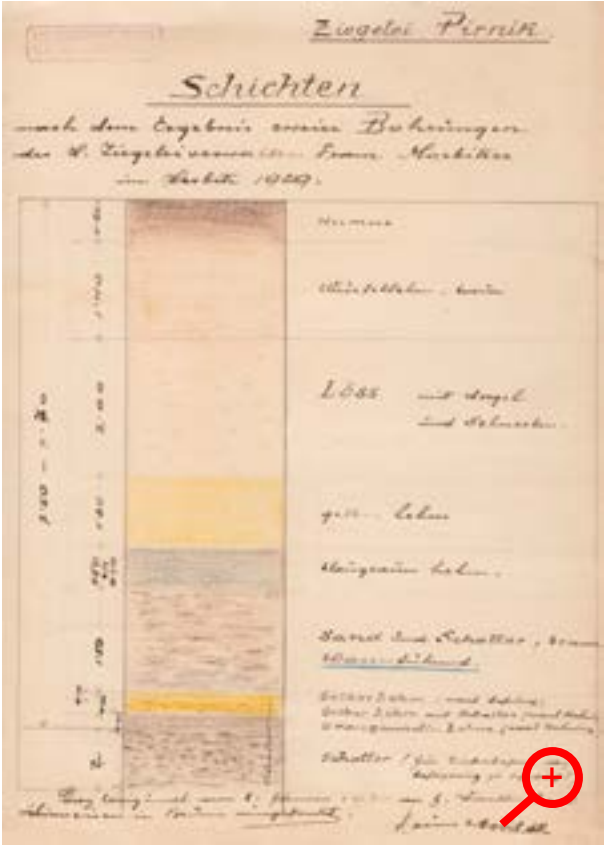

Obr. 110: Kresebná dokumentace stratigrafie v cihelně v Brníčku v roce 1929 (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 4).

Obr. 111: Situační plán okolí místa nálezu depotu bronzových předmětů v roce 1909 u Dolní Sukolomi, zhotovený v červnu 1935 na podklad s předtištěnými čtvercovými poli (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 1).

se sjednocující) praxe v standardní systém posloupných arabských číslic.

Méně systematická v porovnání s kresebnou dokumentací byla fotografická dokumentace. Je jistě pozoruhodné, že již z prvního terénního výzkumu – na Schinzelově poli u Dolní Sukolomi v prostoru pohřebiště kultury lužických popelnicových polí v roce 1928 – pochází fotografie jednoho z odkrytých hrobů (*obr. 113*) a vzápětí byly pořízeny rovněž ateliérové snímky nálezů (*obr. 114*). Obdobná dokumentace byla pořízena také v následujícím roce (*obr. 115–116*). Ve 30. letech 20. století ji prováděli různí přátelé Uničovských, kteří do muzea předávali vždy pouze zhotovené fotografie – např. středoškolský profesor Josef Gabriel na podzim 1933 při výzkumu pohřebiště na Benkovském kopci u Uničova (*Anonymus 1933e*).[352] Platilo to ostatně také o ateliérových snímcích sbírkových předmětů – když v lednu 1937 přijel do Uničova Otto Wasgestian a chtěl zhotovit fotografie některých nálezů pro noviny *Die Zeit*, Mizzi Manethová o tom v dopise do Brna poznamenala: „*Ich habe ihn alle Stücke fotografieren lassen, die wir noch nicht hatten. So haben wir die Aufnahmen umsonst. Abzüge können wir jederzeit vom hiesigen Fotografen bekommen.*“[353] Je zajímavé, že se na této praxi nic nezměnilo ani po roce 1938 (resp. od roku 1940) – třeba při výzkumu u Brníčka v roce 1941 svůj vlastní fotoaparát prokazatelně používal Karl Schirmeisen, ale nikoliv Mizzi Manethová. Ta v letech 1938–1940 k fotografování využívala příležitostně služeb Hanse Leitera, až do svého odchodu do armády na podzim 1939 zaměstnaného v Městském archivu,[354] a poté zřejmě uničovské profesionální fotografy, s nimiž však nebyla spokojená. Do této praxe ovšem výrazně zasáhly válečné události a s tím související odvody do *wehrmachtu*. Již v létě 1942 si slečna Mizzi stěžovala do Brna: „*Die Herstellung von Lichtbildern ist hier vollständig ausgeschlossen. Wir haben hier niemanden, der uns das be-*

352 Na počátku roku 1941 psala Mizzi Manethová do Brna kvůli výzkumu u Brníčka v létě předchozího roku: „*Soeben erhalte ich von Dr. Schroller ein Schreiben, dass er an Sie wegen ‚Originalaufnahmen‘ geschrieben hat. Er will bei seinen Fundakten auch Lichtbilder haben. Nun wurden alle unsere Lichtbilder von Privaten hergestellt, die uns die Negative nicht übergeben haben. Von der Höchsmannfeldausgrabung 1938 habe ich selbst nicht alle. Die Aufnahmen wurden von Dr. Becker und Mandel gemacht. Ebenso liegen die Aufnahmen von den früheren Ausgrabungen auch noch bei den Herstellern.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 10. ledna 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

353 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. ledna 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

354 Když Leiter přijel na dovolenou z *wehrmachtu*, chtěla jej hned využít k fotografování sbírkových předmětů – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 24. září 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Herr Leiter, der das Eiserne Kreuz sich erworben hat, ist jetzt einige Tage hier auf Urlaub. Ich will die Gelegenheit ausnützen und so viel wie möglich fotografieren lassen.*“).

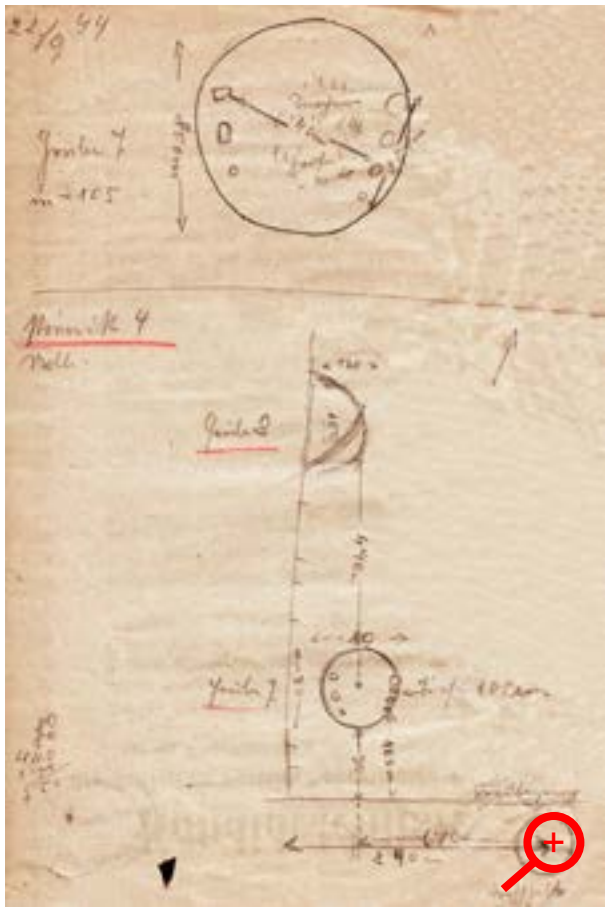

Obr. 112: Primární terénní dokumentace části výzkumu v cihelně v Brníčku v září 1944 (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 4).

Obr. 113: Fotografická dokumentace jednoho ze dvou hrobů odkrytých na jaře 1928 na poli Rudolfa Schinzela u Dolní Sukolomi (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

sorgen könnte. Alles ist eingerückt. Auch unser letzte Fotograf ist jetzt weg.“ A dodávala: „*Von Teplitz ist an Herrn Bürgermeister eine Aufforderung gekommen, dass ein Fotoapparat angeschafft werden soll. Die Anschaffung hat der Buchhalter übernommen. Da werde ich wohl lange warten können, bis der einen für sich passenden Apparat gefunden haben wird. Die Angelegenheit werden wohl Herr Direktor selbst in die Hand nehmen müssen, sonst gibt es keinen.*“[355] Dopadlo to přesně tak, jak předpokládala – fotoaparát zůstal nesplněným snem. Na podzim 1943 po peripetiích s fotografem Winterem, jehož sehnala k dokumentaci výzkumu kostrových hrobů kultury zvoncovitých pohárů v cihelně v Dolní Sukolomi, si opět povzdechla: „*Wenn ich hier weiter arbeiten will, so muss ich selbst fotografieren. Leider habe ich hier keinen Apparat zur Verfügung.*“ A tak se ptala: „*Gibt es in Brünn nicht vielleicht irgendwo einen alten? Hier in Neustadt ist nichts aufzutreiben. Geld ist Nebensache, denn wir haben jetzt wieder 10.000 RM. erhalten, die wir nicht anbringen können.*“[356] A zanedlouho se k tomu ještě jednou vracela: „*Hier hat uns der H. Winter Fotograf sogar die Aufnahme von der letzten Hockergrabung verkommen lassen. Sie sind unaffindbar. Ist das nicht fürchterlich ärgerlich? Gibt es in Brünn nicht einen alten Fotoapparat? So geht hier das Arbeiten nicht weiter, ich muss es selbst lernen.*“[357] Nešlo ostatně pouze o dokumentaci terénních výzkumů. Pokud po roce 1938 (resp. po roce 1940) vznikly ateliérové fotografie sbírkových předmětů uložených v uničovském muzeu, pořizovala je Anna-Marie Hoßnerová z teplického Úřadu pro pravěk (*obr. 117*). V Uničově sice příležitostně fotografoval rovněž Georg Raschke, ovšem zřejmě jen pro svoji vlastní potřebu.[358]

355 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 11. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

356 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, nedatováno (říjen/listopad 1943); archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Ich musste mich fürchterlich mit dem Fotografen ärgern. Die neuen Hockergräber hatten wir so schön herausgearbeitet und sie waren auch schön deutlich zu sehen. Der Fotograf Winter hat mir alle Aufnahmen verpatzt. Ja er findet die Platten vom ersten Grab /jetzt Grab 3 an der Fundstelle 22, Gr. 1 u. 2 wurden im Frühjahr gehoben/ überhaupt nicht. Bei Grab 4 hat man den rechteckigen schwarzen Fleck sehr schön mit den ersten Gefässen gesehen. Er hat es fotografiert, doch auch diese Aufnahme ist spurlos verschwunden. Das germanische Gefäss habe ich auch von ihm aufnehmen lassen, das Bild schicke ich mit. Ich habe die Platte von ihm verlangt, weil ein Bekannter die Aufnahme verbessern wollte, aber auch diese Platte ist weg. Ich habe mich schon in den letzten Tagen fürchterlich geärgert und habe ihm auch einen Krach gemacht. Doch alles umsonst.*“).

357 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 29. listopadu 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

358 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 19. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Vorige Woche war Dr. Raschke schon wieder hier, aber nur auf eine kurze Stunde. Er hat sich die nordischen Sachen fotografieren lassen.*“).

Obr. 114: Fotografie keramických nádob z hrobů objevených na jaře 1928 na poli Rudolfa Schinzela u Dolní Sukolomi (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

Již od prvních výkopů v roce 1928 byly v muzeu ukládány veškeré získané nálezy, jež nepodléhaly skartaci. Oproti způsobu vedení výzkumů šlo bezesporu o průkopnickou zásadu, jež tehdy (a ani dlouho poté) nebyla rozhodně pravidlem. Díky ní je v současné době možné se soubory nálezů z jednotlivých lokalit a výzkumů pracovat statisticky, a to se spolehlivými vstupními daty.

Fyzickou práci vykonávali většinou přátelé či příznivci muzea, o něž až do let 1940/1941 rozhodně nebyla nouze. Příležitostné označování některých hrobů či sídlištních jam jmény jejich objevitelů ve 30. letech 20. století dnes umožňuje konstatovat, že jejich nemalou část prokopali právě oni. Fyzicky ovšem nepochybně pracoval také Vinzenz Reimer, a to i v pokročilém věku – ještě v lednu 1937

Obr. 115: Fotografická dokumentace jednoho z hrobů odkrytých v létě 1929 u Dolní Sukolomi (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

Obr. 116: Fotografie části keramických nádob z hrobů objevených v létě 1929 u Dolní Sukolomi (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

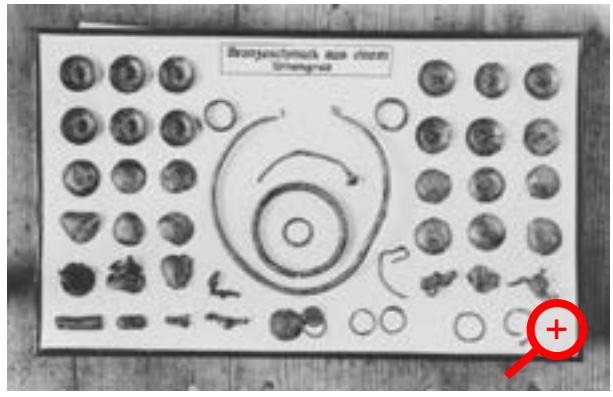

Obr. 117: Fotografie nálezů jednoho z hrobů odkrytých na Benkovském kopci – zhotovila ji Anna-Marie Hoβnerová (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

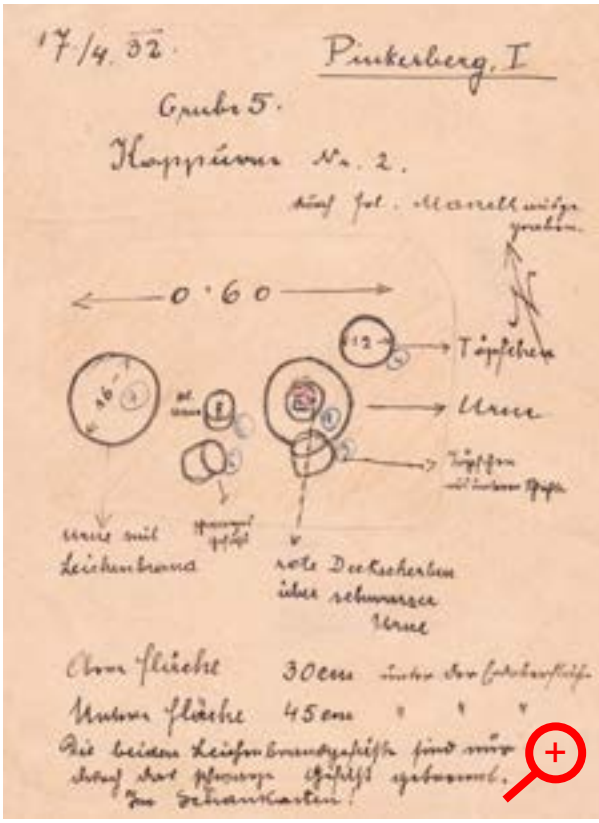

Obr. 118: Kresebná dokumentace jednoho z hrobů odkrytých v roce 1932 na Benkovském kopci u Uničova. Z nápisu („*durch Frl. Maneth ausgegraben*“) vyplývá, že jej kopala Mizzi Manethová (archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4).

(rok před Reimerovou smrtí) psala Mizzi Manethová do Brna o objevu nového sídliště u Horní Sukolomi na podzim předchozího roku: „*Zwischen Salbnuß und Aichen stieß ein Bauer beim Ackern auf sehr viele Steine. Da sehr schlechtes Wetter war, haben wir zuerst den H. Benk hinausgeschickt, der einen halben großen Mahlstein und Scherben der schles. und la tène Kultur brachte. Herr Oberst war auch dann noch nachträglich draußen und hat dort eine Herdgrube (?) blosgelegt.*“[359] Rovněž slečna Mizzi zcela jistě aktivně odkrývala nálezové situace, jak o tom svědčí třeba jeden ze žárových hrobů z pohřebiště na Benkovském kopci u Uničova (*obr. 118*; *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, obr. na str. 73); později (po roce 1940) se však věnovala převážně dokumentaci a odkrývání nálezových situací přenechávala často svým pomocníkům, resp. své muzejní pomocnici Anně Briové. Fyzické práci se nevyhýbal ani Karl Schirmeisen, jak o tom svědčí minimálně jeden z hrobů odkrytých u Dolní Sukolomi v roce 1929 a jeden z objektů dokumentovaných ve stěně hliníku cihelny v Medlově, jež byly označeny jeho jménem (*obr. 119–120*; srv. též *obr. 115*).

Z přátel Uničovských, kteří se na výzkumech podíleli, známe jménem především účastníky prvních pionýrských výzkumů v letech 1928 a 1929. Velmi často – obzvláště o prázdninách – se na nich podíleli studenti. Někdy se přidávali majitelé pozemků, na nichž výzkumy probíhaly. A v některých případech byla spolupráce opakovaná, jakkoliv stabilní tým patrně Uničovští k dispozici neměli. Ve 30. letech 20. století se poměrně často objevovali mezi jejich pomocníky dva ze středoškolských profesorů, kteří původně žili v Uničově, avšak poté se museli odstěhovat na nová působiště – Josef Mandel a Josef Gabriel; do Uničova se ale vraceli v létě během školních prázdnin. Výrazná proměna v pomyslném kádru pomocníků nastala v letech 1940–1941 v souvislosti s odvody podstatné části mužské populace do *wehrmachtu* (*obr. 121*). Pomocníky při výzkumech se nyní stali především chlapci-školáci, jimž nebylo ani 15 let (*obr. 92*). Ostatně již v říjnu 1940 vypomohli při výzkumu na Benkovském kopci u Uničova vojáci *wehrmachtu*.[360] A třeba výkopů na sklonku léta 1941 se zúčastnil mimo jiné Adam Flaig, *Volksdeutsche* původem z Besarábie, který našel svůj nový domov na Uničovsku.[361]

Výzkumy byly prakticky od počátku cílem různých návštěv (ale i pouhých zvědavců), včetně školních tříd – a zjevně nechyběly ani improvizované proslovy spojené s praktickými ukázkami nálezů přímo na místě (*obr. 122*). Od roku 1940 na ně přicházela také dobová honorace – již výzkum u Brníčka na přelomu srpna a září 1940 poctili návštěvou uničovský starosta Anton Kunerth, šternberský landrát Hugo Klaper a vedoucí místní skupiny NSDAP Wilhelm Pilhatsch (*Anonymus 1940ch*). Snad nejpočetněji navštívené byly výzkumy v cihelně v Dolní Sukolomi na jaře 1943. Mizzi Manethová tehdy psala Karlu Schirmeisenovi: „*Bei uns hier hat diese Grabung grosses Aufsehen gemacht. Klassen der Oberschule, Winterschule, Bürgermeister, Landrat von Sternberg, Neustädter Persönlichkeiten, die noch nie eine Grabung gesehen hatten, und die Bauern aus der Umgebung waren dort. Eine ganze Autoreihe war vor der Ziegelei gestanden. Ich musste die Arbeiten leiten und zugleich Empfangsdame spielen. Es war fürchterlich.*“[362] A několik dnů poté se k tomu vracela ještě jednou: „*Allein*

359 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. ledna 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Reimerovi bylo tehdy 68 let.

360 Bericht; archiv NZ VMO, složka Uničov, naleziště 4 („*Als freiwillige Helfer beteiligten sich Uffz. Sachse, Uffz. Becker, Gefr. Draheim, Gefr. Marunde, Füs. Bollermann von der Wehrmacht.*“).

361 Ausgrabungen bei Pirnik, Gartenanger, vom 17. 8. – 8. 9. und am Pinkerberg vom 8. 9. – 13. 9. 1941. Vorläufiger Bericht (kopie; s dodatečně dopsanými jmény účastníků); archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2.

362 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 17. dubna 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

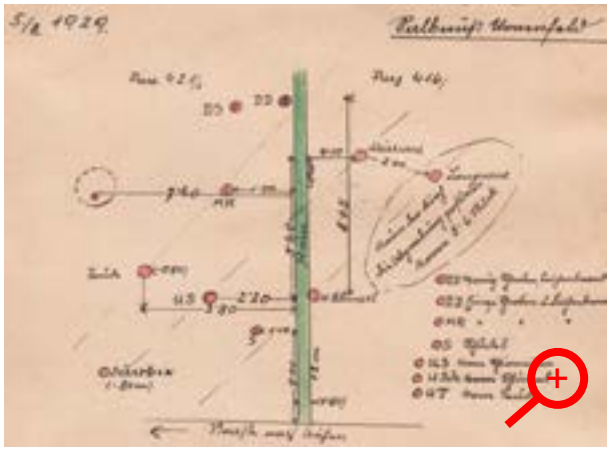

Obr. 119: Situační plán výzkumů na pohřebišti u Dolní Sukolomi v letech 1928–1929; podle legendy (vpravo dole) jeden z hrobů prokopal Karl Schirmeisen (archiv NZ VMO, složka Dolní Sukolom, naleziště 4).

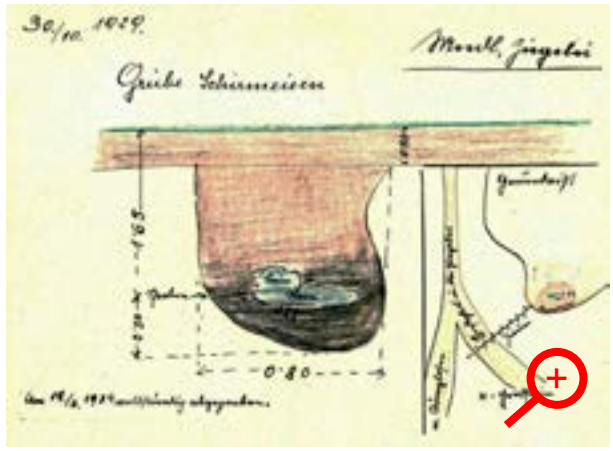

Obr. 120: Kresebná dokumentace objektu z cihelny v Medlově prokopaného Karlem Schirmeisenem (archiv NZ VMO, složka Medlov, naleziště 3).

grabe ich nicht mehr aus. Empfangsdame für Schulen und Persönlichkeiten, Arbeiter besorgen, Fotografen suchen, ungeschulte Arbeiter, die alles zerstechen, wenn man ihnen nicht fortwährend auf die Schaufel schaut, das ist zuviel. Um 4 Uhr nachm. sind wir auf das Skelett gekommen und bis 6 Uhr ist nur gearbeitet worden, das war eine Kunst. Liegen lassen können wir nichts, weil alles zerstört wird.“[363] Mělo to ovšem svoji příčinu – šlo totiž o vůbec první kostrové hroby, jež byly na Uničovsku odkryty, a právě proto šlo o událost, jež se těšila značné pozornosti (*obr. 123*).

Snad nejspektakulárnější terénní archeologická akce se však odehrála o devět let dříve. Ve dnech 1.–5. července 1936 se v Uničově konalo 14. setkání vysokoškolských pedagogů německé národnosti (*Sommerhochschulwoche*), v jehož rámci proběhly valné hromady řady spolků. V poslední den byla na programu společná archeologická exkurze, jež zamířila mimo jiné na Benkovský kopec. Spolupracovníci uničovských muzejníků zde připravili v předchozích dnech k výzkumu sedm žárových hrobů, jež byly přímo před očima užaslých návštěvníků vypreparovány (*Anonymus 1936e*, 6).[364] Byl to opravdu fenomenální úspěch, na nějž se Mizzi Manethová odvolávala ještě po několika letech. V lednu 1939 sdělovala do Brna: „*Doch noch etwas! Im Frühjahr soll der Führer selbst zu uns kommen. Was soll ihm Neustadt bieten? Es hat ja nichts, da könnte wieder die Vorgeschichte helfen. Wir könnten ihm wieder so eine Ausgrabung wie bei*

Obr. 121: Výzkum v zahradě Franze Bittnera u Brníčka na přelomu srpna a září 1940 se těšil značnému zájmu veřejnosti a o ochotné pomocníky neměli Uničovští nouzi. Na horní fotografii jsou zachyceni dcera majitele pozemku (vlevo) a tehdy šestnáctiletý Josef Schenk z Horní Sukolomi (vpravo), který se podílel také na dalších terénních akcích. Na jaře 1944 zahynul jako voják *wehrmachtu* na východní frontě – a nebyl jediný (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2).

363 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. dubna 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

364 Nešlo o první akci svého druhu. Např. Robert von Weinzierl (v letech 1899–1909 kustod muzea v Teplicích) předvedl opakovaně účastníkům exkurzí instruktivní výzkum kostrových hrobů na pohřebišti doby laténské v Jenišově Újezdu (*Radoň 2010*, 28–29).

Obr. 122: Vinzenz Reimer při výkladu pro žáky z Újezdu při výzkumu při stavbě silnice ze Žerotína do Újezdu v říjnu 1935 (archiv NZ VMO, složka Újezd, naleziště 2).

Obr. 123: Honorace na výzkumu v cihelně v Dolní Sukolomi v dubnu 1943 – třetí zleva starosta Uničova Anton Kunerth, Mizzi Manethová sedí vpředu (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

der Hochschulwoche vorführen. Am geeignetsten wäre allerdings wieder das Smekalurnenfeld. Der Teil, der für die Grabung bestimmt wird, dürfte dann im Frühjahr nicht mehr angebaut werden.“[365] Byla to ale fáma, *Vůdce* do Uničova nikdy nepřijel. A když v roce 1940 zamýšlela provést plošný výzkum na stejném nalezišti, hodlala opět uskutečnit něco obdobného: „*Anschliessend möchte ich sehr gerne eine Grabung auf dem Pinkerberg Urnenfeld durchführen und mir alle die Mitarbeiter von den umliegenden Ortschaften dazu einladen. Es soll eine kleine Schulungsgrabung werden, so ähnlich wie bei der Hochschulwoche.*“[366] Z plánu však nakonec sešlo, výzkum pohřebiště na Benkovském kopci tehdy proběhl jako pouhá krátká záchranná akce.

Uničovští od počátku věnovali velkou pozornost propagaci výzkumů a jejich výsledkům. O každé provedené terénní akci se záhy objevila zpráva v novinách, v níž nechybělo poděkování pomocníkům a majitelům pozemků. Po ní následoval obsáhlejší článek, zpravidla z pera Karla Schirmeisena (*obr. 124*). Ten postupoval vždy totožně, s jasným plánem. V souvislosti s výzkumem u Brníčka v roce 1941 a tehdejší kontroverzí s Georgem Raschkem ostatně přesně popsal principy, jimiž se řídil: „*Ich habe bisher über jede meiner Grabungen, vor allem auch über die im M. Neustädter Gebiet, die ich mehr als zehn Jahren die Ehre zu leiten habe, mindestens zwei Berichte veröffentlicht: einen vorläufigen Zeitungsbericht sofort nach der Grabung und einen Fachbericht nach sorgfältiger Untersuchung des im Museum gereinigten und in Stand gesetzten Materials.*“[367]

Bylo to pravidlo, jež Schirmeisen striktně dodržoval. Veškeré výzkumy na Uničovsku provedené do roku 1938 byly vskutku náležitým způsobem zpracovány a publikovány – šlo jednoznačně o záměr, žádná z tehdejších terénních akcí nezůstala nevyhodnocena. Naopak výzkumy od roku 1940 se již svého zveřejnění nedočkaly – na vině byl ovšem nedostatek publikačních možností, nikoliv ústup od předchozí osvědčené praxe. Dochovaly se totiž rukopisy dvou Schirmeisenových článků o obou výzkumech, na nichž se v letech 1940 a 1941 podílel – na Benkovském kopci u Uničova a u Brníčka.[368] A záchranné výzkumy provedené v letech 1940–1943 Mizzi Manethovou zahrnul do souhrnného článku sepsaného u příležitosti patnáctiletého výročí uničovských výzkumů (*Schirmeisen 1943b*).

Příležitostně (avšak jen výjimečně) se konaly přednášky pro veřejnost – např. 8. května 1930 přednášel v Uničově Karl Schirmeisen o umění a kultuře ve starší době kamenné, s doprovodným promítáním zhruba stovky obrázků (*Anonymus 1930*), a o pět let později, 31. května 1935, byl tématem jeho vystoupení pravěk Moravy a Slezska, ovšem se zaměřením na osídlení Uničovska; také tato přednáška byla doprovázena více než stovkou promítaných obrázků (*Anonymus 1935g*). Vinzenz Reimer přednášel minimálně jednou o uničovských výzkumech v rozhlase – dne 30. května 1936 tři minuty před šestou hodinou odpolední si ho mohli naladit posluchači brněnského německého rozhlasového vysílání (*Anonymus 1936a*). Svéráznou a na Moravě zřejmě unikátní formou propagace – zároveň ale svým způsobem poctou uničovské archeologii – bylo zhotovení

365 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

366 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 29. července 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

367 Dopis K. Schirmeisena G. Raschkemu, 11. září 1941; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

368 Neue Grabungen bei Pirnik nächst Mähr.-Neustadt (rukopis určený pro *Sudetu*); archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga + Neues vom Urnenfeld am Pinkerberg bei Mähr.-Neustadt (rukopis určený rovněž pro *Sudetu*); tamtéž, složka Uničov.

speciálního poštovního razítka s archeologickým motivem v roce 1942 (*obr. 125*).

Informování o archeologických výzkumech a objevech mělo však také stinné stránky. Již na jaře 1931 Uničovští v místní *Nordmährische Rundschau* upozorňovali, že v některých novinách jsou informace o výzkumech v regionu nesprávné a s realitou nakládají značně velkoryse (*Anonymus 1931c*). Nepochybně docházelo také ke kořistnickému rabování nalezišť, neboť před ním Uničovští opakovaně varovali a odsuzovali ho – poprvé již v roce 1932, kdy v jedné z cihelen jacísi mladíci prokopali jámu ponechanou k pozdějšímu výzkumu (*Anonymus 1932h*, 4). A nebylo to rozhodně naposledy (*Anonymus 1933b*).

3.2 Výzkumy za hranicemi Uničovska

Až do roku 1938 probíhaly veškeré archeologické výzkumy výhradně v soudním okrese Uničov a Uničovští se střežili jeho hranici překračovat. Když se v listopadu 1932 objevil v uničovském muzeu Adolf Raschendorfer z Německé Libiny s pazourkovou dýkou, kterou nalezl již v roce 1929 na poli svého otce Johanna Raschendorfera, a sděloval, že na jiném z otcových polí lze vidět po orbě tmavé fleky a je možné nasbírat tam zlomky železářské strusky, Uničovští se zaradovali. Vzápětí ale nastaly rozpaky. Mizzi Manethová psala poté do Brna: „*H. Oberst hat schon wegen einer Grabung nach dem Schnitt verhandelt. Deutsch-Liebau gehört aber schon nach Schönberg, wird uns das keine Schwierigkeiten machen?*“[369] Obavy zřejmě nakonec převážily, neboť zůstalo pouze u úvah a žádný výzkum v Německé Libině tehdy neproběhl. Avšak pazourková dýka (resp. její torzo) zůstala natrvalo v uničovské muzejní sbírce (*Kalábková – Hlava 2004*, 93–94, obr. na str. 101:1–2; *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 101 s vyobr.).

Uničovští si ovšem v okolí získali velmi brzy dobrou pověst, a proto nechyběly nabídky na výzkumy v jiných regionech. Na počátku léta 1931 Mizzi Manethová navštívila muzeum v Šumperku, kam ji pozvala Hilda Brachtlová, jež v něm působila. Po prohlídce archeologické sbírky navštívili Fritze Rottera, předsedu šumperského Muzejního spolku a příležitostného prehistorika, a společně se vypravili na jedno z nalezišť. Slečna Mizzi poté psala do Brna o svých zážitcích: „*Er lud mich sofort ein die Fundstelle am Hermesdorfer Berg zu besuchen. Ich zeigte ihm beiläufig die Stellen. Es sind meist angebaute Felder, die zum größten Teil der Ackerbauschule gehören. H. Bittner aus Pirnik, mit dem ich heute gesprochen habe, wird uns dort die Grabungen einleiten. Nebenan ist eine Gärtnerei. Auf unsere Anfrage erhielten wir die Antwort, daß mit den Scherben der Fahrweg geschottert wird. Sofort ist H. Dr. Rotter klauben gegangen. Wie ein Kind hat er sich über jedes kleine Stück gefreut. Er hat alle, auch neuzeitliche, aufgesammelt und dem Frl. Hilda übergeben. Die Scherben sind graphitiert, ich glaube, die äl-*

Neue vorgeschichtliche Funde bei Mährisch-Neustadt.

Obr. 124: Jeden z novinových článků o uničovských výzkumech (archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2).

Obr. 125: Poštovní razítko s uničovským archeologickým motivem (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga).

369 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. listopadu 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Obr. 126: Depot z Domašova (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Domašov).

testen sind ‚Horkauer Kultur'. Nachher wurden die Bewohner einem Verhör unterzogen. Bei diesem stellte es sich heraus, daß vor 3 Jahren, beim Anlagen der Mistbeete, sehr viel gefunden wurde. Ganze Feuerherde und anscheinend Urnen in Steinsetzungen. Eine war ganz glänzend schwarz und mit umlaufenden Verzierung. Auf Scherben wurden unsere bekannten Horkauer Verzierungen (Dreiecke, Grübchen usw.) gefunden. H. Dr. Rotter fragte gleich wegen einer Grabung, an den unberührten Stellen, an und diese wurde mit Freuden bewilligt." V představě šumperského Fritze Rottera měl ovšem výzkum provést Karl Schirmeisen: „*Dazu ladet er Herrn Direktor recht herzlich ein. Allein weiß er sich nichts damit anzufangen.*"[370] Mizzi Manethová by se k němu zcela jistě ráda přidala, avšak s největší pravděpodobností jí to zakázal Vinzenz Reimer. Když se totiž v říjnu téhož roku na uničovské muzeum obrátil Hans Morawek z muzea v Mohelnici, u Reimera se to nesetkalo s pochopením. Manethová o tom vzápětí psala do Brna: „*Herr Fachlehrer Morawek aus Müglitz hat auch angefragt, ob bei uns schon gegraben wird, sie wollen herüberkommen. H. Oberst ist zwar böse darüber, er sagte mir, andere Städte gehen mich gar nichts an, ich habe hier zu tun, aber ich glaube, es wäre gut die Herren zu verständigen, erstens damit drüben auch das Interesse geweckt wird und zweitens will H. Fachlehrer Mor. mit Herrn Direktor selbst sprechen.*"[371] Slečna Mizzi by se zřejmě ani v tomto případě nebránila Morawkovi příležitostně vypomoci, pokud by měl zájem. Ale na počátku 30. let 20. století rozhodně neměla v uničovském muzeu hlavní slovo.

Území, na němž uničovské muzeum aktivně provádělo archeologické výzkumy, se příliš nezměnilo ani v roce 1940, kdy Manethová byla jmenována okresní pověřenkyní pro pravěk – její pověření mělo sice původně platit pro celý politický okres Šternberk, avšak patrně především kvůli nesouhlasu starosty Uničova bylo nakonec omezeno pouze na soudní okres Uničov. Přesto však nálezy ze Šternberska do sbírky uničovského muzea získávala, třebaže zřejmě nikoliv aktivně. V prosinci 1941 psala do Brna: „*Soeben wurden uns aus Domeschau, Kreis Sternberg, 8 Bronzearmreifen und 2 Armspiralen überbracht. Alles wurde von einer Arbeiterin im Wald gefunden. Angaben über genauen Fundort, Finder, und Fundumstände erhalte ich noch. Nach Aussagen des Ueberbringers soll in der Gegend schon ziemlich viel gefunden worden sein, das aber alle verschleppt wurden.*"[372] Zjevně v tomto případě celý domašovský depot pouze pasivně přijala (*obr. 126*). Nálezovou zprávu, o níž se zmiňovala, dostala teprve na počátku července 1942.[373]

Ovšem za hranicemi přiděleného území nyní přesto příležitostně zasahovala, a to na konkrétní podněty z Opavy, jakkoliv šlo o výjimky z pravidla. V září 1942 provedla z pověření Georga Raschkeho záchranný výzkum ve Veselí na Mohelnicku, ostatně důvod byl v tomto případě prostý – z Uničova tam bylo mnohem blíže než z Opavy, kam bylo z Teplic-Šanova doručeno oznámení o nálezu od učitele Aloise Hanische z Mohelnice.[374] V tomto případě šlo ovšem o značně atypický případ, neboť Veselí leželo již na území Protektorátu Čechy a Morava. Mizzi Manethová se tam vypravila dokonce se starostou Uničova Antonem Kunerthem. Na dvoře statku čp. 5 došlo při hloubení sklepa k narušení jámy se středověkou keramikou, jež ale byla při příchodu Manethové již zaházena. Nálezová situace mohla být tudíž rekonstruována jen podle výpovědi majitele statku Jana Poulíčka. Slečna Mizzi po návratu do Uničova žádala o radu Karla Schirmeisena, neboť byla na pochybách s interpretací nálezové situace, kterou podrobně popisovala:

370 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

371 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. října 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

372 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. prosince 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

373 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 4. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Gestern habe ich den näheren Bericht über den Fundplatz erhalten. Er liegt der ehemaligen Raubritterburg ‚Tepenetz' gegenüber.*").

374 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. září 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Bei meinem letzten Besuch in Troppau bei Herrn Dr. Raschke, hat er mich beauftragt, eine vorgeschichtliche Fundstelle in Wesseln bei Müglitz aufzusuchen, die ihm gemeldet wurde, von uns aber leichter zu erreichen war.*"). Viz též dopis A. Hanische Úřadu pro pravěk, 24. srpna 1942; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Veselí.

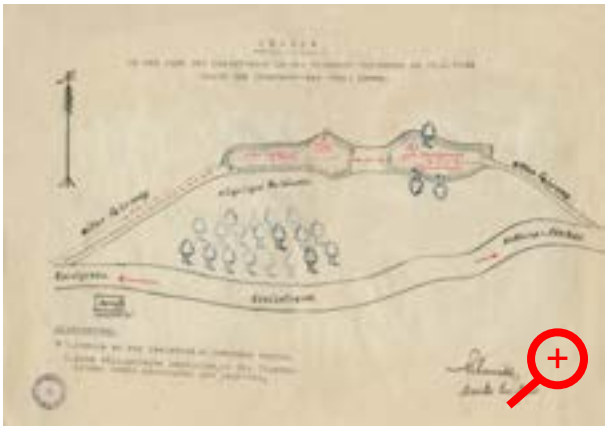

Obr. 127: Situační plán naleziště u Rychnova (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Rychnov).

Obr. 128: Místo nálezu kostrového hrobu únětické kultury u Rychnova (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Rychnov).

„In einem Hof sind sie beim Kellergraben auf eine Grube gestossen. 1 m tief waren um ein grosses Gefäss mehrere kleine aufgestellt und das Ganze war mit Steinen umlegt, ja der Finder erklärte mir, es hat ausgesehen, als ob die Steine die Gefässe stützen sollten. In der grossen Urne war schwarze Erde und Knochensplitter. In den umstehenden Gefässen war in einem ein Schweinsunterkiefer. In der Grube war sehr viel schwarze Erde und Holzkohle. Meiner Ansicht war es ein Urnengrab, doch die Gefässe sind mittelalterlich und ich schicke von dem Typ, der am meisten vorkommt, eine Zeichnung. Auch Schalen waren dabei, oder sind das Stürzen? Sie haben aber einen richtigen Standboden und keinen Knopf. Kommen im Mittelalter in dieser Zeit noch Brandgräber vor? Da muss sich doch schon das Cristentum ausgewirkt haben? Die grosse Urne in der Mitte hat dasselbe Aussehen, wie die dicken Randstücke in der Meedler Ziegelei. War das wirklich eine Urne? Der Beschreibung des Finders nach, kann es sich nur um ein Brandgrab handeln. Leider waren aber die Scherben der Gefässen schon in einer Schottergrube, aus der wir noch einzelne gerettet haben. Eine der grossen Steine, an dem noch die Asche und Holzkohle anhängt, haben wir auch mitgenommen. Bitte um Nachricht, ob das wirklich ein Brandgrab gewesen sein kann, damit ich mich bei Herrn Dr. Raschke nicht blosstelle.“[375] V nálezové zprávě, kterou vypracovala, se zřejmě na Schirmeisenovu radu omezila na věcný popis zprostředkovaně sdělené nálezové situace, bez jakéhokoliv pokusu o interpretaci. K ní přiložila průvodní dopis, v němž se Raschkeho ptala: *„Die ganze Anlage des Fundes und die Beschreibung durch den Finder hat zuerst für ein Brandgrab gesprochen. Bei der Durchsicht der gewaschenen Scherben bin ich aber anderer Ansicht geworden. Die Gefässe und Scherben gehören dem 13. Jahrhundert an, vielleicht sind sie auch noch jünger. Um diese Zeit gibt es doch keine Brandgräber mehr. Weil 4 von diesen Gefässen deformiert sind, habe ich auch an einen Töpferbrennofen gedacht, doch dagegen sprechen wieder die Knochensplitter und der Schweinsunterkiefer. Sollte es vielleicht gar ein Bauopfer gewesen sein? Sind bei diesen Asche und Holzkohle? Ich kann mir von diesem Fund kein rechtes Bild machen. Die Scherben stammen von c. 20 Gefässen. Eine Siedlungsgrube kann es nach den Aussagen des Finders auch nicht gewesen sein. Für was halten Herr Direktor diesen Fund? Ich bin auf Ihr Urteil schon sehr neugierig.“*[376]

V říjnu 1943 zasahovala v Rychnově na Moravskotřebovsku, tentokráte na prosbu od Gertrud Raschkeové, jež převzala od svého manžela kompetence v oblasti archeologické památkové péče ve východní části Říšské župy Sudety po jeho povolání do *wehrmachtu*. Okresním pověřencem pro pravěk v tomto regionu byl sice jmenován již v roce 1940 školní rada Kerschner (*Anonymus 1939–40b*), avšak archeologii se nevěnoval. Na poli jihovýchodně od vesnice byl při těžbě písku pro stavbu nové silnice objeven už před měsícem kostrový hrob ve skrčené poloze, orientovaný v severojižním směru s obličejem k západu; u kostry byly bronzové (nebo spíše měděné?) šperky – dva spirálovité náramky, dvě náušnice a tři vlasové ozdoby (*obr. 127–128*). Mizzi Manethová o tom po návratu do Uničova psala Karlu Schirmeisenovi: *„In Reichnau habe ich ausser der Fundstelle nichts mehr zu sehen bekommen. Alles wurde schon von der Gendarmerie nach Troppau eingeschickt. Nach den Aussagen*

375 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. září 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

376 Dopis M. Manethové G. Raschkemu, 28. září 1942; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Veselí (s další korespondencí k této terénní akci).

der dortigen Bevölkerung handelt es sich um ein Hockergrab. Merkwürdig aber ist es, dass es auf der höchsten Stelle eines ziemlich hohen Hügels sich befindet. Es wurde an dieser Stelle dort für einen Strassenbau Sand abgegraben. Die Grabungen werden dort vorgesetzt werden.“[377] Nálezovou zprávu o terénní akci neprodleně odeslala do Ratiboře, odkud jí Gertrud Raschkeová mimo jiné odpovídala: „*In Zukunft werde ich Sie wohl, sofern wieder Funde in Ihrer Nähe auftauchen, für die Besichtigung dieser Stellen erbitten. Die Reise bis dahin ist von Ratibor aus doch sehr langwierig und beschwerlich, und es kommt meistenteils vor, daß beim Einkommen, wie auch in diesem Fall, die Funde bereits geborgen sind.*“[378] Sama Raschkeová byla totiž z poměrů, jež panovaly na Moravskotřebovsku, velmi rozladěná – při cestě z Rychnova, kam nakonec vážila cestu, navštívila muzeum v Moravské Třebové a poté konstatovala: „*Das Museum Mähr. Trübau ist trotz seines schönen Baues in seinem Innern wenig gepflegt, von der vorgeschichtlichen Ausstellung ganz zu schweigen. Sie ist mehr als verwahrlost. Die Funde sind in keiner Weise gepflegt, die Metallsachen Eisen und Bronze sind in wenigen Jahren ganz verloren. Es steht nicht an, in absehbarer Zeit, wenn keine Vorsorge für eine bessere Pflege der Funde in Aussicht steht, dem Museum Mähr. Trübau vorgeschichtliche Funde aus seinem Wirkungskreise zu überlassen. Herr Museumsdirektor Kerschner versprach nach dem Kriege eine bessere Pflege der Altsachen.*“[379]

V obou případech šlo ovšem o jednorázové terénní akce, jež byly provedeny na výslovnou žádost z vyšších míst. Změna nastala na přelomu let 1943 a 1944. V listopadu 1943 převzala Manethová oficiálně péči o území soudního okresu Šternberk („*Im November musste ich noch die zweite Hälfte des Sternberger Kreises übernehmen.*“), avšak bylo to spojeno s kompetenčními spory o nálezy. Psala o tom vzápětí do Brna: „*Die Sternberger aber wünschen, das die Funde in Sternberg bleiben sollen und stellen mir ein ganzes Haus dafür zur Verfügung. Unser Bürgermeister, der hier auf Urlaub war, will aber nicht, dass ich für jemanden andern arbeite.*“[380] Pokud lze ovšem usuzovat z dochovaných archivních pramenů, na Šternbersku během následujících měsíců žádný terénní výzkum neprovedla.

Zhruba ve stejné době byla oficiálně pověřena archeologickou památkovou péčí také na Šumpersku. Pro tento region Úřad pro pravěk patrně v roce 1940 nejmenoval žádného pověřence. Pro sousední Zábřežsko byl sice tehdy ustaven Johann Itermann, školní rada ze Zábřehu (*Anonymus 1939–40b*), avšak ten zřejmě do archeologického dění nikdy výrazně nezasáhl, neboť se prehistorii aktivně nevěnoval.[381] Svým způsobem šlo tudíž o východisko z nouze, neboť Itermann ze Zábřehu měl na Šumpersko mnohem blíže než Manethová z Uničova. Mizzi Manethová tento region převzala na přání Gertrud Raschkeové patrně na počátku roku 1944. Záhy poté psala do Brna: „*Im Schönberger haben wir bereits 25 Fundstellen, ja sogar Steingräber mit Goldschmuck. Alle Funde sind aber in Privatbesitz. Es wird Mühe kosten, sie zusammenzutrommeln.*“[382] Informace o (starších?) nálezech sice poté do Uničova docházely, avšak Manethová patrně pouze vedla korespondenci a shromažďovala údaje. Už v červnu 1944 sdělovala: „*Von Schönberg habe ich schon eine ganze Menge Fundmeldungen, doch ich muss sie erst alle überprüfen.*“[383] Nakonec zřejmě ani v tomto regionu žádný výzkum aktivně nikdy neuskutečnila.

3.3 Muzeum a jeho expozice

Na přelomu 19. a 20. století, kdy vzniklo uničovské muzeum, vypadaly muzejní expozice výrazně odlišně než v současnosti. V souladu s převládajícími zvyklostmi byly prostory muzea zaplněny veškerými sbírkovými předměty, jež se podařilo shromáždit. Jedním z cílů tvůrců muzeí bylo ohromit návštěvníky množstvím artefaktů. Muzea proto mnohdy připomínala vetešnictví, navíc kvalita sbírkových předmětů byla značně různorodá. Obzvláště u malých místních muzeí byly zprvu shromažďovány veškeré předměty se vztahem k regionu, jež přinesli příležitostní dárci. Důraz na kvalitu sbírkových akvizic vystoupil do popředí teprve postupně. Avšak bez ohledu na tyto nedostatky nechyběly od samého počátku pokusy o promyšleně uspořádanou instalaci a nouze

377 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. října 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

378 Dopis G. Raschkeové M. Manethové, 19. října 1943 (kopie); archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Rychnov.

379 Zpráva o terénní akci (G. Raschkeová), 25. října 1943; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Rychnov.

380 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 3. ledna 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

381 Hans Morawek z Mohelnice, který místo Itermanna připadal potenciálně v úvahu (a byl by nepochybně lepší volbou), region opustil a přestěhoval se do Opavy, kde se stal školním radou. V listopadu 1940 psala Mizzi Manethová do Brna v souvislosti s návštěvou Rudolfa Hoška, jednoho ze zakladatelů muzea v Dubicku: „*Hoschek kennt auch sehr viele Fundstellen im Hohenstädter Kreis, die Schulrat Itermann nicht kennt.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

382 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. února 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

383 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 15. června 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

nebyla ani o výstavní nápady. Zpravidla platilo, že sbírkové předměty stejného typu byly vystaveny spolu, bez ohledu na množství. Z výstavního nábytku byly k dispozici většinou prosklené skříně, resp. pultové vitríny.

Osudem uničovského muzea se od počátku stalo stěhování – od svého vzniku na přelomu 19. a 20. století až do odchodu Mizzi Manethové z Uničova v roce 1946 jej zažilo celkem čtyřikrát, a to vždy v souvislosti s proměnami uničovského školství. Muzeum – členěné na Střelecké a Městské muzeum – zprvu sídlilo v prostorách bývalého minoritského kláštera, jež patřily městu. Zde mu byly vyhrazeny dvě místnosti v prvním patře, přičemž v přízemí úřadovala městská správa (*obr. 9*). Zakladatel muzea Emil Miller v roce 1911 plánoval postavit pro muzeum samostatnou reprezentativní budovu. Měla stát na hlavním uničovském náměstí na pozemku, jenž patřil městu – muzeum se mělo nacházet v přízemí a v prvním patře měl být Millerův byt (*obr. 14–15*). Pro neshody s vedením města ohledně přesného znění podmínek darovací smlouvy k pozemku však z plánu sešlo. Dům, v němž mělo být původně muzeum, sice Miller nakonec postavil, avšak již s jiným záměrem – s muzeem neměl nic společného.

V létě 1913 se muzeum muselo poprvé přestěhovat, a to z prostor minoritského kláštera do nedaleké budovy dívčí obecné a měšťanské školy (*obr. 16*), kde sídlilo až do roku 1921. Příčinou změny sídla byl nedostatek prostor pro rozšiřující se chlapeckou měšťanskou školu, jež potřebovala všechny místnosti vyčleněné do té doby pro muzeum. V dívčí obecné a měšťanské škole přečkalo muzeum Velkou válku, avšak v roce 1921 ji opustilo a vrátilo se nazpět do míst, kde se zrodilo – do bývalého minoritského kláštera. Zde setrvalo dalších sedm let.

V roce 1928 muzeum zamířilo do budovy gymnázia. Gymnázium, jež v Uničově existovalo od roku 1870, čelilo po roce 1918 existenčním starostem. Od roku 1908 bylo dotováno ze státního rozpočtu, avšak to se radikálně změnilo v nových poměrech československého národního státu, kdy byla státní podpora zastavena a gymnáziu hrozil zánik. Krok československého ministerstva školství a národní osvěty byl v Uničově přijat s velkou nevolí, avšak Uničovští se nevzdali. Gymnázium bylo jedinou střední školou v regionu a jeho konec by znamenal katastrofu. A jak bylo pro meziválečný německý Uničov poměrně typické, v nouzi se místní lidé dokázali semknout ke společnému cíli bez ohledu na politické názory a stranickou příslušnost. V závěru roku 1923 byl založen Spolek pro zachování německé střední školy v Uničově (*Verein zur Erhaltung der deutschen Mittelschule in Mährisch-Neustadt*), díky němuž se v následujících letech podařilo shromáždit potřebné finance na provoz gymnázia. Uničovské gymnázium zůstalo zachováno, na počátku roku 1924 bylo převedeno do majetku města a přetvořeno v komunální reálné gymnázium; nové studenty však přijímalo pouze jednou za dva roky. Část učeben byla proto volná a mohla být využita k jiným účelům. Muzeu byla zprvu přisouzena pouze jediná místnost, kam se přestěhovalo o prázdninách 1928.[384] Od počátku bylo zjevné, že je to málo – ostatně již v závěru července 1928 místní *Nordmährische Rundschau* sdělovala: „*Eine Besichtigung ist bis zur Zuweisung genügend großer Räume nicht möglich, doch beabsichtigt die Leitung des Museums, falls ihr vorübergehend ein geeignetes Zimmer zur Verfügung gestellt wird, von Zeit zu Zeit Teile der Sammlungen auszustellen.*“ (*Anonymus 1928k*).

Prostorová tíseň muzea byla vskutku enormní a Vinzenz Reimer se od počátku snažil přimět představitele města, aby pomohli. Z podnětu Muzejního spolku pro Uničov a okolí diskutovala již v říjnu 1928 městská rada o vhodnějším umístění muzea a na přetřes přišla také možnost obstarat pro něj vlastní budovu.[385] Celá záležitost se ostatně na program jednání městské rady dostala v následujících letech ještě několikrát, avšak nanejvýše zůstalo u neurčitého příslibu.

Problém muzea spočíval nejen v nedostatečných výstavních prostorách pro sbírky, ale také v nedostatku místa na práci, především při laboratorním zpracování archeologických výzkumů. V listopadu 1930 – více než dva roky po přestěhování do budovy gymnázia – psala Mizzi Manethová do Brna: „*Herr Oberst will bei der Stadtgemeinde um einen kleinen Arbeitsraum ansuchen.*“[386] Pomoci se ovšem snažil také Karl Schirmeisen. Když psal v závěru roku 1930 jeden ze svých popularizačních článků o uničovské archeologii pro veřejnost, neváhal na jeho konci poznamenat: „*Das Museum aber bedarf schon jetzt größerer Räumlichkeiten, vor allem auch eines gesonderten Arbeitszimmers. Die gegenwärtigen Beschränktheit des Raumes ist eines Museums, das schon über derartig reiche Schätze verfügt, durchaus unwürdig.*“ (*Schirmeisen 1930b*). A jelikož se nic neměnilo k lepšímu, kritika v místní *Nordmährische Rundschau* se objevila také v souvislosti s návštěvou Innocence Ladislava Červinky v květnu 1931: „*Die Museumsleitung kann bei dieser Gelegenheit die Bemerkung nicht unterdrücken, daß die derzeit sehr häufigen Besichtigungen unserer Sammlungen durch namhafte Gelehrte aufs äußerste durch den geradezu katastrophalen Raummangel erschwert sind.* [...] *Eine Besichtigung der Räumlichkeiten der Museen in Littau, Müglitz, M.-Trübau, Schönberg, Freudenthal, Römerstadt, Sternberg*

384 Protokol ze zasedání městské rady, 22. srpna 1928 (bod č. 15 – informace Muzejního spolku pro Uničov a okolí o přestěhování do gymnázia); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 260.

385 Protokol ze zasedání městské rady, 24. října 1928 (bod č. 15); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 260.

386 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. listopadu 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

usw. muß den Neustädter mit Neid erfüllen, sollte ihn aber jedenfalls zum Nachdenken anregen." (*Anonymus 1931d*). Bylo to ovšem marné, muzeum zůstalo přes všechnu snahu vměstnáno v jediné místnosti (*Anonymus 1931e*).

Přidělení dalších prostor muzeu bylo zřejmě zčásti spojeno s vyřešením nejistého postavení Mizzi Manethové, jež v prvních letech pracovala v muzeu zdarma. Patrně šlo tak trochu o spojité nádoby. Manethová totiž na počátku léta 1931 psala do Brna: „*Die Sache mit den Museumsraumlichkeiten und mit meiner Anstellung will nicht vorwärts gehen. Bis jetzt ist von Seite der Gemeinde so gut wie gar nichts geschehen.*" A dodávala: „*Vielleicht wären H. Direktor so lieb anzufragen, denn alles hängt allein an H. Direktor Treutner.*"[387] Právě v nezájmu představitelů města vyjít muzeu vstříc spočíval největší problém – přitom starosta Marzelli i radní Treutner byli členy výboru Muzejního spolku pro Uničov a okolí od jeho vzniku, navíc Marzelli byl dokonce jeho předsedou. Na přelomu srpna a září 1931 Manethová z Reimerova pověření žádala Schirmeisena o radu: „*Herr Bürgermeister Marzelli hat einem der Stadträte erklärt, daß für das Museum überhaupt nichts zu machen ist. Was sollen wir jetzt tun, es wäre schade um die vielen Sachen, die hier sind und noch hierzu finden wären.*" Bylo zjevné, že na pomoc od představitelů města spoléhat nelze. A tak Reimer sáhl k radikálnímu kroku: „*H. Oberst hat auch die Arbeit im Museum eingestellt, da es schade ist für die Stadtgemeinde eine Hand zurühren. Er bittet H. Direktor um einen Vorschlag, was jetzt geschehen soll, es ist wirklich schade um den ganzen Kram, die Prähistorie weiter zu führen geht jetzt nur auf priwatem Wege, entweder übernehmen H. Direktor alles für das Landesmuseum, oder es interessiert sich eine Persönlichkeit dafür.*"[388] Ale po Schirmeisenově smířlivé odpovědi Reimer přestal trucovat: „*Vielen Dank für Ihr liebes Schreiben, demzufolge die Arbeit im Museum wieder aufgenommen wurde.*" Ovšem postoj starosty Marzelliho zůstal stejný – znovu se opakovaly pouze sliby a u nich také zůstalo: „*Er hat auch mit Herrn Bürgermeister Marzelli wegen der Museumsangelegenheit gesprochen, der ihm wieder alle möglichen schöne Versprechen gegeben hat.*"[389]

Na přetřes poté přišel znovu plán zakoupit pro muzeum vlastní budovu. Slečna Mizzi o tom znovu psala do Brna: „*Räume haben wir auch noch keine. Herr Oberst sagte mir, daß wenn ein Haus gekauft wird, es nicht mehr kosten soll als 50.–60.000 Kč. Darinnen soll das ganze Museum untergebracht werden und noch muß es sich verinteressieren, d. h. es müssen noch Parteien drinnen sein, die Zins zahlen. Das wird fast unmöglich sein. Größere Häuser sind mehrere in Aussicht, aber die sind alle zu teuer. Zu mieten bekommen wir bestimmt keine Wohnung, außer einem Dachboden, der uns angetragen wurde.*" A jelikož šlo o nereálný plán, Reimer zřejmě právě proto přenechal obstarání nových prostor Manethové: „*Herr Oberst hat das Räumebesorgen mir überlassen, ich aber weiß mir unter diesen Bedingungen keinen Rat. Ich werde warten bis Herr Direktor kommen, denn mit Herrn Oberst ist nichts zu machen.*" A připojovala svůj pocit: „*Ich glaube, ihm graut vor der Übersiedlung.*"[390]

Upozorňování na nedostatečné prostory muzea a kritika současného stavu se postupně staly jakýmsi *evergreenem* a jejich neustálé přetřásání v *Nordmährische Rundschau* bylo v důsledku spíše kontraproduktivní, jakkoliv oprávněné. Uničovští ostatně neváhali používat ani argumenty těžkého kalibru. Když v září 1932 informovali veřejnost o posledních výzkumech v Dědince a Zadním Újezdu, dodávali: „*Trotzdem ist die Fülle des gehobenen Materials noch erstaunlich groß und es ist – wie auch der Herr Minister Spina bei seinem Besuche zum Ausdrucke brachte – nur zu bedauern, daß der leidige Raummangel des Museums eine Ausstellung in übersichtlicher Ordnung unmöglich macht.*" (*Anonymus 1932g*). Když bylo zapotřebí, dostal se ke slovu odkaz na slova ministra československé vlády německé národnosti, spřízněného částí svého života s Uničovem – v letech 1896–1901 zde totiž učil na gymnáziu a podílel se na místních kulturních i společenských aktivitách.[391]

Situace muzea se změnila neočekávaně v roce 1934 díky politickým událostem, jež změnily rozložení politických sil ve vedení města. Na podzim 1933 byla zakázána Německá nacionálně socialistická dělnická strana a zároveň byla pozastavena činnost Německé národní strany. Podle příslušného zákona jejich funkcionáři museli odejít z veřejných funkcí, což se týkalo mimo jiné starosty Marzelliho, který zároveň musel rezignovat na post předsedy uničovského Muzejního spolku. Uničovským starostou ve zbrusu nové politické konstelaci komunální politiky se stal Adolf Petsch, který muzeu přál a byl jeho velkým příznivcem.

387 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále). Mizzi Manethová dostávala teprve od počátku roku 1932 za svoji práci v muzeu stálý plat ve výši 150 korun měsíčně, na nějž Muzejnímu spolku pro Uničov a okolí poskytovalo prostředky formou dotace město – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 27. ledna 1932; tamtéž.

388 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. září 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

389 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. září 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

390 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. října 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

391 Materiály ke Spinovu pedagogickému působení na uničovském gymnáziu jsou uloženy v SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 931, inv. č. 3076.

Již na jaře 1932 muzeum získalo pro své potřeby místnost, jež byla do té doby používána jako promítací sál pro veřejnost – využívalo ji poté jako pracovnu (*Anonymus 1934d*). Avšak v létě 1934 bylo zřejmé, že se blýská na ještě lepší časy (*Anonymus 1934h*; *týž 1934ch*). Z podnětu starosty Petsche byly nedlouho poté muzeu přiděleny dvě další místnosti v prvním patře budovy. Shromážděné sbírky mohly být nyní konečně vystaveny důstojně a takřka v úplnosti. Jako první přišlo na řadu tzv. Střelecké muzeum, neboť cílem bylo, aby bylo uspořádáno ke svátku patronů střelců sv. Fabiána a sv. Šebestiána v lednu 1935, kdy Měšťanská ostrostřelecká společnost konala svoji tradiční valnou hromadu (*obr. 41, 129*; *Anonymus 1934j*).

Instalace dvou dalších místností, jež byly věnovány historii a archeologii, zabrala zbývající zimní měsíce roku 1935 a protáhla se až do jara. Když bylo muzeum v květnu 1935 zpřístupněno veřejnosti, sbírky byly snad poprvé od jeho vzniku vystaveny podle představ správců (*Anonymus 1935f*; *týž 1935h*). Historická expozice prezentovala značně různorodé památky k novým i starším dějinám města a regionu (*obr. 42*), chloubou muzea však byla expozice archeologie, jež působila nesmírně efektně (*obr. 43, 130*). Archeologická sbírka byla uspořádána nikoliv chronologicky, ale primárně podle nalezišť, jakkoliv většina z nich reprezentovala konkrétní periodu. Desítky keramických nádob vyrovnané na policích ohromovaly návštěvníka svým množstvím; keramické střepy byly buď uloženy v krabicích, nebo v souladu s dobovými zvyklostmi připevněny na výstavní kartony. Kovové předměty byly připevněny na kartonové podklady s ozdobnými popiskami a vloženy v pultových vitrínách. Navíc od léta 1935 zvyšovalo atraktivitu archeologické expozice několik železářských hutnických pecí od Želechovic, vyzvednutých cíleně *in situ* (*obr. 131*). Vystavené artefakty vhodně doplňovala také nástěnná mapa regionu Uničovska. Archeologická expozice zůstala v této podobě až do přelomu let 1938 a 1939.

Zabezpečení muzea v gymnáziu (ale nepochybně také v bývalém minoritském klášteře či v dívčí obecné a měšťanské škole) bylo patrně problematické. Žádný mechanický poplašný systém tehdy zřejmě neexistoval, a tak jedinou ochranou před nezvanými vetřelci byly zamčené dveře a zajištěná okna. Avšak cílevědomé zloděje to samozřejmě nemohlo odradit. Bylo spíše jen otázkou času, kdy dojde k pokusu o vloupání. Odehrálo se v noci z pondělí 1. července na úterý 2. července 1935. Dva mládenci, jejichž totožnost zůstala neznámá, vnikli kolem desáté hodiny večerní na sportoviště uvnitř gymnázia, odkud se pokusili oknem jedné z pracoven vlézt do budovy. Spatřil je ovšem Ed. Topitsch, neboť okno v ložnici jeho bytu směřovalo právě na cvičiště. Poplach, který neprodleně vyvolal, způsobil, že oba mladíci se v nastalém zmatku pokusili uniknout přes zahradu sousedního domu, ale ve změti plotů a zídek ztratili

Obr. 129: Expozice muzea v Uničově v gymnáziu v úpravě vytvořené v roce 1935 – sál tzv. Střeleckého muzea (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14089/2).

Obr. 130: Expozice muzea v Uničově v gymnáziu v úpravě vytvořené v roce 1935 – sál s archeologickou expozicí (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14096/2).

ve tmě orientaci. Proto se vrátili do míst, odkud zahájili svůj neslavný ústup, překonali železnou mříž a prchali přes Masarykovo náměstí směrem k Brníčku. Policie a četníci se je sice jali okamžitě pronásledovat, ale oba pachatelé zmizeli ve vzrostlém obilí na poli. Muzejní sbírky tudíž naštěstí zůstaly uchráněny (*Anonymus 1935ch*).

Po připojení Sudet k Německé říši na podzim 1938 nastaly pro muzeum staronové starosti s vhodnými prostorami a na Manethovou tentokráte dopadly plnou vahou. Svoji renesanci totiž v nových poměrech zažilo uničovské gymnázium, jež bylo nyní podporováno z prostředků župní samosprávy a rozrostlo se nazpět do původní velikosti. Muzeum tudíž muselo uvolnit prostory, v nichž sídlilo, neboť byly zapotřebí pro provoz školy. A jeho další osud byl nejistý. Jelikož v Uničově souběžně zanikly všechny české školy, bylo k dispozici vhodné řešení. Avšak pro městské úředníky

Obr. 131: Železářská pec od Želechovic, vyzdvižená v létě 1935 *in situ* pro muzejní expozici archeologie (archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 3).

muzeum nebylo prioritou. Prý dokonce reálně hrozilo, že jeho sbírky budou sbaleny a uloženy kdesi v provizorním depozitáři.[392] Do celé záležitosti se tehdy musel – na prosbu slečny Mizzi – vložit Karl Schirmeisen, což se v Uničově setkalo s nevolí. Manethová o tom ostatně referovala do Brna: *„Zuerst vielen Dank für das Schreiben an H. Bürgermeister. Es hat gewirkt. H. Bürgermeister Stellvertreter, Schneidermeister Grätzer, hat nämlich den Arbeitsdienst so in seinem Schutz genommen, daß selbst Bürgermeister P. von der größeren Wichtigkeit dasselben fest überzeugt war. Grätzer hat mir gestern den Vorwurf gemacht, daß ich mich bei H. Direktor beklagt habe. Wäre es jetzt sein wie es will, auch wenn ich bei den Herren in Ungnade gefallen bin, hauptsächlich der Zweck ist erreicht, die Knabenschule macht uns 2 Zimmer frei, so daß wir sofort an Ort und Stelle kommen. Wenn aber die Arbeitsdienstschule nicht hieher kommt, so ist die tschech. Schule frei, die Knabenschule geht dorthin und wir bekommen das ganze große Gebäude. Dann muß aber die Übersiedlung sehr rasch vor sich gehen.“*[393]

Obr. 132: Bývalý minoritský klášter v Uničově – dveřmi vedle brány do dvora se od roku 1939 vstupovalo do muzea; vpravo část budovy dívčí obecné a měšťanské školy (archiv ARÚP, C-TX-194502535).

Nezůstalo ostatně pouze u dopisu, neboť Karl Schirmeisen dokonce později (na jaře 1939) kvůli novým prostorám pro muzeum do Uničova osobně přijel.[394]

Nakonec došlo na variantu, kterou v dopise do Brna zmiňovala Manethová – muzeum se přestěhovalo do prostor bývalého minoritského kláštera, odkud odešla chlapecká obecná a měšťanská škola (*obr. 132*). Nové prostory však bylo nejprve nutné adaptovat, a tak ještě koncem března 1939 – k nelibosti ředitele gymnázia Hanse Schrimpla – muzeum zůstávalo v gymnáziu.[395] Samo stěhování nakonec zůstalo zcela na bedrech Mizzi Manethové a její nové pomocnice Anny Briové; Manethová na tehdejší události vzpomínala s odstupem několika měsíců s neskrývaným roztrpčením, neboť měla pocit, že šlo o záměr a odvetu za její jednání na počátku roku: *„Während der Übersiedlung wurden uns fortwährend Schwierigkeiten bereitet, wir Weiber mußten alles auf einem Tischlerwagerl allein führen. Männer wurden uns verweigert, obgleich sie zu anderen Arbeiten auch bestellt wurden, für uns hat es keine gegeben. Im Juli gab dr. Petzny den Befehl die Übersiedlungsarbeiten einzu-*

392 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (*„Im Jänner 1939 kam doch den Befehl das Museum in Kisten zu packen und in einem Magazin einzustellen“*).

393 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

394 Dopis M. Manethové H. Freisingovi, 17. ledna 1940; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Uničov (*„Im Mai weilte Herr Dir. Schirmeisen bei uns, um die Schwierigkeiten, die wir mit der Übersiedlung hatten, kennenzulernen und zu beheben.“*). Srv. též dopis M. Manethové W. Kudlichovi, 20. května 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 2, inv. č. 66 (*„Wegen der Einrichtung der vorgeschichtlichen Abteilung war Herr Direktor Schirmeisen hier.“*).

395 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. března 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (*„Der Raum für die Vorgeschichte ist auch noch nicht hergerichtet, so sind wir noch hier im Gymnasium, trotzdem H. dir. Schrimpl drängt.“*). Stěhování nakonec začalo zřejmě až na konci května 1939 – viz dopis M. Manethové W. Kudlichovi, 20. května 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 2, inv. č. 66 (*„Unsere Museumsübersiedlung beginnt in den nächsten Tagen.“*).

Obr. 133: Archeologická expozice muzea v Uničově v letech 1939–1940 v minoritském klášteře (archiv ARÚP, C-TX-194502535).

stellen, ‚weil die Leute reden'."[396] A stěhování z gymnázia do staronových prostor přišlo na přetřes také při poválečném vzpomínání, třebaže milosrdný čas již obrousil ostré hrany: „*Die Übersiedlung war sehr schwierig. Mit meiner Gehilfin, Frau Anna Bria, bewältigten wir auch diese Aufgabe. Über 600 vorgeschichtlichen Gefäße, aus vielen Scherben zusammengesetzt, die heikler als rohe Eier waren, trugen wir in Körben zu ihrem neuen Standort. Schränke und Vitrinen zerlegten und transportierten wir auf einem Handwagen, da es überall an Arbeitskräften mangelte. So wurde Raum für Raum eingeräumt.*" (*Maneth 1965b*, 173–174). Nepřekvapí, že obyvatelé Uničova nad způsobem, jakým stěhování probíhalo, vyjadřovali údiv – pohled na dvě ženy, které přenášejí koše s nádobami a táhnou vozík s částmi rozložených vitrín, musel působit podivně, obzvláště když muzeum mělo díky slečně Mizzi v městě výbornou pověst.

Bez ohledu na problémy byla již na počátku července 1939 celá prehistorická sbírka přemístěna do nových prostor, ovšem s výjimkou železářských pecí od Želechovic vyzvednutých před čtyřmi lety *in situ* a dopravených v tomto stavu do muzea. Ty totiž vyžadovaly mužskou sílu, které se nedostávalo;[397] k jejich přemístění došlo později. Avšak ani bývalý minoritský klášter nemusel být konečnou stanicí – na konci července 1939 totiž slečna Mizzi sdělovala do Brna: „*Soeben sagt mir unser Gemeindeverwalter, daß unser Museum in das Rathaus kommt, also eine nochmalige Übersiedlung.*"[398] Naštěstí zůstalo pouze u úvah, třebaže se opakovaně vynořovaly. V únoru 1942 psala Manethová do Brna znovu o plánech na další stěhování: „*Vor einigen Tagen war hier eine Kommission vom Denkmalschutz. Das Museum soll in das Rathaus übersiedeln, weil hier das Gebäude gebraucht wird. Meiner Ansicht nach ist das Rathaus zu klein für uns. Es sind im ersten Stock 4 Zimmer und im zweiten ebenfalls. Wenn jetzt für Kanzlei und Werkstätte zwei Zimmer abgerechnet werden, bleiben nur 6 Zimmer, die aber nur halb so klein sind wie unsere Vorgeschichtssammlung. Sollte da noch das Archiv dazukommen, dann wird es schlecht aussehen.*" A nezúčastněně (avšak nesouhlasně) dodávala: „*Auch wurde beschlossen, das Meedlertor einzureissen. Es ist eine Verkehrsstörung. Na und so weiter.*"[399]

V staronových prostorách bývalého minoritského kláštera Mizzi Manethová prehistorickou sbírku pečlivě uspořádala, což jí zabralo celý zbytek roku. Na počátku listopadu 1939 však s radostnou úlevou sdělovala do Brna: „*Die Vorgeschichtsabteilung ist, bis auf die Aufschriften, fertig eingerichtet. Es ist schönes Licht darinnen und ein Ofen kann auch aufgestellt werden. Besser kann man es nicht wünschen.*"[400] Vzhled archeologické expozice se příliš nelišil od podoby v prostorách gymnázia – zmizely pouze efektní tabule s názvy jednotlivých období a lokalit, způsob uspořádání zůstal v podstatě stejný (*obr. 133*).

Podoba muzejní expozice však brzy doznala zásadní změny. V souladu s principy, jež se již řadu let uplatňovaly v říšskoněmeckém muzejnictví, mělo dojít k jejímu výraznému přetvoření. Návštěvníci muzea měli zhlédnout pouze reprezentativní výběr sbírkových předmětů umístěných v zasklených vitrínách, zbytek měl být uložen

396 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

397 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Wir sind hier mit der Übersiedlung der Vorgeschichte fertig, bis auf die Eisenschmelzöfen, für die wir Männer brauchen. Doch die sind jetzt nicht zu haben.*").

398 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

399 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. února 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

400 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. listopadu 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Obr. 134: Archeologická expozice muzea v Uničově po přetvoření v letech 1940–1941 (archiv ARÚP, C-TX-194502535).

v depozitáři přístupném pouze badatelům. Bylo tudíž nutné provést výběr artefaktů a zajistit nové moderní vitríny, zároveň bylo nutné pořídit nové krabice na nálezy do depozitáře. S přípravou, při níž výrazně vypomáhal Georg Raschke, se začalo na přelomu let 1940 a 1941. Na počátku ledna 1941 psala Mizzi Manethová do Brna: *„Für unser neues Depot habe ich auch schon die Schachteln gestern in Schönberg bestellt. Nächste Woche kommen sie schon. 2 000 Stück brauchen wir. Wenn die neuen Glasvitrinen kommen, müssen ⅔ der Gefässe aus der Ausstellung heraus. Wohin aber damit? Die Schachtel müssen auch auf Gestellen sein, so dass jede sofort erreichbar ist. 2 000 ist auch keine Kleinigkeit. Es wird eine ganze Umsiedlung notwendig werden.“*[401] Vitríny pro novou podobu expozice byly vyráběny v Žatci a zřejmě měl na jejich zajištění podíl Hermann Schroller (*Maneth 1965b*, 174). Jejich pořízení však trvalo několik měsíců. Ještě v květnu 1941 sdělovala slečna Mizzi Karlu Schirmeisenovi: *„Für die vorgeschichtliche Abteilung sind 8 freistehende Glasvitrinen bestellt, die ich mir in Saaz angesehen habe. Dort werden sie nämlich gearbeitet.“*[402]

Podoba, kterou expozice získala, byla poté zachována až do roku 1945 (*obr. 87, 134*), třebaže s drobnými úpravami. Nejpozději od jara 1943 v ní visela velká mapa Uničovska v měřítku 1:25 000 s vyznačenými archeologickými nalezišti.[403] A k železářským hutnickým pecím od Želechovic přibyly dva hroby kultury zvoncovitých pohárů z cihelny v Dolní Sukolomi, vyzvednuté rovněž technikou *in situ* – první byl do muzea dopraven v dubnu 1943, druhý v srpnu 1945. V tomto stavu expozice zřejmě přetrvala až do zániku Městského muzea v roce 1954.

3.4 Návštěvníci muzea

Každé muzeum je již ze své podstaty předurčeno k veřejné prezentaci shromážděných sbírkových předmětů. Bez naplňování této funkce a neustálého kontaktu s veřejností jeho existence postrádá značnou část smyslu, s níž bylo založeno. A v Uničově si toho byli velmi dobře vědomi. Jakkoliv na počátku 20. let 20. století se zdejší muzeum potýkalo s nezájmem, po roce 1927, kdy místní *Nordmährische Rundschau* začala informovat o jeho sbírkových přírůstcích a aktivitách, získalo velmi rychle dobrou pověst a ti, kteří se o něj starali, se usilovně snažili, aby ji neztratilo. Archeologické výzkumy, jež byly prováděny od svých počátků v roce 1928 pod jeho záštitou, v tom hrály klíčovou roli. Především díky nim muzeum získalo pravidelný kontakt s veřejností, protože se otevřelo světu. Výzkumy totiž byly založeny právě na spolupráci s obyvateli Uničova a okolních vesnic, neboť především od nich vycházely konkrétní podněty a upozornění na potenciální naleziště. A bez přívětivé tváře, kterou muzeum všem příchozím bez výjimky nastavovalo, by nebylo možné tyto informace získávat. Také proto se v místní *Nordmährische Rundschau* od jara 1928 pravidelně objevovaly zprávy o nových objevech a terénních výzkumech, včetně náležitého poděkování pomocníkům a majitelům pozemků, na nichž jednotlivé akce probíhaly. Šlo vlastně o pečlivě ošetřované a neustále promazávané soukolí, které se v druhé polovině roku 1927 – ještě před prvními výkopy – podařilo uvést v chod. V detailu byla již tehdy skryta velká síla.

Návštěvníci muzea v Uničově tvořili pestrou směsici lidí různého sociálního postavení s pestrými zájmy a názory, kteří jeho práh překračovali z rozmanitých pohnutek (srv. obecně *Kirsch 2014*, 203–207). Návštěvní knihy s příslušnými zápisy, z nichž by bylo možné získat informace o jejich motivech, o míře jejich (ne)spokojenosti či o jejich skladbě z hlediska původu, aktuálního bydliště, profese či věku, se nedochovaly, třebaže prokazatelně existovaly.[404] Prameny, jež jsou k dispozici, přesto umožňují složit z útržkovitých informací určitý, byť značně nedokonalý obraz.

401 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 18. ledna 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

402 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. května 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

403 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. května 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (*„Die Fundplatzkarte vom Neustädter Gebiet habe ich auch schon fertig. 1:25.000. Sie hängt in der Vorgeschichte.“*).

404 Ve zprávě o činnosti muzea za rok 1943 se Mizzi Manethová v souvislosti s jednou z návštěv výslovně zmínila o *„Widmung im Museums-Gedenkbuch“*. Dopis M. Manethové Svazu německých vlastivědných muzeí, župnímu svazu Sudety v Liberci, 26. září 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 382/7.

Uničovské muzeum nebylo pro návštěvníky přístupné každý den. Zpravidla platilo, že přes zimu bylo kvůli chladu uzavřené;[405] od jara do počátku podzimu (tj. obvykle od března do října) bylo otevřeno především v nedělní dopoledne a o svátcích, kdy se Uničov zaplňoval lidmi z okolních vesnic. Otevírací doba byla pravidelně zveřejňována v notickách v místní *Nordmährische Rundschau*. Zato pouze výjimečně se v novinách objevila samostatná reklama, jež na muzeum upozorňovala (*obr. 135*).

Výše vstupného se v průběhu let měnila v závislosti na rozšiřování muzea a jeho expozice. V roce 1927 – ještě před počátkem archeologických výzkumů a v době, kdy muzeum sídlilo ve stísněných prostorách minoritského kláštera – činilo 1 korunu za osobu; zároveň také tehdy platilo, že děti, které nenavštěvovaly alespoň 4. třídu obecné školy, neměly do muzea přístup (*Anonymus 1927c*). O deset let později – muzeum již tehdy bylo umístěno v gymnáziu, v němž zabíralo tři místnosti, a díky archeologickým výzkumům se výrazně otevřelo světu – platili návštěvníci za prohlídku 2 koruny a školáci, resp. studenti 1 korunu (*Anonymus 1937h*).[406]

Zvláštnímu režimu podléhaly skupinové návštěvy – školní třídy a skupiny o více než pěti lidech. Pokud byly alespoň den předem ohlášeny, mohly si expozici prohlédnout prakticky kdykoliv. V takových případech činilo vstupné pro školáky 50 haléřů, avšak chudým žákům mohlo být odpuštěno (*Anonymus 1937c*). Slevu dostávaly rovněž hromadné skupiny – pro každou byl stanoven paušální poplatek 10 korun; čítala-li ovšem více než pět osob, platil každý návštěvník nad tento počet pouze 1 korunu (*Anonymus 1937e*; *týž 1937h*).

Výklad pro návštěvníky přímo v expozici byl původně doménou Vinzenze Reimera. Avšak po jeho smrti na počátku roku 1938 se jej musela ujmout Mizzi Manethová. Začátky

Städtisches
Museum und Archiv

Reiche Bestände an Vorgeschichtsfunden aus der germanischen Siedlungszeit. Die bewegte Geschichte der Stadt im Bilde der Sammlungen. = Wertvollste Archivbestände. = Körperschaftsbesuche ermäßigte Eintrittspreise. = Voranmeldungen bei der Kustodin Mizzi Maneth, Stadtamt.

Obr. 135: Reklama na muzeum v Uničově v *Nordmährische Rundschau* (knihovna SOkA Olomouc, *Nordmährische Rundschau* 44/1940 – č. 80).

pro ni zřejmě byly krušné, zápasila sama se sebou, se svojí nervozitou, nízkým sebevědomím a pocitem vlastní nedostatečnosti. Potřebnou sebejistotu a vnitřní pocit spokojenosti ze svých vystoupení získávala postupně, ale již v březnu 1940 – tedy zhruba po dvou letech – radostně konstatovala: „*Früher war ich bei Führungen manchmal ängstlich, aber jetzt freue ich mich immer darauf und man hat mir schon wiederholt gesagt, dass ich eigentlich ganz gut sprechen kann.*“[407] Svým způsobem šlo vždy tak trochu o herecký výstup, předem připravené a promyšlené divadelní představení, v němž bylo nutné sžít se s přisouzenou rolí. A slečna Mizzi to k svému potěšení dokázala zvládnout.

Snad ani nepřekvapí, že do muzea mířili poměrně často školáci a studenti, a to nikoliv pouze z Uničova. Paleta míst, z nichž školní třídy přijížděly, byla poměrně pestrá a rozhodně se neomezovala pouze na blízké okolí. Nepochybně to byl alespoň zčásti důsledek dobré pověsti, kterou si uničovské muzeum po roce 1928 poměrně rychle vydobylo. Výklad přímo v expozici byl navíc někdy spojen

405 Chlad v podzimních a zimních měsících byl v muzeu natolik velký, že dokonce ztěžoval práci. Namátkou v prosinci 1931 psala Mizzi Manethová do Brna: „*Herr Oberst war jetzt tagelang krank, weil er immer im kalten Museum gesessen ist.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 10. prosince 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena). O necelý rok později to bylo obdobné: „*Im Museum können wir nicht mehr arbeiten, höchstens am Fußboden und dort ist es schon zu kalt.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. listopadu 1932; tamtéž). A třeba v březnu 1940 sdělovala: „*Je mehr die Zeit vorschreitet, desto lieber ist es mir, in den Zimmern ist es jämmerlich kalt.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. března 1940; tamtéž).

406 Existovaly také specifické případy, např. 21. srpna 1932 – patrně tak trochu jako vzdorný krok vůči vedení města, které přes opakované žádosti a přísliby neřešilo prostorovou tíseň muzea – bylo možné absolvovat prohlídku zdarma, neboť „*der geradezu katastrophale Raummangel dazu zwingt, einen Großteil der Sammlungen verpackt zu halten*“; kdo chtěl, mohl přispět dobrovolným vstupným (*Anonymus 1932f*).

407 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. března 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

s instruktivní návštěvou některého z archeologických nalezišť v bezprostředním okolí města. Namátkou v říjnu 1935 dorazili do uničovského muzea žáci 7. a 8. třídy reálného gymnázia v Lanškrouně, kteří poté zavítali na uničovský Šibeník a do cihelny v Brníčku (*Anonymus 1935q*). V prosinci 1936 navštívili muzeum žáci zemědělské školy z Velkých Losin (*Anonymus 1936ch*). A exkurzi po nalezištích v okolí Uničova absolvovaly také třeba žačky hlavní školy ze Šumperku v červenci 1944.[408]

Pravidelně jezdily do uničovského muzea školy z nedalekého Šternberku a jeho okolí. Na úředních místech přímo ve Šternberku se to ale nesetkávalo s pochopením či nadšením. V červenci 1942 psala Mizzi Manethová do Brna: „*Wir haben hier in den letzten Tagen sehr viele auswärtige Schulen im Museum gehabt. Sternberg macht uns schon Vorwürfe, dass die Schulen aus Sternberg und Umgebung alle das Neustädter Museum besuchen und das Sternberger nicht.*“[409] Ovšem na vině rozhodně nebyla slečna Mizzi, ale stav šternberského muzea. Muzeum v Uničově se tehdy těšilo na Šternbersku evidentně velmi dobré pověsti, a tak nebylo divu, že učitelé dávali přednost právě jemu.

Náročné byly především první týdny po letních prázdninách, kdy byl nápor školních tříd enormní. Třeba v říjnu 1942 sama Mizzi Manethová charakteristicky podotýkala: „*Auch viele Schulen kommen jetzt wieder. Es ist immer Hochbetrieb.*“[410] Zjevně tudíž nešlo o ojedinělou výjimku z pravidla. Návštěvy na počátku školního roku často souvisely přímo s výukou, neboť v muzeu byly k dispozici praktické ukázky nálezů ze všech období pravěku a počátků dějin. V oficiální zprávě o činnosti muzea za rok 1943 Manethová neméně charakteristicky konstatovala: „*Die Lehrerschaft an unseren heimischen Schulen erteilen den Unterricht in Vorgeschichte im Museum, da hier genügend Anschauungsmaterial vorhanden ist, das noch an den Schulen fehlt.*“[411] Ostatně již v září 1940 sdělovala Karlu Schirmeisenovi: „*In den letzten Tagen habe ich schon wieder viele Schulen hiergehabt. Der vorgeschriebene Unterricht in Vorgeschichte wird jetzt bei mir im Museum abgehalten, weil hier gleich das Anschauungsmaterial vorhanden ist.*“[412]

Pozadu ale nezůstávaly ani poslední týdny školního roku, avšak tyto návštěvy s vyučováním nesouvisely. Šlo totiž především o výlety konané v době, kdy již školní výuka neprobíhala. Třeba na začátku července 1938 Mizzi Manethová psala do Brna: „*Innerhalb der 3 letzten Tage vor Schulschluss waren bei mir im Museum 12 Schulklassen. Ich musste alle allein führen, niemand hat mir geholfen.*“[413]

V nových poměrech Říšské župy Sudety od přelomu let 1938 a 1939 nechyběly ani samostatné návštěvy učitelských sborů, jako na podzim 1939 (*Anonymus 1940d* – „*138 Lehrpersonen* [...] *anläßlich der Schulungstagung des NS Lehrerbundes*“) nebo v létě 1942, kdy slečna Mizzi sdělovala Karlu Schirmeisenovi: „*Am 15. 7. kommt die gesamte Lehrerschaft aus dem Sternberger und Römerstädter Kreis in das Museum.*“[414] Na programu byla v těchto případech evidentně instruktivní výuka pro učitele a na Uničovsku, Šternbersku i Rýmařovsku nebyl pro tento účel nikdo povolanější než právě Mizzi Manethová. Občas byl mezi učiteli dokonce někdo se zkušenostmi z prehistorického světa. V prosinci 1941 Manethová s údivem konstatovala: „*Dienstag war die Sternberger Frauenfachschule hier im Museum. Bei den Lehrkräften war eine Fachlehrerin, die schon mit Freising gearbeitet hat. Sie möchte gerne mitarbeiten und stellt sich zur Verfügung. Ich soll es Herrn Direktor melden. Ihr Name ist Hanna Piletschka.*“[415]

Jakkoliv zvládnutí náporu školních tříd vyžadovalo vždy enormní nasazení, slečna Mizzi se obzvláště s milovanou archeologickou sbírkou předváděla ráda; ostatně pochvala ji vždy potěšila. Na podzim 1939 sdělovala Karlu Schirmeisenovi: „*Die vorgeschichtl. Abteilung wurde schon von 7 Schulklassen* [mit etwa] *300 Schülern besucht. An unserer Oberschule ist jetzt ein reichsdeutscher Historiker. Der war über den Reichtum der vorg. Sammlung ganz überrascht. Er wollte zuerst seinen Schülern erklären, ist aber nach und nach ganz still geworden und hat mir die Führung überlassen. Bei seiner Frage, ob die Funde alle aus dieser Gegend sind, äußerte er sich mit einem kräftigen ‚Donnerwetter*

408 Vorgeschichtliche Denkmalpflege im Kreise Sternberg im Jahre 1944; archiv NZ VMO (viz též *Hlava 2007*, 120). Šlo o někdejší měšťanskou školu – v roce 1941 byly v Říšské župě Sudety kvůli organizačnímu sjednocení s říšskoněmeckým školstvím měšťanské školy (*Bürgerschulen*) přeměněny v hlavní školy (*Hauptschulen*) a z gymnázií (*Gymnasien*) se staly vyšší školy (*Oberschulen*).

409 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 11. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

410 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 23. října 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

411 Dopis M. Manethové Svazu německých vlastivědných muzeí, župnímu svazu Sudety v Liberci, 26. září 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 382/7.

412 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 24. září 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

413 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

414 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 11. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Tuto událost zmínil také Franz Biehal, předseda uničovského Muzejního spolku: „*In den Ferien kam ein Lehrer-Schulungskurs zur Besichtigung, so an die 30–40 Pers. meist Lehrerinnen.*“ – viz dopis F. Biehala K. Schirmeisenovi, 21. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

415 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. prosince 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

noch einmal'; dieses Donnerwetter war mir lieber als die schönste Schmeichelei."[416]

Mizzi Manethová dokázala svým výkladem školáky bezesporu zaujmout. Avšak tajemství jejího úspěchu spočívalo také v něčem jiném, jak poodhaluje vzpomínka jednoho z učitelů (ovšem nikoliv z Uničova, ale z nedaleké Hradečné): „*In Abständen von zwei bis drei Jahren machten wir mit unseren älteren Schülern der Markersdorfer Schule Besuche im Neustädter Museum. Frl. Maneth, bewaffnet mit einer Tüte Bonbons, belohnte jede gute Antwort der Schüler auf die gestellte Frage mit einer Süßigkeit; kein Wunder, wenn die Schüler jedes Jahr ins Museum wollten.*" (*Sperlich 1961*, 298). Pytlík s bonbony představoval zřejmě jednu z oblíbených rekvizit, jež slečna Mizzi při svých pečlivě připravených vystoupeních pro děti používala.

Čas, který Manethová školákům věnovala, se rozhodně vyplácel. Také oni ji totiž informovali o různých nálezech, na něž náhodou narazili; někdy šlo dokonce o nové, dosud neznámé lokality, jako třeba na přelomu června a července 1938: „*Von Langendorf wurden mir durch die Schulkinder zwei neue Fundstellen gemeldet.*"[417] Nešlo rozhodně o ojedinělý případ. Dne 7. května 1942 upozornila Manethovou školačka Königová z Hradečné při návštěvě muzea na nálezy ve statku čp. 52, který patřil Gustavu Weigelovi; díky tomu bylo naleziště nejprve v létě – během dovolené, kterou Manethová trávila shodou okolností v Hradečné – obhlédnuto a poté v září téhož roku zdokumentováno.[418] Některé z dětí dokonce do muzea přicházely s konkrétními nálezy. V březnu 1944 dva školáci z Lazců přinesli kolekci zhruba třiceti artefaktů štípané industrie z Vystříbra u Medlova a ve stejném roce donesli do muzea řadu různých nálezů z několika nových lokalit z Újezdu tamější žáci.[419] Zvláštním případem byl zřejmě Kurt Nigratschka, který Mizzi Manethovou v roce 1944 opakovaně upozornil na narušené nálezové situace v cihelně v Dolní Sukolomi, aktivně se podílel na tamějších záchranných výzkumech a do muzea předával nálezy z povrchových sběrů.[420] Terénních akcí se ostatně poprvé zúčastnil již v roce 1943.[421] Pomáhal dokonce také při výzkumech v létě 1945 a v nejistých poválečných měsících nalezl azyl právě v muzeu pod záštitou slečny Mizzi, a to až do svého nuceného odchodu z Uničova na jaře 1946.

Obzvláštní pozornosti se samozřejmě těšily návštěvy kolegů z muzeí či z prehistorického světa. Češi přijížděli do Uničova zřejmě jen zřídka, třebaže se tamějšímu muzeu nevyhýbali. Dne 2. května 1931 zavítal do města Innocenc Ladislav Červinka („*ein Forscher von internationalem Ruf und heute wohl der beste Kenner der Vorgeschichte unseres Landes*"), díky němuž začala před třemi lety spolupráce Vinzenze Reimera s Karlem Schirmeisenem (*Anonymus 1931d*);[422] a nebylo to rozhodně naposledy. Avšak Červinka byl patrně zvláštní výjimkou – kromě spíše úřední návštěvy Jana Kühndela z muzea v Prostějově v březnu 1933[423] se slečna Mizzi ve své korespondenci s Karlem Schirmeisenem zmínila již jen o Mořici Remešovi z muzea Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, který do Uničova přijel v březnu 1931.[424] Vícero významných kolegů české národnosti zhlédlo uničovské muzeum v průběhu roku 1935, zjevně v souvislosti s novou instalací jeho sbírek v rozšířených prostorách v gymnáziu. Na počátku tohoto roku zavítal do muzea Jan Nevěřil, profesor církevních dějin na teologické fakultě v Olomouci a objevitel základů (před)velkomoravského kostela v Modré u Velehradu (*Anonymus 1935b*). V květnu 1935 poctil uničovské muzeum návštěvou Emanuel Šimek, vedoucí Ústavu pro prehistorii a protohistorii Masarykovy univerzity v Brně (*Dubový 1935a*). A o měsíc později – 2. června 1935 – si jej prohlédli členové Okresního sdružení úředníků, učitelů a zřízenců Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu pod vedením Bohumila Vybírala,

416 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. listopadu 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Podle zprávy v místní *Nordmährische Rundschau* navštívilo muzeum mezi 7. říjnem a 20. prosincem 1939 celkem 653 žáků (*Anonymus 1940d*).

417 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

418 Bericht; archiv NZ VMO, složka Nová Hradečná, naleziště 2.

419 Vorgeschichtliche Denkmalpflege im Kreise Sternberg im Jahre 1944; archiv NZ VMO (viz též *Hlava 2007*, 119, 121).

420 Vorgeschichtliche Denkmalpflege im Kreise Sternberg im Jahre 1944; archiv NZ VMO (viz též *Hlava 2007*, 119, 120, 121).

421 Grabungsbericht; archiv NZ VMO, složka Medlov, naleziště 9. Šlo o výzkum na přelomu srpna a září 1943.

422 Srv. též dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*H. Dr. Červinka war Samstag vormittag bei uns im Museum. Sehr gerne hätte er einen Schmelzofen für das Landesmuseum.*").

423 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. března 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (Jan Kühndel nenavštívil muzeum sám, identita jeho doprovodu je ale nejasná: „*Beide Herren hatten sich schon vorher bei H. Oberst angemeldet. Er wußte genau, wer sie waren. Aus den Gesprächen dieser Herren habe ich aber herausgehört, daß H. Oberst absichtlich unsichtbar geblieben ist. Mir war diese Situation fürchterlich peinlich. Ich wußte, daß er bei seiner Dame war und da muß alles andere bleiben. Lobend hat sich Herr Dir. Kühndel über Herrn Oberst nicht ausgesprochen. An der jetzigen Lage des Museums ist H. Oberst nur selbst schuld. Es könnte anders sein, erklärte er. Er wollte H. Oberst auch Ratschläge geben, doch war H. Oberst unerreichbar.*").

424 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. března 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Je zvláštní, že muzeum v Uničově ve 30. letech 20. století nenavštívil např. Josef Skutil, který přitom úzce spolupracoval s muzejníky v sousední Litovli.

jednoho z funkcionářů Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (*Dubový 1935b*).

Mnohem početnější byly návštěvy kolegů německé národnosti. V září 1931 přijel do Uničova Leopold Masur, kustod Městského muzea v Brně („*ein sehr lustiger, gemütlicher Herr*“).[425] O několik týdnů později se zde objevil Franz Čupik z Brna („*Nach Herrn Direktors Schilderung, ‚ein alter Gräber‘, habe ich ihn mir anders vorgestellt.*“), který se slečně Mizzi snažil vlichotit: „*Herrn Oberst wollte er auch nicht sprechen, nur mich wollte er kennen lernen. Ich glaube, er wird aber gründlich enttäuscht sein, ich bin doch kein Wundertier.*“[426] A třeba v listopadu 1933 se v Uničově objevili muzejníci z Moravské Třebové; Mizzi Manethová vzápětí sdělovala do Brna: „*Von Trübau haben wir Herren vom Museum hier gehabt, darunter der Kustos. Er will nächstes Jahr einen Eisenschmelzofen in der Nähe von Trübau ausgraben. Von Vorgeschichte aber hat er keine Idee.*“[427] Po roce 1938 muzeum několikrát navštívili (ovšem zpravidla úředně) Hermann Schroller a Georg Raschke, do Uničova zajížděla příležitostně také jeho žena Gertrud Raschkeová. Opakovaně se zde objevovala Anna-Marie Hoßnerová, minimálně jednou (v říjnu 1940, tj. krátce před narukováním do *wehrmachtu*) zde byl Josef Glott.[428] A třeba v září 1943 navštívil muzeum Martin Jahn ze slezské Vratislavi.[429]

Zřejmě ojedinělá a svým způsobem výjimečná byla česko-německá návštěva z Olomouce 15. září 1929. V doprovodu Johanna Kuxe muzeum tehdy navštívili Libuše Kovářová (kustodka muzea Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci), šéfredaktor olomouckých novin *Deutsche Zeitung* Anton Steiger a Angela Drechslerová. Všichni se poté vypravili na naleziště v okolí Uničova – v Dolní Sukolomi, Šumvaldu a Medlově (*Wasgestian 1929*, 2).

Nechyběly ani návštěvy z daleké ciziny, jež ale byly zřejmě velmi vzácné a výjimečné. Již v říjnu 1929 navštívil muzeum (v doprovodu Viktora Pinkavy) Per Hebbe z univerzity ve švédské Uppsale, jehož specifický badatelský zájem však patřil památkám z doby obsazení města Švédy za třicetileté války (*Anonymus 1929ch*). V létě 1931 zavítal do Uničova jistý pan Walters z Londýna, který dokonce daroval do muzejní sbírky střep keramické nádoby z biblického Jericha (*Anonymus 1931h*). A 23. července 1938 zhlédli uničovské muzeum dva profesoři z Pensylvánské univerzity ve Filadelfii – Karl Scholz a Kurt Werner (*Anonymus 1938ch*).

Muzeu se nevyhnuly rovněž návštěvy honorací. Již v roce 1932 si jej prohlédl ministr československé vlády a předseda německého agrárnického Svazu zemědělců (*Bund der Landwirte*) Franz Spina (*Anonymus 1932d*; *týž 1933a*). A 29. září 1935 jej poctilo návštěvou celé městské zastupitelstvo Uničova – jakkoliv uničovští zastupitelé měli místní muzeum na dohled, jejich společná návštěva byla bezesporu mimořádnou událostí (*Anonymus 1935p*). Množství takovýchto návštěv se výrazně zvýšilo po roce 1938. V dubnu 1940 zavítal do muzea v druhý den svého pobytu v Uničově říšský místodržitel v Říšské župě Sudety a župní vedoucí NSDAP Konrad Henlein se svým doprovodem; v upomínku mu tehdejší starosta Uničova Anton Kunerth věnoval mimo jiné mapu s fotografiemi nejvýznamnějších prehistorických nálezů z Uničovska (*Anonymus 1940e*). V květnu 1942 přijeli do Uničova viceprezident vládního obvodu Opava Hubertus Schönberg, šternberský landrát Hugo Klaper a jeden z policejních úředníků, aby se seznámili se správou města. Po diskusi s představiteli Uničova se přesunuli do muzea, kde zhlédli tamější expozici. Viceprezident Schönberg byl z toho, co spatřil, uchvácen; nebylo proto divu, že „*sprach sich belobend über die geleistete Arbeit unserer Kustodin Maneth aus und versprach hier seine besondere Unterstützung.*“ (*Anonymus 1942b*). A Mizzi Manethová s velkou radostí sdělovala několik dnů poté do Brna: „*In der vergangenen Woche war der Regierungsvizepräsident hier im Museum. Er war ganz begeistert und hat uns ein ausgiebiges Lob versprochen, wieder klingend natürlich. Unser Bürgermeister ist riesig stolz auf die ganze Sache. Alle meine Wünsche werden jetzt erfüllt. Was soll ich noch wünschen?*“[430] V říjnu 1942 muzeum poctila svojí návštěvou dokonce pětice viceprezidentů různých vládních obvodů – s Hubertem Schönbergem z Opavy, který byl nepochybně iniciátorem, přijeli do Uničova jeho kolegové z Kattowitz/Katowic, Litzmannstadtu/Lodže, Schneidemühlu/Piły a Hohensalzy/Inowrocławi, doplnění o šternberského landráta Huga Klapera (*Anonymus 1942d*). Mizzi Manethová poté psala opět s nemalou pýchou do Brna, že opavský vládní viceprezident „*hatte sie extra wegen dem Museum nach Neu-*

425 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. září 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

426 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 10. prosince 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

427 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 10. listopadu 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

428 O přítomnosti Josefa Glotta v Uničově viz zpráva G. Raschkeho o návštěvě naleziště ve Vodičkově cihelně v Dolní Sukolomi, 7. listopadu 1940 (opis); archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Dolní Sukolom.

429 Dopisy M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. září 1943 („*Er will zum ersten Mal unser Museum besuchen.*“) a 24. září 1943 („*Herrn Prof. Jahn hat unser Museum sehr gut gefallen.*“); archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

430 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. května 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

měsíc	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	Σ
platící	9	?	14	24	63	53	14	11	**> 188**
neplatící	14	?	5	5	11	14	7	16	**> 72**
školní žactvo	–	?	37	188	–	–	72	67	**> 364**
Σ	23	130	56	217	74	67	93	94	**754**

Tab. I: Návštěvnost Městského muzea v Uničově v roce 1937 [sestaveno podle: *Zprávy památkové péče* I/1937; k souhrnnému údaji za celý rok (754) viz NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755, složka Uničov].

stadt gebracht. Wir haben wieder vollste Anerkennung erhalten.“[431] Byla to vskutku velká pocta.

Viceprezident vládního obvodu Opava Hubertus Schönberg i šternberský landrát Hugo Klaper, který byl ostatně od roku 1940 členem výboru Muzejního spolku pro Uničov a okolí, nalezli v muzeu evidentně zalíbení a byli z něj nadšeni. Dne 28. prosince 1942 jej totiž navštívili znovu (již potřetí během jediného roku!), tentokráte v doprovodu svých manželek (*Anonymus 1943a*). V březnu následujícího roku Mizzi Manethovou odměnili finančním darem ve výši 100 marek; její pomocnice Anna Briová obdržela 50 marek (*Anonymus 1943b*). A v květnu 1943 do muzea zavítal dokonce nový opavský vládní prezident Karl Ferdinand Edler von der Planitz, a to krátce po svém jmenování do funkce; s největší pravděpodobností ho na něj upozornil jeho zástupce Hubertus Schönberg.[432] Mizzi Manethová vzápětí v dopise do Brna s lehkou ironií komentovala to, co se tehdy odehrálo: „*Auf seine Anfrage hin, wer hier die Vorgeschichte aufgebaut hat und wer jetzt arbeitet, hat der Bürgermeister es ruhig als seine Arbeit hingestellt, ich bin nur seine Angestellte und habe seine Befehle auszuführen. Darum will er auch niemanden hier, nur alles macht er allein und bekommt darauf ein Lob. So war es auch in der Zeitung gestanden.*“[433]

Muzeum po roce 1938 navštěvovali nejen skutečné společenské špičky nové mocenské hierarchie, ale také níže postavení funkcionáři NSDAP či členové různých nacionálně socialistických organizací. Ve zprávě o činnosti muzea za rok 1943 Mizzi Manethová uváděla: „*Auch die Partei und ihre Gliederungen zeigen grosses Interesse für das Museum. So konnte es im Jahre 1943 die Kreisleiter von Sternberg und Schönberg mit ihren Gefolgschaften als Ehrengäste verzeichnen. Von den Schulungsleitern der Partei wurden oft Themen, die hier im Museum ausgearbeitet wurden, zu weltanschaulichen Schulungen verwendet. Auch die beiden Unterrichtsleiter der NPEA ‚Sudetenland und Böhmen‘ Dr. Bittner und Kranz nahmen reiche Anregungen für ihr ferneres Wirken aus unserem Museum mit. SA, NSKK, RAD usw. zählen immer zu den alljährlichen Museumsbesuchern.*“[434] Lze předpokládat, že to nebyla výjimka z pravidla – obdobné návštěvy byly zjevně naprosto standardní a v oficiální úřední zprávě je nebylo možné pominout.

Počty návštěvníků, kteří do muzea v jednotlivých letech zavítali, lze spíše jen odhadovat. Konkrétních údajů je k dispozici poskrovnu, navíc pocházejí většinou teprve z posledních let pomyslného zlatého věku uničovské archeologie. Pro uničovské muzeum existují oficiální údaje z některých měsíců roku 1937, otiskované v souhrnných přehledech návštěvnosti muzeí ve *Zprávách památkové péče* – za březen a od května do října (v listopadu již bylo muzeum uzavřeno). Jsou navíc strukturovány podle platících a neplatících návštěvníků, samostatně evidují také počty školáků. Potvrzují, že školní třídy navštěvovaly muzeum nejčastěji v září a říjnu (tj. na počátku školního roku), resp. v červnu (tj. v závěru školního roku).[435] Měsíční návštěvnost byla však poměrně nízká, pouze v dubnu, květnu, červenci a srpnu přesáhla 50 osob; za celý rok bylo evidováno více než 188 platících návštěvníků, celkový počet osob překročivších práh muzea dosáhl čísla 754 (*tab. I*). Údaje o návštěvnosti z jiných let jsou kupodivu výrazně vyšší, pocházejí ovšem bez výjimky z období po roce 1938. Za rok 1943 bylo oficiálně evidováno 1 810 platících osob, ale Mizzi Manethová k tomu poznamenala, že „*doch dürfte sich die*

431 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 23. října 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

432 Karl Ferdinand Edler von der Planitz byl jmenován prezidentem vládního obvodu Opava v dubnu 1943, kdy nahradil svého předchůdce Friedricha Zippelia; předtím (od roku 1939) byl prezidentem vládního obvodu Stettin/Štětín.

433 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 17. května 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

434 Dopis M. Manethové Svazu německých vlastivědných muzeí, župnímu svazu Sudety v Liberci, 26. září 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 382/7.

435 Celkem v roce 1937 navštívilo muzeum šestnáct školních tříd – viz dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí (V. Reimer) ministerstvu školství a národní osvěty, 11. prosince 1937; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755 (složka Uničov – spis čj. 105075/1938).

Zahl mit den Ehrengästen und anderen Besuchern über 3 000 erhöhen.“[436] A za prvních osm měsíců roku 1944 (od 1. září 1944 bylo muzeum pro veřejnost trvale uzavřeno) do něj zavítalo 1 544 platících návštěvníků. Patrně více než polovinu (?) návštěvníků tvořili školáci. Jejich počet byl v jednom případě zaznamenán přesně pro celý školní rok: „*Im Schuljahr 1939–40 habe ich 30 Schulklassen mit 1 081 Schülern im Museum gehabt, die meisten waren von auswärts.*“[437] V jiném případě (v roce 1943) je k dispozici pouze souhrnný údaj o počtu školních tříd: „*Im Jahre 1943 konnte der Besuch von 42 Schulklassen, meist Ober-, Haupt- und Berufschulen, verzeichnet werden.*“[438]

Z hlediska návštěvnosti (a také organizace) měly specifické postavení tematické výstavy, jež ale zpravidla trvaly pouze krátce. Obvykle byly spojeny s konkrétní celoměstskou oslavou, kdy do Uničova zavítali také obyvatelé okolních vesnic. Rovněž v těchto případech však platí, že o přesném počtu návštěvníků, kteří při takových příležitostech překročili práh muzea, jsme informováni jen výjimečně. Přesto je v jednom případě možné dokonce jisté (byť zčásti subjektivní) srovnání. Na počátku července 1938 (již po smrti Vinzenze Reimera) sdělovala Mizzi Manethová do Brna: „*Wir haben hier anlässlich der Wiedersehensfeier der Heimatsöhne im Weltkriege, mit dem Museum zusammen, eine grosse Kriegsandenken-Ausstellung. Ich darf es sagen, sie ist hauptsächlich mein Werk. Am Festtage – 3. Juli – war sie und das Museum von 468 Personen besucht. Unter der Leitung des Herrn Obersten haben wir es blos auf 180–200 Besucher im Tag gebracht.*“[439]

Návštěvnost muzea se ostatně zvyšovala také o tradičních svátcích. V Uničově byl snad nejpopulárnější církevní svátek voskové svíce, slavený v polovině srpna. Šlo o svéráznou a ryze uničovskou církevní slavnost spojenou s veřejným procesím, jejíž kořeny sahaly přinejmenším do 16. století; odkazovala na události spojené s dějinami města v 15. století a jeho zázračnou záchranu Pannou Marií před požárem v souvislosti s obléháním nepřátelským vojskem. Mizzi Manethová na něj s odstupem řady let vzpomínala: „*Zu diesem Fest, das zugleich das Heimatfest der Stadt war, strömten alljährlich viele Gäste aus nah und fern herbei und viele, am Festtag waren es immer 700–800, besuchten auch das Museum. Schon eine Woche vorher war die Besucherzahl stark angestiegen, denn wollte man einen Überblick über die Geschichte der Stadt und Umgebung gewinnen, so kam das im Museum zum Ausdruck. Für die Beaufsichtigung der Säle standen immer freiwillige jugendliche Helfer zur Verfügung.*“ (*Maneth 1959c*).

3.5 Financování muzea a archeologických výzkumů

Existence uničovského muzea musela být – kromě vyhovujících prostor a kompetentních osob, které jej spravovaly – zajištěna dostatečnými finančními prostředky. Pravidelnými a jistými položkami jeho rozpočtu však byly pouze příjmy z členských příspěvků Muzejního spolku pro Uničov a okolí (od roku 1923) a ze vstupného, jež navíc dohromady netvořily příliš výraznou sumu a stěží pokrývaly náklady na základní provoz. Na rozvoj muzea a jeho aktivity (včetně archeologických výzkumů) bylo nutné získat peníze z jiných zdrojů – subvencí a darů.

Již v monarchistické éře bylo možné žádat o dotace na činnost muzea u Moravského zemského sněmu.[440] Muzeum v Uničově se o zemskou subvenci poprvé ucházelo na podzim 1903, a to nepochybně z podnětu uničovského starosty Josefa Goebla, který byl zároveň poslancem sněmu. Schvalování se tehdy protáhlo na celý rok a důležité bylo kladné vyjádření Moravské muzejní společnosti, jež spravovala Moravské zemské muzeum – představitelé příslušného sněmovního výboru ji zjevně využili jako kompetentní odborný orgán, navíc přidělování subvencí regionálním muzeím bylo spojeno s jistým nátlakem. Moravská muzejní společnost totiž doporučila udělit muzeu v Uničově subvenci 400 korun, ovšem s podmínkou, že „*obige Stadtmuseum sich bereit erklärt, aus seinen Sammlungen etwaige für das mährische Landes-Museum brauchbare Doubletten an das Letztere abzugeben.*“[441] Dotace v navržené výši byla muzeu definitivně přidělena teprve v listopadu 1904 a byla určena na rok 1905. V následujících letech uničovské muzeum – prostřednictvím obecního výboru, resp. starosty Goebla – nikdy neopomenulo žádost včas podat (zemská byrokracie byla již pružnější a schválení zpravidla netr-

436 Dopis M. Manethové Svazu německých vlastivědných muzeí, župnímu svazu Sudety v Liberci, 26. září 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 382/7. Jde o oficiální údaj; v soukromém dopise Manethová uváděla nepatrně odlišné (ovšem pouze přibližné!) číslo: „*Im Vorjahre waren hier 2 000 Besucher.*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. února 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

437 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. července 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

438 Dopis M. Manethové Svazu německých vlastivědných muzeí, župnímu svazu Sudety v Liberci, 26. září 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 686, sign. 382/7.

439 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

440 Korespondence k subvencím udělovaným muzeu v Uničově Moravským zemským sněmem v monarchistických letech je uložena v MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 379–480.

441 Dopis Moravské muzejní společnosti moravskému zemskému výboru, 8. prosince 1903; MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 467.

valo déle než půl roku, jakkoliv nešlo o pravidlo) a až do roku 1910 vždy obdrželo stejnou sumu, tj. 400 korun. Poté však nastal zlom, neboť se zvyšujícím se počtem muzeí, jež o subvence žádala, zákonitě klesala výše ročního příspěvku. V letech 1911 a 1912 tak uničovské muzeum dostalo již jen po 200 korunách. Tím pravidelný přísun zemských dotací skončil – na rok 1913 již Uničovští žádost nepodali, zřejmě v důsledku náhlé smrti starosty Goebla, který odešel na věčnost 24. září 1912. Avšak vzhledem ke stavu zemských financí byly veškeré žádosti muzeí o dotace na rok 1913 beztak zamítány.[442]

Podmínka stanovená v roce 1903 Moravskou muzejní společností (a v návaznosti na ni také moravským zemským výborem) nebyla výjimečná. Na přelomu let 1907 a 1908 se totiž moravský zemský výbor pokusil vnést do poněkud chaotického přidělování dotací muzeím jistý řád. Pro udělení subvence stanovil podmínky, jež ovšem ve svém důsledku měly smluvně zajistit privilegované postavení Moravskému zemskému muzeu, které financoval. Udělení dotace bylo podmíněno souhlasem s pravidly, jež zformuloval.[443] Kromě chvályhodné snahy vnést do správy muzeí profesionální prvky a sjednotit dosavadní praxi např. při evidenci sbírek (muzea měla např. k žádosti o subvenci přiložit sbírkový inventář) se čertovo kopýtko skrývalo v předposledním bodu – Moravské zemské muzeum si totiž mohlo vybrat podle svého uvážení ze sbírek ostatních muzeí artefakty, které se mu hodily, jakkoliv byl k jejich definitivnímu převodu nutný souhlas mateřského muzea.[444] Uničovský obecní výbor na svém zasedání 11. srpna 1909 tyto podmínky akceptoval, ovšem s výjimkou inkriminovaného předposledního bodu, k němuž měl jisté formální výhrady.[445] V praxi se ovšem nakonec od striktního vymáhání proponovaných pravidel ustoupilo, mimo jiné kvůli odporu muzeí, který se proti tomu zvedl.

V meziválečném období přidělovalo subvence ministerstvo školství a národní osvěty, a to prostřednictvím Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice. Žádost musela obsahovat mimo jiné předpokládaný rozpočet, tj. plán, jak přesně bude s penězi naloženo. Stanovená pravidla také vyžadovala, aby příjemce dotace předložil jejímu poskytovateli vyúčtování, z něhož mělo být zřejmé, k jakým účelům byly finanční prostředky skutečně použity. Problémem bylo, že peníze byly přidělovány většinou až na konci roku (ostatně žádosti na muzejní Svaz se zpravidla posílaly v září); často se tudíž použily teprve v následujícím roce. Díky dotačním pravidlům, jež ministerstvo stanovilo, jsou ale pro některá léta k dispozici (relativně) přesné přehledy rozpočtu uničovského muzea (*tab. II–III*) i plány činnosti se stanovenými prioritami na nejbližší rok.[446]

Uničovští poprvé žádali o ministerskou subvenci zřejmě teprve v roce 1927, kdy obdrželi 500 korun.[447] Patrně nebyla náhoda, že právě v druhé polovině tohoto roku začalo být uničovské muzeum aktivní směrem k veřejnosti a prezentovalo se v místní *Nordmährische Rundschau*. Je ovšem otázka, zda tato suma byla (alespoň zčásti) použita na archeologické výzkumy, neboť ty začaly teprve na jaře 1928.

Je zajímavé, že další žádost podali Uničovští teprve v září 1930, tj. za tři roky. Tu však již prokazatelně využili na financování terénních aktivit. Od ministerstva dostali opět 500 korun, z nichž 350 korun použili na dvoudenní výzkum železářských pecí u Želechovic v listopadu 1930; zbývajících 150 korun bylo investováno do výkopů (e)neolitického sídliště u Lazců v červenci 1931 (*obr. 136)*.

V říjnu 1931 se představitelé Muzejního spolku pro Uničov a okolí obraceli na ministerstvo se žádostí o subvenci ve výši 1 000 korun, avšak muzejní Svaz ji zredukoval na pouhých 400 korun a teprve v této podobě byla předložena ministerstvu.[448] Patrně sehrálo negativní roli sdělení, že město předběžně plánuje poskytnout muzeu v příštím roce ze svých prostředků 8 000 (!) korun, jakkoliv Uničovští

442 Srv. např. zamítnutou žádost o subvenci na rok 1913 od muzea v Mikulově – viz MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 302–303.

443 Německou verzi dotačních pravidel viz např. dopis moravského zemského výboru muzeu ve Slavonicích, 13. prosince 1907 (koncept); MZA, f. Zemský výbor, k. 4528, fol. 30, 32. Českou verzi dotačních pravidel viz tamtéž, k. 4530, fol. 197.

444 Nárok na dotaci měla mít pouze muzea, která „*se uvolí, že dle svého vlastního uznání jsou ochotna vyhověti eventuální žádosti zemského musea, aby byly zemskému museu postoupeny z nich duplikáty a též předměty, jež by byly pro zemské museum důležitější a v něm více na místě, než-li v museu místním. Postoupení stalo se buď koupí nebo výměnou za duplikáty zemského musea.*“ – viz MZA, f. Zemský výbor, k. 4530, fol. 197.

445 Dopis starosty Uničova (J. Goebl) moravskému zemskému výboru, 13. srpna 1909; MZA, f. Zemský výbor, k. 4543, fol. 398 („*Der Austausch oder die Uiberlassung, beziehungsweise Kauf von Doppelgegenständen des Museums an das Landesmuseum wird letzterem jederzeit insofern zugestanden, als nicht besondere Bestimmungen der Spender oder der Vorbehalt: ‚Aus dem Besitzstande des hiesigen Museums‘ den Gegenständen beigefügt ist.*“).

446 Korespondence k dotacím udělovaným muzeu v Uničově ministerstvem školství a národní osvěty od roku 1930 je uložena v NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755 (složka Uničov).

447 Dopis Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice (R. Hönigschmid) ministerstvu školství a národní osvěty, 16. listopadu 1927 + dopis ministerstva školství a národní osvěty Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice, 9. prosince 1927 (koncept); NA, f. Ministerstvo školství, k. 3251, inv. č. 1754 (spis čj. 150819/1927).

448 Dopis Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice (R. Hönigschmid) ministerstvu školství a národní osvěty, 16. listopadu 1931; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3251, inv. č. 1754 (spis čj. 169606/1931).

rok	1930	1931 (do 30. 9.)	1932	1933 (do 24. 9.)	1934	1935 (do 31. 10.)	1936 (do 17. 12.)	1937
členské příspěvky	421	260	?	340	330	255	475	465
dary			?	555,75	328,80	485	50	212,50
vstupné	–	–	?	–	–		643,20	664,60
subvence města	500	500	?	2400	1700	3100	2500	2500
subvence ministerstva	500	–	400	–	500	–	250	900
subvence OŽK	–	–	–	–	–	–	–	300

Tab. II: Příjmy Městského muzea v Uničově v letech 1930–1937 – údaje jsou uvedeny v korunách (OŽK = Obchodní a živnostenská komora v Olomouci; sestaveno podle: NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755, složka Uničov).

rok	1930	1931 (do 30. 9.)	1932	1933 (do 24. 9.)	1934	1935 (do 31. 10.)	1936 (do 17. 12.)	1937
příspěvky svazům a spolkům	160	271,45	?	173	137,50	187,50	178	268,50
nákup knih a časopisů			?					126,20
plat M. Manethové	–	–	–	1998,05	1717,90	2450	2807	2797
konzervace	150	70	?			1325	610	622,30
výdaje na výzkumy	713,82	758,60	?	1089,50	1700	1390,40	457	1052,30
fotografie	40	–	?	–	–	–	–	–
sbírkové přírůstky	60	160	?	17,20	105,40	308	–	–
různé	43,20	43,50	?	60,50	130,50	–	–	50,50

Tab. III: Výdaje Městského muzea v Uničově v letech 1930–1937 – údaje jsou uvedeny v korunách (sestaveno podle: NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755, složka Uničov).

zároveň uváděli, že podstatná část z tohoto obnosu bude použita na pokrytí výdajů z dosud provedených výzkumů.[449] Suma 1 000 korun však byla beztak nereálná, přestože Uničovští sdělovali, že jen do konce roku 1931 plánují výzkumy v cihelně v Dolní Sukolomi a na pohřebišti z období popelnicových polí na Schinzelově poli poblíž této obce; kromě toho chtěli ve spolupráci s Moravským zemským muzeem vyzvednout jednu ze železářských pecí.[450] Z dochovaných pramenů bohužel nevysvítá, jakým způsobem byly poskytnuté prostředky využity.

Další žádost o ministerskou dotaci na archeologické výzkumy podali Uničovští v září 1933, a to ve výši 1 200

449 Uničovští uváděli: „*Die Gemeinde hat in Anerkennung der geleisteten Dienste in ihren Voranschlag pro 1932 eine Subvention von 8 000 Kč eingestellt und wird für Zuweisung zureichender Lokalitäten sorgen. Von dieser Subvention der Gemeinde ist jedoch ein namhafter Betrag auf die Deckung der Uiberschreitungen der heurigen Gebahrung abzurechnen.*“ – viz dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí ministerstvu školství a národní osvěty, 6. října 1931; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1750 (složka Uničov – spis čj. 171630/1931).

450 Plán na vyzvednutí jedné ze železářských pecí a následný transport do Brna vskutku existoval – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. září 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Wie wird der Transport und die Ausgrabung eines solchen Ofens für das Landesmuseum durchgeführt werden? Kommen Herr Direktor oder Dr. Cervinka selbst?*“). Šlo o Červinkovo přání, které vyslovil při návštěvě uničovského muzea 2. května 1931 (*Anonymus 1931d*) – viz též dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1931; tamtéž („*Sehr gerne hätte er einen Schmelzofen für das Landesmuseum.*“). Ovšem nakonec zůstalo jen u záměru.

korun. Na jejím zdůvodnění si dali tentokráte záležet mnohem více než před dvěma lety: „*Im Jahre 1932 hat sich Herr Minister Spina bei einem Besuche ungemein lobend über unsere Tätigkeit ausgesprochen.* [...] *Hierzu ist zu bemerken, daß die Arbeiten großenteils von freiwilligen, unbezahlten Helfern durchgeführt werden und daß die Grundbesitzer angesichts der Ersprießlichkeit der Arbeiten von Vergütungen für Benützung des Grundes oder für Schäden absehen*“.[451] Avšak muzejní Svaz také v tomto případě částku výrazně zredukoval, a to na 600 korun, tj. na polovinu; ministerstvo školství a národní osvěty nakonec přidělilo do Uničova 500 korun, neboť požadavky muzeí v celkovém souhrnu přesáhly jeho rozpočtové možnosti.

Další žádost o subvenci sepsali Uničovští v listopadu 1935, tedy opět až za dva roky. Tehdy šlo svým způsobem o východisko z nouze a snahu sanovat spolkový rozpočet, neboť Muzejní spolek pro Uničov a okolí se na konci října 1935 nacházel v deficitu přesahujícím 1 800 korun, jenž byl způsoben rozsáhlými terénními výzkumy tohoto roku a náklady spojenými s vytvořením expozic v nově přidělených prostorách budovy gymnázia. Konkrétní sumu snad právě proto raději neuváděli.[452] Avšak ministerstvo jim příliš nepomohlo, neboť muzeu v Uničově přidělilo pouze 250 korun. Na vině byl opět omezený rozpočet dotací, neboť pro muzea sdružená v německém muzejním Svazu bylo z prostředků ministerstva určeno pouze 8 000 korun.

V závěru roku 1936 žádali Uničovští o ministerskou subvenci znovu, tentokráte výhradně na terénní výzkumy. Reimer jako předseda Muzejního spolku nyní postupoval jinak než v předchozích letech. Sepsal plán nutných terénních akcí i s předpokládanými náklady (*obr. 137*). Pokud by se realizovaly všechny, bylo zapotřebí sehnat sumu 14 000 korun (a dalších 5 000 korun mělo být podle Reimerových představ použito k rozmnožení historických sbírek). Prioritou měly být výzkumy železářských pecí (ty Uničovští právem považovali za svoji chloubu a snad nejvýznamnější archeologický objev), některého z keltských sídlišť a hradiště u Hradce poblíž Hradečné. Reimer nastíněné plány ostatně neváhal patřičně zdůraznit: „*Zu der Uebersicht wird bemerkt, das Museum hat in der čsl. Republik als erstes mittelalterliche und ältere Oefen für Eisengewinnung aufgedeckt, darunter eine umfangreiche Hüttenanlage aus der Zeit des grossmährischen Reiches. Dieser glückliche Anfang und das Vorhandensein von mindestens 5 weiteren Stellen machen die Fortsetzung dieser kulturhistorisch ausserordentlich wertvollen Forschung sehr wünschenswert. Weiters wäre als Ergänzung zu den Grabungen von Klein-Hradisko /bei Boskowitz/ wünschenswert, einer Anregung des H. Professors E. Šimek der Masarykuniversität folgend, auch hier Umfang und Art der Keltensiedlungen in reicheren Ausmasse als bisher festzulegen.*“[453] Šlo sice o ambiciózní program, ovšem velmi důležité bylo, že Reimer předložil ministerstvu jasně formulovanou představu a dokázal přesvědčivě argumentovat. Nepochybně právě proto uničovské muzeum tentokráte obdrželo 900 korun, a to z 11 000 korun přidělených na subvence v tomto roce všem německým muzeím. Byla to vůbec největší suma, kterou Uničovští z ministerstva získali.

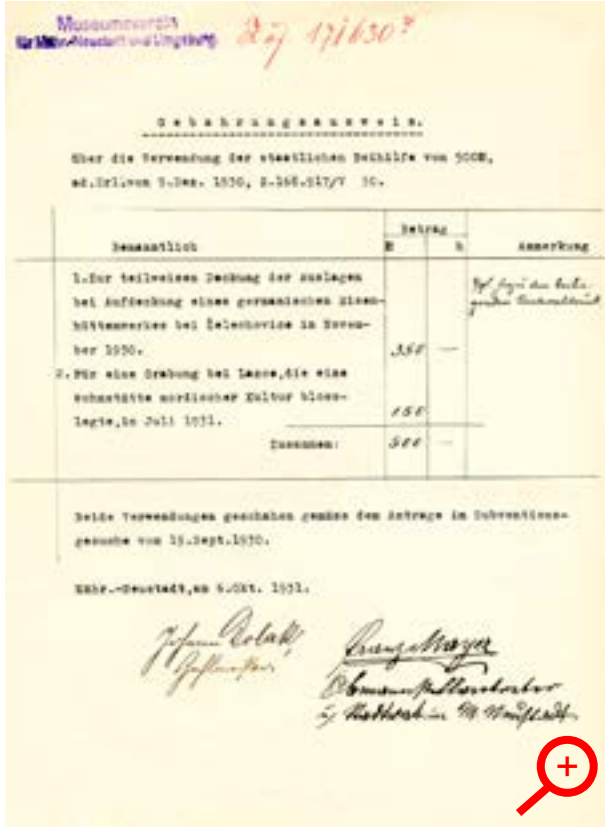

Obr. 136: Vyúčtování dotace poskytnuté ministerstvem školství a národní osvěty v prosinci 1930 na archeologické výzkumy (NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755, složka Uničov, spis čj. 171630/1931).

Poslední žádost v éře pomyslného zlatého věku směřovala na ministerstvo školství a národní osvěty 11. prosince

451 Dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí ministerstvu školství a národní osvěty, 26. září 1933; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755 (složka Uničov – spis čj. 135127/1933).

452 Dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí ministerstvu školství a národní osvěty, 6. listopadu 1935; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755 (složka Uničov – spis čj. 111003/1936).

453 Dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí (V. Reimer) ministerstvu školství a národní osvěty, 17. prosince 1936; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755 (složka Uničov – spis čj. 73162/1937).

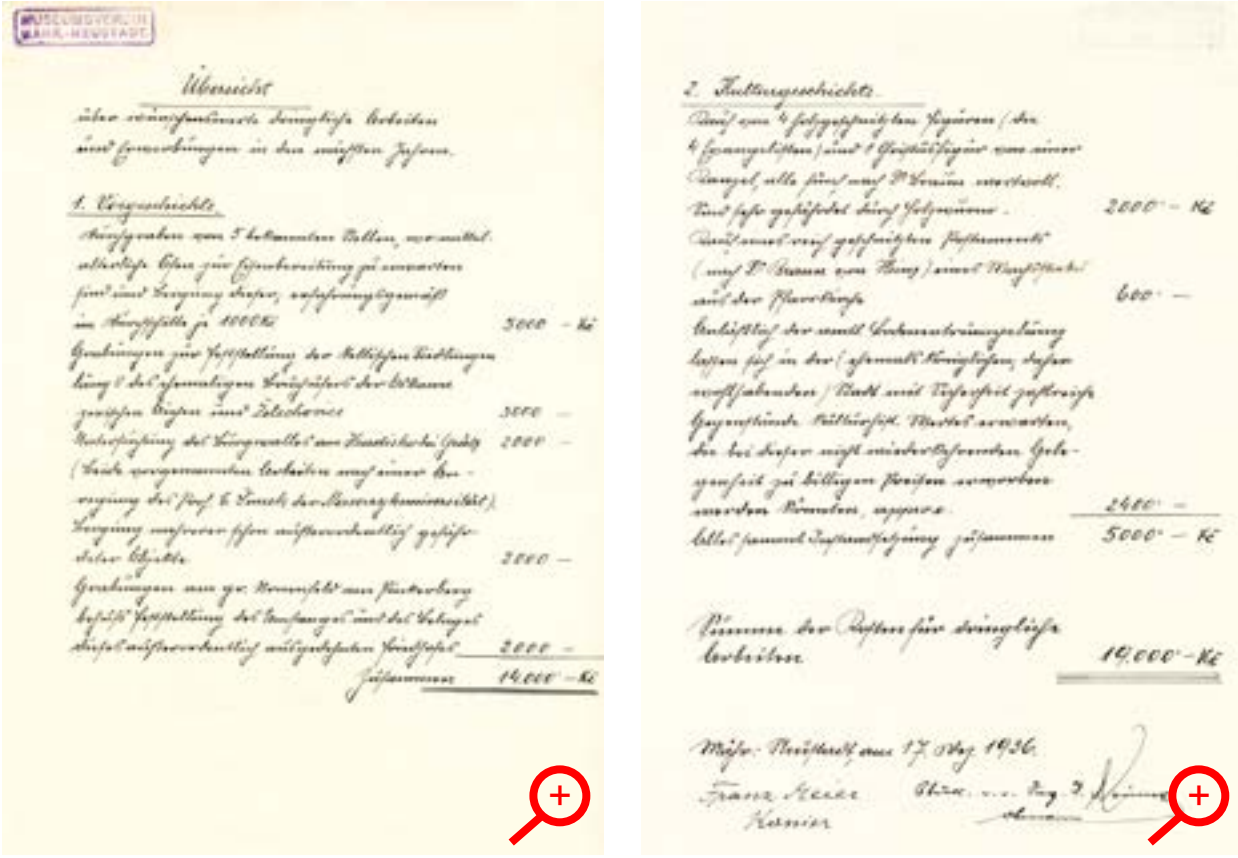

Obr. 137: Plán archeologických výzkumů (vlevo) a rozmnožení historických sbírek (vpravo) Městského muzea v Uničově pro rok 1937 (NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755, složka Uničov, spis čj. 105075/1938).

1937. Opět byla velmi podrobná, nechyběl ani přehled činnosti a výdajů s příjmy za poslední rok – podle předloženého přehledu výzkumy v roce 1937 pohltily celkem 1037 korun a 30 haléřů (*obr. 138*). A ministerstvo bylo obdobně štědré jako v loňském roce – uničovské muzeum dostalo v červnu 1938 celých 800 korun z 12 000 korun určených pro německá muzea.

Samo o sobě je velmi pozoruhodné, že uničovské muzeum získávalo ve 30. letech 20. století dotace z ministerstva přímo na archeologické výzkumy, přestože svými záměry se nijak netajilo nejen v žádostech, ale ani při závěrečném vyúčtování subvencí. Šlo totiž o nesystémový krok, který šel navíc proti zájmům Státního archeologického ústavu. V roce 1931 se Státní archeologický ústav dohodl s ministerstvem, že veškeré žádosti muzeí o dotace na provádění terénních výzkumů mu budou posílány k vyjádření, která bude ministerstvo respektovat. Byl to vlastně pokus vnést jistý řád do chaotického přidělování ministerských dotací na terénní výzkumy, jež probíhalo ve 20. letech 20. století, a zamezit výkopům prováděným bez vědomí Státního archeologického ústavu. Navíc na terénní výzkumy měla být v rozpočtu ministerstva vyhrazena zvláštní suma prostředků, oddělená od dotací muzeím i od rozpočtu Státního archeologického ústavu.[454] Nově zavedená praxe se týkala českých i německých muzeí bez rozdílu, ostatně hned v roce 1931 Státní archeologický ústav souhlasil s přidělením prostředků na terénní výzkumy pouze šesti muzeím – českým muzeím (resp. muzejním spolkům) v Plzni, Brandýse nad Labem, Písku, Rakovníku a německým muzeím (resp. muzejním spolkům) v Horní Plané a Bílině.[455] K jakémukoliv zásahu ze strany ministerstva či Státního archeologického ústavu vůči muzeu v Uničově ale nikdy nedošlo; ostatně kromě německého muzejního Svazu se k žádostem Uničovských o subvence na provedení terénních výzkumů nikdo nevyjadřoval – a ministerstvo v podstatě respektovalo návrhy německého muzejního Svazu. Limitem bylo pouze celkové množství prostředků určených na subvence, jichž v letech ekonomické krize, jež zasáhla do rozpočtu minis-

454 Dopis Státního archeologického ústavu (K. Buchtela) ministerstvu školství a národní osvěty, 8. ledna 1931; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3250, inv. č. 1754 (spis čj. 3771/1931).

455 Dopis Státního archeologického ústavu (K. Buchtela) ministerstvu školství a národní osvěty, 24. září 1931; NA, f. Ministerstvo školství k. 3250, inv. č. 1754 (spis čj. 139090/1931). Šest dalších žádostí bylo odmítnuto, žádost uničovského muzea mezi nimi nebyla.

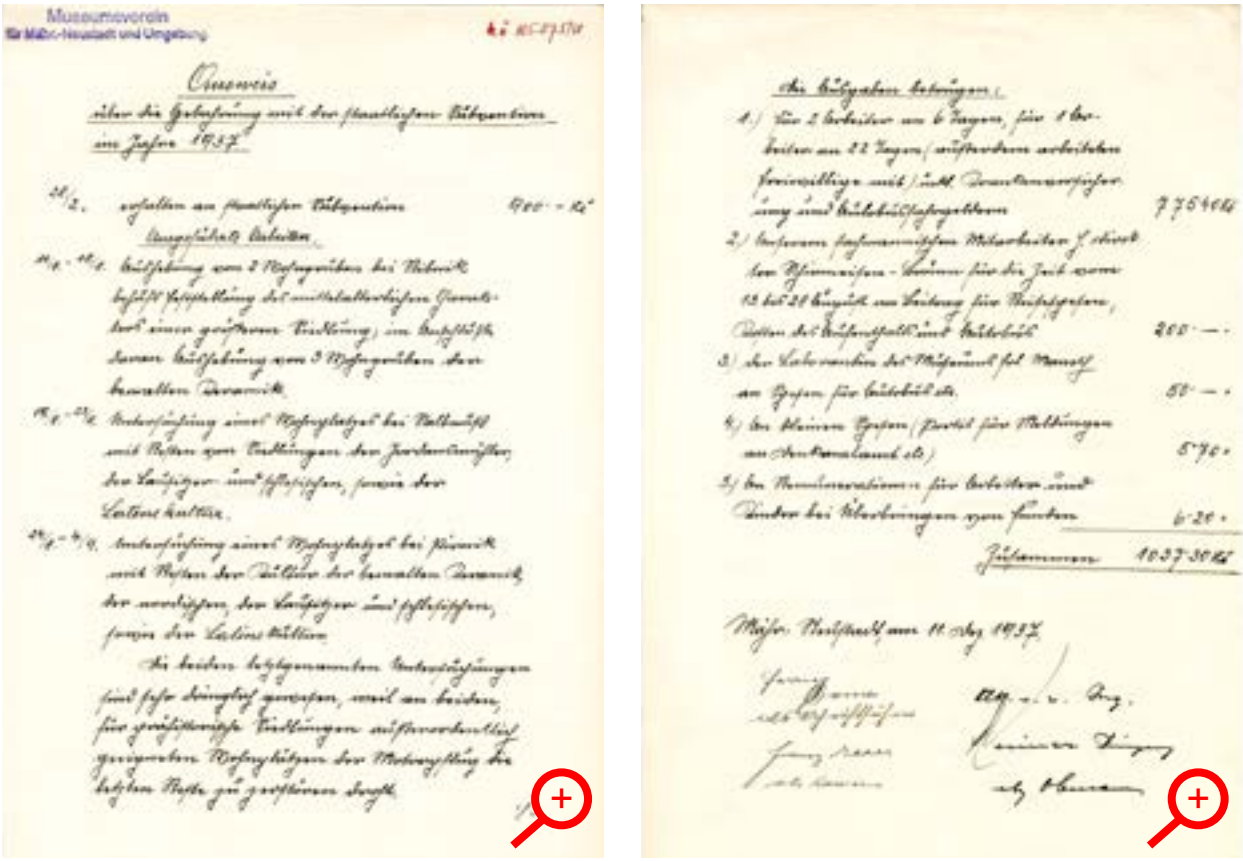

Obr. 138: Vyúčtování archeologických výzkumů provedených v roce 1937 (NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755, složka Uničov, spis čj. 105075/1938).

terstva poprvé v roce 1932, rozhodně nebylo nazbyt. Princip rozdělování celkových finančních obnosů mezi oba muzejní svazy byl přitom vcelku spravedlivý – důležitý byl počet členů každého z nich a také počet žádostí. Muzea sdružená v německém Svazu dostávala v závislosti na proporcionalitě zpravidla třetinu sumy určené pro menší československá muzea, tj. zhruba čtvrtinu veškerých prostředků z dotačního programu (*tab. IV*).

Ministerstvo školství a národní osvěty nebylo jediným poskytovatelem dotací, na něhož se Uničovští obraceli. Minimálně jednou obdrželi dotaci od Obchodní a živnostenské komory v Olomouci. Subvence ve výši 300 korun udělená v říjnu 1937 měla být ovšem použita k doplnění muzejních umělecko-řemeslných sbírek, nikoliv na archeologické výzkumy. Další žádost podaná v květnu 1938 zůstala zřejmě do konce září téhož roku nevyřízená.[456]

Nezanedbatelnou položku rozpočtu uničovského muzea tvořily subvence od města. Ty se postupně zvyšovaly – zatímco v letech 1930 a 1931 šlo pouze o 500 korun, v roce 1933 to bylo již 2 400 korun, v roce 1934 město muzeum dotovalo 1 700 korunami a v roce 1935 již 3 100 korunami (ovšem tehdy včetně honoráře za vedení městské kroniky, kterou měl na starost Vinzenz Reimer); v letech 1936 a 1937 poskytlo město po 2 500 korunách (*tab. II*).[457] Skokový nárůst mezi lety 1931 a 1933 (pro rok 1932 není příslušný údaj k dispozici) souvisí ovšem nepochybně s platem Mizzi Manethové. Ta totiž byla od počátku roku 1932 v muzeu zaměstnána za mzdu ve výši 150 korun měsíčně, které jí přiřkl výbor Muzejního spolku pro Uničov a okolí.[458] Snad šlo o jistou formu kompenzace příslibu (?) zaměstnat Manethovou jako městskou pracovní sílu (tj. platit ji

456 Korespondence k těmto subvencím je uložena v ZAO – pob. Olomouc, f. Obchodní a živnostenská komora Olomouc, k. 1732, inv. č. 14344.

457 Peníze pro muzeum město ostatně poskytovalo již dříve. V prosinci 1927 schválila městská rada příspěvek 500 korun a půjčku ve výši 2 000 korun k zakoupení jednoho obrazu (*Anonymus 1928a*).

458 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 27. ledna 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisna („*Gestern habe ich erfahren, was in der letzten Museumssitzung über meine Anstellung beschlossen wurde. H. Oberst hat den Vorschlag gemacht, mir monatlich 150 Kč zu bezahlen.*“).

rok	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
muzeum Uničov	500	400	–	500	–	250	900	800
menší německá muzea	20 000	20 000	15 100	17 000	8 000	8 000	11 000	12 000
menší čsl. muzea	59 000	60 000	45 900	38 000	26 000	26 000	33 000	36 000

Tab. IV: Subvence Městského muzea v Uničově získané z ministerstva školství a národní osvěty v letech 1930–1937 a jejich srovnání s prostředky určenými na subvence pro menší německá, resp. menší československá (čsl.) muzea (sestaveno podle: NA, f. Ministerstvo školství, k. 3250, inv. č. 1754 + k. 3251, inv. č. 1755).

z městského rozpočtu) – v květnu 1931 totiž slečna Mizzi psala do Brna: „*Wegen meiner Anstellung habe ich noch nichts gehört.*“[459]

Podle dochovaných vyúčtování muzejního rozpočtu je také zřejmé, že muzeum ve 30. letech 20. století získávalo finanční dary (*tab. II*). Nebyly to zanedbatelné sumy, ovšem šlo o nejistý a jen stěží předvídatelný příjem, jehož výše navíc značně kolísala. Bohužel není možné zjistit, kdo je muzeu poskytoval. Příležitostné dary se ostatně objevovaly již dříve – v roce 1927 darovala muzeu 60 korun Henriette Borkowetzová z Norimberku (*Anonymus 1928a*). Avšak teprve na přelomu let 1928 a 1929 se objevil první dar od místního občana, který si přál zůstat v anonymitě – šlo o 50 korun (*Anonymus 1929a*).[460] Patrně největší sumu získalo muzeum od syna Vinzenze Reimera na počátku roku 1938 – bylo to 5 000 korun z Reimerovy pozůstalosti (*Anonymus 1938f*).

Jakkoliv se na výzkumech od počátku podílela řada příznivců muzea naprosto nezištně a zdarma (a v žádosti o ministerskou subvenci v roce 1933 to Uničovští také náležitě zdůraznili), minimálně v roce 1937 byla část dotace z ministerstva školství a národní osvěty použita na výdaje za dělníky. Uničovští tehdy kopali nepřetržitě na třech nalezištích (v Rybníčku, Dolní Sukolomi a Brníčku) od 11. srpna do 4. září, tj. celkem 24 dnů. Dva najatí lidé pro ně tehdy pracovali po šesti dnech, další dělník dokonce 22 dnů – a včetně zdravotního pojištění a nákladů na dopravu autobusem šlo o sumu ve výši 775 korun 40 haléřů. Podrobné vyúčtování ministerské subvence za rok 1937 navíc umožňuje zjistit, jakým způsobem byla využita zbývající část dotace – Uničovští tehdy např. zaplatili Karlu Schirmeisenovi čtrnáctidenní ubytování i náklady za cestovné (*obr. 138*).[461]

Změny, jež nastaly po připojení Uničova s okolím k Německé říši na podzim 1938, byly ve vztahu k subvencím ve své podstatě spíše kosmetické. Změnili se sice poskytovatelé dotací, avšak možnost žádat o příspěvek na různé aktivity zůstala zachována. Navíc bylo stále možné ucházet se o dotace na různých místech. Dotace na činnost muzeí nyní udělovala župní samospráva Říšské župy Sudety na návrh svého kulturního oddělení a Úřadu pro pravěk. Subvenci však bylo možné získat také přímo od říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání. Systém ministerských subvencí začal být ovšem funkční teprve od roku 1940.[462] Z hlediska zajištění chodu muzea bylo ale mnohem důležitější, že Mizzi Manethová se nyní stala oficiálně zaměstnankyní města a byla placena přímo z městského rozpočtu. To samé platilo také o jejích pomocnicích – Anně Briové (v letech 1939–1944) a Theresii Peikertové (v letech 1944–1945). Úřad pro pravěk (a zčásti zřejmě také město) poskytl dokonce minimálně třikrát (ne-li vícekrát) prostředky na další pomocné síly, a to v letech 1941 a 1942.

Již v červenci 1939 se starosta Uničova obrátil na šternberského landráta a žádal o poskytnutí prostředků na úpravu prostor v minoritském klášteře, do nichž se muzeum právě stěhovalo.[463] Po obsáhlé korespondenci se žádost dostala až do sídla župní samosprávy v Liberci, která v únoru 1940 udělila subvenci ve výši 1 500 říšských marek – dvě třetiny sumy byly určeny jako „*Beitrag zu den Kosten der Herrichtung der neuen Museumsräume*“, zbývající část měla

459 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Viz též dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. července 1931; tamtéž („*Die Sache mit den Museumsraumlichkeiten und mit meiner Anstellung will nicht vorwärts gehen. Bis jetzt ist von Seite der Gemeinde so gut wie gar nichts geschehen.*“).

460 *Nordmährische Rundschau* uváděla: „*Geldspenden liefen bisher nur von im Auslande lebenden wohlwollenden Landsleuten ein. Das erste mal ist jetzt aber auch eine solche Spende von einem hiesigen wackeren, seine Heimat liebenden Sohne unseres Neustädter Ländchens zu verzeichnen.*“ (*Anonymus 1929a*).

461 V jiných letech jsou vyúčtování subvencí pouze souhrnná, tj. údaje se omezují na uvedení sumy za konkrétní výzkum, aniž by bylo zřejmé, co přesně bylo z přidělených prostředků zaplaceno.

462 Materiály k dotacím poskytovaným od roku 1940 jsou uloženy v NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/4.

463 Dopis starosty Uničova landrátovi ve Šternberku (dr. Geib), 20. července 1939 (opis); ZAO, f. Úřad vládního prezidenta Opava, inv. č. 3627 (sign. IIBV-7).

být použita „*zur Anschaffung der neuen Schaukästen*“.[464] V listopadu 1940 získalo muzeum z prostředků říšského ministerstva dalších 1 200 říšských marek,[465] výslovně určených „*für die Anschaffung von Wandvitrinen für die vorgeschichtlichen Sammlungen*“.[466] To ovšem byly zřejmě nejvyšší sumy, které se muzeu po roce 1938 podařilo ze státních prostředků získat.

V září 1940 sice Úřad pro pravěk navrhoval poskytnout uničovskému muzeu dokonce 3 000 říšských marek z rozpočtu župní samosprávy, určených – stejně jako v případě dalších muzeí – dle jeho instrukcí „*für Neuaufstellungen, Neueinrichtungen, Anschaffung von vorgeschichtlichen Modellen usw.,*“[467] avšak župní samospráva nakonec do Uničova přidělila na počátku roku 1941 pouze 300 říšských marek, tj. desetinu navrhované sumy. V prosinci 1941 Úřad pro pravěk navrhoval v programu na další dotační rok pro uničovské muzeum 1 000 říšských marek určených pro archeologii[468] a této žádosti župní samospráva v březnu 1942 v plné výši vyhověla, třebaže účel subvence se poněkud pozměnil (pro archeologii byla nakonec určena jen polovina částky). Poté však proud dotací směřujících do Uničova patrně vyschl. Příčinou ovšem nebyl nedostatek prostředků (suma určená na dotace muzeím od župní samosprávy zůstala v letech 1940–1945 stejná – ve výši 10 000 říšských marek), ale odlišné principy při rozhodování oproti meziválečným letům, kdy bylo snahou rozdělit sumu určenou na subvence pokud možno všem muzeím, které se o dotaci ucházely a splnily stanovené podmínky. Dotační program župní samosprávy nyní naopak směřoval k udělení větších sum vždy jen několika vybraným muzeím. A říšské ministerstvo se snažilo podle stejného principu podpořit vždy ta muzea, na něž se v předchozích letech z jeho dotačního programu nedostalo.

Další a poslední subvenci od župní samosprávy obdrželo uničovské muzeum teprve za tři roky, v prvních měsících roku 1945. Šlo o 1 000 říšských marek a jejich přidělení bylo zdůvodněno tím, že muzeum „*in einem der ergiebigsten vorgeschichtlichen Fundgebiete des Ostsudetengaues gelegen ist, entwickelt auch nach der Schließung seiner Sammlungen für den öffentlichen Besuch eine sehr rege Tätigkeit auf dem Gebiete der wissenschaftlichen Erfassung und der Bergung vorgeschichtlicher Funde.*“[469]

3.6 Uzavřený svět německé archeologie?

Obdobně jako v řadě jiných odvětví vědy, kultury či společenského života meziválečného Československa platilo také ve světě prehistorie, že národnostně česká a německá archeologie na Moravě se tolerovaly, existovaly vedle sebe, ale spíše se míjely, než aby spolupracovaly. Zároveň je ale vhodné poznamenat, že vzájemné vztahy nebyly prosty zdvořilosti a korektnosti. V případě potřeby si obě strany vycházely ochotně vstříc, např. při badatelských návštěvách muzejních sbírek či poskytování nálezů k zveřejnění, jakkoliv to neplatilo bezvýhradně. A pokud docházelo ke sporům, neměly primárně povahu národnostního souboje, ale střetů mezi konkrétními osobnostmi či institucemi, jež zpravidla probíhaly ve věcné rovině (srv. *Oliva – Kostrhun 2019*, 105–113). Německou archeologii v českých zemích jako celek nepovažovali čeští prehistorikové za *cizí*; vnímali ji jako *příbuznou*, třebaže poněkud *odlišnou*. A platilo to také naopak. Prehistorikové obou národností ostatně pracovali se stejnými prameny ve stejném geografickém prostoru stejnými (resp. obdobnými) metodami, jakkoliv v interpretacích se někdy významně odlišovali.

Oba světy byly od sebe přesto v řadě případů poměrně výrazně odděleny, třebaže zpravidla nikoliv formálně. Přirozenou součástí archeologie byla vždy muzea se svými sbírkami a výzkumnými ambicemi. A právě v muzejnictví existovala snad nejvýraznější formální hranice, jakkoliv nebyla zcela neprostupná – v tomto případě šlo ovšem především o usměrnění subvencí na činnost muzeí poskytovaných z ministerstva školství a národní osvěty, o něž bylo nutné žádat prostřednictvím Svazu československých muzeí, resp. Svazu německých muzeí pro vlastivědu v Čes-

464 Dopis A. Kreißla starostovi Uničova (A. Kunerth), 19. února 1940 (opis); ZAO, f. Úřad vládního prezidenta Opava, inv. č. 3627 (sign. IIBV-7).

465 Oficiální kurz mezi korunou a říšskou markou byl stanoven v poměru 10:1, v porovnání s meziválečnými subvencemi i rozpočtem muzea šlo tudíž o značné sumy.

466 Dopis R. Hönigschmida starostovi Uničova (A. Kunerth), 8. listopadu 1940 (kopie); ZAO, f. Úřad vládního prezidenta Opava, inv. č. 3627 (sign. IIBV-7).

467 Dopis Úřadu pro pravěk (H. Schroller) župní samosprávě Říšské župy Sudety (R. Hönigschmid), 27. září 1940; NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/4/Allg./40/3.

468 U tří muzeí (v Uničově, Kadani a Litoměřicích) Hermann Schroller ve zdůvodnění výslovně uváděl, že subvence je určena především pro vitríny do nově budovaných expozic – viz dopis Úřadu pro pravěk (H. Schroller) župní samosprávě Říšské župy Sudety (R. Hönigschmid), 5. prosince 1941; NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/4/Allg. („*für die Unterbringung der vorgeschichtlichen Altsachen vor allem Vitrinen benötigen*“).

469 Dopis R. Hönigschmida říšskému místodržiteli v Říšské župě Sudety (K. Henlein), 17. února 1945; NA, f. Státní památková správa, k. 703, sign. 382/4/Allg. Korespondence kvůli dotaci z počátku roku 1945 představuje jediný pramen k uničovské archeologii a tamějšímu muzeu mezi listopadem 1944 a počátkem května 1945.

koslovenské republice; pro každý z obou svazů byla předem stanovena celková suma dotačních prostředků, a tak členství v jednom z nich bylo především z tohoto důvodu pro jakékoliv muzeum nutně exkluzivní. Zájmem každého z obou svazů samozřejmě bylo získat co největší počet členů, neboť od velikosti organizace se odvíjela její autorita ve vztahu k československým úřadům.

Výrazná dělicí čára probíhala rovněž mezi univerzitními pracovišti – čeští zájemci (ale také adepti z řad jiných slovanských národů) mohli studovat na pražské Univerzitě Karlově a (od roku 1931) také na brněnské Masarykově univerzitě, pro německé studenty prehistorie byla určena (od roku 1929) Německá univerzita v Praze. Rozdělujícím znakem byl v tomto případě naprosto zřetelně jazyk výuky.

Zato do tří nejvýznamnějších profesních archeologických sdružení v českých zemích – Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, Společnosti československých prehistoriků i Moravského archeologického klubu – mohly vstoupit osobnosti (i instituce) bez rozdílu národnosti (samozřejmě při respektování stanov, jež definovaly pravidla pro vstup), třebaže v praxi bylo členství prehistoriků (a institucí) z jiného národnostního tábora poměrně řídké.[470] Nechyběly ani příspěvky českých prehistoriků v německých odborných či vlastivědných časopisech a německých prehistoriků v českých odborných či vlastivědných periodikách, ovšem také v tomto případě šlo pouze o výjimky omezené na jednotlivce (srv. např. *Preidel 1937*; *týž 1938*; *Skutil 1927*; *týž 1938a*; *týž 1938b*), jež navíc měly v některých případech polemický charakter (např. *Skutil 1930a*; *týž 1930c*).[471] Naopak samozřejmostí bylo oboustranné poskytování informací o výzkumech a nálezech do přehledů nových objevů za určité období (srv. např. *Skutil 1930b*; *Schirmeisen 1936a*; *týž 1937*; *týž 1938c*), jakož i recenzování prací autorů odlišné národnosti, v drtivé většině případů nestranné a objektivní – nechyběly kritické ani pochvalné recenze. A samozřejmostí byla také výměna prehistorické, resp. vlastivědné literatury mezi institucemi i jednotlivci.

Jednoznačný nepoměr ovšem panoval v zastoupení českých a německých prehistoriků ve třech nejvýznamnějších centrálních institucích působících v archeologii – Státním archeologickém ústavu, Národním muzeu (resp. jeho prehistorickém oddělení) a Moravském zemském muzeu (resp. jeho prehistorickém oddělení). To bylo zčásti způsobeno absencí (resp. nedostatkem) profesionálně vzdělaných (a vhodných) prehistoriků německé národnosti, avšak v případě obou muzeí šlo zároveň o záměr.[472] Jediným německým prehistorikem v uvedeném triu organizací byl Anton Gnirs, od roku 1925 až do své smrti v roce 1933 působící ve Státním archeologickém ústavu jako konzervátor pro antické památky. Zájem o uplatnění přitom rozhodně nechyběl – Hans Freising se v letech 1932–1933 ucházel o místo v prehistorickém oddělení Moravského zemského muzea, ale neúspěšně; v roce 1934 se snažil získat zaměstnání ve Státním archeologickém ústavu, ale ani v tomto případě nebylo jeho úsilí korunováno úspěchem.[473]

~

Uzavřenost, resp. otevřenost jakékoliv instituce či jednotlivých osobností vůči oborovému světu lze sledovat v několika rovinách – z hlediska vztahu (především) k sousedním institucím obdobného typu, z pohledu vztahu ke konkrétním osobnostem nebo z hlediska zapojení do nad-

470 Členy Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu byli např. Jaroslav Böhm, Innocenc Ladislav Červinka (srv. již *Anonymus 1925a*, 9), Josef Skutil (srv. již *Anonymus 1925a*, 13), František Vildomec, Jiří Neustupný, Antonín Gottwald (v roce 1937 ovšem ze Společnosti vystoupil), Miroslav Chleborád (v roce 1937 ze Společnosti rovněž vystoupil); v únoru 1938 do ní vstoupili Ivan Borkovský, Ladislav Hájek a Jan Filip. Viz Tschechische Mitglieder der Deutschen Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte, nedatováno (patrně 30. léta 20. století); MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 69, inv. č. 2330 + Mitgliederbuch; tamtéž, k. 69, inv. č. 2332. Srv. též dopis C. Streitové F. Rungemu, 28. února 1938; tamtéž, k. 65, inv. č. 1857. Naopak členem Moravského archeologického klubu byl třeba Karl Schirmeisen (od roku 1936) – viz např. Seznam členů Moravského archeologického klubu v Brně podle stavu dne 25. května 1941 (s datem vstupu Karla Schirmeisena); SOkA Olomouc, f. Okresní vlastivědné muzeum Litovel, k. 5, inv. č. 43.

471 Specifickým případem byl zřejmě Anton Gnirs, jehož články v domovských *Zprávách československého Státního archeologického ústavu* vycházely v češtině, navíc s počeštěným křestním jménem (*Gnirs 1929–30a*; *týž 1929–30b*).

472 V Moravském zemském muzeu se navíc v letech 1919–1922 odehrály poměrně ostré spory o charakter instituce, v jejichž důsledku přešlo muzeum – fakticky vnitřním převratem, který navíc nerespektoval stanovy Moravské muzejní společnosti, jež muzeum spravovala – prakticky zcela do českých rukou (*Kirsch 2014*, 128–132).

473 Na vině ovšem byly nejen dozvuky hospodářské krize, jak zněla v obou případech oficiální zdůvodnění. Červinka, který se Freisingovi snažil upřímně pomoci při jeho snaze získat místo v Moravském zemském muzeu, mu v září 1933 neoficiálně sděloval: „*Na ten čas však hlavní vadou pro přijetí do Mor. Zem. musea jest nedostatečná znalost češtiny a snad i požadovaný nyní všude doktorát. Ale obojí jest ve Vaší moci a vůli odstraniti oba nedostatky, naučil-li se Ingwald Undset maďarsky, aby mohl porozuměti uherskému bronzu, naučil-li se Jos. Déchelette česky, aby mohl studovati český Latène, musí se p. inž. Freising naučiti česky, aby mohl udělat v moravském museu životní kariéru.*“ (dopis I. L. Červinky H. Freisingovi, 18. září 1933; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga). K snahám o získání místa ve Státním archeologickém ústavu viz především korespondence H. Freisinga s G. Chlumeckym; tamtéž.

regionálních struktur. To platí rovněž o muzeu v Uničově a hlavních aktérech uničovské archeologie.

Nejbližší sousedé Uničovských z prehistorického světa byli v Litovli. Je vhodné konstatovat, že zatímco uničovská archeologie byla takřka veskrze německá, litovelská archeologie se na přelomu 19. a 20. století konstituovala jako (takřka) výhradně česká, přestože v Litovli žila významná německá menšina, jež ostatně až do roku 1899 ovládala správu města. Vzájemné vztahy byly přesto velmi korektní a zdvořilé, Uničovští a Litovelští se respektovali, avšak jen výjimečně překročili hranici směrem ke skutečné kolegiální spolupráci. V tom hrál ale zřejmě důležitou roli také fakt, že – s jistou nadsázkou – pomyslný zlatý věk litovelské archeologie ztratil prakticky všechen svůj oslnivý lesk řadu let před počátkem archeologických výzkumů na Uničovsku v roce 1928, a tudíž před začátkem zlatého věku uničovské archeologie. Nejvýznamnější éra litovelské archeologie spadala totiž do období mezi rokem 1900 a začátkem Velké války v roce 1914; jejím vrcholem bylo bezesporu otevření místního Městského muzea pro veřejnost na jaře 1907 a I. sjezd Moravského archeologického klubu v červenci téhož roku. Bylo ostatně tak trochu symbolické, že Jan Smyčka, faktický zakladatel litovelské archeologie a tvůrce Krajinské muzejní společnosti v Litovli (založené v roce 1906) i Městského muzea, zemřel pouhý rok před počátkem uničovských terénních výzkumů – v roce 1927. Navíc archeologická činnost po roce 1918, kdy správa muzea přešla z Krajinské muzejní společnosti v Litovli na město, se koncentrovala do Mladečských jeskyní, patrně nejvýznamnějšího naleziště Litovelska, jehož věhlas výrazně přesáhl hranice regionu. Iniciativnější v udržování vzájemných kontaktů v prehistorii byli nepochybně Uničovští, ovšem to bylo způsobeno právě plynoucí érou jejich pomyslného zlatého věku. Namátkou v říjnu 1930 psala Mizzi Manethová v jednom z dopisů Karlu Schirmeisenovi: „*Ich möchte sehr gern mit H. Direktor das Littauer Museum besichtigen, wir sind eingeladen, aber mit H. Dir. zusammen wäre es viel interessanter.*“[474] Když se v roce 1933 Karl Schirmeisen obrátil na muzeum v Litovli s prosbou o poskytnutí nálezů z tamější muzejní sbírky k odbornému zpracování, nebyl odmítnut. Tehdejší správce litovelského muzea Karel Sedlák mu ochotně vyšel vstříc, ovšem s výjimkou nálezů z jeskyní u Mladče.[475] Poté co Schirmeisenův článek vyšel (*Schirmeisen 1934b*), jeho autor neopomenul poskytnout separátní výtisk litovelským muzejníkům.[476] A když Vinzenz Reimer v letech 1934–1935 uvažoval o programu valné hromady Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, jejíž pořadatelství bylo na rok 1936 přisouzeno muzeu v Uničově, v jeho plánech se objevila nejen exkurze do Mladečských jeskyní, ale také návštěva muzea v Litovli.[477] Ostatně dobré a ničím závažným nezkalené vztahy mezi představiteli obou muzeí minimálně ve 30. letech 20. století dokládá výstižně také účast zástupců litovelského Městského muzea (Karla Sedláka) a Krajinské muzejní společnosti v Litovli (Františka Krška a Josefa Novotného) na pohřbu Vinzenze Reimera v Uničově v lednu 1938. Český *Litovelský, šternberský a uničovský kraj* přinesl tehdy naprosto netypicky obsáhlý nekrolog, zakončený vskutku působivě: „*V plukovníkovi Reimrovi odchází nejen dobrý vlastivědný a musejní pracovník, ale i dobrý člověk, který byl oblíben pro své chování a vystupování i v českých kruzích. Jeho výrazné osobnosti a jeho práce nebude na Uničovsku zapomenuto! Budiž mu země lehkou!*“ (*Anonymus 1938l*).[478]

Avšak přes zdvořilé vztahy a nepochybný respekt mezi představiteli litovelské a uničovské archeologie není třeba mít o spolupráci mezi českým muzeem v Litovli a německým muzeem v Uničově příliš velké iluze. Významnou roli v poměrně řídkých (třebaže velmi korektních) kontaktech hrál nepochybně také odlišný pohled na aktuální politické dění, ostatně většinové vnímání (a akceptování) soudobé státoprávní a správní reality bylo v obou městech (a také regionech) odlišné – stačí jen připomenout, že Uničov se na podzim 1918 připojil ke krátkodechému pokusu o vytvoření provincie Německé Rakousko a jeho spojení s obrozenou Rakouskou republikou; vznik Československa akceptovali představitelé města a jeho obyvatelé teprve po

474 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 23. října 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

475 Dopisy K. Sedláka K. Schirmeisenovi, 9. září 1933 („*sdělujeme, že jsme s radostí uvítali Vaši nabídku*“), 3. října 1933, 11. listopadu 1933 (vše kopie); SOkA Olomouc, f. Okresní vlastivědné muzeum Litovel, k. 5, inv. č. 43.

476 Dopis K. Sedláka K. Schirmeisenovi, 6. června 1934 (kopie); SOkA Olomouc, f. Okresní vlastivědné muzeum Litovel, k. 5, inv. č. 43 (poděkování za zaslané separátní výtisky článků, včetně stati o pravěkých nálezech na Litovelsku).

477 Dopis V. Reimera F. Rungemu, 10. května 1934 + dopis Muzejního spolku pro Uničov a okolí (V. Reimer) Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, 28. ledna 1935; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174 (program exkurze byl nakonec odlišný, na návštěvu Mladečských jeskyní a litovelského muzea nedošlo). Ostatně při příležitosti I. sjezdu Moravského archeologického klubu v roce 1907 v Litovli exkurze zamířila mimo jiné do tehdy německého Městského historického muzea v Olomouci (*Procházka 1907b*, 177).

478 Již v prvních dnech roku 1938 litovelské noviny neméně charakteristicky (a atypicky) sdělovaly: „*Těžce onemocněl plukovník v. v. Ing. Vincenc Reimer, správce uničovského musea, který se těší vážnosti u občanů obou národností.* [...] *P. plukovník bývá hostem i v české společnosti, zvláště v šachovém kroužku. Přejeme mu brzkého uzdravení!*“ (*Anonymus 1938k*).

Obr. 139: Muzeum v Dubicku – nacházelo se v místní škole (archiv ARÚP, C-TX-201600636).

obsazení Uničova vojenskými jednotkami nového státu v závěru roku 1918.

Právě na příkladu sousedů z Litovle je možné zároveň velmi dobře doložit, že dobrá vůle ke spolupráci měla své limity. Když se na litovelské muzeum obrátil Hans Freising s prosbou o informace ke germánským nálezům z regionu do připravované knihy, správce Sedlák mu obratem vyšel vstříc a podotýkal: *„Kdybyste snad ještě něčeho potřeboval, račte mi jen napsati, milerád vyhovím Vaší žádosti.“*[479] Rozhodně nešlo o pouhou zdvořilostní frázi. Freising se totiž vzápětí obrátil na Sedláka znovu s upřesňujícími dotazy a ten požadované informace opět promptně poskytl.[480] Když ale Litovelští ve 20. letech 20. století uvažovali o odborném zpracování nálezů z Mladečských jeskyní, psali v této souvislosti Jindřichu Matiegkovi, tehdy patrně nejvýznamnějšímu českému antropologovi: *„Jos. Szombathy se nabízí, že by práce Mladečské vykonal. Neradno nám hledati v cizině to, co doma máme. Proto nyní již pevně spoléháme, že tentokráte vyhovíte naší žádosti a zpracování nálezů Mladečských přijmete.“*[481] U nejvýznamnějších a reprezentativních nálezů měl být zjevně upřednostněn český vědec před sebelépe kvalifikovaným cizincem, jakkoliv Litovelští rovněž Szombathymu vycházeli při jeho badatelských přáních vstříc. A o německých prehistoricích z Moravy platilo v podstatě to samé, co o Rakušanovi Szombathym. Když se ve 30. letech 20. století ujal zpracování mladečských výzkumů Josef Skutil, psal mu Karel Sedlák poměrně otevřeně: *„Naší Krajinské musejní společnosti jako majitelce jeskyň i naší Musejní radě je vskutku líto, že nové nálezy mladečské nebyly dosud publikovány. Nabízelo se již několik odborníků, hlavně německých (Schirmeisen, Freising aj.) a žádalo o povolení k publikování. Odmítl jsem všechny s poukazem, že jsem již slíbil Vám dáti nálezy k zpracování.“*[482]

Korektní (a dokonce velmi přátelské) vztahy udržovali Uničovští také s dalšími českými sousedy ze světa prehistorie – s Rudolfem Hoškem a Františkem Kotrlem, kteří v nedalekém Dubicku vytvořili ve 20. letech 20. století malé místní muzeum (*obr. 139*; k dějinám muzea v Dubicku a tamějších archeologických výzkumů blíže *Faltýnek 2008*; *týž 2010*). V tomto případě ostatně nechyběla ani kooperace přímo v terénu a došlo dokonce na darování nálezů. V roce 1932 pozval Vinzenz Reimer Rudolfa Hoška k výzkumu v Hlivicích, kde Uničovští kopali již dříve – a z tamějších nálezů darovali Dubickým *„dva stojany k ohni“* (*Hošek 2008*, 324). Nešlo o ojedinělou či výjimečnou událost. V listopadu 1933 psala Mizzi Manethová Karlu Schirmeisenovi: *„Wir haben heuer noch vieles zu erledigen, doch leider muß es verschoben werden. U. a. wollte uns H. Hoschek eine neue pal. Fundstelle in Storzendorf zeigen, doch leider kann H. Oberst nicht Radfahren.“*[483] A záhy poté požádal Karl Schirmeisen dubické muzejníky o zapůjčení kamenné štípané industrie z této lokality, uložené v jejich muzeu, neboť ji chtěl publikovat. Rudolf Hošek později zaznamenal své dojmy o Schirmeisenovi: *„Ač je to Němec, je to velmi hodný pán, a co slíbí splní, což o jiných, dle našich zkušeností, říct nemůžem. O svých pracích často píše v novinách i vydává brožury německé, a v nich činí zmínku časem i o nás. Byl vloni prohlédnout na ‚Polance‘ naleziště neolitu a letos zase slíbil, že se k nám podívá.* [...] *Musím říct, že dnes se o naše nálezy nezajímá nikdo než on.“* (*Hošek 2008*, 324;

479 Dopis K. Sedláka H. Freisingovi, 12. září 1933 (kopie); SOkA Olomouc, f. Okresní vlastivědné muzeum Litovel, k. 5, inv. č. 43.

480 Dopis K. Sedláka H. Freisingovi, 16. září 1933 (kopie); SOkA Olomouc, f. Okresní vlastivědné muzeum Litovel, k. 5, inv. č. 43.

481 Koncept dopisu správy Městského muzea v Litovli J. Matiegkovi, bez data (přelom let 1926 a 1927); SOkA Olomouc, f. Jan Smyčka, k. 1, inv. č. 1.

482 Dopis K. Sedláka J. Skutilovi, 9. července 1935 (kopie); SOkA Olomouc, f. Okresní vlastivědné muzeum Litovel, k. 5, inv. č. 43.

483 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 10. listopadu 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

srv. *Schirmeisen 1932*, 115–119, Abb. 1:1,3–6,8–15,17–23,26,28–29,31,33,38). Sympatie byly zjevně oboustranné a pro české muzejníky z Dubicka byly prvořadými kritérii pro vztah k Schirmeisenovi opakovaně projevený zájem z jeho strany o nálezy, spolehlivost a zveřejnění jejich objevů s uvedením původu (resp. místa uložení), nikoliv jeho národnost či politické názory.

Je poměrně charakteristické, že ke sporům o nálezy mezi Uničovskými a jejich českými sousedy z Litovle a Dubicka nedocházelo – ovšem s pověstnou čestnou výjimkou depotu více než 350 novověkých zlatých mincí z uničovské cihelny na Šibeníku, objeveného v únoru 1911, tedy řadu let před počátkem aktivně prováděných archeologických výzkumů na Uničovsku; zřejmě právě proto nezanechala tato událost na vzájemných vztazích žádný šrám, třebaže v peripetiích, jež se kolem depotu odehrály, byl již v březnu 1911 ze strany tehdejšího uničovského starosty Josefa Goebla (resp. vedení města) položen na stůl požadavek na předání depotu do muzea v Uničově, neboť byl vykopán na katastru města (k historii objevu depotu a následným událostem blíže, avšak ne zcela přesně *Hradil 2015*, 11–17).[484] Šlo ovšem o jedinou výjimku z pravidla, neboť Litovelští, Uničovští i Dubičtí naprosto respektovali teritoria svých sousedů. Litovelští se nepouštěli za hranici mezi litovelským a uničovským soudním okresem, kterou uznávali jako rozhraní odlišných zájmových oblastí a nezpochybňovali ji – ostatně obdobnou hranici mezi odlišnými regiony respektovali také čeští muzejníci z Dubicka.[485] A když byly Uničovským v roce 1931 nabídnuty ke koupi nálezy z Nákla na Litovelsku, netvářili se na to nadšeně. Mizzi Manethová psala tehdy do Brna: „*Von Nackel wurde uns von einem Landwirt eine größere eisenzeitl. Schüßel, 1 Bronzemesser, 2 Nadeln und 1 Spinnwirtel zum Kauf angeboten. Die Schüßel ist ganz, sehr schön erhalten, doch sind die Sachen nicht aus unserem Gebiet. Sie bleiben hier bis Herr Direktor kommen.*“[486]

Právě v kontextu velmi korektních vztahů mezi uničovskými Němci a litovelskými, resp. dubickými Čechy je zajímavý vztah Uničovských k sousednímu muzeu ve Šternberku, jež bylo od počátku německé. Tamější muzeum bylo založeno v roce 1907 pod záštitou Muzejního spolku pro město Šternberk a jeho německé okolí, avšak archeologii se nikdy systematicky nevěnovalo. V korespondenci Mizzi Manethové s Karlem Schirmeisenem přesto opakovaně zaznívaly obavy z potenciálních aktivit šternberských sousedů. Jistý podíl na nich měl zřejmě fakt, že Šternberk byl sídlem okresní správy (resp. po roce 1938 landrátu), pod jejíž pravomoc Uničov od roku 1909 spadal; tj. vůči Uničovu byl v nadřazeném postavení se všemi z toho vyplývajícími potenciálními konsekvencemi.[487] Z pohledu Manethové šlo ale především o nejistotu, zda by Šternberští respektovali hranice regionu, v němž Uničovští působili. Nebyla to zcela iracionální myšlenka, navíc ani v asymetrickém postavení mezi aktivní německou uničovskou a naprosto pasivní německou šternberskou archeologií nechyběly spory o nálezy. V závěru roku 1941 byl do uničovského muzea předán depot bronzových náramků z Domašova na Šternbersku (*obr. 126*; k depotu srv. *Salaš 2005*, 418–419, Tab. 339B, 340A). Manethová o tom vzápětí psala do Brna a dodávala: „*Dienstag war die Sternberger Frauenfachschule hier im Museum. Bei den Lehrkräften war eine Fachlehrerin, die schon mit Freising gearbeitet hat. Sie möchte gerne mitarbeiten und stellt sich zur Verfügung. Ich soll es Herrn Direktor melden. Ihr Name ist Hanna Piletschka. Nun fürchte ich aber die Konkurrenz der Sternberger Museums, wenn sie dort arbeiten würde. Jetzt bekommen wir die ganzen Sachen, wie aus dem obigen Fall ersichtlich ist. Also bitte um einen Rat, wie ich mich ihr gegenüber verhalten soll.*“[488] V květnu 1942 se představitelé šternberského Muzejního spolku obrátili do Uničova s prosbou o předání domašovského depotu do muzea ve Šternberku. Do poměrně čilé korespondence, jež se vzápětí rozvinula, se zapojili dokonce Werner Kudlich a Georg Raschke. Manethové se depot podařilo uchránit pro uničovské muzeum, neboť argument o absenci odborné správy archeologické sbírky ve šternberském muzeu byl neprůstřelný.[489] Záležitost však zůstala otevřená a v roce

484 K událostem kolem uničovského depotu primárně viz především archivní materiály v SOkA Olomouc, f. Jan Smyčka, k. 1, inv. č. 2 + NA, f. Památkový úřad Vídeň, k. 97, složka Uničov.

485 S Dubickými možná došlo dokonce přímo k dohodě o hranici zájmových oblastí. V květnu 1932 totiž psala Manethová do Brna: „*Am Silberberg hat H. Dub. am Westabhange wieder eine neue Fundstelle. Auch nach Dörfl sollen wir kommen. Dort möchte mich der Taubenbusch mit dem Paläolithikum interessieren. Das ist ja doch unser Gebiet und liegt demzufolge außerhalb des Dubitzk. Vertrages.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 30. května 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

486 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

487 Do roku 1909 bylo Uničovsko (resp. soudní okres Uničov) součástí politického okresu Litovel.

488 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. prosince 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

489 Korespondence k depotu z Domašova je uložena v archivu ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Domašov. Srv. též dopis Úřadu pro pravěk Muzejnímu spolku pro město Šternberk a jeho německé okolí, 20. května 1942 (opis); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447. („*Da Ihr Museum keine anerkannte Fachkraft auf vorgeschichtlichem Gebiete besitzt, ist es, im Interesse der wissenschaftlichen Forschung, angebracht, die Fundstücke im Museum Mähr.-Neustadt zu belassen. Eine grundsätzliche Entscheidung in dieser Angelegenheit wird nach Kriegsende getroffen werden.*“).

1947 – již ve zcela jiných národnostních i politických poměrech – se dočkala druhého dějství. Dne 11. listopadu 1947 se na uničovské muzeum obrátil předseda Místního národního výboru ve Šternberku a s odkazem na zmíněný dopis z Úřadu pro pravěk z května 1942, jehož kopii přiložil, nenapodobitelnou dobovou dikcí sděloval, že šternberské muzeum bylo „*oloupeno za doby nesvobody tehdejšími držiteli moci o vzácné pravěké památky, nalezené u Domašova.*“ Jeho postoj byl nekompromisní: „*Poněvadž obvod zdejšího musea jest na pravěké nálezy dosud velmi chudý a museum také těchto památek má velmi málo, žádáme, aby zmíněné pravěké památky byly nám vráceny.*“[490] Rivalita či spíše řevnivost mezi Uničovskými a Šternberskými byla zjevně latentní. Regionální patriotismus byl také v tomto případě důležitější než národnost – nález ze Šternberska měl být prostě uložen v muzeu ve Šternberku, a to bez ohledu na racionální principy správy muzejních sbírek a dobové okolnosti, jež provázely jeho získání.

Vztah Uničovských k sousedním muzeím nevystihuje snad nic lépe než událost z roku 1940. Mizzi Manethové se tehdy donesly zvěsti o změně hranic mezi Říšskou župou Sudety a Protektorátem Čechy a Morava; region Uničovska měl být prý ze správního hlediska připojen k Litovli, fakticky tedy měla nastat stejná situace jako před rokem 1909, kdy Uničovsko bylo součástí politického okresu Litovel. Slečna Mizzi o tom neopomněla informovat Karla Schirmeisena a bylo zjevné, že má obavy: „*Soeben erfahre ich, daß hier bei uns im Frühjahr die Grenzen halten werden und unser Gebiet nun eingeteilt wird. Wir sollen zu Littau kommen. Werden sich dann 2 vorgeschichtliche Museen in einem Kreis halten? Littau mit den Lautscher Höhlen und der reichen Gegend wird uns doch bestimmt viel Schwierigkeiten machen und uns in jeder Weise überflügeln.*“[491] Třebaže zůstalo jen u fámy, je zřejmé, že ani v tomto případě nehrály národnostní poměry v úvahách Manethové žádnou roli.

Za zmínku stojí také vztah Uničovských k muzeu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, třebaže v tomto případě nešlo o muzeum z bezprostředně sousedícího regionu. Je jisté, že právě v něm se Mizzi Manethová učila konzervovat nálezy (*Maneth 1965b*, 173). Zároveň se však právě sem občas dostávaly některé artefakty z Uničovska v době, kdy již v Uničově existovalo muzeum a v regionu probíhaly terénní výzkumy – např. v roce 1929 byly do olomouckého muzea předány jakési „*kosti nalezené při odvodňování*“ v Troubelicích a Karel Dubový (příležitostný pomocník Uničovských při terénních výzkumech) daroval tamější archeologické sbírce dva keramické přesleny; dokonce jeho prostřednictvím věnoval rolník z Lazců Antonín Myšák olomouckému muzeu bronzové náramky z depotu z pozdní doby bronzové, nalezené na jeho poli poblíž vesnice (*Kovářová 1930*; *Vybíral 1931*, 209).[492] Národnost objevitelů zjevně v obou případech sehrála rozhodující roli, ostatně Lazce i Troubelice náležely k nemnoha obcím Uničovska s převahou českého obyvatelstva. Právě lazecký depot však zároveň ukazuje na jistou ambivalentnost při nakládání s nálezy ze strany jejich objevitelů. Karel Dubový, z jehož podnětu byly náramky z Lazců předány muzeu v Olomouci, se v roce 1932 obrátil na Innocence Ladislava Červinku s dalším bronzovým kruhem z Lazců a sděloval mu, že byl vyorán 12. dubna téhož roku v prostoru, v němž byl před třemi roky objeven depot. Zároveň oznamoval, že artefakt předá do muzea v Uničově, a prosil Červinku o datování.[493] Červinka záhy odpovídal a dodával: „*Byl bych povděčen za laskavou zprávu, co asi kopal p. inž. Reimer u Medlova letos na jaře a bylo-li tam co lepšího.*“[494] Dubový vzápětí vskutku lazecký kruh věnoval uničovskému muzeu, jak avizoval (*Schirmeisen 1932*, 143).

Z hlediska vztahu k jednotlivým prehistorikům či muzejníkům platilo obdobné pravidlo jako u institucí. Rovněž zde bylo důležité respektování teritoria Uničovských – v ideálním případě chtěli sami rozhodovat, kdo s nimi bude moci kooperovat a kdo bude pozván na jejich výzkumy. Z národnostně českých prehistoriků na Moravě požíval v Uničově výjimečné důvěry Innocenc Ladislav Červinka – právě jeho zásluhou se totiž v roce 1928 seznámili Vinzenz Reimer a Karl Schirmeisen. Vztah k němu byl bezesporu velmi srdečný a Uničovští na jeho iniciační roli, kterou sehrál, nikdy nezapomněli. Červinka byl ostatně opakovaně

490 Dopis Místního národního výboru ve Šternberku správě musea v Uničově, 11. listopadu 1947; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447. Nebyl to jediný pokus získat z muzea v Uničově sbírkové předměty. V lednu 1950 se Šternberští obrátili do Uničova s dotazem na případný prodej jednoho ze dvou kostrových hrobů vyzvednutých Mizzi Manethovou *in situ* v cihelně v Dolní Sukolomi v letech 1943 a 1945; chtěli jej získat pro nově otevřenou muzejní expozici – viz dopis Místního národního výboru ve Šternberku Místnímu národnímu výboru v Uničově, 25. ledna 1950; SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 105, inv. č. 447.

491 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. února 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

492 V obou zprávách jsou sice uvedeny čtyři náramky, avšak součástí muzejní sbírky Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci bylo pět náramků (*Trňáčková 1965a*, 7 – pozn. 22). Původní evidenční číslo pátého náramku opatřené indexem (tj. 7259b) podle mého soudu naznačuje, že mohl být předán později a do inventární řady vsunut dodatečně.

493 Dopis K. Dubového I. L. Červinkovi, 15. dubna 1932 (opis); archiv ARÚB AV ČR, M-TX-196601545. Srv. též *Anonymus 1932c*.

494 Dopis I. L. Červinky K. Dubovému, 22. dubna 1932; archiv NZ VMO, složka Lazce, naleziště 2.

zván na uničovské výzkumy a muzeum v Uničově prokazatelně několikrát navštívil. Dne 2. května 1931 dokonce věnoval do jeho sbírky šest brakteátů Přemysla Otakara II. (*Anonymus 1931d*). Naopak v prehistorické sbírce Moravského zemského muzea, kterou Červinka spravoval v letech 1924–1933, skončily vzorky železářské strusky z Králové, jež tam daroval Vinzenz Reimer.

Existovaly ovšem také jiné případy. *Personou non grata* byl pro Uničovské bezesporu Karel Absolon. Zde šlo ale v prvé řadě o osobní averzi mezi ním a Karlem Schirmeisenem, neboť Absolon mu již v roce 1925 úředně zakázal pokračovat ve výkopech na Stránské skále u Brna (*Schirmeisen 1926*, 92; *Valoch 2003*, 9 – pozn. 1). V době, kdy se Schirmeisen seznámil s Uničovskými, navíc probíhal spor o tzv. druhou Věstonickou venuši – a Karl Schirmeisen patřil na rozdíl od Karla Absolona k zastáncům její pravosti. Tato *kauza* se v Uničově dostala nepochybně mnohokrát na přetřes a snad ani není divu, že Mizzi Manethová stála na Schirmeisenově straně. Již na počátku roku 1931 se dotazovala do Brna: „*Was macht die Venus II?*“[495] A po Schirmeisenově návštěvě Paříže, kde získal jedno z dobrozdání o její pravosti, mu na počátku března téhož roku sdělovala: „*Überrascht hat es mich nicht, denn der Erfolg war ja sicher. Daß die Gegner sich nicht so kampflos ergeben werden, habe ich auch vorausgesehen und dann im Tagesboten bestätigt gefunden. Doch ist mir der Schlußsatz unverständlich. ‚Andere Fälschungen‘, die auch im Besitze des Landesmuseums sind, die auch in das Zentrum führen? Unter Zentrum können ja doch nur H. Dir. gemeint sein. Jetzt ist Kampf bis aufs Messer. Höchstwahrscheinlich ärgert sich Dr. Absalon, daß ihm das schöne Geschäft entgangen ist und an der Echtheit der Venus nicht mehr viel zu zweifeln ist, so kommen jetzt ‚andere Fälschungen‘ an die Reihe. Herr Oberlehrer Blahak aus Pirnik, den H. Dir gut kennen, sagt: ‚Die Venus am Mist schmeißen und sich die Ruhe gönnen.‘*“ A dodávala: „*Bitte um Nachricht, wenn sich wegen der Venus wieder etwas entscheidet, denn durch den Tagesboten werde ich wenig erfahren und ich bin fürchterlich neugierig.*“[496] Ovšem úspěch zastánců pravosti plastiky byl pouze přechodný (ke sporu o tzv. druhou Věstonickou venuši srv. např. *Oliva 2014*, 25–27).

Odpor k Absolonovi a jeho značně svérázným způsobům jednání byl ale trvalý. Snad nic to nevystihuje lépe než příhoda, jež začala v listopadu 1940. Za Mizzi Manethovou tehdy přijel Rudolf Hošek, dávný souputník uničovských z Dubicka, tehdy již ale žijící několik let v Horní Čermné. A v přátelském rozhovoru jí vyprávěl o události v dubickém muzeu, v níž byl hlavním aktérem právě Karel Absolon. Slečna Mizzi poté celý příběh tlumočila do Brna: „*Wie Herr Hošek die erste Zeit von Dubitzko weg war, kam Absalon mit einem Auto angefahren und sagte, H. Hoschek schicke ihn, er soll einige Sachen abholen. Da die Schlüssel zu den Glaskästen nicht zu finden waren, hat er die Glasscheiben eingedrückt und sich Sachen herausgenommen, die ihm gepasst haben. Hoschek wusste von der ganzen Angelegenheit nichts und hatte auch ihn nicht geschickt.*“ A s rozhořčením dodávala: „*Das ist wieder eine neue Schweinerei vom Absalon. Wenn Herr Direktor darüber nähere Auskunft wünschen, dann bitte schreiben Sie an Herrn Hoschek, er würde sich gewiss freuen, da er Sie auch herzlichst grüssen lässt.*“[497] Schirmeisen však zřejmě na podnět z Uničova nereagoval. Až do podzimu 1942 se tudíž patrně nic dalšího nedělo, avšak tehdy se o zmíněné události dozvěděl Georg Raschke. Vzápětí nařídil Manethové, aby s Hoškem sepsala o celé záležitosti protokol.[498] Ta ovšem raději využila Schirmeisena, který se poté na Hoška vskutku obrátil. Avšak ten od původního tvrzení ustupoval a doplnil jej o sdělení, že k vylomení skla ve vitríně došlo s vědomím správce dubického muzea Františka Kotrleho; kromě toho Absolon prý škodu na místě uhradil. Navíc se to stalo ještě v letech meziválečného Československa. Schirmeisen posílal Hoškovu zprávu přeloženou do němčiny Raschkemu a zřejmě přesně vystihl důvod změny Hoškova líčení: „*Nun scheinen ihm aber doch grosse Bedenken aufgestiegen zu sein, einem Konnationalen möglicher Weise zu schaden.*“ A podotýkal: „*Mit dieser Erklärung wird sich wohl nicht viel anfangen lassen.*“[499] Raschkeho žádost měla zřejmě souvislost s událostmi, jež se nedávno odehrály v Moravském zemském muzeu. Absolon se totiž právě tehdy potýkal se značnými problémy – v muzeu byl odstaven na vedlejší kolej kvůli nesrovnalostem zjištěným při revizi nálezů z jeho meziválečných výzkumů v Dolních Věstonicích a v létě 1942 mu byl zakázán přístup do pracovny (*Kostrhun 2003*, 118–120).

495 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. ledna 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

496 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 5. března 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Antisemitská narážka na Absolonovo příjmení za pomoci jeho překladu do němčiny byla tehdy vcelku běžná.

497 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Srv. též dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 23. června 1941; tamtéž („*Nach Hoscheks Weggang hat Dr. Absolon dieses Museum mit seinem Besuch beehrt und alle schönen Stücke mitgehen lassen. Ja weil kein Schlüssel zu finden war, hat er sogar die Glasscheiben eingedrückt. Ueber diese Angelegenheit kann am besten Herr Hoschek selbst Auskunft geben.*“).

498 Úřední záznam G. Raschkeho, 8. září 1942 (opis); archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Zadní Újezd.

499 Dopis K. Schirmeisena G. Raschkemu, 19. listopadu 1942 (kopie); archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Jakékoliv dosud neznámé kompromitující informace mohly být tudíž snadno využity proti němu, neboť v létě 1942 přišel o svoji doposud poměrně silnou pozici.

S nedůvěrou pohlíželi Uničovští ovšem také na některé z německých kolegů. Když v závěru roku 1931 navštívil uničovské muzeum Franz Čupik, psala Mizzi Manethová vzápětí do Brna a žádala o radu: „*Er will uns auf einige Tage besuchen kommen und hat uns seine Mithilfe angeboten. Nun bitte aber mir anzugeben, wie ich mich ihm gegenüber verhalten soll? Ich will nicht, daß ein Fremder in H. Direktors Arbeit hineinpatzt. Was soll ich ihm sagen und was verschweigen? Er interessiert sich nicht blos für das Paläolithikum, sondern auch für die andere Prähistorie. Was soll ich ihn arbeiten lassen und von wo ablenken? Ohne Herrn Direktors Einwilligung lasse ich niemanden hier arbeiten. Bitte mir das alles anzugeben, ich werde das Schreiben sofort vernichten, denn zu Herrn Čupik habe ich nicht das Vertrauen wie zu Herrn Direktor.*“[500] Přestože Franz Čupik patřil – stejně jako Karl Schirmeisen – k vášnivým obhájcům pravosti tzv. druhé Věstonické venuše, důvěra zjevně nekopírovala hranici mezi národnostmi jednotlivých prehistoriků ani obdobné odborné názory.

Uničovští nebyli příliš nakloněni ani Hansi Freisingovi, po Karlu Schirmeisenovi snad nejvýznamnějšímu prehistorikovi německé národnosti na Moravě v meziválečném Československu. A rovněž v tomto případě byl zřejmě na vině jeho napjatý vztah s Karlem Schirmeisenem. Ten na něm ovšem tentokráte nebyl bez viny. Šlo o událost staršího data, jež shodou okolností souvisela s prvními objevy v Dolních Věstonicích v roce 1923, které měl na svědomí právě Freising – Schirmeisen totiž tehdy bez Freisingova vědomí zveřejnil v denním tisku jeho objev plastiky mamuta, kterou mu ukázal (a poskytl) ve Freisingově nepřítomnosti jeho otec (blíže *Oliva 2014*, 13, kopie 2). Paradoxně se od roku 1930 oba podíleli jako správcové prehistorické sbírky na budování muzea v jihomoravské Klentnici, jež bylo s jistou velkolepostí konstituováno jako ústřední německé muzeum pro jižní Moravu pod vedením Freisingova otce a právě ve 30. letech 20. století zažívalo svá nejlepší léta (*Kirsch 2010b*; *týž 2011b*, 127–131).[501] Jejich vztah však zůstal chladně nezúčastněný, a to především z Freisingovy strany. V listopadu 1932 se sice slečna Mizzi dotazovala Karla Schirmeisena v souvislosti s výzkumem v Želechovicích, plánovaným na jaro příštího roku: „*Wird Herr Ing. Freising dazu eingeladen?*“[502] Avšak zůstalo jen u otázky. Ostatně ještě v roce 1934 Freising v jednom z dopisů sděloval o Schirmeisenovi: „*Mit Herrn Dir. K. Schirmeisen stehe ich überhaupt nicht im Verkehr. Ich glaube aber, dass persönliche Sachen in diesem Falle nicht massgebend sind.*“[503] Freising do Uničova zřejmě poprvé zavítal teprve v roce 1936 při sjezdu Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu v rámci tzv. *Sommerhochschulwoche* a dokonce tehdy proslovil odbornou přednášku *Neuere altsteinzeitliche Funde in Mähren*.[504]

Poměr k Freisingovi se znovu proměnil v roce 1939, a to v souvislosti s jeho povoláním do muzea v Opavě. Freising se stal vedoucím jeho prehistorického oddělení (poprvé tudíž získal zaměstnání v oboru, o něž usiloval již na počátku 30. let 20. století), a již na jaře 1939 začal aktivně zasahovat do organizace archeologické památkové péče ve východní části Říšské župy Sudety. Když se na podzim 1939 stalo opavské muzeum základem nově vytvořeného ústředního Říšského župního muzea, získal Freising z titulu své funkce také pravomoci pro dohled nad archeologickými výzkumy v této oblasti, neboť se těšila jisté autonomii. Již v červnu 1939 Mizzi Manethová sdělovala do Brna své zážitky a dojmy ze setkání s Hansem Freisingem a Wernerem Kudlichem, komisařským vedoucím Zemského muzea v Opavě, při sjezdu Slezského starožitnického spolku v Šumperku: „*Freising und dr. Kudlich vom Troppauer Landesmuseum waren auch dort, dr. Kudlich hat mich unter dem Arm genommen und mir schonend beigebracht, daß die schönsten vorgesch. Sachen aus unserem Museum an das Troppauer Landesmuseum kommen müssen. (?) Weiters hat er auch gesagt, daß es nicht mehr gehen wird, daß Herr Direktor bei uns arbeiten werden, das darf nicht sein.*“ A rozhořčeně dodávala: „*Das geht alles vom Freising aus.*“[505] Když ale o několik týdnů později úspěšně přežila Schrollerovu inspekční návštěvu v Uničově, radostně konstatovala: „*Dr. Schroller freut sich schon Herrn Direktors Bekanntschaft zu machen. Er ist jetzt ganz anders beeinflußt, man merkt es. Freising scheint gründlich ausgespielt zu haben.*“[506] Vztah k Freisingovi ovšem přesto zůstal komplikovaný a nic na tom nezměnilo

500 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 10. prosince 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

501 K společné správě prehistorické sbírky muzea v Klentnici od roku 1930 viz Tätigkeitsbericht der Verwaltung des südmährischen Heimatmuseums in Klentnitz für das Jahr 1930/31; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Klentnice.

502 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

503 Dopis H. Freisinga F. Rungemu, 30. června 1934; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 62, inv. č. 1547.

504 Rukopis textu přednášky viz archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga.

505 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 14. června 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

506 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

ani jeho povolání do *wehrmachtu* v roce 1940. Nepomohl mu ani spor, který se rozhořel kvůli nepřesné informaci o paleolitických nálezech z Frankštátu, již měla na svědomí právě Manethová. V prvním ročníku nové řady *Sudety* se totiž v přehledu nových nálezů z Říšské župy Sudety objevila noticka o paleolitických nálezech v Šumperku (*Anonymus 1939–40a*, 114). Když se o tom Freising dozvěděl, obrátil se nejprve na Raschkeho, který byl uveden jako zdroj této zprávy, a žádal o bližší údaje. Ten mu ale sděloval, že informaci získal od Manethové. Freising se proto obrátil na Manethovou s prosbou o sdělení, o jaké nálezy jde a kde se nacházejí. Ta ale neodpověděla, a tak se ji Freising patrně pokusil zdiskreditovat. Obrátil se znovu na Raschkeho a ten vyzval Manethovou, aby bližší informace o nalezišti sdělila přímo jemu. Ta poté uváděla, že o lokalitě ví od Freisinga: „*Oestlich der Stadt wurden von ihm auf einem Uferrand Feuersteingeräte gefunden. Die Fundstelle hat er mir selbst auf seiner Karte gezeigt, doch ist sie mir nicht mehr genau in Erinnerung. Die Funde selbst habe ich auch nicht gesehen und weiss auch jetzt nicht, wo sie sich befinden.*“[507]

Manethové rozhodně nescházel respekt k Freisingovým znalostem a často se s ním poměřovala. Na jaře 1940 ji v Uničově navštívil Franz Peschel, tehdy již bývalý ředitel muzea ve Frývaldově a příležitostný archeolog (srv. např. *Kouřil – Prix – Wihoda 2005*). Slečna Mizzi poté informovala do Brna nejen o průběhu návštěvy, ale také o Peschelově proslovu: „*Er machte auch mir die Andeutung, dass ich zum Studium der nordischen Kultur nach Dänemark geschickt werden soll. Fein wäre das allerdings. Der lange Freising gefällt ihm in Troppau nicht.*“[508] Slečnu Mizzi to evidentně potěšilo a rozhodně nešlo o jediný náznak snahy vyrovnat se Freisingovi. Když v roce 1940 začala v muzeu pořádat archiv nálezových zpráv, chtěla být opět alespoň stejně tak dobrá jako on: „*Im Museum mache ich jetzt die Grabungsakten in Ordnung. Alles wird auch aufgeklebt, was Freising macht, kann ich auch.*“[509]

Právě v kontextu dobře dokumentovaných vztahů k Čupikovi a Freisingovi je nutné pohlížet na ostražité jednání Uničovských v jiných případech. Primárně zjevně nešlo o opatrnost a odstup vůči českým návštěvníkům, ale vůči vniknutí neznámých a nevítaných osob jakéhokoliv původu a národnosti do žárlivě střeženého teritoria. Když v poslední březnový den roku 1931 navštívili uničovské muzeum čtyři čeští novináři, psala poté Manethová s neskrývanými obavami do Brna: „*Sie wurden angeblich von jemandem (?) geschickt. Ich hatte großes Mißtrauen gegen sie und habe ihnen nur das Notwendigste gezeigt und erklärt. Am nächsten Tag war H. Oberst in Olmütz bei H. Dr. Kux und hat dort erfahren, daß meine Besucher Redakteure waren, doch scheint auch ein Sachverständiger dabei gewesen zu sein, weil einer der Herren die Urnen und Meedler Gefäße am Tisch photographiert hat, auch mich sogar, ohne daß ich es wußte. Auch hat er ganz fachmännisch von Ausgrabungen in Proßnitz, Olmütz, Südmähren usw. gesprochen. Die Frage habe ich mir erlaubt, ob die Herren von einem Museum wären? Doch ist diese Frage absichtlich überhört worden und ich weiß heute noch nicht, wer es war. Nur die eine Bemerkung haben sie gemacht, daß sie alle Angaben brauchen, es soll etwas geschehen, was das sein könnte, kann ich mir nicht denken.*“ To ale nebylo vše: „*Am nächsten Tag war wieder ein čech. Redakteur bei H. Oberst in der Wohnung. Den ganzen Vormittag hat er sich Notizen über unsere Forschungen gemacht, die ihn H. Oberst angegeben hat. Was soll das alles bedeuten? Droht uns Gefahr?*“[510]

Bezesporu zajímavé téma představuje reflexe archeologického dění na Uničovsku v česky psaném tisku a naopak odraz národnostně české archeologie v místním německém tisku. České noviny a časopisy v sousední Litovli (i v nedaleké Olomouci) přinášely totiž vcelku pravidelně zasvěcené zprávy o nových objevech na Uničovsku, jež také dokázaly patřičně ocenit. Je ale rozhodně pozoruhodné, že celkově měly uničovské výzkumy v národnostně českých částech Moravy poměrně malý ohlas a kromě sousedních regionů o nich existovalo jen chabé povědomí, snad s výjimkou občasných zpráv v novinách v Brně a Opavě. Naopak z dění v národnostně české litovelské či olomoucké archeologii nacházely v německém Uničově odezvu v podstatě pouze objevy v blízkých (a známých) Mladečských jeskyních, a to ještě jen zcela výjimečně (např. *Th 1938*). V tomto směru šlo tudíž svým způsobem vskutku o oddělené a výrazně uzavřené světy. Ostatně články v novinách a vlastivědných časopisech byly primárně určeny vždy pouze čtenářům jedné z obou národností a informace, které obsahovaly, i dikce tomu byly v některých případech náležitě přizpůsobeny.

S tím zčásti souvisí jazyková zdatnost a vybavenost hlavních postav uničovské archeologie. V českém intelektuálním (resp. vzdělaneckém) prostředí byla naprosto běžná bilingvita, na německé straně to ovšem zdaleka nebylo samozřejmostí, jak ostatně ukázaly peripetie Hanse Freisinga při jeho snaze získat zaměstnání v Moravském zemském muzeu v letech 1932–1933. Karl Schirmeisen nepochybně česky

507 Dopis M. Manethové G. Raschkemu, 19. září 1942; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Šumperk (zde je uložena také ostatní korespondence k této kauze).

508 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 4. června 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

509 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

510 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. dubna 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

uměl a jeden dochovaný doklad nasvědčuje, že v češtině se písemně vyjadřoval bezchybně.[511] Zato Mizzi Manethová měla se spisovnou češtinou jisté problémy – v roce 1941 psala po výše zmíněné návštěvě Rudolfa Hoška, bývalého českého muzejníka z Dubicka, Karlu Schirmeisenovi: „*An Herrn Hoschek schreiben kann ich nicht, weil er nur tschechisch lesen kann, wie er mir selbst gesagt hat. Bitte also an ihn tschech. zu schreiben.*“[512] Když byla v létě 1945 nucena psát nálezové zprávy o výzkumech v cihelně v Dolní Sukolomi v češtině, stylistika i pravopis byly velmi kostrbaté a neumělé (srv. *Kalábková – Hlava – Šlézar 2015*, 53). A když bezpečnostní komise Místního národního výboru v Uničově v srpnu 1946 diskutovala o možnosti vyjmout Mizzi Manethovou z transferu a ponechat ji v Uničově, v podkladech, jež měli její členové k dispozici, bylo výslovně uvedeno, že „*česky neumí*“.[513] Je proto zajímavé, že dopisy, jež v letech 1945 a 1946 psala v Uničově především v souvislosti s peripetiemi spojenými s (ne)udělením československého občanství a s transferem, jsou stylizovány v dokonalé češtině, přitom je podle rukopisu psala zcela jistě sama Mizzi Manethová. To ostatně platí o všech obdobných žádostech uničovských Němců – zjevně v těchto případech přišel ke slovu překladatel. Je ovšem zároveň jisté, že Mizzi Manethová česky přinejmenším rozuměla – ostatně při výzkumech běžně spolupracovala s českými starousedlíky.[514]

Vztah Čechů usazených odedávna v regionu k výzkumům Uničovských ostatně představuje rovněž velmi zajímavé téma. Regionální patriotismus byl totiž u nich zpravidla velmi silný a národnostně tolerantní, jakkoliv to neplatilo bez výjimky. Snad nejpozoruhodnější postavou v tomto směru byl již zmíněný Karel Dubový, jehož aktivní spolupráce s muzeem v Uničově začala v roce 1929. O výzkumech i dění v muzeu od té doby až do poloviny 30. let 20. století vcelku pravidelně referoval na stránkách *Litovelského kraje*, přeměněného v říjnu 1929 v *Litovelský a šternberský kraj* (a v květnu 1932 v *Litovelský, šternberský a šumperský kraj*); z těchto textů čerpaly poté např. články ve *Vlastivědném sborníku střední a severní Moravy* (*Anonymus 1929–30a*; *týž 1929–30b*; *týž 1930–31*; *týž 1931–32*; *týž 1934–35*). A právě Dubového stati umožňují pozoruhodný vhled do interetnických vztahů v uničovské archeologii z jiného úhlu. Dubový, který sice pocházel z regionu, avšak výrazně se angažoval v Národní jednotě pro východní Moravu, jež se na německé straně rozhodně netěšila oblibě, v publikovaných textech opakovaně zdůrazňoval, že archeologie jako celek je internacionální (srv. již *Dubový 1929a* – „*Archeologie je věda mezinárodní.*“; srv. *týž 1929e*, 1) a snažil se v tomto směru na Uničovské působit. Nezamlčoval, že první terénní výzkumy na Uničovsku byly dílem uničovských Němců, a dokázal ocenit především Vinzenze Reimera: „*V osobě nynějšího správce musea inž. V. Reimera získalo muzeum vědeckého a v pravdě nestranného muže, kterému je věda nade vše. Nezná únavy, jde-li za vytčeným cílem!*“ A také vyzdvihoval zápal pomocníků, podílejících se na výkopech: „*Mne, Čecha a rodáka z kraje, plní podivem nadšená práce německých studentů-dobrovolníků, kteří, ač vždy a všude narážejí na důkazy slovanského osídlení kraje, čímž vidí se bortiti ideu profesora Dr. Bretholze, pracují stejně neúnavně jak na keltickém pohřebišti, tak na slovanském.*“ Dával je ostatně za příklad svým národním soukmenovcům: „*U naší studující mládeže zájem dosud probuzen nebyl a rovněž učitelstvo, které v prvé řadě mělo by se této lokálně-patriotické práci věnovati, staví se stranou. Snad je tím vinna nehonorovaná a mnohdy úmorná práce. Leč měli by se od Němců učiti!*“ (*Dubový 1929e*, 2). V Dubového regionálním patriotismu ovšem proklamovaná internacionalita také znamenala, že vnější atributy uničovské archeologie měly být rovným dílem česko-německé bez ohledu na jakékoliv okolnosti. Zřejmě především z jeho podnětu byly v uničovském muzeu zhotoveny někdy před koncem roku 1929 dvojjazyčné nápisy, neboť „*dnešní německé nápisy odrazovaly dosud české obecenstvo od spolupráce*“ (*Dubový 1929f*).[515] Zároveň ale sledoval ideu

511 Dopis K. Schirmeisena J. Böhmovi, 2. listopadu 1939; MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32.

512 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 23. června 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Z prosby Mizzi Manethové vyplývá, že Karl Schirmeisen dokázal zformulovat dopis v češtině.

513 Podklad o M. Manethové (příloha zápisu o schůzi bezpečnostní komise Místního národního výboru v Uničově, 12. srpna 1946); SOkA Olomouc, f. Městský národní výbor Uničov, k. 129, inv. č. 568.

514 Zajímavým svědectvím (ovšem spíše o interetnických vztazích než o bilingvitě) jsou odpovědi německých prehistoriků na jmenování do funkce jednatelů Státního archeologického ústavu v roce 1935. Jmenovací dekrety i průvodní dopisy byly z Prahy odeslány v němčině. Bezchybnou češtinou vzápětí děkovali např. Camilla Streitová (jednatelka pro politické okresy Dubá a Česká Lípa) či Ernst Simbriger (jednatel pro politický okres Ústí nad Labem), naopak německy reagovali třeba Anton Vrbka (jednatel pro soudní okres Znojmo) a Josef Glott (jednatel pro politické okresy Most, Teplice a Duchcov). Viz příslušnou korespondenci v MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32.

515 Dubový v září 1929 v Litovelském kraji sděloval, že ještě „*před vánocemi budou všechny předměty opatřeny českými nápisy, které obstarají žáci měšťanské školy v Uničově.*“ (*Dubový 1929e*). To se zřejmě také vskutku stalo. Když v březnu 1933 přijel na inspekční návštěvu do Uničova Jan Kühndel, psala poté Mizzi Manethová do Brna: „*Er war sehr erfreut, daß wir mit tschech. Ortschaften arbeiten*“ (dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. března 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena). Fotografie expozice v budově gymnázia s výhradně německými nápisy (*obr. 43, 131*) zachycují stav po roce 1935, tj. po jejím přetvoření v souvislosti se získáním nových prostor.

představit české veřejnosti (resp. čtenářům novin a časopisů) uničovskou archeologii jako závislou na národnostně české moravské archeologii. Dne 16. září 1929 přijela do muzea německo-česká skupina návštěvníků z Olomouce – Johann Kux, kustodka muzea Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci Libuše Kovářová, šéfredaktor německé *Deutsche Zeitung* Anton Steiger a Angela Drechslerová. Zatímco uničovská *Nordmährische Rundschau* informovala o návštěvě věcně, zdvořile a bez jakýchkoliv nevyslovených negativních konotací či upřednostňování kohokoliv z kvarteta hostů (*Wasgestian 1929*, 2), Dubový na stránkách *Litovelského kraje* zmínil z olomouckých návštěvníků jmenovitě pouze Češku Libuši Kovářovou a čtenářům poněkud aktivisticky sděloval, že „*překvapila nás odbornými znalostmi a výklady.* [...] *Naše pilná konzervátorka sl. Manetová našla v slečně Kovářové dobrou přítelkyni a odbornou rádkyni i učitelku. Díky za krásný den patří hlavně Vám, slečno Kovářová! Doufáme, že nás častěji navštívíte a že navázané přátelské styky mezi Uničovem a Olomoucí vyvinou se v soudržnou práci na společných základech!*“ (*Dubový 1929g*). Dubový ostatně sám vyvíjel vlastní aktivity – objev sídliště u Lazců v roce 1929, na němž se dva roky poté kopalo, byl totiž jeho dílem a původně o něm zřejmě informoval Innocence Ladislava Červinku s cílem provést jeho výzkum samostatně. Snad právě díky Červinkovi se nakonec spojil s Uničovskými.

Ovšem v okamžiku, kdy došlo na dalekosáhlejší interpretace, vyvstal konflikt. Spolu s Dubovým byl aktérem střetu (nebo pouhým mužem v pozadí?) Otto Wasgestian, který se proti jeho výkladům, jež komentovaly jeden text v *Nordmährische Rundschau* o počátcích Uničova (*Dubový 1929d*), neváhal veřejně postavit. A Dubový poté v říjnu 1929 české veřejnosti sděloval: „*Pracoval jsem v poslední době nestranně v uničovském krajinském museu a obohatil jsem tento ústav o krásné věci. Přičiňoval jsem se, aby museum bylo vedeno jako krajinské a státem podporované dvojjazyčně! Za tuto práci byl jsem odměněn člověkem, který nemá odvahu se podepsat, osobním špinavým útokem v posledním čísle ‚Rundschau‘. Přerušil jsem ihned další spolupráci v museu, poněvadž jsem poznal, že za těchto okolností je rozumná a nestranná spolupráce s Němci vyloučena.*“ (*Dubový 1929ch*). Jeho ignorování muzea v Uničově a tamějších výzkumů trvalo více než rok.[516] Teprve v listopadu 1930 sděloval veřejnosti: „*Součinnost českých pracovníků s německými vytvařuje se opětně po odstranění vlivu pana Wasgestiana k uspokojivé vědecké spolupráci. Dík náleží správci uničovského musea p. Inž. Reimerovi a slečně Manethové.*“ (*Dubový 1930*). Spolupráce s uničovskými muzejníky poté pokračovala bez jakýchkoliv šrámů ještě několik let. Třeba v květnu 1931 sdělovala Manethová do Brna: „*Von Treublitz hat H. Dubovy die Scherben der bemalten Keramik erst am 30./4. gebracht. Sie tragen auch solche flache Knöpfe als Verzierung. Die Stelle ist auch im Schnitt zum Abgraben. H. Dubovy habe ich meinen Sonderabdruck gegeben, der H. Oberst keinen hergibt.*“[517] V září téhož roku poznamenávala: „*Herr Dubowy hat auch wieder 2 schwarze Kreise auf frischgeackerten Feldern gefunden.*“ A s lehkou ironií (a s úžasem nad jeho diletantským nápadem) dodávala: „*Herr Dubowy hat mir am Sonntag gesagt, daß sich der H. Kux, auf dessen Feld wir die nordischen Gefäße gefunden haben, einen Traktor mit Tiefpflug angeschafft hat, da wird es für uns sehr ‚bequem‘ sein, man brauch nur dann hinter drein gehen und die herausgewühlten Sachen aufklauben. (???) Ich glaube, es ist dieses das Todesurteil über die nordischen Sachen.*“[518]

Konflikt s Dubovým na konci roku 1929 byl však zřejmě naprosto výjimečný. Ostatně Reimer ani Schirmeisen (natož Manethová) na něm nenesli vinu. Ti od počátku spolupracovali s českými vesničany na Uničovsku velmi často (a bez jakýchkoliv předsudků) a řadu výzkumů provedli s jejich výraznou pomocí (a z jejich popudu) na jejich pozemcích. Snad nejvíce jim vycházel vstříc Jakub Škoda, statkář ze Želechovic, který Uničovské opakovaně upozornil na nálezy na svých pozemcích a dal jim je naprosto nezištně k dispozici pro výzkumy, při nichž také ochotně pomáhal.[519] A když v srpnu 1937 děkovali Uničovští v místní *Nordmährische Rundschau* za porozumění a pomoc „*der intelligenten Bevölkerung unserer Heimat – ohne Unterschied politischer oder nationaler Zugehörigkeit*“ (*Anonymus 1937f*), nešlo rozhodně o pouhou frázi, obal bez obsahu. Ostatně při poválečné žádosti o navrácení československého státního občanství Mizzi Manethová uváděla: „*Proti národu českému jsem se nikdy neprovinila, naopak všem návštěvníkům všech národností vycházela jsem v zájmu vědy všemožně vstříc.*“[520] Se znalostí poměrů v uničovské archeologii předchozích let je zjevné, že nešlo o výmysl či nepravdivé tvrzení.

516 Dočasný rozchod s uničovským muzeem v říjnu 1929 mohl stát ostatně za předáním výše zmíněného depotu z Lazců do muzea v Olomouci. Dva původně nalezené bronzové kruhy byly totiž nejprve uloženy ve škole v Lazcích, a to zřejmě s vědomím Uničovských (*Dubový 1929h*; *Spurný 1929*). Teprve po rozkolu byly předány (spolu se zbývající částí depotu) do Olomouce.

517 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

518 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. září 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

519 Z pěti lokalit v Želechovicích, na nichž Uničovští kopali, se tři nacházely na Škodových pozemcích – viz archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 1, 2, 3.

520 Dopis M. Manethové Okresní správní komisi ve Šternberku, 26. července 1945; SOkA Olomouc, f. Okresní národní výbor Šternberk, k. 263, inv. č. 301.

Je ale vhodné zaznamenat, že vztah uničovských Čechů, ve své většině přistěhovaných do města po roce 1918, k místnímu muzeu byl – na rozdíl např. od starousedlíků české národnosti z okolních vesnic – poměrně odtažitý. Uničovské muzeum bylo prostě od začátku (a přes snahy Karla Dubového na přelomu 20. a 30. let 20. století) německým muzeem a v *hraničářském městě*, jak Uničov nazývali Češi sdružení v Národní jednotě pro východní Moravu (resp. v její uničovské místní organizaci), to byla zjevně výrazná a jen stěží překonatelná překážka. Proto nepřekvapí, že když byla na sklonku roku 1937 v Uničově založena česká Společnost Alše Balcárka pro Uničovsko a kraj jesenický, která si mimo jiné kladla za cíl věnovat se dějinám a vlastivědě regionu, v úvahách o programových cílech se objevil také požadavek „*jednat s Němci o vykopávkách a otázce musejní*“.[521] Nezůstalo pouze u diskusního návrhu, neboť plán spolku na zřízení českého muzea v Uničově pronikl na jaře 1938 do denního tisku (*Anonymus 1938h*; *týž 1938o*; viz též *Kirsch 2014*, 25 – pozn. 54); dokonce padlo přibližné datum jeho potenciálního otevření – podzim 1938 (*Anonymus 1938a*, 104; *týž 1938m*). Zůstalo ale jen u záměru, který překročil nanejvýše stadium prvotních úvah, třebaže jedna z novinových zpráv v dubnu 1938 byla poměrně bombastická (*Anonymus 1938m* – „*V kraji se projevil velký zájem o zřízení českého musea a přislíbeno bylo již hodně darů z obce Lipinky, Pískova, Šumvaldu, Troubelic, Lazců, Želechovic a odjinud.*“; srv. *týž 1938n*). Spolku byla vyměřena pouze krátká existence, neboť vzhledem k převratným změnám v Uničově na podzim 1938 již na počátku následujícího roku zanikl.

Kroky směřující k založení konkurenčního českého muzea nepředstavovaly anomálii, neboť v meziválečném Československu v některých městech vskutku existovala dvě národnostně odlišná muzea – takové případy jsou známy např. ze Žatce (*Kuprová 1997*), Mostu (*Soukup ed. 2018*), České Lípy (*Sykáčková 1990*) či Litoměřic (srv. přehledně *Smejkal 1993*).[522] Mezi těmito muzei ostatně nechyběla ani příležitostná kooperace. Namátkou v Žatci došlo dokonce v roce 1932 k rozdělení kořisti ze čtyř hrobů z doby hradištní z výzkumu v Kantově třídě mezi německé Městské muzeum a České menšinové muzeum; v českém regionálním časopise *Krajem Lučanů* se dokonce objevil souhrnný článek Helmuta Preidela o těchto nálezech v češtině s německým resumé (*Preidel 1937*; srv. *Holodňák 1997*, 64–65). Podobný případ spolupráce při archeologickém výzkumu se odehrál také na Moravě, třebaže v tomto případě šlo o muzea ze dvou odlišných měst – v letech 1924 a 1925 proběhly výkopy na pohřebišti kultury lužických popelnicových polí v Moravské Huzové, na nichž se podílelo české muzeum Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci a německé Městské muzeum ve Šternberku. Obě muzea se také v tomto případě o kořist svorně rozdělila.[523]

Z hlediska zapojení do nadregionálních organizací byli Uničovští součástí oficiálních německých spolkových (resp. svazových) prehistorických i muzejních struktur. Výjimku z pravidla představovalo pouze členství jejich Muzejního spolku v primárně českém Moravském archeologickém klubu, aniž by bylo možné uvést o jejich angažovanosti v tomto případě cokoliv bližšího.[524]

521 Dopis Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci Společnosti Alše Balcárka, 23. listopadu 1937; SOkA, f. Balcárkova společnost pro Uničovsko a kraj jesenický (nezpracováno). Není bez zajímavosti, že členem spolku byl již od roku 1937 Karel Sedlák, správce muzea v Litovli – viz seznam členů; tamtéž.

522 Do jisté míry specifický případ představovalo německé muzeum v Mohelnici, jež vzniklo v roce 1922. Ministerstvo školství a národní osvěty se totiž tehdy pokusilo jeho národnostní zaměření ovlivnit ve prospěch Čechů (a ve prospěch jeho členství v českém muzejním svazu), avšak neúspěšně; viz příslušná korespondence v NA, f. Ministerstvo školství, k. 3265, složka Mohelnice. Nechyběly ani (nepočetné) případy, kdy byl v městském muzeu správcem Němec, třebaže ve vedení města měli převahu Češi – např. ve Znojmě či v Muzeu hlavního města Olomouce, kde se o přírodovědnou sbírku staral Heinrich Laus (*Kirsch 2014*, 85–86, 123, 194–196). V těchto případech profesionalita vítězila nad národnostním principem, avšak bez výjimky šlo o kontinuitu správcovství z monarchistické doby, nikoliv o nově ustavené kustody, jejichž postavení bylo navíc nejisté. Specifický případ se odehrál v Jihlavě – tamější německé Městské muzeum spravované německým Muzejním spolkem v Jihlavě bylo rozhodnutím vládního komisaře v květnu 1924 (bez ohledu na muzejní stanovy) převedeno do správy města, resp. nově zřízeného muzejního kuratoria. Představitelé Muzejního spolku proti tomu sice protestovali, ale marně. Muzeum s českou většinou v kuratoriu (ale zčásti s německými kustody) se stalo již v roce 1924 členem Svazu československých muzeí, zato německý Muzejní spolek, který svoji činnost neukončil, vstoupil v roce 1929 do německého muzejního Svazu (*Pisková 1988*, 155).

523 Dopis Okresního sboru osvětového ve Šternberku ministerstvu školství a národní osvěty, 7. února 1932; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3156, složka Moravská Huzová („*Pohanské pohřebiště uvedené kultury a stupně bylo objeveno v r. 1924. Tehdy a v roce následujícím vykopáno zde několik hrobů s bohatými nálezy. Práce tyto řídilo Vlastenecké museum v Olomouci a také správa Městského musea /něm./ ve Šternberku. Bohaté nálezy z těchto prací, trvajících v obou případech vždy jen několik dní, byly uloženy v obou jmen. museích.*“). Společný výzkum – ve skutečnosti šlo ale zřejmě o výkopy na odlišných plochách – proběhl ovšem teprve v roce 1925 (*Schirmeisen 1935a*, 48). V publikované zprávě o výzkumu v roce 1924 není žádný podíl muzea ve Šternberku zmíněn (*Kovář 1925*; srv. *Schirmeisen 1935a*, 48; k výzkumu muzea v Olomouci v roce 1925 viz jen zmínku – *Vybíral 1926*, 161).

524 Členství Muzejního spolku pro Uničov a okolí v Moravském archeologickém klubu vyplývá z plánu výdajů sestavených Vinzenzem Reimerem při žádosti o dotaci z ministerstva školství a národní osvěty – jednou z předpokládaných výdajových položek byl totiž členský příspěvek v tomto spolku. Viz Voranschlag für das Jahr 1938; NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755 (složka Uničov – spis čj. 105075/1938).

Muzejní spolek pro Uničov a okolí patřil k zakládajícím členům Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Anonymus 1925a*, 16).[525] A nezůstalo pouze u pasivního členství, neboť z Reimerova podnětu proběhla v roce 1936 valná hromada tohoto spolku v Uničově, a to v rámci tzv. *Sommerhochschulwoche*. Šlo bezesporu o významnou událost, bezpochyby nejvýraznější organizační počin Uničovských během pomyslného zlatého věku tamější archeologie – byla to totiž teprve druhá (a poslední) valná hromada německé prehistorické Společnosti, která se konala na Moravě (první moravský sjezd proběhl v roce 1929 ve Znojmě; *Runge 1929*).[526]

V muzejních organizačních strukturách se uničovské muzeum angažovalo již v monarchistických letech. Tehdy se prostřednictvím svého správce Emila Millera podílelo na činnosti Svazu německo-moravských místních muzeí – zprvu neformálního, od roku 1912 oficiálního sdružení, jež spojilo německá muzea v menších moravských městech. Vinzenz Reimer se v roce 1921 zúčastnil schůzky, jež souvisela s přeměnou této ryze moravské zájmové organizace v centrální Svaz německých muzeí pro vlastivědu v Československé republice. Muzejní spolek pro Uničov a okolí byl od počátku jeho členem a prostřednictvím tohoto Svazu získával dotace na svoji činnost z ministerstva školství a národní osvěty. V roce 1936 proběhl také jeho sjezd v Uničově v rámci tzv. *Sommerhochschulwoche*. Po vzniku Říšské župy Sudety se uničovské muzeum stalo povinně členem nově vytvořeného Svazu německých vlastivědných muzeí, župního svazu Sudety, který byl vtělen do říšského Německého muzejního svazu, kruhu svazů německých vlastivědných muzeí.

Muzejní spolek pro Uničov a okolí se podílel rovněž na založení Pracovního společenství německých historiků a vlastivědných badatelů Moravy a Slezska v roce 1932, volného sdružení určeného k diskusi nad všeobecnými otázkami muzejnictví, regionální vlastivědy a historie pod záštitou Německého spolku pro dějiny Moravy a Slezska (*Anonymus 1932a*, 40; k organizaci srv. stručně *Kirsch 2014*, 79–80). V roce 1934 se konalo druhé výroční valné shromáždění této organizace v Uničově (*Anonymus 1934a*; *týž 1934e*). Z pořadatelského hlediska šlo zřejmě o druhý nejvýraznější počin uničovských muzejníků. A nebýt jeho úspěšně zvládnuté organizace (a politicky podmíněných změn ve vedení města na přelomu let 1933 a 1934), zřejmě by se Vinzenz Reimer neodhodlal požádat o přidělení pořadatelství valné hromady německé prehistorické Společnosti.

~

Je zjevné, že hlavním formativním kritériem charakteru vztahu k sesterským muzeím na regionální úrovni nebyla pro Uničovské národnost jejich představitelů, ale ochota (a vůle) respektovat přirozené území působnosti a zájmu, jež Uničovští považovali za své hájemství. Pokud potenciální partnerské instituce byly ochotny toto základní (nepsané) pravidlo dodržovat, ke konfliktům či nepřátelství nebyl důvod. V regionální archeologii hrál prvořadou roli místní patriotismus, snaha zachovat pro budoucnost dědictví předků – a to (zpravidla) bez ohledu na národnost. Rovněž ve vztahu k jednotlivým postavám moravské archeologie nešlo o dělení na přátele a nepřátele podle národnostního klíče. Směrodatná byla vždy konkrétní zkušenost – ostražitost byla na pořadu dne u českých i německých kolegů, zároveň ale platilo, že přátelské (ne-li dokonce srdečné) vztahy byly možné s Čechy i Němci.

3.7 Žena v mužském světě

V době, kdy Mizzi Manethová působila v muzeu v Uničově, nebylo rozhodně obvyklé, aby se žena věnovala archeologii (srv. *Fries – Gutsmiedl-Schümann Hrsg. 2013*; *Rebay-Salisbury 2013–14*; *Sklenář 2017*). Až do počátku 40. let 20. století byla totiž středoevropská prehistorie takřka výhradně mužským světem – platilo to v českých zemích i na Slovensku, ale také v Německu, Rakousku, Polsku či Maďarsku. Ženy, jež tehdy působily v archeologii, byly takřka bez výjimky emancipované a mimořádně silné osobnosti, jež dokázaly překročit dobové konvence a vzepřít se předurčenému osudu. Společenský tlak okolí vycházející ze zakořeněných předsudků a nepochybná fyzická náročnost práce v terénu při výzkumech, jež byla s archeologií neodmyslitelně spojena, představovaly pouhé dva z řady faktorů, s nimiž se musely vyrovnat. Jejich cesta k archeologii byla zpravidla dílem náhody, nepředvídatelného iniciačního okamžiku spojeného s následným využitím příležitosti.

První průkopnické výjimky existovaly zajisté již v 19. století (*Sklenář 2016*, 484–485). Pomineme-li ženy z urozených kruhů s poněkud specifickým postavením i možnostmi (např. Elišku Šlikovou na panství Kopidlno v Čechách, Zsófii von Torma ve východní části monarchistického Rakousko-Uherska či Idu von Boxberg v Sasku a Francii; v prvních desetiletích 20. století např. Marii zu Mecklenburg-Schwerin, jež prováděla výzkumy především v dnešním Rakousku a Slovinsku), pocházely většinou ze

525 Viz též dopis V. Reimera O. Tschakertovi, 20. května 1924; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174.

526 Poslední sjezd Společnosti se konal v červenci 1937 v České Lípě, a to opět v rámci tzv. *Hochschulwoche*; Česká Lípa si tehdy připomínala 600 let od svého vzniku (*Streit 1937c*).

zámožnější střední vrstvy společnosti, v níž hrálo důležitou roli vzdělání (*Fries – Gutsmiedl-Schümann 2013*, 18–19). Jen zřídka dosáhly všeobecně respektovaného oficiálního postavení jako Johanna Mestorfová v severoněmeckém Šlesvicku-Holštýnsku, která od roku 1873 působila jako kustodka muzea v Kielu a v roce 1891 se v něm stala ředitelkou, jako vůbec první žena v Německu (*Koch – Mertens Hrsg. 2002*; *Kieburg 2013*; *Müller 2017*, 169–174).

Třebaže od přelomu 19. a 20. století prostředí univerzit v rakousko-uherské monarchii nebylo ženám zapovězené,[527] studium na filozofické fakultě pro ně představovalo obvykle první krok na učitelské dráze, nikoliv do světa vědy, natož v akademické kariéře. Ostatně např. v Německu se první ženy v archeologii habilitovaly teprve po II. světové válce a je jen stěží náhoda, že tamější první čtyři profesorky archeologie (Clara Redlichová, Elisabeth F. Schmidová, Waldtraut Schrichelová a Gisela Freundová) zůstaly svobodné. Soukromý život a kariéra byly pro ženy v archeologii až do 60. let 20. století jen obtížně slučitelné (*Bräuning 2009*, 6–13).[528]

~

Slečna Mizzi nebyla rozhodně první ženou v moravské archeologii (srv. *Doležalová 2013*) a nebyla ani jedinou ženou v archeologii meziválečného Československa, natož ve střední Evropě. Nepochybně však jako první žena na Moravě dokázala překročit práh profesionality, třebaže bez formálního univerzitního vzdělání. A rozhodně byla rovněž první ženou v národnostně německé moravské archeologii.

Patrně nejznámějšími (ale nikoliv jedinými!) moravskými předchůdkyněmi Mizzi Manethové byly čtyři dcery Jindřicha a Elišky Wanklových – Lucie, Karla, Vlasta a Marie Magdalena. Pro žádnou z nich však archeologie nebyla životní láskou, ale jen přechodným vzplanutím, podníceným (a podmíněným) otcovou zálibou, na níž se obzvláště ve svých mladých letech podílely. Jindřich Wankel již v 50. letech 19. století začal podnikat první výkopy v jeskyních Moravského krasu, neboť pracoval přímo v srdci tohoto malebného kraje jako lékař v dolech a hutích Huga knížete Salm-Reifferscheidta; záhy se stal nejvýznamnějším moravským prehistorikem, respektovaným rovněž za hranicemi Moravy. Archeologii ostatně neopustil ani po svém odchodu do penze a přesídlení do Olomouce v červnu 1883. Hlavní zájem jeho dcer však patřil národopisu/etnografii. Snad nejblíže měla k archeologii Vlasta, jež se v květnu 1876 provdala za Jana Havelku, profesora na Slovanském gymnáziu v Olomouci a jednoho ze zakladatelů Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, prvního českého muzejního spolku na Moravě vzniknuvšího v roce 1883 s ambicí stát se centrem českého národního a vědeckého života, archeologii nevyjímaje. Obzvláště na přelomu 80. a 90. let 19. století pod záštitou olomouckého muzejního spolku sama prováděla terénní výzkumy a o některých z nich zanechala stručné zprávy na stránkách spolkového časopisu, vydávaného od roku 1884 (*Havelková 1890a*; *táž 1890b*; *táž 1891*; *táž 1892a*; *táž 1892b*; *táž 1893*).[529] Kromě toho již od 80. let 19. století zveřejňovala články s archeologickou tematikou, jež z interpretačního hlediska vycházely z domnělé kontinuity výzdobných prvků na prehistorických artefaktech s motivy používanými v lidovém umění přelomu 19. a 20. století; na pravěké památky nahlížela pod zorným úhlem jejich slavinity, zcela v duchu romantických názorů hlavních tvůrců olomouckého muzejního spolku, včetně jejího otce Jindřicha Wankla (souhrnně srv. *Křížová 2009*). Po odchodu do Prahy (v roce 1896 se stala zaměstnankyní nově konstituovaného Národopisného muzea československého, kde pracovala jako kustodka) však její aktivní působení v olomoucké archeologii skončilo. Příliš pozadu za svojí sestrou nezůstávala ani nejstarší Wanklova dcera Lucie, která v 70. a 80. letech 19. století pravidelně doprovázela svého otce na mezinárodní vědecké kongresy v carském Rusku – v Kyjevě (1874), Kazani (1877), Petrohradě a Moskvě (1879; srv. *Kostrhun – Sklenář 2010*) a Oděse (1884). Již v roce 1870 (jako šestnáctiletá) se provdala za Františka Xavera Bakeše, jednoho z organizátorů hudebního a kulturního života v Blansku, jenž záhy po svatbě zakoupil statek v Ořechovičkách na Brněnsku; v jejich okolí poté provedla několik menších výkopů (*Bakešová 1886*) a její zásluhou se do muzea v Olomouci dostaly v létě 1888 (*Anonymus 1888*, 141) a na jaře 1891 (*Anonymus 1891a*, 87) dvě velké kolekce tamějších nálezů. Další z Wanklo-

527 Na univerzitách v předlitavské části rakousko-uherské monarchie směly ženy studovat od roku 1897, a to zprvu pouze na filozofických fakultách, teprve od roku 1900 rovněž na lékařských fakultách. Prvními absolventkami české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze byly Marie Zdenka Baborová a Marie Fabianová v roce 1901, obě studovaly na filozofické fakultě; první žena na lékařské fakultě – Anna Honzáková – promovala v březnu 1902. Naopak první ženou s doktorátem na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě byla teprve v roce 1908 Charlotte Weilová, absolvující filozofickou fakultu.

528 Jen pro letmé srovnání – první profesorkou prehistorie ve Velké Británii se stala v roce 1939 Dorothy Annie Elisabeth Garrodová. Také ona zůstala po celý život svobodná.

529 Patrně vůbec první výzkum pod jejím samostatným vedením se odehrál kolem Velikonoc 1889 v Předmostí (*Anonymus 1890*, 48; srv. *Havelková 1890a*). Srv. též např. informace o jejích aktivitách v létě 1891, kdy *„obádala objevenou šachtu plnou lidských koster v Dřevohosticích, pak navštívila okolí kloboucké u Brna a čejčské; o výsledku této cesty výzkumné podána bude svým časem zpráva.“* (*Anonymus 1891b*, 131).

vých dcer Karla se provdala za Vilibalda Absolona, lékaře z Boskovic; po jeho smrti v roce 1882 si vzala Eduarda Bufku. Sběratelka folklóru a autorka povídek vstoupila do dějin moravské archeologie především jako matka Karla Absolona, od 20. do 40. let 20. století patrně nejznámějšího prehistorika v českých zemích, stvořitele civilizace lovců mamutů v krajině pod Pavlovskými vrchy a jejího neúnavného popularizátora. Snad nejdále měla k archeologii nejmladší Wanklova dcera Marie Magdalena, jejíž doménou zůstal národopis (v roce 1914 se stala kustodkou Moravského zemského muzea, kde se podílela na vzniku národopisného oddělení); do dějin archeologie se zapsala především dokonalými kresbami archeologických nálezů, jež zhotovovala pro svého otce a sestry (přehledně srv. *Kostrhun 2017*, 15–16).

Sestry Wanklovy (a jejich matka Eliška Wanklová) nebyly jedinými ženami v moravské archeologii přelomu 19. a 20. století. Když byl v roce 1906 založen Moravský archeologický klub, spolek sdružující většinu moravských prehistoriků české národnosti, mezi zakládajícími členy se objevila také Ludmila Surmová, učitelka ze Slavkova, která se ostatně aktivně zúčastnila jeho ustavující schůze v Brně 23. prosince 1906 (*Procházka 1907a*, 19). V archeologii se pohybovaly rovněž manželky prehistoriků, jež svým partnerům vytvářely chápavé zázemí a podporovaly je v jejich práci. Příležitostně se aktivně zúčastňovaly terénních výzkumů, některé navíc dosáhly jistého mistrovství třeba v konzervaci keramických nádob. Před sňatkem většinou neměly o archeologii ponětí, avšak to se záhy změnilo. Namátkou manželka Jana Kniese Antonie, rozená Horáková, svému muži vypomáhala např. při proplavování zeminy při výzkumech v jeskyni Balcarově skále u Ostrova v Moravském krasu (ale také po zimních večerech doma, kam si hlínu z jeskyně odváželi), či při preparaci kostí (*Kostrhun 2008*, 21–22, 89–92; *týž 2017*, 14–15). A třeba jeden z nejvýznamnějších moravských archeologů té doby Innocenc Ladislav Červinka poznamenal o své čtvrté ženě Růženě Jančíkové pouhé čtyři měsíce po svatbě v dopise svému příteli Josefu Antonínu Jírovi, působícímu v Praze a jejím okolí: „*Už doplňuje také hrnce a jeden veliký se jí velmi pěkně podařil.*“[530]

Ve 20. a 30. letech 20. století se také na Moravě objevily první ženy zaměstnané přímo v muzeích, jakkoliv šlo o řídké výjimky. A ženy provádějící terénní výzkumy byly stále raritou. V době, kdy Mizzi Manethová spojila svůj život s uničovskou archeologií, pracovala v muzeu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci již několik let Libuše Kovářová; kustodkou muzea se stala po smrti svého otce (a dlouholetého kustoda muzea) Filipa Kováře v roce 1925 a v této pozici setrvala až do roku 1938, kdy ji podlomené zdraví vyřadilo z běžného života.[531] Během svého působení v pozici kustodky měla k archeologii bezesporu blízko – aktivně podnikala menší výzkumy, zachraňovala přímo v terénu nálezy a ve spolkovém časopise zveřejňovala drobné příspěvky o nových přírůstcích archeologické sbírky i o terénních akcích (*Kovářová 1927*; *táž 1928a*; *táž 1928b*; *táž 1929*; *táž 1930*; *táž 1931*; *táž 1932*). V roce 1935 byla ministerstvem školství a národní osvěty ustavena jednatelkou Státního archeologického ústavu pro politický okres Olomouc a z titulu této funkce měla informovat pražské ústředí o nových nálezech v přiděleném regionu.[532] V olo-

530 Dopis I. L. Červinky J. A. Jírovi, 9. října 1911; archiv OAS MMP, f. J. A. Jíra, sv. 73. Nešlo rozhodně o samozřejmost – v roce 1909 psal Červinka Jírovi o jeho ženě Marii, která svému muži pomáhala rekonstruovat keramické nádoby: „*Milostpaní je Vám opravdu obětavou pomocnicí, ku podivu, že se do toho nejen vpracovala, ale že ji to těší a nezmrzí se. Dámy zřídka věnují se podobné práci úmorné.*“ – viz dopis I. L. Červinky J. A. Jírovi, nedatováno (před červnem 1909); tamtéž.

531 Libuše Kovářová měla zdravotní problémy již od března 1935, kdy byla dočasně zproštěna povinností kustodky (*Bartocha 1935*, 159); do muzea se vrátila teprve v březnu 1937, tj. po dvou letech (*Bartocha 1938*, 91). V létě 1938 však Mizzi Manethová psala do Brna: „*Frl. Kovař aus dem Museum ist schon wieder in Brünn in der Nervenheilanstalt.*“ – dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

532 Viz seznam jednatelů Státního archeologického ústavu, 1935; MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32. Když na jaře 1940 proběhla po pěti letech nová jmenování, Libuše Kovářová byla opět mezi vyvolenými (*Anonymus 1940b*, 111), třebaže se již tehdy stáhla do ústraní. Jejímu jmenování ovšem předcházelo diskrétní zjišťování situace ohledně její nemoci – v listopadu 1939 psal Josef Kšír z Olomouce (v reakci na předchozí dotaz z Prahy), že je „*toho názoru, aby funkce jednatele Archeologického ústavu pro příští období byla opět svěřena slečně Libuši Kovářové. Mám za to, že tuto funkci bude moci dále zastávati. Podle informací, které jsem si o jejím zdravotním stavu opatřil, jest jinak zdráva a pracuje zatím sice jen doma, ale čeká každým dnem pozvání k lékařské prohlídce, na podkladě které obdrží posudek, zda může opět dřívější práci zastávati a za ni zodpovídati. Pevně doufám, že tento posudek bude příznivý.*“ – viz dopis J. Kšíra Státnímu archeologickému ústavu, 13. listopadu 1939; MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32. Když ale byla těsně před jmenováním požádána přímo Libuše Kovářová o potvrzení svého árijského původu a poměru k vojenské službě v armádě (stejně jako všichni potenciální kandidáti na jednatelství), odpovídala jejím jménem Božena Kovářová – viz dopis B. Kovářové J. Böhmovi, 17. dubna 1940; tamtéž („*Jak je Vám asi známo, byla sestra Libuše delší dobu churava a ačkoli stav její je značně lepší, dosud vedu za ni práci, proto neodpovídá sama.*“). Dodejme, že zatímco v roce 1935 byla v této funkci jedinou ženou na Moravě, o pět let později k ní přibyla Marie Ševčíková, jež byla jmenována jednatelkou pro politický okres Bystřice pod Hostýnem (*Anonymus 1940b*, 111; viz též jednatelské zprávy Marie Ševčíkové z února 1941 a 20. dubna 1942; MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 5, inv. č. 53).

mouckém Muzejním spolku se angažovaly také její sestry Marie a Božena spolu s matkou Marií, které se výrazně podílely na nové instalaci muzejní sbírky po přestěhování do nových prostor v roce 1935 během Libušiny nemoci (*Bartocha 1935*); všechny čtyři dámy ostatně vypomáhaly již svému otci a manželovi se správou muzejní sbírky.[533] Odchodem Libuše Kovářové do ústraní v roce 1938 však muzejní aktivity jejích sester a matky neskončily. Božena Kovářová se stala kustodkou muzea po své sestře (ostatně již během její nemoci ji zastupovala) a v této funkci setrvala až do zániku spolku na počátku 50. let 20. století. Na rozdíl od Libuše se ale soustředila především na péči o muzejní sbírku, jež ostatně nezahrnovala pouze archeologii; to ovšem bylo zřejmě způsobeno především nepříznivými dobovými okolnostmi po roce 1938.[534] Byly to ale pohříchu snad jediné české souputnice slečny Mizzi na Moravě. Ta ostatně sestry Kovářovy i jejich matku osobně znala – sama později vzpomínala, že právě v Olomouci se učila konzervovat keramické nádoby a kovové předměty („*Im Olmützer Museum lernte ich die Behandlung und die Konservierung der gefundenen Altsachen*"; *Maneth 1965b*, 173); dění v olomouckém muzeu ostatně příležitostně sledovala.

Archeologické výzkumy v okolí Uničova málem přivedly k archeologii další ženu, tentokráte ovšem německé národnosti. Na přelomu února a března 1931 Mizzi Manethovou kontaktovala Hilda Brachtlová z muzea v Šumperku. Slečna Mizzi o tom vzápětí psala do Brna: „*Das Schönberger Museum fängt auch an sich für Ausgrabungen zu interessieren, denn das Fräulein von dort hat mir durch H. Bittner (Pirnik) ihren Besuch zu sagen lassen um hier zu lernen, denn dort liegen noch Pferdezähne beschrieben mit ‚Zähne vorsintflutlicher Tiere' ausgestellt.*"[535] Neuplynuly ani čtyři měsíce a Mizzi Manethová se sama vypravila do Šumperku, aby si prohlédla archeologickou sbírku tamějšího muzea: „*Von Frl. Hilda bin ich sehr freundlich aufgenommen worden. Im Museum selbst sind meist mittelalterliche Scherben, doch von mehreren Fundstellen, nur die Fundstelle ‚Hermesdorfer Berg' ist mit typisch Horkauer Kultur vertreten.*" Spolu s předsedou šumperského Muzejního spolku (a příležitostným prehistorikem) Fritzem Rotterem se také na inkriminované naleziště vypravili a předběžně se dohodli dokonce na provedení terénního výzkumu, který měl ovšem proběhnout pod záštitou Karla Schirmeisena. Avšak slibně se rozvíjející spolupráce neměla pokračování.[536]

V Čechách se ve stejné době (tj. od 20. do první poloviny 40. let 20. století) pohybovalo v archeologii přece jen více žen, ovšem také zde šlo stále o nepočetné výjimky. Je ale zajímavé, že většinou měly profesionální vzdělání v oboru, neboť vystudovaly prehistorii na univerzitách v Praze. Rovněž zde platilo, že měly předchůdkyně již v 19. století, třebaže většina z nich se archeologii věnovala pouze příležitostně. Pocházely nejen z urozených kruhů, ale také z (vyšší) střední vrstvy (Gabriela Urfusová, Božena Němcová, Antonie Lehmannová); raritou (a naprostou výjimkou) mezi nimi byla bezesporu Anna Živná, hospodyně Václava Krolmuse (hlavní postavy české archeologie romantické éry 40. a 50. let 19. století), jehož často doprovázela na výpravách za archeologickou kořistí do terénu – a díky tomu získala množství praktických zkušeností (*Sklenář 2012*, 91, 147–149; *týž 2016*, 484–485; *týž 2017*). Snad nejvýraznější osobností mezi ženami v Čechách v 19. století, u níž byl navíc zájem o archeologii trvalejšího rázu, však byla Franziska von Weinzierlová, matka Roberta von Weinzierla (patrně nejvýznamnějšího prehistorika německé národnosti v Čechách na přelomu 19. a 20. století), která stála v roce 1873 na počátku cesty svého syna k archeologii; sama v ní působila až do své smrti na počátku roku 1898 (*Radoň 2010*, 12, 13, 19).

První profesionální archeoložkou v Čechách byla Libuše Jansová, dcera pražského malíře Václava Jansy, která v roce 1928 obhájila prehistorickou disertaci na Univerzitě Karlově (studovala zde od roku 1923). Poté působila ve Státním archeologickém ústavu, než v roce 1934 archeologii kvůli rodinným povinnostem přechodně opustila; vrátila se k ní (a na Státní archeologický ústav) teprve několik let po II. světové válce, v roce 1950 (*Smrčka – Smrčka 1986*). Pouhý rok po Libuši Jansové promovala na Univerzitě

533 Pozice Filipa Kováře v olomouckém Muzejním spolku byla natolik silná, že si vymínil, aby se dcera Libuše stala po jeho smrti kustodkou. Svému otci ostatně za jeho života účinně pomáhala – když byla po zhruba ročním provizoriu ustanovena od 1. ledna 1927 *definitivní kustodko*u, bylo jí do pracovní smlouvy započítáno pět odpracovaných let (tj. v muzeu byla aktivní přinejmenším od roku 1922). Marie Kovářová (vdova po Filipu Kovářovi) byla dokonce na valné hromadě v únoru 1936 zvolena čestnou členkou spolku (*Bartocha 1937*, 96); její dcery Božena a Marie byly zvoleny za čestné členky spolku o tři roky později (*Bartocha 1939*, 108).

534 Když ředitel Státního archeologického ústavu Jaroslav Böhm zamýšlel v roce 1947 přetvořit (v dubnu 1945 úředně zaniklou) síť jednatelů v konzervátory ministerstva školství a osvěty pro archeologické památky, v seznamu předloženém ministerstvu se pro správní okres Olomouc objevila Božena Kovářová – viz Seznam konservátorů ministerstva školství a osvěty pro archeologické památky (příloha k dopisu J. Böhma ministerstvu školství a osvěty, 17. července 1947); MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 31. Z plánu ovšem nakonec sešlo; bylo však charakteristické, že ve vyhotoveném návrhu byla jedinou ženou.

535 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 5. března 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

536 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

Karlově v Praze Ludmila Kraskovská, původem Běloruska, jež zde studovala od roku 1924; po absolutoriu krátce působila v Národním muzeu, než v roce 1931 odešla natrvalo na Slovensko (*Bača 2015*).

Kupodivu výrazně více bylo absolventek Německé univerzity v Praze, resp. tamějšího Pravěkého semináře, konstituovaného teprve v roce 1929 pod vedením Leonharda Franze, povolaného do Prahy z Vídně (k okolnostem komplikovaného ustavení Pravěkého semináře blíže *Blažek 2006*). Ženy-studentky byly autorkami sedmi z deseti absolventských prací obhájených během Franzova působení do podzimu 1938. A je pozoruhodné, že šlo takřka bez výjimky o ženy se zajímavými osudy, jejichž působení v oboru v několika případech přesáhlo hranice českých zemí.

Nejvýraznější stopu zanechala v české archeologii bezesporu Camilla Streitová, rodačka z Liberce, která po obhajobě disertace v roce 1932 působila na univerzitě jako Franzova asistentka; aktivně vedla řadu terénních výzkumů v českém pohraničí, jež také prezentovala na stránkách odborných časopisů (srv. např. *Streit 1934b*; *táž 1934c*; *táž 1936a*; *táž 1936b*; *táž 1936c*; *táž 1937b*), publikovala nálezy z tzv. starých sbírkových fondů německých muzeí (např. *Streit 1934a*; *táž 1934d*; *táž 1935*), zpracovávala bibliografie české prehistorické literatury (např. *Streit 1936d*; *táž 1937a*) a v roce 1935 byla ministerstvem školství a národní osvěty jmenována jednatelkou Státního archeologického ústavu pro okresy Česká Lípa a Dubá. V roce 1937 byla dokonce zvolena jednatelkou Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Streit 1937c*, 126).[537] Rok poté odešla z Prahy na univerzitu do Kolína nad Rýnem, ovšem po třech letech (již za zcela jiné politické konstelace) se do Čech vrátila – od léta 1941 byla z podnětu Úřadu říšského protektora (a po předchozích kuloárových diskusích) dosazena na místo zástupkyně ředitele Archeologického ústavu s cílem kontrolovat činnost celé instituce a usměrnit její působení podle představ německých úředních míst. Nejpozději v roce 1943 se stala hlavní postavou protektorátní archeologie, avšak její mise skončila v podstatě neúspěchem – když na přelomu srpna a září 1944 došlo v souvislosti s vývojem války k výraznému omezení činnosti kulturních institucí, Camilla Streitová iniciativně navrhla Archeologický ústav uzavřít (*Schliessung*) a všechny zaměstnance převést do válečné výroby, neboť si byla velmi dobře vědoma pasivní rezistence vůči svým snahám, prováděné od jejího návratu do Prahy většinou českých zaměstnanců v čele s ředitelem Jaroslavem Böhmem. K takto drastickému opatření nakonec nedošlo, činnost Archeologického ústavu byla pouze výrazně utlumena (*Stillegung*) analogicky k opatřením zasáhnuvším muzea, jakkoliv většina zaměstnanců se nasazení ve válečném průmyslu nevyhnula. Na počátku května 1945 z Prahy odešla a v poválečných letech již v prehistorii nepůsobila (*Blažek 2003*, 582–586, 589, 599–601; *Hlava 2018*).

Archeologii zůstala po několik let věrná rovněž Edith Stiassná, rodačka z pražské čtvrti Královské Vinohrady, která studium prehistorie na Německé univerzitě v Praze úspěšně završila v roce 1933. Již téma její diplomové práce (*Zur Geschichte des kretischen Frauenvolkes*) ovšem naznačuje, že se zčásti věnovala klasické archeologii, nikoliv české prehistorii, v níž výraznou stopu nezanechala (srv. zřejmě jen *Stiassny 1933*). Již od studentských let byla členkou Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, v níž zůstala až do konce její existence. Jako Židovka emigrovala zřejmě ještě před vypuknutím II. světové války do Velké Británie. V létě 1939 se podílela na výzkumu v Bury Hill, který probíhal pod vedením Charlese Francise Christophera Hawkese (*1940*, 291), a odborně byla činná minimálně do roku 1941.[538]

Svět archeologie zcela neopustila ani Josefine Kollmannová, jež pocházela z chorvatského Brodu nad Sávou. Studium prehistorie v Praze dokončila v roce 1936, ve stejném roce se v Uničově zúčastnila valné hromady Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu[539] a o tři roky později patřila k prvním odborným zaměstnancům Úřadu pro pravěk v Říšské župě Sudety. Od června 1939 se podílela na shromažďování údajů o nalezištích a nálezech na území Říšské župy Sudety z archivů Státního archeologického ústavu a Národního muzea v Praze (*Hlava 2017b*, 446–447), avšak v prvních měsících roku 1941 z rodinných důvodů – již jako Josefine Schubertová – z Úřadu pro pravěk odešla a přestěhovala se do Prahy. V rešerších pro Úřad pro pravěk ovšem příležitostně pokračovala až do roku 1944.[540]

537 Členkou výboru a předsednictva spolku byla zvolena v roce 1936 na valné hromadě v Uničově (*Runge 1936*, 119).

538 K členství v německé prehistorické Společnosti viz Mitgliederbuch; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 69, inv. č. 2332. Viz též dopisy E. Stiassné F. Rungemu, 7. března 1931 a 17. března 1931; tamtéž, k. 65, inv. č. 1850 (zaslání dosud vydaných sešitů *Sudety*). Ve Velké Británii proslovila 12. listopadu 1940 v tamějším Královském antropologickém institutu (*Royal Anthropological Institute*) přednášku o historii ženského oděvu na Krétě a v Mykénách (*Anonymus 1940c*, 214). Dne 2. října 1941 pronesla přednášku v Britské archeologické společnosti (*British Archaeological Association*) o ženském oděvu v prehistorii (*Anonymus 1942a*). Obě přednášky nepochybně vycházely z její pražské disertační práce.

539 Anwesendenliste der Hauptversammlung am 4. Juli 1936; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 69, inv. č. 2333.

540 Dopis H. Schrollera Sudetoněmeckému ústavu pro výzkum země a lidu, 9. května 1941; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche

Z absolventek Německé univerzity v Praze se svým původem vymykala Ethel Boissevainová. Rodačka z New Yorku se po úspěšném absolvování studia v Československu v roce 1936 vrátila do USA, kde se kromě archeologie zabývala také kulturní antropologií (*Browman 2013*, 156–157).

Zajímavé životní osudy měla také Elfriede Stadlerová, která studium v Praze dokončila v roce 1938. Poté působila na univerzitě ve Vídni v tamějším Prehistorickém ústavu, v jehož čele stál tehdy Oswald Menghin; zde se seznámila s Adamem Oršićem, jednou z nejzajímavějších (a také nejkontroverznějších) postav srbské archeologie válečných let 1941–1945, za něhož se v roce 1944 provdala; v roce 1951 spolu přesídlili do Brazílie, kde nadále pracovali v archeologii (*Janković 2016*; *týž 2018*).[541]

Naopak dvě další absolventky Německé univerzity v Praze zřejmě prehistorii opustily. Ilse Tittelová své studium úspěšně završila v roce 1934, avšak již na počátku roku 1935 zrušila předplatné časopisu *Sudeta* a vystoupila z Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu.[542] Elisabeth Schenková ukončila své studium v roce 1935 a její další osudy jsou nejasné.[543]

Ani v Čechách ovšem nechyběly ženy, jež se archeologii a terénním výzkumům věnovaly jen jako zálibě ve svém volném čase, navíc bez řádného univerzitního vzdělání. Avšak obdobně jako na Moravě šlo také zde o vzácné a nepočetné případy.

Jižně od Prahy byla velmi aktivní Olga Barvířová, dcera významného geologa Jindřicha Barvíře a autorka řady prací o archeologických nálezech na Zbraslavsku a Jílovsku, jež vycházely především v regionálním tisku (obzvláště v periodiku *Vltavské proudy*). V roce 1940 byla ustanovena jednatelkou Archeologického ústavu pro politický okres Jílové u Prahy (*Anonymus 1940b*, 110).[544]

S muzeem v Duchcově v severozápadních Čechách byla již od 20. let 20. století spojena Hermine Mayová. Ve 30. letech 20. století prováděla v regionu archeologické výzkumy především ve spolupráci s Josefem Glottem, absolventem Německé univerzity v Praze, kde v roce 1927 (tj. ještě před vznikem Pravěkého semináře) obhájil disertaci s archeologickým námětem (*Handel und Verkehr Böhmens in den ersten 4 Jahrhunderten nach Chr.*). Sama Hermine Mayová sice v Praze studovala v letech 1919–1920 historii, ale neúspěšně. V roce 1940 – již jako Hermine David-Mayová – byla Úřadem pro pravěk ustanovena okresní pověřenkyní pro pravěk na Duchcovsku (*Anonymus 1939–40b*), kde byla aktivní minimálně do roku 1942. Přestože po připojení Sudet k Německé říši vstoupila do NSDAP (a již na počátku 20. let 20. století se angažovala v Německé národní straně), poválečným sítem přidělování československého občanství úspěšně prošla a transferu – na rozdíl od Mizzi Manethové – unikla; snad sehrál jistou roli fakt, že již v té době byla vdovou a z hlediska rodinného původu mohla na stůl položit skutečnost, že její matka byla Češka. Práci v muzeu se příležitostně věnovala také v poválečných letech, jakkoliv s omezeními vyplývajícími z jejího původu a předchozích politických aktivit.

Situace v českých zemích se příliš nezměnila ani v souvislosti s důsledky politických událostí let 1938–1939, jež tehdy přepsaly mapu střední Evropy. Bylo paradoxní, že nacionálně socialistická ideologie s charakteristickou ambivalentností na jedné straně podporovala kult mateřství jako součást návratu ke kořenům *němectví*, na druhé straně poskytovala ženám prostor pro emancipaci. Šlo o svár snah o modernizaci státu a národa prostřednictvím návratu k idealizovaným tradičním hodnotám, avšak za současného využití moderních poznatků a techniky; tyto jen stěží překonatelné rozpory byly ale skryty již v základu ideologie (*Reichel 2004*, 90–100).

Na území Říšské župy Sudety nezůstala Mizzi Manethová osamocena. Kromě Hermine David-Mayové v muzeu v Duchcově působilo několik žen v centrálním Úřadu pro pravěk, některé z nich dokonce s řádným univerzitním vzděláním. Nelze opomenout především Annu-Marii

Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 37, inv. č. 1225 („*Vor kurzem ist sie aus familiären Gründen ganz aus dem Amte ausgeschieden. Ich habe sie beauftragt, das noch in Prag liegende Material zu einem vorläufigen Abschluß zu bringen und mir dann geschlossen einzusenden, da ich nicht übersehe, wann ich diese Arbeit in Prag fortsetzen lassen kann.*“). Korespondence z let 1941–1944 k rešerším a překladům české literatury je uložena tamtéž, k. 36, inv. č. 1220. Josefine Kollmannová se v roce 1939 vdala za Heinze Schuberta, malíře původem ze Světice/Zwettitz v severozápadních Čechách; v roce 1941 se manželům narodila dcera Ulrike. Heinz Schubert v roce 1942 narukoval do *wehrmachtu*, v roce 1944 se ocitl v americkém zajetí. Po propuštění přesídlil v roce 1947 do Kemptenu, kde se shledal se svojí ženou. Zemřel v roce 2001, jeho žena Josefine, která po II. světové válce již zřejmě v prehistorii nepůsobila, zemřela v roce 2009.

541 Elfriede Stadlerová byla členkou Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu – viz Mitgliederbuch; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 69, inv. č. 2332.

542 Viz dopis I. Tittelové Ústavu pro sudetoněmecký vlastivědný výzkum, 7. ledna 1935; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 66, inv. č. 1872 + Mitgliederbuch; tamtéž, k. 69, inv. č. 2332.

543 Elisabeth Schenková byla členkou Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu – viz Mitgliederbuch; MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 69, inv. č. 2332.

544 Srv. též jednatelské zprávy Olgy Barvířové z 28. února 1941, 1. října 1941 a 29. ledna 1944; MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 5, inv. č. 53.

Obr. 140: Anna-Marie Hoβnerová s pánským doprovodem (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 245).

Hoβnerovou, rodačku z Mostu, fotografku a dokumentátorku, jež od roku 1943 studovala prehistorii na univerzitě v Lipsku (*obr. 67, 140*). Po odchodu Hermanna Schrollera a Josefa Glotta do *wehrmachtu* jí navíc připadla část úkolů souvisejících se zajištěním provozu Úřadu pro pravěk; fakticky měla na starost přípravu druhého a třetího (nakonec nevydaného) čísla nové řady časopisu *Sudeta* do tisku.[545] Helene Ritterová, další ze zaměstnankyň Úřadu pro pravěk, své studium dokončila v roce 1944 rovněž na univerzitě v Lipsku. Jako dokumentátorka působila v Úřadu pro pravěk rovněž Roswitha Gieseckeová a při práci vypomáhala také Ilse Hiemeschová, manželka Volkmara Hiemesche, faktického vedoucího Úřadu pro pravěk během vojenské služby Hermanna Schrollera a Josefa Glotta. Na Teplicku působila Dora Stössel-Volckersová, absolventka univerzity v Berlíně, kde v roce 1941 dokončila studium dějin umění a prehistorie. K archeologii měla blízko také Anna Gnirsová, dcera Antona Gnirse (od roku 1925 až do své smrti v roce 1933 konzervátora pro antické památky Státního archeologického ústavu), jež od roku 1944 vypomáhala Úřadu pro pravěk na Loketsku (*Hlava 2017b*, 457); zčásti tak navázala na tamější působení svého otce ve 20. a na počátku 30. let 20. století (*Klsák 2003*).[546] A ve východní části Říšské župy Sudety působila od přelomu let 1942 a 1943 Gertrud Raschkeová, jež zastupovala svého muže Gerharda Raschkeho poté, co byl povolán do *wehrmachtu*.

Neobvyklý poměr mezi německými absolventkami a absolventy prehistorie v Praze se nezměnil ani v nových poměrech od září 1939, kdy byl do Prahy povolán Lothar Zotz a z Německé univerzity v Praze se stala Německá Karlova univerzita.[547] Během Zotzovy éry do roku 1945 bylo zadáno pět různých témat disertačních prací, z nichž byly dovedeny k obhajobě nakonec pouze tři. Z kvinteta studujících, jejichž hlavním oborem byla v letech 1939–1945

545 Archivní prameny k přípravě druhého a třetího ročníku nové řady *Sudety* (včetně příslušné korespondence Anny-Marie Hoβnerové) jsou uloženy v MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 53, inv. č. 1403.

546 Anna Gnirsová získala v roce 1944 doktorát z dějin umění, podle svého vlastního tvrzení však v Praze studovala také archeologii (*Gnirsová 2003*, 8); zřejmě ale nešlo o její hlavní studijní obor. Korespondence ke spolupráci Anny Gnirsové s Úřadem pro pravěk je uložena v MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 36, inv. č. 1220; srv. též NA, f. Státní památková správa, k. 678, sign. 321/1.

547 Německá univerzita v Praze byla přejmenována na Německou Karlovu univerzitu (*Deutsche Karls-Universität*) k 1. září 1939; původní Pravěký seminář byl přetvořen v Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou (*Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte*) teprve v listopadu 1939.

Obr. 141: Paula Starková, Gisela Freundová a Martin Jahn (archiv ARÚP, f. bývalého Amt für Vorgeschichte, foto 1124).

prehistorie, byly tři ženy. Pozoruhodné také bylo, že v pozici asistenta Zotzova univerzitního Ústavu se během pěti let vystřídaly (kromě dvou prehistoriků) tři ženy, jakkoliv dvě z nich neměly prehistorii během svého studia jako svůj hlavní obor (blíže *Hlava 2019*, 78–79).

Již od roku 1939 studovala v Praze Paula Starková (*obr. 141*), rodačka z Karlových Varů, jež zde s přestávkami působila až do roku 1944. Studium však nedokončila, navíc téma její disertační práce se zřejmě v průběhu studia změnilo. Na jaře 1940 krátce vypomáhala v Úřadu pro pravěk;[548] v roce 1943 dokonce dostala stipendium od komise pro pravěk Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu k výzkumu pravěkého osídlení v regionu Nyska (*Hlava 2019*, 75, pozn. 7).

Ingeborg Kiekebuschová, dcera významného říšskoněmeckého prehistorika a dlouholetého ředitele Muzea Braniborské marky v Berlíně (*Märkisches Museum*) Alberta Kiekebusche, se v Praze objevila v létě 1940 – s vedoucím univerzitního Ústavu Lotharem Zotzem se znala již z předválečných let, v jejím příchodu do Prahy hrál ale zřejmě větší roli její bratr Heinz Kiekebusch, který byl od jara 1940 zaměstnán na univerzitě. Po úspěšné obhajobě disertační práce se stala na podzim 1943 zaměstnankyní archeologického oddělení Městského muzea v Praze (dnešního Muzea hlavního města Prahy), v nějž se od podzimu 1941 převtělilo bývalé samostatné muzeum spravované Společností pro zachování a rozmnožení archeologických sbírek J. A. Jíry (Kiekebuschová v něm ale působila fakticky již od jara 1941); zde zůstala až do května 1945, po II. světové válce krátce působila v Berlíně a poté v Porýnském muzeu v Bonnu (blíže *Hlava 2012*; *týž 2019*, 76, pozn. 11).

Gisela Freundová (*obr. 141*), rodačka ze Solingenu, nejoblíbenější a nejtalentovanější Zotzova studentka, se v Praze objevila v roce 1940. Její disertační práce se týkala moravského paleolitu – původním námětem mělo být zpracování tzv. starých fondů z výzkumů Karla Absolona v Dolních Věstonicích, ale po rozepřích s Assienem Bohmersem, který pokračoval v tamějších výzkumech po roce 1939 pod záštitou *Ahnenerbe*, bylo téma změněno na zpracování starších nálezů z Předmostí. Freundová svoji práci obhájila v roce 1944 a od podzimu téhož roku působila

548 K jejímu působení v Úřadu pro pravěk srv. korespondenci uloženou v MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 19, inv. č. 1068.

v univerzitním Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou jako asistentka (*Oliva 2014*, 30; *Hlava 2019*, 79, pozn. 19). Po II. světové válce se spolu s Lotharem Zotzem etablovala na univerzitě v Erlangenu, kde po smrti svého mentora a ochránce převzala v roce 1969 vedení prehistorického pracoviště, jako vůbec první žena v Německu.

Z žen, jež přišly během válečných let 1939–1945 do styku s pražskou univerzitou, je vhodné zmínit také Annu Mickovou, od roku 1941 sekretářku vedoucího prehistorického Ústavu Lothara Zotze. Prehistorii se příležitostně věnovala již ve 30. letech 20. století, ostatně jedním z důvodů, proč souhlasila s Zotzovou nabídkou, byla právě možnost pracovat v tomto oboru (*Hlava 2019*, 76–77).[549] Byla ostatně schopná psát odborné články (*Micko 1942a*) i recenze nové literatury – vzhledem k jejím znalostem češtiny (to byl ostatně jeden z důvodů, proč si ji Zotz zvolil za sekretářku) zřejmě recenzovala právě díla českých prehistoriků (*Micko 1941*; *táž 1942b*).

Ženy v archeologii byly výjimkami také v jiných středoevropských regionech. Na Slovensku kromě již zmíněné Ludmily Kraskovské působila od roku 1935 jako jednatelka Státního archeologického ústavu pro okresy Ilava a Púchov Šárka Križanová;[550] v roce 1937 jí byly přiděleny ještě okresy Považská Bystrica, Velká Bytča a Žilina.[551] Archeologii se zde věnovala rovněž Ernestine hraběnka Coudenhove, majitelka panství Želiezovce, i když především jako mecenáška a sběratelka (srv. *Pichlerová – Tomčíková 1993*; *též 1994*; *též 1995*; *též 1996*; *též 1997*; *Brezňanová – Furman 2012*).

První ženou v Rakousku, která obhájila disertaci z prehistorie na univerzitě ve Vídni u zakladatele tamějšího Prehistorického ústavu Morize Hoernese, byla v roce 1917 Emma Bormannová. Již ve 20. letech 20. století ale prehistorii opustila a obrátila se k výtvarnému umění. U Hoernesova nástupce Oswalda Menghina od 20. do 40. let 20. století promovalo celkem sedm studentek. A v porovnání s absolventkami Německé univerzity v Praze je vhodné konstatovat, že také v tomto případě některé z nich pocházely z ciziny, resp. zanechaly v archeologii výraznou stopu – např. v roce 1929 zde ukončila studium Edna Thuner-Woodburyová, rodačka z Detroitu, která do své smrti v roce 1935 působila spolu se svým manželem Georgem Woodburym ve Státním muzeu v Coloradu. A ve stejném roce zde promovala také Amália Mozsoliczová, jedna z nejvýznamnějších badatelek o době bronzové v Maďarsku (*Rebay-Salisbury 2013–14*, 63–67). Rovněž v rakouských muzeích byly ženy vzácnými výjimkami – snad nejznámější (ale nikoliv jedinou) ženou-prehistoričkou v tomto prostředí byla Angela Stift-Gottliebová, kustodka muzea v Eggenbergu, v jehož čele dokonce stála od roku 1928 až do své smrti v roce 1941 (*Rebay-Salisbury 2013–14*, 70).

Jakkoliv převaha národnostně německých prehistoriček v meziválečném Československu mezi studujícími prehistorie může vyvolávat dojem o pokročilejší emancipaci v tomto prostředí oproti národnostně české společnosti, jde o pouhé zdání. Rovněž v říšskoněmecké archeologii, k níž německá archeologie obzvláště v Čechách vcelku přirozeně inklinovala, byly totiž ženy ještě ve 30. letech 20. století pomyslnými bílými vránami, a to i mezi univerzitními studenty prehistorie. Samozřejmě existovaly, ale rovněž v tomto případě šlo o výjimky. Namátkou na první stolici prehistorie v Německu v hessenském Marburgu první žena, Thea Elisabeth Haevernicková, promovala teprve v roce 1939. Když v letním semestru akademického roku 1932/1933 odjela studovat na univerzitu ve Vratislavi a setkala se zde s Liebetraut Rothertovou (*Piezonka 2006*; *Halle 2013*, 177–187),[552] radostně oznamovala do Marburgu svému ochraniteli Geru von Merhartovi, že zde není jedinou studentkou (*Halle 2013*, 190). Ostatně despekt, s nímž se tehdy přistupovalo k pověření žen odpovědnými funkcemi, poměrně zřetelně vyplývá z argumentace Lothara Zotze v souvislosti s úvahami o umístění německé odborné síly do Archeologického ústavu kvůli získání kontroly nad jeho činností – právě o Liebetraut Rothertové v této souvislosti jednomu z úředníků Úřadu říšského protektora neváhal v létě 1940 výslovně zdůraznit: „*Zwar ist sie eine Frau, besitzt aber den Vorteil im Osten hervorragend eingearbeitet zu sein, spricht polnisch und etwas tschechisch. (Auch Frau Prof. Mestorf, die Begrün-*

549 V říjnu 1941 (krátce před svým nástupem do univerzitního Ústavu) psala Lotharu Zotzovi: „*Wie Sie wissen, ist mir mehrfach eine Stellung mit einem erheblich höheren Gehalt, als ich es an Ihrem Institut bekommen würde, angeboten worden. Andererseits kennen Sie meine Liebe zur Vorgeschichte, die allein ausschlaggebend ist, wenn ich die Arbeit bei Ihnen aufnehme.* [...] *Weiter rechne ich bestimmt damit, dass ich auch künftighin neben meinen Büroarbeiten die Möglichkeit habe, mich wissenschaftlich weiterzubilden. Vor allen Dingen ist mir daran gelegen, dass ich gelegentlich wieder bei Ausgrabungen eingesetzt werde.*“ Dopis A. Mickové L. Zotzovi, 24. října 1941 (opis); Archiv UK, f. Úřad kurátora německých vysokých škol v Praze, k. 17, inv. č. 599.

550 Viz seznam jednatelů Státního archeologického ústavu, 1935; MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32.

551 Dopis Státního archeologického ústavu ministerstvu školství a národní osvěty, 19. dubna 1937 (opis); MÚA, A AV ČR, f. Státní archeologický ústav, k. 4, inv. č. 32.

552 Když Lothar Zotz sháněl v roce 1940 asistenta pro svůj univerzitní Ústav, jeho volba padla zprvu právě na Liebetraut Rothertovou, kterou znal ze svého působení v Braniborském zemském úřadu pro pravěké památky (Rothertová v něm pracovala od září 1938). Žádost o její uvolnění však byla zamítnuta (*Hlava 2019*, 75–76). Ještě v srpnu 1940 ji ale navrhoval jako jednu z variant pro obsazení místa v Archeologickém ústavu (*Hlava 2019*, 76 – pozn. 8).

derin und Direktorin des Kieler Museums, eine berühmte Forscherin, war schließlich eine Frau)."[553]

~

V širším středoevropském kontextu byla tudíž Mizzi Manethová pouze jednou z řady žen, které se v archeologii zhruba do roku 1945 pohybovaly. To samozřejmě nemění vůbec nic na faktu, že v porovnání s množstvím mužů šlo stále o vzácné výjimky, byť jejich počet se postupně zvyšoval.[554] Ovšem *osamocenost* slečny Mizzi minimálně do roku 1938 vynikne snad nejlépe v kontextu moravské archeologie a okruhu osob, s nimiž přišla do přímého styku. Ve 30. letech 20. století se příležitostně (a nadto nepravidelně) vídala snad pouze se sestrami Kovářovými (a jejich matkou) z Olomouce. Když se v roce 1936 konala v Uničově valná hromada Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, z žen-prehistoriček se jí zúčastnily pouze Camilla Streitová a Josefine Kollmannová; Mizzi Manethová však nepatřila k hlavním postavám, ostatně fotografie účastníků celé tzv. *Sommerhochschulwoche*, v jejímž rámci prehistorický sjezd proběhl (*obr. 50*), to ukazuje více než názorně – slečna Mizzi byla odsunuta do zadní řady na její okraj, místo v popředí bylo vyhrazeno mužům a jejich manželkám. A přestože se nepochybně podílela na veškerých přípravách, v dobových zprávách byla zmíněna jen zásluhou Wilhelma Weizsäckera, který jí neopomenul poděkovat (*Anonymus 1936c*).[555]

Je zjevné, že až do roku 1938 se Mizzi Manethová pohybovala takřka výhradně v uzavřeném uničovském mikrosvětě a za hranice regionu mohla nahlédnout jen výjimečně – jakkoliv po ukončení školního vzdělání pracovala v Budapešti a kdesi na území pozdější Jugoslávie, po návratu do Uničova (a po roce 1928) lze doložit, že pouze občas byla v Olomouci a jen výjimečně zavítala do Šumperku.[556] Tato dvě města zřejmě vymezovala maximální hranici geografického prostoru, v němž se zprvu pohybovala. Změna nastala teprve po roce 1938, a to jednak v souvislosti se smrtí Vinzenze Reimera, jednak v důsledku politických událostí, jež proběhly na podzim tohoto roku. Zapojení do oficiálních struktur archeologické památkové péče Říšské župy Sudety v letech 1939–1940 umožnilo slečně Mizzi cestovat do míst, která jí dříve byla zřejmě zapovězena. V červnu 1939 se zúčastnila týdenního vzdělávacího kurzu v Žatci, organizovaného Říšským úřadem pro pravěk NSDAP a Župním vzdělávacím úřadem sudetské župy, a na něj navazujícího 3. sjezdu Východoněmeckého pracovního společenství Říšského svazu pro německý pravěk v Ústí nad Labem. Teprve tehdy (a poprvé od uničovského sjezdu Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu v roce 1936) zřejmě poznala další ženy aktivně působící v archeologii – především Hermine David-Mayovou z muzea v Duchcově, s níž během týdenního pobytu v Žatci sdílela pokoj.[557] Také zde zřejmě vůbec poprvé zažila odbornou prehistorickou přednášku proslovenou ženou – šlo o Waltraut Bohmovou, jejíž výklad se týkal Ilyrů a Keltů (*obr. 65*). Nebylo to navíc rozhodně naposledy, kdy se úředně vypravila do Čech. Již v říjnu 1940 se zúčastnila slavnostního otevření Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu v Liberci, které pro ni muselo být nepochybně velkým zážitkem (*Anonymus 1940a*, 50).[558] A v dubnu 1941 plánovala spolu s uničovským starostou Antonem Kunerthem při cestě do Žatce a Teplic-Šanova návštěvu Prahy, a proto v předstihu prosila Karla Schirmeisena, zda „*Ihnen jemand in Prag bekannt ist, an den wir uns wenden könnten, dass wir nicht nur Zutritt in die Museen haben, sondern auch in die Werkstatt, die mich besonders interessiert. Herr Direktor haben einmal erwähnt, dass in Prag besonders gut präpariert wird. Schade, dass Prof. Franz schon weg ist. Wenn ich schon in Prag bin, möchte ich mir gleich dort die Vorgeschichte besehen, vielleicht kann ich*

553 Dopis L. Zotze H. Reinholdovi, 18. srpna 1940 (opis); NA, f. Úřad říšského protektora, k. 534, sign. I-10 V-3-1.

554 Ostatně nepočetné bylo rovněž zastoupení žen v příbuzných oborech. V českých zemích působila např. botanička Marie Puchmajerová, jež příležitostně spolupracovala se Státním archeologickým ústavem. Typickým a zároveň výjimečným případem je také třeba Ludmila Matiegková, která v letech 1908–1914 studovala na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity a získala zde doktorát. Přestože měla zjevné předpoklady pro vědeckou kariéru, dala přednost dráze učitelky. Egyptologii, jíž věnovala téma své disertační práce, se věnovala fakticky pouze ve svém volném čase (*Havlůjová 2005*).

555 Mizzi Manethová není zmíněna ani v oficiální zprávě o průběhu valné hromady; charakteristická je ostatně třeba pasáž o prohlídce prehistorické sbírky uničovského muzea: „*Selbstverständlich war in Neustadt nicht versäumt worden, das Museum zu besichtigen, dessen reichhaltige vorgeschichtliche Sammlung von den Herren Schirmeisen und Reimer im einzelnen erläutert wurde; Prof. Franz würdigte zusammenfassend die wissenschaftliche Bedeutung der Sammlung.*" (*Runge 1936*, 120).

556 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. července 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (s podrobným popisem návštěvy muzea v Šumperku).

557 Viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Ich war in einem Zimmer mit einer Duxerin zusammen. 58 Herren und wir 2 Weiber haben an diesem Lehrgang teilgenommen.*"). Viz též seznam účastníků Sonderlehrgang für Vorgeschichte und germanische Frühgeschichte; archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga (seznam obsahuje vskutku jména 58 mužů a 2 žen, jak uváděla Manethová v dopise Schirmeisenovi).

558 Viz též dochovaný záznam o ubytování Mizzi Manethové v hotelu v Liberci – MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 16, inv. č. 1013.

einiges bei unserer Neueinrichtung verwenden. Doch als ganz Unbekannte hineinschneien mag ich nicht. Darum lässt Herr Bürgermeister bitten, uns einen Ihrer Bekannten zu nennen, der uns führt."[559] Nakonec ovšem z plánované návštěvy Prahy sešlo, zůstalo jen u pracovní cesty na severozápad Čech. Po roce 1940, kdy byla jmenována okresní pověřenkyní pro pravěk, zajížděla v souvislosti se svými služebními povinnostmi poměrně často do slezské Ratiboře a Opavy. Před Vánocemi 1943 dokonce cestovala do Vratislavi, kde přednášeli Martin Jahn a Fritz Geschwendt.[560]

Po roce 1938 se také výrazně rozšířil okruh žen z prehistorického světa, jež osobně poznala. Ze zaměstnankyň Úřadu pro pravěk se Mizzi Manethová opakovaně vídala s Annou-Marií Hoβnerovou.[561] Ta se ostatně zúčastnila plošného výzkumu v Brníčku v roce 1940 a v následujících letech vcelku pravidelně jezdila do Uničova. Jako fotografka také profesionálně fotila některé významné nálezy z uničovské archeologické sbírky (*obr. 117*). Její vztah s Mizzi Manethovou se ovšem postupně zhoršoval, až se na straně slečny Mizzi změnil ve špatně skrývanou averzi. Měla zřejmě pocit, že Hoβnerová za jejími zády intrikuje u uničovského starosty. Když Mizzi Manethové vypršelo tříleté funkční období okresní konzervátorky pro pravěk, prosila v květnu 1943 Karla Schirmeisena o radu: „*Als Kreispflegerin habe ich eine Legitimation vom Gauhauptmann auf Vorschlag von H. Dr. Schroller ausgestellt erhalten. Jetzt ist diese im vergangenen März abgelaufen. An wen soll ich mich wenden? Erfährt es der Bürgermeister, so lässt er sich als Kreispfleger eintragen und die Arbeit kann ich machen. Es wurmt ihn doch schon lange, dass ich Kreispflegerin bin. Wie soll ich das anfangen? Hossner darf nichts erfahren, denn die trifft sich immer mit dem Bürgermeister.*"[562] A když o měsíc později Hoβnerová žádala Manethovou o rukopisy dvou článků do časopisu *Sudeta*, psala slečna Mizzi do Brna: „*Bitte, sehr geehrter Herr Direktor, helfen Sie mir! Mit den Aufsätzen möchte ich ihr gerne etwas auswischen. Ich werde sie machen so gut ich kann und ausgestalten mit alldem, das mir hier zu Verfügung steht. Nachher bitte ich um die sprachliche Ausgestaltung.*"[563] Nešlo rozhodně o ojedinělý projev despektu, neboť Manethová zároveň uváděla: „*Ich habe ihr Andeutungen gemacht, dass ich gerne vor der Veröffentlichung der Hockergräber noch mit Herr Direktor hier gerne darüber gesprochen hätte. Darauf gab sie mir zur Antwort ‚das ist nicht notwendig', das kann sie mir auch alles sagen, aber gewusst hat sie nichts.* [...] *Auch wollte ich Herrn Direktor bitten, das Skelett soweit als möglich zu bestimmen, aber das ist nach ihrer Meinung auch nicht notwendig. Ich habe eine fürchterliche Wut und bin ganz krank, dass Sie hier nicht mehr notwendig sind.* [...] *Noch etwas, was ich vergessen hätte. Ich habe Frl. Hossner gesagt, dass wir durch die Vermittlung des Herrn Direktors unsere Holzkohlenuntersuchungen und Bodenproben immer von der Brünner Technik erhalten. Auch dieses will sie nun selbst besorgen und an die Technik schreiben.*"[564]

Nejpozději od roku 1943 byla v pravidelném kontaktu s Gertrud Raschkeovou, jež zastupovala svého manžela v pozici zmocněnce Úřadu pro pravěk ve východní části Říšské župy Sudety. Ani v tomto případě ale nešlo o přátelství, ale o ryze úřední styk, jakkoliv Gertrud Raschkeová si Mizzi Manethové vážila za její obětavost a pracovní nasazení.

Pro Manethovou byly ovšem mnohem důležitější vztahy v Uničově a v tamějším muzeu. A zde rozhodně nebyla v záviděníhodné situaci. Vinzenz Reimer, s nímž byla jako se svým nadřízeným v trvalém bezprostředním kontaktu až do přelomu let 1937 a 1938, měl na roli žen ve společnosti velmi konzervativní názory a slečně Mizzi to také dával při různých příležitostech patřičně najevo. Jejich vztah byl bezesporu velmi komplikovaný, svoji roli v tom hrál nepochybně také značný věkový rozdíl (Reimer byl o třicet let starší než Manethová). Reimer nepochybně uznával, že Manethová každodenní práci v muzeu zastane dobře, ale považoval to svým způsobem za samozřejmost, za přirozený úděl ženy, jíž je vyhrazena poslušnost a podřízenost, nikoliv intelektuální vzdělanost a rovnoprávné společenské postavení. Vnitřní svět, v němž vojácký Reimer žil, byl světem monarchistického Rakousko-Uherska, s jeho privilegii, výsadami a mužskou dominancí. *Ženská emancipace* byl pro něj pojmem z jiného světa.

559 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 11. dubna 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

560 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 3. ledna 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Vor den Feiertagen war ich in Breslau bei einem Vortrag des H. Dr. Jahn und Dir. Geschwendt. Sie sprachen über den Hostein und Stramberg. Auch unsere Gegend wurde erwähnt.*").

561 Zajímavý je popis návštěvy v sídle Úřadu pro pravěk v Teplicích-Šanově v dubnu 1941, kdy zde ovšem nebyl přítomen Hermann Schroller: „*Beim Landesamt arbeitet jetzt auch Herr Prof. Tschakert, der sich riesig gefreut hat, mich kennenzulernen. Er lässt auch Herrn Direktor sehr schön grüssen. Bei ihm habe ich die Zeit verbracht, denn alle anderen waren keine Vorgeschichtler, ja haben nicht einmal eine Idee davon.*" – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. května 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

562 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 17. května 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

563 Šlo o dva články – o kostrových hrobech kultury zvoncovitých pohárů z cihelny v Dolní Sukolomi a o připomenutí výročí patnácti let od zahájení výzkumů na Uničovsku. Druhý článek nakonec sepsal Karl Schirmeisen (ovšem za vydatné pomoci Mizzi Manethové) – nevyšel ale v *Sudetě* (*Schirmeisen 1943b*).

564 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. června 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Kontrast s chováním Karla Schirmeisena vůči slečně Mizzi snad ani nemohl být výraznější. Přitom mezi Schirmeisenem a Manethovou byl stejný věkový rozdíl jako mezi Manethovou a Reimerem. Důležité zřejmě bylo prostředí, v němž se Schirmeisen od mládí pohyboval – intelektuální společnost Brna, největšího moravského města. Snad také zčásti nahrazoval Mizzi Manethové otce, jehož jen stěží pamatovala, neboť zemřel, když jí byly necelé čtyři roky. Naprostá důvěra, která se mezi nimi vytvořila, byla opravdu neobvyklá – a Karl Schirmeisen nikdy neodmítl prosbu o radu či o pomoc. Šlo přitom o ryze intelektuální přátelství, jež nikdy ani v náznaku nepřekročilo hranici láskyplného citu. Nebylo proto divu, že si slečna Mizzi právě jemu na Reimerovo chování opakovaně stěžovala, a to naprosto otevřeně, bez jakýchkoliv příkras. V lednu 1932 sdělovala do Brna: „*Er war in den letzten Wochen wieder sehr grob zu mir gewesen. Warum eigentlich? Ist ihm mein Wissen unbequem? Geärgert hat es ihm auch, daß mir Herr Direktor jetzt das neue Buch gesandt haben, das ich, dumme Gans nach seiner Meinung, ohnehin nicht verstehe.*“[565] A nebylo to rozhodně výjimečné. Když rok poté v dopise do Brna uvažovala o paleolitickém osídlení regionu a jeho zákonitostech, zakončila své vývody úpěnlivou prosbou: „*Bitte aber ja nichts dem H. Oberst daran verraten, denn der wird wieder schrecklich böse, wenn ich über etwas nachdenke.*“[566]

Na druhou stranu je nepochybné, že Vinzenz Reimer ponechával slečně Mizzi při její práci poměrně značnou volnost. To ale bylo zčásti způsobeno tím, že se v muzeu neobjevoval pravidelně. Ostatně funkce kustoda (a později předsedy) Muzejního spolku pro Uničov a okolí byla čestná, neplacená a Reimer byl oficiálně státní penzista se stálým příjmem, který se muzeu věnoval z nadšení ve svém volném čase. Stávalo se, že o něm slečna Mizzi delší dobu vůbec nevěděla a netušila, kde je. V prosinci 1930 psala do Brna: „*Herrn Oberst habe ich schon längere Zeit nicht gesehen, doch in Neustadt ist er noch.*“[567] A v březnu 1933 sdělovala s rozpaky: „*Mit Herrn Oberst ist nichts anzufangen, er ist jetzt fast den ganzen Tag bei seiner Dame und kommt erst spät abends um 6h in Museum.*“[568]

Manethová musela mnohdy vynaložit velkou obratnost spojenou se značnou dávkou asertivity, aby s Reimerem mohla koexistovat. Často žádala Schirmeisena, aby její nápady a přání přednesl Reimerovi jako své vlastní návrhy. Nebylo výjimečné, když do Brna psala: „*Bitte vileleicht Herrn Oberst den Vorschlag zu machen, denn sag ich es, ist es bestimmt nicht gut.*“[569] Když se v květnu 1931 schylovalo k výzkumu v Želechovicích bez Schirmeisenovy přítomnosti, obracela se slečna Mizzi do Brna s naléhavou prosbou: „*H. Oberst will die Aussicht übernehmen. Aber nach meinen Erfahrungen mit dem Salbn. Ofen traue ich nicht recht; die ganze Graberei wäre mir sehr unlieb. Es wird dort eine sehr schöne Ausgrabung werden. Erstens im schattigen Garten, zweitens liegen dort viele Kulturschichten übereinander, sodaß eine schichtenweise Ausgrabung notwendig sein wird.* [...] *Nun bitte, bitte ich H. Direktor mir zu schreiben, daß Sie diese Fundstelle selbst untersuchen (werden) wollen, denn dann wartet Herr Oberst bestimmt damit, wenn Sie sich dafür interessieren. Wenn ich auch dabei bin, darf ich doch H. Oberst nicht widersprechen, so könnte wieder ein Unsinn daraus werden.*“[570] A když měl na podzim 1931 do Uničova zavítat Innocenc Ladislav Červinka, prosila slečna Mizzi téměř zoufale: „*Bitte nochmals, wenn möglich, vor dem Herrn Konservator zu kommen, da können wir in Ruhe unsere frischen Funde nochmals besichtigen, da darf ich noch mitreden, denn H. Oberst hat mir das Wichtigmachen in Anwesenheit des H. Konserwators verboten, dann muß ich wieder dumm sein.*“[571]

Charakteristický byl ostatně také průběh jednání o platu Manethové v lednu 1932 a Reimerova role, kterou v něm sehrál. Na popud Vinzenze Reimera jej výbor Muzejního spolku tehdy stanovil ve výši 150 korun za měsíc. A slečna Mizzi si vzápětí rozhořčeně stěžovala do Brna: „*Meine Gehalt war von den anderen Herren höher angesetzt, doch H. Oberst hat ihn herabgedrückt.* [...] *5 Kč p. Tag ist mir wenig, was soll ich mir dafür kaufen? Kost oder Kleidung? Bekommt jedes einfache Dienstmädchen mehr. Ich habe dieses auch H. Oberst gesagt und zur Antwort erhalten, daß im Museum keine Arbeit ist. Wer wird Fußboden waschen, alles putzen, kehren usw?* [...] *H. Oberst sagte mir außerdem, wenn mir dieser Betrag nicht recht ist, so brauche ich nicht zu kommen. Zum Trost jedoch sagte er mir, daß ich vielleicht einmal eine kleine Stelle von der Gemeinde dazu erhalten werde, doch in der nächsten Minute erklärte er*

565 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 27. ledna 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

566 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 1. února 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

567 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. prosince 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

568 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. března 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

569 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. října 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. V listopadu 1930 sdělovala v jiné souvislosti: „*Herrn Oberst wage ich es noch nicht zu sagen, erst bis er in guter Laune sein wird.*“ – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. listopadu 1930; tamtéž.

570 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. května 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

571 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. října 1931; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

mir, daß überhaupt keine Weiber mehr angestellt werden dürfen, auch bei der kleinsten Stelle nicht."[572]

Avšak to vše byla jen jedna strana mince. Když Vinzenz Reimer na konci roku 1937 onemocněl a bylo zřejmé, že se blíží konec, Mizzi Manethová psala se smutkem do Brna: „*Im Museum habe ich jetzt einen Gesellschafter, einen jungen Lehrer ‚Rosensprung' aus Domeschau. Er ist hier in Neustadt angestellt. H. Oberst kommt sehr selten in das Museum, er ist meist krank. Allein ist es mir riesig langweilig und so habe ich mir den H. Lehrer eingeladen. Ich richte ihn für Vorgeschichte ab. Er interessiert sich sehr dafür.*"[573] Přes všechny ústrky a potíže, které s Reimerem zažila, si k němu přece jen vytvořila jisté pouto. A z jeho nepřítomnosti v muzeu byla nesvá.

V pozdějších letech byly pro Mizzi Manethovou velmi důležité také její spolupracovnice přímo v uničovském muzeu. Někdy od přelomu let 1939 a 1940 s ní pracovala Anna Briová, která byla do muzea přidělena jako posluhovačka. Vypomáhala Manethové při výzkumech (sama často přímo fyzicky pracovala) a povrchových průzkumech, podílela se rovněž na laboratorním zpracování nálezů (prý se učila konzervační postupy v Ratiboři; *Maneth 1965b*, 174). Jejich vztah prošel během necelých pěti let výraznou proměnou – od vzájemného respektu a pochopení až k odcizení. Když v roce 1940 vrcholily spory s představiteli města a Mizzi Manethová potřebovala utajit svoji korespondenci s Karlem Schirmeisenem, instruovala ho, aby jí dopisy posílal na adresu Anny Briové.[574] Poté co v listopadu 1940 zemřela matka Mizzi Manethové a pro ni nastaly potíže s bydlením (resp. s výpovědí z bytu, v němž se svojí matkou žila), Anna Briová jí nabídla, že může jít bydlet k ní.[575] Zlom v jejich vztahu nastal zřejmě v roce 1944, kdy se Briová vdala. Manethová krátce po její svatbě psala do Brna: „*Frau Bria hat sich vor ihrer Heirat schon sehr erhaben über mich gefühlt. Das habe ich bei verschiedenen kleinen Gelegenheiten zu spüren bekommen. Besonders war er der Schwiegersohn als Universitätsprofessor in den Kopf gestiegen. Sie wollte mir Vorschriften machen und ich sollte gehorchen. Sie wollte im Museum regieren.* [...] *Ganz deutlich hat sie es mir fühlen lassen, dass sie nicht mehr in abhängiger Stellung sein will, sondern selbständig. Doch sie hat sich gründlich verrechnet und wird sich noch immer mehr. Jetzt nach ihrer glücklichen 5wöchentlicher Ehe lässt sie sich wieder scheiden und sucht eine gute Stellung. Da sie grossen Einfluss bei der Partei hat, wäre ihr leicht möglich, an meine Stelle zu kommen. Doch gerade nicht. Nähres über die Heirat werde ich einmal Herrn Direktor mündlich erzählen. ‚Zwei betrogene Betrüger' wird hier bei uns das Drama genannt.*"[576] Pro slečnu Mizzi bylo zřejmě nakonec vysvobozením, když Briová ještě v roce 1944 odešla z Uničova. V muzeu ji nahradila Theresia Peikertová, která Mizzi Manethovou doprovázela po celý zbytek jejího života.

V letech 1941 a 1942 se v uničovském muzeu vystřídaly jako pomocnice Mizzi Manethové také minimálně tři mladé slečny. Je nutné konstatovat, že jen díky poválečným vzpomínkám Manethové známe alespoň u dvou jejich identitu (Wanda Platschková, Wilma Schönová), jakkoliv zveřejněné informace o jejich působení nejsou zcela přesné (*Maneth 1965b*, 174).[577] Pomocnice neznámého jména pracovala v muzeu zřejmě již v prvních měsících roku 1941. Na počátku května 1941 totiž Mizzi Manethová psala Karlu Schirmeisenovi: „*Für 3 Monate hatte ich eine Hilfskraft angestellt, von der ich mir von allen Fundstellen die Katasterpausen aus dem Grundbuch habe anfertigen lassen. Es ist ein ganz schöner Pack. Jetzt hat aber diese Hilfskraft eine sehr schöne Stelle in Prag erhalten.*" Avšak vzápětí dodávala: „*Für die Schreibarbeiten hatte ich schon wieder ein Mädchen in Aussicht. Sie geht zwar heute noch*

572 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 27. ledna 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále). Plat ve výši pouhých 150 korun měla ještě po více než šesti letech – na počátku léta 1938 (již po Reimerově smrti) sdělovala do Brna v souvislosti s událostmi kolem archivu a aktivitami Julia Rödera: „*Für Herrn Leiter, der für ihn auf Kosten der Gemeinde Bücher und Matriken einbindet, hat er einen Monatsgehalt von 600 Kč heraus geholt, während ich, die ich ihm auf die Finger schaue, unbequem bin. Ich sitze noch mit meinen 150 Kč. Was soll ich tun?? Alles glaubt an Röder. Wenn es so weiter geht, gehe ich vom Museum weg. Am Schönberger Museum ist jetzt eine neue Kustodin angestellt worden mit einem Anfangsgehalt von 700 Kč. Ich habe früher geglaubt es ist wirklich kein Geld hier, doch wenn es für andere reicht, kann es für mich auch da sein.*" – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1938; tamtéž.

573 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. listopadu 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

574 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 12. května 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Bitte, sehr geehrter Herr Direktor, mir diese schlechte Schrift zu entschuldigen, ich schreibe auf einen Buch. Der Brief geht auch wieder von Meedl ab, denn meine Schreiben unterliegen hier einer strengen Zensur. Wollten mir H. Direktor antworten, dann bitte wieder an Frau Anna Bria, Flurgasse 10.*").

575 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1940; archiv AU MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Frau Bria, meine Bedienerin, hat mir geraten, zu ihr zu kommen, damit ich nicht ganz allein bin.*").

576 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 15. června 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (nový švagr Anny Briové byl prý „*der Macher bei der Partei*").

577 Mizzi Manethová jejich příchod do muzea ve své retrospektivě spojila s Hermannem Schrollerem: „*Bei seinen weiteren Besuchen lernte er den Betrieb im Museum kennen und zu meiner Entlastung gab er mir noch zwei Hilfskräfte, Frl. Wilma Schön und Frl. Wanda Platzky, die von seinem Amt aus bezahlt wurden.*" (*Maneth 1965b*, 174). Skutečnost však byla poněkud odlišná.

Obr. 142: Ženy uničovské archeologie v červnu 1941 – Mizzi Manethová, Wanda Platschková, Anna Briová a Wilma Schönová (archiv ARÚP, C-TX-194502535).

in die Bürgerschule, kommt aber am Nachmittag immer zu mir üben. Sie ist eine Verwandte von mir, die mit ihrer Mutter aus Polen durchgegangen ist, und wäre froh, wenn sie einige Mark verdienen könnte."[578] Ovšem zřejmě nastaly problémy s financemi. O měsíc později se totiž slečna Mizzi ptala: „*Haben Herr Direktor schon wegen unserer Hilfskraft an Dr. Schroller geschrieben? Das Mädchen ist sehr tüchtig und fleissig.*"[579] Ty se však podařilo vyřešit a minimálně přes léto 1941 měla Mizzi Manethová o pomocnici – Wandu Platschkovou – postaráno (*obr. 142*). Také hned na začátku července 1941 s potěšením sdělovala: „*Unser neueingestelltes Fräulein ist sehr fleißig.*"[580]

Wilma Schönová v muzeu příležitostně vypomáhala již v červnu 1941 (*obr. 142*) a spolu s Wandou Platschkovou se zúčastnila výzkumu v Brníčku na přelomu srpna a září téhož roku.[581] Oficiálně však byla zaměstnána zřejmě teprve od poloviny prosince 1941 – zčásti ji platil Úřad pro pravěk, zčásti přispěl také uničovský městský úřad.[582] Ovšem pracovala zde pouze dva měsíce, tj. do poloviny února 1942. Poté již na její mzdu nebyly finanční prostředky.[583] Mizzi Manethová však o ni velmi stála, ale nedokázala jí pomoci. Na konci února 1942 bezradně psala do Brna: „*Sie möchte gerne ganz beim Museum bleiben, das Arbeiten gefällt ihr so gut. Sie will alles unternehmen, nur dass sie wieder zu uns kommen kann. Sie war auch wirklich zu allen Arbeiten zu haben.* [...] *Gestern war die Wilma hier mich fragen, was sie machen soll. Es wäre gut, wenn wir sie nicht aus den Augen verlieren würden. Könnte sie nicht vielleicht in Troppau oder Ratibor untergebracht werden, damit sie in ständiger Fühlung mit den Museumsleuten ist? So eine Sache ist sehr ärgerlich. Wir brauchen sie so dringend und dort muss sie sich einen Posten mühsam suchen.*"[584] Snad poté do muzea přicházela alespoň příležitostně vypomáhat, neboť ještě v květnu 1942 slečna Mizzi sdělovala: „*Unsere Wilma ist jetzt zuhause. Weil das Arbeitsamt sie immer nur auf Posten stecken wollte, auf denen kein anderer aushält, lassen sie die Eltern nicht mehr in Stellung gehen.*"[585]

Velmi komplikované byly také vztahy s městskými úředníky a představiteli města. Do počátku roku 1938 s nimi Mizzi Manethová do přímého styku prakticky nepřicházela, neboť vše směrodatné vyřizoval Vinzenz Reimer, zprvu jako kustod, později také jako předseda Muzejního spolku pro Uničov a okolí. To se však s jeho smrtí změnilo. Nyní se slečna Mizzi musela o sebe postarat sama. A zde hrál značně negativní roli fakt, že byla žena. Když se rozhodovalo o služebním zařazení (a platu) Mizzi Manethové a Hanse Leitera, byl na tom správce archivu vždy lépe, třebaže stejně jako ona postrádal jakékoliv formální odborné vzdělání. V červenci 1939 psala: „*Es wurde nämlich in einer Betriebssitzung der Stadtgemeinde der Angestelltenplan verlesen. Er wurde vom Herrn Bürgermeister angefertigt. Herr Leiter ist in einen höheren Rangklasse (VII), während ich nur (VIII) bin. In der Bezahlung ist es ein Unterschied von z. 50 Rm.*"[586] A v únoru 1940 si stěžovala: „*Aus Äußerungen des H. Bürgermeisters habe ich entnommen, daß ihm die Auslagen für das Museum zu hoch sind, dafür hat H. Leiter, der jetzt eingerückt ist, wieder Gehaltserhöhung bekommen, weil er fortgehen wollte.* [...] *Verzeihen, Herr*

578 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. května 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Identita třetí (v pořadí ovšem první) pomocnice zůstává neznámá.

579 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 23. června 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

580 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 1. července 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Nutno konstatovat, že ztotožnění Wandy Platschkové s druhou pomocnicí je pouze hypotetické – domnívám se, že lze takto uvažovat díky jejímu polskému křestnímu jménu.

581 Ausgrabungen bei Pirnik, Gartenanger, vom 17. 8. – 8. 9. und am Pinkerberg vom 8. 9. – 13. 9. 1941. Vorläufiger Bericht (kopie; s dodatečně dopsanými jmény účastníků); archiv NZ VMO, složka Brníčko, naleziště 2.

582 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. prosince 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Frl. Hossner war nur einen halben Tag hier. Sie hat es wegen der Bahnsperre sehr eilig gehabt. Sie hat zugestimmt, das Frl. Wilma vom Gau 50 Rm. erhält. Auch der Bürgermeister hat die 25 Rm. zugelegt. Seit dem 15. ist sie schon bei uns.*").

583 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. února 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Frl. Wilma ist schon fort. Sie musste am 15. 2. das Amt verlassen. Der Herr Bürgermeister hat ihr 14-tägig gekündigt. Frl. Hossner war hier, doch die hat rundweg erklärt, dass man da nichts machen kann.*").

584 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. února 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

585 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. května 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

586 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Direktor, daß ich wieder so schreibe, aber all mein Ärger, der in mir aufgestappelt ist, muß wieder einmal von mir herunter. Hier darf ich mich nicht mucken, sondern darf nicht einmal merken lassen, wie ich mich ärgern.“ Byla to zjevná diskriminace, ale obrana proti tomu prakticky neexistovala.

3.8 Soukromý život slečny Mizzi v Uničově

Světem Mizzi Manethové nebyla pouze archeologie, jakkoliv nejpozději od roku 1929 tvořila hlavní náplň jejího života a stala se pro ni smyslem sama o sobě. Její zaujetí bylo natolik velké, že jí svůj osobní život v podstatě obětovala. Ostatně ani během svého volna ji nedokázala zcela opustit. V létě 1942 chtěla prožít dovolenou v Hradečné a předem se na ni velmi těšila. Psala tehdy do Brna: „*Ich habe ab 13. 7. 21 Tage Urlaub. Den brauche ich schon wirklich dringend, in letzter Zeit bin ich sehr müde, dass ich mich kaum erschleppe.* [...] *Den Urlaub will ich in Markersdorf verbringen, wo ich mir schon auf das Bahnhofrestauration ein Zimmer bestellt habe. Die Verpflegung soll dort sehr gut sein.*“[587] Ovšem nakonec si od archeologie příliš neodpočinula. Spolu se svojí muzejní pomocnicí Annou Briovou, která za ní přijela, navštívila nedaleké Hradisko u Hradce, kde provedla povrchový průzkum, a obhlédla naleziště v místním statku čp. 52, o němž ji uvědomila jedna z místních školaček.[588] Nakonec dovolená v Hradečné netrvala ani plánované tři týdny, neboť ji musela předčasně ukončit.[589]

V dopisech Karlu Schirmeisenovi se o svém soukromí zmiňovala jen zřídka (a spíše v náznacích, Schirmeisenovi ovšem nepochybně srozumitelných) a neprozradila na sebe takřka vůbec nic. Velmi skrovné na jakékoliv informace tohoto druhu jsou také jiné dochované prameny, jež se zpravidla týkají pouze jejího působení v muzeu, resp. v archeologii. Je přitom zvláštní, že ani současníci nezanechali žádnou osobní vzpomínku na slečnu Mizzi. Chceme-li tudíž nahlédnout do jejího soukromí, musíme se zřejmě již navždy smířit s tím, že k dispozici jsou pouze náhodné střípky, jež spolu navzájem nesouvisejí, a neumožňují tudíž složit souvislý obraz – zčásti se navíc týkají nikoliv přímo soukromí Manethové, ale spíše jejích nearcheologických aktivit či zájmů. Nejvíce informací, jež jsou k dispozici, se týká peripetií s bydlením, které začaly po smrti matky slečny Mizzi na podzim 1940 – zmiňovala se o nich několikrát v dopisech do Brna, avšak mnohem podstatnější pro pochopení patřičných souvislostí je v tomto případě korespondence Rudolfa Hönigschmida, který v letech 1943–1944 Manethové pomáhal celý problém řešit. Tomuto tématu bude právě proto věnována většina následujících řádků.

Pouze ze dvou dochovaných fotografií, na nichž je slečna Mizzi zachycena, je zřejmé, že přinejmenším ve 20. letech 20. století byla členkou uničovského Hudebního a pěveckého spolku (*Musik- und Gesangverein Mährisch-Neustadt*), jednoho z nejstarších uničovských spolků, založeného již v roce 1849 (*obr. 143–144*).[590] Zda v něm byla aktivní také v následujícím desetiletí, není bohužel jasné.

V roce 1936 absolvovala výcvik v protiletecké obraně,[591] v níž byla poté činná i v letech II. světové války. Když se stal Uničov součástí Říšské župy Sudety, sama dokonce protileteckou obranu vyučovala. V létě 1939 sdělovala Karlu Schirmeisenovi: „*Vom 7. August ab gehe ich in eine Luftschutzschule. Ich werde als Luftschutzlehrerin ausgebildet.*“[592] Kurz vskutku absolvovala a již na podzim téhož roku psala do Brna: „*In Neustadt soll jetzt eine Luftschutzschule errichtet werden. Vorläufig bin ich die einzige berechtigte Lehrperson.*“ Avšak vzápětí dodávala: „*Mir paßt die Sache gar nicht. Die Unterrichtsstunden sollen ganztägig (Sonntag) und sonst immer nachm. von 4h–8h an sein. Wie wäre es möglich, daß ich mich davon drücken könnte. Ich habe doch noch so viel Vorgeschichte zum Aufarbeiten. Die Lehrstunden erfordern eine Vorbereitung, so daß es mir viel Zeit nähme.*“[593] Archeologie byla pro slečnu Mizzi evidentně prioritou a byla pro ni mnohem důležitější než výuka protiletecké obrany.

587 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 11. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

588 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 18. července 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Wir sind das Feld abgeschritten und haben wunderschöne Stellen gefunden. An manchen Stellen liegen die Scherben und Hüttenlehmbrocken massenhaft. Doch zu unserer Enttäuschung haben wir meist typische Hallstattscherben gefunden. Mittelalterliche Scherben sind nur vereinzelt und sehr selten. Frau Bria hat auch eine Feuersteinklinge gefunden.*“).

589 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 1. srpna 1942; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Meinen Urlaub musste ich abbrechen, da Frau Bria zu ihrer Tochter fahren wollte. Doch darüber einmal mündlich.*“).

590 Zaměření spolku procházelo proměnami, to samé platilo rovněž o jeho názvu – v roce 1849 vznikl jako Mužský pěvecký spolek (*Männergesangverein*), teprve od roku 1886 do něj směly vstupovat také ženy (*Hirnerová – Hlava 2017*, 214).

591 Mizzi Manethová je uvedena jako zástupkyně Adolfa Lipovského, vedoucího komanda určeného k ochraně památkově cenných předmětů – viz Die besonderen Dienste, nedatováno (1936/1938); SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 954, inv. č. 3106.

592 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

593 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. listopadu 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

Obr. 143: Hudební a pěvecký spolek Uničov v roce 1923 v Medlově – Mizzi Manethová je v přední řadě druhá zleva (archiv VMO).

Obr. 144: Hudební a pěvecký spolek Uničov v roce 1924 při oslavě svého jubilea – Mizzi Manethová je v druhé řadě třetí zleva (archiv VMO).

Obr. 145: Medelská brána v Uničově (MÚA, A AV ČR, f. Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, k. 68, inv. č. 2174).

Až do konce svého života se neprovdala a v nacionálně socialistickém Německu po roce 1938 – s jeho výrazným kultem mateřství – měla právě z tohoto důvodu pocit, že se dostává na okraj společnosti. V Uničově ostatně zřejmě nebyla ušetřena ani patřičných narážek či pomluv. Na počátku roku 1940 si totiž v dopise do Brna posteskla: „*Ich als alte Jungfer, die im Reich keine Existenzberechtigung hat, muß froh sein, daß ich hier arbeiten darf.*“[594]

Poté co se v roce 1918 vrátila do Uničova, žila se svojí matkou. Dům ve Šternberské ulici, v němž slečna Mizzi strávila dětství, musel být ale prodán kvůli dluhům způsobeným nesplacenými válečnými dluhopisy. Matka Mizzi Manethové si poté pořídila malý výminkový byt u Medelské brány (*obr. 145*), neboť – jak slečna Mizzi později poznamenala – „*nicht gerechnet hatte, dass ich in Neustadt bleiben werde*“.[595] Když 17. listopadu 1940 zemřela, nastaly pro Mizzi Manethovou krušné chvíle.[596] Nájemní smlouva, která platila pouze do konce života její matky, skončila. Navíc dům, v němž se byt nacházel, byl prodán[597] a nový majitel chtěl byt po matce slečny Mizzi využít pro své účely. Jenže ve válečných letech bylo velmi obtížné sehnat jakékoliv jiné bydlení a pro svobodnou ženu středního věku to byl téměř neřešitelný úkol. Hrozící nebezpečí vystěhování se ale tehdy podařilo zažehnat a Manethová mohla prozatím v bytě zůstat. Domácnost jí vedla v následujících měsících její teta.

Řešení se ovšem záhy objevilo. Sám starosta Kunerth i místní bytové družstvo (*Wohnungsgenossenschaft*) přislíbili Manethové dům, který si sama vyhlédla – šlo o dům č. 30 v Solní ulici v bezprostředním sousedství náměstí poblíž Medelské brány („*Es ist klein, enthält zwei Zimmer und Küche, ein kleines Gärtchen und liegt ganz in der Nähe des Museums.*“).[598] Slečna Mizzi sice vstoupila

594 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 2. února 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

595 Dopis M. Manethové R. Hönigschmidovi, 22. srpna 1943; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1.

596 Datum úmrtí viz matrika zemřelých Uničov, tom IX, fol. 101; odbor organizační a vnitřních věcí Městského úřadu Uničov.

597 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. listopadu 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Ich habe sehr viel verloren, da ich jetzt ganz allein dastehe. Die Wohnung, die meine Mutter als Ausgeding hatte, werde ich auch räumen müssen. Das Haus, in dem ich wohne, soll zum Verkauf kommen. So habe ich mit meiner Mutter auch die Heimat verloren. Was ich machen werde, weiss ich noch nicht.*“).

598 Dopis M. Manethové R. Hönigschmidovi, 22. srpna 1943; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1.

jako podílník do bytového družstva, neboť právě jemu vyhlédnutý dům patřil, avšak ke koupi nemovitosti do svého vlastnictví potřebovala získat půjčku od banky. O ni požádala v říjnu 1942, ale vyřízení žádosti se vleklo a do jara 1943 nebylo vyřešeno.

Mezitím se ale výrazně změnila situace – všeobecné restrikce související s probíhající válkou vše zkomplikovaly. Podle nového úředního nařízení měly mít nyní možnost kupovat dům pouze rodiny s dětmi, navíc vždy se souhlasem příslušné organizační složky NSDAP a landráta. To byla samozřejmě čára přes rozpočet. A starosta Uničova – příslib nepříslib – si nyní pouze umyl ruce. Sdělil slečně Mizzi, aby si pomohla sama. V květnu 1943 přišla další rána – dům, který měla Manethová vyhlédnutý, musela koupit co nejdříve, neboť jinak hrozilo, že bude prodán ve veřejné dražbě.

Manethová vzápětí psala do Brna Schirmeisenovi o své tíživé situaci: „*Ich muss jetzt drängen, dass ich den Kauf abschliessen kann. Ausserdem ist das Haus, in dem ich wohne, verkauft und ich soll meine Möbel in eine Kammer einstellen und zu einer Verwandten schlafen gehen. Das ist doch kein Leben, wenn ich nicht einmal eine kleine Wohnung habe.*“[599] Odpověď na žádost o poskytnutí půjčky však stále neměla a právě v tom spočíval problém. Bylo zřejmé, že pomůže pouze přímluva z nejvyšších míst, což jí ostatně doporučoval také Egon Vodička, právník zastupující bytové družstvo.

Karl Schirmeisen se obrátil do Liberce na Rudolfa Hönigschmida a sděloval mu, jaké peripetie musí Mizzi Manethová absolvovat: „*Durch zwei Jahrzente hindurch hat sie die Arbeiten sogar fast umsonst geleistet und hat dabei nicht an sich und an ihre Zukunft gedacht. Auch für das Gemeinwesen und für die Partei hat sie selbstlos, oft bis zur völligen Erschöpfung, gearbeitet. Jetzt, wo man ihr in einer misslichen Angelegenheit helfen konnte, denkt niemand an Dank, ja man verspottet sie noch dazu.*“ Schirmeisen vylíčil zoufalou situaci, v níž Manethová byla, a žádal Hönigschmida o pomoc: „*Vorläufig darf Frl. Maneth mit ihrer Tante, die ihr die Wirtschaft führt, noch in einem Küchenraum wohnen. Aber der Hausbesitzer drangt ununterbrochen zum Ausziehen, weil die Küche in ein Geschäft umgewandelt werden soll.* [...] *Ihr Wort wird doch bei der Partei und beim Landrat schwer in die Waagschale fallen.*“[600]

A Hönigschmid ukázal, že má srdce na pravém místě. Vzápětí psal do Uničova a žádal Manethovou o přesné a podrobné informace k zamýšlené koupi domu.[601] Ta mu je obratem poskytla a úpěnlivě prosila: „*Nun bitte ich um Ihre Fürsprache, denn von meinem Hausherrn werde ich schon arg gedrängt, weil mein Hauskauf schon fast 3 Jahre dauert.*“[602] Hönigschmid poté z titulu svého postavení oslovil Zemskou banku a žirovou centrálu pro Sudety (*Landesbank und Girozentrale für das Sudetenland*) v Liberci, u níž Manethová o půjčku žádala, a celou vahou svého vlivu její žádost doporučil. Z banky mu ovšem na počátku srpna 1943 odpovídali, že půjčka pro Manethovou byla zamítnuta kvůli nesplnění stanovených kritérií – Manethová byla svobodná a pravidla pro přidělování půjček na koupi bytu byla v tomto směru jednoznačná. A dům, který měla slečna Mizzi vyhlédnutý (a přislíbený), šel tudíž do veřejné dražby.

Hönigschmid vzápětí sděloval špatnou zprávu do Uničova i do Brna.[603] Manethová dala poté průchod svému zklamání: „*Nun arbeite ich heuer für das Museum 22 Jahre. In den ersten Jahren vollständig unentgeltlich und dann für einen Monatslohn von 150 Kč. Meine Arbeit hat jetzt nach der Heimkehr in das Reich überall die grösste Anerkennung gefunden, auch vom Herrn Regierungspräsidenten habe einen grösseren Geldbetrag als Auszeichnung erhalten. Von Fachleuten aus dem Altreich, wie Dr. Schroller und jetzt Dr. Raschke, Ratibor, wurden meine Arbeiten als vorbildlich anerkannt. Natürlich erfüllt dies alles mich mit der grössten Befriedigung, doch desto ärger ist die Enttäuschung, dass mir unsere Neustädter nicht einmal das kleine Häuschen gönnen wollen. All die Jahre hindurch habe ich niemals an mich selbst, sondern nur immer an meine Arbeit für Heimat und Volk.* [...] *Es kränk mich sehr, dass ich hier in Neustadt für meine aufopfernde Arbeit so behandelt werde.*“ A věrně líčila, v jakých podmínkách nyní žije: „*Da das Haus in ein altes Stadttor eingebaut ist, sind die Wände Steinmauerwerk, das ständig feucht ist. So kommt es, dass in meiner Wohnung alles verfault und schimmelig wird und sich auch auf meine Augen sehr nachteilig auswirkt.*“ Nakonec se odhodlala k prosbě – bylo prakticky jisté, že dům zakoupí liberecká

599 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 17. května 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

600 Dopis K. Schirmeisena R. Hönigschmidovi, 12. června 1943; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1. Hönigschmid nebyl v Uničově neznámý – již 27. ledna 1927 zde měl v sále městského hotelu přednášku o německých malířích činných po roce 1850 (*Anonymus 1927a*) a zúčastnil se také uničovské *Sommerhochschulwoche* v roce 1936 (*Anonymus 1937d*).

601 Dopis R. Hönigschmida M. Manethové, 15. června 1943 (kopie); NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1.

602 Dopis M. Manethové R. Hönigschmidovi, 17. června 1943; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1. Karlu Schirmeisenovi vzápětí děkovala za zprostředkování – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. června 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Wegen meinem Haus habe ich alle Belege an H. Dr. Hönigschmid eingeschickt, der sie von mir verlangt hat. Vielen Dank für die Vermittlung! Hoffentlich geht die Sache jetzt vorwärts.*“).

603 Dopis R. Hönigschmida M. Manethové (na vědomí K. Schirmeisenovi), 12. srpna 1943 (opis); NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1.

Zemská banka, neboť v dražbě šlo pochopitelně o nejvyšší nabídku. A ta jej poté prodá dále. Manethová prosila o přímluvu, aby banka byt prodala právě jí: „*Wie mir hier unser Amtsleiter sagte, werden sich viele Bewerber finden und da muss schon eine grosse Fürsprache vorhanden sein um bevorzugt zu werden.*“[604]

Plat, který Manethová pobírala ve 30. letech 20. století v muzeu, na úspory nestačil. Až do přelomu let 1931 a 1932 v něm totiž pracovala zdarma a teprve od ledna 1932 dostávala 150 korun měsíčně. S touto mzdou žila až do léta 1938, kdy nastala změna. Jen občas přišlo přilepšení – třeba v září 1935 jí představitelé města udělili odměnu 600 korun za přípravu nových expozic muzea v gymnáziu.[605] V době, kdy mělo muzeum své sídlo v gymnazijní budově, bylo zde v jedné z místností instalováno promítací zařízení pro veřejnost, tzv. *Panorama*. Tento systém, který sloužil k promítání obrázků, zakoupil Spolek pro zachování německé střední školy v Uničově na jaře 1929 (*Anonymus 1929b*). V provozu byl od května téhož roku, a to zprvu denně, později ale došlo k redukci; sady promítacích obrázků se pravidelně měnily a výnosy putovaly výše uvedenému spolku, který z nich financoval provoz okleštěného gymnázia. V *Panoramě* si Mizzi Manethová zřejmě přivydělávala, neboť se o ní několikrát zmiňovala v dopisech do Brna – poprvé v listopadu 1930.[606] V souvislosti s přijetím na placené místo v muzeu však o výdělek z *Panoramy* přišla. Sdělovala tehdy do Brna: „*Da das Panorama ab Feber entfällt, so bleiben mir nur die 150 Kč bei ganztägiger Arbeitszeit. Das Panorama war nur von 4–8^{h} geöffnet und 2 Tage ganz frei, sodaß ich noch nebenbei mir etwas verdienen konnte, aber so habe ich nur die 150 Kč im ganzen Monat.*“[607]

Hönigschmid neváhal pomoci ani podruhé. Znovu se obrátil na Zemskou banku a ta mu v září 1943 nezávazně sdělovala, že pokud dům v dražbě vskutku koupí, zájem Mizzi Manethové zohlední. Manethová si však musela zajistit příslušné povolení od šternberského landráta.[608] Byla to alespoň nějaká naděje. Hönigschmid vše vzápětí sděloval do Uničova a Manethová mu s velkou vděčností děkovala. A dodávala: „*Ich werde demnach schon in den nächsten Tagen beim H. Landrat Dr. Klaper in Sternberg wegen Bietergenehmigung vorsprechen. Hoffentlich erhalte ich sie. Es gibt für mich wirklich keinen anderen Ausweg als den Ankauf eines kleinen Häuschens. Auf eine Wohnung habe ich keinen Anspruch, weil hier ca. 200 Familien, auch mit mehreren Kindern, auf Wohnungen warten.*“[609]

Tím ale peripetie s koupí bytu nebyly ani zdaleka u konce. Na dražbu došlo totiž teprve 26. května 1944, po více než půl roce. Manethová o ní psala ještě ten samý den do Liberce Hönigschmidovi a sdělovala, že dům podle předpokladů získala liberecká Zemská banka. Avšak vyvstal další problém: „*Durch ihren, hier bei der Versteigerung anwesenden Vertreter, Dr. Jüttner, habe ich erfahren, dass es von dieser Anstalt die GTS übernehmen will.*“[610] A banka musela upřednostnit oficiální úřední zájem. Ovšem zástupce banky se snažil slečně Mizzi vyjít maximálně vstříc: „*Dr. Jüttner hat mir geraten nochmals Ihre Hilfe in Anspruch zu nehmen und darauf hinzuwirken, daß die GTS, die ebenfalls in Reichenberg, Karl Herzigstrasse 2 ihr Amt hat, zu meinen Gunsten von ihrem Erwerb ablässt. Da das aber wieder nur durch eine höhere Fürsprache erreicht werden kann, so bitte ich nochmals darum.*“ Naděje stále žila: „*Bis jetzt hat die GTS bei uns nur Tschechenhäuser angekauft, hier aber handelt es sich um rein deutschen Besitz.*“[611] Slečna Mizzi dokonce obstarala doporučení starosty Uničova Franze Siegla.[612]

Hönigschmid potřetí orodoval za slečnu Mizzi, ale marně. Dne 13. června 1944 mu z libereckého ústředí *Grundstückverkehrs- und Treuhandgesellschaft* sdělovali, že jeho přímluvě nemohou vyhovět, neboť „*der Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums die Liegenschaft bereits der Kriegerwitwe Marie Diblik in Mähr.-Neustadt zugesprochen*

604 Dopis M. Manethové R. Hönigschmidovi, 22. srpna 1943; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1. Prosbu Manethové podpořil dopisem také Heinrich Till, jeden z jejích přátel – viz dopis H. Tilla R. Hönigschmidovi, 24. srpna 1943; tamtéž.

605 Protokol ze zasedání městské rady, 4. září 1935; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, knihy, inv. č. 265 (původní návrh, který přednesl uničovský farář Augustin Liewehr, zněl na 300 korun; radní Franz Praschil navrhl 600 korun). Srv. též Protokol ze zasedání městského zastupitelstva, 19. září 1935; tamtéž, inv. č. 251.

606 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 26. listopadu 1930; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Am Sonntag war H. Schinzel Rudolf aus Salbnuß, der Besitzer des Urnenfeldes u. s. w., bei mir im Panorama.*“).

607 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 27. ledna 1932; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

608 Dopis Zemské banky a žirové centrály pro Sudety R. Hönigschmidovi, 7. září 1943; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1 („*Für den Fall, daß das Grundstück von uns erstanden wird, sind wir bereit, Frl. Maneth als Bewerberin in Berücksichtigung zu ziehen.*“).

609 Dopis M. Manethové R. Hönigschmidovi, 15. září 1943; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1. Vzápětí také psala Karlu Schirmeisenovi a sdělovala mu nové informace – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 16. září 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Ich habe erst das Ergebnis meiner Anfrage wegen des Hauses von Reichenberg abgewartet, bevor ich Ihnen schreiben wollte. Die Abschrift liegt bei. Jetzt werde ich noch den Landrat bearbeiten.*“).

610 Pod zkratkou GTS se skrývá *Grundstückverkehrs- und Treuhandgesellschaft Sudetenland, G.m.b.H.* Šlo o obchodní společnost podporovanou státem, jež disponovala vyvlastněným (resp. také zakoupeným) nemovitým majetkem.

611 Dopis M. Manethové R. Hönigschmidovi, 26. května 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1.

612 Befürwortung (F. Siegl), 8. června 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1.

hat."[613] Heinrich Himmler jako říšský komisař pro upevnění němectví měl zkrátka větší slovo než vedoucí Památkového úřadu Říšské župy Sudety.

Hönigschmid nepříznivou zprávu sděloval obratem do Uničova. A Manethová tentokráte nechala veškerou zdvořilost stranou. Psala o tom vzápětí do Brna: „*Wegen des Hauskaufes habe ich noch einen Weg versucht und der GTS einen groben Brief geschrieben, wieso sie das Haus beansprucht, wo es mir doch schon solange schriftlich zugesagt war. Vielleicht kommt man mit Grobheiten weiter. Die ganze Sache würde mich ja nicht so ärgern, wenn es nur mit den Zeitverhältnissen im Zusammenhang wäre, aber zu Weihnachten hat mir schon mein Advokat gesagt: ‚Passen sie auf, sie werden hintergangen'. Und das ärgert mich. Da vertrage ich früher eine Grobheit als Falschheit.*"[614] To byl ale s největší pravděpodobností definitivní konec snahy získat vlastní bydlení. Manethová až do svého odchodu z Uničova zřejmě zůstala v nevítaném provizoriu u Medelské brány. Když totiž po květnu 1945 uváděla v oficiálních dokumentech svoji adresu, používala dva údaje – Mohelnická 13 (tj. s největší pravděpodobností byt u Medelské brány) a Olomoucká 23. Z koupi domku v Solní ulici 30 zjevně sešlo.

3.9 Mizzi Manethová a německý nacionalismus

Doba zlatého věku uničovské archeologie byla přesycena politickými událostmi, jež zasahovaly do života každého z obyvatel města, včetně Mizzi Manethové. A nutno také v tomto případě konstatovat, že bez soukromé korespondence s Karlem Schirmeisenem bychom o jejích názorech na ně nevěděli patrně vůbec nic. Poznámky či hodnotící soudy k událostem, jež hýbaly střední Evropou (a Uničovem), bychom však v jejích dopisech hledali marně. Až do přelomu let 1937 a 1938 prakticky nikdy nekomentovala politické dění, nanejvýše stručně konstatovala, co se stalo, ovšem vždy ve vztahu k místní uničovské realitě. Avšak od konce roku 1937 se v jejích dopisech občas objeví poznámky, jež nenechávají prostor pro pochybnosti o jejím vnitřním přimknutí k idejím německého nacionalismu.

Situace uničovského muzea, jež bylo zčásti závislé na podpoře města, ostatně neponechávala Mizzi Manethové možnost zůstat zcela stranou politiky. Události bylo nutné sledovat (a vytvářet si na ně názor, resp. reagovat na ně) přinejmenším na místní úrovni, tj. v rámci komunální politiky, jež od počátku muzeum ovlivňovala. Rozvoj muzea byl totiž zčásti závislý na postoji představitelů města. Šlo nejen o subvence, jež Muzejní spolek pro Uničov a okolí dostával, ale také o zázemí muzea. Asi nejvíce se to projevovalo v peripetiích kolem muzejního sídla. Muzeum totiž muselo opakovaně ustoupit potřebám místních škol. Jak dalece do těchto událostí zasahovalo rozložení politických sil v městské radě a městském zastupitelstvu, lze s odstupem několika desítek let stěží posoudit – spíše než o politické (resp. ideové) přesvědčení šlo ale zřejmě o individuální postoje konkrétních osob, podmíněné osobními sympatiemi či antipatiemi. Sama Mizzi Manethová však třeba v březnu 1933 – krátce po *uchopení moci* nacionálními socialisty v Německé říši – psala do Brna o sporech Vinzenze Reimera s místními mocipány: „*Ich fürchte, unser Museum geht flöten. H. Oberst hat sich nämlich auch mit mehreren Herren wegen Politik zerstritten. Er mußte doch seine polnische Jüdin verteidigen und da hat er sich den Haß dieser einflußreichen Herren zugezogen. Ich glaube, das wird sich auf unser Museum schlecht auswirken.*"[615] V městě, kde v obecních volbách pravidelně (byť nikoliv pokaždé) vítězily německé nacionalistické strany, se konzervativní a jakýmikoliv národnostními předsudky netrpící Reimer evidentně setkával s nepochopením a patřičnými reakcemi. Jeho vnitřní svět byl světem mnohonárodního monarchistického Rakousko-Uherska, nikoliv světem založeným na rasové či národnostní nerovnosti a nesnášenlivosti.

Pokud lze usuzovat z poznámek Manethové, největší přízeň muzeu v době, kdy bylo centrem regionální archeologie, poskytoval Adolf Petsch, starosta Uničova v letech 1934–1938. Právě díky němu získalo muzeum v průběhu roku 1934 – krátce po jeho nástupu do funkce, který byl důsledkem zásahu státu proti Německé nacionálně socialistické dělnické straně a Německé národní straně – prostory v prvním patře gymnázia a mohlo být poprvé ve své historii uspořádáno prakticky podle představ svých správců. Zřejmě také díky němu se Vinzenz Reimer odhodlal navrhnout vedení Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dě-

613 Dopis Grundstückverkehrs- und Treuhandgesellschaft Sudetenland, G.m.b.H., R. Hönigschmidovi, 13. června 1944; NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1.

614 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 15. června 1944; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

615 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. března 1933; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena. Zmínka o polské Židovce („*polnische Jüdin*") je nejasná, snad šlo o Reimerovu přítelkyni, kterou by bylo možné ztotožnit s Maltschi Vogelsangovou – ta totiž po jeho smrti věnovala 50 korun na opravu mariánského sloupu „*im Gedenken an ihren treuen Bridgepartner Herrn Oberst Vinzenz Reimer*" (*Anonymus 1938e*). V meziválečném Uničově nežili takřka žádní Židé (*Trapl – Burešová – Skoupý 2013*); antisemitismus, který se zde občas objevil, byl tudíž zjevně založený především na předsudcích a stereotypech, nikoliv na každodenním kontaktu s konkrétními osobami.

jinnou v Československu v roce 1934, aby se následující sjezd tohoto spolku konal právě v Uničově.

Adolf Petsch politicky náležel k Německé živnostenské straně. V závěru roku 1937 ovšem přestoupil do sílící Sudetoněmecké strany a v únoru 1938 byl – z podnětu celostátního vedení jeho původní mateřské strany a rozhodnutím okresního úřadu ve Šternberku – z vedení města odvolán, resp. zbaven mandátu. Když se k tomuto kroku schylovalo, Mizzi Manethová to komentovala s obavami: „*Es wäre nur zu wünschen, daß unser Herr Bürgermeister bleiben würde. Ginge er, wäre es aus mit Archiw und Museum.*“ Nešlo však o přání zachovat stávající poměry, jež byly důsledkem událostí přelomu let 1933 a 1934 – právě naopak. Mizzi Manethová se zřejmě již tehdy názorově přiklonila k nacionalistickým idejím a změna ve vedení města z jejího pohledu dostala k moci ty, kteří stáli na druhé straně: „*Wir werden von der Gegenseite noch immer angestänkert.*“ Její obavy souvisely konkrétně s osudem archivu a možnostmi zjišťovat údaje o předcích obyvatel Uničova, pro něž nabízely znovuobjevené archivní materiály netušené možnosti. K jejich doplnění bylo ovšem nutné provádět výzkum také v matrikách, jež byly uloženy na místní faře. Manethová si v tomto směru nedělala iluze: „*Auf der Seite der Gegenpartei ist sogar auch jetzt die Pfarrei.*“ A vysvětlovala: „*Wie ich vielleicht schon H. Direktor geschrieben habe, wurde mir die Familienforschung auf der Pfarrei eingestellt. Der H. Pfarrer hat seinen Bruder ‚Rechnungsrat i. R. Liewehr‘ aus Brünn kommen lassen und nur der darf zu den Matriken, sonst niemand mehr. Sehr gut bezahlt verlangt er dafür, das ist die Hauptsache. Für mich ist es ein sehr großer Schaden.*“ K tomu ještě dodávala: „*Die Christlichsozialen haben in der Stadtvertretersitzung gegen die Verarbeitung des Archiws gestimmt. Wir wissen aber, wer da dahinter steckt.*“[616]

Situace se zčásti změnila po roce 1938. Stejně jako většina Němců v Sudetech, také Manethová po připojení k Německé říši vzhlížela s obdivem a nadšením k *Vůdci*. Když na jaře 1939 kolovala v Uničově fáma, že by měl právě on přijet do města na návštěvu, psala o tom s nadšením do Brna.[617] Avšak také v této době se v dopisech Karlu Schirmeisenovi zmiňovala o politických událostech jen výjimečně a navíc pouze v náznacích. Záhy po obsazení zbytku českých zemí Německou říší v březnu 1939 a vzniku Protektorátu Čechy a Morava sdělovala se zjevnou radostí svému brněnskému mentorovi a rádci: „*Zuerst unseren herzlichsten Glückwunsch zur Befreiung! Wir hoffen, dass diese Herr Direktor gut überstanden haben.*“[618] Před Velikonocemi 1940 psala v očekávání brzkého vítězství ve válce, která tehdy probíhala již více než půl roku (avšak do Uničova dosud takřka žádné důsledky nedolehly): „*Zuerst sende ich an Sie, sowie Ihrer Frau Gemahlin die herzlichsten Ostergrüsse. Ein richtiges Osterfest feiern wir erst bei unserem vollständigem Siege.*“[619] Ale třeba v dopise z 23. června 1941 – pouhý den po napadení Sovětského svazu – se o aktuálních událostech nezmínila ani v náznaku.[620]

Manethová však rozhodně nebyla pouhým pasivním pozorovatelem a nezúčastněným divákem, stojícím stranou a jen příležitostně v náznacích komentujícím události, které se jí odehrávaly před očima. Po připojení Sudet k Německé říši vstoupila do NSDAP a její členství bylo zřejmě v Uničově obecně známé.[621] V létě 1945 se jej ostatně ani nepokusila zatajit a v žádosti o přiznání československého občanství své členství v nacionálně socialistické straně přiznávala. S myšlenkovým příklonem k idejím nacionálního socialismu, *novodobého pohanství* neslučitelného s křesťanstvím, ostatně možná souviselo její vystoupení z římskokatolické církve, k němuž došlo 26. ledna 1942, jakkoliv pro své rozhodnutí mohla mít také jiné důvody.[622]

Přesto však po květnu 1945 dokázala zřejmě uchránit dvě tajemství před prozrazením. Když v lednu 1939 psala Karlu Schirmeisenovi o poměrech v Uničově a o archiváři Hansi Leiterovi, na závěr dodávala: „*Auch H. Leiter hat sich gebessert. Bei der letzten SS Schulung hat er sogar über die Neustädter Vorgeschichte gesprochen. Auch ich gehöre schon der SS an.*“[623] Jakkoliv je tato zmínka nejasná a umožňuje – sama o sobě – různou interpretaci, je zjevné, že se přinejmenším příležitostně podílela na přednáškách (o prehistorii?) určených pro příslušníky SS. Zato for-

616 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. listopadu 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena (podtrženo v originále).

617 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

618 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 27. března 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

619 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. března 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

620 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 23. června 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

621 Datum vstupu Mizzi Manethové do NSDAP nelze z pramenů zjistit. Každopádně je jisté, že v době návštěvy Konrada Henleina v Uničově v dubnu 1940 již byla členkou strany („*Der Gauleiter besichtigte alle Abteilungen des Museums unter Führung der Kustodin Frl. Pgn. Maneth*“; *Anonymus 1940e*). Případné členství v Sudetoněmecké straně nelze pramenně nijak doložit. Právě příliv členů bývalé Sudetoněmecké strany do řad NSDAP ovšem způsobil, že župní organizace v Říšské župě Sudety byla nejpočetnější částí NSDAP v celé Německé říši (srv. např. *Gebel 2018*, 110).

622 Matrika narozených Uničov, 1888–1900; ZAO – pob. Olomouc, f. Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7992, fol. 361 („*mit 26./1. 1942 a. d. kath. Kirche ausgetreten*“).

623 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

mulace použitá v jiném z dopisů v červnu 1941 je vcelku jednoznačná a nenechává prostor pro pochybnosti: „*Am Sonntag, den 15. d. M., haben wir hier die Hauptversammlung des Museumsvereines. Dr. Raschke wird über ‚die Vorgeschichte im Ostsudetengau und ihre Bedeutung für die Rassenfragen' sprechen. Die Sitzung ist in Verbindung mit einer Schulungstagung des Rassenamtes, bei dem ich Hauptstellenleiterin für den Kreis Sternberg bin.*"[624] Mizzi Manethová se zjevně angažovala v Rasově-politickém úřadu NSDAP (*Rassenpolitisches Amt der NSDAP*), v němž byla okresní vedoucí pro Šternbersko. Kromě jediné informace sdělené Karlu Schirmeisenovi však o její činnosti v této funkci není možné zjistit cokoliv dalšího.[625] Lze se jen dohadovat, že tyto aktivity souvisely s jejím zájmem o výzkum rodokmenů, jemuž se při své práci v archivu prokazatelně věnovala. V červnu 1943 totiž sdělovala do Brna: „*Von unseren Pergamenturkunden habe ich eine Kartei aufgenommen, die vielleicht auch zu veröffentlichen ginge. Ausserdem habe ich doch 5 200 Verlassenschaften alphabetisch geordnet und Verzeichnisse davon gemacht.*"[626]

Příklon k nacionalistickým idejím ovšem zasáhl také do archeologie. Střízlivý Vinzenz Reimer odmítal podřizovat interpretaci archeologických pramenů apriorním soudům či přáním, což souviselo především s marným pátráním po germánských nalezištích 1.–6. století na Uničovsku. Odlišný postoj Manethové lze velmi dobře dokumentovat na jednom příkladu z roku 1937, kdy si Uničovští povšimli v původní sbírce Střeleckého muzea železné sekery, tzv. francisky, považované za germánskou zbraň; nebylo však u ní uvedeno naleziště, z něhož pocházela. Koncem listopadu 1937 psala Manethová do Brna: „*Woher unsere ‚Franziska' ist, weiß ich noch immer nicht.* [...] *Ich wollte wegen der neuentdeckten ‚Franziska' einen Aufruf in die Zeitung geben, aber H. Oberst hat es nicht erlaubt. Ich wollte nur anfragen, wer Herrn Dr. Miller, dem Gründer des Museums, eine eiserne Hacke übergeben hat. Die Datierung der Hacke hätte ich ja verschwiegen. Aber so darf ich nichts. H. Oberst betont hier bei jeder Führung ‚Germanenfunde gibt es hier nicht.' Die gingen gegen seine Siedlungstheorie. Also werde ich die jungen Burschen bearbeiten, daß sie auf den Ortschaften nachfragen, woher die ‚Franziska' ist. Natürlich muß das alles ohne Wissen des Herrn Oberst geschehen.*"[627]

Nezůstalo však pouze u sdělení v soukromých dopisech. Když vyšel na jaře 1943 jeden z článků o uničovském pravěku v novinách, Manethová psala vzápětí do Brna: „*An H. Skoda will ich nicht schicken, weil er nicht zu wissen brauch, dass wir die Funde national auswerten. Sein Sohn ist Priester und ausserdem sind sie Tschechen, die nicht gut auf uns zu sprechen sind. H. Prof. Kühnert hat sich auf diesen Artikel hin getroffen gefühlt. Er fragte, warum wir uns so geändert haben, wo doch früher die Ansicht der Vorgeschichtler war, dass alles bei uns nur tschechisch war. Er ist nicht einmal bei der Partei. Ich glaube auch, seine Einstellung war Schuld an seiner frühen Pensionierung, wo doch alle Pensionisten jetzt noch zum Schuldienst herangezogen werden. Seine neue Stadtgeschichte hat er auf grund der Angaben des ‚Pinkava' geschrieben, das ist unser tschechischer Geschichtsforscher. ‚Pinkawa hat mich irre geführt' sagte er mir, als ich ihn zur Rede stellte. Wer schreibt heute noch nach einem tschechischen Geschichtsforscher? Ich glaube, da sind wir schon darüber hinaus. Der Artikel in der Zeitung ist gerade zur rechten Zeit erschienen, damit nicht ein Unsinn geschrieben wird.*"[628]

Po roce 1945 došlo patrně ke konverzi. Mizzi Manethová se ještě před odchodem z Uničova vrátila nazpět do římskokatolické církve, kam znovu vstoupila 30. března 1946.[629] A některé formulace z jejího dopisu z počátku roku 1947, který byl zaslán do Uničova tehdejšímu předsedovi Místního národního výboru (a správci muzea) Rudolfu Hoškovi již z Německa, lze považovat dokonce za jakési zúčtování s její minulostí a deziluzí, kterou v ní přechodný příklon k nacionálnímu socialismu a jeho idejím zanechal: „*Museumswissenschaft ist international und die Vorgeschichtsforschung ist die Geschichte der Menschheit, also Weltwissenschaft. So soll es auch gehandhabt werden. Erst aus der Kenntnis der Geschichte kann man über die letzten Geschehnisse urteilen. Die Geschichte ist ein Rad, das unaufhaltsam weiterrollt und das jeden zermalmt, der ohne seinen Lauf zu kennen, gewaltsam in seine Speichen eingreift, wie es Hitler getan. So bilden die Erkenntnisse aus unserer vieltausendjährigen*

624 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 7. června 1941; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

625 Je velmi nepravděpodobné, že by šlo o Hlavní rasový a osídlovací úřad SS (*Rasse- und Siedlungshauptamt der SS*). Jeho pobočka pro Čechy a Moravu se sídlem v Praze byla založena v únoru 1941, zahrnovala ovšem pouze území Protektorátu Čechy a Morava (*Heinemann 2003*, 155; srv. konkrétní činnost jedné z jejích regionálních služeben – *Novotný 2012*). Zemská služebna pro Říšskou župu Sudety s následně vytvářenými regionálními pobočkami při úřadech vládních prezidentů v Karlových Varech, Ústí nad Labem a v Opavě (a s další strukturou) však vznikla teprve na podzim 1941 (*Heinemann 2003*, 178, Anm. 182; *Novotný 2012*, 260, pozn. 40).

626 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. června 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

627 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. listopadu 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

628 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 9. dubna 1943; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

629 Matrika narozených Uničov, 1888–1900; ZAO – pob. Olomouc, f. Sbírka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7992, fol. 361 („*přistoupila do církve dne 30. 3. 1946 podle přípisu Okr. spr. komise čj. 3/17/1946 ze dne 5. 2. 1946*").

Geschichte die Grundlagen für den Neuaufbau.“[630] Vrátila se nazpět ke kořenům?

3.10 Pravěk Uničovska a jeho koncepce

Do odborných a vlastivědných časopisů přispíval o pravěku Uničovska takřka výhradně Karl Schirmeisen, který byl rovněž autorem většiny obsáhlých novinových článků. On byl tvůrcem koncepce, jež ostatně vycházela z jeho dlouhodobých odborných názorů. Na jeho pojetí byli závislí Vinzenz Reimer i Mizzi Manethová. Pokud oni psali o uničovském pravěku, vycházeli z interpretačního hlediska právě ze Schirmeisenových poznatků a tvrzení. Vesměs šlo ovšem o statě v novinách; výjimku tvořil pouze článek v posledním vydaném čísle *Sudety* (*Maneth 1941–42*), pomineme-li poválečné texty Mizzi Manethové o pravěkém osídlení Medlova a Újezdu (*Maneth 1961*; *táž 1965a*). Kromě nich byl autorem některých textů v novinách Otto Wasgestian, který stál ostatně u počátků uničovských výzkumů v roce 1928.

Mizzi Manethová své patrně vůbec první články napsala (a publikovala) teprve po Reimerově smrti, neboť za jeho života bylo něco takového naprosto nemyslitelné. Ostatně ani v tomto případě nevycházela prvotní iniciativa zřejmě od ní. A kupodivu nešlo o články do místní *Nordmährische Rundschau*, ale do opavských novin *Deutsche Post*. V lednu 1939 psala Karlu Schirmeisenovi: „*In der vorigen Sonntagsnummer der Deutsch. Post, Troppau, waren 3 Aufsätze von mir. Es sollte ein kurzer Überblick Neustadt sein. Mit der Vorgeschichte habe ich begonnen, dann kam die ostdeutsche Kolonisation, ein kurzer Überblick die Geschichte der Stadt, die zum Großteil auf meinen neuen Forschungen aufgebaut ist, und als Abschluß war der kunstgeschichtliche Spaziergang durch die Stadt.*“ Ďábel byl ovšem skryt v detailu, neboť slečna Mizzi pokračovala: „*Vor meinen Aufsätzen war eine kurze Einleitung des H. Bürgermeisters Petzny mit seiner Unterschrift. Jetzt glauben alle Neustädter, daß die anderen Aufsätze auch von ihm sind und wundern sich, daß B. P. mit allem so vertraut ist.*“[631]

Uničovská *Nordmährische Rundschau* přišla na řadu o několik týdnů později. Na počátku jara 1939 sdělovala slečna Mizzi se zjevnou radostí do Brna: „*Von der Schriftleitung wurde ich auch um Mitarbeit ersucht. Als Anfang habe ich einen Aufsatz ‚10 Jahre Vorgeschichtsforschung im Neustädter Ländchen‘ gegeben. Zum Geburtstag des Führers soll eine Festnummer erscheinen. Dafür sollte aber Herr Leiter einen Aufsatz liefern und zwar sollte er die Frühgeschichte unsere Heimat behandeln. Er hat mir aber diese Arbeit zugelassen. Ich freue mich darüber, da kann ich alles, was ich mir darüber zusammengetragen habe, verwerten.*“[632] Článek skutečně vyšel podle plánu, doprovázený portrétem Manethové a dvěma fotografiemi interiéru muzea (*Maneth 1939*).[633] Nebylo to naposledy, kdy slečna Mizzi psala do novin o prehistorii Uničovska. Pokud lze ovšem usuzovat z dochovaných pramenů, dělo se tak jen velmi zřídka a prakticky vždy pouze na objednávku zadavatele.

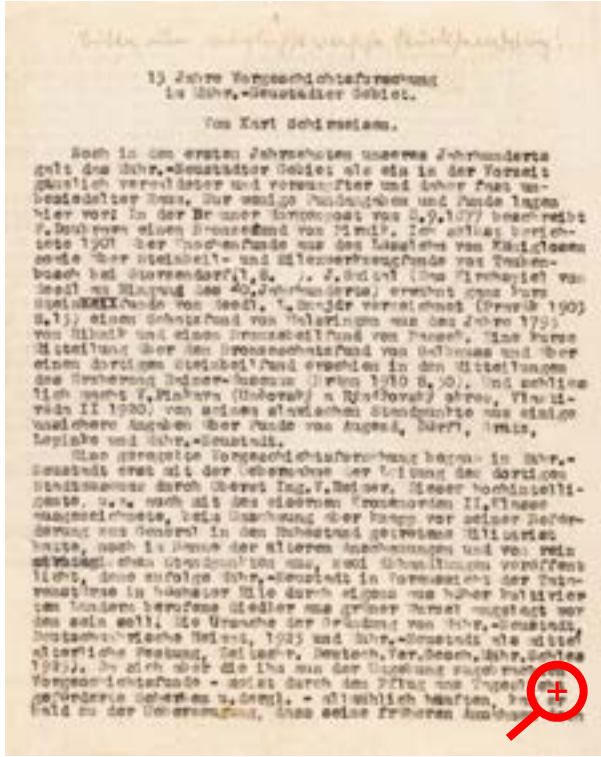

Obr. 146: První strana rukopisu souhrnného článku Karla Schirmeisena o patnácti letech archeologických výzkumů na Uničovsku (archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena).

Karl Schirmeisen nikdy nenapsal ucelený souhrn pravěku Uničovska. Nejvíce se mu blížil přehled vytvořený z podnětu Mizzi Manethové u příležitosti patnáctiletého výročí zahájení archeologických výzkumů na Uničovsku (*obr. 146*; *Schirmeisen 1943b*). I v tomto případě však šlo

630 Dopis M. Manethové R. Hoškovi, 12. ledna 1947; SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, k. 1, inv. č. 10.

631 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

632 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. března 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

633 Příslušný výtisk novin *Nordmährische Rundschau* se nedochoval, avšak výstřižek článku se základními bibliografickými daty je dochován v tzv. Freisingově archivu. Viz archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Uničov.

v podstatě především o výčet objevených nalezišť s obdobnou koncepcí jako u prvního Schirmeisenova odborného článku věnovaného uničovské archeologii (*Schirmeisen 1930a*) – po stručné obecné charakteristice období následoval přehled jednotlivých nalezišť s uvedením odkrytých nálezových situací a nejvýznamnějších nálezů. Fakticky šlo o pozitivisticky pojatý soupis. Schirmeisenovy obecné názory na vývoj osídlení regionu, resp. Moravy (a střední Evropy) lze však vcelku bezpečně vyvodit z jiných prací (např. *Schirmeisen 1941a*; *týž 1941b*; *týž 1943a*).

Schirmeisen vycházel z tzv. teorie kulturních okruhů, ztotožněných s rasovými antropologickými (dlouholebými, resp. krátkolebými) typy, resp. etniky, sledovanými nazpět do minulosti – indogermánské osídlení střední Evropy bylo možné stopovat až do paleolitu a příslušely mu prakticky veškeré památky. Dalším základním principem interpretačního modelu byl severský původ takřka veškerých inovací v průběhu celého pravěku (s výjimkou kultury zvoncovitých pohárů a Keltů, třebaže u nich s výhradami), jenž souzněl s názory národoveckého směru říšskoněmecké prehistorie.

V neolitu (a eneolitu) v tomto pojetí se ve střední Evropě střetávaly tři kulturní okruhy – jihovýchodoevropský (reprezentovaný podunajskou kulturou s lineární keramikou a potiskou, resp. lengyelskou kulturou s jordanovským typem), nordický (charakterizovaný čtyřmi vlnami invaze) a západní (zastoupený kulturou zvoncovitých pohárů). Do prostředí kultury s lineární keramikou, první neolitické středoevropské kultury, přišla první nordická vlna osadníků a výsledkem byl vznik smíšené kultury s vypíchanou keramikou. Druhou vlnu osídlení z jihovýchodoevropského kulturního okruhu (lengyelská kultura) zasáhla druhá vlna severských osadníků s keramikou nálevkovitých pohárů a lahvemi s límcem (*Walternienburg-Bernburger Keramik*). Třetí vlna severských osadníků (*Nosswitz-Badener Kultur*) ukončila vývoj kultur jihovýchodoevropského kulturního okruhu a čtvrtá vlna ze severu, jež náležela již době měděné, byla reprezentována kulturou kulovitých amfor. S třetí a čtvrtou vlnou přitom zároveň souviselo osídlení kultury se šňůrovou keramikou, jež přišlo rovněž ze severu. Závěr neolitu byl ve znamení invaze západní kultury zvoncovitých pohárů.

V počátcích doby bronzové vytvořená únětická kultura byla výsledkem pokračujících severských vlivů do místního středoevropského prostředí. V druhé fázi doby bronzové byla vystřídána pasteveckou mohylovou kulturou původem ze severního Předalpí. Ta byla na počátku mladší doby bronzové převrstvena kulturou popelnicových polí, etnicky ztotožňovanou se severními Ilyry, jejíž vývoj byl ukončen příchodem Keltů ze západu. Keltové byli ještě před zlomem letopočtu vystřídáni Germány. První Slované se v českých zemích objevili v 7. a 8. století.

Obr. 147: Dvě nádoby z doby římské, nalezené v cihelně v Dolní Sukolomi v roce 1933 (archiv ARÚB AV ČR, nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga, složka Dolní Sukolom).

Z nastíněných období nebyly na Uničovsku zachyceny kultura s vypíchanou keramikou, kultura se šňůrovou keramikou a mohylová kultura, velmi slabě byly zastoupeny únětická kultura a germánské osídlení doby římské, resp. doby stěhování národů. Snem Uničovských přitom vždy bylo objevit pozůstatky po Germánech, paradoxně však neměli štěstí – k dispozici měli pouze několik římských mincí. Problematická byla především interpretace železářských pecí ze Želechovic. Karl Schirmeisen je zprvu přisoudil germánskému kmeni Kvádů (*Schirmeisen 1930a*, 128–131) a datoval do 2. století podle výzdoby keramiky. Později absolutní datování revidoval a zařadil je do 9.–10. století, avšak trval na německém původu jejich tvůrců (*Schirmeisen 1936b*).

První germánské nálezy identifikoval teprve v roce 1939 Hermann Schroller při své inspekční cestě do uničovského muzea. Mizzi Manethová o tom psala vzápětí do Brna: „*Doch nun eine sehr große Neuigkeit, bei der ich fast einen Purzelbaum gemacht hätte: wir haben den ersten Germanenfund, und zwar sind es Gefässe aus der Salbnusser Ziegelei, die dort in der Nordwestecke gefunden wurden. Sie liegen schon seit dem Jahr 1933 hier und gehören in das 1. Jh n. Ch. Dr. Schroller hat sie gleich gezeichnet. Mir sind sie immer verdächtig vorgekommen.*“ (*obr. 147*).[634] Ovšem nezůstalo jenom u nich. V roce 1940 plánovala záchranný výzkum v prostoru dolnosukolomské cihelny, neboť těžba pokročila k místu, kde došlo k nálezu germánské keramiky v roce 1933: „*Wir wollen in der Salbnusser Ziegelei an der Nordwand oben Probegräben ziehen, weil die Ziegelei im staatlichen Auftrag heuer sehr viel arbeiten muss. Die Nordwand wird vom Bagger sehr tief abgenommen werden und auf dieser Wand waren doch die Glockenbecher und germanischen Gruben. Wie der Bagger dort arbeitet, ist alles wieder zerstört, wir dürfen*

634 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 28. července 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

nicht den Bagger dort arbeiten lassen, ohne dass wir vorher nachgesehen hätten. Zum Ziehen der Probegräben hat sich die SA zur Verfügung gestellt und die anderen Mittel hat der Bürgermeister bewilligt."[635]

Uničovští se přitom v interpretacích vždy drželi při zemi. Na jaře 1931 se ohrazovali v místní *Nordmährische Rundschau* proti některým vývodům z jejich výzkumů v jiných novinách a výslovně konstatovali: „*Die Behauptung, daß Mähren zuerst von germanischen Ureinwohnern besiedelt und kultiviert worden ist, kann schon aus dem Grunde nicht aufrecht erhalten werden, weil Mähren bereits zu einer Zeit besiedelt war, in der von Germanen überhaupt nicht gesprochen werden kann. Unsere Funde geben keinen Anlaß, an den bisherigen Rassentheorien zu rütteln.*" (*Anonymus 1931c*).

3.11 Městský archiv v Uničově

Práce Mizzi Manethové v muzeu se netýkala pouze archeologie, třebaže ta jí zabrala nejvíce času a byla pro ni zjevně nejmilejší. To samé ostatně platilo také o Vinzenzi Reimerovi, který až do přelomu let 1937 a 1938 stanovoval priority činnosti muzea. Připomeňme, že součástí Městského muzea byla mimo jiné rozsáhlá sbírka tzv. Střeleckého muzea, jakkoliv až do 30. let 20. století byla ve formální správě Měšťanské ostrostřelecké společnosti, jejíž členové na výročních valných hromadách volili ze svých řad příslušného správce. Městské muzeum mělo také obsáhlou historickou sbírku, pestrou směs různých pamětihodností a pozoruhodností odlišné hodnoty, jež byla od roku 1935 vystavena v samostatné místnosti obdobně jako archeologická sbírka. Historie města a regionu tudíž náležela k přirozeným zájmům muzea, jakkoliv od roku 1928 stála jednoznačně ve stínu archeologie. Avšak také historické sbírce se dostávalo náležité péče. Když Vinzenz Reimer v roce 1936 formuloval ideální pracovní program na nejbližší léta, uváděl, že pro rozmnožení historické sbírky je nutné obstarat 5 000 korun. Připomeňme rovněž, že od Obchodní a živnostenské komory v Olomouci získalo muzeum v říjnu 1937 subvenci ve výši 300 korun, určenou pro doplnění umělecko-řemeslné sbírky. A v letech 1935–1937 se Vinzenz Reimer výrazně angažoval při restaurátorské obnově mariánského sloupu na hlavním uničovském náměstí; také při této příležitosti sepsal brožuru (*obr. 148*).

Nejvýraznější zásah do archeologických aktivit muzea však přišel z jiné strany. Na podzim 1936 vstoupil do osudů uničovského muzea objev městského archivu, pokládaného za ztracený.[636] Šlo o náhodu, díky níž byl nesmírně cenný soubor uchráněn před zničením. Městský úřad tehdy rozhodl, že veškerý nepotřebný papír, který se nacházel v prostorách minoritského kláštera, v němž sídlil (a který mu patřil), bude prodán ke skartaci. Dokonce již došlo k dohodě s jedním majitelem papírny z Litovle. Balíky jakéhosi starého papíru, které byly vytaženy odkudsi ze zákoutí jedné z nevyužívaných místností bývalého minoritského kláštera, byly již dokonce připravené k odvozu ve vestibulu budovy, kde si jich povšimla Mizzi Manethová. Pojala podezření, a tak o svém objevu zpravila Vinzenze Reimera, který vzápětí rozpoznal, že jde o zbytky postrádaného archivu. A zareagoval okamžitě – především díky jeho pohotovosti byl odvoz balíků do stoupy okamžitě zastaven.

Obr. 148: Brožura o mariánském sloupu v Uničově, vydaná v roce 1937 (NA, f. Ministerstvo školství, k. 3280, inv. č. 1755, složka Uničov, spis čj. 105075/1938).

635 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 29. července 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

636 Patrně nejpřesnější líčení okolností objevu a rekonstrukce archivu zachycuje zpráva Hanse Leitera – viz Tagebuch. Eintragungen über Archiv-Angelegenheiten (záznam H. Leitera z 3. ledna 1939); SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, knihy, inv. č. 2.

Utřídění archivu, jež bylo nyní na pořadu dne, s sebou neslo samozřejmě značné nároky na čas, avšak pro představitele města to byla priorita. Z podnětu uničovského starosty Adolfa Petsche byl dohledem nad záchrannými pracemi pověřen Julius Röder, archivář z Olomouce. Ten dostal k ruce Mizzi Manethovou a ještě jednu pomocnici (*Röder 1938*, 28–29).[637] Veškeré archiválie bylo nutné očistit a s touto prací se začalo v březnu 1937. Až do léta 1937 Manethová trávila většinu času nad archivem a archeologie musela ustoupit do pozadí. Na podzim téhož roku byl k záchranným pracím přizván také tehdy nezaměstnaný knihovník Hans Leiter, který měl v osudech archivu již záhy sehrát důležitou roli.[638] Dne 16. prosince 1937 proslovil Röder první přednášku o objeveném archivu, ovšem prý za malé účasti uničovské veřejnosti (*Anonymus 1937i*). Pořádání archivu pokračovalo také po celý rok 1938.

O archiv zprvu oficiálně pečoval Vinzenz Reimer, po jeho smrti v lednu 1938 byla správa předána Mizzi Manethové.[639] Od Julia Rödera, který měl uspořádání archivu stále na starost, si ale zachovávala značný odstup. A nedůvěru u ní vzbuzovalo také počínání Hanse Leitera, který se navíc v osudovém roce 1938 zapojil do politického dění.[640] V létě 1938 – již po obecních volbách, v nichž v Uničově drtivě zvítězila Sudetoněmecká strana a novým starostou města se stal Hans Petzny – v jednom z dopisů Karlu Schirmeisenovi obsáhle popisovala události, jež se kolem archivu odehrávaly: „*Wie ich vielleicht schon geschrieben habe, will Herr Archivar Röder bei uns ein grosses Zentralarchiv errichten. Die S.d.P. hat zu ihm mehr Vertrauen als zu allen anderen Herren. (Das sagt er.). Auch die Museen sollen umorganisiert werden und das soll alles H. Röder durchführen. Bei unserer neuen Stadtvertretung haut er sich auch gut ein.*“ Nit nenechala suchou ani na Hansi Leiterovi, z něhož přes počáteční nadšení velmi rychle vystřízlivěla: „*Ich sehe hier Sachen, die nicht vorkommen sollten. Ich habe mir Leiters Charakter anders vorgestellt. Fast zwei Jahre war er mit einem Mädchen aus Asmeritz, Südmähren, verlobt. Kapp vor seinem Einrücken hat er ihr abgeschrieben mit der Begründung, dass er frei sein will und nur für das Volkstum arbeiten will. Das konnte ich in so schwerer Zeit verstehen. Doch vom Militär zurückgekommen, ist er sofort zu einer neuen Liebe nach Meedl übersiedelt, der liefert er sein ganzes Geld ab, isst und wohnt bei ihr.*“ A dodávala: „*Das ist sein fester Charakter, auf den er so stolz ist. Auch die Sachen, die er mit dem Archivar hat, sind nicht ganz stubenrein. Doch davon mündlich.*“ Manethové šlo ale především o to, aby si zachovala archiv ve své správě. A to se jí prozatím podařilo, třebaže si byla velmi dobře vědoma, že to nemusí být natrvalo: „*Ich habe doch vom Bürgermeisteramt schriftlich die Verantwortung über das Archiv übertragen bekommen. Herr Leiter sagte mir, das wird sich bald aufgehört haben. Höchstwahrscheinlich ist es ihnen unbequem. Sie wollen allein arbeiten.*“[641]

Leiterova předpověď se vyplnila na podzim 1938 – správou archivu byl pověřen právě on, třebaže postrádal příslušné odborné vzdělání.[642] Na jaře 1939 došlo na Julia Rödera. Jeho sebevědomé a nabubřelé jednání v průběhu léta 1938 zřejmě proti němu popudilo představitele města. Navíc po převratných událostech září a října 1938 se o uničovský archiv přestal starat. Iniciativy se chopil Hans Leiter, který znal patrně velmi dobře pozadí motivů Röderova jednání i jeho záměry. A rozhodl se, že Rödera zdiskredituje na vyšších místech. Po jakémsi předchozím ústním rozhovoru se na Leitera obrátilo jedno z oddělení Rasově-politického úřadu župního vedení NSDAP v Liberci se žádostí o vypracování podrobné zprávy o Röderovi a s uvedením přesných zdrojů informací.[643] Leiter neváhal. V obsáhlém dopise uvedl deset Röderových hříchů, z nichž ovšem některé byly jen domnělé. Faktem bylo, že Röder zpronevěřil peníze, určené na provoz a vybavení archivu; navíc z archivu vybíral některé dokumenty, s nimiž následně obchodoval – a některé dokonce daroval. Došlo i na jeho

637 Původně se ale počítalo s pomocí někoho jiného – viz dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 21. ledna 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Unser Stadtarchiv wird auch neu eingerichtet, in einem neuen Raum mit neuer Möbel. Unser Historiker hier am Gymnasium hat diese Arbeit übernommen. Der freut sich schon auf die nächsten Ausgrabungen, an denen er sich auch beteiligen will. Es ist H. Prof. Pohl aus Braunau.*“). Srv. též obdobně *Anonymus 1937a*. Julius Röder byl prý osloven jen díky svému náhodnému badatelskému pobytu v Uničově (*Anonymus 1937i* – starosta Petsch „*zog* [...] *in Neustadt Olmützer Archivar Herrn Julius Roeder zurate*“).

638 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. listopadu 1937; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Ich bekame jetzt in das Archiw einen jungen Gehilfer, von der S.d.P., zur Verfügung gestellt, den werde ich auf die Germanenfunde hetzen.*“).

639 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 20. ledna 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Gestern wurde mir vom Bürgermeisteramte die Aussicht über Museum und Archiw übergeben.*“).

640 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 11. dubna 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Vorige Woche war ich allein. Herr Leiter war als ‚Hitlersturmführer und Komandant der Frauentruppen‘ eingesperrt gewesen.*“).

641 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 6. července 1938; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

642 K pověření správou archivu došlo zcela jistě před 15. listopadem 1938 – viz dopis H. Leitera J. Röderovi, 15. listopadu 1938; SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, k. 1, inv. č. 10 („*Wie Ihnen ja bereits bekannt ist, hat man mir die Betreuung des Stadtarchives übertragen.*“).

643 Dopis Rasově-politického úřadu (župní pracoviště pro zjišťování rodokmenů) župního vedení NSDAP H. Leiterovi, 21. června 1939; SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, k. 1, inv. č. 10.

hříchy vůči muzeu. Leiter uváděl: „*Auch wagte er es zu einigemalen an Reichsstellen zu schreiben, bei denen er das Neustädter Museum als eine von ihm geleitete Einrichtung ausgab, um Subventionen herauszuschinden.*“ Šlo ovšem pouze o úmysl, nikoliv o dokonaný skutek. To však nebyl jeho hlavní archeologický vroubek. Röder totiž také obchodoval s archeologickými nálezy. Muzeu v Norimberku prodal – údajně za 300 říšských marek – sponu z doby římské v podobě svastiky, údajně nalezenou při regulaci řeky Moravy v Olomouci-Slavoníně. K Röderově smůle vyšel článek s fotografií spony již záhy v prehistorickém časopise *Germanen-Erbe* (*Schirmeisen 1938b*, 109–110, Abb. 10), kde jej viděla Manethová. Leiter do Liberce sděloval: „*Diesen Verkauf besorgte Röder auf eigene Faust – und er war sehr ungehalten, als wir ihn diesbezüglich zur Rede stellten. Er sagte, dass man ihm dafür für die Museumseinlagerung in seinem Privathause keinen Mietzing zahlen brauche!!!!*“ A zřejmě nešlo o jediný případ, jakkoliv o dalších Leiter nic konkrétního nevěděl. Patrně ale kdysi viděl, co vše měl Röder u sebe v bytě: „*Wer einmal bei Röder war, der muss staunen, wie klein die Bestände der öffentlichen Sammlung sind – wie gross dafür aber seine Privat-Sammlung ist!!!*“ Samozřejmě nemohlo chybět ani obvinění z nejhorších: „*Röder treibt Wucher in allem Umfang, korrespondiert mit jüdischen Kultusgemeinden des Inn- und Auslandes!*“[644] A došlo také na Röderův charakter: „*Die Schweinereien, die Röder in jeder Beziehung begangen hat, lassen sich ungezählt fortsetzen.* [...] *Uiber seine charakterlichen Eigenschaften ist zu sagen, dass er aufs Geldverdienen aus ist schlimmer wie ein Jude! Dazu ist er ein Lügner und Betrüger im grössten Format.*“[645]

Leiterovo očerňování se ovšem zřejmě minulo účinkem, navíc některé z údajných hříchů, jež uváděl, byly zjevně pouhou denunciací. Röder se v říjnu 1939 obracel na městskou finanční správu a sděloval, že vrátí část zálohy poskytnuté v roce 1938 na jeho mzdu. Spor s Röderem nakonec vyústil do ztracena, v jeho důsledku však byl Röder od uničovského archivu definitivně odstaven (viz *Röder 1943*).

Hans Leiter byl nesporně velmi ambiciózní a jeho plány zřejmě počítaly s ovládnutím muzea. Pozvolna také pronikal do prehistorie regionu. V lednu 1939 psala Mizzi Manethová do Brna o posledních událostech: „*Auch H. Leiter hat sich gebessert. Bei der letzten SS Schulung hat er sogar über die Neustädter Vorgeschichte gesprochen.*“[646] Avšak když na jaře téhož roku dostal nabídku z místní *Nordmährische Rundschau* napsat článek o pravěku regionu, přenechal tuto práci Manethové.[647] Jeho působení v Uničově nebylo nakonec příliš dlouhé – dne 22. listopadu 1939 nastoupil vojenskou službu ve *wehrmachtu*.[648] Do Uničova se poté vracel již jen během dovolené; v průběhu roku 1940 si v armádě vysloužil železný kříž.[649] Archiv byl zprvu uzavřen,[650] později byl ale předán opět do správy Mizzi Manethové a ta o něj pečovala až do svého odchodu z Uničova.

Jakkoliv osudy uničovského archivu po roce 1946 již nesouvisejí s chronologickým vymezením této části knihy, zaznamenejme je alespoň ve stručnosti, neboť jsou stejně smutné jako osudy uničovského Městského muzea. Cesty archivu a muzea se záhy po nuceném odchodu Manethové z Uničova rozešly, jakkoliv obě instituce prožily v následujících letech neblahé chvíle. V roce 1949 byl pro práci v Městském archivu získán Antonín Slezáček, místní učitel, který se své role chopil s nadšením. Avšak v roce 1953 musel odejít, neboť v městském rozpočtu se na jeho mzdu nenašly potřebné finanční prostředky. V době, kdy uničovské muzeum zaniklo, však Městský archiv zůstal tohoto osudu ušetřen. Jeho správy se ujal Rudolf Hošek a staral se o něj až do února 1958, kdy archiv předal Karlu Všetičkovi, správci staronového muzea.[651] Všetička byl ale na počátku roku 1959 této funkce zbaven a archivářem byl ustanoven Tomáš Soušek.

644 Nešlo o jediný antisemitský výpad z Leiterova pera. Když popisoval události, jež vedly k záchraně archivu na podzim 1936 a líčil, že městští úředníci již byli dohodnuti s konkrétním litovelským podnikatelem na převozu papíru k jeho skartaci, neopomenul zdůraznit, že šlo o Žida („*es war der Jude Grätzer!*“), jakkoliv to s podstatou tehdejších událostí nemělo žádnou souvislost – viz Tagebuch. Eintragungen über Archiv-Angelegenheiten (záznam H. Leitera z 3. ledna 1939); SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, knihy, inv. č. 2.

645 Vorliegende Tatbestände, soweit sie mir bekannt sind, über Julius Röder, 14. května 1939 (kopie); SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, k. 1, inv. č. 10.

646 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 22. ledna 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena.

647 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 25. března 1939; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Zum Geburtstag des Führers soll eine Festnummer erscheinen. Dafür sollte aber Herr Leiter einen Aufsatz liefern und zwar sollte er die Frühgeschichte unsere Heimat behandeln. Er hat mir aber diese Arbeit zugelassen.*“).

648 Dopis A. Kunertha Zemskému muzeu v Opavě, 22. listopadu 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum Opava, k. 2, inv. č. 147 („*Der mit Führung des hiesigen Archives betraute Hans Leiter wurde zum Militärdienst eingezogen und ist am 22. 11. 1939 nach Leobschütz zu einem Infanterie-Ersatzbataillon eingerückt.*“).

649 Dopis M. Manethové K. Schirmeisenovi, 24. září 1940; archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena („*Herr Leiter, der das Eiserne Kreuz sich erworben hat, ist jetzt einige Tage hier auf Urlaub.*“).

650 Dopis A. Kunertha Zemskému muzeu v Opavě, 22. listopadu 1939; ZAO, f. Říšské župní muzeum v Opavě, k. 2, inv. č. 147 („*Das Archiv wurde infolgedessen bis zu seiner Rückkehr gesperrt, wovon ich bitte, Kenntnis nehmen zu wollen.*“).

651 Zápis o předání a převzetí městského archivu v Uničově, 6. února 1958; SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, k. 1, inv. č. 4.

Hned v následujícím roce se uničovský Městský archiv stal – v souvislosti s novou územní reorganizací – pracovištěm Okresního archivu v Olomouci a přišel o svoji samostatnost. V roce 1971 se pak z uničovské pobočky olomouckého archivu stal pouhý depozitář šternberské pobočky Okresního archivu v Olomouci. Uničovské archivářské pracoviště fakticky zaniklo, depozitář byl spravován ze Šternberku. Tato situace trvala až do roku 1990, kdy – v souvislosti s havarijním stavem depozitáře – byl veškerý fond převezen do Olomouce. Bývalý uničovský městský archiv je v současné době deponován ve Státním okresním archivu v Olomouci jako samostatný fond (k historii uničovského Městského archivu *Röder 1938*; *Soušek 1980*; *Prucek 1982*; *Kaňák 1992*, 235–236; *týž 2018*, 24–28).

4.
Závěrem…

Městské muzeum v Uničově, jež vzniklo na přelomu 19. a 20. století, by zřejmě navždy zůstalo jedním z typických malých místních muzeí, jakých existovaly v českých zemích desítky, nebýt Vinzenze Reimera a jeho osudového rozhodnutí v roce 1928. Právě on zaměřil již záhy poté činnost muzea naprosto cíleně a programově na archeologii. Nešlo přitom o krátkodobé vzplanutí ve snaze získat vlastními silami atraktivní předměty pro sbírku, jako v případě řady jiných muzeí, ale o dlouhodobé úsilí, jehož cílem bylo systematické poznání minulosti rodného kraje. Přestože v letech 1930 a 1931 Reimer opakovaně uvažoval o ukončení terénních aktivit, nakonec pokračovaly nejen do jeho smrti na počátku roku 1938, ale až do roku 1945.

V prvních letech šlo spíše o skromné akce, jež navíc byly limitovány nedostatečným zázemím muzea. Přes značnou snahu se až do počátku roku 1934 veškeré aktivity, jež směřovaly k získání vhodných prostor, míjely účinkem. Pokud lze vytušit obecnou výzkumnou strategii prvních let, spočívala v rozšíření terénních aktivit do obcí, v nichž dosud nebyl proveden žádný výzkum. Od roku 1929 přitom bylo pravidlem, že výzkumu předcházel povrchový průzkum – obhlídka naleziště, resp. jeho přesná lokalizace; takřka o všech nových lokalitách se totiž Uničovští dozvídali od místních obyvatel. Když se během roku 1934 *handicap* s nedostatkem prostoru pro muzeum vyřešil díky vynuceným politickým změnám ve vedení města, výzkumy nabraly neuvěřitelné tempo – v roce 1935 se totiž kopalo prakticky nepřetržitě od jara do podzimu, navíc s vynikajícími výsledky. Odvrácenou stranou mince bylo ovšem zadlužení uničovského Muzejního spolku, pod jehož záštitou veškeré aktivity probíhaly. Řešením bylo omezení (nikoliv ale zastavení!) terénních aktivit v následujícím roce, avšak činnost muzea nikterak neochabla – ostatně na počátku července 1936 se v Uničově konalo týdenní setkání vysokoškolských pedagogů německé národnosti, *Sommerhochschulwoche*, spojené s výročními shromážděními řady významných spolků. Šlo bezesporu o nejvýznamnější organizační událost v historii uničovského muzea a tamějšího Muzejního spolku.

Snad jisté zvolnění tempa v archeologických výzkumech poskytlo také příležitost ke koncepčním úvahám. Když totiž na konci roku 1936 žádal Reimer ministerstvo školství a národní osvěty o subvenci na terénní aktivity, předložil precizně formulovaný badatelský záměr výzkumu regionu. Od strategie výkopů v co nejvíce obcích se zjevně přešlo k cílené snaze získat poznatky o konkrétních obdobích či badatelských problémech. Nejvýznamnějšími objevy předchozích let, na něž byli Uničovští právem hrdi, byly železářské hutnické pece – a proto v jejich výzkumu chtěli nadále pokračovat. Také se chtěli zaměřit na výzkum některého z nížinných sídlišť z doby laténské, a to na popud brněnského profesora Masarykovy univerzity Emanuela Šimka.

Uničovská archeologie nezašla na úbytě ani po Reimerově smrti. Pokračovala díky Mizzi Manethové, Reimerově věrné pomocnici.[652] Právě díky ní získaly terénní výzkumy v následujících letech profesionální úroveň, podmíněnou ovšem novými poměry, jež byly důsledkem připojení pohraničí českých zemí k Německé říši na podzim 1938. Úřad pro pravěk v nově konstituované Říšské župě Sudety, který vznikl v roce 1939, se od počátku snažil vtisknout archeo-

652 Není jasné, jakým způsobem bylo definováno postavení Mizzi Manethové v muzeu za Reimerova života. Slečna Mizzi totiž až do počátku roku 1932 pracovala zdarma a zcela jistě nepatřila mezi funkcionáře uničovského Muzejního spolku. Teprve v roce 1938 byla zvolena zástupcem pokladníka a její spojení s Muzejním spolkem zůstalo zachováno i po roce 1940, kdy muzeum přešlo pod správu města. Je proto zajímavé, že již před rokem 1938 se v různých pramenech objevuje s titulem *Kustodin*, v jiných případech ale jako *Laborantin*, což zřejmě vystihuje její postavení za Reimerova života mnohem lépe.

logii na celém území, jež spadalo pod jeho pravomoc, moderní charakter, a to za pomoci jasně definovaných profesionálních postupů. Manethová v nových poměrech obstála se ctí a dokázala se jim přizpůsobit.

Příběh o pomyslném zlatém věku uničovské archeologie a Mizzi Manethové je fascinující mimo jiné výrazným přerodem, jímž jeho hlavní hrdinka během pouhých necelých dvou desítek let v Uničově prošla (*obr. 149*). Z Reimerovy pomocnice, jež musela opakovaně strpět ústrky, se stala především vlastním přičiněním kvalifikovanou odbornou silou (třebaže bez formálního odborného vzdělání) – pro muzeum v Uničově byla nenahraditelná. Jakkoliv po Reimerově smrti byla zmítána pochybnostmi o svých schopnostech, dokázala si záhy právě jimi získat respekt, třebaže nikoliv u oficiálních představitelů nacionálně socialistického Uničova. Když v roce 1928 začaly v okolí města archeologické výzkumy, její znalosti o prehistorii byly mizivé. Pravda, měla zkušenosti z práce v muzeu, v němž tehdy působila již sedm let. Avšak archeologická sbírka byla na jaře 1928 nepočetná, tvořená nahodilými nálezy, darovanými při různých příležitostech do muzea. Archeologie se ale velmi rychle stala pro slečnu Mizzi velkou životní láskou. Již v roce 1930 sama vyhledávala naleziště vhodná k terénním výzkumům, sama také konzervovala nálezy – keramické nádoby i kovové artefakty.

Odborné znalosti si slečna Mizzi postupně doplňovala a velkou zásluhu na tom měl Karl Schirmeisen, který se stal záhy jejím mentorem. Právě od něho mohla získávat praktické i teoretické znalosti a korespondence Manethové prozrazuje, že se mu opakovaně svěřovala se svými úvahami o různých badatelských problémech. Soupis literatury, kterou si s sebou odvezla v roce 1946 do Německa, navíc poskytuje alespoň částečnou představu o rozsahu jejích potenciálních teoretických vědomostí – nechyběla syntetická díla říšskoněmeckých prehistoriků; samozřejmostí byly práce Karla Schirmeisena (*obr. 97*). Z odborných periodik muzeum odebíralo časopis *Sudeta* (ostatně uničovský Muzejní spolek byl členem Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu od roku 1924, tj. od počátku její existence), k výraznému doplnění knihovny však došlo nepochybně po roce 1938.

Uničovsko vždy hřešilo na svoji vzdálenost od center archeologie – byla v tom ovšem nejen jeho slabost, ale také síla. Byl to přinejmenším jeden z důvodů, proč zde terénní výzkumy mohly získat ve 30. letech 20. století takový rozsah, a to bez ohledu na snahu Státního archeologického ústavu získat kontrolu nad veškerými výkopy v Československu – přestože činnost uničovského muzea byla v Praze známa minimálně z denního tisku (a také z řídkých Červinkových zpráv), při pokrývání jednotlivých regionů jednateli Státního archeologického ústavu v roce 1935 zůstalo Uničovsko neobsazeno. Slabost se zato naplno projevila po nuceném odchodu Mizzi Manethové z Uničova

Obr. 149: Mizzi Manethová (druhá zleva) se svými přáteli (fotoarchiv VMO, negativ sign. A 14105).

v roce 1946 – třebaže tehdejší správce uničovského muzea Rudolf Hošek se až do poloviny roku 1949 poctivě snažil získat pro muzeum kvalifikovanou sílu, jež by pokračovala v aktivitách Manethové, jeho úsilí skončilo fiaskem.

S nepříznivými místními poměry ostatně zápasilo uničovské Městské muzeum po celou dobu existence. A ve vztahu představitelů města k muzeu lze sledovat jistou ambivalentnost – ve 20. a 30. letech 20. století muzeum svým způsobem drželi při životě, neboť Muzejnímu spolku pro Uničov a okolí poskytovali nemalé finanční prostředky, od roku 1932 z podstatné části používané na plat Manethové. Když ovšem bylo nutné poskytnout muzeu patřičné prostory, byl to takřka neřešitelný problém – ten vyvstal v roce 1911 v souvislosti s plánem Emila Millera na stavbu reprezentativní budovy, poté znovu po roce 1928, kdy bylo muzeum přestěhováno do jediné místnosti v gymnáziu, a opět na přelomu let 1938 a 1939, kdy muzeum muselo gymnázium opustit. Ostatně potíže s umístěním muzea přetrvaly rok 1945 i zánik muzea o devět let později. Když bylo muzeum v roce 1955 obnoveno jako pobočka muzea ve Šternberku, historie se opakovala – během pouhých pěti let muzeum vystřídalo tři objekty.

~

Když na konci září 1946 Mizzi Manethová s Theresií Peikertovou nedobrovolně opouštěly Uničov, odjížděly do neznáma. Jejich transport zamířil do americké zóny rozděleného Německa a obě ženy skončily po dvou zastávkách ve Fellbachu, městečku poblíž Stuttgartu, jež bylo čtyřikrát větší než Uničov. V lednu 1947 psala Mizzi Manethová do svého rodného města správci muzea Rudolfu Hoškovi o peripetiích, jež v uplynulých týdnech zažily: „*Gleich nach unserer Einreise kamen wir hier in ein amerikanisches Erholungslager am Beginn des Schwarzwaldes. Dort war es sehr schön und das Essen war reichlich. Fast jeden Tag Fleisch, Mehlspeisen, weißen Kaffee, Weißgebäck, alles Dinge, die wir schon lange entbehrt hatten. Schade, daß es nur kurze Zeit dauerte, wir hätten es den Winter über ausgehalten. Von dort ging es in ein Quarantänelager und nachher kamen wir hieher nach Fellbach zu Wohnungseinweisung. Mit Frau Peikert zusammen haben wir hier ein schönes Zimmer mit 2 Fenstern im I. Stock. Auch die notwendigste Möbel wurde uns geliehen.*“ Nezůstalo však jen u líčení událostí, které měly za sebou. Krajina kolem Fellbachu totiž Manethové od počátku učarovala, byla jí naprosto okouzlená: „*Die Gegend ist sehr fruchtbar, durch Gartenbau, Obst und Weinbau berühmt. Nur an Viehzucht mangelt es, da die Bauern meist Weinbauern sind. In der Nähe ist ein grosser Flugplatz, der uns Neubau für Ansiedlungen zur Verfügung gestellt werden soll. Deutschlands grösste Gärtnereien sind hier, in den Gewächshäusern blühen Tausende von Rosen, Nelken und Flieder. Auf den Feldern sahen wir nur noch Rüben so groß wie ein Wasserkübel. Unsere Bauern schütteln die Köpfe über so große Fruchtbarkeit. Leider sind wir zu spät angekommen. Die Ernten waren schon vorbei und alles eingekellert, so daß wir uns keinen Wintervorrat mehr anschaffen konnten. So sind wir jetzt nur auf Gasthauskost angewiesen.*“ Došlo také na archeologii, jež Manethovou neodbytně provázela i ve Fellbachu: „*Zehn Minuten Fußweg von unserer Wohnung beginnen die Weinberge und darüber ist schon der Wald. Auf einem nahen Berg ist eine schöne römische Burgwallanlage, die wir uns schon gründlich angesehen haben. Hier in diesem fruchtbaren Gebiet muß es anscheinend auch viele vorgeschichtlichen Funde geben, doch niemand kann mir darüber berichten, das Volk scheint nicht zur Mitarbeit herangezogen worden zu sein. Mit Leuten der Kulturkreise habe ich noch keine Verbindung. In Stuttgart sind die Museen alle zerstört. Das meiste Museumsinventar soll auch verlorengegangen sein. Dadurch gewinnen die erhaltengebliebenen Museen, so wie in Unčov, einen immer grösseren Wert.*“ Vzpomínky na Uničov se jí zjevně neustále vkrádaly do mysli a smutek nad nuceným odchodem ji ještě neopustil. Za svojí prací v uničovském muzeu se ale mohla ohlédnout s pocitem hrdosti: „*Heute bin ich stolz auf meine Leistung, die ich allerdings nur durch Hintenansetzen meiner persönlichen Bedürfnisse und Wohlergehens erreicht habe. Es gibt wenige Gebiete, die eine Jahrtausende alte Geschichte nachweisen können, sowie unser Ländchen. Tausende von Besuchern und Schulen aus weit entfernten Gegenden haben das Museum aufgesucht. Dadurch ist Geld in die Stadt gekommen und sie hat an Ansehen gewonnen, wenn sie selbst auch nur arm war.*“ Také ve Fellbachu se chtěla zabývat dějinami svého rodného města, a tak se na Hoška obracela s prosbou: „*Doch nun komme ich mit einer Bitte! Unten in der Museumskanzlei im 2. Zimmer steht zur rechten Hand, gegen das Fenster gewendet, wieder rechts, ein Bücherschrank. Dort ist im 2. oder 3. Fach von oben die ‚Geschichte von Römerstadt‘ von Springer. Es ist ein kleines ungebundenes Heftchen. Auf einer Stelle, nicht weit vom Anfang, heisst es: ‚Ein bairischer Gaugraf (8..–8..) erwähnt, daß zu dieser Zeit in Obermähren schon elf Städte bestanden haben.‘ Nun habe ich vergessen mir die genauen Jahreszahlen, die dort angegeben sind, zu notieren. Da ich Verbindung mit München habe, möchte ich dort gerne nachforschen lassen, ob nicht ‚Unčov‘ auch schon erwähnt ist. Die angeführten Jahreszahlen könnten den Gaugraf genauer bestimmen und viel Suchen bliebe erspart. Das wäre dann die älteste schriftliche Nachricht über ‚Unčov‘. Bitte um Bekanntgabe dieser beiden Zahlen.*“[653]

653 Dopis M. Manethové R. Hoškovi, 12. ledna 1947; SOkA Olomouc, f. Městský archiv Uničov, k. 1, inv. č. 10. Z úvodní věty

Rudolf Hošek potřebnou informaci z knihy o dějinách Rýmařova vskutku obstaral. Snad ji také odeslal, ale Mizzi Manethová se již neozvala.[654] Rozhodla se začít nový život, a tak se natrvalo odmlčela. Fellbach se jí stal druhým domovem a poválečné Německo její novou vlastí. Začala se znovu věnovat milované archeologii a během několika let se jí podařilo z různých terénních akcí ve Fellbachu a okolí vytvořit archeologickou sbírku. V roce 1953 uspořádala spolu s jedním z místních malířů výstavu *Fellbach einst und jetzt*. Její archeologická část byla umístěna ve velkém sále tělocvičny, jehož prostor téměř nestačil – bylo v něm možné spatřit nálezy od paleolitu až po dobu stěhování národů; výstavu prý zhlédlo na 5 000 návštěvníků a 82 školních tříd (*Kühnert 1953*). V březnu 1954 se zúčastnila šestidenního školicího kurzu státních archivářů v Coburgu (*Pe- 1954*). Nepřestala se ovšem věnovat záchranným výzkumům, několik z nich je dokonce zachyceno v přehledech výzkumů zveřejňovaných pravidelně v odborném časopise *Fundberichte aus Schwaben* (*Maneth 1957*; *táž 1959a*; *táž 1959b*; *táž 1967*). Její úsilí směřovalo k založení místního muzea a důležité bylo, že pro svoji snahu nalezla podporu u představitelů města (*Schmidt 1957*). Dočkala se 18. dubna 1958, kdy bylo za účasti starosty Fellbachu otevřeno muzeum, které od počátku spravovala (*B. 1958*). Po právu, neboť právě ona byla jeho skutečným tvůrcem (*obr. 150*). K ruce měla jen svoji věrnou pomocnici Theresii Peikertovou, s níž tehdy ostatně žila. Fellbašské muzeum se nacházelo v pěti místnostech místní školy, pojmenované po Clausovi Schenku von Stauffenbergovi, hrdinném plukovníkovi *wehrmachtu* zahynuvším po nezdařeném atentátu na *Vůdce* 20. července 1944.

Z jejího podnětu byl v roce 1960 založen také *Heimatarchiv Mährisch-Neustadt* v Limburgu an der Lahn, které se stalo patronátním městem Uničova a novým poválečným domovem většiny Uničovských (*Thanel 1961*, 226). Mizzi Manethová o něj od jeho vzniku pečovala (srv. např. *Maneth 1960*). V roce 1966 byl přetvořen v Uničovskou domovskou jizbu (*Mährisch-Neustädter Heimatstube*) a její správy se ujal Kurt Nigratschka, který jako mladý hoch pomáhal Mizzi Manethové při výzkumech na Uničovsku poprvé již v roce 1943 (*Anonymus 1966*; *Maneth 1966*; *Matzal 1966*).

Obr. 150: Mizzi Manethová v posledních letech svého života ve Fellbachu (Stadtmuseum Fellbach).

Na svůj rodný kraj ale nezanevřela. V krajanském časopise *Sternberger Heimatpost* se objevily stati o pravěkém osídlení dvou obcí Uničovska, jež pocházely z jejího pera – Medlova (*Maneth 1961*) a Újezdu (*Maneth 1965a*); vycházely z nálezových zpráv, jejichž kopie se v roce 1946 podařilo odvézt z Uničova, patrně ovšem nikoliv jí, ale Kurtu Nigratschkovi, který z Uničova odjel jedním z prvních transportů (*Maneth 1961*, 330; *táž 1966*).[655] Sepsala také vzpomínky na uničovské muzeum (*Maneth 1959c*; *táž 1965b*).

O aktuálním dění v uničovském muzeu se dozvídala pouze zprostředkovaně, ale některé informace k ní zřejmě dolehly. Již v roce 1954 přinesla *Sternberger Heimatpost* zprávu o převezení sbírek uničovského muzea do Šternberku *(-nd- 1954)*.[656] Bývalí Uničovští se ve své nové vlasti dozvěděli také o otevření muzea v Uničově 23. června 1963 u příležitosti oslav 750 let od založení města (*FK 1963*). A nepochybně k svému velkému překvapení obdržela slečna

dopisu („*Entschuldigen bitte, daß wir so lange nicht geschrieben haben.*“) je zřejmé, že šlo o předem dohodnutý kontakt.

654 Dochoval se záznam doslovné citace ze Springerovy knihy, psaný Hoškovou rukou: „*Ein bairischer Gaugraf 886/890, dessen Aufzeichnungen diesem Jahrhunderte angehören und in der Königlichen Bibliothek zu München aufbewahrt werden, bezeugt, dass die Ostmähren im 9ten Jahrhunderte schon Eilf Städte besessen haben*“; pod ním je zaznamenána adresa na Manethovou do Fellbachu. Není však jisté, že dopis s informací byl vskutku odeslán. Záznam o tzv. bavorském geografovi, nedatováno; SOkA Olomouc, f. Archiv města Uničov, k. 987, inv. č. 3163 (podtrženo v originále).

655 Je zajímavé, že Mizzi Manethová nebyla jediná, kdo psal v krajanské *Sternberger Heimatpost* o uničovské archeologii (srv. *Ott 1961*; *týž 1966*).

656 V článku došlo ke kuriózní tiskové chybě, když místo správného *Kustodin Maneth* se objevila varianta *Augustin Maneth* (*Anonymus 1954*).

Mizzi v roce 1965 z muzea v Olomouci separátní výtisky čtyř článků, jež pojednávaly o uničovské archeologii. Všechny pocházely od Zory Trňáčkové, tehdejší správkyně archeologické sbírky olomouckého muzea – šlo o přehled nalezišť zastoupených v uničovské sbírce (*Trňáčková 1963b*), monografické zpracování depotů bronzových předmětů z Dolní Sukolomi a z Lazců (*Trňáčková 1965a*), zveřejnění hrobu ženy s dítětem lengyelské kultury z Medlova z roku 1943 (*Trňáčková 1962a*) a shrnutí dosud nepublikovaného výzkumu pohřebiště kultury lužických popelnicových polí v Želechovicích v roce 1933 na poli Jakuba Škody (*Trňáčková 1960*). Teprve tehdy se Mizzi Manethová dozvěděla, že archeologická sbírka muzea v Uničově byla již v roce 1954 převezena do Olomouce a že 11. září 1964 byla v uničovském muzeu otevřena nová stálá expozice archeologie. Jak sama smířlivě konstatovala, převoz sbírky do Olomouce „*finde ich für selbstverständlich, da jetzt in Neustadt keine Fachkraft vorhanden ist und diese Sammlungen nur von Fachleuten betreut werden dürften.*“ (*Maneth 1965c*).

Ve své nové vlasti již zřejmě nikdy neviděla Karla Schirmeisena, svého mentora a ochránce. Jeho osudy od roku 1945 byly neméně pohnuté. Když se v polovině dubna 1945 blížila k Brnu Rudá armáda, z města uprchl, ale záhy se neprozřetelně vrátil. Vila, v níž žil se svojí rodinou, a všechen jeho majetek byly však mezitím zkonfiskovány a on sám byl okamžitě internován. Na konci května 1945 zažil vyhnání Němců z Brna, po němž se ocitl v Rakousku. Zde se na několik let usadil ve štýrském Ehrenhausenu.[657] V závěru svého života se přestěhoval do Německa. Zemřel 11. srpna 1958 v Ahrweileru, městečku v Porýní-Falci.

Muzeum ve Fellbachu se ze skromných počátků rozrostlo do šesti místností. A svoji družku Theresii Peikertovou již Mizzi Manethová neopustila do konce svého života. Zemřela v poslední den roku 1971 (*N. 1972*). V moravském archeologickém světě (a ani v Uničově) její odchod na věčnost nikdo nezaznamenal.

Ani ve Fellbachu neměla vzpomínka na ni dlouhého trvání. Již v roce 1982 se v krajanské *Sternberger Heimatpost* objevil článek s výmluvným názvem *Was wissen Sie von Maria Maneth und dem Neustädter Museum?* Jeho autor Walter Nimmerrichter (s největší pravděpodobností autor jejího nekrologu z roku 1972) s neskrývaným pohoršením sděloval: „*Der jetzige Museumsleiter wurde nach 10jähriger Tätigkeit geehrt, doch der Bericht der ‚Fellbacher Zeitung‘ vom 8. Oktober klang so, als sei das heutige Museum überwiegend sein Verdienst, und Maria Maneth ... Der derzeitige Oberbürgermeister von Fellbach kannte Frau Maneth (sie verdient die Bezeichnung ‚Frau‘) gar nicht, weshalb ich ihm einen ausführlichen Bericht über sie vorlegte. Doch dies sollte nicht genug sein! Ich will eine ausführliche Dokumentation über das Leben und Wirken von Maria Maneth in Mähr.-Neustadt und in Fellbach schreiben, um ein Exemplar dem hiesigen OB vorzulegen, ein Exemplar dem Mähr.-Neustädter Heimatmuseum in Limburg a. d. Lahn zuzusenden, vielleicht einen Artikel im ‚Nordmährischen Heimatbuch 1984‘ der Nordmährischen Geschäftsstelle, geleitet von Albert Rotter, zu veröffentlichen oder einer noch weiteren sudetendeutschen Stelle.*“ (*Nimmerrichter 1982*). A žádal, aby mu čtenáři zaslali jakékoliv informace o Mizzi Manethové a muzeu v Uničově. Nevěděl ani, kdy zemřel Vinzenz Reimer, nevěděl také nic o rodinném původu slečny Mizzi a jejím studiu. Jeho apel patrně zůstal nevyslyšen. V následujícím roce přetiskla *Sternberger Heimatpost* nekrolog o Manethové z roku 1972, obohacený pouze o fotografii z terénních výzkumů na Uničovsku (*N. 1983*). Mizzi Manethová zmizela do zapomnění. Nikoliv navždy.

657 Dopis K. Schirmeisena K. Absolonovi, 22. ledna 1951; archiv ÚA MZM, pozůstalost K. Absolona.

5.
Prameny a literatura

Prameny

archiv Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i. (archiv ARÚB AV ČR)
digitalizovaný archiv nálezových zpráv
nezpracovaná pozůstalost H. Freisinga
nezpracovaná pozůstalost G. Raschkeho

archiv Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, Praha, v. v. i. (archiv ARÚP)
digitalizovaný archiv nálezových zpráv
fond bývalého Amt für Vorgeschichte

archiv Archeologického ústavu Moravského zemského muzea (archiv AÚ MZM)
konfiskáty K. Schirmeisena

archiv Moravské galerie (archiv MG)
fond Uměleckoprůmyslové muzeum

Archiv Moravského zemského muzea (Archiv MZM)
fond Moravské zemské muzeum

archiv Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur
fond Vojta Náprstek

archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy (archiv OAS MMP)
fond Archeologie do roku 1945
fond Josef Antonín Jíra

Archiv Univerzity Karlovy (Archiv UK)
fond Úřad kurátora německých vysokých škol v Praze

archiv Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea (archiv ÚA MZM)
pozůstalost K. Absolona

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., (MÚA, A AV ČR)
fond Státní archeologický ústav
fond Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung

Městský úřad Uničov
matrika zemřelých Uničov

Moravský zemský archiv v Brně (MZA)
fond B 280 Zemský národní výbor Brno
fond A 9 Zemský výbor

Národní archiv (NA)
fond Ministerstvo školství
fond Památkový úřad Vídeň
fond Státní památková správa
fond Úřad říšského protektora
fond Úřad říšského protektora 114

Stadtmuseum Fellbach
fotoarchiv

Státní okresní archiv Olomouc (SOkA Olomouc)
fond Archiv města Uničov
fond Balcárkova společnost pro Uničovsko a kraj jesenický
fond Jan Smyčka
fond Městský archiv Uničov
fond Městský národní výbor Uničov
fond Okresní národní výbor Šternberk
fond Okresní vlastivědné muzeum Litovel

Státní okresní archiv Pardubice (SOkA Pardubice)
fond Muzejní spolek Bohdaneč
fond Muzejní spolek v Pardubicích

Vlastivědné muzeum v Olomouci (VMO)
archiv
archiv nálezových zpráv
fotoarchiv

Zemský archiv Opava (ZAO)
fond Říšské župní muzeum Opava
fond Úřad vládního prezidenta Opava

Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc (ZAO – pob. Olomouc)
fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc
fond Sbírka matrik Severomoravského kraje

soukromé archivy
soukromý archiv † Teofila Kotzota (Uničov)
soukromý archiv Aleše Langera (Uničov)

Literatura

Albrecht, S. 2008: Helmut Preidel – zwischen deutscher und tschechischer Archäologie. In: S. Albrecht – J. Malíř – R. Melville (hrsg.), Die „sudetendeutsche Geschichtsschreibung" 1918–1960. Zur Vorgeschichte und Gründung der Historischen Kommission der Sudetenländer. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum – Band 114. München, 201–217.

Anonymus 1876: Aufnahme prähistorischer Gegenstände, Brünner Zeitung 1876 – č. 133 (12. června 1876), 534.

Anonymus 1884: Sbírky musejního spolku, Časopis Muzejního spolku olomuckého I, 35–36.

Anonymus 1888: Sbírky vlasten. muzejn. spolku, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci V, 141–143.

Anonymus 1890: Kronika vlasten. spolku muzej. v Olomouci, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VII, 47–51.

Anonymus 1891a: Sbírky vlasten. muzejn. spolku, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VIII, 87.

Anonymus 1891b: Kronika vlasten. spolku muzej. v Olomouci, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VIII, 126–131.

Anonymus 1900a: Vollversammlung des k. k. priv. Scharfschützencorps, Nordmährische Rundschau III – č. 4 (28. ledna 1900), 4–5.

Anonymus 1900b: Aus der Gemeindestube, Nordmährische Rundschau III – č. 14 (8. dubna 1900), 7.

Anonymus 1900c: Ein anscheinend prähistorischer Fund, Nordmährische Rundschau III – č. 25 (24. června 1900), 7.

Anonymus 1908: Zweiter Ortsmuseentag, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXVI, 57–58.

Anonymus 1910a: Museum der königl. Stadt Mähr.-Neustadt, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXVIII, 29–30.

Anonymus 1910b: Maehrische Ortsmuseen (Vierte Tagung.), Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXVIII, 95.

Anonymus 1910c: Německá musea na Moravě, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze XVIII, 159–160.

Anonymus 1911a: Bericht über die fünfte Tagung der deutsch-mährischen Museen in Neutitschein, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXIX, 75–80.

Anonymus 1911b: Die Angelegenheit des Museumsbaues, Nordmährische Rundschau XIV – č. 28 (16. července 1911), 6–7.

Anonymus 1911c: Aus der Gemeindestube, Nordmährische Rundschau XIV – č. 31 (6. srpna 1911), 2–3.

Anonymus 1911d: Das Museum wird also nicht gebaut, Nordmährische Rundschau XIV – č. 31 (6. srpna 1911), 3–4.

Anonymus 1911e: Aus der Gemeindestube, Nordmährische Rundschau XIV – č. 43 (29. října 1911), 4.

Anonymus 1912: Bericht über die sechste Tagung der deutsch-mährischen Museen, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXX, 91–96.

Anonymus 1913a: Vierter Gesamtbericht der deutsch-mährischen Ortsmuseen 1912, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXXI, 68–73.

Anonymus 1913b: Die siebente Tagung des Verbandes deutsch-mährischer Ortsmuseen, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXXI, 73–74.

Anonymus 1913c: Ueber die Gemeindeausschußsitzung, Nordmährische Rundschau XVI – č. 17 (27. dubna 1913), 3.

Anonymus 1914: VIII. Tagung des Verbandes Deutsch-mährischer Ortsmuseen und II. Mährischer Heimatschutztag, Mitteilungen des Erzherzog-Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe XXXII, 106–109.

Anonymus 1923a: Museumsverein für Mähr.-Neustadt und Umgebung, Nordmährische Rundschau 26 – č. 25 (24. června 1923), 3.

Anonymus 1923b: Museumsverein, Nordmährische Rundschau 26 – č. 28 (15. července 1923), 3.

Anonymus 1923c: Museumsverein, Nordmährische Rundschau 26 – č. 29 (22. července 1923), 3.

Anonymus 1923d: Museum, Nordmährische Rundschau 26 – č. 30 (29. července 1923), 2.

Anonymus 1923e: Museum, Nordmährische Rundschau 26 – č. 31 (5. srpna 1923), 2.

Anonymus 1923f: Unter-Ausschüsse, Nordmährische Rundschau 26 – č. 32 (12. srpna 1923), 3.

Anonymus 1923g: Museum, Nordmährische Rundschau 26 – č. 32 (12. srpna 1923), 4.

Anonymus 1923h: Die Kultur der Heimat in der Zeit von 2000 v. Chr. bis 1000 n. Chr., Nordmährische Rundschau 26 – č. 44 (4. listopadu 1923), 2.

Anonymus 1923ch: Tagung des Verbandes der deutschen Museen für Heimatkunde, Nordmährische Rundschau 26 – č. 46 (18. listopadu 1923), 3.

Anonymus 1925a: Die Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei, Sudeta I, 5–17.

Anonymus 1925b: Bürgerliche Scharfschützengesellschaft Mähr.-Neustadt, Nordmährische Rundschau 28 – č. 4 (25. ledna 1925), 3.
Anonymus 1926a: Vorgeschichtliche Funde, Nordmährische Rundschau 29 – č. 18 (2. května 1926), 3.
Anonymus 1926b: Vorgeschichtliche Funde, Nordmährische Rundschau 29 – č. 35 (29. srpna 1926), 3.
Anonymus 1926c: „Mähr.-Neustadt als mittelalterliche Festung", Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau", M.-Neustadt 67. Folge (18. April 1926), 1–3.
Anonymus 1927a: Die deutsche Malerei seit 1850, Nordmährische Rundschau 30 – č. 6 (6. února 1927), 2–3.
Anonymus 1927b: Zuwächse im Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 29 (17. července 1927), 2–3.
Anonymus 1927c: Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 31 (31. července 1927), 3.
Anonymus 1927d: Das Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 32 (7. srpna 1927), 2.
Anonymus 1927e: Der Meedler Torturm als Museumsheim?, Nordmährische Rundschau 30 – č. 38 (18. září 1927), 3.
Anonymus 1927f: Museum für Mähr.-Neustadt und Umgebung, Nordmährische Rundschau 30 – č. 41 (9. října 1927), 3.
Anonymus 1927g: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 43 (23. října 1927), 2–3.
Anonymus 1927h: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 44 (30. října 1927), 2.
Anonymus 1927ch: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 47 (19. listopadu 1927), 2.
Anonymus 1927i: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 48 (26. listopadu 1927), 2.
Anonymus 1927j: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 49 (3. prosince 1927), 3.
Anonymus 1927k: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 50 (10. prosince 1927), 2–3.
Anonymus 1927l: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 52 (24. prosince 1927), 3.
Anonymus 1928a: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 1 (7. ledna 1928), 3.
Anonymus 1928b: Ein frühgeschichtlicher Fund, Nordmährische Rundschau 31 – č. 6 (11. února 1928), 3.
Anonymus 1928c: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 8 (25. února 1928), 3.
Anonymus 1928d: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 9 (3. března 1928), 2.
Anonymus 1928e: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 10 (10. března 1928), 3.
Anonymus 1928f: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 14 (7. dubna 1928), 3.
Anonymus 1928g: Ein neuerlicher vorgeschichtlicher Fund in Salbnuβ, Nordmährische Rundschau 31 – č. 15 (14. dubna 1928), 3.
Anonymus 1928h: Ein vorgeschichtliches Urnenfeld in Salbnuβ, Nordmährische Rundschau 31 – č. 18 (5. května 1928), 2–3.
Anonymus 1928ch: Weitere vorgeschichtliche Funde in Salbnuβ, Nordmährische Rundschau 31 – č. 20 (19. května 1928), 3.
Anonymus 1928i: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 22 (2. června 1928), 2.
Anonymus 1928j: Ein vorgeschichtlicher Fund in Meedl, Nordmährische Rundschau 31 – č. 28 (14. července 1928), 3.
Anonymus 1928k: Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 30 (28. července 1928), 2.
Anonymus 1928l: Schaustellung von vorgeschichtlichen Funden, Nordmährische Rundschau 31 – č. 31 (4. srpna 1928), 3.
Anonymus 1928m: Die Schaustellung vorgeschichtlicher Funde, Nordmährische Rundschau 31 – č. 32 (11. srpna 1928), 3.
Anonymus 1928n: Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 41 (13. října 1928), 3.
Anonymus 1928o: Museum, Nordmährische Rundschau 31 – č. 44 (3. listopadu 1928), 3.
Anonymus 1929a: Museum, Nordmährische Rundschau 32 – č. 5 (2. února 1929), 3.
Anonymus 1929b: Panorama in Mähr.-Neustadt, Nordmährische Rundschau 32 – č. 19 (11. května 1929), 3.
Anonymus 1929c: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 32 – č. 22 (1. června 1929), 3.
Anonymus 1929d: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 32 – č. 29 (20. července 1929), 2.
Anonymus 1929e: Vorgeschichtliche Arbeiten, Nordmährische Rundschau 32 – č. 32 (10. srpna 1929), 2–3.
Anonymus 1929f: Danksagung, Nordmährische Rundschau 32 – č. 32 (10. srpna 1929), 3.
Anonymus 1929g: Vorgeschichtliche Arbeiten, Nordmährische Rundschau 32 – č. 34 (24. srpna 1929), 3.
Anonymus 1929h: Stiftungen, die von der Stadtgemeinde M.-Neustadt verwaltet werden. (Schluβ.), Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau", M.-Neustadt 94. Folge (6. April 1929), 1–7.
Anonymus 1929ch: Návštěva ze Švédska v Uničově, Litovelský a šternberský kraj VI – č. 43 (25. října 1929), 6.
Anonymus 1929–30a: Nové předhistorické vykopávky na sev. Moravě, Vlastivědný sborník střední a severní Moravy VIII, 46.
Anonymus 1929–30b: Opět nové praehistorické nálezy na Uničovsku, Vlastivědný sborník střední a severní Moravy VIII, 46.
Anonymus 1930: Vortrag Direktor Karl Schirmeisen, Nordmährische Rundschau 33 – č. 20 (17. května 1930), 4.
Anonymus 1930–31: Po stopách praobyvatelů severní Moravy, Vlastivědný sborník střední a severní Moravy IX, 143.
Anonymus 1931a: Bürgerl. Scharfschützen Gesellschaft, Nordmährische Rundschau 34 – č. 5 (31. ledna 1931), 2.
Anonymus 1931b: Grabungen des Museums, Nordmährische Rundschau 34 – č. 14 (4. dubna 1931), 3.
Anonymus 1931c: Vom Museumsverein, Nordmährische Rundschau 34 – č. 15 (11. dubna 1931), 3.
Anonymus 1931d: Museum, Nordmährische Rundschau 34 – č. 19 (9. května 1931), 3.
Anonymus 1931e: Festgäste im Museum, Nordmährische Rundschau 34 – č. 27 (4. července 1931), 4.
Anonymus 1931f: Vorgeschichtskunde, Nordmährische Rundschau 34 – č. 31 (1. srpna 1931), 2.
Anonymus 1931g: Vorgeschichtskunde, Nordmährische Rundschau 34 – č. 32 (8. srpna 1931), 3.

Anonymus 1931h: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 34 – č. 32 (8. srpna 1931), 3.
Anonymus 1931ch: Museum, Nordmährische Rundschau 34 – č. 47 (21. listopadu 1931), 2–3.
Anonymus 1931–32: Pokračování v praehistorických vykopávkách na Uničovsku, Vlastivědný sborník střední a severní Moravy X, 112.
Anonymus 1932a: Arbeitsgemeinschaft der deutschen Geschichts- und Heimatforscher Mährens und Schlesiens, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 34, 38–41.
Anonymus 1932b: Museum, Nordmährische Rundschau 35 – č. 18 (30. dubna 1932), 3.
Anonymus 1932c: Museum, Nordmährische Rundschau 35 – č. 19 (7. května 1932), 2.
Anonymus 1932d: Minister Dr. Spina, Nordmährische Rundschau 35 – č. 26 (25. června 1932), 2.
Anonymus 1932e: Ein Mammutstoβzahn, Nordmährische Rundschau 35 – č. 27 (2. července 1932), 3.
Anonymus 1932f: Museum, Nordmährische Rundschau 35 – č. 34 (20. srpna 1932), 3.
Anonymus 1932g: Museum, Nordmährische Rundschau 35 – č. 37 (10. září 1932), 3.
Anonymus 1932h: Grabungen des Museums, Nordmährische Rundschau 35 – č. 40 (1. října 1932), 3–4.
Anonymus 1933a: Museumsverein, Nordmährische Rundschau 36 – č. 2 (19. ledna 1933), 2.
Anonymus 1933b: Museum, Nordmährische Rundschau 36 – č. 19 (13. května 1933), 2.
Anonymus 1933c: Museum, Nordmährische Rundschau 36 – č. 32 (12. srpna 1933), 3.
Anonymus 1933d: Museum, Nordmährische Rundschau 36 – č. 33 (19. srpna 1933), 3.
Anonymus 1933e: Museum, Nordmährische Rundschau 36 – č. 40 (7. října 1933), 2.
Anonymus 1934a: Arbeitsgemeinschaft der Deutschen Geschichts- und Heimatforscher Mähren-Schlesiens, 2. Jahrestagung am 17. Juni in Mähr. Neustadt, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 36, 91–94.
Anonymus 1934b: Bürgerliche Scharfschützengesellschaft Mähr.-Neustadt, Nordmährische Rundschau 37 – č. 4 (27. ledna 1934), 3.
Anonymus 1934c: Museum, Nordmährische Rundschau 37 – č. 19 (12. května 1934), 4.
Anonymus 1934d: Museumsverein, Nordmährische Rundschau 37 – č. 21 (26. května 1934), 2.
Anonymus 1934e: Die heurige Tagung der Geschichts- und Heimatforscher Mährens und Schlesiens, Nordmährische Rundschau 37 – č. 25 (23. června 1934), 3.
Anonymus 1934f: Museum, Nordmährische Rundschau 37 – č. 31 (4. srpna 1934), 4.
Anonymus 1934g: Museum, Nordmährische Rundschau 37 – č. 32 (11. srpna 1934), 4.
Anonymus 1934h: Museum, Nordmährische Rundschau 37 – č. 33 (18. srpna 1934), 4.
Anonymus 1934ch: An die geehrte Bevölkerung von M.-Neustadt und Umgebung, Nordmährische Rundschau 37 – č. 38 (22. září 1934), 4.
Anonymus 1934i: Museum, Nordmährische Rundschau 37 – č. 39 (29. září 1934), 5.
Anonymus 1934j: Von unserem Museum, Nordmährische Rundschau 37 – č. 52 (29. prosince 1934), 3–4.
Anonymus 1934–35: Předhistorické vykopávky na Uničovsku, Vlastivědný sborník střední a severní Moravy XIII, 16.
Anonymus 1935a: Vom Schützenmuseum in Mährisch-Neustadt, Nordmährische Rundschau 38 – č. 4 (26. ledna 1935), 4.
Anonymus 1935b: Hoher Museumsbesuch, Nordmährische Rundschau 38 – č. 5 (2. února 1935), 3.
Anonymus 1935c: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 19 (11. května 1935), 4.
Anonymus 1935d: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 20 (18. května 1935), 3–4.
Anonymus 1935e: Aus Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 23 (8. června 1935), 3.
Anonymus 1935f: Das Museum von Mährisch-Neustadt, Nordmährische Rundschau 39 – č. 23 (8. června 1935), 3.
Anonymus 1935g: Vortrag Direktor Karl Schirmeisen, Nordmährische Rundschau 39 – č. 23 (8. června 1935), 4.
Anonymus 1935h: Die Neueinrichtung unseres Heimatmuseums, Nordmährische Rundschau 39 – č. 24 (15. června 1935), 4.
Anonymus 1935ch: Versuchter Einbruch ins Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 27 (6. července 1935), 3.
Anonymus 1935i: Ausgrabungen auf prähistorischem und mittelalterlichem Gebiet, Nordmährische Rundschau 39 – č. 29 (20. července 1935), 4.
Anonymus 1935j: Die Ausgrabungen seitens der Museumsverwaltung, Nordmährische Rundschau 39 – č. 30 (27. července 1935), 3.
Anonymus 1935k: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 31 (3. srpna 1935), 4.
Anonymus 1935l: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 32 (10. srpna 1935), 4.
Anonymus 1935m: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 33 (17. srpna 1935), 3–4.
Anonymus 1935n: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 34 (24. srpna 1935), 3.
Anonymus 1935o: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 37 (14. září 1935), 4.
Anonymus 1935p: Museumsbesuch, Nordmährische Rundschau 39 – č. 40 (5. října 1935), 3.
Anonymus 1935q: Heimatmuseum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 41 (12. října 1935), 3.
Anonymus 1935r: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 39 – č. 42 (19. října 1935), 4.
Anonymus 1936a: Von Ing. Oberst Reimer, Nordmährische Rundschau 40 – č. 13 (28. března 1936), 3.
Anonymus 1936b: Herr Ing. Oberst Vinzenz Reimer – Ehrenobmann des Museumsvereines, Nordmährische Rundschau 40 – č. 21 (23. května 1936), 3–4.
Anonymus 1936c: Mähr.-Neustädter Hochschulwoche, Nordmährische Rundschau 40 – č. 27 (4. července 1936), 4.

Anonymus 1936d: Die deutsche Hochschulwoche in Mährisch-Neustadt, Nordmährische Rundschau 40 – č. 28 (11. července 1936), 3–4.

Anonymus 1936e: Deutsche Hochschulwoche in Mährisch-Neustadt, Nordmährische Rundschau 40 – č. 29 (18. července 1936), 4–6.

Anonymus 1936f: Das Museum, Nordmährische Rundschau 40 – č. 32 (8. srpna 1936), 3.

Anonymus 1936g: Das Museum, Nordmährische Rundschau 40 – č. 48 (28. listopadu 1936), 3.

Anonymus 1936h: Das Museum, Nordmährische Rundschau 40 – č. 49 (5. prosince 1936), 3.

Anonymus 1936ch: Das Museum, Nordmährische Rundschau 40 – č. 51 (19. prosince 1936), 4.

Anonymus 1937a: Neuordnung unseres Stadtarchivs, Nordmährische Rundschau 41 – č. 7 (20. února 1937), 3–4.

Anonymus 1937b: Das Museum, Nordmährische Rundschau 41 – č. 10 (13. března 1937), 3.

Anonymus 1937c: Vom Museum, Nordmährische Rundschau 41 – č. 16 (24. dubna 1937), 3.

Anonymus 1937d: Das Museum, Nordmährische Rundschau 41 – č. 19 (15. května 1937), 3.

Anonymus 1937e: Das Museum, Nordmährische Rundschau 41 – č. 23 (12. června 1937), 3.

Anonymus 1937f: Ausgrabungen, Nordmährische Rundschau 41 – č. 33 (21. srpna 1937), 4.

Anonymus 1937g: Das Museum, Nordmährische Rundschau 41 – č. 36 (11. září 1937), 3.

Anonymus 1937h: Das Museum, Nordmährische Rundschau 41 – č. 37 (18. září 1937), 3.

Anonymus 1937ch: Tagung der Volkskundler und Heimatforscher in Olmütz am 7. 11. 1937, Nordmährische Rundschau 41 – č. 46 (20. listopadu 1937), 6.

Anonymus 1937i: Der Vortrag des Herrn Archivars Julius Roeder über unser Stadtarchiv und seine Bedeutung für die Geschichte Nordmährens, Nordmährische Rundschau 41 – č. 51 (24. prosince 1937), 3.

Anonymus 1938a: Hlasy tisku o musejnictví, Věstník Československého Zemědělského Musea XI, 99–105.

Anonymus 1938b: Todesfall, Nordmährische Rundschau 42 – č. 3 (22. ledna 1938), 3.

Anonymus 1938c: Oberst Reimer Fond zur Ausgestaltung des Museums, Nordmährische Rundschau 42 – č. 3 (22. ledna 1938), 3.

Anonymus 1938d: Oberst Vinzenz Reimer-Fond, Nordmährische Rundschau 42 – č. 4 (29. ledna 1938), 3.

Anonymus 1938e: Spende, Nordmährische Rundschau 42 – č. 5 (5. února 1938), 3.

Anonymus 1938f: Die Jahreshauptversammlung des Museumsvereines für Mähr.-Neustadt und Umgebung, Nordmährische Rundschau 42 – č. 7 (19. února 1938), 3.

Anonymus 1938g: Vorgeschichtlicher Fund, Nordmährische Rundschau 42 – č. 17 (30. dubna 1938), 3.

Anonymus 1938h: Ein tschechisches Museum, Nordmährische Rundschau 42 – č. 17 (30. dubna 1938), 4.

Anonymus 1938ch: Museumsbesuch, Nordmährische Rundschau 42 – č. 30 (30. července 1938), 3.

Anonymus 1938i: Vorgeschichtliche Grabungen, Nordmährische Rundschau 42 – č. 31 (6. srpna 1938), 3.

Anonymus 1938j: Vorgeschichtliche Grabungen, Nordmährische Rundschau 42 – č. 33 (20. srpna 1938), 3.

Anonymus 1938k: Z Uničova, Litovelský, šumperský a šternberský kraj XV – č. 2 (7. ledna 1938), 5.

Anonymus 1938l: In memoriam plukovníka Reimra, Litovelský, šumperský a šternberský kraj XV – č. 4 (21. ledna 1938), 5–6.

Anonymus 1938m: O české museum v Uničově, Litovelský, šumperský a šternberský kraj XV – č. 16 (15. dubna 1938), 6.

Anonymus 1938n: České museum v Uničově, Litovelský, šumperský a šternberský kraj XV – č. 17 (22. dubna 1938), 7.

Anonymus 1938o: Museumsgründung in Mähr.-Neustadt, Morgenzeitung und Handelsblatt 26 – č. 112 (24. dubna 1938), 8.

Anonymus 1939a: 3. Jahrestagung der Ostdeutschen Arbeitsgemeinschaft des Reichsbundes für Deutsche Vorgeschichte in Aussig a. E. Verbunden mit der 1. Gautagung für Vorgeschichte des NS.-Lehrerbundes im Sudetengau vom 23.–26. Juni, Germanen-Erbe 4, 254–255.

Anonymus 1939b: Gauarbeitsgemeinschaft für Vorgeschichte der NSDAP. im Sudetengau gegründet, Germanen-Erbe 4, 287–288.

Anonymus 1939–40a: Neue Funde aus dem Sudetengau bis zum 31. XII. 1940, Sudeta – Neue Folge 1, 104–117.

Anonymus 1939–40b: Liste der Kreispfleger für Vorgeschichte im Sudetengau, Sudeta – Neue Folge 1, 123.

Anonymus 1940a: Teilnehmerverzeichnis. In: Eröffnungsfeier der Sudetendeutschen Anstalt für Landes- und Volksforschung des Reichsgaues Sudetenland. Reichenberg, 44–56.

Anonymus 1940b: Zprávy osobní, Zprávy památkové péče IV, 110–111.

Anonymus 1940c: Proceedings of the Royal Anthropological Institute, 1940, The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland 70, 211–214.

Anonymus 1940d: Von unserem Heimatmuseum, Nordmährische Rundschau 44 – č. 20 (9. března 1940), 5.

Anonymus 1940e: 2. Tag des Besuches des Gauleiters u. Reichsstatthalters Konrad Henlein in Mähr.-Neustadt, Nordmährische Rundschau 44 – č. 32 (20. dubna 1940), 5–6.

Anonymus 1940f: Vorgeschichtliche Funde auf dem Galgenberg, Nordmährische Rundschau 44 – č. 37 (11. května 1940), 6.

Anonymus 1940g: Neue vorgeschichtliche Funde im Neustädter Ländchen, Nordmährische Rundschau 44 – č. 41 (25. května 1940), 6.

Anonymus 1940h: Neue vorgeschichtliche Ausgrabungen in Pirnik, Nordmährische Rundschau 44 – č. 65 (17. srpna 1940), 6.

Anonymus 1940ch: Die vorgeschichtlichen Grabungen in Pirnik, Nordmährische Rundschau 44 – č. 69 (31. srpna 1940), 6.

Anonymus 1940i: Der Museumsverein für M.-Neustadt und Umgebung, Nordmährische Rundschau 44 – č. 88 (6. listopadu 1940), 8.

Anonymus 1940j: Vom Museumsverein, Nordmährische Rundschau 44 – č. 95 (30. listopadu 1940), 6.

Anonymus 1941: Tagung der Kreispfleger für Vorgeschichte des Sudetengaues, Germanen-Erbe 6, 60–61.

Anonymus 1942a: Honorary Secretary's Report for 1941, Journal of the British Archaeological Association – Third Series 7, 73–77.

Anonymus 1942b: Besuch des Regierungs-Vizepräsidenten, Nordmährische Rundschau 46 – č. 41 (23. května 1942), 6.

Anonymus 1942c: Hauptversammlung des Museumsvereines, Nordmährische Rundschau 46 – č. 47 (13. června 1942), 5.

Anonymus 1942d: Hoher Besuch im Stadtmuseum, Nordmährische Rundschau 46 – č. 83 (24. října 1942), 6.

Anonymus 1943a: Besuch im Stadtmuseum, Nordmährische Rundschau 47 – č. 1 (6. ledna 1943), 3.

Anonymus 1943b: Anerkannte Arbeitsleistung, Nordmährische Rundschau 47 – č. 21 (17. března 1943), 3.

Anonymus 1946: Nálezy historických památek na Uničovsku, Právo lidu 49 – č. 203 (5. září 1946), 6.

Anonymus 1947: O záchranu pravěkých památek na Šternbersku a Uničovsku, Osvobozený našinec 80 – č. 181 (8. srpna 1947), 5.

Anonymus 1954: Berichtigung zu dem in Folge 8/54 erschienenen Artikel, Sternberger Heimatpost 1954, 214.

Anonymus 1966: Mährisch-Neustädter Heimatstube, Sternberger Heimatpost 1966, 113.

Anonymus 1989: Budova muzea bude opět obnovena, Kulturní zpravodaj města Uničova 1989 – únor, 24–25.

Auerhan, J. 1910: Musea v království Českém v l. 1897 a 1905. In: Zprávy Zemského statistického úřadu království Českého. Svazek XIV., sešit 1.: Všeobecně přístupné knihovny, čítárny a musea, stále zřízená divadla a jeviště v království Českém r. 1905. Praha, I–XLVI.

B., F. 1938: Ing. Oberst i. R. Vinzenz Reimer zum Gedenken, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordmährischen Rundschau", M.-Neustadt 164. Folge (26. Februar 1938), 1–6.

B., H. 1958: Die Kustodin unseres Heimatmuseums, Fräulein Maria Maneth, richtet das Heimatmuseum der Stadt Fellbach bei Stuttgart ein und wird dessen Leiterin, Sternberger Heimatpost 1958, 183–184.

Bača, M. 2015: Slovenská archeológia a Ľudmila Kraskovská. In: M. Daniš – L. Rybár (eds.), N. O. Losskij a podiel ruskej inteligencie v emigrácii na rozvoji slovenskej vedy. Acta Historica Posoniensia XXIX. Bratislava, 8–19.

Bakala, J. 1964: Sjednocení opavského muzejnictví. In: J. Duda (red.), 150 let Slezského muzea. Publikace Slezského muzea v Opavě – svazek 12. Opava, 55–71.

Bakešová, L. 1886: Od Brna. (Hradiště u Ořechoviček.), Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci III, 129.

Bálek, M. – Štrof, A. 1990: Záchranný výzkum na opevněném sídlišti lineární keramiky v Uničově (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 1987, 21–22.

Bartocha, R. 1935: Spolková zpráva za dobu od 23. února do 30. listopadu 1935, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLVIII, 159–160.

Bartocha, R. [B., R.] 1936: Řádná valná schůze Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci za správní rok 1935, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLIX, 91–96.

Bartocha, R. 1938: Valná schůze Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci za správní rok 1937, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci LI, 90–98.

Bartocha, R. 1939: Valná schůze Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci za správní rok 1938, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci LII, 100–108.

Blaich, M. C. – Weber, J. 2008: Im Banne des Zeitgeistes – Hermann Schroller und die Ausgrabungen in der Pfalz Werla von 1936 bis 1939, Die Kunde – Neue Folge 59, 147–188.

Blažek, J. 2000: Helmut Preidel (17. 5. 1900 Děčín-Podmokly – 14. 8. 1980 Gilching bei München), Archeologické rozhledy LII, 373–375.

Blažek, J. 2003: Z dějin Archeologického ústavu za okupace, Archeologické rozhledy LV, 581–601.

Blažek, J. 2006: První profesura pravěké archeologie na Německé universitě v Praze. In: J. Hlavová – M. Sýkora (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998–2002. Tomáši Velímskému k šedesátinám. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 14. Most, 231–238.

Blažek, J. 2008: Tři skříně a jeden stůl. Konec německé archeologie v severozápadních Čechách. In: E. Černá – J. Kuljavceva Hlavová (eds.), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007. Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 15. Most.

Blažek, J. 2015: Archeologie v severních Čechách v době okupace, Ústecký sborník historický 2015, 69–90.

Blažek, J. – Lainová, K. 2001: Nařízení Amt für Vorgeschichte. Prameny k dějinám archeologie v severozápadních Čechách I. Most.

Blažek, J. – Lutovská, P. 2002: Prameny k dějinám archeologické památkové péče. Vládní nařízení o archeologické památkové péči z roku 1941, Archeologie ve středních Čechách 6, 617–639.

Blažek, J. – Michálek, I. 2003: Korespondence Josefa Kerna I. – Otto Tschakert, Franz Runge. Prameny k dějinám archeologie v severozápadních Čechách II. Most.

Bodenbach, H. J. 2005: Dr. Hermann Schroller (1900–1959). Archäologe und Apotheker, Die Kunde – Neue Folge 56, 191–218.

Brandl, V. 1892: Kniha pro každého Moravana. Brno.

Bräuning, A. 2009: Wider das Vergessen. Professorinnen in der Archäologie (Vor- und Frühgeschichte). In: J. M. Bagley – Ch. Eggl – D. Neumann – M. Schefzik (hrsg.), Alpen, Kult und Eisenzeit. Festschrift für Amei Lang zum 65. Geburtstag. Internationale Archäologie – Studia honoraria – Band 30. Rahden/Westf., 3–24.

Brezňanová, G. – Furman, M. 2012: Laténske nálezy v zbierkach Slovenského banského múzea v Banskej Štiavnici. In: G. Březinová – V. Varsik (eds.), Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes – Tomus XIV. Nitra, 59–82.

Browman, D. L. 2013: Cultural Negotiations. The Role of Woman in the Founding of Americanist Archaeology. Lincoln – London.

Bundil, F. [–und–] 1940: 40 Jahre Stadtmuseum, Nordmährische Rundschau 44 – č. 28 (6. dubna 1940), 6.

Burian, V. 1952: Oddělení pro prehistorii, Zprávy Studijního a lidovýchovného ústavu kraje Olomouckého – č. 17 (říjen 1952), 5.

Buttler, E. 2008: Werner Buttler (1907–1940). Ein Sohn entdeckt seinen Vater, Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift 49, 203–225.

Buttler, E. 2013: Werner Buttler – ein rheinischer Vorgeschichtler. In: J. Kunow – T. Otten – J. Bemmann (hrsg.), Archäologie und Bodendenkmalpflege in der Rheinprovinz 1920–1945. Materialien zur Bodendenkmalpflege in Rheinland 24, 215–226.

Červinka, I. L. 1896: Archaeologické zprávy z okolí Uh. Hradiště, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XIII, 113–128.

Červinka, I. L. 1902: Morava za pravěku. Brno.

Červinka, I. L. 1905a: Zpráva o archaeologických výzkumech za rok 1904, Časopis Moravského musea zemského V, 179–197.

Červinka, I. L. 1905b: Zur Vorgeschichte Mährens. Forschungen und Funde im Jahre 1904, Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale – Dritte Folge 4, 477–478.

Červinka, I. L. 1908: Moravské starožitnosti. Díl II. O pokolení skrčených koster na Moravě. Kojetín na Hané.

Čižmář, I. et al. (Čižmář, I. – Čižmářová, H. – Čižmářová, J. – Goláňová, P. – Hlava, M. – Jarůšková, Z. – Koucká, I. – Ženožičková, I.) 2018: Hradiště nad Okluky a jeho objevitelé. Keltské oppidum Staré Hradisko a sbírka muzea v Boskovicích. Boskovice.

Čižmářová, H. 2015: Pavlína Kalábková – Miloš Hlava – Pavel Šlézar: Příběhy uničovské archeologie [*recenze*], Pravěk – nová řada 23, 300–301.

Daňhel, M. 2014: Medlov (k. ú. Králová, okr. Olomouc), Přehled výzkumů 55/1, 204–205.

Daňhel, M. – Kalábek, M. 2012a: Uničov (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 53/1, 157.

Daňhel, M. – Kalábek, M. 2012b: Uničov (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 53/2, 175–176.

Daubrawa, F. 1877: Anthropologische Funde aus der Bronce-Zeit, Brünner Morgenpost (Beilage zur „Brünner Zeitung“) – č. 256 (8. listopadu 1877), 1021.

Dehnerová, H. – Faltýnek, K. – Večeřa, P. 2013: Uničov (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 54/2, 283–285.

Demek, J. – Novák, V. a kol. 1992: Neživá příroda. Vlastivěda moravská. Země a lid – nová řada 2. Brno.

Dohnal, V. 1972: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v letech 1969–1970, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 154, 21–30.

Dohnal, V. 1975: Terénní badatelská a sbírkotvorná činnost archeologického oddělení olomouckého musea v letech 1971–1973, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 174, 13–29.

Doležalová, K. 2013: První ženy moravské archeologie, Studia archaeologica Brunensia 18/1, 63–78.

Drašnarová, E. 1993: Stát, spolek a spolčování, Paginae historiae 1, 152–177.

Dubový, K. [sine] 1929a: Museum v Uničově, Litovelský kraj V – č. 22 (30. května 1929), 2.

Dubový, K. [sine] 1929b: Praehistorické nálezy na Uničovsku, Litovelský kraj V – č. 31 (2. srpna 1929), 4.

Dubový, K. [sine] 1929c: Z Dolní Sukolomi u Uničova, Litovelský kraj V – č. 33 (14. srpna 1929), 2.

Dubový, K. 1929d: Uničovská „Rundschau“, Litovelský kraj V – č. 33 (14. srpna 1929), 2–3.

Dubový, K. 1929e: Praehistorické nálezy na Uničovsku, Litovelský kraj VI – č. 34 (23. srpna 1929), 1–2.

Dubový, K. [D–ý] 1929f: Další praehistorické práce v Šumvaldě, Litovelský kraj VI – č. 37 (13. září 1929), 3.

Dubový, K. 1929g: Dne 16. září 1929 zavítali do Uničova, Litovelský kraj VI – č. 38 (20. září 1929), 4.

Dubový, K. [sine] 1929h: Opět nové praehistorické nálezy na Uničovsku, Litovelský kraj VI – č. 39 (27. září 1929), 4.

Dubový, K. 1929ch: České veřejnosti na Uničovsku!, Litovelský a šternberský kraj VI – č. 42 (18. října 1929), 5.

Dubový, K. 1930: Archaeologické práce na Uničovsku, Litovelský a šternberský kraj VII – č. 48 (28. listopadu 1930), 6.

Dubový, K. 1931a: Přehled praehistorických vykopávek a nálezů na Uničovsku v posledních letech, Bezkydy Jeseníky V, 226–227.

Dubový, K. 1931b: Pravda o posledních praehistorických vykopávkách v Hlivicích u Uničova, Litovelský, šternberský a šumperský kraj VIII – č. 19 (8. května 1931), 5.

Dubový, K. [sine] 1931c: Výsledek dalších praehistorických vykopávek na Uničovsku, Litovelský, šternberský a šumperský kraj VIII – č. 32 (7. srpna 1931), 6.

Dubový, K. [sine] 1932a: Pokračování v praehistorických vykopávkách na Uničovsku, Litovelský, šternberský a šumperský kraj IX – č. 18 (29. dubna 1932), 5.

Dubový, K. [sine] 1932b: Praehistorický nález, Litovelský, šternberský a šumperský kraj IX – č. 28 (8. července 1932), 5.

Dubový, K. [sine] 1933a: Praehistorické vykopávky na Uničovsku, Litovelský, šternberský a šumperský kraj X – č. 35 (25. srpna 1933), 5.

Dubový, K. [sine] 1933b: Praehistorické vykopávky na Uničovsku, Litovelský, šternberský a šumperský kraj X – č. 42 (14. října 1933), 6.

Dubový, K. [sine] 1934a: Zahájení praehistorických prací na Uničovsku, Litovelský, šternberský a šumperský kraj XI – č. 32 (3. srpna 1934), 5.

Dubový, K. [sine] 1934b: Vykopávky na Uničovsku, Litovelský, šternberský a šumperský kraj XI – č. 34 (17. srpna 1934), 4.

Dubový, K. [sine] 1935a: Uničovské museum, Litovelský, šternberský a šumperský kraj XII – č. 21 (24. května 1935), 5.

Dubový, K. [sine] 1935b: Z Uničovského musea, Litovelský, šternberský a šumperský kraj XII – č. 23 (7. června 1935), 6.

Dvořák, P. 1984: Odkryté dějiny. První lidé na území Československa. Praha.

Faltýnek, K. 2008: Meziválečná neprofesionální archeologie v Dubicku na Zábřežsku, Archeologie Moravy a Slezska VIII, 293–311.

Faltýnek, K. 2010: Dějiny archeologické sbírky a muzea v Dubicku, Severní Morava 54/96, 48–57.

Faltýnek, K. et al. (Faltýnek, K. – Kaiser, L. – Šlézar, P. – Večeřa, P.) 2010: Uničov (okr. Olomouc). Masarykovo náměstí, Přehled výzkumů 51, 479–480.

Fiala, J. et al. (Fiala, J. – Burešová, J. – Trapl, M. – Skoupý, A. – Horák, D.) 2013: Muzejnictví. In: K. Konečný (red.), Uničov – historie moravského města. Uničov, 539–542.

Fiala, J. – Mlčák, L. 2013: Německé maloměsto (1850–1914). Obyvatelstvo a zástavba města. In: K. Konečný (red.), Uničov – historie moravského města. Uničov, 261–267.

FK 1963: Neues aus Mähr.-Neustadt, Sternberger Heimatpost 1963, 246.

Fries, J. E. – Gutsmiedl-Schümann, D. 2013: Pionierinnen der Archäologie – warum, woher und wohin. In: J. E. Fries – D. Gutsmiedl-Schümann (Hrsg.), Ausgräberinnen, Forscherinnen, Pionierinnen. Ausgewählte Porträts früher Archäologinnen im Kontext ihrer Zeit. Frauen – Forschung – Archäologie – Band 10. Münster – New York – München – Berlin, 15–28.

Fries, J. E. – Gutsmiedl-Schümann, D. (Hrsg.) 2013: Ausgräberinnen, Forscherinnen, Pionierinnen. Ausgewählte Porträts früher Archäologinnen im Kontext ihrer Zeit. Frauen – Forschung – Archäologie – Band 10. Münster – New York – München – Berlin.

Gebel, R. 2018: „Domů do říše". Konrad Henlein a Říšská župa Sudety (1938–1945). Praha.

Glott, J. 1941–42: Arbeitsbericht des Amtes für Vorgeschichte vom 1. I. 41 – 30. IX. 41, Sudeta – Neue Folge 2, 1–6.

Gnirs, A. 1929–30a: Římská stanice na Mušově, Zprávy československého Státního archeologického ústavu II–III, 9–29.

Gnirs, A. 1929–30b: Výkopy na římském táboru ve Stupavě, Zprávy československého Státního archeologického ústavu II–III, 29–45.

Gnirsová, A. 2003: Stručný životopis (překlad Karel Horčička). In: Pocta Antonu Gnirsovi. Loket, 8–9.

Grunwald, L. 2004: Archäologische Luftbilder aus dem Landkreis Nienburg/Weser. Ein Beitrag zur Forschungsgeschichte der Düsselburg bei Rehburg-Loccum, Die Kunde – Neue Folge 55, 97–102.

Hájek, L. 1951: Nové nálezy kultury zvoncovitých pohárů, Archeologické rozhledy III, 22, 23–24, 27–30, 41–42.

Hájek, Z. 2005: Ohrazené areály kultury s lineární keramikou na Moravě (II). Uničov – Na nivách. Archaeologiae Regionalis Fontes 7. Olomouc.

Halle, U. 2013: Frauen in der Ur- und Frühgeschichtsforschung zwischen 1933 und 1945 – zwei Karrieren. In: J. E. Fries – D. Gutsmiedl-Schümann (Hrsg.), Ausgräberinnen, Forscherinnen, Pionierinnen. Ausgewählte Porträts früher Archäologinnen im Kontext ihrer Zeit. Frauen – Forschung – Archäologie – Band 10. Münster – New York – München – Berlin, 169–215.

Havelková, V. 1890a: Nové nálezy předmostecké, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VII, 135.

Havelková, V. 1890b: Žárové hroby u Slatinek, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VII, 184–185.

Havelková, V. 1891: Hromadný nález bronzů u Slatěnic, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VIII, 89–95.

Havelková, V. 1892a: Popelnicové hroby v Kožušanech, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci IX, 56.

Havelková, V. 1892b: Nález u Věrovan, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci IX, 57.

Havelková, V. 1893: Hrob se zlatými náramky ve Slatěnici, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci X, 161.

Havlůjová, H. 2005: Okouzlení Egyptem. Ludmila Matiegková (1889–1960). Praha.

Hawkes, C. F. C. 1940: The Excavations at Bury Hill. 1939, Proceedings Hants Field Club XIV, 291–337.

Heinemann, I. 2003: »Rasse, Siedlung, deutsches Blut«. Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas. Moderne Zeit. Neue Forschungen zur Gesellschafts- und Kulturgeschichte des 19. und 20. Jahrhunderts – Band II. Göttingen.

Helfert, J. 1931: Moravská musea ve Svazu čsl. museí. (Organisační poznámky)., Od Horácka k Podyjí VIII, 319–325.

Helfert, J. 1946: Zemské museum v Brně po válce a s obnoveným časopisem, Časopis Zemského musea v Brně XXXIII, 5–10.

Hiemesch, V. 1943: Mit Meβband und Spaten. Ein Handbüchlein für die Mitarbeiter der Vor- und Frühgeschichtsforschung. Reichenberg.

Hirnerová, N. – Hlava, M. 2017: „Gott zur Ehr´ – dem Nächsten zur Wehr!" Spolky v německém Uničově. Uničov.

Hlava, M. 2004: Laténská sídliště v Dolní Sukolomi (okr. Olomouc). Poznámky k výzkumům a historii „německého" muzea v Uničově, Pravěk – nová řada 14, 373–416.

Hlava, M. 2006: Mizzi (Maria) Maneth (1898 – 31. 12. 1971), Pravěk – nová řada 16, 530–535.

Hlava, M. 2007: Laténské osídlení Uničovska. In: Pravěk – Supplementum 17. Brno, 87–171.

Hlava, M. 2008: Vinzenz Reimer (13. srpna 1868 – 11. ledna 1938), Pravěk – nová řada 18, 430–435.

Hlava, M. 2012: Ingeborg Kiekebuschová a výzkumy na Šestákově skále v Šárce v letech 1942 a 1944, Archaeologica Pragensia 21, 12–35.

Hlava, M. 2013: Dějiny archeologického výzkumu. In: K. Konečný (red.), Uničov – historie moravského města. Uničov, 543–552.

Hlava, M. 2014: Laténské pohřebiště v Čelechovicích na Hané (okr. Prostějov). In: J. Čižmářová – N. Venclová – G. Březinová (eds.), Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno, 527–562.

Hlava, M. 2017a: Jaroslav Böhm a Lothar Zotz. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu, Archeologie ve středních Čechách 21, 17–45.

Hlava, M. 2017b: Zánik Úřadu pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu, Archeologie ve středních Čechách 21, 443–462.

Hlava, M. 2017c: Mizzi Manethová a muzeum v Uničově, Dějiny a současnost XXXXIX/3, 18–21.

Hlava, M. 2018: Rozklad a zánik Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu, Archeologie ve středních Čechách 22, 535–558.

Hlava, M. 2019: Od Lothara Zotze ke Karlu Dinklagemu. Z dějin Německé Karlovy univerzity, Archeologie ve středních Čechách 23, 73–88.

Hlubek, L. 2010: Pravěké a středověké osídlení katastru obce Želechovice (okr. Olomouc), Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci – č. 300, 81–100.

Hlubek, L. – Šlézar, P. 2014: Doklady zpracování železa v raném středověku na území Uničovska a Litovelska, Archaeologia historica 39, 583–607.

Holodňák, P. 1997: Nástin vývoje archeologického bádání na Žatecku. In: R. Holodňáková – A. Zinnerová – P. Holodňák – J. Kuprová, Z historie žateckého muzejnictví. Studie Regionálního muzea v Žatci 3. Žatec, 57–71.

Horáková-Jansová, L. 1932: Prehistorické nálezy v roce 1930 a 1931, Památky archaeologické – skupina pravěká XXXVIII, 92–98.

Horáková-Jansová, L. 1933: Prehistorické nálezy v roce 1932, Památky archaeologické – skupina pravěká XXXXIX, 87–90.

Horn, V. 2019: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Dolní Sukolomi u Uničova. Nepublikovaná bakalářská práce uložená v sekci archeologie katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Hošek, R. 2008: Pamětní kniha musea v Dubicku (k vydání připravil Karel Faltýnek), Archeologie Moravy a Slezska VIII, 312–331.

Hradil, F. 2015: Uničovský zlatý poklad. Nález mincí z počátku 17. století. Olomouc.

Janák, J. 1993: Spolky v českých zemích do roku 1951. In: E. Kordiovský (red.), Politické strany a spolky na jižní Moravě. XXII. Mikulovské sympozium 7.–8. října 1992. Mikulov – Brno, 59–93.

Janković, M. A. 2016: U potrazi za Adamom Oršićem kroz arheologiju XX veka, Originalni naučni Rad 11, 853–867.

Janković, M. A. 2018: Arheološke putanje i stranputice Adama Oršića. Niš.

Jeitteles, L. H. 1871: Die vorgeschichtlichen Alterthümer der Stadt Olmütz und ihrer Umgebung, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien I, 217–223, 238–255.

Jeřábek, R. 1991: Případ Melniková-Papoušková, Národopisná revue 1 – Národopisné aktuality XXVIII, 231–232.

Jirák, P. 2011: Neprávem opomenuté Městské muzeum v Přerově, Sborník Státního okresního archivu Přerov 2011, 104–133.

Jochman, V. 1957: Pobočka Okresního vlastivědného musea v Uničově. Ideový návrh exposic. In: V. Jochman (red.), Ročenka museí olomouckého kraje I. Olomouc, 52–54.

K. 1930: Die vorgeschichtlichen Funde, Nordmährische Rundschau 33 – č. 37 (13. září 1930), 3.

Kalábek, M. 2004a: Horní Sukolom (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 45, 126.

Kalábek, M. 2004b: Horní Sukolom (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 45, 169.

Kalábek, M. 2006a: Depot bronzů z Medlova. In: Ročenka 2005. Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace. Olomouc, 146–162.

Kalábek, M. 2006b: Medlov (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 47, 157.

Kalábek, M. 2016: Uničov (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 57/ 1, 178–180.

Kalábková, P. 2007: Charakteristika osídlení lengyelské kultury v regionu Uničovska, Pravěk – nová řada 17, 41–71.

Kalábková, P. – Hlava, M. 2004: Pazourková dýka z Hor. Libiny (okr. Olomouc) a nálezy kamenné industrie v okolí, Střední Morava 10/18, 93–101.

Kalábková, P. – Hlava, M. – Šlézar, P. 2015: Příběhy uničovské archeologie. Uničov.

Kalábková, P. – Kalábek, M. 2004: Sídliště jordanovské skupiny v Uničově – U pily (předběžná zpráva). In: Ročenka 2003. Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace. Olomouc, 75–88.

Kanyza, J. 1955: Musea Olomouckého kraje 1945–1955. In: V. Jochman (red.), Ročenka museí Olomouckého kraje I. Olomouc, 30–44.

Kaňák, B. 1992: Zrušená archivní pracoviště ve Šternberku a Uničově, Okresní archív v Olomouci 1991, 233–239.

Kaňák, B. 2018: Zpřístupnění archivního fondu Městský archiv Uničov 1890–1959 (1968), Olomoucký archivní sborník 16, 23–32.

Kater, M. H. 1974: Das »Ahnenerbe« der SS 1935–1945. Ein Beitrag zur Kulturpolitik des Dritten Reiches. Stuttgart.

Kieburg, A. 2013: Johanna Mestorf (1828–1909) – „Zierde" der norddeutschen Altertumswissenschaft. In: J. E. Fries – D. Gutsmiedl-Schümann (Hrsg.), Ausgräberinnen, Forscherinnen, Pionierinnen. Ausgewählte Porträts früher Archäologinnen im Kontext ihrer Zeit. Frauen – Forschung – Archäologie – Band 10. Münster – New York – München – Berlin, 95–100.

Kirsch, O. 2008: Německé muzejnictví na Moravě. Nepublikovaná disertační práce uložená v Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Kirsch, O. 2010a: Julius Leisching a jeho podíl na organizaci muzejnictví v Předlitavsku, Studia historica Brunensia 57, 15–29.

Kirsch, O. 2010b: Netradiční cesta k dokumentaci regionu. Příběh muzea německých Jihomoravanů v Klentnici v letech 1923–1945. In: J. Hanzal – O. Šefčík (usp.), Sršatý Prajz Erich Šefčík (1945–2004). Sborník k nedožitým 65. narozeninám historika a archiváře. Praha, 177–202.

Kirsch, O. 2010c: Němečtí muzejníci v Československu po roce 1945 na příkladu působení Karla Jüttnera v poválečném Mikulově. In: A. von Arburg – T. Dvořák – D. Kovařík a kol., Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Země a kultura ve střední Evropě – svazek 15. Brno, 370–392.

Kirsch, O. 2011a: Svaz německo-moravských místních muzeí a jeho úsilí o povznesení profesní úrovně a společenského postavení regionálního muzejnictví na Moravě, Brno v minulosti a dnes 24, 225–248.

Kirsch, O. 2011b: K vývoji německého muzejnictví na území dnešního okresu Břeclav, Jižní Morava 47/50, 119–141.

Kirsch, O. 2014: (Po)zapomenutí nositelé paměti. Německé muzejnictví na Moravě. Brno.

Klsák, J. 2003: Anton Gnirs a archeologie v regionu Karlovarska. In: Pocta Antonu Gnirsovi. Loket, 32–38.

Kocábová, D. 2008: Nebýt jeho, zámek by snad ještě hořel..., RegioM – Sborník Regionálního muzea v Mikulově 2008, 103–112.

Koch, J. K. – Mertens, E.-M. (Hrsg.) 2002: Eine Dame zwischen 500 Herren. Johanna Mestorf – Werk und Wirkung. Frauen – Forschung – Archäologie – Band 4. Münster – New York – München – Berlin.

Konečný, K. 2013: Poválečná obnova a „budování socialismu" (1945–1969). In: K. Konečný (red.), Uničov – historie moravského města. Uničov, 400–461.

Konečný, K. (red.) 2013: Uničov – historie moravského města. Uničov.

Konopová, M. 2013: Sídliště nálevkovitých pohárů v Lazcích u Uničova a osídlení této kultury na Uničovsku. Nepublikovaná bakalářská práce uložená v sekci archeologie katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Kostrhun, P. 2003: Mamutí projekty prof. Karla Absolona, Archeologické rozhledy LV, 76–129.

Kostrhun, P. 2008: Jan Knies (26. 11. 1860 – 5. 3. 1937). Venkovský učitel, známý badatel pleistocénní archeologie, „Peyrony moravské Dordogne". Postavy moravské archeologie, nová řada – svazek 4. Brno.

Kostrhun, P. 2014: Cesty moravské paleolitické archeologie v období Československé republiky. Brno.

Kostrhun, P. 2017: S nevšední pílí a láskou. První ženy moravské archeologie, Dějiny a současnost XXXXIX/3, 14–17.

Kostrhun, P. – Sklenář, K. 2010: Antropologická výstava v Moskvě 1879. Katalog fotografií z pozůstalosti J. Wankla a K. Absolona, Acta Musei Moraviae – Scientiae sociales XCV, 113–139.

Košturík, P. 1973: Die Lengyel-Kultur in Mähren. Studie Archeologického ústavu ČSAV Brno I/6. Brno.

Kouřil, P. – Prix, D. – Wihoda, M. 2005: Středověké opevnění v Adolfovicích na Jesenicku, Archaeologia historica 30, 199–226.

Kovář, F. 1914: Soupis archaeologických předmětů Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XXXI, 38–54, 137–143.

Kovář, F. 1925: Popelnicové pole slezského rázu a volutová keramika u Mor. Hůzové, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XXXVI, 97.

Kovářová, L. 1927: Přírůstky sbírek archaeologických, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XXXVIII, 185–186.

Kovářová, L. 1928a: Únětický nález v Drahlově, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XL, 145.

Kovářová, L. 1928b: Přírůstky archaeologických sbírek, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XL, 159.

Kovářová, L. [K., L.] 1929: Předhistorické nálezy u Olbramic blíže Náměště, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLI–XLII, 298.

Kovářová, L. 1930: Pravěké nálezy v okolí olomouckém, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLIII, 282.

Kovářová, L. [K., L.] 1931: Hlušovice u Olomouce, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLIV, 199.

Kovářová, L. 1932: Nové archeologické nálezy v Olomouci a okolí, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLV, 261–262.

Křížová, A. 2009: „Starobylý" původ lidového ornamentu (podle Vlasty Havelkové). In: A. Křížová a kol., Ornament – oděv – šperk. Archaické projevy materiální kultury. Brno, 58–69.

Kühnert, O. [Kht.] 1953: Mährisch-Neustadt, Sternberger Heimatpost 1953/7, 14.

Kuprová, J. 2003: Muzejní činnost v Žatci od sklonku 19. století do roku 1945. In: R. Holodňáková – A. Zinnerová – P. Holodňák – J. Kuprová, Z historie žateckého muzejnictví. Studie Regionálního muzea v Žatci 3. Žatec, 6–23. *Kux, J. 1923:* Geschichte der königl. Stadt Mährisch-Neustadt. Mähr.-Neustadt.

Lapáček, J. 2000: Starostové města Přerova 1850–1939. In: J. Lapáček red. – Přerov. Povídání o městě. Přerov, 31–50.

Leisching, J. 1903: Die Bedeutung der Ortsmuseen, Mitteilungen des Mährischen Gewerbe-Museums in Brünn XXI, 57–64.

Leisching, J. 1921: Das Meedler Tor, Nordmährische Rundschau 24 – č. 25 (19. června 1921), 3.

Maneth, M. 1939: Zehn Jahre Vorgeschichtsforschung im Neustädter Ländchen, Nordmährische Rundschau 43 – č. 16 (19. dubna 1939), 7, 9.

Maneth, M. 1941–42: Das städtische Museum Mähr.-Neustadt und seine vorgeschichtliche Abteilung, Sudeta – Neue Folge 2, 133–136.

Maneth, M. 1957: Fellbach (Kr. Waiblingen), Fundberichte aus Schwaben – Neue Folge 14, 196.

Maneth, M. 1959a: Fellbach (Kr. Waiblingen), Fundberichte aus Schwaben – Neue Folge 15, 143.

Maneth, M. 1959b: Fellbach (Kr. Waiblingen), Fundberichte aus Schwaben – Neue Folge 15, 164.

Maneth, M. 1959c: Der Wachsstockfesttag im Museum, Sternberger Heimatpost 1959, 251–252.

Maneth, M. 1960: Bericht über die Mährisch-Neustädter Heimatstube, Sternberger Heimatpost 1960, 172–173.

Maneth, M. 1961: Ein Beitrag zur Vorgeschichte von Meedl, Sternberger Heimatpost 1961, 328–330.

Maneth, M. 1965a: Beitrag zur Vorgeschichte von Augezd, Sternberger Heimatpost 1965, 113–114.

Maneth, M. 1965b: Das Mährisch-Neustädter Museum, Sternberger Heimatpost 1965, 172–175.

Maneth, M. 1965c: Nachtrag zur Geschichte des Mähr.-Neustädter Museums, Sternberger Heimatpost 1965, 235.

Maneth, M. 1966: Mähr.-Neustadt, Sternberger Heimatpost 1966, 184.

Maneth, M. 1967: Fellbach (Kr. Waiblingen), Fundberichte aus Schwaben – Neue Folge 18/II, 159.

Marešová, H. 2013: Železářská výroba na Uničovsku v raném středověku. Z archeologických výzkumů v Dolní Sukolomi a Brníčku. Nepublikovaná bakalářská práce uložená v sekci archeologie katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Marešová, H. 2014: Příspěvek k železářské výrobě na Uničovsku v raném středověku – z archeologických výzkumů v Dolní Sukolomi a Brníčku, Archeologia technica 25 – Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami, 3–17.

Maška, K. J. 1885: Ein Jadeitbeil in Mähren, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien XV, 113–115.

Mates, P. 1993: Právní úprava a praxe spolkového práva na Moravě za I. republiky. In: E. Kordiovský (red.), Politické strany a spolky na jižní Moravě. XXII. Mikulovské sympozium 7.–8. října 1992. Mikulov – Brno, 97–101.

Matzal, K. 1966: Mähr.-Neustadt: Errichtung einer Heimatstube in Limburg/L., Sternberger Heimatpost 1966, 54–55.

Meduna, J. 1980a: Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren. Praha.

Meduna, J. 1980b: Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren (Katalog). Fontes Archaeologiae Moravicae – Tomus XI. Brno.

Měchurová, Z. 1992: Archeologické nálezy z Moravy ve sbírkách Prehistorického oddělení Přírodovědeckého muzea ve Vídni. Zprávy České archeologické společnosti při ČSAV – Supplément 13. Praha.

Melzer, M. 1996: Stoletá historie muzea. In: M. Melzer (ed.), Šumperk, město a jeho obyvatelé. Ke 100. výročí založení muzea v Šumperku. Šumperk, 25–46.

Micko, A. 1941: J. Neustupný, Náboženství pravěkého lidstva v Čechách a na Moravě. (Die Religion der urzeitlichen Menschen in Böhmen und Mähren.) 151 Seiten mit zahlreichen Textabbildungen. Verlag: Život a práce. Prag 1940 [*recenze*], Altböhmen und Altmähren 1, 185–186.

Micko, A. 1942a: Ein alter germanischer Grabfund aus dem Saazer Land, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 18, 261–263.

Micko, A. 1942b: Jan Filip, Umělecké řemeslo v pravěku (Das Kunsthandwerk in vorgeschichtlicher Zeit). 192 Seiten mit 37 Textabbildungen und 16 Tafeln. Verlag společnost přátel starožitností, Prag 1941 [*recenze*], Altböhmen und Altmähren 2, 166–167.

Michna, P. 1976: Archeologický průzkum historického jádra města Uničova, Archaeologia historica 1, 205–230.

Michna, P. 1979: Uničovský letner. Příspěvek k poznání mendikantské architektury na Moravě, Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 4, 43–75.

Michna, P. 1980: Dvě sídlištní stavby z počátků předlokačního Uničova. Příspěvek k otázce zemnic ve městech a vesnicích 13. století, Vlastivědný věstník moravský XXXII, 161–186.

Michna, P. 2016: Pavlína Kalábková – Miloš Hlava – Pavel Šlézar: Příběhy uničovské archeologie [*recenze*], Vlastivědný věstník moravský LXVIII, 191–192.

Mikešová, V. 2015: Velká kniha z malého města. Recenze Příběhů uničovské archeologie. Přístupné z: https://www.cestyarcheologie.cz/single-post/2015/12/09/Velk%C3%A1-kniha-z-mal%C3%A9ho-m%C4%9Bsta-Recenze-P%C5%99%C3%ADb%C4%9Bh%C5%AF-uni%C4%8Dovsk%C3%A9-archeologie [poslední přístup: 18. října 2019].

Mikyška, R. a kol. 1972: Geobotanická mapa ČSSR 1 : 200 000. 1. České země. Praha.

Moulík, J. 1960: Němečtí vládní komisaři – „representanti" českého Přerova. In: G. Vožda red., Před 15 lety na Přerovsku. Ročenka Okresního vlastivědného muzea J. Á. Komenského v Přerově 1960 – Minulost Přerovska 2. Přerov, 34–40.

Müller, U. 2017: 1828/1990 – Vier Kieler Archäologen entdecken die Welt. In: O. Auge – M. Göllnitz (Hg.), Mit Forscherdrang und Abenteuerlust. Expeditionen und Forschungsreisen Kieler Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftler. Kieler Werkstücke. Reihe A: Beiträge zur schleswig-holsteinischen und skandinavischen Geschichte – Band 49. Frankfurt am Main, 167–187.

N., W. 1972: Maria Maneth zum Gedenken, Sternberger Heimatpost 1972, 47–49.

N., W. 1983: Maria Maneth zum Gedenken, Sternberger Heimatpost 1983, 65–67.

-nd- 1954: Zur Verlegung des Mährisch-Neustädter Heimatmuseums nach Sternberg, Sternberger Heimatpost 1954, 190.

Nekvasil, J. 1953: Nálezy z Uničova na Moravě, Archeologické rozhledy V, 725–730.

Nekvasil, J. 1962: Neolitické sídliště u Dolního Sukolomu, okr. Olomouc, Přehled výzkumů 1962, 21–22.

Nekvasil, J. 1965: Stálá výstava o pravěku v Uničově, Archeologické rozhledy XVII, 426–428.

Nekvasil, J. 1974: Die jüngere und späte Stufe des Hallstattabschnittes der Lausitzer Kultur in Mähren. In: B. Chropovský (red.), Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa. Bratislava, 253–310.

Nekvasil, J. 1978: K otázkám kolem Hradiska u Nové Hradečné (okr. Olomouc), Archeologické rozhledy XXX, 487–495.

Nimmerrichter, W. 1982: Was wissen Sie von Maria Maneth und dem Neustädter Museum?, Sternberger Heimatpost 1982, 313–314.

Novotný, R. 2012: Služebna Hlavního rasového a osídlovacího úřadu SS v Pardubicích 1941–1944, Východočeský sborník historický 21, 253–329.

Oliva, M. 2014: Dolní Věstonice I (1922–1942). Hans Freising – Karel Absolon – Assien Bohmers. ANTHROPOS. Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology and Quaternary Geology 37. Brno.

Oliva, M. – Kostrhun, P. 2019: Česká archeologie pod jhem nacismu ve světle interetnických vztahů, Archeologické rozhledy LXXI, 105–137.

Ondráček, J. 1958: Depot z Prušánek a únětické hřivny na Moravě, Pravěk východní Moravy I, 17–47.

Osterloh, U. 2010: Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938–1945. Praha.

Ott, J. 1961: Der Boden als Urkunde, Sternberger Heimatpost 1961, 297–299.

Ott, J. 1965: Das Kirchspiel Meedl im Inferno des Roten Sturmes im Mai des Jahres 1945, Sternberger Heimatpost 1965, 145–148.

Ott, J. 1966: Die erd- und vorgeschichtliche Zeit unseres Kirchensprengels Meedl und seines engeren und weiteren nordmährischen Heimatbodens, Sternberger Heimatpost 1966, 34–41.

Pe- 1954: Mährisch-Neustadt, Sternberger Heimatpost 1954, 107.

Piezonka, H. 2006: Liebetraut Rothert und die brandenburgische Bodendenkmalpflege 1938–1945, Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift 47, 117–126.

Pichlerová, M. – Tomčíková, K. 1993: Archeologická zbierka zo Želiezoviec I., Zborník Slovenského národného múzea LXXXVII – Archeológia 3, 53–90.

Pichlerová, M. – Tomčíková, K. 1994: Archeologická zbierka zo Želiezoviec II., Zborník Slovenského národného múzea LXXXVIII – Archeológia 4, 85–128.

Pichlerová, M. – Tomčíková, K. 1995: Archeologická zbierka zo Želiezoviec III., Zborník Slovenského národného múzea LXXXIX – Archeológia 5, 91–128.

Pichlerová, M. – Tomčíková, K. 1996: Archeologická zbierka zo Želiezoviec IV., Zborník Slovenského národného múzea XC – Archeológia 6, 149–182.

Pichlerová, M. – Tomčíková, K. 1997: Archeologická zbierka zo Želiezoviec V., Zborník Slovenského národného múzea XCI – Archeológia 7, 113–132.

Pinkava, V. 1922: Vlastivěda moravská II. Místopis. Unčovský a Rýmařovský okres. Brno.

Pisková, R. 1988: Z historie jihlavského muzea (1892–1945), Vlastivědný sborník Vysočiny – oddíl věd společenských VI, 143–166.

Plaštiaková, M. 2011: Medlov (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 52/1, 211.

Pleiner, R. 1954: Slovanská soustava žel. pecí v Želechovicích u Uničova, Archeologické rozhledy VI, 196–200, 203–205, 209.

Pleiner, R. 1955: Výroba železa ve slovanské huti u Želechovic na Uničovsku. Rozpravy Československé akademie věd 65 – řada SV, sešit 6. Praha.

Pleiner, R. 1958: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Vývoj přímé výroby železa z rud od doby halštatské do 12. věku. Monumenta archaeologica – Tomus VI. Praha.

Podborský, V. 1970: Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou, Slovenská archeológia XVIII, 235–310.

Podborský, V. – Vildomec, F. 1972: Pravěk Znojemska. Brno.

Preidel, H. 1937: Vikingský hrob v Žatci, Krajem Lučanů 11, 34–38.

Preidel, H. 1938: Halštatské opevnění na Rovném, Krajem Lučanů 12, 18–23.

Procházka, A. 1907a: Moravský archaeologický klub, Pravěk III, 18–19.

Procházka, A. 1907b: Průběh I. archaeologického sjezdu v Litovli, Pravěk III, 176–177.

Procházková, P. 2001: První profesionálové. In: M. Bém (red.), Archeologické zrcadlení. Olomouc, 22–24.

Prucek, J. 1982: K zpřístupnění spisů Archívu města Uničova, Okresní archív v Olomouci 1981, 20–27.

Radoň, K. 2010: Robert Karl rytíř von Weinzierl (1855–1910) – archeolog v Lovosicích a Teplicích, Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích 28, 5–64.

Raschke, G. 1941: Tätigkeitsbericht des Staatlichen Vertrauensmannes für die kulturgeschichtlichen Bodenaltertümer des Regierungsbezirkes Oppeln und Kattowitz, Provinz Schlesien. Berichtszeit vom 1. Januar 1940 bis zum 31. Dezember 1940, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 17, 11–15.

Rebay-Salisbury, K. 2013–14: Frauen in Österreichs Urgeschichtsforschung, Archaeologia Austriaca 97–98, 59–76.

Reichel, P. 2004: Svůdný klam Třetí říše. Fascinující a násilná tvář fašismu. Praha.

Reimer, V. [Rr.] 1922a: Das städtische Museum, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau“, M.-Neustadt 21. Folge (7. Mai 1922), 1–3.

Reimer, V. [Rr.] 1922b: Das städtische Museum (Schluβ.), Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau“, M.-Neustadt 22. Folge (4. Juni 1922), 1–5.

Reimer, V. 1923a: Die Ursache der Gründung von Mährisch-Neustadt, Deutschmährische Heimat 9, 190–208.

Reimer, V. 1923b: Ein Zeugnis vorgeschichtlicher Besiedlung unserer Heimat, Nordmährische Rundschau 26 – č. 32 (12. srpna 1923), 3–5.

Reimer, V. 1926a: Mährisch-Neustadt als mittelalterliche Festung. Ein Beitrag zur Geschichte der Ringstädte, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 28, 10–62.

Reimer, V. [Rr.] 1926b: Der Mährisch-Neustädter Zwinger, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau“, M.-Neustadt 64. Folge (10. Jänn. 1926), 1–4.

Reimer, V. [sine] 1926c: Unser Wallgraben, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau“, M.-Neustadt 66. Folge (7. März 1926), 1–2.

Reimer, V. [Rr.] 1929: Vom Museum, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau“, M.-Neustadt 95. Folge (25. Mai 1929), 1–3.

Reimer, V. [sine] 1930: Grabungen des Heimatmuseums, Nordmährische Rundschau 33 – č. 47 (22. listopadu 1930), 3.

Röder, J. 1938: Das Mährisch-Neustädter Stadtarchiv, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 40, 28–32.

Röder, J. 1943: Die Bücher des Mährisch-Neustädter Stadtarchivs, Beiträge zur nordmährischen Sippen- und Volksforschung (Beilage zur Zeitschrift „Nordmährerland“. Hefte für Kultur und Wirtschaft) 1943, 35–48.

Runge, F. [R., F.] 1929: Von der Gesellschaft, Sudeta V, 178–179.

Runge, F. 1935: Von der Gesellschaft, Sudeta XI, 127–129.

Runge, F. 1936: Von der Gesellschaft, Sudeta XII, 118–120.

Rzehak, A. 1898: Die prähistorische Sammlung des Franzens--Museums, Annales Museum Francisceum 1898, 53–90.

Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I–II. Brno.

Satrapová, B. 2014: Sídliště kultury s lineární keramikou na katastru obce Dolní Dlouhá Loučka a osídlení této kultury na Uničovsku. Nepublikovaná bakalářská práce uložená v sekci archeologie katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Schirmeisen, C. 1893: Verbreitung der krystallinischen Kalke in Mähren und Schlesien, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn XXXII, 43–52.

Schirmeisen, K. 1901a: Über die Theorie der freien Jonen. In: Dritter Bericht und Abhandlungen des Clubs für Naturkunde (Section des Brünner Lehrervereines) für das Jahr 1900/01. Brünn, 27–42.

Schirmeisen, K. 1901b: Geognostische Beobachtungen in den Sudetenausläufern zwischen Schönberg und Mährisch-Neustadt, Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums I, 8–30.

Schirmeisen, K. 1902: Die Ausbreitung der Germanen und ihres Lichtkults, Deutsch-mährisches Schul-Blatt 5, 13–16, 29–31, 41–43, 53–54, 64–65, 79–81, 93–94, 104–105, 116–118.

Schirmeisen, K. 1904: Die Entstehungszeit der germanischen Göttergestalten. Eine mythologisch-prähistorische Studie. Brünn.

Schirmeisen, K. 1906–07: Die vorgeschichtlichen Germanen als Ackerbauer, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 1, 8–12.

Schirmeisen, K. 1907–08a: Aus der Urgeschichte der Germanen, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 2, 53–58.

Schirmeisen, K. 1907–08b: Woher kamen die vedischen Arier?, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 2, 249–253.

Schirmeisen, K. 1908: Der Pulshammer als Differentialthermoskop, Zeitschrift für Lehrmittelwesen und pädagogische Literatur 4, 191–193.

Schirmeisen, K. 1908–09: Die mutmaβliche Beschaffenheit der Göttergestalten auf den einzelnen Entwicklungsstufen der

vorgeschichtlichen Völker Europas, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 3, 51–57, 75–79, 100–103.

Schirmeisen, K. 1909–10: Die arischen Göttergestalten, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 4, 20–22.

Schirmeisen, K. 1910–11a: Rassische Zucht, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 5, 131–135.

Schirmeisen, K. 1910–11b: Mendels Gesetz, angewendet auf die Kreuzung von Menschenrassen, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 5, 172–176.

Schirmeisen, K. 1911–12: Das altgermanische Jahr, Deutscher Schulwart. Monatsschrift zur Wahrung deutscher Schul-, Erziehungs- und Volksbelänge 6, 197–204, 221–228, 244–255.

Schirmeisen, K. 1915: Die Mythenwelt des „Parsifal", Bayreuther Blätter. Deutsche Zeitschrift im Geiste Richard Wagners 38, 191–195.

Schirmeisen, K. 1920–21: Zur Frage des Atommodells, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn LVIII, 59–66.

Schirmeisen, K. 1923: Die vorgeschichtliche Besiedlung des Brünner Gebietes, Monatsschrift für naturwissenschaftliche Fortbildung 19, 87–93, 122–129.

Schirmeisen, K. 1924a: Mammutfunde bei den Pollauer Bergen, Jugendland. Monatsschrift für die reifere deutsche Jugend 2, 5–8.

Schirmeisen, K. 1924b: Drei mährische Vorgeschichtsfunde, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 26, 107–112.

Schirmeisen, K. 1925a: Vorgeschichtsfunde aus Segen-Gottes nächst Rossitz in Mähren, Sudeta I, 137–144.

Schirmeisen, K. 1925b: Mähren zur Eiszeit. Ein kurzer Überblick, Südmährer-Kalender für 1925. Jahrbuch des Bundes der Deutschen Südmährens 2, 126–134.

Schirmeisen, K. 1925c: Neue eiszeitliche Funde in der Stierfels- und in der Backofenhöhle, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 27, 70–80.

Schirmeisen, K. 1925–26: Altdiuviale Mahlzeitreste auf dem Lateiner Berge bei Brünn, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn LX, 29–52.

Schirmeisen, K. 1926: Einige Vorgeschichtsfunde aus Brünn und Umgebung, Sudeta II, 90–105.

Schirmeisen, K. 1928a: Vorgeschichtliches aus Südmähren, Deutsche Heimat. Sudetendeutsche Monatshefte für Literatur, Kunst, Heimat- und Volkskunde 4, 219–221.

Schirmeisen, K. 1928b: Aus Brünns Vorzeit, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 30, 188–197.

Schirmeisen, K. 1930a: Zur Vorgeschichte des Mährisch-Neustädter Gebietes, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn LXII, 107–132.

Schirmeisen, K. 1930b: Zur Vorgeschichte des M.-Neustädter Gebietes, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau", M.-Neustadt 111. Folge (6. Julmonds 1929), 1–2.

Schirmeisen, K. 1931: Neolithische Siedlungen im Mähr.-Neustädter Gebiet, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn LXIII, 123–132.

Schirmeisen, K. 1932: Beiträge zur Vorgeschichte des Mähr.-Neustädter Gebietes, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn LXIV, 115–143.

Schirmeisen, K. 1933: Vorgeschichtsfunde von Zielchowitz-Želechovice (Bez. Mähr.-Neustadt), Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn LXV, 157–164.

Schirmeisen, K. 1934a: Neue Grabungen in dem neolithischen Siedlungsgebiet zwischen Deutschlosen-Lazce und Meedl, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 66, 124–130.

Schirmeisen, K. 1934b: Vorgeschichtsfunde aus dem Littauer Bezirk, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 36, 29–39.

Schirmeisen, K. 1935a: Ein Urnenfeld bei Böhm.-Hause, Bez. Sternberg, Sudeta XI, 48–56.

Schirmeisen, K. 1935b: Neue Ausgrabungen bei Mähr.-Neustadt, Sudeta XI, 97–110.

Schirmeisen, K. 1935c: Urnengräber der jüngeren Bronzezeit und der älteren Eisenzeit am Pinker Berg bei Mähr.-Neustadt, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 37, 23–39.

Schirmeisen, K. 1935d: Grabungen bei M.-Neustadt, Nordmährische Rundschau 39 – č. 39 (28. září 1935), 2–3.

Schirmeisen, K. 1935e: Ein viereinhalb Jahrtausende altes Dorf bei Mähr.-Neustadt, Nordmährische Rundschau 39 – č. 35 (31. srpna 1935), 3.

Schirmeisen, K. 1936a: Fundnachrichten aus Mähren, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 12, 10–19.

Schirmeisen, K. 1936b: Das Eisen in der Vorzeit, Nordmährische Rundschau 40 – č. 4 (25. ledna 1936), 1–2.

Schirmeisen, K. 1936c: Ein neues Urnengräberfeld bei Zelchowitz, Nordmährische Rundschau 40 – č. 36 (5. září 1936), 3–4.

Schirmeisen, K. 1937: Fundnachrichten aus Mähren, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 13, 172–183.

Schirmeisen, K. 1938a: Meine letzte Grabungen mit Oberst Reimer, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 40, 57–68.

Schirmeisen, K. 1938b: Germanen in Mähren, Germanen-Erbe 3, 106–113.

Schirmeisen, K. 1938c: Fundnachrichten aus Mähren, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 14, 154–156.

Schirmeisen, K. 1938d: Illyrier und Kelten bei Pirnik nächst Mähr.-Neustadt, Nordmährische Rundschau 42 – č. 36 (10. září 1938), 8.

Schirmeisen, K. 1939: Vorzeitliche Siedlungen bei Pirnik nächst Mähr.-Neustadt, Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 71, 122–136.

Schirmeisen, K. 1940a: Zur Frühgeschichte Mähr.-Neustadts, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 42, 25–40.

Schirmeisen, K. 1940b: Neue Vorzeitfunde im Neustädter Ländchen, Nordmährische Rundschau 44 – č. 75 (21. září 1940), 6.

Schirmeisen, K. 1941a: Der nordische Anteil an Mährens Vorzeit. In: K. Oberdorffer – B. Schier – W. Wostry (Hrsg.), Wissenschaft im Volkstumskampf. Festschrift Erich Gierach. Reichenberg, 115–131.

Schirmeisen, K. 1941b: Zum Stand der mährischen Neolithforschung, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 43, 22–55.

Schirmeisen, K. 1943a: Die Vorzeit des Mähr.-Ostrauer Raumes. Mährisch-Ostrau.

Schirmeisen, K. 1943b: 15 Jahre Vorgeschichtsforschung im Mähr.-Neustädter Gebiet, Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums – Neue Folge III (Festschrift zum 125jährigen Bestehen des Mährischen Landesmuseums), 90–150.

Schmidt, S. 1957: Das Heimatmuseum in Fellbach, Sternberger Heimatpost 1957, 336–337.

Schöbel, G. 2002: Hans Reinerth. Forscher – NS-Funktionär – Museumsleiter. In: A. Leube (Hrsg.), Prähistorie und Nationalsozialismus. Die mittel- und osteuropäische Ur- und Frühgeschichtsforschung in den Jahren 1933–1945. Studien zur Wissenschafts- und Universitätsgeschichte – Band 2. Heidelberg, 321–396.

Schreiber, R. 1937: 3. Sudetendeutsche Hochschulwoche (Mährisch-Neustadt, 1.–5. Juli 1936), Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte 1, 61.

Schroller, H. 1939–40: Arbeitsbericht des Amtes für Vorgeschichte vom 15. I. 1939 bis 31. XII. 1940, Sudeta – Neue Folge 1, 4–12.

Schroller, H. 1940: Bericht des Landespflegers der Bodenaltertümer im Sudetengau über die Tätigkeit vom 15. I. 1939 bis 15. I. 1940, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 16, 15–21.

Sklenář, K. 1977: Slepé uličky archeologie. Praha.

Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.

Sklenář, K. 2008: Dějiny výzkumu starší a střední doby kamenné (paleolitu a mezolitu) v českých zemích. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie 62/1–2. Praha, 1–109.

Sklenář, K. 2011: Vývoj péče o archeologické památky v českých zemích do roku 1989. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie 65. Praha.

Sklenář, K. 2012: Václav Krolmus. Život a dílo archeologa-romantika. Roudnice nad Labem – Mladá Boleslav.

Sklenář, K. 2016: Terénní výzkum v archeologii 19. století, Archeologie ve středních Čechách 20, 473–554.

Sklenář, K. 2017: Cesta ženy dějinami archeologie, Dějiny a současnost XXXXIX/3, 10–13.

Skutil, J. 1927: Zu den Altsteinzeitfunden am Milleschauer, Sudeta III, 67.

Skutil, J. 1930a: Zu Schirmeisens Standpunkt in der Frage der „Stránská skála“ („Lateiner Berg“), Sudeta VI, 98–105.

Skutil, J. 1930b: Übersicht über die Ergebnisse der mährischen Bodenforschung im Jahre 1929, Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit 6, 129–135.

Skutil, J. 1930c: Schädelbecher, Sudeta VI, 155.

Skutil, J. 1938a: Ein Prager Handschrift zur Geschichte der deutschen Prähistorie im 17. Jahrhundert, Sudeta XIV, 23–26.

Skutil, J. 1938b: Komenský´s Bericht über urzeitliche Funde, Sudeta XIV, 116–125.

Skutil, J. 1953: Oddělení pro prehistorii, Zprávy Studijního a lidovýchovného ústavu kraje Olomouckého – č. 27 (srpen 1953), 6.

Skutil, J. 1954a: Archeologické oddělení, Zprávy Studijního a lidovýchovného ústavu kraje Olomouckého – č. 37 (červen 1954), 3.

Skutil, J. 1954b: Archeologické oddělení, Zprávy Studijního a lidovýchovného ústavu kraje Olomouckého – č. 39 (srpen 1954), 5.

Skutil, J. 1954c: Archeologické oddělení, Zprávy Studijního a lidovýchovného ústavu kraje Olomouckého – č. 40 (září 1954), 4–5.

Skutil, J. 1957a: Několik nových archeologických nálezů, Zprávy Krajského vlastivědného musea v Olomouci – č. 73, 94–95.

Skutil, J. 1957b: Několik neolitických lidských figurek moravských. In: V. Jochman (red.), Ročenka museí olomouckého kraje I. Olomouc, 121–124.

Smejkal, L. 1993: Česká menšinová muzea v severních Čechách a jejich podíl na kulturním životě národnostně smíšených měst. In: M. Kokojanová (red.), Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti stého výročí české správy města Prostějova v Prostějově ve dnech 22. a 23. září 1992 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Okresním archívem v Prostějově pod záštitou prostějovské městské rady. Prostějov, 170–175.

Smrčka, V. – Smrčka, V. 1986: Libuše Jansová, archeolog Sedlčanska, Vlastivědný sborník Podbrdska 31, 306–317.

Soukup, M. B. 2017: Hermine David-Mayová aneb Mýtus o první české archeoložce, Dějiny a současnost XXXXIX/3, 22–24.

Soukup, M. B. (ed.) 2018: 130 let muzea v Mostě. Most.

Soušek, T. 1963: Osvobození Uničova, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 109, 16–17.

Soušek, T. 1980: Depozitář olomouckého okresního archivu v Uničově, Okresní archív v Olomouci 1979, 23–25.

Sperlich, A. 1961: Der Boden als Urkunde, Sternberger Heimatpost 1961, 297–299.

Spurný, F. 1929: Poděkování, Litovelský kraj VI – č. 39 (27. září 1929), 4.

Staněk, T. 2005: Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR 41. Praha.

Stiassny, E. 1933: Die altertumskundliche Abteilung im Böhmerwaldmuseum Oberplan, Waldheimat 10, 149.

Streit, C. 1934a: Die Sammlung des Museums in Böhm.-Leipa, Sudeta X, 23–26.

Streit, C. 1934b: Der Radischberg bei Konstantinsbad, Sudeta X, 36–42.

Streit, C. 1934c: Der Hefenstein, Sudeta X, 85–91.

Streit, C. 1934d: Funde aus Niemes, Sudeta X, 108–111.

Streit, C. 1935: Ein Germanengrab der Mittellatènezeit, Sudeta XI, 87–90.

Streit, C. 1936a: Das Riesenschloβ, Sudeta XII, 19–22.

Streit, C. 1936b: Neue Brandgräber der Latènezeit in Nordböhmen, Sudeta XII, 33–39.

Streit, C. 1936c: Funde bei Metzling, Sudeta XII, 75–77.

Streit, C. 1936d: Das tschechische und slowakische Schrifttum des Jahres 1935, Sudeta XII, 98–118.

Streit, C. 1937a: Das tschechische und slowakische Schrifttum des Jahres 1936, Sudeta XIII, 58–69.

Streit, C. 1937b: Das „Heerlager“, Sudeta XIII, 113–116.

Streit, C. 1937c: Von der Gesellschaft, Sudeta XIII, 123–126.

Sykáčková, O. 1990: Český muzejní spolek v České Lípě a jeho sbírky, Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 1, 39–62.

Šebela, L. 1998: Vzpomínka na Karla Schirmeisena, Pravěk – nová řada 8, 406.

Šefčík, E. 1982: Městské muzeum v Opavě v letech 1896–1945, Ročenka Okresního archívu v Opavě 1982, 59–69.

Šlézar, P. 2012: Uničov (okr. Olomouc). Olomoucká ul., Přehled výzkumů 53, 280–282.

Šnajdr, L. 1903: Měděné sekyry z okresu Královéhradeckého, Pravěk I, 14–18.

Šprinc, Z. 1963: Muzeum v Uničově, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 109, 11–13.

Th 1938: Die jüngste Entdeckung in den Lautscher Höhlen, Nordmährische Rundschau 42 – č. 17 (30. dubna 1938), 8.

Thanel, W. 1961: Mitteilungen des Heimatkreisbetreuers, Sternberger Heimatpost 1961, 226–228.

Tihelka, K. 1965: Hort- und Einzelfunde der Únětice Kultur und Věteřover Typus in Mähren. Fontes Archaeologiae Moravicae – Tomus IV. Brno.

Trapl, M. – Burešová, J. 2013: Za německé okupace Československa a druhé světové války (1938–1945). In: K. Konečný (red.), Uničov – historie moravského města. Uničov, 380–399.

Trapl, M. – Burešová, J. – Skoupý, A. 2013: Období první Československé republiky (1918–1938). Správní, demografický, národnostní a náboženský vývoj. In: K. Konečný (red.), Uničov – historie moravského města. Uničov, 337–338.

Trapp, M. 1869 [T., M.]: Ein Fund in der Aloisius-Zeche bei Meedl, Mittheilungen der Kaiserlich-Königlichen, Mährisch-Schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn 1869, 381.

Trapp, M. 1879: Funde in Mähren, Mittheilungen der k. k. Central--Commission zur Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale V, CV–CX.

Trapp, M. 1894: Führer durch das Franzens-Museum in Brünn. Brno.

Trenkler, K. 1936: Válečné děje býv. pěš. pl. 21 čáslavského 1914–1919. Knihovna Kamarádství – svazek IV. Praha.

Trňáčková, Z. 1960: Lužické žárové hroby ze Želechovic (okres Olomouc), Sborník Vlastivědného muzea v Olomouci – oddíl B, společenské vědy VI, 185–207.

Trňáčková, Z. 1962a: Příspěvek k pohřebnímu ritu v mladším neolitickém období, Sborník Československé společnosti archeologické 2, 215–223.

Trňáčková, Z. 1962b: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1961, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 103, 20–21.

Trňáčková, Z. 1963a: Lužické žárové hroby z Dolní Sukolomi u Uničova, Archeologické rozhledy XV, 14–19, 33.

Trňáčková, Z. 1963b: Archeologická sbírka bývalého městského musea v Uničově, Archeologické rozhledy XV, 74–87.

Trňáčková, Z. 1963c: Neolitický žárový hrob (?) z Brníčka, Archeologické rozhledy XV, 89–92.

Trňáčková, Z. 1963d: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1962, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 110, 17.

Trňáčková, Z. 1965a: Dva hromadné nálezy bronzových předmětů z Uničovska. Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci 5. Olomouc.

Trňáčková, Z. 1965b: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1963–1964, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 121, 27–28.

Trňáčková, Z. 1965c: Stálá výstava „Pravěk Uničovska“, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 123, 21–24.

Trňáčková, Z. 1966: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1965, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 129, 19–20.

Trňáčková, Z. 1967: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1966, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 133, 16–17.

Trňáčková, Z. 1968: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v r. 1967, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 140, 24–25.

Trňáčková, Z. 1969: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1968, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci – č. 144, 15–16.

Trňáčková, Z. 1970–71: Středověká štěrchátka z Olomouce a Želechovic, Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV 4, 145–148.

U., A. 1970: Geschichte des Mährisch-Neustädter Stadtmuseums, Sternberger Heimatpost 1970, 48–49.

Valoch, K. 2003: Výzkum staropaleolitické lokality Stránská skála I v Brně-Slatině, Acta Musei Moraviae – Scientiae sociales LXXXVIII, 3–65.

Veselý, M. 2011: Sudetská župa jako protiletecký kryt Říše? 1939–1945. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae – Studia Historica 12. Ústí nad Labem.

Vondráková, H. 2015: Sídliště kultury s lineární keramikou na katastru obce Želechovice a osídlení této kultury na Šternbersku. Nepublikovaná bakalářská práce uložená v sekci archeologie katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Vrána, J. 2006: Troubelice (okr. Olomouc), Přehled výzkumů 47, 134–135.

Vybíral, B. 1926: Řádná valná hromada Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci za správní rok 1925, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XXXVII, 159–162.

Vybíral, B. 1931: Řádná valná hromada Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci za správní rok 1929, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLIV, 206–212.

Výborná, M. – Havránek, J. – Kučera, K. 1965: Disertace pražské university. II. 1882–1945. Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 3. Praha.

Výkruta, L. 2006: Muzeum Uničov. Nepublikovaná magisterská diplomová práce uložená v Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Wasgestian, O. 1927a: Geschichte der bürgerlichen Scharfschützengesellschaft Mähr.-Neustadt. Anläβlich des Neubaues der Schieβstätte im Jahre 1927. Mähr.-Neustadt.

Wasgestian, O. [-an] 1927b: Das Museum, Nordmährische Rundschau 30 – č. 39 (25. září 1927), 3.

Wasgestian, O. [an] 1929: Vorgeschichtliche Arbeiten, Nordmährische Rundschau 32 – č. 38 (21. září 1929), 2–3.

Wasgestian, O. 1930a: Zur Vorgeschichte der Heimat, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau", M.-Neustadt 102. Folge (18. Eismond 1930), 1–5.

Wasgestian, O. 1930b: Zur Vorgeschichte der Heimat (Schluβ.), Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau", M.-Neustadt 103. Folge (15. Lenzmond 1930), 1–5.

Wasgestian, O. [-an] 1931: Zur Vorgeschichte des Mähr. Neustädter Gebietes von Karl Schirmeisen, Das Neustädter Ländchen. Blätter für Heimatkunde. Beilage der „Nordm. Rundschau", Mähr.-Neustadt 115. Folge (9. Mai 1931), 6–7.

Wiedemann, A. 2016: „Pojď s námi budovat pohraničí!" Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952. Praha.

Wiedermann, F. 1932: Krajinský musejní spolek v Zábřeze, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XLV, 278–279.

Zamazal, L. 2005: Uničov v roce 1945, Střední Morava 11/20, 84–89.

Zamazal, L. 2013: Z historie vlastivědného kroužku v Uničově, Střední Morava 20/37, 124–126.

Zápotocká, M. 1969: Die Stichbandkeramik zur Zeit des späten Lengyel-Horizontes, Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied 17, 541–574.

Zeman, T. 2014: Nové objevy pravěkých sídlišť a raně středověkého pohřebiště v Uničově. Záchranný archeologický výzkum v poloze „Šibeník" a jeho okolí, Vlastivědný věstník moravský LXVI, 381–392.

Zimmermann, V. 2001: Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945). Praha.

Pravopis dobových textů (především interpunkce) byl upraven jen v nezbytných případech.
Použité zkratky: fol.– folio; f. – fond; k. – karton; sign. – signatura.

6. Summary.

The golden age of archaeology in Uničov. Mizzi Maneth and the Uničov museum

Until 1945–1946 Uničov was a town with a significant majority of German population; already from 1890's German nationalist parties were the regular winners in local elections. Up until 1918, local Czech ethnic minority was negligible – only 112 out of some 5,000 town inhabitants declared their nationality (precisely their language) to be Czech in the 1910 census. This ratio changed slightly after the establishment of Czechoslovak republic – the local Czech community was joined by Czech state employees with their families followed by businessmen and workers. Czech schools and first Czech associations were soon established. The town council (which from the summer 1919 superseded the Municipal committee) included a Czech representative who participated in public decisions. The 1920 census counted as many as 600 Czechs living in Uničov but this number remained unchanged (in spite of much effort) up until the early autumn of 1938.

The inclusion of the town into the new state after the four-year of suffering during the Great War did not pass without dramatic events. In autumn 1918 Uničov joined the short-lived attempt at uniting the Czech borderlands with the nascent Republic of Austria. On the 27 October 1918 the representatives of German communities in the judiciary district of Uničov decided to join the region with the ephemeral state of *Deutsch-Österreich*. It was established in the regions of the Czech lands with prevalence of ethnically German population with the perspective of merging with Austria based on the principle of ethnical self-definition declared by the WWI winners as the rule of re-ordering the post-war Europe. These efforts were cut short after occupation of Uničov by the Czechoslovak military in mid-December 1918.

Though in 1918 the Uničov Germans and their political representatives had no other choice than to accept the political reality, their unhealed wounds re-opened two decades later. The inhabitants of Uničov revelled at annexation of the town and its surroundings by Germany as a result of the Munich treaty in autumn 1938. They perceived it as satisfaction of their 1918 efforts and fulfilment of their right of self-determination which was in their opinion previously ignored and oppressed. Even though disillusion was to come soon, the first reaction of the Uničov Germans to the Munich treaty as solution of the events from spring and summer 1938 was satisfaction and overt joy. Before the end of 1938, the Czech ethnic minority shrank to insignificance again as there was no place for the Czech state employees in the German Reich. The departure of most Czechs who arrived after 1918 resulted in disappearance of all Czechs schools and associations in the town. Uničov became again an almost purely German town for the six years to come.

Also the villages in the surroundings of Uničov were inhabited by prevalently German population even though the situation was not so clear cut here. The Czech (present in some numbers in the entire territory) prevailed in some villages north of Uničov making up a continuous strip of land, including Želechovice, Šumvald, Troubelice, Lazce, Pískov, and Lipinka. Through Veleboř, this linguistically/ethnically Czech island was connected to the region of Zábřeh with its relatively strong Czech minority. In any case, coexistence between inhabitants of different nations was basically peaceful with e.g. mixed marriages being the norm. Nationality could have been demonstrated e.g. by membership in different national associations, the village communities however functioned according to their own inherent rules of cohesion.

Considering the ethnical situation in Uničov and its surroundings it is hardly surprising that local archaeology was from its beginnings up until 1945–1946 almost entirely

(though not exclusively) German. The Golden Age of archaeology in Uničov, which is the main topic of this book and the focus of its chronological framework, started in 1928 when first organised excavations took place in the town vicinity. Its first driving force was Vinzenz Reimer, the keeper of the *Museumsverein für Mährisch-Neustadt und Umgebung*. The association was founded after two year preparations in 1923 with Reimer as one of its principal initiators and contributors. Reimer arrived in Uničov from Vienna after he was disbanded from the military and his interest in the history of his new hometown drove him to curiosity in prehistory in which he, however, lacked any expertise. Luckily enough, through Innocenc Ladislav Červinka, the leading figure in Moravian archaeology in 1920s, he met Karl Schirmeisen who was already by that time a famous author of many studies on Moravian prehistory, including Brno and its surroundings but also southern Moravian borderland with prevalence of German speaking population. He gladly replied to Reimer's call for aid and at the latest from 1929 he actively participated in excavations in the Uničov surroundings, taking on in a way the role of their professional warrant. It was mainly his merit that Uničov first appeared in archaeological periodicals.

From 1928–1929 Vinzenz Reimer clearly steered the focus of the Uničov museum towards archaeology, even though other museum activities were not missing either. The excavations, partly under Schirmeisen's direct oversight, were undertaken mainly in fields and depended thus on the agricultural cycle taking place mainly in the spring, late summer and autumn. Avid helpers from the ranks of local population were never missing. If in 1928 the archaeological collection of the museum was humble to say the least, ten years later it took the pride of place in it. It was the most significant and the most valuable part of the collections, stunning in its extent and variability. It came to existence almost exclusively through excavations organised by the museum, rather than through acquisitions of private collections. It was the result of enormous effort and it was exemplarily cared about.

When in early 1938 Vinzenz Reimer died at the age of almost 70 years it was not the end of archaeology of Uničov. Although its founder was gone, the continuity was saved by Reimer's long-time aid Mizzi Maneth. She may not have been the prime mover of archaeological fervour in Uničov, but she had worked in the Museum already from the spring of 1921 and probably participated in the excavations from their very beginning, though probably only indirectly at first. Nevertheless, archaeology soon became the sense of her life and it was probably thanks to her that excavations in the surroundings of Uničov endured through the period of crisis in early 1930's. By that time, Vinzenz Reimer repeatedly alluded at ending the excavations that were greatly physically demanding for him – after all, in 1928 when he stared them, he was already sixty years old, an age which back then meant something else than what it does today.

Mizzi Maneth often chose sites of future excavations herself and it was probably still her whom people from the Uničov surroundings contacted when offering to the Museum the objects they discovered during farming, constructions, and various earth-works. She personally travelled to brick-works in cases when discoveries made during clay digging required an immediate intervention. Brick-works in particular were literally archaeological paradises and maintaining good relations with their owners, managers, and workers guaranteed the museum an almost constant influx of artefacts into the collection.

It was still Mizzi Maneth who provided the post-excavation treatment of the artefacts – she washed shards, reconstructed them into vessels, and also took care of conservation of metal artefacts. In spite of occasional complications she never lost the enthusiasm for archaeology for which she fell entirely.

It was no surprise that after Reimer's death she carried on with the excavations and continued even after the autumn of 1938 when Uničov and its surroundings became part of the German Reich, to be integrated into the newly established *Reichsgau Sudetenland* in early 1939. The new social circumstances brought revolutionary changes to archaeology. In 1939, a completely new central institution of archaeological heritage protection was established in the *Reichsgau Sudetenland*, the *Amt für Vorgeschichte* (Prehistory office). As soon as spring of 1939, its predestined director Hermann Schroller, a German Prehistorian from Hannover, drew up the first mandatory rules for carrying out archaeology in the *Sudetenland* and insisted on their strict observation. All systematic excavations had to be personally approved by Schroller himself and rescue excavation were to be reported within 24 hours; an excavation report was required for every intervention. In the Czechoslovak Republic the rules had been much more liberal, inherited from the Austro-Hungarian Empire in which all efforts to establish legal framework of cultural heritage ultimately failed; strictly speaking, excavations could be carried out by anybody with the consent of the plot owner. In the border region ceded to Germany in 1938 this situation changed radically. The archaeology in the *Reichsgau Sudetenland* directed by the *Amt für Vorgeschichte* was moreover to become professionalised (as far as it was possible) – in the first half of 1940, a *Kreispfleger für Vorgeschichte* (District Keeper of prehistory) was named in every district; their selection (and thorough back-check) was however going on from the spring of the previous year.

At that time the Uničov archaeology went through its heyday which was, however, only of a short duration. In the

spring of 1940, Mizzi Maneth was named the *Kreispfleger für Vorgeschichte* in Uničov region and in the summer of 1940 a large-scale excavation was carried out with the support of the *Amt für Vorgeschichte* in Brníčko, a site explored already in 1937–1938. However, after escalation of the war in 1941 and mainly after declaration of total war resulting from the German defeat at Stalingrad in 1943, the Golden age started to lose its shine. Moreover, after a significant part of its male employees (including Hermann Schroller) had been conscripted, the *Amt für Vorgeschichte* changed its route from active pursue of research questions and systematic excavations to passive rescue of endangered/damaged sites and to documentation of museum collections. Paradoxically, Mizzi Maneth became much more busy in this situation. With conscriptions concerning increasingly high proportions of male population in productive age, she was named the *Kreispfleger für Vorgeschichte* also in the neighbouring districts of Šternberk and Šumperk in late 1943 and early 1944. She directed excavations in the Uničov surroundings until the summer of 1944; the Statute of limitation of cultural activities from autumn of the same year made it clear however that thing were going to their end. It arrived soon after the May of 1945, even though during the summer months Maneth still directed rescue excavations in the Dolní Sukolom, tying in on works from the previous years. The forced departure of Mizzi Maneth from Uničov in the autumn of 1946 marked basically the end of archaeological research in the region. The Uničov museum was dissolved in 1954 and its archaeological collection was in its entirety transferred to the Institute of study and popular education of the Olomouc region, an overarching colossus including several pre-existing institutions, among them also the present day Regional museum in Olomouc.

Paradoxically, the Uničov museum was soon re-established thanks to local patriots associated from March of 1955 in a Homeland club run as an free-time organisation within the Trade union of Uničov machine works. The Museum was however not restored as an independent organisation – first it was a subsidiary of the Šternberk museum, later (in 1960) it came under the administration of the Olomouc museum. The archaeological collection however never returned to its birthplace and the fate of the new museum was finally quite inglorious. The golden age of the Uničov archaeology was over; finally the region remained on the periphery of archaeological interest until the break of 20th and 21st century. It is only in the last years that it comes back to light of interest.

„Ich habe nie mit Dank gerechnet, nur mein Pflicht der Heimat und meinem Volke gegenüber erfüllt.“

(dopis Mizzi Manethové Karlu Schirmeisenovi, 12. května 1940;
archiv AÚ MZM, konfiskáty K. Schirmeisena)

„Sie kennen ja ihre Verdienste, die sie sich um die Betreuung des dortigen Archivs und Museums, insbesondere dessen Vorgeschichtsabteilung, in 22-jähriger hingebungsvoller Tätigkeit erworben hat. Durch zwei Jahrzente hindurch hat sie die Arbeiten sogar fast umsonst geleistet und hat dabei nicht an sich und an ihre Zukunft gedacht.“

(dopis Karla Schirmeisena Rudolfu Hönigschmidovi, 12. června 1943;
NA, f. Státní památková správa, k. 685, sign. 323/1)

Tato publikace byla vydána s podporou Olomouckého kraje a města Uničov.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Hlava, Miloš, 1972-
Zlatý věk uničovské archeologie : Mizzi Manethová a muzeum v Uničově / Miloš Hlava. -- 1. vydání. -- Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2019. -- 1 online zdroj. -- (Archaeologica Olomucensia ; tomus IV)
Anglické resumé
Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-88278-30-6 (online ; pdf)

* 902.2 * 902(091) * 069(1-24) * (437.325) * (048.8)
– archeologické výzkumy -- Česko -- 20. století
– dějiny archeologie -- Česko
– regionální muzea -- Česko -- 20. století
– Uničov (Česko)
– Uničov (Česko : oblast)
– monografie

902 – Archeologie [8]

Zlatý věk uničovské archeologie
Mizzi Manethová a muzeum v Uničově

Miloš Hlava

Archaeologica Olomucensia – Tomus IV

Výkonná redaktorka: Lenka Zajícová
Odpovědná redaktorka: Lenka Pořízková
Jazyková korektura: Světlana Zapadlová
Sazba: Lenka Pořízková
Obálka: Martina Šviráková

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta
Křížkovského 10
771 47 Olomouc

Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci
www.vff.upol.cz
vff@upol.cz

1. vydání
Olomouc 2019
ISBN 978-80-88278-30-6 (iPDF)
ISBN 978-80-88278-29-0 (tisk)